COLLECTIO

SELECTA

SS. ECCLESIÆ PATRUM,

CXX.

PATRES QUINTI ECCLESIÆ SÆCULI.

S. AUGUSTINUS.

XIII.

PROSTAT INSUPER VENALE

MONTIS PESSULANI,

APUD VIRENQUE, BIBLIOPOLAM;

PARISIIS,

APUD BIBLIOPOLAM, CUI NOMEN GALLICE;

SOCIÉTÉ POUR LA PUBLICATION DES BONS LIVRES,

Rue des Saints-Pères, nº 16.

S. CLODOALDI, E TYPOGRAPHEO BELIN-MANDAR.

COLLECTIO
SELECTA
SS. ECCLESIÆ PATRUM,
COMPLECTENS
EXQUISITISSIMA OPERA
TUM DOGMATICA ET MORALIA, TUM APOLOGETICA ET ORATORIA;

ACCURANTIBUS
D. A. B. CAILLAU,
CANONICO HONORARIO CENOMANENSI ET CADURCENSI,
NONNULLISQUE CLERI GALLICANI PRESBYTERIS,
UNA CUM
D. M. N. S. GUILLON,
EPISCOPO MAROCHIENSI, IN FACULTATE THEOLOGIÆ PARISIENSI ELOQUENTIÆ SACRÆ,
PROFESSORE, AUCTORE LIBRI CUI TITULUS GALLICE:
BIBLIOTHÈQUE CHOISIE DES PÈRES GRECS ET LATINS.

OPUS REGI DICATUM.

TOMUS CENTESIMUS VIGESIMUS.

PARISIIS,
APUD PARENT-DESBARRES, EDITOREM,
VIA VULGO DICTA DE SEINE, 48.

M DCCC. XXXVII.

SANCTI AURELII

AUGUSTINI

HIPPONENSIS EPISCOPI

OPERUM

PARS III.

OPERA EXEGETICA.

ENARRATIONES IN PSALMOS.
SPECULUM.
DE CONSENSU EVANGELISTARUM LIB. IV.

S. AUR. AUGUSTINI

HIPPONENSIS EPISCOPI

ENARRATIONES

IN

PSALMOS.

ENARRATIO

IN PSALMUM CXLVII.

Sermo ad plebem [1].

I. Meminit Charitas Vestra de Psalmo [2], quem modo cantavimus, in hodiernum diem nos distulisse sermonem. Ipse enim erat, et die Dominico lectus est, et tractandus ipse susceptus. Sed quia evangelica lectione tunc permoti, præ magnitudine timoris nostri et vestræ utilitatis immorati sumus in eo quod nobis Dominus diem novissimum commendavit, cautosque nos et vigilantes expectare voluit adventum suum : terrens etiam exemplo, ne damnet judicio; sic futurum dicens adventum Filii hominis, sicut in diebus Noë : Manducabant et bibebant, emebant,

[1] Sermo ad plebem, in quo disputat contra ludos et spectacula, necnon adversus Donatistas. — [2] Vide D. Guillon, tom. XXII, pag. 75-77.

vendebant, nubebant, uxores ducebant, donec introiret Noë in arcam, et venit diluvium, et perdidit omnes [1]. Solliciti ergo et magno timore concussi, (quis enim si credit, non timeat?) in eo sumus, quantum potuimus, immorati, ut de vestris moribus vitaque vestra et omnium nostrum sermo produceretur, quo possimus illum diem non solum securi expectare, sed etiam desiderare. Si enim amamus Christum, utique adventum ejus desiderare debemus. Perversum enim est, et nescio utrum verum, quem diligis timere ne veniat; orare, « Adveniat regnum » tuum [2], et timere ne exaudiaris. Unde autem timor? quia judex venturus est? Numquid injustus? numquid malevolus? numquid invidus? numquid postremo ab altero expectans nosse causam tuam; ne forte ille quem instruxisti, vel prævaricatione te decipiat, vel minori facundia et facultate deficiens, innocentiæ tuæ bonum verbis demonstrare non possit? Nihil horum. Quis ergo venturus est? quare non gaudes? Quis venturus est judicare te, nisi qui venit judicari propter te? Non timeas accusatorem, de quo ipse dixit : « Princeps hujus mundi » missus est foras [3]. » Non timeas malum advocatum : ille enim tibi modo advocatus est, qui tunc judex futurus est. Ille erit, et tu, et causa tua; sermo causæ tuæ, testimonium conscientiæ tuæ. Quisquis ergo futurum judicem times, præsentem conscientiam tuam modo corrige. Parum-ne tibi est, quod præterita non requiret? Sine reliquo spatio temporis tunc judicabit : sed cum quanto spatio temporis modo præcipit? Tunc jam corrigi non licebit : modo quis prohibet? Hoc cum vehementer commendaremus Dominico die, quia revera, quia prope hoc solum dicendum est, non parum temporis effluxit, et coacti su-

[1] Matth. xxiv, 37 et 42, et Luc. xvii, 26. — [2] Matth. vi, 10. — [3] Joan. xii, 3.

mus hunc Psalmum susceptum ad tractandum, in hunc diem differre. Modo ipse præsto est, intendamus in eum, imo in Deum, qui hos sermones per misericordiam suam in Spiritu suo dispensare dignatus est, ita ut ipse novit expedire infirmitatibus nostris. Quis enim æger consilium medico dare audet?

II. Cum legeretur, credo, aut omnes aut multos vestrum animadvertisse, quod habeat aliquos versus, ad quos aperiendos pulsandum est; maximeque ubi ait : « Qui dat nivem velut lanam, nebulam velut cinerem » spargit : qui mittit crystallum suam velut frusta panis, » in faciem frigoris ejus quis subsistet[1]? » His enim auditis, quisquis ea accipit ad litteram, opera quidem divina cogitavit. Quis enim dat nivem, nisi Deus? et quis nebulam spargit, nisi Deus? crystallum quis durat, nisi ipse? Et habent hæc tria similitudines congruas oppositas. Neque enim dissimilis est lana nivi, aut cinis nebulæ, aut frusta panis candidi nitori et candori crystalli. Est enim crystallum species quædam in modum vitri, sed candidum est. Hoc autem genus traditur ab eis qui noverunt, unde dubitare non debemus, quoniam fidelissima Scriptura testimonium dicit : traditur ergo crystallum durata per multos annos, et non resoluta nive, ita congelascere, ut resolutio non facilis sit. Nives præteritæ hyemis facile dissolvit æstas adveniens : non enim eis ad confirmandam duritiam accessit annositas. Ubi autem nives multæ per annos multos super invicem missæ fuerint, et copia sua violentiam æstatis evicerint, non æstatis unius, sed multarum, præsertim in his terræ partibus, id est, in Aquilonia plaga, ubi nec æstate sol perferventissimus invenitur : ipsa diuturna et annosa duritia reddit hanc speciem, quæ crystallum dicitur. Intendat Charitas Vestra. Quid

[1] Psal. CXLVII, 16, 17.

est ergo crystallum? Nix est glacie durata per multos annos, ita ut a sole vel igne facile dissolvi non possit. Hoc propterea aliquanto diutius exposuimus, quia multi ignorant : nec illi qui hoc forte norunt, de re quam noverunt, onerosum debent habere sermonem, adhibitum non propter se, sed propter eos qui non noverunt. Hæc ergo cum audistis personante Lectore, non dubito vos diversa cogitasse, dixisse aliquos, et verum dixisse : Magna opera Domini, unde particula quædam commemorata est, et ipsa terrena, et prope omnibus annis nota, quomodo ningat Deus, quomodo nebulam spargat, quomodo etiam crystallum solidet. Alios dixisse sibi : Putas-ne sine causa ista in Scripturis posita sunt, aut vere hoc totum habent quod sonant? Non nobis aliquid innuit nix ista et lana, nebula et cinis, crystallum et panis? Sed quare sic Scriptura loqui voluit, per quasdam quasi caligines similitudinum? quanto melius apertius loqueretur? Quare vel quæro, vel hæsito, quid sibi illa verba exigant? quare in audiendo vel laboro? quare plerumque audito Psalmo indoctus abscedo? Hoc est, quod paulo ante dixi : Patere te curari ita sanandus es. Multum superbus et præceps est æger, qui et medicum monere audet, etiam hominem. Consilium ne audebit dare æger medico? Ubi homo ægrotat, et Deus curat, magnum pietatis et sanitatis initium est, antequam scias quare quid dictum sit, credere ita dici debuisse ut dictum est. Hæc enim pietas faciet te capacem, ut quæras quod dictum est; et cum quæsieris invenias, et cum inveneris gaudeas. Adsit ergo nobis apud Dominum Deum nostrum iste affectus precum vestrarum : et si non propter nos, certe propter vos donare dignetur, quod hic absconditum latet. Modo ergo putate nos, quoniam cujusdam spectaculi et editionis divinæ diem promisimus, pronuntiatis his versibus et nondum expositis,

involutas quasdam Editoris nostri sarcinas protulisse. Utique ad hoc involutæ proferuntur, ut evolutæ expectentur : vos autem non tantum intueri, sed et vestiri paramini.

III. Dixeramus autem die Dominico, si meminit Charitas Vestra, qui affuistis, ipsam evangelicam lectionem, quæ nos diutius tenuit, ut Psalmi expositio differretur, congruam lectam fuisse eidem Psalmo. Hoc tunc diximus, sed ostendere non valuimus, quia Psalmum distulimus. Hodie itaque demonstranda est et ipsa congruentia. In evangelica illa lectione territi sumus de die novissimo. Terror ille securitatem parturit : territi enim præcavemus, præcaventes securi erimus. Quomodo enim præpostera securitas in terrores impellit, ita ordinata sollicitudo securitatem parit. Territi autem sumus, ne præsentem vitam deficientem, volaticam, transitoriam, sic amemus, quasi alia nulla sit : si enim alia nulla est, amemus hanc. Si alia vita nulla est, feliciores nobis sunt qui ad amphitheatrum hodie vigilarunt. Quid enim ait Apostolus? « Si in hac vita tantum in Christo sperantes sumus, mise- » rabiliores sumus omnibus hominibus [1]. » Est ergo alia vita. Interroget quisque Christum in fide sua : sed dormit fides. Merito fluctuas, quia Christus dormit in navi. Jesus enim dormiebat in navi, et navis fluctuabat in aquis et tempestatibus multis [2]. Fluctuat ergo cor, quando Christus dormit. Christus semper vigilat : quid est ergo, Christus dormit? Fides tua dormit. Quid adhuc dubitationis tempestate jactaris? Excita Christum, excita fidem tuam : conspice oculis fidei vitam futuram, propter quam credidisti, propter quam signo ejus signaris, qui propterea duxit hanc vitam; ut tibi ostenderet quam sit contemnenda quam diligebas, et quam sit speranda quam non

[1] 1 Cor. xv, 19. — [2] Matth. viii, 24, 25.

credebas. Si ergo fidem excitaveris, et oculos ejus in novissima miseris, futurumque sæculum in quo gaudebimus post alterum Domini adventum, post judicium peractum, post traditum sanctis regnum cœlorum; si illam vitam cogitaveris, et illius vitæ negotium otiosum, de quo sæpe locuti sumus, charissimi, non fluctuabit negotium nostrum; otiosum negotium plenum solius dulcedinis, nulla interpellatum molestia, nulla fatigatione sauciatum, nulla nube perturbatum. Negotium nostrum quod erit? Laudare Deum, amare et laudare, laudare in amore, amare in laudibus. « Beati qui habitant in domo tua, in sæcula » sæculorum laudabunt te [1]. » Quare, nisi quia in sæcula sæculorum amabunt te? Quare nisi quia in sæcula sæculorum videbunt te? Hoc ergo, fratres mei, quale spectaculum erit in visione Dei? Vident homines Venatorem, et delectantur : væ miseris, si non se correxerint. Qui enim vident Venatorem, et delectantur, videbunt Salvatorem, et contristabuntur. Quid illis miserius, quibus Salvator saluti non erit? Non ergo mirum, quia illis quibus voluptati est homo pugnans, non erit saluti Deus liberans. Nos autem, fratres, si nos in ejus membris meminimus, si concupiscimus, si perseveramus, videbimus et gaudebimus. Erit illa civitas purgatis omnibus civibus suis, nullo admixto seditioso aut turbulento : inimicus ille qui modo invidet, ne ad illam patriam veniamus, illic cuiquam insidiari non potest; quia nec esse ibi permittitur. Si enim modo excluditur de corde credentium, quomodo excludetur de civitate viventium? Quid erit, fratres, quid erit, rogo vos, esse in illa civitate, de qua loqui tantum gaudium est? Huic futuræ vitæ corda præparare debemus : quisquis ei cor præparaverit, totam istam contem-

[1] Psal. LXXXIII, 5.

nit; contempta ista securum facit expectare diem, de quo expectando Dominus terruit.

IV. Cum ergo Psalmus iste dicat nobis et cantet de illa vita futura, Evangelium autem terruerit de præsenti : Psalmus facit amorem futuræ, Evangelium facit timorem præsentis. Nec de futura delectatione tacetur in litteris Novi Testamenti, et multo magis in eis, ubi non tanquam cum involucris quibusdam proferuntur illa quæ intelligenda sunt; sed ibi videntur aperta, ut hic intelligantur obscura. Cum ergo diceret nobis Evangelium, Observate diem novissimum venturum, diem adventus Filii hominis[1]; quia illos male inventurus est, qui modo securi sunt, ideo quia perverse securi sunt, securi sunt enim in voluptatibus sæculi, cum deberent esse securi domitis cupiditatibus sæculi : jam utique ille vitæ nos præparavit Apostolus, in verbis quæ tunc etiam commemoravi. « De » cætero, fratres, tempus breve est : reliquum est, ut » qui habent uxores, tanquam non habentes sint; et qui » emunt, tanquam non ementes, et qui gaudent, tan- » quam non gaudentes; et qui flent, tanquam non flen- » tes; et qui utuntur hoc mundo, tanquam non utentes » sint : præterit enim figura hujus mundi : volo vos sine » sollicitudine esse[2]. » Qui gaudium totum suum totamque felicitatem suam constituit in manducando, bibendo, uxorem ducendo, emendo, vendendo, utendo mundo isto, sine sollicitudine est et talis, sed præter arcam, væ illi a diluvio. Quisquis autem sive manducat, sive bibit, sive aliquid agit, omnia in gloriam Dei facit[3] : etsi aliqua tristitia est de rebus sæcularibus, sic flet, ut intus in spe gaudeat; etsi aliqua lætitia est in rebus sæcularibus, sic gaudet, ut intus spiritaliter timeat, nec donet se corrumpendum felicitati, nec se det adversitati frangendum : (hoc est enim

[1] Matth. XIV, 44. — [2] I Cor. VII, 29-32. — [3] Id. X, 31.

flere tanquam non flentem, et gaudere tanquam non gaudentem :) quisquis etsi habet uxorem, ejus infirmitati compatiens, reddit, non exigit debitum; aut si propter propriam infirmitatem ducit uxorem, plangens potius quia sine uxore esse non potuit, quam gaudens quia duxit : quisquis vendit, quod novit quia etsi maneret, beatum non faceret; quisquis quod emit, novit quia transiet; et de his omnibus etsi abundantibus, etsi circumfluentibus non præsumit, facitque ex eo quod habet, misericordiam cum eo qui non habet, ut et ipse accipiat quod non habet, ab illo qui omnia habet : quisquis talis est, securus expectat diem novissimum, quia non est præter arcam; jam inter ligna imputribilia computatur, ex quibus arca fabricatur [1]. Non ergo timeat venturum Dominum; sed speret, et desideret. Non enim veniet illi ad inferendas pœnas, sed ad finiendas molestias. Hoc autem fit desiderio illius civitatis. Quod ergo monuit Evangelium, impletur ejus civitatis desiderio, quam Psalmus cantat : ita congruit Evangelium huic Cantico.

V. Et quam civitatem Psalmus iste cantat, audiamus. Audiamus, et cantemus : gaudium nostrum, cum hoc audimus, canticum Dei nostri est. Non enim tantum cantamus, quando voce et labiis sonamus canticum : est et canticum intus, quia sunt et aures cujusdam intus. Voce cantamus, ut nos excitemus : corde cantamus, ut illi placeamus. « Aggæi et Zachariæ [2], » Psalmus dicitur. Aggæus et Zacharias prophetæ fuerunt. Erant autem Prophetæ isti jam in captivitate Jerusalem illius, quæ in terra portavit umbram cujusdam cœlestis. In illius ergo civitatis captivitate cum essent in Babylonia, prophetaverunt Jerusalem, prophetaverunt civitatem novam ex reparatione veteris, liberato populo a captivitate [3]. Agnoscimus

[1] Gen VI, 14. — [2] Hic titulus est Psalmi apud LXX. — [3] I Esdr. V, I et VI, 14.

et istam captivitatem, si vere agnoscimus nostram peregrinationem. In hoc enim mundo, in his tribulationibus sæculi, in hac turba multiplici scandalorum, quodam modo in captivitate gemimus, sed erigemur : prænuntiatur civitas nostra futura æqualis. Nam et post istorum prophetationem, et visibiliter contigit, ut totum explicaretur, quod ad persolvendam imaginem pertinebat. Reparata est Jerusalem post septuaginta annos captivitatis. Sic Jeremias propheta septuaginta annis, septenario illo numero omnem volubilitatem hujus temporis signat; septenario enim numero volvuntur dies hi, sicut nostis, iidem abeunt, iidem redeunt. Post septuaginta ergo annos, cum prophetavit Jeremias reparari civitatem Jerusalem[1], factum est ut et ibi significaretur imago futurorum : significatum est nobis post omnem istam volubilitatem temporis, quæ septenario numero volvitur, futuram illam civitatem nostram jam in æternitate in uno die. In illa quippe habitatione tempus non volvitur, quia habitator ibi non labitur. Hanc cum viderent in spiritu Prophetæ; videbant illam, dicebant de ista. Sed hæc dicebant de ista, quæ in illam ducerent : et illa omnia quæ fiebant secundum tempus, secundum corporales motiones, secundum actus hominum, signa erant et prænuntiationes futurorum.

VI. Audiamus jam cantari civitatem illam, et erigamur ad eam. Multum enim nobis eam commendat Spiritus Dei, infundens nobis amorem illius, ut ei suspiremus, et in peregrinatione ingemiscamus, et ad illam venire desideremus. Amemus illam, et ipsum amare ambulare est. Ecce amemus illam ex ore sancto, ex ore prophetico et Dei Spiritu dicentis : « Collauda, Jerusalem, Dominum[2]. » In captivitate adhuc constituti, vident illos greges, imo unum gregem omnium civium, undique collectorum ad

[1] Jerem. xxv, 12 et xxix, 10. — [2] Psal. cxlvii, 12.

illam civitatem ; vident gaudium massæ, post trituras, post ventilationes jam missæ in horreum, nihil timentis, nihil laboris et molestiæ patientis; et adhuc hic positi, et in ipsa contritione conversantes præmittunt gaudium spei, et anhelant in illam, quasi conjungentes corda sua Angelis Dei, et futuro illi populo secum in gaudio permansuro. « Collauda, Jerusalem, Dominum. » Quid enim factura es, o Jerusalem? Transiet certe et labor et gemitus. Quid factura es? aratura, seminatura, novellatura, navigatura es, negotiatura es? Quid factura es? An in illis operibus quamvis bonis et de misericordia venientibus, exerceri te adhuc oportet? Considera numerum tuum, considera undique societatem tuam : vide utrum aliquis esuriat, cui porrigas panem, vide si aliquis sitiat, cui des calicem aquæ frigidæ; vide utrum aliquis modo apud te peregrinus est, quem hospitio recipias; vide utrum aliquis sit æger, quem visites; vide utrum aliquis litiget, quem concordes[1]; vide utrum aliquis moriatur, quem sepelias. Quid ergo factura es? « Collauda, Jerusalem, Dominum. » Ecce hoc est negotium tuum. Sicut solet in titulis scribi, Utere felix. « Collauda, Jerusalem, Dominum. »

VII. Estote Jerusalem : mementote de quibus dictum est, « Domine, in civitate tua imaginem ipsorum ad ni» hilum rediges[2]. » Hi sunt qui modo gaudent talibus pompis : inter illos sunt qui propterea hodie non venerunt, quia munus est. Cui munus est? cui damnum? Aut unde munus? aut unde damnum? Non enim illi tantum qui talia edunt, damno feriuntur : sed majori damno percutiuntur, qui talia libenter intuentur. Illorum arca auro exinanitur, istorum pectus justitiæ divitiis expoliatur. Plangunt plerique editores, vendentes villas suas : quomodo debent plangere peccatores, perdentes animas suas? Ita-ne ad hoc

[1] Matth. xxv, 35, 36. — [2] Psal. lxxii, 20.

clamavit Dominus Dominico die, Vigilate, ut hodie sic vigilaretur? Obsecro vos, o cives Jerusalem, adjuro vos per pacem Jerusalem, per redemptorem, per structorem, per rectorem Jerusalem, ut convertatis pro illis preces ad Deum. Videant, sentiant quia nugantur; et multum intenti in illa spectacula quæ illis placent, aliquando et se spectent, sibique displiceant. In multis enim jam factum gaudemus; et aliquando nos quoque ibi sedimus, et insanivimus : et quam multos putamus ibi nunc sedere, futuros non solum Christianos, sed etiam episcopos? Ex præteritis futura conjicimus : ex his quæ jam facta sunt, quæ Deus facturus es prænuntiamus. Vigilent preces vestræ, non gratis gemitis, fratres. Prorsus illi qui evaserunt, deprecantes pro his qui periclitantur, quia et ipsi fuerunt in numero periclitantium, exaudiuntur, et abstrahet Deus a captivitate Babyloniæ plebem suam, redimet omnino et eruet, et perficietur numerus sanctorum gestantium imaginem Dei. Non ibi erunt, quorum imaginem Deus in civitate sua spernet, et ad nihilum rediget; quia et ipsi in civitate sua, hoc est Babylonia, imaginem ejus ad nihilum redegerunt. Erit ille populus laudans Dominum, quem prævidet modo Spiritus prophetiæ; et dicit ut exultemus in spe, et desideremus ipsam rem. « Collauda, Jerusalem, Dominum; lauda Deum tuum, Sion. » Collauda, » quia ex multis constas : « Lauda, » quia unum facta es. « Multi, inquit Apostolus, unum sumus » in Christo Jesu[1]. » Quoniam ergo multi, collaudamus; quoniam unum, laudamus? Iidem multi qui unum; quia ille in quo unum, semper unus.

VIII. Quare, inquit hæc Jerusalem, collaudo Dominum, et laudo Deum meum Sion? Quæ Sion, ipsa Jerusalem. Diversis causis duo nomina. Jerusalem dicta est

[1] I Cor. x, 17.

Visio pacis : Sion dicta est Speculatio. Videte si aliud sonant ista nomina, nisi spectacula : ne putent gentes se habere spectacula, et nos non habere. Aliquando dimisso theatro aut amphitheatro, cum cœperit ex illa cavea evomi turba perditorum, aliquando tenentes in animo phantasias vanitatis suæ, et memoriam suam pascentes rebus non solum inutilibus, sed et perniciosis, gaudentes in eis tanquam in dulcibus, sed pestiferis; vident plerumque, ut fit, transire servos Dei, cognoscunt ipso habitu vel vestis, vel capitis, vel fronte notos habent, et dicunt apud semetipsos et secum : O miseros istos, quid perdunt? Fratres, rogemus Dominum pro benevolentia ipsorum, quia bonum illud putant. Bene nobis volunt : sed qui diligit iniquitatem, odit animam suam [1]. Si odit animam suam, quomodo amabit animam meam? Tamen ipsa perversa et inani et vana benevolentia, si benevolentia dicenda est, dolent nos perdere quod amant : oremus ne perdant quod amamus. Videte qualem Jerusalem exhortetur ad laudem, vel potius præsentiat laudaturam. Non enim illius civitatis laudes, tunc cum videbimus et amabimus et laudabimus, voce prophetica exhortandæ et excitandæ sunt : sed propterea modo dicunt hoc Prophetæ, ut potent, quantum possunt in hac carne constituti, futura gaudia beatorum, et eructantes in aures nostras, excitent amorem illius civitatis. Ferveamus desiderio, non simus spiritu pigri.

IX. Sed videte qualem Jerusalem dicit laudaturam Deum, et unde laudaturam : perfectione quadam beatitudinis. « Collauda, inquit, Jerusalem, Dominum, lauda » Deum tuum, Sion. » Et quasi diceret : Unde secura laudabo? « Quoniam confirmavit, inquit, vectes portarum » tuarum [2]. » Attendite, fratres mei. « Confirmavit, in-

[1] Psal. x, 6. — [2] Id. cxlvii, 13.

» quit, vectes portarum tuarum. » Vectium confirmatio non est portarum apertarum, sed clausarum. Unde plerique codices habent, « Confirmavit seras portarum tua- » rum. » Attendat Charitas Vestra. Conclusam Jerusalem dicit laudare Dominum. « Collauda, Jerusalem, Dominum, » lauda Deum tuum, Sion. » Collaudamus modo, laudamus modo, sed inter scandala. Multi quos nolumus, intrant; multi, etsi nolumus, exeunt : ideo crebrescunt scandala : « Et quoniam abundavit iniquitas, ait Veritas, » refrigescit charitas multorum [1] : » propter intrantes, quos dijudicare non possumus; et exeuntes, quos tenere non possumus. Quare hoc? Quia nondum perfectio, nondum illa beatitudo. Quare hoc? Quia adhuc area, nondum horreum. Tunc ergo quid, nisi ut non timeas tale aliquid futurum? « Collauda enim, Jerusalem, Dominum, » lauda Deum tuum, Sion : quoniam confirmavit vectes » portarum tuarum. Confirmavit. » Non dixit : Apposuit, tantum : « Confirmavit vectes portarum tuarum. » Nemo exeat, nemo intret. Nemo exeat, gaudemus : nemo intret, timemus. Nec hoc timeas : cum intraveris, dicetur : tantummodo esto in numero virginum, quæ portarunt oleum secum [2].

X. Virgines enim illæ animas significant. Non enim vere quinque erant, sed in quinque illis millia sunt. In numero illo quinario millia intelliguntur, non fœminarum tantum, sed et virorum : quia uterque sexus dicitur fœmina, quia Ecclesia; et uterque sexus, hoc est Ecclesia, dicitur virgo. « Desponsavi vos uni viro, virginem » castam exhibere Christo [3]. » Paucorum est virginitas in carne, omnium debet esse in corde. Virginitas carnis, corpus intactum : virginitas cordis, fides incorrupta. Ergo dicitur virgo tota Ecclesia, et masculino genere appella-

[1] Matth. xxiv, 12. — [2] Id. xxv, 4. — [3] 2 Cor. xi, 2.

tur populus Dei : uterque sexus populus Dei, et unus populus, et unicus populus ; et una Ecclesia, et unica columba : atque in hac virginitate millia sanctorum. Ergo quinque virgines omnes animas intraturas in regnum Dei significant ; non sine causa quinario numero, quoniam quinque sunt corporis sensus notissimi omnibus. Per quinque enim januas intrat aliquid per corpus ad animam : aut per oculos intrat quod concupiscas male, aut per aures, aut per olfactum, aut per gustum, aut per contactum. Per has quinque januas quisquis non admiserit corruptionem, inter quinque virgines computatur. Admittuntur autem corruptiones per illicita desideria. Quid autem liceat et non liceat, pleni sunt libri Scripturarum. Ergo opus est ut sis in illis quinque virginibus. Non timebis quod dictum est : Nemo intret. Dicitur enim hoc, et fiet hoc ; sed cum intraveris, nemo contra te claudet, sed te ingresso, claudentur portæ Jerusalem, et firmabuntur vectes portarum ejus. Nam tu si esse volueris aut non virgo corde, aut etsi virgo, inter fatuas virgines ; foris remanebis, et frustra pulsabis.

XI. Quæ sunt fatuæ virgines ? Et ipsæ quinque sunt : quæ, nisi animæ quæ habent istam continentiam carnis, ut vitent corruptelas ab omnibus sensibus venientes, quos sensus jam enumeravi ? Vitant veluti corruptiones venientes undique, et non in conscientia gerunt bonum suum coram oculis Dei : sed placere inde volunt hominibus, et judicium sequuntur alienum. Favores vulgi aucupantur ; viles sibi sunt, cum spectatoribus esse charæ volunt ; non eis sufficit conscientia. Merito non portant oleum secum. Oleum autem est ipsa gloriatio, propter nitorem et splendorem. Sed quid dicit Apostolus ? Vide virgines sapientes portantes oleum secum. « Opus autem suum probet unus» quisque, et tunc in semetipso habebit gloriam, et non

» in altero[1]. » Hæ sunt ergo virgines sapientes. Stultæ autem accendunt quidem lampades, videntur quidem lucere opera earum : sed deficient, et extinguentur ; quia non de oleo interiore pascuntur. Et dormiunt omnes tardante sponso : quia ex utroque genere hominum obdormiscunt in mortem ; et de illis fatuis, et de his sapientibus, tardante adventu Domini, itur in mortem istam corporalem et visibilem, quam somni loco Scripturas ponere notum est omnibus Christianis: cum diceret de ægrotantibus Apostolus : « Propterea in vobis, inquit, multi » infirmi et ægri, et dormiunt sufficienter [2]. » Dormiunt, moriuntur. Sed ecce venturus est sponsus, et omnes surgent, sed non omnes intrabunt. Deficient opera stultarum virginum, non habentium oleum conscientiæ ; non invenient a quibus emant, quod illis solebant vendere adulatores. Ab irridentibus enim dicitur, non ab invidentibus : « Ite, emite vobis. » Petierant enim stultæ a sapientibus, et dixerant eis : « Date nobis oleum, quia » faces nostræ extinguuntur. » Quid illæ sapientes? « Ne » forte non sufficiat nobis et vobis, ite potius ad venden- » tes, et emite vobis. » Hoc admonere erat, Quid vobis modo prosunt, a quibus emere soletis adulationem? « Et » cum eunt, inquit, intrarunt illæ, et clausum est os- » tium [3]. » Cum eunt corde, cum talia cogitant, dum se ab illa intentione alienant, et retro præterita sua recordantur, eunt quasi ad vendentes : et non inveniunt tunc faventes, non inveniunt tunc laudantes, a quibus solebant laudari, et quasi excitari ad bona opera, non robore bonæ conscientiæ, sed incitamento linguæ alienæ.

XII. Et illud quod dictum est: « Ne forte non sufficiat » nobis, » magna consideratione humilitatis dictum est.

[1] Gal. vi, 4. — [2] 1 Cor. xi, 30. — [3] Matth. xxv, 1-13.

Oleum enim quod gestamus in conscientia, judicium est nostrum de nobis ipsis, quales simus; et difficile est, ut de se quisque perfecte judicet. Fratres mei, quantumlibet homo proficiat, quantumlibet se ad anteriora extendat, et præterita obliviscatur [1]; si jam dicit sibi, Bene est: procedit regula de thesauris Dei, examinat ad liquidum; et quis gloriabitur castum se habere cor? et quis gloriabitur mundum se esse a peccato [2]? Sed quid dixit Scriptura? « Judicium sine misericordia illi, qui non » fecit misericordiam [3]. » Quantumcumque proficias, sperabis in misericordiam. Nam si justitia sine misericordia prolata fuerit, in quolibet quod damnet inveniet. Quæ nos consolatur Scriptura? Quæ hortatur ad misericordiam faciendam, ut omnino crebrescamus in erogando quod amplius habemus. Multa autem superflua habemus, si nonnisi necessaria teneamus: nam si inania quæramus, nihil sufficit. Fratres, quærite quod sufficit operi Dei, non quod sufficit cupiditati vestræ. Cupiditas vestra non est opus Dei. Forma vestra, corpus vestrum, anima vestra, hoc totum opus Dei. Quære quæ sufficiant, et videbis quam pauca sint. Viduæ suffecerunt duo nummi ad faciendam misericordiam [4], suffecerunt duo nummi ad emendum regnum Dei. Ad vestiendos toties venatores quid sufficit Editori? Videte, quia non solum pauca sunt, quæ vobis sufficiant; sed nec ipse Deus multa a vobis quærit. Quære quantum tibi dederit, et ex eo tolle quod sufficit: cætera quæ superflua jacent, aliorum sunt necessaria. Superflua divitum, necessaria sunt pauperum. Res alienæ possidentur, cum superflua possidentur.

XIII. Faciens ergo hujusmodi misericordias, et illam præcipue quæ gratis constat, « Dimitte, sicut dimittimus [5]; »

[1] Philip. III, 13. — [2] Prov. xx, 9. — [3] Jacob. II, 13. — [4] Marc. XII, 42. — [5] Luc. VI, 37, et Matth. VI, 12.

quo nonnisi charitatem erogas, quæ crescit cum erogas : faciens ergo et fervens in ipsis bonis operibus misericordiæ, quæ jam bona opera, ut jam diximus, tunc non erunt necessaria, quia nullus erit miser in quem facienda sit misericordia [1]; expectabis securus judicium, non tam securus de justitia tua, quam securus de misericordia Dei, et tu misericordiam prærogasti. « Judicium enim sine » misericordia, illi qui non fecit misericordiam. Super» exaltat autem, inquit, misericordia judicio [2]. » Ne putetis, fratres, quia tunc non est justus, quando nostri non miseretur, aut recedit a regula justitiæ suæ. Et cum damnat, justus est; et cum miseretur, justus est. Quid enim tam justum, quam reddere misericordiam prærooganti? Quid tam justum, quam ut in qua mensura mensi fueritis, in ea remetiatur vobis [3]? Da egenti fratri. Cui fratri? Christo. Si ergo quia fratri Christo, et quia Christo Deo, qui est super omnia benedictus in sæcula [4] : Deus egere a te voluit, et tu manus retrahis? Certe tu porrigis manum, et petis a Deo : audi Scripturam, « Non sit ma» nus tua porrecta ad accipiendum, et ad dandum col» lecta [5]. » Erogari sibi vult Deus, ex illo quod dedit. Quid enim das, quod ille non dedit? « Quid enim habes, » quod non accepisti [6]? » Aut vero, non dico, Deo, sed cuilibet de tuo das aliquid? De illius das, qui jubet ut des. Prærogator esto, non invasor. Hæc ergo faciens, et si bona humilitate dicis de illo oleo : « Ne forte non suf» ficiat nobis [7], » intras et clauditur. Audi Apostolum hoc dicentem : « Mihi autem minimum est, ut a vobis » dijudicer [8]. » Quando enim potestis judicare conscientiam meam? Quando examinare quo animo facio, quid-

[1] Vide supra in Psal. LXXXIII, n. 8 et 11. — [2] Jacob. II, 13. — [3] Matth. VII, 2. — [4] Rom. IX, 5. — [5] Eccli. IV, 36. — [6] I Cor. IV, 7. — [7] Matth. XXV, 9. — [8] I Cor. IV, 3.

quid facio? Quantum possunt homines de alio judicare? Plus homo utique ipse de se : sed Deus plus de homine, quam homo de se. Ergo si talis fueris, intrabis, in quinque illis virginibus eris : cæteræ fatuæ excludentur. Nam hoc habes in Evangelio, Claudetur ostium, et stabunt et clamabunt : « Aperi nobis [1] ; » et non aperietur : « Quo- » niam confirmavit vectes portarum tuarum. Confirma- » vit, inquit, vectes portarum tuarum : » secura sta, secura lauda, sine fine lauda. Fortiter clausæ sunt portæ tuæ : non exit amicus, non intrat inimicus. « Confir- » mavit vectes portarum tuarum. »

XIV. « Benedixit filios tuos in te. » Non vagantur foris, non peregrinantur; intus gaudent, intus laudant, intus benedicuntur; intus non parturiunt, quia jam neminem pariunt. Filii sunt, sancti sunt : isti filii sancti jam laudantes et gaudentes, parturiti et parti sunt matre charitate, inclusi sunt colligente charitate. Audi charitatem parturientem illos : qua præditus Paulus apostolus, non solum paternum, sed et maternum cor gerens in filios, « Filii mei, inquit, quos iterum parturio [2]. » Cum Paulus eos parturiebat, charitas parturiebat : cum charitas eos parturiebat, Dei Spiritus parturiebat. « Charitas enim » Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanc- » tum, qui datus est nobis [3]. » Ergo colligat, quos parturivit et peperit. Modo jam intus filii sunt, securi sunt. Volarunt de nido timoris, volarunt in cœlestia, volarunt in æterna : jam nihil metuunt temporale.

XV. « Benedixit filios tuos in te. » Quis? « Qui posuit » fines tuos pacem [4]. » Quomodo exultastis omnes? Hanc amate, fratres mei. Multum delectamur, quando clamat de cordibus vestris pacis dilectio. Quomodo vos delectavit? Nihil dixeram, nihil exposueram; versum pronun-

[1] Matth. xxv, 11. — [2] Gal. iv, 19. — [3] Rom. v, 6. — [4] Psal. cxlvii, 14.

tiavi, et exclamastis. Quid de vobis clamavit? Dilectio pacis. Quid ostendi oculis vestris? Unde clamatis, si non amatis? Unde amatis, si non videtis? Invisibilis est pax. Quis est oculus, quo visa est, ut amaretur. Neque enim acclamaretur, nisi amaretur. Hæc sunt spectacula quæ exhibet Deus rerum invisibilium. Quanta pulchritudine intellectus pacis corda vestra percussit? Quid jam ego loquar de pace, aut de laude pacis? Prævenit omnia verba mea vester affectus : non impleo, non possum, infirmus sum. Differamus omnes laudes pacis ad illam patriam pacis. Ibi eam plenius laudabimus, ubi eam plenius habebimus. Inchoatam in nobis si sic amamus, perfectam quomodo laudabimus? Ecce hoc dico, o filii dilecti, o filii regni, o cives Jerusalem, quoniam in Jerusalem visio pacis est: et omnes qui amant pacem, benedicuntur in ea, et ipsi intrant cum clauduntur portæ, et firmantur vectes. Hanc quam nominatam sic amatis et diligitis, ipsam sectamini, ipsam desiderate : ipsam in domo, ipsam in negotio, ipsam in uxoribus, ipsam in filiis, ipsam in servis, ipsam in amicis, ipsam in inimicis diligite.

XVI. Ipsa est pax quam non habent hæretici. Quid agit pax in hujus adhuc regionis incertis, in ista peregrinatione mortalitatis nostræ; cum adhuc nemo est alteri conspicuus, nemo videt cor alterius? Quid agit pax? De incertis non judicat, incognita non confirmat : proclivior est ad bene credendum de homine, quam ad male suspicandum. Non se multum dolet errare, cum bene credit etiam de malo : perniciose autem, cum male sentit forte de bono: Nescio qualis sit : quid perdo, si credo quia bonus est? Si incertum est, licet ut caveas, ne forte verum sit; non tamen damnes, tanquam verum sit. Hoc pax jubet. « Quære pacem, ait, et sequere eam [1]. » Hæresis

[1] Psal. xxxiii, 15.

quid monet? Damnat incognitos, damnat totum mundum, periit totus mundus, nullus est Christianus, Africa remansit. Bene judicasti. De quo tribunali dicis tu sententiam in orbem terrarum? In quo foro ante te mundus stetit? Nolo mihi credatur, sed nec tibi : Christo credatur, Spiritui Dei per Prophetas credatur, Legi Moysi credatur. Quid dixit Moyses de futuris his temporibus? Ad Abraham dictum est : « In semine tuo benedicentur » omnes gentes[1]. » An dubitas quid sit semen Abrahæ? Puto quia cum Apostolus dixerit, non dubitabis : aut si et de Apostolo dubitabis, quare, Pax pax, et non est » pax[2]? Quid dicit Apostolus? « Abrahæ dictæ sunt pro» missiones et semini ejus. Non dicit : Et seminibus tan» quam in multis; sed tanquam in uno, Et semini tuo, » quod est Christus[3]. » Ecce ante millia annorum dictum est Abrahæ, « In semine tuo benedicentur omnes » gentes. » Quod ante millia annorum dictum est, et ab uno creditum, modo jam videmus impletum. Hac legimus, hac intuemur, et tu resistis de transverso veniens? Quid dicturus? Noli credere. Cui? Spiritui Dei? Deo loquenti ad Abraham? Et cui credo? Tibi? Non hoc dico, inquies. Non hoc dicis? Non dicis : Mihi potius crede, quam Spiritui Dei et Deo loquenti ad Abraham? Quid ergo mihi dicis? Ille tradidit, et ille tradidit. De Evangelio recitas hoc, de Apostolo, de Prophetis? Discute omnes Scripturas, lege mihi hoc ex eis quibus credo : tibi enim non credo. Unde lecturus es? Hoc mihi pater meus, ait, hoc mihi avus meus, hoc mihi frater meus, hoc mihi episcopus meus. Sed hoc Abrahæ Deus : « In se» mine tuo benedicentur omnes gentes. » Audit unus homo, et credit, et fit in multis post multa tempora. Quando dictum est, creditur? quando impletum est, du-

[1] Gen. XXII, 18. — [2] Jerem. VI, 14. — [3] Gal. III, 16.

bitatur? Hoc ergo dixit Moyses, dicant et Prophetæ. Vide commercium emptionis nostræ. Christus pendet in ligno: Vide quanto emit, et sic videbis quid emit. Empturus est aliquid, ipsum aliquid nondum scis. Vide, vide quanti, et videbis quid. Sanguinem fudit, sanguine suo emit, sanguine Agni immaculati emit, sanguine unici Filii Dei emit. Quid emptum est sanguine unici Filii Dei? Adhuc vide quanti. Propheta dixit longe antequam fieret: « Foderunt manus » meas et pedes meos, dinumeraverunt omnia ossa mea. » Magnum pretium video, Christe, videam quid emisti: « Commemorabuntur, et convertentur ad Dominum uni- » versi finès terræ. » In uno eodemque Psalmo emptorem video, et pretium, et possessionem. Emptor Christus est, pretium sanguis, possessio orbis terrarum. Voces ipsas propheticas audiamus, contradicentes litigatoribus hæreticis. Ecce possessio Domini mei. Jus lego in Psalmo: « Comme- » morabuntur, et convertentur ad Dominum universi fines » terræ, et adorabunt in conspectu ejus universæ patriæ » gentium. » Et vide jurgantem, vide jus defendentem: « Quoniam ipsius est regnum, et ipse dominabitur gen- » tium[1]. » Ipse qui emit Christus, non qui apostatavit Donatus. Adorabunt: « Recte adorabunt omnes patriæ » gentium in conspectu ejus. » Quare recte? « Quoniam » Domini est regnum, et ipse dominabitur gentium. » Illud Moyses, hoc Prophetæ, et alia multa millia. Quis numerat testimonia de Ecclesia toto terrarum orbe diffusa? quis numerat? Non sunt tot hæreses contra Ecclesiam, quot sunt testimonia Legis pro Ecclesia. Quæ pagina non hoc sonat? quis versus non hoc loquitur? Omnia clamant pro unitate dominica, quia posuit fines Jerusalem pacem. Tu contra ista latras, hæretice? Unde merito dicitur in illa civitate, quod scriptum est in Apocalypsi,

[1] Psal. XXI, 17, 18 et 28, 29.

« Canes foras[1]. » Tu contra ista latras. Unde judicasti de orbe terrarum, ut dicere cœperam? quo tribunali? Præsumptione videlicet cordis tui. Altum tribunal, sed ruinosum. Dixit hoc Moyses, dixerunt hoc Prophetæ: et nondum credunt, qui se Christianos videri volunt.

XVII. Torquebatur quidam dives apud inferos, desideravit aquæ stillam de digito contempti ante januam suam pauperis, quoniam urebatur in flammis. Et cum ei non daretur, quia « Judicium sine misericordia illi, qui » non fecit misericordiam[2]: » cum ergo ei non daretur, dixit ad Abraham: « Pater Abraham, mitte Lazarum, » habeo ibi quinque fratres, annuntiet eis quæ hic patior, » ne et ipsi veniant in locum hunc tormentorum. » Et quid illi Abraham? « Habent illic Moysen et Prophetas. » Et ille, « Non, pater Abraham; sed si quis ex mortuis » resurrexerit, credent. » Et Abraham, « Si Moysen, » inquit, et Prophetas non audiunt, nec si quis a mortuis » resurrexerit, credent[3]. » De quibus dixit: « Habent ibi » Moysen et Prophetas? » De his utique qui adhuc vivebant, quibus adhuc tempus correctionis largum erat, qui nondum venerant in loca illa tormentorum. « Ha» bent ibi, inquit, quos audiant, Moysen et Prophetas. » Non credunt his, sed « Si quis a mortuis resurrexerit, » credent. Si Moysen et Prophetas non audiunt, nec si quis » a mortuis resurrexerit credent. » Sententia Abrahæ est. Abrahæ sententia ubi, et unde? De quodam excelso loco, et pleno quietis et felicitatis, quem vidit ille, qui cruciabatur in flamma, levatis oculis suis; quando in ejus gremio, id est, in ejus secreto, vidit pauperem feliciter exultantem; inde prolata est ista sententia. Vide de quo tribunali. Ibi enim habitat Deus, quia in sanctis habitat Deus. Unde optat Apostolus, et dicit: « Dissolvi et esse

[1] Apoc. xxi, 15. — [2] Jacob. ii, 13. — [3] Luc. xvi, 19-31.

» cum Christo, multo magis optimum[1]. » Et latroni illi dicitur : « Hodie mecum eris in paradiso[2]. » Ergo Dominus cum Abraham et in Abraham manens, dixit istam sententiam : « Habent ibi Moysen et Prophetas ; si illos » non audiunt, neque si aliquis a mortuis resurrexerit, » credent ei. » O hæretici, habetis hic Moysen et Prophetas : adhuc vivitis, adhuc potestis audire, adhuc licet corrigi, animositatem frenare, veritatem tenere adhuc conceditur : disceptate vobiscum utrum audiendus sit Moyses et Prophetæ, qui fidei suæ testimonia tanta exhibuerunt ; cum videamus sic currere res humanas, ut ab ipsis prædictæ sunt. Quid dubitatis adhuc credere Moysi et Prophetis? Quid dubitatis audire? An forte quæritis resurgentem a mortuis, utrum et ipse vobis dicat de Ecclesia sua? Quæsivit hoc dives apud inferos, aliquem mitti ex mortuis ad fratres suos[3] : reprehensus est quia hoc quæsivit ; sufficere debuerunt fratribus ejus Moyses et Prophetæ. Ad hoc ille frustra quæsivit, ut vos jam exemplo admoniti, ne frustra et sero quærentes, sicut ille torqueamini. Audiatis Moysen et Prophetas. Quid dixit Moyses? « In semine tuo benedicentur omnes gentes[4]. » Quid dixerunt Prophetæ : « Commemorabuntur, et con» vertentur ad Dominum universi fines terræ[5]. » Adhuc mihi dicturus es, Surgat aliquis ex mortuis, ego non credo, nisi aliquis, inde venerit, et dixerit? O Domine, gratias misericordiæ tuæ : voluisti mori, ut aliquis ab inferis surgeret ; et ipse aliquis, non quicumque, sed veritas surrexit ab inferis. Qui verum de inferis diceret, etsi ad inferos non veniret : tamen propter voces imperitorum malorum, ecce ipse mortuus est, ecce resurrexit ab inferis. Quid dicis, hæretice? quid dicis? Modo te audiam,

[1] Philip. I, 23. — [2] Luc. XXIII, 43. — [3] Id. XVI, 27. — [4] Gen. XXII, 18. — [5] Psal. XXI, 28.

finitæ sunt omnes excusationes tuæ : etsi verba diceres divitis apud inferos constituti, surrexit a mortuis Christus : dignaris vel ipsum audire? Ecce quod forte similis diviti mortuo vivus desiderabas, surrexit ab inferis : non pater tuus, non avus tuus, non illi surrexerunt qui nescio quos nomine traditionis infamaverunt. Sed ecce non infamaverunt, verum dixerunt : vis nosse quam nihil ad me? Audiamus simul quid dixerit, qui surrexit ab inferis. Quid pluribus immorer? Audiamus, jam aperiatur Evangelium, legatur quod factum est tanquam fiat : ponatur ante oculos nostros gesta præterita, propter cavenda futura. Ecce Christus surgens a mortuis, ostendit se Discipulis suis. Nuptiæ ipsius, ipse sponsus, Ecclesia sponsa. Ecce sponsus qui dicebatur mortuus, absumptus, finitus; ecce integer resurrexit, ecce ostenditur oculis Discipulorum, ecce præbetur contrectantibus manibus, ecce tetigerunt cicatrices quæ desperatæ sunt vulnera. Exhibuit se oculis eorum videndum, manibus contrectandum : putant spiritum esse; desperaverunt enim de salute sua. Exhortatur eos, confirmat in fide : « Palpate, et videte, » quia spiritus carnem et ossa non habet, sicut me vide» tis habere [1]. » Tangunt, gaudent, trepidant. « Et cum » adhuc trepidarent præ gaudio : » sic habes scriptum. Etsi certa sunt; quæ multum læta sunt, vix creduntur. Dubitatio quædam veluti tardius credentis, condit voluntatem tenentis. Necesse est ut plus homo gaudeat, cum venerit quod desperaverat. Nam ad ipsum gaudium condiendum et augendum, noluit se statim cognosci. Tenuit visus Discipulorum suorum, illorum duorum quos invenit in via colloquentes jam in desperatione, et dicentes : « Nos » autem sperabamus, quia ipse esset redempturus Israël. » Putaverant hoc, jam non putabant. Jam spes cum eis non

[1] Luc. xxiv, 39.

erat, et Christus cum eis erat : sed qui se reddidit, et spem reduxit. Postea ergo dixit, posteaquam eum illi in panis fractione cognoverunt, et obtulit se aliis Discipulis suis, cum putarent spiritum esse, « Palpate et videte quia spiri-» tus carnem et ossa non habet, sicut me videtis habere. Et » cum adhuc præ gaudio trepidarent : Habetis hic, ait, quod » manducetur ? Accepit, benedixit, manducavit, et dedit » eis. » Expressa est veritas corporis, ablata est omnis suspicio falsitatis. Quid deinde ? « Non sciebatis, quia opor-» tebat impleri omnia quæ scripta sunt in lege Moysi et » Prophetis et Psalmis de me ? » Et quia illi credebant Moysi et Prophetis : verum enim erat quod dixit Abraham : « Si Moysen et Prophetas non audiunt, neque si » quis ex mortuis resurrexerit, credent. » Quia ergo credebant Moysi et Prophetis, et non erant de ipsis quos reprehendit Abraham ; audierunt quod ait Dominus : « Non » sciebatis quia oportebat impleri omnia quæ scripta sunt » in Lege Moysi et Prophetis et Psalmis de me ? » Ecce qui crediderunt Moysi et Prophetis, videte quemadmodum ex ipsorum testimonio credunt ei qui surrexit a mortuis. « Tunc aperuit illis sensum, ut intelligerent Scrip-» turas, et dixit eis : Quoniam sic scriptum est, et sic » oportebat Christum pati, et a mortuis resurgere tertia » die. »

XVIII. Habes jam sponsum Ecclesiæ. Et non hinc tacuit Moyses, non hinc tacuerunt Prophetæ, Christum resurrecturum a mortuis tertia die, passurum, resurrecturum. Descriptus est nobis sponsus, ut non erremus. Sed nescio qui existunt, et quia non erramus in sponso, et ipsi videntur ea quæ et nos credere de sponso, ut a membris sponsi nos avocent, dicunt nobis : Ipse est quidem sponsus quem creditis, quem et nos credimus ; sed sponsa non est ipsa Ecclesia, quam tenetis. Et quæ illa est ? Pars

Donati. Et hoc est quod tu dicis; hoc tu dicis, an sponsus? Tu dicis, an Deus per Moysen? Ecce per Moysen Ecclesiam teneo : dictum est a Moyse : « In semine tuo » benedicentur omnes gentes. » Tu dicis, an Spiritus Dei per Prophetas? Ecce per Prophetas Ecclesiam teneo : dictum est per Prophetam : « Commemorabuntur, et convertentur ad Dominum universi fines terræ. » Ecce jam teneo testimonium Legis et testimonium Prophetarum : audiamus et eum qui surrexit a mortuis. Ostendit se sponsum, tenemus eum. Confirmavit demonstrando, exhibendo testimonia. Hoc enim Moyses, hoc Prophetæ, « Quia oportebat pati Christum, et resurgere tertia die. » Jam ergo quia tenemus ambo sponsum ex ipsis verbis, et puto quia jam incipis mecum credere et his verbis Moysi, et Prophetis : credamus et ei qui resurrexit a mortuis. Sequatur, et dicat : O Domine, video jam sponsum Christum, factum est : ne quis me avocet a membris sponsæ tuæ, et non sis mihi caput, si ego in membris ejus non fuero; dic mihi et de Ecclesia aliquid; quia jam de sponso ejus non dubito. Audi et de Ecclesia : sequitur, et dicit : « Prædicari in nomine ejus pœnitentiam et remissionem » peccatorum. » Nihil verius, « Prædicari in nomine ejus » pœnitentiam et remissionem peccatorum. » Sed hoc ubi? Alii enim dicunt : « Ecce hic; » alii, « Ecce illic. » Et quid ipse? « Nolite credere; exurgent pseudo-christi et » pseudo-prophetæ, et dicent : Ecce hic, et ecce illic[1]. » Non enim de ipso capite dicunt : « Ecce hic, et ecce illic; » notum est enim quod Christus in cœlis est : sed de Ecclesia ubi Christus est, qui ait : « Ecce ego vobiscum sum usque » ad consummationem sæculi[2]. » Sed ait Dominus : Nolite credere. Qui dicit : « Ecce hic, et ecce illic, » partes ostendit : ego totum emi. Dicat mihi hoc Evangelium : dic

[1] Matth. XXIV, 23, 24. — [2] Id. XXVIII, 20.

hoc ipse ex Evangelio, quia jam resurrexisti a mortuis, ut credant tibi qui credunt Moysi et Prophetis : dic mihi hoc tu. Audio : « Oportebat Christum pati et resurgere » tertia die, et prædicari in nomine ejus pœnitentiam et » remissionem peccatorum per omnes gentes, incipienti- » bus ab Jerusalem[1]. » Quid est, hæretice? Certe cum recitarem Moysen, cum recitarem Prophetas, distulisti ad eum qui resurrecturus erat a mortuis : ecce resurrexit, ecce dixit : tam nullam habet dubitationem Ecclesia Christi et uxor Christi, quam nullam habet dubitationem corpus Christi, demonstratum oculis, contrectatum manibus Discipulorum. Ecce qui resurrexit a mortuis utrumque ostendit : ostendit caput, ostendit membra ; ostendit sponsum, ostendit sponsam. Aut utrumque mecum crede, aut illud in damnationem tuam credis. Quid enim quia resurrexit a mortuis, quia in eodem corpore resurrexit? Bene, quia cicatrices ostendit ; quia ut crucifixus est, ut sepultus, ita redditus, ita demonstratus : optime credis, audi illum loquentem in quem credis. « Prædi- » cari in nomine ejus pœnitentiam et remissionem pec- » catorum. » Ubi? Per latas terras. Si vellem illud ego dicere, jam luctans adversus hæreticos, jam pugnans ; jam habens cum illis conflictum tantæ quæstionis ; non illud dicerem sic contra præsentes hæreticos, quomodo illud dixit ille contra futuros. Quid vis amplius? Remissio peccatorum in Christi nomine prædicatur. Ubi? « Per om- » nes gentes. » Unde? « Incipiens ab Jerusalem. » Communica huic Ecclesiæ. Quare litigamus? Cœpit enim hæc Ecclesia ab Jerusalem ista terrena, ut gaudeat inde Deo in illa Jerusalem cœlesti. Ab hac enim incipit, ad illam terminat. In illa tota Ecclesia erit, ab ista exordium fidei sumpsit.

[1] Luc. XXIV, 13-47.

XIX. Lege Actus Apostolorum, si forte mentior, quomodo ibi erant congregati Discipuli, cum veniret Spiritus sanctus; ut ostendatur tibi quod dixit Dominus: « Incipientibus ab Jerusalem: » quomodo linguis omnium locuti sunt in quos venit Spiritus sanctus[1]. Quare non vis loqui omnium linguis? Ecce ibi omnes linguæ sonuerunt. Quare modo cui datur Spiritus sanctus, non loquitur omnium linguis? Hoc enim tunc erat indicium venientis in homines Spiritus sancti, ut linguis omnium loquerentur. Modo quid dicturus es, hæretice, quia non datur Spiritus sanctus? Non dico ubi datur: an non datur? Si non datur; quid est quod agitis, loquendo, baptizando, benedicendo? Quid est quod agitis? Inania celebratis. Ergo datur. Si datur, quare linguis omnium non loquuntur quibus datur? Numquid defecit donum Dei, aut minor est fructus? Creverunt zizania, sed et triticum. « Sinite utraque crescere usque ad messem[2]. » Non dixit: Crescant zizania, decrescat frumentum: utrumque crevit. Quare non apparet modo Spiritus sanctus in linguis omnibus? Imovero apparet in linguis omnibus: tunc enim nondum erat Ecclesia per terrarum orbem diffusa, ut membra Christi in omnibus gentibus loquerentur. Tunc implebatur in uno, quod prænuntiabatur in omnibus. Jam totum corpus Christi loquitur omnium linguis: et quibus loquitur, loquetur. Crescet enim Ecclesia, donec occupet omnes linguas. Quod vos deseruistis, quousque crevit? Tenete nobiscum quousque accessit, ut nobiscum perveniatis ad quæ nondum accessit. Loquor omnium linguis, audeo tibi dicere: In corpore Christi sum, in Ecclesia Christi sum: si corpus Christi jam omnium linguis loquitur, et ego in omnibus linguis sum: mea est græca, mea est syra, mea est hebræa, mea est omnium gentium; quia in unitate sum omnium gentium.

[1] Act. I, 4-14 et II, 1-12. — [2] Matth. XIII, 30.

XX. Ergo, fratres, cœpit Ecclesia ab Jerusalem, iit per omnes gentes. Quid evidentius hoc testimonio Legis, Prophetarum, ipsius Domini? Apostolorum ubique personant voces, reddentes testimonium spei nostræ in unitate corporis Christi. Gaudete in frumentis, tolerate zizania; gemite in tritura, suspirate in horreum. Veniet illud tempus, quo gaudebimus, confirmatis vectibus portarum Jerusalem. Intret, qui intraturus est. Qui illuc manifestus intrabit, huc fictus non intrat. Qui autem huc fictus intrat, foris est. Foris est, et nescit : ventilabrum probabit, vectes probabunt. Qui modo vere intus et veraciter intus, ibi firmiter intus : qui autem hic tolerando intus, ibi gaudendo intus. Fines enim Jerusalem pax : quia, « Posuit, inquit, fines tuos pacem. » Modo desideramus pacem, quam hic habemus in spe. Adhuc enim in nobis ipsis qualis pax? « Caro concupiscit adversus spiritum, et spiritus adversus carnem[1]. » Ubi plena pax in uno homine? Quando erit plena in uno homine, tunc erit plena in omnibus civibus Jerusalem. Quando erit plena pax? Quando corruptibile hoc induerit incorruptionem, et mortale hoc induerit immortalitatem[2] : tunc plena pax, tunc firma pax; nihil litigat adversus animam in homine, non ipsa adversum se, ex quadam parte saucia; non carnis fragilitas, non indigentia corporis, non fames, non sitis, non frigus, non æstus, non lassitudo, non ulla inopia, non provocatio rixæ, non certe ipsa sollicita cautela et vitandi inimici et diligendi. Hæc omnia, fratres mei, litigant adversum nos; nondum est plena et perfecta pax. Quod clamastis jamdudum nominata pace, ex desiderio clamastis; clamor vester de siti fuit, non de saturitate : quia ibi erit perfecta justitia, ubi perfecta pax. Modo esurimus et sitimus justitiam; « Beati qui esuriunt et sitiunt justitiam, quoniam ipsi satura-

[1] Gal. v, 17. — [2] I Cor. xv, 53.

» buntur[1]. » Quomodo ipsi saturabuntur? Cum ad pacem venerimus. Ideo cum dixisset, « Qui posuit fines tuos pa» cem : » quia ibi saturitas et nulla indigentia, subdidit statim, « Et adipe frumenti satians te. »

XXI. Fratres, quoniam pax ipsa de qua loquimur, nondum est in totis nobis, id est, in unoquoque nostrum tota, adhuc forte spiritum vestrum delectat audire : sed si nihil resistit et rebellat ex corpore, finiemus Psalmum. Fatigatos vos nunquam sentio, tamen vereor, novit Deus, ne oneri sim vobis aut quibusdam fratribus : et video studia multorum exigentium de me hunc laborem et hunc sudorem, quem credo in Domino non futurum infructuosum. Gaudeo tantam esse voluptatem in veritate verbi Dei, ut studium vestrum bonum in bono et de bono, vincat studium insanorum, qui sunt in amphitheatro. Numquid illi si tandiu starent, adhuc spectarent? Ergo, fratres, audiamus cætera, quia hoc vultis. Adsit Dominus, adsit et viribus et mentibus nostris. « Qui posuit fines tuos pacem, » ad illam Jerusalem dicit : « Et adipe frumenti satians te. » Transit fames et sitis justitiæ, succedit saturitas. Qui ibi erit adeps frumenti, nisi panis ille qui descendit de cœlo ad nos[2]? In patria ipsa quomodo saturabit, qui in peregrinatione sic pavit?

XXII. Jam modo de ipsa peregrinatione nostra locuturus est, qua venitur ad illam Jerusalem, ubi collaudabimus Dominum, laudabimus Dominum Deum nostrum, nos Jerusalem, nos Sion, quando confirmabuntur vectes portarum nostrarum. Etenim ille qui tunc satiabit adipe frumenti, quid facit in ista peregrinatione? Hoc quod sequitur : « Qui emittit verbum suum terræ. » Ecce in terra laboramus fessi, languidi, pigri, frigidi : quando levaremur ad adipem frumenti et satietatem, nisi mitteret

[1] Matth. v, 6. — [2] Joan. vi, 41.

verbum suum terræ, qua gravabamur; terræ, qua impediebamur a reditu? Misit verbum suum, non deseruit etiam in eremo, pluit manna de cœlo[1]. « Qui emittit ver- » bum suum terræ; » et venit ad terras verbum ejus. Quomodo? aut quod est verbum ejus? « Usque in veloci- » tatem currit verbum ejus. » Non dixit, Velox est verbum ejus: « Currit verbum ejus usque in velocitatem. » Intelligamus, fratres, non potuit eligere melius verbum. Calidus calore calescit, frigidus frigore frigescit, velox velocitate velox fit. Quid calidius ipso calore, quo calescit quidquid fit calidum? Quid frigidius ipso frigore, quo frigescit quidquid frigidum fit? Quid ergo velocius ipsa velocitate, qua velox fit quidquid velociter currit? Possunt dici multa velocia, et alia magis et alia minus: et tanto quæque res velox est, quanto est particeps velocitatis. Illa res magis est particeps velocitatis, ergo magis velox: aut minus particeps velocitatis, ergo minus velox. Ipsa itaque velocitate quid velocius? Ergo quousque currit? « Usque » in velocitatem. » Quantum vis auge quod velox est verbum, et dic, Velocius est quam illud aut illud, quam aves, quam venti, quam Angeli. Numquid aliquid horum tantum, quanta ipsa velocitas, usque in ipsam velocitatem? Velocitas ipsa quid est, fratres? Ubique est, non est in parte. Hoc pertinet ad Verbum Dei, non esse in parte, ubique esse per se ipsum Verbum, ex quo Dei Virtus et Dei Sapientia est, nondum assumpta carne[2]. » Si cogitemus Deum in forma Dei, Verbum æquale Patri: ipsa est sapientia Dei, de qua dictum est, « Attingit a fine usque » ad finem fortiter[3]. » Quanta velocitas? « Attingit a fine » usque ad finem fortiter. » Sed forte immobilitate attingit. Si immobilitate tanquam moles aliqua saxea impleat

[1] Exod. xvi, 13. — [2] I Cor. I, 24. — [3] Sap. viii, 1.

locum aliquem, dicitur quod attingit ejusdem loci a fine usque ad finem, non tamen motu. Quid ergo dicimus? Non habet motum Verbum illud, et sapientia illa stolida est? Et ubi est quod dicitur de Sapientiæ spiritu? Cum multa dicerentur : « Acutus, inquit, mobilis, certus, in- » coinquinatus[1]. » Sic utique sapientia Dei mobilis. Si ergo mobilis; quando hoc tangit, illud non tangit? aut hoc tangit, illud deserit? Et ubi est velocitas? Hoc facit velocitas, ut et ubique semper sit, et nusquam inclusa teneatur. Sed cogitare ista non possumus, pigri sumus. Quis ista cogitet? Et revera, fratres, quoniam dixi quomodo potui, (si tamen potui, si intellexi :) et quomodo potuistis intellexistis. Sed quid dicit Apostolus? « Ei autem qui potens est facere supra quam petimus, aut intel- » ligimus[2]. » Quid hic ostendit? Quia quotiescumque intellexerimus, non intelleximus sicuti est. Quare hoc? « Corpus enim quod corrumpitur aggravat animam[3]. » Ergo in terra frigidi sumus. Velocitas enim fervens est : et omnia ferventia velociora, omnia frigida tardiora. Nos tardi, ergo frigidi. Illa autem sapientia currit usque in velocitatem. Ergo ferventissima est : « Nec est qui se abs- » condat a calore ejus[4]. »

XXIII. Nos ergo qui frigidi corporis tarditate, vinculo terrenæ vitæ hujus corruptibilis onerati, nullam-ne spem habemus ad capiendum Verbum, quod usque in velocitatem currit? An vero ille quamvis ex corpore in infima depressos deseruit? Nonne ipse prædestinavit nos, antequam in isto mortali et pigro corpore nasceremur? Qui ergo prædestinavit nos, dedit terræ nivem, ipsos nos. Jam enim veniamus ad illos Psalmi versus subobscuros; incipiant illa involucra evolvi : quoniam vos verbum Dei, quanto magis per nos dicitur tanto avidiores invenit. Ecce nos pigri in hac terra quasi

[1] Sap. VII, 22. — [2] Ephes. III, 20. — [3] Sap. IX, 15. — [4] Psal. XVIII, 7.

congelavimus hic. Et quomodo contingit nivibus; sursum enim gelant, et in ima decidunt : sic frigescente charitate decidit humana natura in has terras[1], et pigro corpore involuta velut nix facta est. Sed in ista nive sunt prædestinati filii Dei. Dat enim ille « Nivem velut lanam. » Quid est, « Velut lanam? » Id est, de nive quam dedit, de istis pigris adhuc spiritu et frigidis, quos prædestinavit, facturus est aliquid. Lana enim materies vestis est : lana, cum videtur, veluti præparatio est aliqua ad vestem. Ergo quia prædestinavit hos, qui ad tempus frigidi repunt in terra, et nondum fervent spiritu charitatis : (de prædestinatione enim adhuc loquitur :) veluti lanam dedit hos Deus, facturus est inde vestem. Merito in monte vestis Christi fulsit, sicut nix[2]. Fulgebat vestis Christi, sicut nix, tanquam de illa lana jam facta erat tunica : de qua lana, id est, de nive quam dedit sicut lanam, adhuc prædestinati, pigri erant : sed expecta, vide quid sequatur : quia sicut lanam dedit eos, fit inde tunica. Quomodo enim dicitur Ecclesia corpus Christi, dicitur et vestimentum Christi ipsa Ecclesia : inde est illud quod ait Apostolus, « Ut exhiberet sibi gloriosam Ecclesiam, non ha» bentem maculam aut rugam[3]. » Ergo exhibeat sibi gloriosam Ecclesiam, non habentem maculam aut rugam : faciat sibi vestem de illa lana, quam prædestinavit in nive. Adhuc in hominibus incredulis et frigidis, et pigris, faciat vestem de hac lana. Ut abluatur a maculis, mundetur fide : ut rugam non habeat, tendatur in cruce. Qui dat » nivem sicut lanam. »

XXIV. Jam si prædestinati sunt, vocandi sunt. « Quos » enim prædestinavit, illos et vocavit[4]. » Jam quomodo vocantur ex languore corporis illius, ut sani fiant? quo-

[1] Matth. xxiv, 12. — [2] Id. xvii, 2. — [3] Ephes. v, 27. — [4] Rom. viii, 30.

modo vocantur? Audi Evangelium, « Non veni vocare » justos, sed peccatores in pœnitentiam[1]. » Incipit ergo jam prædestinatione nivis illius cognoscere torporem suum, accusare peccatum suum, incipit vocatione venire ad pœnitentiam. Merito ergo, « Qui dat nivem velut lanam, » propter confectum tunicæ futuræ; etiam propter vocationem in pœnitentiam, « Nebulam velut » cinerem spargit. Nebulam, inquit velut cinerem spar- » git : quis? Qui dat nivem sicut lanam. » Quos enim prædestinavit, vocat in pœnitentiam : quia quos prædestinavit, illos et vocavit. Cinis autem ad pœnitentiam pertinet. Audi vocantem ad pœnitentiam, cum exprobravit quibusdam civitatibus, dicens, « Væ tibi Co- » rozaïn! væ tibi Bethsaïda! quia si in Tyro et Sidone » factæ essent virtutes, quæ factæ sunt in vobis, olim, » inquit, in cilicio et cinere pœnitentiam egissent[2]. » Ergo, « Nebulam velut cinerem spargit. » Quid est, « Ne- » bulam velut cinerem spargit? » Cum vocatur quisque ad intelligendum Deum, et dicitur illi, Cape veritatem : incipit velle capere veritatem, non sufficit; videt se quamdam caliginem pati, quam antea non videbat. Ad hoc est ergo illa nebula, ut noveris nescire te, et noveris quid scire oporteat, et videas te invalidum ad illud sciendum quod oportet sciri. Nam si in ista nebula jam ante præsumpseris scire, audies ab Apostolo : « Qui se putat » aliquid scire nondum scit quemadmodum oporteat eum » scire[3]. » Ergo nondum comprehendisti, adhuc nebulam pateris. Sed non te deseruit, qui accendit tibi lucernam carnis suæ. Non erras in nebula, fide sequere. Sed quia conaris videre, et non potes, pœniteat te peccatorum : quia nebula velut cinis sparsa est. Jam te pœniteat contumacem te fuisse adversus Deum : jam te pœniteat

[1] Matth. IX, 13. — [2] Id. XI, 21. — [3] I Cor. VIII, 2.

secutum te fuisse vias tuas malas. Pervenisti in istam difficultatem illius beatæ visionis : et erit tibi salubris nebula, quam sicut cinerem spargit Deus. Tu ipse es adhuc nebula, sed velut cinis. Adhuc enim pœnitentes volutantur in cinere, fratres mei, tanquam similes se contestantes, dicentes Deo suo, « Cinis sum. » Dixit enim quædam Scriptura, « Despexi me ipsum et distabui, et æstimavi » me terram et cinerem[1]. » Hæc est humilitas pœnitentis. Quando Abraham loquitur ad Deum suum, et quando vult sibi aperiri incendium Sodomorum : « Ego, inquit, » terra et cinis sum[2]. » Quomodo fuit ista semper humilitas in magis et sanctis viris? « Nebulam ergo velut cinerem » spargit : » quare? Quia « Quos prædestinavit, illos et » vocavit[3]. Qui non venit vocare justos, sed peccatores in » pœnitentiam[4]. »

XXV. « Qui mittit crystallum suum velut frusta panis.» Non denuo laborandum est dicere quid sit crystallum. Prælocuti enim sumus, et credo non excidisse Charitati Vestræ. Quid est ergo, « Mittit crystallum suum velut » frusta panis[5]? » Quomodo nix illa ipsius, quia prædestinatorum est; quomodo nebula illa ipsius, quia ipsi vocantur ad pœnitentiam, qui prædestinasti sunt ad salutem : sic est quodam modo crystallum ipsius. Quid est crystallum? Multum obdurit, multum congelavit; non jam sicut nix facile solvi potest. Nix multorum annorum tempore durata et serie sæculorum, crystallum dicitur : et hoc mittit velut frusta panis. Quid hoc sibi vult? Fuerunt nimis duri, non jam nivi, sed crystallo comparandi : et ipsi prædestinati sunt, et vocati, et quidam eorum ita ut pascerent alios, et essent utiles et aliis. Et quid opus est, ut numeremus multos forte quos novimus, illum aut illum?

[1] Job. xxx, 19. — [2] Gen. xviii, 27. — [3] Rom. viii, 30. — [4] Matth. ix, 13. — [5] Psal. cxlvii, 17.

Occurrit unicuique cogitanti, ex iis quos novit, quam forte duri et pertinaces et obnitentes adversus veritatem fuerunt, et modo prædicant veritatem : facti sunt frusta panis. Quis ille unus panis? « Multi, inquit Apostolus, unum » corpus sumus in Christo[1]. Unus panis, unum corpus » multi sumus[2], » ipse dicit. Ergo si unus panis totum corpus Christi, membra Christi frusta panis sunt. De quibusdam duris facit membra sua, et utilia ad alios pascendos. Quid imus per multos? Notissimum illum Paulum Apostolum intuamur. Nihil nobis isto viro notius, nihil suaviuus, nihil in Scripturis familiarius est. Etsi fuerint qui ex tanta duritia, in quanta ipse fuit; panis fierent? ipso proposito ad exemplum, omnes occurrant, ut explicetur sensus iste, « Mittit crystallum suum sicut frusta panis. » Ecce crystallum erat Apostolus Paulus, durus, obnitens veritati, clamans adversus Evangelium, tanquam indurans adversus solem. Iste quam durus fuit, crescens in Lege, eruditus ad pedes Gamalielis Legis doctoris[3]. Non audiebat Moysen et Prophetas Christum prædicantes. Magna duritia. Certe gentes non audierant Prophetas, non audierant Moysen : frigidi erant, sed crystallum non erant. Ille qui credebat in verbis prædicantibus Christum, et Christo venienti non credebat, nimis obduraverat. Quia ergo crystallum erat, nitidus videbatur et candidus; sed durus et nimium gelidus. Quomodo nitidus et candidus? « Hebræus ex He» bræis, secundum Legem Pharisæus. » Vide nitorem crystalli. Audi duritiam crystalli : « Secundum æmulatio» nem persequens Ecclesiam Christi[4]. » Inter lapidatores sancti Stephani martyris, ibi erat iste durus, et forte cæteris durior. Omnium enim lapidantium vestimenta servabat, ut omnium manibus lapidaret[5].

[1] Rom. xii, 5. — [2] 1 Cor. x, 13. — [3] Act. xxii, 3. — [4] Philip. iii, 5. — [5] Act. vii, 57.

XXVI. Ergo videmus nivem, nebulam, crystallum : bonum est ut ille spiret, et solvat. Si enim ille non spiraverit, si non ipse duritiam glaciei hujus dissolverit, « In faciem frigoris ejus quis subsistet ? In faciem frigoris ejus, » cujus ? Dei. Unde est ejus frigus? Ecce deserit peccatorem, ecce non vocat, esse non aperiet sensum, ecce non infundit gratiam : solvatur homo, si potest, glacie stultitiæ. Non potest. Quare non potest ? « In faciem frigoris ejus quis subsistet ? » Vide ergo congelascentem illum, et dicentem, « Video aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ, et captivum me ducentem in lege peccati, quæ est in membris meis. Miser ego homo, quis me liberabit de corpore mortis hujus? » Ecce frigesco, ecce congelasco ; quo calore solvar, ut curram? « Quis me liberabit de corpore mortis hujus? In faciem frigoris ejus quis subsistet? » Et quis se ipsum liberabit, si ille deseruerit? Et quis liberat ? « Gratia Dei per Jesum Christum Dominum nostrum [1]. » Audi et hic gratiam Dei : « Qui mittit crystallum suum sicut frusta panis : in faciem frigoris ejus quis subsistet ? » Ergo desperatio est? Absit. Sequitur enim, « Emittet verbum suum, et tabefaciet ea [2]. » Non ergo desperet nix, non desperet nebula, non desperet crystallum. De nive namque, tanquam de lana, conficitur tunica. Nebula illa in pœnitentia salutem invenit : quia « Quos prædestinavit, illos et vocavit [3]. » Sed licet sint inter prædestinatos durissimi, et multo quasi tempore congelaverint, et crystallum facti fuerint : non erunt duri misericordiæ Dei. « Emittet verbum suum et tabefaciet ea. » Quid est ? « Tabefaciet? » Ne forte in malo intelligatis « Tabefaciet : » liquefaciet, dissolvet. Duri sunt enim per superbiam. Merito et superbia stupor dicitur : quidquid enim stupidum est, frigidum

[1] Rom. VIII, 23-25. — [2] Psal. CXLVII, 18. — [3] Rom. VIII, 30.

est. Rigorem passi homines quotidie dicunt, Obstupui. Ergo superbia stupor est. « Emittet verbum suum et tabes » faciet ea. » Et revera cumuli nivis cum calefiunt, deliquescunt in humilitate. Quomodo ergo quasi montem nivis erigit stupor ; sic stultos erigit superbia. « Emittet » verbum suum, et tabefaciet ea, » Ecce venit illud crystallum Saulus post cædem et lapidationem Stephani, duritia quadam stupidus in Christum, petiit litteras a sacerdotibus, ut undique exhibeat Christianos, anhelans cædes. Durus est iste et gelidus contra ignem Dei. Sed quanquam esset durus, quanquam gelidus, ecce ille qui « Emittet verbum suum, et tabefaciet ea, » clamavit de cœlo fervidus, « Saule, Saule, quid me persequeris [1] ? » Una illa voce, tanta illa duritia crystalli resoluta est. « Emittet ergo verbum suum, et tabefaciet ea. » Non desperetur de crystallo, quanto minus de nive, vel de nebula ? De ipso crystallo non desperetur. Audi vocem quamdam crystalli, « Qui prius fui blasphemus, et per» secutor, et injuriosus. » Sed quare solvit crystallum Deus ? Ne de se nix ipsa desperet. Ait enim : « Ideo mi» sericordiam consecutus sum, ut in me ostenderet Chris» tus Jesus omnem patientiam, ad informationem eorum » qui credituri sunt illi in vitam æternam [2]. » Clamat ergo Deus ad gentes, « Solvi crystallum, venite nives. » Emittet verbum suum, et tabefaciet ea ; spirabit spi» ritus ejus, et fluent aquæ. » Ecce crystallum et nives resolvuntur, eunt in aquas : qui sitiunt veniant, et bibant. Saulus durus ut crystallum, Stephanum est persecutus ad mortem : Paulus jam in aqua viva gentes vocat ad fontem. « Spirabit Spiritus ejus, et fluent aquæ. » Spiritus fervens, unde dictum est in alio Psalmo : « Con» verte, Domine, captivitatem nostram, sicut torrens in

[1] Act. IX, 1-4. — [2] I Tim. I, 13-16.

» Austro[1].» Captiva enim Jerusalem tanquam congelaverat in Babylonia, flat Auster, solvitur rigor captivitatis, et currit in Deum fervor charitatis. « Spirabit Spiritus ejus, » et fluent aquæ. » Fiet in eos fons aquæ salientis in vitam æternam[2].

XXVII. Annuntians verbum suum Jacob, justitias et » judicia sua Israël[3]. » Quas justitias, quæ judicia? Quia et quidquid hic humanum genus ante perpessum est, cum esset nix, et nebula, et crystallum, merito perpessum est superbiæ et elationis in Deum. Recurramus ad originem casus nostri, et videamus quia verissime in Psalmo cantatur : « Priusquam humiliarer ego deliqui[4]. » Sed qui dicit : « Priusquam humiliarer ego deliqui, » ipse dicit : « Bonum mihi est, quoniam humiliasti me, ut discam » justificationes tuas[5]. » Has ergo justificationes a Deo didicit Jacob, qui fecit ipsum Jacob luctari cum Angelo : in cujus Angeli persona ipse Dominus erat luctatus. Tenuit, vim fecit ut teneret, invaluit ut teneret : fecit se teneri misericordia, non infirmitate. Luctatus ergo Jacob, prævaluit, tenuit : et quem videbatur vicisse, rogat ut benedicatur ab eo[6]. Quomodo intelligebat cum quo luctatus fuerat, quem tenuerit? Quare violenter est luctatus, et tenuit? « Quia regnum cœlorum vim patitur, et qui » vim faciunt, diripiunt illud[7]. » Ergo quare luctatus? Quia cum labore. Quare vix tenemus, quod facile amisimus? Ne facile recipiendo quod amisimus, discamus perdere quod tenemus. Laboret homo ut teneat : tenebit ad firmitatem, quod tenuerit post laborem. Ergo hæc judicia sua Deus manifestavit Jacob et Israël. Apertius dicam, id est, quia et justi qui hic sunt, labores, pericula, molestias, passiones pro merito patiuntur, justo judicio Dei.

[1] Psal. cxxv, 4.— [2] Joan. iv, 14.— [3] Psal. cxlvii, 19.— [4] Id. cxviii, 67. — [5] Ibid. 71. — [6] Gen. xxxii, 24-26. — [7] Matth. xi, 12.

Quia ille solus potest dicere, sine causa hic se passum; quamvis ideo non sine causa, quia propter nos : qui solus potest dicere : « Quæ non rapui tunc exolvebam[1] : » qui solus dicere potuit : « Ecce venit princeps hujus » mundi, et in me nihil inveniet. » Et quasi diceretur ei : Quare ergo pateris? sequitur et dicit : « Sed ut sciant omnes quia voluntatem Patris mei facio, surgite, eamus » hinc[2]. » Cæteri omnes merito suo, judicio Dei, et pro justitia qui patiuntur, non sibi arrogent, quasi passionem innocentiæ, qualis in Christo erat. Audi Apostolum Petrum : « Tempus est, inquit, ut judicium incipiat a do» mo Domini. » Exhortans martyres et testes Dei, ut omnes minas frementis sæculi patientissime tolerent, ait illis, « Tempus est inchoationis judicii ex domo Dei. Si » autem initium a nobis, quis finis eorum qui non cre» dunt Dei Evangelio? Etsi justus vix salvus fit, peccator » et impius ubi parebunt[3]? Annuntians verbum suum Ja» cob, justitias et judicia sua Israël. »

XXVIII. « Non fecit sic universæ genti. » Nemo vos fallat : non nuntiatum est alicui genti hoc judicium Dei : quomodo patiantur et justi et injusti : quomodo pro merito omnes : quomodo in gratia Dei, non in suis meritis liberentur ipsi justi. Non annuntiatum est hoc universæ genti; sed soli Jacob, soli Israël. Quid ergo nos facimus, si non annuntiavit universæ genti, sed tantum Jacob, tantum Israël? Ubi erimus nos? In Jacob et in Israël. « Judicia sua non manifestavit eis[4]. » Quibus? Omnibus gentibus. Et quomodo vocatæ sunt nives, soluto crystallo? Quomodo vocatæ sunt gentes, justificato Paulo? Quomodo, nisi ut essent in Jacob? Præcisus est oleaster, ut insereretur in olivam[5]. Jam ad olivam pertinent; jam

[1] Psal. LXVIII, 5. — [2] Joan. XIV, 30, 31. — [3] I Petr. IV, 17, 18. — [4] Psal. CXLVII, 20. — [5] Rom. XI, 17, etc.

non debent dici gentes, sed una gens in Christo, gens Jacob, gens Israël. Quare gens Jacob et gens Israël? Quia Jacob de Isaac, Isaac de Abraham. Abrahæ autem quid dictum est? « In semine tuo benedicentur omnes gentes [1]. » Hoc idem dictum est ad Isaac, hoc et ad Jacob. Pertinemus ergo ad Jacob : quia pertinemus ad Isaac, pertinemus ad Abraham. Semen enim Abrahæ, non me vel quolibet homine, sed Apostolo sancto interpretante, Christus est : et ipse ait : « Non dicit, et seminibus tanquam in multis; sed » tanquam in uno, et semini tuo, quod est Christus [2]. » Si unum semen, unus Jacob, unus Israël, et omnes gentes unus in Christo. Ergo ad omnes pertinet gentes, quod revelavit ipsi Jacob et ipsi Israël : et illi soli in aliis gentibus deputandi sunt, qui nolentes credere in Christum, nolunt recedere ab oleastro et inseri olivæ. Remanebunt in sylvosis rami steriles et amari. Gaudeat Jacob. Quid est Jacob? Supplantator; quia supplantavit fratrem Jacob [3]. « Cæcitas enim ex parte Israël facta est, ut plenitudo Gen- » tium intraret [4]. » De Jacob factus est Israël. Quid est Israël? Jam omnes audiamus, omnes Israël, sive qui hic estis in membris Christi, sive qui foris et non foris, et per omnes gentes ubique foris, ubique intus : audiat ipse Israël, qui ex Jacob factus est Israël. Quid est Israël? Videns Deum. Ubi videbit Deum? In pace. In qua pace? Pace Jerusalem : quia posuit, inquit, fines tuos pacem. Ibi laudabimus, omnes unus in uno ad unum erimus : quia deinceps multi dispersi non erimus.

[1] Gen. XXII, 18. — [2] Gal. III, 16. — [3] Gen. XXVII, 36. — [4] Rom. XI, 25.

ENARRATIO

IN PSALMUM CXLVIII.

Sermo ad plebem.

I. Meditatio præsentis vitæ nostræ in laude Dei esse debet : quia exultatio sempiterna futuræ nostræ vitæ, laus Dei erit : et nemo potest idoneus fieri futuræ vitæ, qui non se ad illam modo exercuerit. Modo ergo laudamus Deum : sed et rogamus Deum. Laus nostra lætitiam habet, oratio gemitum. Promissum est enim nobis aliquid, quod nondum habemus; et quia verax est qui promisit, in spe gaudemus : quia tamen nondum habemus, in desiderio gemimus. Bonum est nobis perseverare in desiderio, donec veniat quod promissum est, et transeat gemitus, succedat sola laudatio. Propter hæc duo tempora, unum quod nunc est in tentationibus et tribulationibus hujus vitæ, alterum quod tunc erit in securitate et exultatione perpetua, instituta est nobis etiam celebratio duorum temporum, ante Pascha et post Pascha. Illud quod est ante Pascha, significat tribulationem, in qua modo sumus : quod vero nunc agimus post Pascha, significat beatitudinem, in qua postea erimus. Ante Pascha ergo quod celebramus, hoc et agimus : post Pascha autem quod celebramus, significamus quod nondum tenemus. Propterea illud tempus in jejuniis et orationibus exercemus, hoc vero tempus relaxatis jejuniis in laudibus

agimus. Hoc est enim, « Alleluia, » quod cantamus : quod latine interpretatur, ut nostis, laudate Dominum. Ideo illud tempus ante resurrectionem, hoc tempus post resurrectionem Domini est. Quo tempore significatur vita futura, quam nondum tenemus : quia quod significamus post resurrectionem Domini, tenebimus post resurrectionem nostram. In capite enim nostro nobis utrumque figuratum est, utrumque demonstratum est. Passio Domini ostendit nobis vitam præsentis necessitatis, quia oportet laborare, et tribulari, et ad extremum mori : Resurrectio vero et clarificatio Domini ostendit nobis vitam, quam accepturi sumus, cum venerit retribuere digna dignis, mala malis, bona bonis. Et quidem modo mali omnes cantare nobiscum possunt, « Alleluia : » si autem in malitia sua perseveraverint, canticum vitæ nostræ futuræ labiis dicere potuerunt; ipsam vero vitam, quæ tunc erit in ea veritate, quæ nunc significatur, obtinere non possunt; quia noluerunt meditari, antequam veniret, et tenere quod venturum erat.

II. Nunc ergo, fratres, exhortamur vos, ut laudetis Deum : et hoc est quod nobis omnes dicimus, quando dicimus : « Alleluia. » Laudate Dominum, dicis tu alteri, dicet ipse tibi : Cum se omnes exhortantur, omnes faciunt quod hortantur. Sed laudate de totis vobis : id est, ut non sola lingua et vox vestra laudet Deum, sed et conscientia vestra, vita vestra, facta vestra. Etenim laudamus modo in Ecclesia quando congregamur : cum quisque discedit ad propria, quasi cessat laudare Deum. Non cesset bene vivere, et semper laudat Deum. Tunc desinis laudare Deum, quando a justitia, et ab eo quod illi placet, declinas. Nam si a vita bona nunquam declines : lingua tua tacet, vita tua clamat, et aures Dei ad cor tuum. Quomodo enim aures nostræ ad voces nostras, sic aures Dei ad

cogitationes nostras. Non potest autem fieri, ut habeat mala facta, qui habet bonas cogitationes. Facta enim de cogitatione procedunt : nec quisquam potest aliquid facere, aut ad aliquid faciendum membra movere, nisi primo præcesserit jussio cogitationis. Quomodo de interiori palatio, quidquid jusserit imperator, per imperium romanum emanat, quidquid videtis agi per provincias. Quantus motus fit ad unam jussionem imperatoris intus sedentis? Movet solum ille labia, cum loquitur, et movetur omnis provincia, cum fit quod loquitur : Sic et in unoquoque hominum intus est imperator, in corde sedet. Si bonus bona jubet, bona fiunt : si malus mala jubet, mala fiunt. Cum ibi sedet Christus, quid potest jubere, nisi bona? Cum possidet diabolus, quid potest jubere, nisi mala? In tuo autem arbitrio Deus esse voluit, cui pares locum, Deo, an diabolo? Cum paraveris, qui possidebit, ipse imperabit. Ergo, fratres, non tantum ad sonum attendite : cum laudatis Deum, toti laudate : cantet vox, cantet vita, cantent facta. Et si est adhuc gemitus, tribulatio, tentatio; sperate transitura omnia, et illum venturum diem quo sine defectu laudabimus. Ecce iste Psalmus, quoniam manifestus est; currendus est nobis. Distribuit enim universam creaturam laudantem Deum, et tanquam hortatur ut laudet, quasi invenerit tacentem.

III. « Laudate Dominum de cœlis [1]. » Quasi invenerit tacentes in cœlis laudem Domini, exhortatur ut surgant, et laudent. Nunquam cœlestia laudes Conditoris sui tacuerunt, nunquam terrestria Deum laudare cesserunt. Sed plane sunt quædam, quæ habent spiritum laudandi Deum in eo affectu, quo eis placet Deus. Nemo enim laudat, nisi quod ei placet. Sunt autem alia, quæ spiritum vitæ et intellectum ad laudandum Deum non ha-

[1] Psal. CXLVIII, 1.

bent, sed quia et ipsa bona sunt, et in ordine suo integre disposita, et ad pulchritudinem universitatis referuntur, quam condidit Deus; ipsa quidem per se voce sua et corde suo non laudant Deum; sed cum ab intelligentibus considerantur, per ipsa laudatur Deus, et cum per ipsa laudatur Deus, quodam modo et ipsa laudant Deum. Verbi gratia, laudant Deum in cœlo omnia, quæ habent spiritum vitæ, et intellectum purum ad eum contemplandum et sine fastidio et defectu diligendum. Laudant autem Deum in terra per intellectum discernendi bonum et malum, per intellectum cognoscendi creaturam et Creatorem, homines qui ista cogitant, quibus tribuit Dominus mentem discernendi ista, delectandi atque laudandi. Homines possunt : pecora numquid habent hujusmodi intellectum? Si haberent hujusmodi intellectum pecora, non nobis diceret Deus : « Nolite esse sicut equus et mulus, » quibus non est intellectus [1]. » Quando hortatur nos, ut non simus sicut pecora, sine intellectu, ostendit nobis quia homini tribuit intellectum ad laudandum Deum. Arbores numquid vel vitam ipsam habent, qua sentiant sicut pecora? Nam pecora, etsi sensum interiorem rationalem et mentem intelligentem atque discernentem non habent, quam homo habet, ut laudent Deum : habent tamen vitam manifestam, sicut omnes novimus, appetendi cibum, utilia sumendi, noxia respuendi, sensus corporalia discernendi, visum ad colores, auditum ad voces, olfactum ad odores, gustatum ad sapores, motus vel ad voluptates, vel a molestiis. Intelligimus hæc, et videmus ante oculos nostros. Non habent rationem intelligendi; sed habent spiritum corporis animati, et vitam manifestam : arbores autem nec ipsam habent; et tamen omnia laudant Deum. Quare laudant Deum? quia cum

[1] Psal. XXXI, 9.

ista videmus, et consideramus Creatorem, qui ea fecit, de illis nascitur in nobis laus Dei; et cum ipsorum consideratione laudatur Deus, omnia laudant Deum. Cœpit ergo iste de cœlo, laudant omnia, et dicit : « Laudate. » Quare cum laudent, dicit : « Laudate? » Quia delectatus est in eo quod laudant, et placuit ei quasi adjungere hortationem suam. Quomodo si venias ad homines bonum aliquod operantes cum gaudio, sive in vinea, sive in messe, sive in aliqua agricultura; placet tibi quod faciunt, et dicis, Facite, agite : non ut tunc incipiant facere, quando dicis: sed quia placet tibi quod facientes inveneris : adjungis gratulationem et exhortationem tuam. Dicendo enim : Facite, et exhortando facientes, voto quasi facis cum illis. In hac ergo exhortatione plenus Spiritu Propheta dicit hæc.

IV. Et Psalmus est « Aggæi et Zachariæ [1] : » Sic habet titulum. Isti duo Prophetæ eo tempore, quo captivus populus tenebatur in Babylonia, prophetabant jam futurum finem captivitatis, ut restauraretur civitas Jerusalem [2], quæ bello ceciderat. Significaverunt ergo nobis in mysterio vitam futuram, ubi laudabimus Deum post captivitatem vitæ præsentis, ubi erit innovatio civitatis illius magnæ Jerusalem, unde peregrini suspiramus, captivati adhuc sub onere et sarcina corporis mortalis; unde adhuc gemimus in peregrinatione, exultabimus autem in patria. Qui autem non gemit peregrinus, non gaudebit civis; quia desiderium non est in illo. Prophetæ ergo isti sancti magnam consolationem præbuerunt tunc captivato populo secundum carnem, id est, constituto in Babylonia sub regibus alienigenis. Ostendebant enim per Prophetiam, futurum tempus liberationis a captivitate instaurationis Jerusalem. Sed illa omnia in figura gesta sunt [3],

[1] Titulus Psalmi CXLVIII, juxta LXX. — [2] I Esdr. V, 1, 2 et VI, 14. — [3] 2 Cor. X, 6.

habent veritatem suam : figurata sunt in antiquis, præsentia ostenduntur in nobis. Modo ergo quid dicit Apostolus? « Quamdiu sumus in corpore, peregrinamur a Do» mino [1]. » Nondum sumus in patria : quando erimus in patria? Quando triumphabimus devicto inimico diabolo, « Quando mors novissima inimica destruetur : tunc fiet » sermo qui scriptus est : Absorpta est mors in victoriam. » Ubi est, mors, contentio tua? ubi est, mors, aculeus » tuus [2]? » Quando ergo nulla erit mortis contentio, quæ modo est, et facit nos gemere ex defectu et mutabilitate rerum, ex fragilitate carnis humanæ? Contendunt nobiscum quotidie tentationes, contendunt quotidie delectationes : etsi non consentiamus, tamen molestiam patimur, et contendimus ; et magnum periculum est, ne qui contendit vincatur : si autem non consentiendo vincamus, molestiam tamen patimur resistendo delectationibus. Non cessat, et non moritur hostis, nisi in resurrectione mortuorum. Sed præsumamus, fidamus, erigant nos Aggæus et Zacharias [3], cantant futuram liberationem nostram. Si illi populo cantaverunt, et impletum est; Christiano populo quod cantatur, non implebitur? Securi estote : tantummodo in ista peregrinatione vitæ quomodo agatis, videte. Non vobis placeat amor Babyloniæ, ne obliviscamini civitatem Jerusalem. Etsi corpus vestrum adhuc in Babylonia tenetur, cor vestrum ad Jerusalem præmittatur. Laudet ergo tota creatura Dominum : quia hoc ibi facturi sumus, quod hic præmeditamur.

V. « Laudate Dominum de cœlis : laudate eum in ex» celsis. » Primo de cœlis dicit, postea de terra : laudatur enim Deus, qui fecit cœlum et terram. Cœlestia tranquilla sunt, pacata sunt ; ibi semper gaudium, nulla

[1] 2 Cor. v, 6. — [2] Id. xv, 26 et 54, 55. — [3] 2 Esdr. v, 1.

mors, nulla ægritudo, nulla molestia; semper laudant Deum beati : nos autem adhuc jusum sumus, sed cum cogitamus quomodo ibi laudetur Deus, cor ibi habeamus, et non sine causa audiamus, Sursum corda. Levemus cor sursum, ne putrescat in terra : quoniam placet nobis quod ibi agunt Angeli. Modo nos spe; postea re, cum illuc venerimus. « Laudate ergo eum in excelsis. »

VI. « Laudate eum omnes Angeli ejus, laudate eum » omnes virtutes ejus. Laudate eum sol et luna, laudate » eum omnes stellæ et lumen. Laudate eum cœli cœlo» rum, et aquæ quæ super cœlos sunt, laudent nomen » Domini[1]. » Quando explicat omnia numerando? Sed tamen summatim et quasi omnia perstrinxit, et conclusit omnia cœlestia laudantia Creatorem suum.

VII. Et quasi diceretur ei : Quare illum laudant, quid illi debent, quid illis contulit, ut laudent eum sequitur : « Quoniam ipse dixit, et facta sunt; ipse mandavit, et » creata sunt. » Non mirum si opera laudant operatorem, non mirum est si facta laudant factorem, non mirum si creatura laudat Creatorem. Ibi et Christus nominatus est, et quasi non audivimus nomen ipsius. Quis est Christus? « In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, » et Deus erat Verbum : hoc erat in principio apud » Deum. Omnia per ipsum facta sunt, et sine ipso fac» tum est nihil[2]. » Per quid facta sunt? Per Verbum. Quomodo hic ostendit, quia per Verbum facta sunt? « Ipse » dixit, et facta sunt; ipse mandavit et creata sunt. » Nemo dicit, nemo mandat, nisi verbo.

VIII. « Statuit ea in sæculum et in sæculum sæculi[3]. » Omnia cœlestia, omnia superiora, virtutes omnes atque Angelos, civitatem quamdam supernam, bonam, sanctam, beatam : unde quoniam peregrinamur, miseri adhuc

[1] Psal. CXLVIII, 2-5. — [2] Joan. I, 1-3. — [3] Psal. CXLVIII, 6.

sumus ; et quo redituri, in spe beati ; et quo cum redierimus in re beati. « Statuit ea in sæculum et in sæculum » sæculi : præceptum posuit, et non præteribit. » Quale præceptum putatis habere cœlestia et Angelos sanctos? Quale præceptum dedit illis Deus ? Quale, nisi ut laudent illum ? Beati quorum hoc est negotium, laudare Deum. Non arant, non seminant, non molunt, non coquunt : opera enim sunt ista necessitatis, ibi necessitas non est. Non furantur, non deprædantur, non adulterantur : opera enim sunt ista iniquitatis, ibi iniquitas non est. Non frangunt panem esurienti, non vestiunt nudum, non suscipiunt peregrinum, non visitant ægrotum, non concordant litigiosum, non sepeliunt mortuum : opera enim sunt ista misericordiæ, ibi nulla miseria est, in qua fiat misericordia. O beati ! Putamus, erimus et nos sic? Eia suspiremus, de suspirio gemamus. Et quid sumus, ut ibi simus? Mortales, projecti, abjecti, terra et cinis. Sed qui promisit, omnipotens est. Si ad nos attendamus, quid sumus? Si ad illum, Deus est, omnipotens est. Non est facturus Angelum ex homine, qui fecit hominem ex nihilo? Aut vero pro minimo habet Deus hominem, propter quem mori voluit Unicum suum? Attendamus ad indicium dilectionis. Promissionis Dei tales arrhas accepimus : tenemus mortem Christi, tenemus sanguinem Christi. Quis mortuus est? Unicus. Pro quibus mortuus est? Utinam pro bonis, utinam pro justis. Sed quid? « Etenim Christus, ait Apostolus, pro impiis mortuus est [1]. » Qui donavit impiis mortem suam, quid servat justis, nisi vitam suam? Erigat ergo se humana fragilitas, non desperet, non se collidat, non se avertat, non dicat : Non ero. Qui promisit, Deus est : et venit, ut promitteret ; apparuit hominibus, venit suscipere mortem nostram, promittere

[1] Rom. v, 6.

vitam suam. Venit ad regionem peregrinationis nostræ, accipere hic quod hic abundat, opprobria, flagella, colaphos, sputa in faciem, contumelias, spineam coronam, suspensionem in ligno, crucem, mortem. Hæc abundant in regione nostra: ad talia commercia venit. Quid hic dedit? quid accepit? Dedit exhortationem, dedit doctrinam, dedit remissionem peccatorum; accepit contumelias, mortem, crucem. Attulit nobis de illa regione bona, et in regione nostra pertulit mala. Promisit tamen nobis quod ibi futuri simus unde venit; et ait: « Pater, volo, ut ubi » ego sum, et ipsi sint mecum[1]. » Tanta præcessit dilectio. Quia ubi nos eramus, fuit nobiscum; ubi ipse est, erimus cum illo. Quid tibi promisit Deus, o homo mortalis? Quia victurus es in æternum. Non credis? Crede, crede. Plus est jam quod fecit, quam quod promisit. Quid fecit? Mortuus est pro te. Quid promisit? Ut vivas cum illo. Incredibilius est quod mortuus est æternus, quam ut in æternum vivat mortalis. Jam quod incredibilius est tenemus. Si propter hominem mortuus est Deus, non est victurus homo cum Deo? Non est victurus mortalis in æternum, propter quem mortuus est qui vivit in æternum? Sed quomodo mortuus est Deus, et unde mortuus est Deus? Et potest mori Deus? Accepit ex te, unde moreretur pro te. Non posset mori, nisi caro; non posset mori, nisi mortale corpus: induit se ubi pro te moreretur, induet te ubi cum illo vivas. Ubi se induit morte? In virginitate matris. Ubi te induet vita? In æqualitate Patris. Elegit sibi hic thalamum castum, ubi conjungeretur sponsus sponsæ. Verbum caro factum est[2], ut fieret caput Ecclesiæ. Verbum enim ipsum non est pars Ecclesiæ: sed ut esset caput Ecclesiæ, carnem assumpsit. Quiddam nostrum jam sursum est, quod hic accepit, ubi mor-

[1] Joan. XVII, 24. — [2] Id. I, 14.

tuus est, ubi crucifixus est. Jam quædam primitiæ tuæ præcesserunt, et dubitas quia secuturus es ?

IX. Ergo convertat se et ad terrena, quia jam dixit laudes cœlestium. « Laudate Dominum de terra [1]. » Superius enim unde cœpit ? Laudate Dominum de cœlis ; et enarravit cœlestia : modo audi terrestria. « Dracones et » omnes abyssi. » Abyssi, profunditates aquarum sunt : maria omnia, nubilosus iste aër ad abyssum pertinet. Ubi nubes, ubi venti, ubi tempestates, ubi pluviæ, coruscationes, tonitrua, grandines, nix, et quidquid vult Deus fieri super terras de isto humido et caliginoso aëre, totum hoc terræ nomine appellavit, quia nimis mutabile est atque mortale : nisi forte putatis quia sursum pluit stellis. Omnia ista hic fiunt prope ad terram. Et aliquando sunt homines in cacuminibus montium, et nubes sub se vident, et fiunt plerumque pluviæ : et apparent bene intentis omnia ista, quæ perturbato aëre concitantur, hic fieri in ista mundi parte infima. Propterea ad ista caliginosa, id est, ad hunc aërem, tanquam ad carcerem, damnatus est diabolus, de apparatu superiorum Angelorum lapsus cum angelis suis : nam Apostolus hoc de illo dicit : « Secun- » dum principem potestatis aëris hujus, qui nunc opera- » tur in filiis diffidentiæ [2]. » Et alius Apostolus dicit : « Si » enim Deus angelis peccantibus non pepercit, sed car- » ceribus caliginis inferni retrudens, tradidit in judicio » puniendos servari [3] ; » infernum hoc appellans, quod inferior pars mundi sit. Noli enim cogitare quid accepit diabolus, sed quid perdidit. Omnia ergo ista videtis, qualia sunt, mutabilia, turbata, terribilia, corruptibilia : tamen habent locum suum, habent ordinem suum, implent et ipsa universi pulchritudinem pro modo suo, et ideo laudant Dominum. Conversus ergo ad illa, tanquam

[1] Psal. CXLVIII, 7. — [2] Ephes. II, 2. — [3] 2 Petr. II, 4.

exhortans et ipsa; imo exhortans nos, ut eorum consideratione laudemus Dominum, (sic enim laudant Deum, cum considerata pariunt laudem Dei) cœpit dicere: « Lau» date Dominum de terra, dracones et omnes abyssi. » Dracones circa aquam versantur, de speluncis procedunt, feruntur in aëra, concitatur propter eos aër: magna quædam sunt animantia dracones, majora non sunt super terram. Propterea inde cœpit dicere: « Dracones et om» nes abyssi. » Sunt autem speluncæ aquarum latentium, unde fontes, unde flumina procedunt: et alia procedunt, ut fluant super terram, alia occulte subter eunt: et totum hoc, atque omnis ista humida natura aquarum, simul cum mari et isto infimo aëre, abyssus vel abyssi vocantur, ubi vivunt dracones et laudant Deum. Quid, putamus quia choros faciunt dracones, et laudant Deum? Absit. Sed vos considerantes dracones, attendite artificem draconum, creatorem draconum; et cum miramini dracones, et dicitis: Magnus Deus qui hæc fecit, dracones laudant Deum de vocibus vestris. « Dracones et om» nes abyssi. »

X. « Ignis, grando, nix, glacies, spiritus tempestatis, » quæ faciunt verbum ejus[1]. » Quare hic addidit, « Quæ » faciunt verbum ejus? » Multi stulti non valentes contemplari et discernere creaturam locis suis et ordine suo, sub nutu et jussu Dei agentem motus suos, visum est illis quia superiora omnia Deus gubernat, inferiora vero despicit, abjicit, deserit, ut nec curet ista, nec gubernet, nec regat; sed casibus regantur, quomodo possunt, qua possunt: et movent illos quæ dicunt aliquando sibi; (sed non dicant tibi, id est, ne audiendo consentias, quando ista dicunt; blasphema enim sunt et execrabilia Deo:) Si Deus plueret, numquid plueret in mare? Qualis, in-

[1] Psal. CXLVIII, 8.

quiunt, providentia? Getulia sitit, et mare compluitur. Acute sibi videntur tractare : quibus dicendum est hoc, Getulia vel sitit, tu nec sitis. Bonum enim erat ut diceres Deo : « Anima mea velut terra sine aqua tibi[1]. » Quod alio loco aperte dicitur : « Sitivit tibi anima mea, quam » multipliciter tibi et caro mea[2]. » Et Dominus in Evangelio, « Beati qui esuriunt et sitiunt justitiam, quoniam » ipsi saturabuntur[3]. » Iste enim jam saturatus est, quia talia disputat; quasi sibi doctus videtur, nec vult discere, ideo non sitit. Nam si sitiret, vellet discere; et inveniret quia totum Dei providentia fit in terra; et miraretur disposita etiam membra pulicis. Attendat Charitas Vestra. Quis disposuit membra pulicis et culicis, ut habeant ordinem suum, habeant vitam suam, habeant motum suum? Unam bestiolam brevem, minutissimam considera, quam volueris. Si consideres ordinem membrorum ipsius, et animationem vitæ qua movetur[4], ut pro se fugit mortem, amat vitam, appetit voluptates, devitat molestias, exerit sensus diversos, viget in motu congruo sibi. Quis dedit aculeum culici, quo sanguinem sugat? Quam tenuis fistula est, qua sorbet? Quis disposuit ista? quis fecit ista? Expavescis in minimis, lauda magnum. Hoc itaque tenete, fratres mei, nemo vos de fide excutiat, et de sana doctrina. Qui fecit in cœlo Angelum, ipse fecit in terra vermiculum : sed Angelum in cœlo pro habitatione cœlesti, vermiculum in terra pro habitatione terrestri. Numquid Angelum fecit repere in cœno, et vermiculum in cœlo? Distribuit sedibus habitatores; incorruptionem incorruptis sedibus dedit, corruptibilia corruptibilibus locis. Totum attende, totum lauda. Qui ergo disposuit membra vermiculi, non guberna nubes? Et

[1] Psal. CXLII, 6. — [2] Id. LXII, 2. — [3] Matth. V, — [4] *Forte*, movetur per se, fugit mortem.

quare in mare pluit? Quasi non sint in mari, quæ alantur pluvia : quasi non ibi fecit pisces, quasi non ibi fecit animalia. Attendite quomodo currunt pisces ad aquam dulcem. Et quare, inquit, pisci pluit, et mihi aliquando non pluit? Ut cogites te in regione esse deserti, et in peregrinatione vitæ ; et amarescat tibi vita præsens, ut futuram desideres ; aut ut flagelleris, et corripiaris, et corrigaris. Quomodo autem distribuit propria regionum? Ecce, quia de Getulia locuti sumus, pluit hic prope omni anno, et omni anno dat frumentum : servari hic frumentum non potest, cito corrumpitur ; quia omni anno datur : ibi, quia raro, et multum datur, et diu servatur. Sed forte putas, quia ibi deserit Deus homines, aut non ibi secundum jucunditatem suam et laudant, et glorificant Deum? Apprehende inde Getulum, pone inter istas arbores amœnas : fugere hinc vult, et redire ab nudam Getuliam. Omnibus ergo Deus locis, regionibus, temporibus, sua quæque distribuit et ordinavit. Et longum est commemorare diligentiorem considerationem omnium rerum. Quis illam explicat? Tamen qui oculos habent, multa ibi vident : cum viderint, placent ; cum placuerint, laudantur, non tanquam ipsa, sed ille qui fecit : ita omnia laudabunt Deum.

XI. Hæc considerans spiritus Prophetæ, cum dixisset : « Ignis, grando, nix, glacies, spiritus tempestatis, » quæ omnia turbata videntur, quibusdam stultis, et quasi casibus agitari, addidit, « Quæ faciunt verbum ejus. » Non tibi ergo videantur casibus moveri, quæ verbo Dei in omni motu suo deserviunt. Quo vult Deus, illuc ignis, illuc fertur nubes, sive pluviam, sive nivem, sive grandinem portet. Et quare aliquando percutiunt montem fulmina, et non percutiunt latronem? Quodcumque possum dicere pro captu mentis meæ, quantum Deus donare dig-

natur, majores majora noverint, et amplius intelligant; et det vobis Deus plus sapere quam dico, tamen cum temperantia, sine superbia. Possum ergo pro modulo meo dicere, quare percutiant montem, et non percutiant latronem : quia forte adhuc latronis conversionem quærit; et ideo percutitur mons qui non timet, ut mutetur homo qui timet. Aliquando et tu cum das disciplinam, terram feris, ut infans expavescat. Et aliquando ferit et quem vult hominem. Sed dicis mihi : Ecce ferit innocentiorem, et dimittit sceleratiorem. Noli mirari : undecumque mors pio bona est. Unde autem scis, illi sceleratiori, si se mutare noluerit, quid pœnarum in occulto servetur? Nonne mallent fulmine incendi, quibus in fine dicetur : « Ite in » ignem æternum [1]? » Opus est, ut innocens sis. Quid enim? Malum est mori naufragio, et bonum est mori febre? Sive inde, sive inde moriatur, quære qualis sit qui moritur; quo post mortem iturus est, non unde de vita exiturus. Quacumque occasione hinc exituri sumus. Quibus exitibus Martyres exire meruerunt? numquid febribus? Quomodo multi optant ut febre solvantur? Alii uno ictu gladii, alii ignibus, alii bestiis? Et devoraverunt bestiæ corpora Martyrum, et non timuerunt ne perirent corpora ipsorum. Undique enim Deus reducet corpora sanctorum suorum, cui capilli nostri numerati sunt [2]. Et quando voluit, tres pueros ab igne liberavit [3]. Numquid ideo Machabæos in igne deseruit [4]? Illos aperte liberavit, istos occulte coronavit. Novit igitur Deus quid agat. Tu time, et bonus esto. Undecumque voluerit ut exeas hinc, paratum te inveniat. Inquilinus enim es [5], non possessor domus. Locata est enim tibi domus; domus ista tibi locata est, non donata, etsi nolis, migrabis : et non eam

[1] Matth. xxv, 41. — [2] Id. x, 30. — [3] Dan. III, 24, 93. — [4] 2 Machab. VII, 1 et seqq. — [5] Psal. CXVIII, 19.

tali conditione accepisti, ut quasi tempora certa tibi sint. Quid dixit Dominus tuus? Quando voluero, cum dixero : Migra, paratus esto. Expello te de hospitio, sed dabo domum : inquilinus es in terra, eris possessor in cœlo.

XII. Quidquid ergo hic accidit contra voluntatem nostram, noveritis non accidere, nisi de voluntate Dei, de providentia ipsius, de ordine ipsius, de nutu ipsius, de legibus ipsius : etsi nos non intelligimus quid quare fiat, demus hoc providentiæ ipsius, quia non fit sine causa, et non blasphemabimus. Cum enim cœperimus disputare de operibus Dei, Quare hoc, quare illud; et, Non debuit sic facere, male fecit hoc : ubi est laus Dei? Perdidisti Alleluia. Omnia sic considera, quomodo placeas Deo, et laudes artificem. Quia si intrares forte in officinam fabri ferrarii, non auderes reprehendere folles, incudes, malleos. Et da imperitum hominem nescientem quid quare sit, et omnia reprehendit. Sed si non habeat peritiam artificis, et habeat saltem considerationem hominis, quid sibi dicit? Non sine causa hoc loco folles positi sunt; artifex novit quare, etsi ego non novi. In officina non audet vituperare fabrum; et audet reprehendere in hoc mundo Deum. Ergo quemadmodum « Ignis, grando, nix, gla-» cies, spiritus tempestatis, quæ faciunt verbum ejus : » sic omnia quæ vanis videntur in rerum natura temere fieri, non faciunt nisi verbum ejus, quia non fiunt nisi jussu ejus.

XIII. Deinde dicit, ut Dominum laudent, « Montes et » omnes colles, ligna fructifera et omnes cedri; bes-» tiæ et omnia pecora, reptilia et volatilia pennata. » Deinde ad homines : « Reges terræ et omnes populi, » principes et omnes judices terræ; juvenes et virgines, » seniores cum junioribus laudent nomen Domini[1]. »

[1] Psal. CXLVIII, 9-12.

Explicata est laus de cœlo, explicata est laus de terra.

XIV. « Quia exaltatum est nomen ejus solius[1]. » Nemo hominum quærat exaltare nomen suum. Vis exaltari? Illi te subde, qui non potest humiliari. « Exaltatum est nomen » ejus solius. »

XV. « Confessio ejus in terra et cœlo[2]. » Quid est, » Confessio ejus in terra et cœlo? qua ipse confitetur? Non : sed qua illum omnia confitentur, omnia clamant : omnium pulchritudo quodam modo vox eorum est, confitentium Deum. Clamat cœlum Deo, Tu me fecisti, non ego. Clamat terra, Tu me condidisti, non ego. Quomodo clamant ista? Quando considerantur, et hoc invenitur; ex tua consideratione clamant, ex voce tua clamant. « Confessio ejus in terra et cœlo. » Attende cœlum, pulchrum est; attende terram, pulchra est; utrumque simul valde pulchrum est. Ipse fecit, ipse regit, ipsius nutu gubernantur, ipse trajicit tempora, momenta ipse instaurat, per se ipsum instaurat. Omnia ergo ista laudant illum, sive in statu, sive in motu, sive de terra deorsum, sive de cœlo sursum, sive in vetustate, sive in renovatione. Cum vides hæc, et gaudes, et attolleris in artificem, et invisibilia ejus per ea quæ facta sunt intellecta conspicis[3]. « Confessio ejus in terra et cœlo : » Id est, confiteris ei de rebus terrenis, confiteris ei de rebus cœlestibus. Et quia ipse fecit omnia, et melius illo non est aliquid, quidquid fecit intra[4] illum est; et quidquid in his tibi placet, minus est quam ipse. Non ergo ita tibi placeat quod fecit, ut recedas ab eo qui fecit : sed si amas quod fecit, multo magis eum qui fecit. Si pulchra sunt quæ fecit, quanto pulchrior est qui fecit? « Confessio ejus in terra » et cœlo. »

XVI. « Et exaltabit cornu populi sui. » Ecce quod pro-

[1] Psal. CXLVIII, 13. — [2] Ibid. 14. — [3] Rom. I, 20. — [4] *Forte* infra.

phetabant Aggæus et Zacharias. Modo cornu populi ipsius humile est in trituris, in tribulationibus, in tentationibus, in tunsione pectorum : quando « Exaltabit cornu » populi sui? » Quando venerit ipse Dominus, et ortus fuerit sol noster : non iste qui oculis videtur, et oritur super bonos et malos [1]; sed de quo dicitur « Vobis qui « timetis Deum, orietur Sol justitiæ, et sanitas in pen» nis ejus [2]. » Et de quo dicturi sunt superbi et impii : « Justitiæ lumen non luxit nobis, et sol non est ortus no» bis [3]. » Ipsa erit æstas nostra. Modo fructus per hybernum in radice non apparent, attendis quasi aridas arbores per hyemem. Qui non novit videre, aridam putat vitem : et forte juxta est quæ vere aruit : similes sunt ambæ per hyemem; illa vivit, illa mortua est : sed illius vita et illius mors in abscondito est : æstas procedit, vita illius clarificatur, mors illius manifestatur; procedit honor foliorum, fecunditas fructuum; vestitur vitis in facie, ex eo quod habet in radice. Ergo modo, fratres, tales sumus, quales sunt alii homines : quomodo nascuntur, manducant, bibunt, vestiuntur, transigunt vitam istam; sic et sancti. Aliquando ipsa res decipit homines, et dicunt : Ecce quia cœpit esse Christianus, numquid non ei dolet caput ? Aut quia Christianus est, quid habet plus a me ? O vitis arida, attendis juxta te vitem mundam in hyberno, sed non aridam. Æstas veniet, veniet Dominus, honor noster, qui latebat in radice; et tunc « Exaltabit cornu populi sui, » post captivitatem, in qua mortaliter vivimus. Unde dicit Apostolus : « Nolite ante tempus quidquam judicare, do» nec veniat Dominus, et illuminabit abscondita tene» brarum, et tunc laus erit unicuique a Deo [4]. » Sed dicis mihi, Ubi est radix mea? ubi est fructus meus? Si credis, nosti ubi est radix tua. Ibi est enim, ubi est fides tua,

[1] Matth. v, 45. — [2] Malach. IV, 2. — [3] Sap. v, 6. — [4] I Cor. IV, 5.

ubi spes est et charitas tua. Audi Apostolum : « Mortui enim » estis[1]. » Quasi per hyemem mortui apparebant ; audi quia vivunt : « Et vita vestra abscondita est cum Christo » in Deo. » Ecce ubi habes radicem. Quando ergo honore ornaberis ? quando fecundaberis fructu ? Audi illum sequentem : « Cum Christus apparuerit vita vestra, tunc » et vos apparebitis cum ipso in gloria[2]. Et exaltabit » cornu populi sui. »

XVII. « Hymnus omnibus sanctis ejus. » Hymnus scitis quid est? Cantus est cum laude Dei. Si laudas Deum, et non cantas, non dicis hymnum : si cantas, et non laudas Deum, non dicis hymnum : si laudas aliud quod non pertinet ad laudem Dei, etsi cantando laudes, non dicis hymnum. Hymnus ergo tria ista habet, et cantum, et laudem, et Dei. Laus ergo Dei in cantico, hymnus dicitur. Quid est ergo, « Hymnus omnibus sanctis ejus ? » Accipiant sancti ejus hymnum, dicant sancti ejus hymnum : quia hoc est quod accepturi sunt in fine, hymnum sempiternum. Ideo alio loco dicit Psalmus : « Sacrificium » laudis glorificabit me, et ibi est via, qua ostendam illi » salutare meum[3]. » Et, « Beati qui habitant in domo » tua, in sæcula sæculorum laudabunt te[4]. » Hoc est, « Hymnus omnibus sanctis ejus. » Qui sunt sancti ejus ? « Filiis Israël, populo appropinquanti sibi. » Nemo dicat : Non sum filius Israël. Ne putetis Judæos filios Israël esse, et nos non esse filios Israël : audeo vobis dicere, fratres mei, illi non sunt, et nos sumus. Audite quare : quia major est natus secundum spiritum, quam natus secundum carnem. Unde Israël ? Ex Abraham : quia Isaac ex Abraham, Israël ex Isaac. Quomodo placuit Deo Abraham ? « Credidit autem Abraham Deo, et deputatum est

[1] Coloss. III, 3. — [2] Ibid. 4. — [3] Psal. XLIX, 23. — [4] Id. LXXXIII, 5.

» illi ad justitiam[1]. » Quisquis imitatus fuerit Abraham, filius est Abrahæ : quisquis degeneraverit a fide Abraham, perdidit progeniem Abrahæ. Judæi degeneraverunt, perdiderunt : imitati sumus nos, invenimus. Audi quia illi perdiderunt : quid illis dicit Dominus dicentibus : « Fi» lii sumus Abrahæ[2] ? » Ausi sunt ostentare se, et erigere cervicem de nobilitate generis justi : et quid illis Dominus ? Si filii Abrahæ essetis, facta Abrahæ fecissetis[3]. Si ergo perdiderunt ipsi quod filii sunt Abrahæ, invenimus nos ut filii simus Abrahæ. Credendo quippe invenimus, quod illi non credendo amiserunt. « Quia credidit Abra» ham Deo, et deputatum est illi ad justitiam[4]. » Et semen Abrahæ Christus, et in Christo nos sumus : et ex Israël populus, de quo populo Maria, de qua Maria Christus, in quo Christo nos, ergo filii Israël nos. Et quomodo addidit, ut discerneret nos ? « Filiis Israël, populo ap» propinquanti sibi. » Attendite Judæos : si propinquant ipsi sunt. Et forte propinquant, dicit mihi aliquis : quotidie et ipsi cantant Psalmum, et cantant hymnos Dei. Non auditis quid eis dixit Propheta ? « Populus hic labiis » me honorat, cor autem eorum longe est a me[5]. » Si illorum cor longe est, nostrum autem cor proximum est ; quia credimus, quia speramus, quia diligimus, quia Christo adjuncti sumus, quia membra ipsius facti sumus : numquid membra longe sunt a capite ? Si essent longe, et divisa essent, non diceret : « Ecce ego vobiscum sum usque » ad consummationem sæculi[6]. » Si separata essent, non de cœlo diceret : « Saule, Saule, quid me persequeris[7] ? » Si non in nobis esset, non diceret : « Esurivi, et dedis» tis mihi manducare. » Et cum dicerent illi : « Quando

[1] Rom. IV, 3. — [2] Joan. VIII, 33. — [3] Ibid. 39. — [4] Gal. III, 16. — [5] Isaï. XXIX, 13. — [6] Matth. XXVIII, 20. — [7] Act. IX, 4.

» te vidimus esurientem ? » Respondit : « Cum uni ex » minimis meis fecistis, mihi fecistis[1]. » Ecce populus, ecce appropinquans Israël : et cum illo modo spe, postea re.

ENARRATIO

IN PSALMUM CXLIX.

Sermo ad populum.

I. LAUDEMUS Dominum et in voce, et in intellectu, et in opere bono : et sicut nos hortatur iste Psalmus, cantemus ei canticum novum. Sic enim cœpit : « Cantate Do» mino canticum novum[2]. » Vetus homo, vetus canticum : novus homo, novum canticum. Vetus Testamentum, vetus canticum : Novum Testamentum, novum canticum. In Veteri Testamento promissiones sunt temporales et terrenæ. Quisquis terrena diligit, vetus canticum cantat : qui vult cantare canticum novum, diligat æterna. Ipsa dilectio nova est et æterna : ideo semper nova, quia nunquam veterascit. Nam si bene consideres antiquum est hoc. Quomodo ergo est novum ? Numquid, fratres mei, vita æterna modo nata est ? vita æterna ipse Christus est, et secundum divinitatem non modo natus est : quia, « In » principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et » Deus erat Verbum : hoc erat in principio apud Deum. » Omnia per ipsum facta sunt, et sine ipso factum est » nihil[3]. » Si quæ per ipsum facta sunt, antiqua sunt, quid est ipse, per quem facta sunt ? quid, nisi æternus,

[1] Matth. xxv, 35, 37 et 40. — [2] Psal. cxlix, 1. — [3] Joan. i, 1-3.

et Patri coæternus? Sed nos delapsi in peccatum, pervenimus ad vetustatem. Nostra enim vox est in illo Psalmo, ubi dicitur cum gemitu : « Inveteravi in omnibus inimi- » cis meis [1]. » Inveteravit homo per peccatum, innovatur per gratiam. Omnes ergo qui innovantur in Christo, ut ad vitam æternam incipiant pertinere, canticum novum cantant.

II. Et hoc canticum pacis est, canticum hoc charitatis est. Quisquis se a conjunctione sanctorum separat, non cantat canticum novum. Secutus est enim veterem animositatem, non novam charitatem. In nova charitate quid est? Pax, vinculum sanctæ societatis, compago spiritalis, ædificium de lapidibus vivis. Ubi est hoc? Non in uno loco, sed per universum orbem terrarum. Audi hoc de alio Psalmo : sic dicit : « Cantate Domino canticum » novum, cantate Domino omnis terra [2]. » Ex hoc intelligitur, quia qui non cum omni terra cantat, canticum vetus cantat, quælibet verba de ore ejus procedant. Quid enim attendo quid sonet, cum video quid cogitet? Et tu, inquis, vides quid cogitet? Facta indicant. Nam oculus in conscientiam non penetrat. Attendo quid agat, et ibi intelligo quid cogitet. Neque enim si quisque, verbi gratia, comprehenderit hominem in furto, in homicidio, in adulterio, cogitationes ipsius in corde videt, sed in factis. Sunt quædam, quæ intus latent : sed sunt et multa, quæ procedunt in opera, et manifesta fiunt etiam hominibus. Cum ergo essent illi, qui se a compage Christi charitatis et societate sanctæ Ecclesiæ separarunt, mali intus apud se, non noverat nisi Deus. Venit tentatio : separavit illos, et patefecit hominibus quod noverat Deus. Non enim fructus ostenditur nisi in factis. Unde dictum est : « Ex fruc- » tibus eorum cognoscetis eos [3]. » Dixit enim Dominus ad

[1] Psal. VI, 8. — [2] Id XCV, 1. — [3] Matth. VII, 16.

quosdam, qui ovium vestitu se induunt, intus autem sunt lupi rapaces: et ne forte fragilitas humana dignoscere non posset lupum sub ovina pelle, ait : « Ex fructibus eorum » cognoscetis eos. » Quærimus fructus charitatis, invenimus spinas dissensionis. « Ex fructibus eorum cognos- » cetis eos. » Ergo canticum eorum vetus est : cantemus nos canticum novum. Jam diximus, fratres, omnis terra cantat canticum novum. Qui cum omni terra non cantat canticum novum, dicat quod vult, linguis sonet Alleluia, dicat tota die, dicat tota nocte ; non valde aures meæ inclinantur ad vocem cantantis, sed quæro mores operantis. Interrogo enim, et dico : Quid est quod cantas ? Respondet, Alleluia. Quid est, Alleluia ? Laudate Dominum. Veni, simul laudemus Dominum. Si tu laudas Dominum, et ego laudo Dominum ; quare in discordia sumus ? Charitas laudat Dominum, discordia blasphemat Dominum.

III. Et vultis jam nosse ubi cantetis canticum novum? Quæ dicturus est in ipso Psalmo, videte quomodo fiant, et ubi fiant; utrum per omnes gentes fiant ista, an in una aliqua parte terrarum : et hinc plenius intelligetis ad quem pertineat canticum novum. Jam quidem manifestum est illud, quod de alio Psalmo commemoravi, « Cantate Do- » mino canticum novum[1]. » Et ut ostenderet in cantico novo esse fructum charitatis et unitatis, addidit, « Can- » tate Domino omnis terra. » Nemo se separet, nemo se disjungat : triticum es, ferto paleam quousque ventiletur. De area vis excuti ? Etsi triticum esses foris ab area, invenirent te volatilia, et colligerent te[2]. Adde quia eo ipso quo discedis et volas, paleam te esse indicas : et quia levis eras, venit ventus, et de sub pedibus boum ablatus es.

[1] Psal. xcv, 1. — [2] Matth. III, 12.

Qui autem triticum sunt, ferunt trituram ; gaudent, quia grana sunt, gemunt inter paleam, expectant ventilatorem, quem cognoscunt redemptorem. « Cantate Domino can- » ticum novum : laus ejus in Ecclesia sanctorum. » Hæc est Ecclesia sanctorum, Ecclesia frumentorum toto terrarum orbe diffusorum; per agrum Domini seminata, quod est hic mundus, ipso Domino exponente, cum de seminante diceret : « Quia homo seminavit bonum semen in agro suo, » et venit inimicus, et superseminavit zizania; et dixerunt » servi patrifamilias : Nonne bonum semen seminasti in » agro tuo? unde hic sunt zizania? Respondit ille, Ini- » micus homo hoc fecit. » Voluerunt colligere zizania, et compescuit illos dicens, « Sinite utraque crescere usque » ad messem, et in tempore messis dicam messoribus, » Colligite primum zizania, et alligate fasciculos ad com- » burendum ea, triticum autem meum reponite in horreo. » Postea interrogaverunt eum Discipuli dicentes, « Narra » nobis parabolam zizaniorum. » Et ipse exponit omnia, ut nullus homo cordi suo tribuat quod ibi intellexerit, sed Magistro cœli exponenti. Nemo dicat, Exposuit sibi quomodo voluit. Si parabolam Prophetæ exponeret Dominus, quando ipse per eos loquebatur quod dicebant ; quis auderet dicere, non sic debere exponere? Multo magis quando ipse exposuit quod proposuit ipse, quis audet contradicere manifestæ veritati? Cum ergo hanc parabolam Dominus exponeret, ait, « Qui autem seminat bonum semen, est » Filius hominis : se utique demonstrans. « Bonum » vero semen, filii sunt regni » ipsa est Ecclesia sanctorum. « Zizania autem, filii sunt maligni. Ager est hic » mundus[1]. » Jam videte, fratres, quia per mundum seminatum est bonum semen, et per mundum seminata sunt zizania. Numquid in parte triticum, et in parte zizania?

[1] Matth. XIII, 24-30, et 36-38.

Per totum triticum, et per totum zizania. Ager Domini mundus est, non Africa. Non quomodo terræ istæ : Getulia fert sexagenum aut centenum, et Numidia fert denum : non sic est Deo ager suus. Ubique illi fertur fructus, et centenus, et sexagenus, et tricenus : tu tantum vide quid velis esse, si cogitas ad Domini fructum pertinere. Ergo Ecclesia sanctorum, Ecclesia catholica est. Ecclesia sanctorum non est Ecclesia hæreticorum. Ecclesia sanctorum illa est, quam præsignavit Deus antequam videretur; et exhibuit, ut videretur. Ecclesia sanctorum erat antea in codicibus, modo in gentibus : Ecclesia sanctorum antea tantummodo legebatur, nunc et legitur, et videtur. Quando solum legebatur, credebatur : modo videtur, et contradicitur. « Laus ejus in Ecclesia sanc- » torum. »

IV. « Lætetur Israël in eo qui fecit eum [1]. » Quid est Israël? Videns Deum : hoc enim interpretatur nomen Israël. Qui videt Deum, in ipso lætetur, a quo factus est. Quid est ergo, fratres, quia diximus nos ad Ecclesiam pertinere sanctorum, numquid jam videmus Deum? Quomodo sumus Israël, si non videmus? Est quædam visio hujus temporis, erit altera visio futuri temporis : visio quæ modo est, per fidem est; visio quæ futura est, per speciem erit. Si credimus, videmus : si amamus, videmus : Quid videmus? Deum. Ubi est ipse Deus? Interroga Joannem : Deus » charitas est [2]. » Benedicamus nomen ejus sanctum; et gaudeamus in Deo, si gaudemus in charitate. Quisquis habet charitatem, ut quid illum mittimus longe, ut videat Deum? Conscientiam suam attendat, et ibi videt Deum. Si charitas ibi non habitat, non ibi habitat Deus : si autem charitas ibi habitat, Deus ibi habitat. Vult illum forte videre sedentem in cœlo; habeat charitatem, et in eo ha-

[1] Psal. CXLIX, 4. — [2] I Joan. IV, 16.

bitat sicut in cœlo. Ergo simus Israël, et lætemur in eo qui fecit nos. « Lætetur Israël in eo qui fecit eum. » In eo qui fecit eum lætetur, non in Ario, non in Donato, non in Cæciliano; non in Proculiano, non in Augustino (1). « In eo lætetur qui fecit eum. » Nos, fratres, non vobis commendamus : sed commendamus vobis Deum, quia commendamus vos Deo. Quomodo vobis Deum commendamus? Ut diligatis eum bono vestro, non bono ipsius : quia malo vestro eum non diligitis, non malo ipsius. Non enim minus habebit Deus Divinitatem, si homo in illum non habeat charitatem. Tu crescis ex Deo, non ille ex te : et tamen tantum nos dilexit prior [1], antequam eum diligeremus, ut Filium suum unicum mitteret mori pro nobis [2]. Qui fecit nos, factus est inter nos. Quomodo nos ipse fecit? « Omnia per ipsum facta sunt, et sine ipso factum » est nihil. » Quomodo factus est inter nos? « Et Verbum caro factum est, et habitavit in nobis [3]. » Ergo ipse est, in quo debemus lætari. Nemo homo sibi arroget partes ipsius : ab ipso est lætitia, quæ nos facit felices. « Lætetur Israël in eo qui fecit eum. »

V. « Et filii Sion exultent in rege suo. » Ipse Israël, filii Ecclesiæ sunt. Quia Sion fuit quidem una civitas, quæ cecidit : in ejus reliquiis habitabant quidem sancti temporaliter; sed Sion vera et Jerusalem vera, (quia ipsa Sion, quæ Jerusalem,) æterna est in cœlis, quæ est mater nostra [4]. Ipsa nos genuit, ipsa est Ecclesia sanctorum, ipsa nos nutrivit, ex parte peregrina, ex magna parte immanens in cœlo. Ex parte qua immanet in cœlo, beatitudo Angelorum est; ex parte qua peregrinatur in hoc sæculo, spes est justorum. De illa dictum est, « Gloria in excelsis Deo : » de hac dictum est, « Et in

[1] I Joan. IV, 19. — [2] Joan. III, 16. — [3] Id. I, 3, 14. — [4] Gal. IV, 26.

» terra pax hominibus bonæ voluntatis[1]. » Qui ergo in hac vita gemunt, et desiderant illam patriam, currant dilectione, non pedibus corporis : non quærant naves, sed pennas, duas alas charitatis apprehendant. Quæ sunt duæ alæ charitatis? Dilectio Dei, et proximi[2]. Peregrinamur enim, suspiramus, gemimus. Venerunt ad nos litteræ de patria nostra, ipsas vobis recitamus.

VI. « Lætetur Israël in eo qui fecit eum, et filii Sion » exultent in rege suo. » Quod dixit, « Qui fecit eum ; » hoc dixit, « In rege suo. » Quod audistis, « Israël : » id sunt « Filii Sion : » et quod audistis, « In eo qui fecit » eum ; » hoc est, « In rege suo. » Filius Dei qui fecit nos, factus est inter nos : et Rex noster regit nos, quia Creator noster fecit nos. Ipse est tamen per quem facti sumus, qui est per quem nos regimur : et ideo Christiani, quia ille Christus. Christus a chrismate dictus est, id est, ab unctione. Reges autem ungebantur[3], et sacerdotes[4] : ille vero unctus est Rex et Sacerdos : Rex pugnavit pro nobis, Sacerdos obtulit se pro nobis. Quando pro nobis pugnavit, quasi victus est, vere autem vicit. Crucifixus est enim, et de cruce sua, in qua erat fixus, diabolum occidit : et inde Rex noster. Unde autem Sacerdos? Quia se pro nobis obtulit. Date Sacerdoti quod offerat. Quid inveniret homo quod daret, mundam victimam? Quam victimam? Quid mundum potest offerre peccator? O inique, o impie, quidquid attuleris immundum est, et aliquid mundum pro te offerendum est. Quære apud te quid offeras; non invenies. Quære ex te quod offeras; non delectatur arietibus, nec hircis, nec tauris. Omnia ipsius sunt, etsi non offeras. Offer ergo illi mundum sacrificium. Sed peccator es, impius es, sed inquinatam

[1] Luc. II, 14. — [2] Matth. XXII, 40. — [3] I Reg. X, 1, et XVI, 13. — [4] Exod. XXX, 30.

conscientiam habes. Poteris forte aliquid mundum offerre, purgatus : sed ut purgeris, aliquid pro te offerendum est Quid ergo pro te oblaturus es, ut munderis? Si mundatus es, poteris offerre quod mundum est. Offerat ergo se ipsum mundus sacerdos, et mundet. Hoc est quod fecit Christus. Nihil mundum invenit in hominibus, quod offerret pro hominibus : se ipsum obtulit mundam victimam. Felix victima, vera victima, hostia immaculata. Non ergo hoc obtulit, quod nos illi dedimus : imo hoc obtulit, quod a nobis accepit, et mundum obtulit. Carnem enim a nobis accepit, hanc obtulit. Sed unde illam accepit? De utero virginis Mariæ, ut mundam offerret pro immundis. Ipse Rex, ipse Sacerdos, in eo lætemur.

VII. « Laudent nomen ejus in choro[1]. » Et chorus quid significat? Multi noverunt chorum : et quia in civitate loquimur, prope omnes norunt. Chorus est consensio cantantium. Si in choro cantamus, concorditer cantemus. In choro cantantium quisquis voce discrepuerit, offendit auditum, et perturbat chorum. Si vox inconvenienter cantantis disturbat concentum cantantium, quomodo disturbat hæresis dissonans concentum laudantium? Chorus Christi jam totus mundus est. Chorus Christi ab Oriente in Occidentem consonat. Videamus si tantum extenditur chorus Christi. Dicit Psalmus alius, « A solis ortu usque » ad occasum laudate nomen Domini[2]. Laudent nomen » ejus in choro. »

VIII. « In tympano et psalterio psallant ei. » Quare assumit tympanum et psalterium? Ut non sola vox laudet, sed et opera. Quando assumitur tympanum et psalterium, manus concinunt voci. Sic et tu, si quando Alleluia cantas, porrigas et panem esurienti, vestias nudum, suscipias peregrinum; non sola vox sonat, sed et manus con-

[1] Psal. CXLIX, 3. — [2] Id. CXII, 3.

sonat, quia verbis facta concordant. Assumpsisti organum, et consentiunt digiti linguæ. Et ipsum mysterium tympani et psalterii non est tacendum. In tympano corium extenditur, in psalterio chordæ extenduntur : in utroque organo caro crucifigitur. Quam bene psallebat in tympano et psalterio, qui dicebat, « Mihi mundus crucifixus est, » et ego mundo[1]. » Ipsum psalterium, velut tympanum tollere te vult, qui amat canticum novum, qui te docet quando tibi dicit, « Qui vult esse meus discipulus, abne- » get semetipsum, et tollat crucem suam, et sequatur » me[2]. » Non dimittat psalterium suum, non dimittat tympanum : extendatur in ligno, et siccetur a concupiscentia carnis. Nervi quanto plus fuerint extenti, tanto acutius sonant. Ut ergo acute sonaret Pauli Apostoli psalterium, quid dixit ? « Quæ retro oblitus, in ea quæ ante » sunt extentus, sequor ad palmam supernæ vocationis[3]. » Extendit se ipse : tetigit Christus, et sonavit dulcedo veritatis. « In tympano et psalterio psallant ei. »

IX. « Quoniam benefecit Dominus in populo suo. » Quid tam beneficum, quam mori pro impiis ? Quid tam beneficum, quam sanguine justo delere chirographum peccatoris ? Quid tam beneficum, quam dicere, Non ad me pertinet quod fuistis, estote quod non fuistis ? « Be- » nefecit Dominus in populo suo, » dimittendo peccata, promittendo vitam æternam. Benefacit aversum convertere, pugnantem adjuvare, vincentem coronare. « Bene- » fecit Dominus in populo suo. Et exaltabit mansuetos » in salute. » Exaltantur enim et superbi, sed non in salute. Mansueti in salute, superbi in morte, id est, superbi ipsi se exaltant, et Dominus eos humiliat; mansueti autem ipsi se humiliant, et Deus eos exaltat. « Et exal- » tabit mansuetos in salute. »

[1] Gal. VI, 14. — [2] Matth. XVI, 24. — [3] Philip. III, 13, 14.

X. « Exultabunt sancti in gloria[1]. » Aliquid volo dicere : audite attentius de gloria sanctorum. Nemo est enim, qui non amet gloriam. Sed gloria stultorum popularis illa quæ dicitur, habet illecebram deceptionis, ut ad laudes vanorum hominum quisque commotus, velit sic vivere, ut prædicetur ab hominibus quibuscumque, quomodocumque. Hinc homines insani effecti, et inflati typho, inanes intus, foris tumidi, etiam res suas perdere volunt, donando scenicis, histrionibus, venatoribus, aurigis. Quanta donant, quanta impendunt? Effundunt vires, non patrimonii tantum, sed etiam animi sui. Isti fastidiunt pauperem, quia non clamat populus, ut pauper accipiat : clamat autem populus, ut venator accipiat. Illi ergo ubi eis non clamatur, nolunt erogare : ubi clamatur ab insanis, insaniunt, et fiunt omnes insani, et qui spectatur, et qui spectat, et qui donat. Insana ista gloria reprehenditur a Domino, improbatur ante oculos Omnipotentis. Et tamen, fratres mei, Christus sic improperat suis, et dicit, Non a vobis accepi tantum, quantum acceperunt venatores ; et illis ut donaretis, de meo donastis : « Ego autem nudus eram, et non vestistis me. » Et illi, « Et quando te vidimus nudum, et non vestivimus te? » Et ille, « Cum uni ex minimis meis non fecistis, nec » mihi fecistis[2]. » Sed eum vis vestire, qui tibi placet, in quo tibi Christus displicet. Vestire vis venatorem, quo forte victo erubescas : Christus nunquam vincitur; et diabolum vicit, et pro te vicit, et tibi vicit, et in te vicit. Talem victorem vestire non vis. Quare? Quia minus clamatur, quia minus insanitur. Propterea isti qui tali gloria delectantur, in conscientia sua nihil habent. Quomodo exhauriunt arcas, ut vestes mittant; sic exinaniunt ipsam conscientiam, ut nihil ibi habeant pretiosum.

[1] Psal. CXLIX, 5. — [2] Matth. XXV, 43-45.

XI. Sancti autem qui exultant in gloria, quomodo exultent, non opus est ut nos dicamus : ipsius Psalmi audite sequentem versum. « Exultabunt sancti in gloria : » lætabuntur in cubilibus suis. » Non in theatris, non in amphitheatris, non in circis, non in nugis, non in foris; sed « In cubilibus suis. » Quid est, « In cubilibus suis? » In cordibus suis. Audi apostolum Paulum exultantem in cubili suo : « Nam gloria nostra hæc est, testimonium » conscientiæ nostræ[1]. » Rursum timendum est, ne quisque apud se ipsum fiat sibi placens, et quasi superbus de conscientia sua glorietur. Debet enim quisque cum tremore exultare[2] : quia donum Dei est unde exultat, non meritum suum. Etenim sunt multi sibi placentes, et justos se esse arbitrantes; et procedit adversus illos alia pagina dicens, « Quis gloriabitur castum se habere cor : aut quis » gloriabitur mundum se esse a peccato[3]? » Est ergo quidam modus in conscientia gloriandi, ut noveris fidem tuam esse sinceram; noveris esse spem tuam certam, noveris charitatem tuam esse sine simulatione. Sed quoniam multa sunt adhuc forte quæ possunt offendere oculos Dei : lauda Deum qui tibi ista donavit, tunc perficiet quod donavit. Propterea cum dixisset, « Lætabuntur in cubilibus suis : » ne quasi sibi placentes viderentur, adjunxit statim, « Exul- » tationes Dei in faucibus eorum[4]. » Sic lætabuntur in cubilibus suis, ut non sibi tribuant quod boni sunt, sed illum laudent a quo acceperunt quod sunt, a quo vocantur ut perveniant ad id quod nondum sunt, et a quo sperant perfectionem; cui gratias agunt, quia inchoavit. « Exultationes Dei in faucibus eorum. » Jam videte sanctos, videte gloriam eorum, videte per universum mundum, videte quod « Exultationes Dei sint in faucibus » eorum. »

[1] 2 Cor. I, 12. — [2] Psal. II, 11. — [3] Prov. XX, 9. — [4] Psal. CXLIX, 6.

XII. « Et frameæ bis acutæ in manibus eorum. » Framea appellatur, quam vulgo spatam dicunt. Sunt enim gladii ex una parte acuti, ipsæ sunt machæræ. Ipsæ autem frameæ, ipsæ et romphææ, ipsæ etiam spatæ appellantur. Magnum mysterium habet hoc genus ferramenti, quod ex utraque parte acutum est. Ipsæ « Frameæ sunt » bis acutæ in manibus eorum. » Frameas bis acutas intelligimus sermonem Domini : et una framea est ; sed ideo multæ dicuntur, quia multa ora sunt, et multæ linguæ sanctorum. Sermo ergo Dei, gladius bis acutus[1]. Unde bis acutus? Dicit de temporalibus, dicit de æternis. In utroque probat quod dicit, et eum quem ferit, separat a mundo. Nonne ipse est gladius, de quo Dominus dicit, « Non veni pacem mittere in terram, sed gladium[2]? » Attende quomodo venit disjungere, quomodo venit separare. Disjungit sanctos, disjungit impios, separat a te quod te impedit. Filius vult servire Deo, pater non vult : venit gladius, venit sermo Dei, dividit filium a patre. Filia vult, mater non vult : gladio dividuntur ab invicem. Nurus vult, socrus non vult : veniat gladius bis acutus, afferat promissionem vitæ præsentis et futuræ, consolationem temporalium, æternorum perfruitionem. Ecce gladius ex utraque parte acutus, promittens temporalia et æterna. In quo nos fefellit? Nonne Ecclesia Dei per totum mundum non erat? Ecce est. Antea legebatur, et non videbatur : modo sicut legitur, ita cernitur. Quidquid temporaliter nobis promissum est, ad unam partem gladii pertinet : quidquid sempiternum, ad alteram partem gladii pertinet. Habes spem futurarum rerum, habes consolationem præsentium, noli retrahi ab eo qui vult reretrahere : pater, mater, soror, uxor sit, amicus sit, non te retrahat; et utilis tibi erit gladius bis acutus. Utiliter

[1] Hebr. IV, 12. — [2] Matth. x, 34.

te ille separat, male tu conglutinas. Venit ergo Dominus noster ferens gladium bis acutum, promittens æterna, implens temporalia. Nam ideo et duo Testamenta dicuntur. Quæ erant ergo « Frameæ bis acutæ in manibus eo- » rum? » Duo Testamenta ad gladium bis acutum pertinent? Vetus Testamentum terrena promittit, Novum æterna. In utroque sermo Dei verax inventus est, ut gladius bis acutus. Quare ergo in manibus, et non in linguis? « Et frameæ bis acutæ, inquit, in manibus eorum. In » manibus » dixit, in potestate. Acceperunt ergo sermonem Dei in potestate, ut ubi vellent dicerent, cui vellent dicerent; non timerent potestatem, non contemnerent paupertatem. In manibus enim habebant gladium, qua volebant vibrabant, versabant, percutiebant: et hoc totum erat in potestate prædicantium. Nam si non est in manibus sermo, ne forte aliquis dicat, Quomodo sermo est gladius bis acutus, et quomodo in manibus? Si ergo sermo non est in manibus, quare scriptum est, « Factus » est sermo Domini in manu Aggæi prophetæ[1]? » Numquid, fratres, sermonem suum Deus in digitis ipsius fecit? Quid est, « In manu ipsius factus est? » In potestate illi datum est prædicare sermonem Domini. Postremo possumus etiam has manus aliter intelligere. Nam qui locuti sunt, in lingua habuerunt sermonem Dei; qui scripserunt, in manibus. « Et frameæ bis acutæ in manibus eorum. »

XIII. Jam, fratres, videtis sanctos armatos: attendite strages, attendite gloriosa prælia. Si enim imperator, et miles; si miles, et hostis; si bellum, et victoria. Quid fecerunt isti habentes in manibus frameas bis acutas? « Ad facien- » dam vindictam in gentibus[2]. » Videte si non est vindicta facta in gentibus. Quotidie ipsa fit, hoc agimus et nos loquendo. Attendite quomodo cæsæ sunt gentes Babylo-

[1] Aggæi. I, I. — [2] Psal. CXLIX, 7.

niæ. Illi redditur duplum : sic enim de illa scriptum est, « Reddite illi duplum, ad quod fecit[1]. » Quomodo redditur duplum? Bellant sancti, educunt frameas bis acutas; fiunt strages, fiunt occisiones, separationes : quomodo illi duplum redditur? Illa quando poterat persequi Christianos, carnem occidebat, Deum non confringebat : modo illi duplum redditur; et pagani extinguuntur, et idola franguntur. Quomodo, inquies, pagani occiduntur? Quomodo, nisi cum Christiani fiunt? Quæro paganum, non invenio, Christianus est : ergo mortuus est paganus. Nam si non occiduntur, unde dictum est Petro, « Macta, et » manduca[2]? » Unde ipse Saulus occisus est persecutor, et Paulus erectus est prædicator? Quæro Saulum persecutorem, et non invenio, occisus est[3]. Unde? De framea bis acuta. Sed quia occisus est in se, et vivificatus est in Christo, ideo confidens, dicit : « Vivo autem jam non ego, » vivit autem in me Christus[4]. » Quomodo illi fit, sic per illum. Etenim cum factus esset prædicator, accepit et ipse in manibus frameam bis acutam, « Ad faciendam vindic» tam in gentibus. » Et ne vere tu putares homines ferro percuti, sanguinem fundi, vulnera in carne fieri, sequitur, et exponit, « Objurgationes in populis. » Objurgatio quæ est? Correptio. Procedat ex vobis framea bis acuta, nolite cessare, dedit illam vobis Deus pro modulo vestro : Qualis homo es, quia idola colis? Dic amico tuo, si tamen remansit cui dicas, Qualis homo es, qui dimisisti eum a quo factus es, et adoras quod fecisti? Melior est faber, quam quod fabricat faber. Si fabrum adorare erubescis, quod faber fecit, non erubescis? Cum cœperit erubescere, cum cœperit compungi, fecisti vulnus de framea; pervenit ad cor, moriturus est ut vivat. « Frameæ

[1] Apoc. XVIII, 6. — [2] Act. X, 13. — [3] Id. IX, 4. — [4] Gal. II, 20.

» bis acutæ in manibus eorum, ad faciendam vindictam » in gentibus, objurgationes in populis. »

XIV. « Ut alligent reges eorum in compedibus, et no» biles eorum in vinculis ferreis. Ut faciant in eis judi» cium conscriptum[1]. » Facile exposuimus quomodo de frameis cadant ut exurgant, separentur ut congregentur, vulnerentur ut sanentur, moriantur ut vivant : sed quid faciemus? quomodo exponemus, « Ad alligandos reges » eorum in compedibus? » Reges gentium alligandi in compedibus; « Et nobiles eorum in vinculis, » addidit « fer» reis. » Adestote, ut agnoscatis quod nostis. Isti enim versus, quos cœpimus exponere, obscuri sunt : sed illud quod ex illis dicturus sum, non est novum. Jam notum est vobis; modo non discere opus habetis, sed commemorari. Ad hoc autem voluit Deus obscure ponere quosdam versus suos, non ut aliquid novum de illis eruatur; sed ut quod jam usitatum erat, obscuris expositis innovetur. Novimus reges factos Christianos, novimus nobiles gentium factos Christianos. Sunt hodieque, et fuerunt, et erunt, et non cessant frameæ bis acutæ in manibus sanctorum. Quomodo ergo ligatos compedibus et vinculis ferreis intelligimus? Scit Charitas Vestra et eruditio, (quia in Ecclesia nutriti estis, et soletis audire divinas lectiones,) « Quoniam infirma mundi elegit Deus, ut confunderet » fortia : et stulta mundi elegit Deus, ad confundendos » sapientes; et ea quæ non sunt tanquam ea quæ sunt, » ut quæ sunt evacuentur. » Sic enim ait Apostolus : « Videte enim vocationem vestram, fratres, quia non » multi sapientes secundum carnem, non multi potentes, » non multi nobiles; sed stulta mundi elegit Deus; et » infirma mundi, ut confunderet fortia; et ignobilia et » contemptibilia elegit Deus, et ea quæ non sunt tan-

[1] Psal. CXLIX, 8, 9.

» quam ea quæ sunt, ut ea quæ sunt evacuentur [1]. » Venit Deus Christus prodesse omnibus : sed elegit prodesse imperatori de piscatore, non piscatori de imperatore ; et elegit ea quæ nullius momenti erant in mundo. Ipsos implevit Spiritu suo ; dedit eis frameas bis acutas, prædicare præcepit Evangelium, et ire per totum orbem terrarum [2]. » Fremuit mundus, erexit se leo adversus agnum : sed fortior leone inventus est agnus. Leo victus est sæviendo, agnus vicit patiendo. Conversa sunt corda hominum ad timorem Christi, cœperunt reges, cœperunt nobiles miraculis commoveri, prophetiæ adimpletione turbari, videre in unum nomen concurrere genus humanum. Et quid facerent? Multi elegerunt ignobilitatem, et dimittentes domos suas, substantias suas distribuentes pauperibus, cucurrerunt ad perfectionem. Tali enim imperfecto dicitur a Domino, « Si vis perfectus esse, vade, vende omnia quæ habes, » et da pauperibus, et veni, sequere me, et habebis the- » saurum in cœlis [3]. » Multi ex nobilibus fecerunt hoc : sed cessaverunt isti nobiles esse gentium, elegerunt paupertatem in sæculo, nobilitatem in Christo. Multi autem tenent ipsam nobilitatem, tenent regias potestates, et sic sunt Christiani. Ipsi sunt tanquam in compedibus, et tanquam in vinculis ferreis. Unde hoc? Ne progrederentur ad illicita, compedes acceperunt ; compedes sapientiæ, compedes verbi Dei.

XV. Quare ergo vincula ferrea, et non vincula aurea? Ferrea sunt quandiu timent : ament, et aurea erunt. Attendat Charitas Vestra quid loquar. Audistis modo apostolum Joannem : « Timor non est in charitate, sed » perfecta charitas foras mittit timorem, quia timor » tormentum habet [4]. » Hoc est vinculum ferreum. Et

[1] 1 Cor. I, 26-28. — [2] Matth. XXVIII, 19. — [3] Id. XIX, 21. — [4] 1 Joan. IV, 18.

tamen nisi timore incipiat homo Deum colere, non perveniet ad amorem. « Initium sapientiæ timor Domini[1]. « Incipit ergo a vinculis ferreis, finitur ad torquem aureum. Dictum est enim de Sapientia, « Et torquem aureum » circa tuam cervicem[2]. » Non tibi imponeret torquem aureum, nisi primo in compedibus ferreis te alligasset. Cœpisti a timore, consumaris ad sapientiam. Quam multi sunt, qui propterea nolunt male facere, quia gehennas timent, quia cruciatus timent? Nondum amant justitiam. Si illis promitteretur impunitas, et diceretur eis, Facite quod vultis securi, impunitum vobis erit : emitterent progressus libidinum suarum in quæque nequissima. Et maxime, fratres mei, maxime reges et nobiles, quibus non facile dicitur, Quid fecisti ? Nam pauper homo, etsi non timeat Deum; quia nullarum virium est, nullarum facultatum; ne cum se commoverit, in supplicium rapiatur, cessat timore hominis, etsi non Dei. Potentes autem mundi, reges, nobiles, nisi Deum timeant, quid timebunt? Sed prædicatur illis, et percutiuntur framea bis acuta. Dicitur illis, quia est qui ponat alios ad dexteram, alios ad sinistram; ut dicat eis qui a sinistris sunt, « Ite in ignem » æternum, qui paratus est diabolo et angelis ejus[3]. » Nondum diligunt justitiam, sed timent pœnam : et timendo pœnam, jam acceperunt compedes, et in vinculis ferreis erudiuntur. Venit ad nos homo de sæculo potens, offendit illum uxor sua, aut forte concupivit alterius pulchriorem, aut alteram ditiorem : vult dimittere eam quam habet, et non facit. Audit a servo Dei, audit a Propheta, audit ab Apostolo, et non facit : audit ab eo in cujus manibus est framea bis acuta, Non facies, non licet tibi, non permittit Deus dimittere uxorem, excepta causa fornicationis[4]. Audit hoc, timet, et non facit. Pedes leves

[1] Psal. cx, 10. — [2] Eccli. vi, 25. — [3] Matth. xv, 41. — [4] Id. v, 32.

jam progrediebantur in lapsum, compedibus tenentur : habet vincula ferrea : timet Deum. Dicitur illi, Damnabit te Deus, si feceris; judex est supra omnes, audit gemitum uxoris tuæ, reus teneberis in conspectu ejus. Hac concupiscentia blanditur, hac pœna deterret. Ibat ad consentiendum pravæ cupiditati, nisi vincula ferrea retinerent. Quod plus est, si dicat, Continere jam volo, nolo jam uxorem. Non potes. Quid si tu vis, et illa non vult? Numquid per continentiam tuam debet illa fieri fornicaria? Si alii nupserit te vivo, adultera erit. Non vult tali lucro Deus compensare tale damnum. Redde debitum, etsi non exigis, redde. Pro sanctificatione perfecta Deus tibi computabit, si non quod debet exigis, sed reddis quod debetur uxori. Times, non facis; concutiuntur vincula tua. Audi quia vinculis ferreis constrictus es : « Alligatus es uxori, ne quæsieris solutionem [1]. » Durum est, ferreum est. Nam quando Dominus hoc ait, ostendit quia vinculum est ferreum : (Adolescentes audite : vincula ferrea sunt, nolite pedes mittere : cum miseritis, arctius constringemini compedibus. Tales compedes consolidant vobis et episcopi manus. Numquid non fugiunt in Ecclesiam compediti, et solvuntur hic? Viri fugiunt huc volentes dimittere uxores suas. Hic arctius colligantur; nemo solvit has compedes.) « Quod Deus conjunxit, homo non separet [2]. » Sed dura sunt vincula. Quis nesciat? Ipsam duritiam doluerunt Apostoli, et dixerunt, « Si talis est » causa cum uxore, non expedit nubere [3]. » Si vincula ferrea sunt, non opus est ut illic pedes mittantur. Et Dominus, « Non omnes capiunt verbum istud, sed qui potest capere capiat [4]. » Alligatus es uxori, ne quæsieris so» lutionem : quia alligatus es vinculis ferreis. Solutus es

[1] I Cor. VII, 3, 27, et 39. — [2] Matth. XIX, 6. — [3] Ibid. 10. — [4] Ibid. 11.

» ab uxore? ne quæsieris uxorem[1] : » non te colliges vinculis ferreis.

XVI. « Ut faciant in eis judicium conscriptum[2]. » Hoc est judicium, quod faciunt sancti per omnes gentes. Quare, « Conscriptum? » Quia ista antea conscripta sunt, et modo complentur. Ecce modo fiunt : aliquando legebantur, et non fiebant. Et conclusit ita, « Gloria hæc est omnibus » sanctis ejus. » Per totum mundum, per universas gentes hoc sancti agunt, sic glorificantur : sic exaltant Deum in faucibus suis, sic lætantur in cubilibus suis, sic exultant in gloria sua, sic exaltantur in salute, sic cantant canticum novum, sic dicunt Alleluia, corde, ore, vita, Amen.

ENARRATIO

IN PSALMUM CL.

I. Quamvis ordo Psalmorum, qui mihi magni sacramenti videtur continere secretum, nondum mihi fuerit revelatus : tamen quia omnes centum quinquaginta numerantur, etiam nobis qui totius ordinis eorum altitudinem adhuc acie mentis non penetravimus, insinuant aliquid, unde non impudenter, quantum Dominus adjuvat, disputare possimus. Primum quindenarius numerus, ex quo iste multiplicatur : (quod enim valent quindecim in ordine singulorum, hoc valent centum quinquaginta in ordine denariorum, quoniam quindecies deni eos faciunt : hoc

[1] 1 Cor. VII, 27. — [2] Psal. XLIX, 9.

valent mille quingenti in ordine centenariorum, quoniam quindecies centeni sunt : hoc valent quindecim millia in ordine millenariorum, quoniam quindecies mille sunt :) quindenarius ergo numerus concordiam significat duûm Testamentorum. In illo enim observatur sabbatum, quod significat quietem[1] : in isto dominicus dies, qui significat resurrectionem. Sabbatum autem est dies septimus : Dominicus vero post septimum, quid nisi octavus, idem qui primus habendus est? Ipse enim dicitur etiam « Una sab» bati[2], » ut deinde sit secunda, tertia, quarta, et deinceps usque ad septimum sabbatum. A dominico autem usque ad dominicum octavus est dies : ubi Testamenti Novi revelatio declaratur, quod in Veteri tanquam sub terrenis promissionibus tegebatur. Septem porro et octo quindecim sunt. Tot sunt et Cantica quæ apellantur graduum, quoniam totidem fuerant etiam templi gradus. Deinde et quinquagenarius numerus magnum sacramentum per se gerit. Constat enim de septimana septimanarum, addito uno tanquam ipso octavo ad quinquagenarium numerum terminandum. Septies quippe septem quadraginta novem faciunt : quibus unus additur, ut fiant quinquaginta. Qui numerus quinquagenarius usque adeo magnæ significationis est, ut ex Domini resurrectione tot diebus completis, ipso quinquagenario die venerit super eos, qui in Christo fuerant congregati, Spiritus sanctus[3]. Qui Spiritus sanctus in Scripturis septenario præcipue numero commendatur, sive apud Isaïam, sive in Apocalypsi[4]; ubi apertissime septem Spiritus Dei perhibentur, propter operationem septenariam unius ejusdemque Spiritus. Quæ operatio septenaria per Isaïam prophetam ita commemoratur : « Requiescet super eum Spiritus Dei; Spi» ritus sapientiæ et intellectus, Spiritus consilii et for-

[1] Exod. xx, 10. — [2] Marc. xvi, 2. — [3] Act. ii, 1 et 5. — [4] Apoc. i, 20.

» titudinis, Spiritus scientiæ et pietatis, Spiritus timoris » Domini[1]. » Ipse debet intelligi timor Domini castus permanens in sæculum sæculi[2]. Servilem autem timorem consummata charitas foras mittit[3] : et nos liberos facit, ne servilia opera faciamus, quæ sabbato prohibentur. « Charitas autem Dei diffusa est in cordibus nostris per » Spiritum sanctum, qui datus est nobis[4]. » Hinc quoque Spiritus sanctus septenario numero commendatur. Quinquagenarium vero etiam in quadraginta et decem Dominus dispertitus est[5]. Die quippe quadragesimo post resurrectionem suam ascendit in cœlum[6], ac deinde completis diebus decem misit Spiritum sanctum : quadragenario scilicet numero temporalem in hoc mundo cohabitationem commendans. Quoniam quaternarius in quadraginta numerus prævalet : quatuor autem partes habet mundus et annus : denario vero addito, velut mercede pro impleta lege bonis operibus reddita, ipsa æternitas figuratur. Hunc quinquagenarium triplum habet centesimus et quinquagesimus numerus, tanquam eum multiplicaverit trinitas. Unde et hac causa non inconvenienter intelligimus istum numerum esse Psalmorum. Nam et in illo numero piscium, qui capti sunt retibus post resurrectionem missis, ad centum quinquaginta additis tribus[7], velut admonitio videtur facta, in quot partes debeat iste numerus dispertiri, ut ter habeat quinquagenos. Quanquam ille numerus piscium habeat et aliam rationem multo subtiliorem et jucundiorem, quod decem et septem in trigonum missis, id est, ab uno usque ad decem et septem omnibus computatis, ad eumdem numerum pervenitur. In decem autem Lex; in septem vero gratia significatur : quia Legem non implet,

[1] Isaï. xi, 2, 3. — [2] Psal. xviii, 10. — [3] I Joan. iv, 18. — [4] Rom. v, 5. — [5] Act. ii, 3. — [6] Ibid. i. — [7] Joan. xxi, 11.

nisi charitas diffusa in cordibus nostris per Spiritum sanctum [1], qui septenario numero significatur.

II. Quod ergo quidam omnium Psalmorum quinque libros esse crediderunt, illud secuti sunt, quoties in fine Psalmi dictum fuerit, « Fiat, fiat [2]. » Sed hujus dispertitionis rationem cum vellem comprehendere, non valui : quia nec ipsæ quinque partes æquales sunt inter se, etsi non scripturæ quantitate, saltem Psalmorum ipso numero, ut tricenos haberent. Etsi unius cujusque libri finis est, Fiat, fiat; cur liber quintus idemque ultimus non eodem fine sit terminatus, merito quæri potest. Nos autem Scripturæ canonicæ auctoritatem sequentes, ubi legitur, « Scriptum » est enim in libro Psalmorum [3] : » unum Psalmorum librum esse novimus. Et video quidem quomodo et hoc verum sit, et illud si verum est, huic vero non reluctetur. Fieri enim potest, ut aliqua consuetudine litterarum hebræarum unus liber dicatur, qui constat ex pluribus : sicut ex Ecclesiis pluribus una constat Ecclesia, et ex pluribus cœlis unum cœlum : (Non enim cœlorum aliquod prætermisit, qui dixit, « Auxilium meum a Do» mino, qui fecit cœlum et terram [4]. » Et cum Scriptura dicat, « Et vocavit Deus firmamentum cœlum [5] ; » et aquas esse super firmamentum, hoc est, super cœlum : non mentitur tamen eadem Scriptura dicens, « Et aquæ » quæ super cœlos sunt laudent nomen Domini [6] ; » quia non ait, « Super cœlum. ») et una terra ex multis terris. Nam et orbem terræ, et orbem terrarum, quotidiana consuetudine dicimus. Et qui ait, « Scriptum est in libro Psalmorum, » quanquam mos loquendi sic se habeat, ut unum esse librum insinuare voluisse videatur, tamen responderi potest, « In libro Psalmorum » esse dictum, in aliquo libro

[1] Rom. v, 5. — [2] Psal. XL, LXXI, LXXXVIII et CV. — [3] Act. I, 20. — [4] Psal. CXX, 2. — [5] Gen. I, 7, 8. — [6] Psal. CXLVIII, 4, 5.

eorum quinque. Quod in usu locutionis usque adeo vel non est, vel raro est, ut etiam duodecim Prophetarum unum librum esse ideo persuadeatur, quia similiter legitur, « Sicut scriptum est in libro Prophetarum[1]. » Sunt etiam qui universas omnino Scripturas canonicas unum librum vocent, quod valde mirabili et divina unitate concordent : et hinc esse dictum, « In capite libri scrip- » tum est de me, ut faciam voluntatem tuam[2] : » ut sic intelligatur per Filium Pater fecisse mundum, cujus conditio principium Scripturarum est in libro Geneseos. Vel magis quia prophetia videtur esse, non facta narrans, sed futura prænuntians; (non enim ait, quod fecerim; sed « Ut faciam, » sive, « Ut facerem voluntatem tuam : » ad illud hæc sententia referenda est, quod in primis partibus ejusdem libri scriptum est, « Erunt duo in carne » una[3]. » Quod sacramentum magnum dicit Apostolus, in Christo et in Ecclesia[4]. Quanquam et iste Psalmorum liber potest intelligi significatus, ubi dictum est, « In ca- » pite libri scriptum est de me, ut faciam voluntatem » tuam. » Sequitur enim, « Deus meus, volui, et legem » tuam in medio cordis mei[5]. » De ipso quippe accipitur prophetatus in capite libri hujus Psalmus ipse primus, « Beatus vir qui non abiit in consilio impiorum, et in via » peccatorum non stetit, et in cathedra pestilentiarum » non sedit : sed in lege Domini voluntas ejus, et in lege » ejus meditabitur die ac nocte[6]. » Ut hoc sit quod dictum est. « Deus, meus volui, et legem tuam in medio » cordis mei. » Quod autem sequitur, « Evangelizavi jus- » titiam tuam in Ecclesia magna[7] : » congruentius ad illud refertur, « Et erunt duo in carne una[8]. »

[1] Act. VII, 42. — [2] Psal. XXXIX, 8. — [3] Gen. II, 24.— [4] Ephes. V, 31, 32. — [5] Psal. XXXIX, 8-10. — [6] Id. I, 1, 2. — [7] Id. XXXIX, 8-10. — [8] Gen. II, 24.

III. Sive ergo illud, sive hoc intelligatur quod dictum est, « In capite libri[1] : » liber iste Psalmorum per quinquagenos, si per ipsos quinquagenarios articulos interrogetur; magnum aliquid et valde dignum consideratione respondent. Non enim frustra mihi videtur quinquagesimus esse de pœnitentia, centesimus de misericordia et judicio, centesimus quinquagesimus de laude Dei in sanctis ejus. Sic enim ad æternam beatamque tendimus vitam, primitus peccata nostra damnando, deinde bene vivendo, ut post condemnatam vitam malam gestamque bonam, mereamur æternam. Secundum propositum enim occultissimæ justitiæ bonitatisque suæ Deus, « Quos prædestinavit, illos et vocavit; et quos vocavit, ipsos et justificavit; quos autem justificavit, ipsos et glorificavit[2]. » Prædestinatio nostra non in nobis facta est, sed in occulto apud ipsum, in ejus præscientia. Tria vero reliqua in nobis fiunt, vocatio, justificatio, glorificatio. Vocamur prædicatione pœnitentiæ : sic enim cœpit Dominus evangelizare, « Agite pœnitentiam, appropinquavit enim regnum cœlorum[3]. » Justificamur in vocatione misericordiæ, et timore judicii : hinc est quod dicitur, « Deus, in nomine tuo salvum me fac, et in virtute tua judica me[4]. » Non timet judicari, qui impetraverit ante salvari. Vocati, renuntiamus diabolo per pœnitentiam, ne sub jugo ejus remaneamus : justificati, sanamur per misericordiam, ne judicium timeamus : glorificati, transimus in vitam æternam, ubi Deum sine fine laudamus. Ad hoc pertinere arbitror quod Dominus ait, « Ecce ejicio dæmonia, et sanitates perficio hodie et cras, et tertia consummor[5]. » Quod etiam in triduo suæ passionis et dormitionis et evigilationis ostendit. Crucifixus est enim, et sepultus, et re-

[1] Psal. XXXIX, 8. — [2] Rom. VIII, 30. — [3] Matth. III, 2, et IV, 17. — [4] Psal. LIII, 32. — [5] Luc. XIII, 32.

surrexit. In cruce de principibus et potestatibus triumphavit, in sepulcro requievit, in resurrectione exultavit. Pœnitentia cruciat, justitia tranquillat, vita æterna glorificat. Pœnitentiæ vox est, « Miserere mei, Deus, secun» dum magnam misericordiam tuam, et secundum multi» tudinem miserationum tuarum dele iniquitatem meam[1]. » Hæc offert sacrificium Deo spiritum contribulatum, cor contritum et humiliatum. Justitiæ Christi vox est in electis suis, « Misericordiam et judicium cantabo tibi, Do» mine, psallam, et intelligam in via immaculata, quando » venies ad me[2]. » Per misericordiam quippe adjuvamur ad faciendam justitiam, ut securi ad judicium veniamus: ubi disperduntur « De civitate Domini omnes qui operan» tur iniquitatem[3]. » Quo versu Psalmus iste concluditur, vitæ æternæ vox est.

IV. « Laudate Dominum in sanctis ejus. » Utique in eis quos glorificavit. « Laudate in firmamento virtutis ejus. » Laudate eum in virtutibus ejus : » vel ut alii interpretati sunt, « In potentatibus ejus. Laudate eum secundum » multitudinem magnitudinis ejus[4]. » Omnia ista ipsi sunt sancti ejus : quomodo dicit Apostolus, « Ut nos si» mus justitia Dei in ipso[5]. » Si ergo justitia Dei quam fecit in eis, cur non et virtus Dei quam fecit in eis, ut resurgerent a mortuis! Nam et in Christi resurrectione virtus maxime commendatur : quia in passione infirmitas fuit, dicente Apostolo, « Etsi crucifixus est ex infirmitate, sed vivit ex virtute Dei[6]. » Et alio loco, « Ad cognos» cendum, inquit, eum, et virtutem resurrectionis ejus[7]. » Optime autem ait, « In firmamento virtutis ejus. » Firmamentum est enim virtutis, « Quia jam non morietur, » et mors ei ultra non dominabitur[8]. » Cur non et po-

[1] Psal. L, 3, 19. — [2] Id. C, 1, 2. — [3] Ibid. 8. — [4] Id. CL, 1, 2. — [5] 2 Cor. V, 21. — [6] Id. XIII, 4. — [7] Philip. III, 10. — [8] Rom. VI, 9.

tentatus Dei dicantur, quos in eis fecit? Imo ipsi sint potentatus ejus : quomodo dictum est, « Nos sumus justitia » Dei in ipso[1]. » Quid enim potentius, quam regnare in æternum, sub pedibus positis omnibus inimicis? Cur non ipsi sint etiam multitudo magnitudinis ejus? Non qua ipse magnus est, sed qua magnos eos fecit, tam multos, hoc est, millia millium. Sicut aliter intelligitur justitia[2], qua est ipse justus, aliter quam in nobis facit, ut nos simus justitia ejus.

V. Iidem ipsi sancti, sunt in omnibus musicis organis deinceps significati, ad laudandum Deum. Quod enim proposuit dicens, « Laudate Dominum in sanctis ejus : » hoc exequitur, varie significans eosdem ipsos sanctos ejus.

VI. « Laudate eum in sono tubæ : » propter laudis excellentissimam claritatem. « Laudate eum in psalterio » et cithara[3]. » Psalterium est de superioribus laudans Deum, cithara de inferioribus laudans Deum, tanquam de cœlestibus et terrestribus, tanquam eum qui fecit cœlum et terram. Jam quippe in alio Psalmo exposuimus psalterium desuper habere sonorum illud lignum, cui nervorum series, ut meliorem sonum reddat, incumbit : quod lignum cithara inferius habet.

VII. « Laudate eum in tympano et choro[4]. » Tympanum laudat Deum, cum jam in carne mutata nulla est terrenæ corruptionis infirmitas. De corio quippe fit tympanum exsiccato atque firmato. Chorus laudat Deum, quando laudat eum pacata societas. Laudate eum in chordis et » organo. » Chordas habet et psalterium et cithara, quæ superius commemorata sunt. Organum autem generale nomen est omnium vasorum musicorum; quamvis jam obtinuerit consuetudo, ut organa proprie dicantur ea quæ inflantur follibus : quod genus significa-

[1] 2 Cor. v, 21. — [2] Dan. vii, 10. — [3] Psal. cl, 3. — [4] Ibid. 4.

catum hic esse non arbitror. Nam cum organum vocabulum græcum sit, ut dixi, generale omnibus musicis instrumentis, hoc cui folles adhibentur, alio Græci nomine appellant. Ut autem organum dicatur, magis latina et ea vulgaris est consuetudo. Quod ergo ait, « In chordis et » organo, » videtur mihi aliquod organum, quod chordas habeat, significare voluisse. Non enim sola psalteria et citharæ chordas habent : sed quia in psalterio et cithara, propter sonum ab inferioribus et superioribus, inventum est aliquid quod secundum hanc distinctionem possit intelligi, aliud nos in ipsis cordis quærere admonuit : quia et ipsæ sunt caro, sed jam a corruptione liberata. Quibus fortasse ideo addidit organum, non ut singulæ sonent, sed ut diversitate concordissima consonent, sicut ordinantur in organo. Habebunt enim etiam tunc sancti Dei differentias suas consonantes, non dissonantes, id est, consentientes, non dissentientes : sicut fit suavissimus concentus ex diversis quidem, sed non inter se adversis sonis. « Stella » enim a stella differt in claritate, sic et resurrectio mor- » tuorum[1]. »

VIII. « Laudate eum in cymbalis bene sonantibus, » laudate eum in cymbalis jubilationis[2]. » Cymbala invicem tangunt ut sonent, ideo a quibusdam labiis nostris comparata sunt. Sed melius intelligi puto in cymbalis quodam modo laudare Deum, dum quisque honoratur a proximo suo, non a se ipso ; et invicem honorantes dant laudem Deo. Ne quis autem cymbala intelligeret, quæ sine anima sonant, ideo puto additum, « In cymbalis jubilationis. » » Jubilatio namque, id est, ineffabilis laus, nonnisi ab anima proficiscitur. Nec prætereundum existimo quod musici dicunt, et res ipsa manifesta est, tria esse genera sonorum, voce, flatu, pulsu : voce, ut est per fauces et ar-

[1] I Cor. xv, 14. — [2] Psal. cl, 5.

terias, sine organo aliquo cantantis hominis: flatu, sicut per tibiam, vel quid ejusmodi: pulsu, sicut per citharam, vel quid ejusmodi. Nullum itaque genus hic prætermissum est: nam vox est in choro, flatus in tuba, pulsus in cithara; tanquam mens, spiritus, corpus; sed per similitudines, non per proprietates. Quod ergo proposuit, « Laudate Dominum in sanctis ejus, » quibus hoc dixit, nisi eis ipsis? Et in quibus ut Deum laudent, nisi in se ipsis? Vos enim sancti ejus, inquit, virtus ejus estis, sed quam fecit in vobis: et potentatus ejus, et multitudo magnitudinis ejus, quam fecit et ostendit in vobis. Vos estis tuba, psalterium, cithara, tympanum, chorus, chordæ, et organum, et cymbala jubilationis bene sonantia, quia consonantia. Vos estis hæc omnia: nihil hic vile, nihil hic transitorium, nihil ludicrum cogitetur. Et quia sapere secundum carnem mors est, « Omnis spiritus laudet Dominum [1]. »

[1] Psal. CL, 6.

SANCTI AURELII AUGUSTINI Oratio, quam post singulos sermones atque tractatus dicere consuevit.

CONVERSI ad Dominum Deum Patrem omnipotentem, puro corde ei, quantum potest parvitas nostra, maximas atque veras gratias agamus : precantes toto animo singularem mansuetudinem ejus, ut preces nostras in beneplacito suo exaudire dignetur; inimicum quoque a nostris actibus et cogitationibus sua virtute expellat, nobis fidem multiplicet, mentem gubernet, spiritales cogitationes concedat, et ad beatitudinem suam perducat : per Jesum Christum filium suum Dominum nostrum, qui cum eo vivit et regnat in unitate Spiritus sancti Deus, per omnia sæcula sæculorum. Amen.

ENARRATIONUM S. AUGUSTINI IN PSALMOS FINIS.

In tribus MSS. Vaticano, Regio et alio Dominicanorum conventus Claromontani reperta, proxime ante alteram, quam suo loco habes, ejusdem Psalmi expositionem : et maxima parte inserta vulgato sub nomine Hieronymi in Psalmos commentario.

I. Opportune quartus decimus Psalmus lectus est; et secundum ordinem ita evenit, ut propemodum de industria lectus esse videatur. Secundum ordinem lectus est Psalmus, et ex dispensatione Dei puto factum esse, ut quod vobis proderat, in ordine exponendi hodie recitaretur. Quartus decimus Psalmus lectus est, qui præscribitur « Psalmus David [1]. » David autem noster Christus est, ut sæpe diximus. Deinde legimus in Exodo, quia quarta decima die agnus immoletur [2] : quarta decima die immolatur, quando luna plena est, quando nihil ei deest de lumine : videte ergo quod Christus non immolatur nisi in perfecto et pleno lumine. Quoniam ergo quarta decima die immolandus est agnus vobis, nunc Propheta miratur, et interrogat, et dicit :

II. « Domine, quis habitavit in tabernaculo tuo? » vos qui vultis habitare in tabernaculo Domini, audite quid dicitur. « Quis habitabit in tabernaculo tuo, aut quis re» quiescet in monte sancto tuo? » Non prius in monte, et postea in tabernaculo; sed prius in tabernaculo, et ita in monte. Tabernaculum non est firma domus, tabernaculum non habet fundamentum; sed huc illucque mutatur, et cum transmigrante migrat. Propterea dicitur παροικία,

[1] Psal. xiv, 1. — [2] Exod. xii, 5, 6.

non habitatio. « Domine, quis accolet in tabernaculo tuo, » Quoniam tabernaculum est, propterea παροικία dicitur. Videamus ergo quid est tabernaculum, quid est mons : cum tabernaculum non habeat fundamentum, sed domus incerta sit; montes autem firma habeant fundamenta : tabernaculum mihi videtur esse istius mundi Ecclesia. Nunc Ecclesiæ quas videtis tabernacula sunt; non enim hic permanemus habitantes, sed alio migraturi sumus. Si enim transit schema mundi istius [1], et dicitur in alio loco, « Quia » cœlum et terra transibunt [2] : » quanto magis et Ecclesiarum lapides, quos videmus? Nunc ergo Ecclesiæ tabernacula dicuntur, quoniam migraturi sumus de istis ad montem sanctum Dei. Quis est iste mons Domini sanctus? Dicit Ezechiel contra principem Tyri, Vulneratus es, inquit, a monte Domini. « Et quis requiescet in monte » sancto tuo? » Quoniam ergo de tabernaculis ad montes migraturi sumus, debemus discere qui sunt isti, qui migraturi sunt in montem sanctum Dei.

III. Hoc quod dixit, « Quis habitavit in tabernaculo » tuo, aut quis requiescet in monte sancto tuo [3] : » interrogantis est. Quod ergo interrogavit Propheta, nunc respondet Spiritus sanctus : et quid ei dicit? Vis scire, o Propheta, vis scire quis habitet in tabernaculo meo, aut quis requiescat in monte sancto meo? Audi quæ sequuntur : si hæc feceris quæ sequuntur, habitabis in monte sancto meo. Vos ergo qui vultis habitare in tabernaculo, et ascendere in montem sanctum Dei, non necesse est ut mea verba audiatis : audite quid Dominus Prophetæ responderit; hoc facite quod præcepit Dominus, et ascendetis in montem sanctum Domini. « Qui ingreditur sine macula, et » operatur justitiam [4]. » Propterea dicitur et in centesimo

[1] I Cor. VII, 31. — [2] Matth. XXIV, 35. — [3] Ezech. XXVIII, 16, juxta LXX. — [4] Psal. XIV, 2.

otavo decimo Psalmo, « Beati immaculati in via. » Statim in principio dicitur, « Beati immaculati in via [1]. » Quomodo ibi dicitur, « Immaculati in via, » sic et hic dicitur, « Qui ingreditur sine macula. » Qui ingreditur, in via est. « Qui ingreditur sine macula. » Videte quid præcipitur : non dixit, Qui pervenit ad finem sine macula; sed, Qui adhuc in itinere est, et maculam non habet. Dicere aliquis poterat : Non habeo maculam, non feci malum. Non sufficit nobis malum non facere, nisi fecerimus et bonum. Denique sequitur, « Et operatur justitiam. » Non dixit, Operatur castitatem; non dixit, operatur sapientiam, operatur fortitudinem. Et hæ quidem virtutes optimæ sunt. Verbi causa sapienti a nobis prodest, ut persecutionibus erudiamur : fortitudo nobis prodest, ut persecutionibus resistamus : deinde temperantia et castitas nobis prodest, ne perdamus animas nostras. Justitia sola magna virtus est et mater omnium. Dicat aliquis, Quomodo justitia major est cæteris virtutibus? Cæteræ virtutes habentem delectant, justitia non delectat habentem se, sed alios. Si sum sapiens, sapientia me delectat; si sum fortis, me delectat fortitudo mea; si fuero castus, castitas mea lætitia mea est : cæterum justitia non prodest habenti, sed cæteris miseris non habentibus. Fac aliquem pauperem rixam habere cum fratre meo; fac fratrem meum potentem esse, et alium, hoc est, alienum a me pauperem et miserum, opprimit per potentiam : sapientia mea quid prodest pauperi? fortitudo mea quid prodest pauperi? Mea castitas quid prodest pauperi? Justitia prodest, quoniam non accipio personam fratris, sed pro veritate judico. Justitia non novit fratrem, non novit matrem, non novit patrem, veritatem novit : personam non accipit, Dominum imitatur. Propterea que dixit, « Et operatur justitiam, » ne videretur cæteras virtutes exclusisse. Qui

[1] Psal. CXVIII, 1.

irascitur pro alterius refrigerio, qui aliorum miseriis non delectatur, iste justus est.

IV. Dicamus et cætera quæ sequuntur. « Qui loquitur » veritatem in corde suo[1]. » Multi loquuntur veritatem in labiis, et non in corde, qui videntur vera dicere, sed cor cum labiis non consonat. « Qui non egit dolum in » lingua sua. » Quia quod mente tractavit, sermone pertulit. « Nec fecit proximo suo malum. » Quidam putant proximum esse fratrem, aut vicinum, aut cognatum, aut consanguineum. Sed Dominus noster docet nos in Evangelio, in ea parabola, ubi quidem descendit de Jerusalem in Jericho : Sacerdos transivit, Levites transivit, non est misertus; Samarites transivit, et misertus est. Et interrogat postea Dominus, et dicit, « Quis horum » proximus fuit? » Et statim dicitur, « Qui bene fecit. » Et infert Dominus, « Ite et vos similiter facite[2]. » Omnes ergo nobis homines proximi sumus, et nulli debemus malum facere. Sin autem proximos intelligimus fratres et cognatos; ergo licet nobis alienis male facere? Sed absit ita credere. Omnes homines proximi sumus; unum enim habemus patrem. « Et opprobrium non accepit adversus » proximos suos. » Grandis res dicitur : nunquam, inquit, vicinus murmuratus est contra eum : nunquam invenit, inquit, aliquam occasionem detrahendi ei : hæc virtus excedit humanam conditionem, Dei gratia est.

V. « Ad nihilum deductus est in conspectu ejus malignus[3]. » Etsi imperator est, etsi præfectus est, etsi episcopus est, etsi presbyter : (in Ecclesia enim istæ sunt dignitates :) quicumque malus est in conspectu sancti, pro nihilo computatur. Et statim sequitur, « Timentes autem Dominum glorifi» cat. » Iste sanctus qui ingreditur sine macula, qui po-

[1] Psal. xiv, 3. — [2] Luc. x, 30-37. — [3] Psal. xiv, 4.

tentes despicit, quia mali sunt; si quem viderit timere Deum, licet pauper sit, tamen illum glorificat. « Qui » jurat proximo suo, et non decipit. Et hic proximum similiter debemus accipere, ut supra.

VI. « Qui pecuniam suam non dedit ad usuram[1]. » Multa sunt quæ dicantur, sed hora excludimur. Quoniam autem nudiustertius de principio cat[2] hæc eos diximus, et propitio Deo de Chaldæa egressi estis cum Abraham[3], et meministis quæ dixeramus, quomodo egressi estis de Chaldæa, et venistis in terram promissionis. Denique et Abraham postquam venit in terram promissionis, hinc inde adversarii erant, hostes terram tenebant; venit Dominus, et educit eum foras, et ponit in montem, et ostendit ei universam terram, et dicit, « Hæc omnia tibi dabo et » semini tuo[4]. » Illi promisit, nobis redditurus est.

[1] Psal. XIV, 5. — [2] *Forte* Catecheseos. — [3] Gen. XI, 31. — [4] Id. XIII, 15.

S. AUR. AUGUSTINI

HIPPONENSIS EPISCOPI

SPECULUM.

PRÆFATIO.

Quis ignorat in Scripturis sanctis, id est, legitimis, propheticis, evangelicis et apostolicis, auctoritate canonica præditis, quædam sic esse posita, ut tantum scirentur et crederentur, ut est quod « In principio fecit Deus cœlum et » terram[2], » et quod « In principio erat Verbum[3], » et quæcumque facta divina vel humana tantummodo cognoscenda narrantur : quædam vero sic esse jussa, ut observarentur et fierent, vel prohibita ne fierent, ut est, « Honora patrem et matrem[4]? » et, « Non mœchabe- » ris[5]; » horum autem quæ jubendo et vetando scripta sunt, alia sunt sacramentorum velata mysteriis, quæ multa Veteris Testamenti populo illi facienda mandata sunt, neque a populo christiano nunc fiunt, sed tantummodo intelligenda requiruntur atque tractantur; sicuti est sabbatum ad visibilem vacationem[6], sicut azyma in pane sine fermento, Pascha in ovis occisione; sicut tot genera sacrificiorum ciborumque vitandorum, et neome-

[1] Scriptum sub annum Christi 427. — [2] Gen. I, I. — [3] Joan. I, I. — [4] Exod. xx, 12. — [5] Matth. xv, 4, et v, 27. — [6] Deut. v, 12.

niæ [1], et annuæ solemnitates, quas observant nunc usque Judæi; et illæ justificationes, quæ non ad opera justitiæ propriæ pertinent, sed aliquid significare intelliguntur. Quis enim Christianus septimo anno cogitur servum reddere liberati [2]; et si discedere ille noluerit, ejus auriculam subula pertundere ad postem, et cætera hujuscemodi? Alia vero etiam nunc facienda sunt, si facienda præcepta sunt; nec facienda, si prohibita; qualia sunt illa quæ dixi : « Honora patrem et matrem, » et « Non » mœchaberis. » De his igitur quæ ita sunt posita in Litteris sacris, vel jubendo, vel vetando, vel sinendo, ut etiam nunc, id est, tempore Novi Testamenti ad vitam piam exercendam moresque pertineant, hoc opus quod in manus sumpsi componere aggressus sum : ut quantum me Deus adjuvat, omnia talia de canonicis Libris colligam, atque ut facile inspici possint, in unum tanquam Speculum congeram. Oportuit enim sic ea poni ab auctoribus nostris, quemadmodum posita sunt, ut præcepta narrationibus vel disputationibus propriis figurata, et figuratis propria miscerentur, dum rerum gestarum ordo servatur, aut respondetur adversis, aut qui docendi sunt instruuntur, aut occultorum inventione quodam modo renovantur hi qui prompta et aperta fastidiunt : nos autem in hoc opere nec infidelem vel adducimus vel ædificamus ad fidem; nec exercemus quibusdam salubribus difficultatibus ingenium intentionemque discentium; sed eum qui jam credens obedire Deo voluerit, ut hic se inspiciat, admonemus, quantumque in bonis moribus operibusque profecerit, et quantum sibi desit, attendat. Sic enim potest et de his quæ habet gratias agere, et de his quæ non habet ut habeat satis agere, ac propter illa servanda curam precesque fidelis pietatis adhibere. In his

[1] Exod. XII, et Num. XXVIII, 16, etc. — [2] Id. XXI, 2 et 6.

autem omnibus, quæ inspicienda ponere institui, quæcumque inter se videbuntur esse contraria, postea propositis quæstionibus exponenda atque solvenda sunt. Sane supplicia malefactorum, et præmia recte factorum, quamvis nonnulla commemoranda existimaverim, tamen in Novo Testamento dissimilia veteribus esse quis nesciat? Ab ipsa igitur Lege quæ data est per Moysen[1], divinorum præceptorum, qualia nos commemoraturos esse promisimus, aggrediamur exordium.

DE LIBRO LEGIS,

QUI EXODUS NOMINATUR.

Non facies tibi sculptile, neque omnem similitudinem quæ est in cœlo desuper, et quæ in terra deorsum, nec eorum quæ sunt in aquis sub terra: non adorabis ea, neque coles[2]. *Item:* Non assumes nomen Domini Dei tui in vanum: nec enim habebit insontem Dominus eum qui assumpserit nomen Domini Dei sui frustra. *Et paulo post:* Honora patrem tuum et matrem, ut sis longævus super terram, quam Dominus Deus tuus dabit tibi. Non occides. Non mœchaberis. Non furtum facies. Non loqueris contra proximum tuum falsum testimonium. Non concupisces domum proximi tui, nec desiderabis uxorem ejus: non servum, non ancillam, non bovem, non asinum, nec omnia quæ illius sunt[3]. *Item post Decalogum aliis in locis, hæc in eodem libro reperiuntur præcepta vivendi:* Non facietis mecum deos argenteos, nec deos aureos facietis vobis[4]. *Et aliquanto post:*

1 Joan. I, 17. — 2 Exod. X, 4-7. — 3 Ibid. 12-17. — 4 Ibid. 23.

Qui percusserit hominem volens occidere, morte moriatur. Qui autem non est insidiatus, sed Deus illum tradidit in manus ejus, constituam tibi locum quo fugere debeat. Si quis de industria occiderit proximum suum per insidias, ab altari meo evelles eum, ut moriatur. Qui percusserit patrem suum et matrem, morte moriatur. Qui furatus fuerit hominem, et vendiderit eum, convictus noxæ, morte moriatur. Qui maledixerit patri suo aut matri, morte moriatur. Si rixati fuerint viri, et percusserit alter proximum suum lapide vel pugno, et ille mortuus non fuerit, sed jacuerit in lectulo; si surrexerit et ambulaverit foris super baculum suum, innocens erit qui percussit : ita tamen ut operas ejus et impensas in medicos restituat. Qui percusserit servum suum, vel ancillam virga et mortuus fuerit in manibus ejus, criminis reus erit : sin autem uno die supervixerit vel duobus, non subjacebit pœnæ; quia pecunia illius est. Si rixati fuerint viri, et percusserit quis mulierem prægnantem, et abortivum quidem fecerit, sed ipsa vixerit, subjacebit damno, quantum expetierit maritus mulieris, et arbitri judicarint : sin autem mors ejus fuerit subsecuta, reddet animam pro anima, oculum pro oculo, dentem pro dente, manum pro manu, pedem pro pede, adustionem pro adustione, vulnus pro vulnere, livorem pro livore. Si percusserit quispiam oculum servi sui, aut ancillæ, et luscos eos fecerit; dimittet liberos pro oculo quem eruit. Dentem quoque si excusserit servo, aut ancillæ suæ, similiter dimittet eos liberos. Si bos cornu petierit virum aut mulierem, et mortui fuerint, lapidibus obruetur, et non comedentur carnes ejus, dominus quoque bovis innocens erit. Quod si bos cornupeta fuerit ab heri et nudiustertius, et contestati sunt dominum ejus, nec reclusit eum, occideritque virum ac mulierem; et bos lapidibus obruetur, et

dominum illius occident. Quod si pretium ei fuerit impositum, dabit pro anima sua quidquid fuerit postulatus. Filium quoque et filiam si cornu percusserit, simili sententiæ subjacebit. Si servum ancillamque invaserit, triginta siclos argenti dabit domino, bos vero lapidibus obruetur. Si quis aperuerit cisternam, et foderit, et non operuerit eam, cecideritque bos aut asinus in eam; dominus cisternæ reddet pretium jumentorum: quod autem mortuum est, ipsius erit. Si bos alienus bovem alterius vulneraverit, et ille mortuus fuerit; vendent bovem vivum, et divident pretium; cadaver autem mortui inter se dispertient. Sin autem sciebat, quod bos cornupeta esset ab heri et nudiustertius, et non custodivit eum dominus suus; reddet bovem pro bove et cadaver integrum accipiet [1]. Si quis furatus fuerit bovem aut ovem, et occiderit, vel vendiderit; quinque boves pro uno bove restituet, et quatuor oves pro una ove. Si effringens fur domum, sive suffodiens fuerit inventus, et accepto vulnere mortuus fuerit? percussor non erit reus sanguinis. Quod si orto sole hoc fecerit, homicidium perpetravit, et ipse morietur. Si non habuerit quod pro furto reddat, venumdabitur. Si autem inventum fuerit apud eum quod furatus est vivens, sive bos, sive asinus, sive ovis; duplum restituet. Si læserit quispiam agrum vel vineam, et dimiserit jumentum suum, ut depascatur aliena, quidquid optimum habuerit in agro suo, vel in vinea, pro damni æstimatione restituet. Si egressus invenerit spicas, et comprehenderit acervos frugum, sive stantes segetes in agris; reddet damnum qui ignem succenderit. Si quis commendaverit amico pecuniam aut vas in custodiam, et ab eo qui susceperat furto ablata fuerint; si invenitur fur, duplum reddet: si latet, dominus domus applicabitur ad

[1] Exod. xxi, 12-35.

deos, et jurabit quod non extenderit manum in rem proximi sui, ad perpetrandam fraudem, tam in bove quam in asino, et ove ac vestimento, et quidquid damnum inferre potest, et ad deos utriusque causa perveniet; etsi illi judicaverint, duplum restituet proximo suo. Si quis commendaverit proximo suo asinum, bovem et ovem, et omne jumentum ad custodiam, et mortuum fuerit, aut debilitatum, vel captum ab hostibus; nullusque hoc viderit; jusjurandum erit in medio, quod non extenderit manum ad rem proximi sui; suscipietque dominus juramentum, et ille reddere non cogetur. Quod si furto sublatum fuerit, restituet damnum domino. Si comestum a bestia, deferet ad eum quod occisum est, et non restituet. Qui a proximo suo quidquam horum mutuum postulaverit, et debilitatum aut mortuum fuerit, domino non præsente; reddere compelletur. Quod si in præsentiarum fuit dominus, non restituet, maxime si conductum venerat pro mercede operis sui. Si quis seduxerit virginem, necdum desponsatam, et dormierit cum ea; dotabit eam, et habebit eam uxorem. Si pater virginis dare noluerit, reddat pecuniam juxta modum dotis, quam virgines accipere consueverunt. Maleficos non patieris vivere. Qui coïerit cum jumento, morte moriatur. Qui immolat diis, occidetur, præter Domino soli. Advenam non contristabis, neque affliges eum: advenæ enim fuistis in terra Ægypti. Viduæ et pupillo non nocebitis. Si læseritis eos, vociferabuntur ad me, et ego exaudiam clamorem eorum, et indignabitur furor meus, percutiamque vos gladio, et erunt uxores vestræ viduæ, et filii vestri pupilli. Si pecuniam mutuam dederis populo meo pauperi, qui habitat tecum, non urgebis eum quasi exactor, nec usuris opprimes. Si pignus a proximo tuo acceperis vestimentum, ante solis occasum redde ei; ipsum

enim est solum quo operitur indumentum carnis ejus, nec habet aliud in quo dormiat : si clamaverit ad me, exaudiam eum, quia misericors sum. Diis non detrahes, et principi populi tui non maledices. Decimas tuas et primitias non tardabis offerre. Primogenitum filiorum tuorum dabis mihi[1]. *Et paulo post :*

Non suscipies vocem mendacii, nec junges manum tuam, ut pro impio dicas falsum testimonium. Non sequeris turbam ad faciendum malum, nec in judicio plurimorum acquiesces sententiæ, ut a vero devies. Pauperis quoque non misereberis in judicio. Si occurreris bovi inimici tui, aut asino erranti, reduc ad eum. Si videris asinum odientis te jacere sub onere, non pertransibis, sed sublevabis cum eo. Non declinabis in judicio pauperis. Mendacium fugies. Insontem et justum non occides, quia aversor impium. Ne accipias munera, quæ excæcant etiam prudentes, et subvertunt verba justorum. Peregrino molestus non eris : scitis enim advenarum animas, quia et ipsi peregrini fuistis in terra Ægypti[2]. *Et post quædam interposita cum de alienigenis loqueretur :*

Non adorabis deos eorum, neque coles eos. Non facies opera eorum, sed destrues eos, et confringes statuas eorum : servietisque Domino Deo vestro[3]. *Et post multa in eodem libro de diis gentium :* Sed aras eorum destrue, confringe statuas, lucosque succide. Noli adorare Deum alienum ; Dominus Zelotes nomen ejus, Deus est æmulator : Ne ineas pactum cum hominibus illarum regionum ; ne cum fornicati fuerint cum diis suis, et adoraverint simulacra eorum, vocet te quispiam, ut comedas de immolatis. Nec uxorem de filiabus eorum accipies filiis tuis ; ne postquam ipsæ fuerint fornicatæ, fornicari faciant et filios tuos in deos suos. Deos conflatiles non fa-

[1] Exod. XXII, 1-29. — [2] Id. XXIII, 1-9. — [3] Ibid. 25.

cies tibi [1]. *Et paulo post :* Primitias frugum terræ tuæ offeres in domo Domini Dei tui [2].

Hæc de libro Legis, qui Exodus nominatur, colligenda existimavi. Nunc eodem modo inspiciamus in sequenti Levitico.

DE LEVITICO.

Omnis homo, *inquit,* ad proximam sanguinis sui non accedet, ut revelet turpitudinem ejus. Ego Dominus. Turpitudinem patris tui, et turpitudinem matris tuæ non discooperies : mater tua est, non revelabis turpitudinem ejus. Turpitudinem uxoris patris tui non discooperies; turpitudo enim patris tui est. Turpitudinem sororis tuæ ex patre, sive ex matre, quæ domi vel foris genita est, non revelabis. Turpitudinem filiæ filii tui, vel neptis ex filia, non revelabis; quia turpitudo tua est. Turpitudinem filiæ uxoris patris tui, quam peperit patri tuo, et est soror tua, non revelabis. Turpitudinem sororis patris tui non discooperies; quia caro est patris tui. Turpitudinem sororis matris tuæ non revelabis; eo quod caro sit matris tuæ. Turpitudinem patrui tui non revelabis, nec accedas ad uxorem ejus, quæ tibi affinitate conjungitur. Turpitudinem nurus tuæ non revelabis; quia uxor filii tui est; nec discooperies ignominiam ejus. Turpitudinem uxoris fratris tui non revelabis; quia turpitudo fratris tui est. Turpitudinem uxoris tuæ et filiæ ejus non revelabis. Filiam filii ejus, et filiam filiæ illius non sumes, ut reveles ignominiam ejus, quia caro illius sunt, et talis coïtus incestus est. Sororem uxoris tuæ in pellicatum illius non accipies, nec revelabis turpitudinem ejus adhuc illa vi-

[1] Exod. XXIV, 13-17. — [2] Ibid. 25.

vente. Ad mulierem quæ patitur menstrua, non accedes, nec revelabis fœditatem ejus. Cum uxore proximi tui non coïbis, nec seminis commixtione maculaberis. De semine tuo non dabis ut consecretur idolo Moloch, nec pollues nomen Dei tui. Ego Dominus : Cum masculo non commisceberis coïtu fœmineo, quia abominatio est. Cum omni pecore non coibis, nec maculaberis cum eo. Mulier non succumbet jumento, nec miscebitur ei, quia scelus est. Nec polluamini in omnibus his[1]. *Et post aliquantum :* Unusquisque matrem et patrem suum timeat. *Et post unum versum :*

Nolite converti ad idola, nec deos conflatiles faciatis vobis. Ego Dominus Deus vester. *Et post paululum :* Nec remanentes, *inquit,* spicas colliges, neque in vinea tua racemos et grana decidentia congregabis; sed pauperibus et peregrinis carpenda dimittes. Ego Dominus Deus vester. Non facietis furtum. Non mentiemini. Nec decipiet unusquisque proximum suum. Non perjurabis in nomine meo, nec pollues nomen Dei tui. Ego sum Dominus. Nec facies calumniam proximo tuo, nec vi opprimes eum. Non morabitur opus mercenarii tui apud te usque in mane. Non maledices surdo, nec coram cæco pones offendiculum : sed timebis Dominum Deum; quia ego sum Dominus. Non facies quod iniquum est, nec injuste judicabis. Nec consideres personam pauperis, nec honores vultum potentis : juste judica proximo tuo. Non eris criminator et susurro in populis. Non stabis contra sanguinem proximi tui. Ego Dominus. Ne oderis fratrem tuum in corde tuo : sed publice argue eum, ne habeas super illo peccatum. Non quæras ultionem, nec memor eris injuriæ civium tuorum. Diliges amicum tuum sicut te

[1] Levit. XVIII, 6-24.

ipsum. Ego sum Dominus. Leges meas custodite[1], *Et paulo post :*

Non comedetis cum sanguine. Non augurabimini, nec observabitis somnia. Neque in rotundum attundebitis comam, nec radetis barbam. Et super mortuo non incidetis carnem vestram : neque figuras aliquas et stigmata facietis vobis. Ego Dominus. Ne prostituas filiam tuam, ne contaminetur terra, et impleatur piaculo. *Et post unum versum :* Ego Dominus. Ne declinetis ad magos, nec ab hariolis aliquid sciscitemini, ut polluamini per eos. Ego Dominus Deus vester. Coram cano capite consurge, et honora personam senis, et time Deum tuum. Ego sum Dominus. Si habitaverit advena in terra vestra, et moratus fuerit inter vos, ne exprobretis ei : sed sit inter vos quasi indigena, et diligetis eum quasi vosmetipsos : fuistis enim et vos advenæ in terra Ægypti. Ego Dominus Deus vester. Nolite facere aliquid iniquum in judicio, in regula, in pondere, in mensura. Statera justa, et æqua sint pondera; justus modius, æquusque sextarius. Ego Dominus Deus vester, qui eduxi vos de terra Ægypti. Custodite omnia præcepta mea, et universa judicia, et facite ea. Ego Dominus[2].

Locutusque est Dominus ad Moysen, dicens : Hæc loqueris filiis Israël : Homo de filiis Israël, et de advenis, qui habitant in Israël, si quis dederit de semine suo idolo Moloch, morte moriatur, populus terræ lapidabit eum ; et ego ponam faciem meam contra illum, succidamque eum de medio populi sui, eo quod de semine suo dederit Moloch, et contaminaverit sanctuarium meum, et polluerit nomen sanctum meum. Quod si negligens populus terræ, et quasi parvipendens imperium meum, dimiserit

[1] Levit. XIX, 6-19. — [2] Ibid. 26-37.

hominem qui dedit de semine suo Moloch, nec voluerit occidere; ponam faciem meam super hominem illum, et cognationem ejus; succidamque et ipsum et omnes qui consenserunt ei, ut fornicarentur cum Moloch de medio populi sui. Anima quæ declinaverit ad magos et hariolos, et fornicata fuerit cum eis, ponam faciem meam contra eam, et interficiam illam de medio populi sui. Sanctificamini, et estote sancti, quia ego sanctus sum Dominus Deus vester. Custodite præcepta mea, et facite ea. Ego Dominus qui sanctifico vos. Qui maledixerit patri suo aut matri, morte moriatur. Patri matrique qui maledixerit, sanguis ejus sit super eum. Si mœchatus fuerit vir cum uxore alterius, et adulterium perpetraverit cum conjuge proximi sui, morte moriantur et mœchus et adultera. Qui dormierit cum noverca sua, et revelaverit ignominiam patris sui, morte moriantur ambo, sanguis eorum sit super eos. Si quis dormierit cum nuru sua, uterque moriatur; quia scelus operati sunt; sanguis eorum sit super eos. Qui dormierit cum masculo coïtu fœmineo, uterque operatus est nefas: morte moriantur; sanguis eorum sit super eos. Qui supra uxorem filiam duxerit matrem ejus, scelus operatus est; vivus ardebit cum eis, nec permanebit tantum nefas in medio vestri. Qui cum jumento et pecore coïerit, morte moriatur: pecus quoque occidite. Mulier quæ succubuerit cuilibet jumento, simul interficietur cum eo; sanguis eorum sit super eos. Qui acceperit sororem suam, filiam patris sui, vel filiam matris suæ, et viderit turpitudinem ejus, illaque conspexerit fratris ignominiam, nefariam rem operati sunt; occidentur in conspectu populi, eo quod turpitudinem suam mutuo revelaverint; et portabunt iniquitatem suam. Qui coïerit cum muliere in fluxu menstruo, et revelaverit turpitudinem ejus, ipsaque aperuerit fontem sanguinis sui, inter-

ficientur ambo de medio populi sui. Turpitudinem materteræ et amitæ tuæ non discooperies. Qui hoc fecerit, ignominiam carnis suæ nudavit, portabunt ambo iniquitatem suam. Qui coïerit cum uxore patrui vel avunculi sui, et revelaverit ignominiam cognationis suæ; portabunt ambo peccatum suum, absque liberis morientur. Qui duxerit uxorem fratris sui, rem facit illicitam : turpitudinem fratris sui revelavit, absque filiis erunt[1]. *Et in alio loco :* Vir sive mulier, in quibus pythonicus vel divinationis fuerit spiritus, morte moriantur; lapidibus obruent eos; sanguis eorum sit super illos[2]. *Itemque in alio loco, cum de summo sacerdote loqueretur :*

Virginem, *inquit*, ducet uxorem : viduam et repudiatam, et sordidam atque meretricem non accipiet, sed puellam de populo suo : ne commisceat stirpem generis sui vulgo gentis suæ; quia ego Dominus qui sanctifico eum[3]. *Et post multa :*

Homo qui maledixerit Deo suo, portabit peccatum suum. Et qui blasphemaverit nomen Domini, morte moriatur : lapidibus opprimet eum omnis multitudo, sive ille civis, sive peregrinus fuerit. Qui blasphemaverit nomen Domini, morte moriatur. Qui percusserit et occiderit hominem, morte moriatur. Qui percusserit animal, reddat vicarium, id est, animam pro anima. Qui irrogaverit maculam cuilibet civium suorum, sicut fecit, fiat ei : fracturam pro fractura, oculum pro oculo, dentem pro dente restituet : qualem inflixerit maculam, talem sustinere cogetur. Qui percusserit jumentum, reddet aliud. Qui percusserit hominem, punietur. Æquum judicium sit inter vos, sive peregrinus, sive civis peccaverit; quia ego sum Dominus Deus vester[4]. *Et post aliquantum :*

[1] Levit. xx, 1-26. — [2] Ibid. 27. — [3] Id. xxi, 13-15. — [4] Id. xxiv, 15-22.

Non facietis vobis idolum et sculptile, nec titulos erigetis, nec insignem lapidem ponetis in terra vestra; ut adoretis eum. Ego enim sum Dominus Deus vester [1].

Hæc de Levitico. Nunc de libro cujus nomen est Numeri, quæ visa sunt commemoranda ponemus.

DE NUMERIS.

Homo cum mortuus fuerit absque filio, ad filiam ejus transibit hæreditas. Si filiam non habuerit, habebit successores fratres suos. Quod si et fratres non habuerit, dabitis hæreditatem fratribus patris ejus. Sin autem nec patruos habuerit, dabitur hæreditas iis qui ei proximi sunt: eritque hoc filiis Israël sanctum lege perpetua, sicut præcepit Dominus Moysi [2]. *Et post multa :*

Ad unius testimonium nullus condemnabitur. Non accipietis pretium ab eo qui reus est sanguinis [3].

Hæc de Numeris invenimus, quæ inspicienda putavimus. Deuteronomium deinceps considerabimus.

DE DEUTERONOMIO.

Nulla erit distantia personarum : ita parvum audietis ut magnum, nec accipietis cujusquam personam; quia Dei judicium est [4]. *Et plurimis interpositis, ubi Decalogum repetit :* Custodite igitur sollicite animas vestras. Non vidistis aliquam similitudinem in die qua locutus est Dominus vobis in Oreb de medio ignis : ne forte decepti faciatis vobis sculptam similitudinem, aut imaginem mas-

[1] Levit. XXVI, 1. — [2] Num. XXVII, 8-11. — [3] Id. XXXI, 30, 31. — [4] Deut. I, 17.

culi vel fœminæ ; similitudinem omnium jumentorum quæ sunt super terram, vel avium sub cœlo volantium ; atque reptilium quæ moventur in terra, sive piscium qui sub terra morantur in aquis : ne forte oculis elevatis ad cœlum videas solem et lunam, et omnia astra cœli, et errore deceptus adores, et colas quæ creavit Dominus Deus tuus in ministerium cunctis gentibus, quæ sub cœlo sunt[1]. *Et paulo post :*

Cave, *inquit*, ne quando obliviscaris pacti Domini Dei tui ; quod pepigit tecum ; et facias tibi sculptam similitudinem eorum, quæ fieri Dominus prohibuit : quia Dominus Deus tuus ignis consumens est, Deus æmulator[2]. *Et alio loco :*

Non habebis deos alienos in conspectu meo. Non facies tibi sculptile, nec similitudinem omnium quæ in cœlo sunt desuper, et quæ in terra deorsum, et quæ versantur in aquis sub terra. Non adorabis ea, neque coles. Ego enim sum Dominus Deus tuus, Deus æmulator, reddens iniquitatem patrum in filios in tertiam et quartam generationem, iis qui oderunt me ; et faciens misericordiam in multa millia diligentibus me, et custodientibus præcepta mea. Non usurpabis nomen Domini Dei tui frustra : quia non erit impunitus, qui super re vana nomen ejus assumpserit[3]. *Et post paululum :*

Honora, *inquit*, patrem tuum et matrem, sicut præcepit tibi Dominus Deus tuus ; ut longo vivas tempore, et bene sit tibi in terra, quam Dominus Deus tuus daturus est tibi. Non occides, neque mœchaberis, furtumque non facies, nec loqueris contra proximum tuum falsum testimonium. Non concupisces uxorem proximi tui, non domum, non agrum, non servum, non ancillam, non

[1] Deut. IV, 15-19. — [2] Ibid. 23, 24. — [3] Id. VI, 7-11.

bovem, non asinum, et universa quæ illius sunt[1]. *Et alibi in eodem libro :*

Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, et ex tota anima tua, et ex tota fortitudine tua[2]. *Et paulo post :* Cum comederis et saturatus fueris; cave diligenter ne obliviscaris Domini, qui eduxit te de terra Ægypti, de domo servitutis. Dominum Deum tuum timebis, et ipsi soli servies, ac per nomen illius jurabis. Non ibitis post Deos alienos cunctarum gentium, quæ in circuitu vestro sunt. Quoniam Deus æmulator, Dominus Deus tuus in medio tui; ne quando irascatur furor Domini Dei tui contra te, et auferat te de superficie terræ. Non tentabis Dominum Deum tuum[3]. *Item paulo post, cum de alienigenis loquitur :*

Neque sociabis cum eis conjugia; filiam tuam non dabis filio ejus, nec filiam illius accipies filio tuo. Quia seducet filium tuum ne sequatur me, et ut magis serviat diis alienis : irasceturque furor Domini, et delebit te cito. Quin potius hæc facietis eis; aras eorum subvertite, confringite statuas, lucosque succidite, et sculptilia comburite[4]. *Et post aliquantulum :* Sculptilia eorum igne combures. Non concupisces argentum et aurum, de quibus facta sunt, neque assumes ex eis tibi quidquam, ne offendas; propterea, quia abominatio est Domini Dei tui. Nec inferes quidpiam ex idolo in domum tuam, ne fias anathema, sicut et illud est : quasi spurcitiem detestaberis, et velut inquinamentum ac sordes abominationi habebis; quia anathema est[5]. *Et alio in loco :*

Observa, et cave ne quando obliviscaris Domini Dei tui, et negligas mandata ejus, atque judicia, et cæremonias, quas ego præcipio tibi hodie : ne postquam come-

[1] Deut. v, 16-21. — [2] Id. vi, 5. — [3] Ibid. 12-16. — [4] Id vii, 3-5. — [5] Ibid. 25, 26.

deris et satiatus fueris, domos pulchras ædificaveris et habitaveris in eis; habuerisque armenta et ovium greges, argenti et auri cunctarumque rerum copiam, elevetur cor tuum, et non reminiscaris Domini Dei tui. *Et post paucos versus :* Ad extremum, *inquit*, misertus est tui; ne diceres in corde tuo: Fortitudo mea et robur manus meæ hæc mihi omnia præstiterunt : sed recorderis Domini Dei tui, quod ipse tibi vires præbuerit[1]. *Et post aliquantum :*

Ut ipsi comedatis, ac saturemini. Cavete, ne forte decipiatur cor vestrum, et recedatis a Domino Deo, serviatisque diis alienis, et adoretis eos, iratusque Dominus claudat cœlum[2]. *Et post aliquantum :*

Subvertite omnia loca, in quibus coluerunt gentes, quas possessuri estis, deos suos, super montes excelsos et colles, et subter omne lignum frondosum. Dissipate aras eorum, et confringite statuas : lucos igne comburite, et idola comminuite : disperdite nomina eorum de locis illis. *Et quibusdam interpositis, cum de alienigenis loqueretur :* Cave ne imiteris eas, postquam te fuerint introeunte subversæ, et requiras cæremonias earum : dicens : Sicut coluerunt gentes istæ deos suos, ita et ego colam. Non facies similiter Domino Deo tuo. Omnes enim abominationes, quas aversatur Dominus, fecerunt diis suis, offerentes filios et filias, et comburentes signi. Quod præcipio tibi, hoc tantum facito Domino, nec addas quidquam, nec minuas[4].

Si surrexerit in medio tui prophetes, aut qui somnium vidisse se dicat, et prædixerit signum atque portentum; et evenerit quod locutus est, et dixerit tibi : Eamus et sequamur deos alienos, quos ignoras, et serviamus eis; non

[1] Deut. VIII, 11-18. — [2] Id. XI, 15-17. — [3] Id. XII, 2, 3. — [4] Ibid. 30-32.

audias verba prophetæ illius, aut somniatoris : quia tentat vos Dominus Deus vester, ut palam fiat, utrum diligatis eum, an non, in toto corde et in tota anima vestra. Dominum Deum vestrum sequimini, et ipsum timete : mandata illius custodite, et audite vocem ejus, ipsi servietis, et ipsi adhærebitis. Propheta autem ille aut fictor somniorum interficietur; quia locutus est, ut vos averteret a Domino Deo vestro, qui eduxit vos de terra Ægypti, et redemit de domo servitutis; ut errare te faceret de via, quam tibi præceperat Dominus Deus tuus; et auferes malum de medio tui. Si tibi voluerit persuadere frater tuus, filius matris tuæ, aut filius tuus, vel filia, sive uxor quæ est in sinu tuo, aut amicus quem diligis ut animam tuam, clam dicens : Eamus et sequamur deos alienos, quos tu ignoras et patres tui, cunctarum in circuitu gentium, quæ juxta vel procul sunt ab initio usque ad fines terræ; non acquiescas ei, neque audias, neque parcat ei oculus tuus, ut miserearis, et occultes eum : sed statim interficies; sit prius manus tua super eum : et post te omnis populus mittat manum : lapidibus obrutus necabitur, quia te voluit abstrahere a Domino Deo tuo [1]. *Et post paululum :*

Non vos incidetis, nec facietis calvitium super mortuo, quoniam populus sanctus es Domino Deo tuo [2]. *Et alio loco :*

Si unus, *inquit*, de fratribus tuis, qui moratur intra portas civitatis tuæ, in terra quam Dominus Deus tuus daturus est tibi, ad paupertatem venerit; non obdurabis cor tuum, nec contrahes manum : sed aperies eam pauperi, et dabis mutuum, quo eum indigere perspexeris. Cave ne forte subrepat tibi impia cogitatio, et dicas in

[1] Deut. XIII, 1-10. — [2] Id. XIV, 1, 2.

corde tuo : Appropinquat septimus annus remissionis ; et avertas oculos a paupere fratre tuo , nolens ei quod postulat mutuum commodare ; ne clamet contra te ad Dominum , et fiat tibi in peccatum : sed dabis ei ; nec ages quidpiam callide in ejus necessitatibus sublevandis : ut benedicat tibi Dominus Deus tuus in omni tempore, et in cunctis ad quæ manum miseris. Non deerunt pauperes in terra habitationis tuæ : idcirco ego præcipio tibi , ut aperias manum fratri tuo egeno et pauperi , qui tecum versatur in terra[1]. *Et post aliquantum :*

Judices et magistros constitues in omnibus portis tuis , quas Dominus Deus tuus dederit tibi , per singulas tribus tuas , ut judicent populum justo judicio : nec in alteram partem declinent. Non accipias personam, nec munera : quia munera excæcant oculos sapientium, et mutant verba justorum. Juste quod justum est persequeris, ut vivas, et possideas terram, quam Dominus Deus tuus dederit tibi[2]. *Et post pauca :* Non facies tibi , atque constitues statuam , quæ odit Dominus Deus tuus. *Item post pauca :*

Cum reperti fuerint apud te intra unam portarum tuarum , quas Dominus Deus tuus dabit tibi, vir aut mulier, qui faciant malum in conspectu Domini Dei tui , et transgrediantur pactum illius, ut vadant , et serviant diis alienis, et adorent eos , solem et lunam et omnem militiam cœli , quæ non præcepi : et hoc tibi fuerit nuntiatum , audiensque inquisieris diligenter , et verum esse repereris et abominatio facta est in Israël : educes virum ac mulierem , qui rem sceleratissimam perpetraverunt, ad portas civitatis tuæ , et lapidibus obruentur. In ore duorum aut trium testium peribit , qui interficietur. Nemo occidatur uno contra se dicente testimonium. Manus testium prima interficiat eum , et manus reliqui populi extrema mitta-

[1] Deut. XV, 7-11. — [2] Id. XVI, 18-22.

tur, ut auferas malum de medio tui. *Item post aliquantum :* Qui autem superbierit, nolens obedire sacerdotis imperio, qui eo tempore ministrat Domino Deo tuo, et decreto judicis; moriatur homo ille : et auferes malum de Israël: cunctusque populus audiens timebit, ut nullus deinceps intumescat superbia[1]. *Et post quædam interposita, cum de alienigenis admoneret :*

Cave, *inquit,* ne imitari velis abominationes illarum gentium. Nec inveniatur in te, qui lustret filium suum aut filiam ducens per ignem, aut qui hariolos sciscitetur, et observet somnia atque auguria; nec sit maleficus, nec incantator, neque pythones consulas nec divinos, et quæras a mortuis veritatem. Omnia enim hæc abominatur Dominus[2]. *Et post aliquantum :*

Non stabit testis unus contra aliquem, quidquid illud peccati et facinoris fuerit : sed in ore duorum aut trium testium stabit omne verbum. Si steterit testis mendax contra hominem, accusans eum prævaricationis : stabunt ambo, quorum causa est, ante Dominum in conspectu sacerdotum et judicum, qui fuerint in diebus illis : cumque diligentissime perscrutantes invenerit falsum testem dixisse contra fratrem suum mendacium; reddent ei sicut fratri suo reddere cogitavit; et auferes malum de medio tui : ut audientes cæteri timorem habeant, et nequaquam talia audeant facere. Non misereberis ejus : sed animam pro anima, oculum pro oculo, dentem pro dente, manum pro manu, pedem pro pede exiges[3]. *Et alibi in eodem libro :*

Si genuerit homo filium contumacem et protervum, qui non audiat patris ac matris imperium, et coërcitus obedire contempserit; apprehendent eum, et deducent ad seniores civitatis illius, et ad portam judicii; dicent-

[1] Deut. XVII, 2-12. — [2] Id. XVIII, 9-12. — [3] Id. XIX, 15-21.

que ad eos : Filius noster iste protervus et contumax est, monita nostra audire contempsit, comessationibus vacat et luxuriæ atque conviviis : lapidibus eum obruet populus civitatis, et morietur; ut auferatis malum de medio vestri, et universus Israël audiens pertimescat [1]. *Et post pauca :*

Non videbis bovem fratris tui aut ovem errantem, et præteribis; sed reduces fratri tuo : etiamsi non est propinquus tuus frater, nec nosti eum, duces in domum tuam, et erunt apud te quandiu quærat ea frater tuus, et recipiat. Similiter facies de asino et vestimento, et de omni re fratris tui quæ perierit : si inveneris eam, ne negligas quasi alienam. Si videris asinum fratris tui aut bovem cecidisse in via, non despicies, sed sublevabis cum eo. Non induetur mulier veste virili, nec vir utetur veste fœminea : abominabilis enim apud Dominum est, qui facit hæc. *Item post pauca :* Cum ædificaveris domum novam, facies murum tecti per circuitum; ne effundatur sanguis in domo tua, et sis reus labente alio et in præceps ruente [2]. *Item paulo post :* Si duxerit vir uxorem, et postea eam odio habuerit; quæsieritque occasiones quibus dimittat eam, objiciens ei nomen pessimum, et dixerit : Uxorem hanc accepi, et ingressus ad eam non inveni virginem : tollent eam pater et mater ejus, et ferent secum signa virginitatis ejus ad seniores urbis, qui in porta sunt; et dicet pater : Filiam meam dedi huic uxorem, quam quia odit, imponit ei nomen pessimum, ut dicat : Non inveni filiam tuam virginem : Et ecce hæc sunt signa virginitatis filiæ meæ : expandent vestimentum coram senioribus civitatis; apprehendentque senes urbis illius virum, et verberabunt illum, condemnantes insuper centum siclis argenti, quos dabit patri puellæ; quoniam

[1] Deut. xxi, 18-21. — [2] Id. xxii, 1-8.

diffamavit nomen pessimum super virginem Israël : habebitque eam uxorem, et non poterit dimittere omni tempore vitæ suæ. Quod si verum est quod objicit, et non est in puella inventa virginitas ; ejicient eam extra fores domus patris sui, et lapidibus obruent viri civitatis ejus, et morietur ; quoniam fecit nefas in Israël, ut fornicaretur in domo patris sui, et auferes malum de medio tui. Si dormierit vir cum uxore alterius, uterque moriatur, id est, adulter et adultera ; et auferes malum de Israël. Si puellam virginem desponderit vir, et invenerit eam aliquis in civitate, et concubuerit cum illa ; educes utrumque ad portam civitatis illius, et lapidibus obruentur ; puella, quia non clamavit, cum esset in civitate ; vir, quia humiliavit uxorem proximi sui : et auferes malum de medio tui. Sin autem in agro repererit vir puellam, quæ desponsata est, et apprehendens concubuerit cum illa, ipse morietur solus : puella nihil patietur, nec est rea mortis : quoniam sicut latro consurgit contra fratrem suum, et occidit animam ejus, ita et puella perpessa est : sola erat in agro, clamavit, et nullus affuit, qui liberaret. Si invenerit vir puellam virginem, quæ non habet sponsum, et apprehendens concubuerit cum ea, et res ad judicium venerit ; dabit qui dormivit cum ea, patri puellæ centum siclos argenti, et habebit eam uxorem, quia humiliavit eam : non poterit dimittere cunctis diebus vitæ suæ. Non accipiet homo uxorem patris sui, nec revelabit operimentum ejus [1]. *Et post paululum :*

Non erit meretrix de filiabus Israël, nec scortator de filiis Israël. *Et post paululum :* Non fœnerabis fratri tuo ad usuram pecuniam, nec fruges, nec quamlibet aliam rem ; sed alieno. *Et post paucos versus :* Cum voveris votum Domino Deo tuo, non tardabis reddere : quia re-

[1] Deut. XXII, 13-30.

quiret illud Dominus Deus tuus, et si moratus fueris, reputabitur tibi in peccatum. Si nolueris polliceri, absque peccato eris. Quod autem semel egressum est de labiis tuis, observabis, et facies sicut promisisti Domino Deo tuo, et propria voluntate et ore tuo locutus es[1]. *Et paulo post :*

Non accipies loco pignoris inferiorem et superiorem molam, quia animam suam apposuit tibi. Si deprehensus fuerit homo sollicitans fratrem suum de filiis Israël, et vendito eo accipiens pretium, interficietur, et auferes malum de medio tui. *Et post paucos versus :* Cum repetes, *inquit*, a proximo tuo rem aliquam, quam debet tibi, non ingredieris domum ejus, ut pignus auferas : sed stabis foris, et ille tibi proferet quod habuerit. Sin autem pauper est, non pernoctabit apud te pignus : sed statim reddes ei ante solis occasum, ut dormiens in vestimento suo benedicat tibi, et habeas justitiam coram Domino Deo tuo. Non negabis mercedem indigentis et pauperis fratris tui, sive advenæ qui tecum moratur in terra, et intra portas tuas est : sed eadem die reddes ei pretium laboris sui, ante solis occasum ; quia pauper est, ex eo sustentat animam suam : ne clamet coram te ad Dominum, et reputetur tibi in peccatum. Non occidentur patres pro filiis, nec filii pro patribus, sed unusquisque pro suo peccato morietur. *Et post paucos versus :* Quando messueris segetem in agro tuo, et oblitus manipulum reliqueris ; non reverteris ut tollas illum : sed advenam et pupillum et viduam auferre patieris ; ut benedicat tibi Dominus Deus tuus in omni opere manuum tuarum. Si fruges colliges olivarum, quidquid remanserit in arboribus, non reverteris ut colligas ; sed relinques advenæ, pupillo, ac viduæ. Si vindemiaveris vineam tuam, non colliges

[1] Deut. XXIII, 17-23.

remanentes racemos ; sed cedent in usus advenæ, pupilli, ac viduæ. Memento quod et tu servieris in Ægypto, et idcirco præcipiam tibi ut facias hanc rem[1].

Si fuerit causa inter aliquos, et interpellaverint judices ; quem justum esse perspexerint, illi justitiæ palmam dabunt ; quem impium, condemnabunt impietatis. Sin autem qui peccavit dignum viderint plagis ; prosternent, et coram se facient verberari. Pro mensura peccati erit et plagarum modus : ita duntaxat, ut quadragenarium numerum non excedant, ne fœde laceratus ante oculos tuos obeat frater tuus[2]. *Et post paululum :* Si habuerint inter se jurgium viri, et unus contra alterum rixari cœperint, volensque uxor alterius eruere virum suum de manu fortioris, miserit manum, et apprehenderit verenda ejus ; abscides manum illius, nec flecteris super eam ulla misericordia. Non habebis in sacculo diversa pondera, majus et minus ; nec erit in domo tua modius major et minor. Pondus habebis justum et verum : et modius æqualis et verus erit tibi[3]. *Et post pleraque :*

Maledictus homo qui facit sculptile et conflatile, abominationem Domini, opus manuum artificum, ponitque illud in abscondito, et respondebit omnis populus, et dicet, Amen. Maledictus qui non honorat patrem suum et matrem ? et dicet omnis populus, Amen. Maledictus qui transfert terminos proximi sui : et dicet omnis populus, Amen. Maledictus qui errare facit cæcum in itinere : et dicet omnis populus ; Amen. Maledictus qui pervertit judicium advenæ, pupilli, et viduæ : et dicet omnis populus, Amen. Maledictus omnis qui dormit cum uxore patris sui, et revelat operimentum lectuli ejus : et dicet omnis populus, Amen. Maledictus qui dormit cum omni jumento ; et dicet omnis populus, Amen. Maledictus qui dormit

[1] Deut. XXIV, 6-21. — [2] Id. XXV, 1-3. — [3] Ibid. 11-15.

cum sorore sua, filia patris sui, vel matris suæ, et dicet omnis populus, Amen. Maledictus qui dormit cum socru sua : et dicet omnis populus, Amen. Maledictus qui clam percusserit proximum suum : et dicet omnis populus, Amen. maledictus qui accipit munera, ut percutiat animam sanguinis innocentis : et dicet omnis populus, Amen[1].

Huc usque de libris Moysi quæ visa sunt ponenda, posuimus. In his vero quæ sequuntur et appellantur, Jesu nave, Judicum, Regnorum, Paralipomenon, rerum gestarum potius historia legitur quam præcepta vivendi. Hæc tamen paucissima de libro Jesu Nave prætereunda in hoc opere non putavi.

DE JESU NAVE.

Revertimini, et ite in tabernacula vestra, et in terram possessionis, quam tradidit vobis Moyses famulus Domini trans Jordanem : ita duntaxat ut custodiatis attente, et opere compleatis mandatum et legem, quam præcepit vobis Moyses servus Domini; ut diligatis Dominum Deum vestrum, et ambuletis in omnibus viis ejus, et observetis mandata illius, adhæreatisque ei, ac serviatis ei, in omni corde et anima vestra[2]. *Et in alio loco*,

Ne postquam intraveritis, *inquit*, ad gentes, quæ inter vos futuræ sunt, juretis in nomine deorum earum, et serviatis eis, et adoretis illos, sed adhæreatis Domino Deo vestro, quod fecistis usque in diem hanc[3].

De libro autem Psalmorum multa ponenda sunt, quamvis eadem sæpe repetantur : sed habebo modum quantum potero, ne hoc opus quod memoria maxime tenendum est, in nimiam longitudinem pergat.

[1] Deut. xxvii, 15-25. — [2] Josue, xxii, 4, 5. — [3] Id. xxiii, 7, 8.

DE PSALMIS.

In Psalmo I. Beatus vir qui non abiit in consilio impiorum, et in via peccatorum non stetit, et in cathedra derisorum non sedit. Sed in lege Domini voluntas ejus et in lege ejus meditabitur die ac nocte[1].

In Psalmo II. Nunc ergo reges intelligite, erudimini judices terræ. Servite Domino in timore, et exultate ei cum tremore. Adorate pure (1), ne forte irascatur, et pereatis de via. Cum exarserit post paululum furor ejus, beati omnes qui sperant in eum[2].

In Psalmo IV. Filii viri usquequo inclyti mei ignominiose diligitis vanitatem, quærentes mendacium? *Et paulo post*: Irascimini, et nolite peccare : loquimini in cordibus vestris super cubilia vestra, et tacete. Sacrificate sacrificium justitiæ et confidite in Domino[3].

In Psalmo V. Quoniam non es Deus volens iniquitatem. Nec habitabit juxta te malignus; non stabunt iniqui in conspectu oculorum tuorum. Odisti omnes operantes iniquitatem, perdes loquentes mendacium. Virum sanguinum et dolosum abominabitur Dominus[4].

In Psalmo XIV. Domine, quis peregrinabitur in tentorio tuo, et quis habitabit in monte sancto tuo? Qui ingreditur sine macula, et operatur justitiam, loquiturque veritatem in corde suo, qui non est facilis in lingua sua, neque fecit amico suo malum, et opprobrium non sustinuit super vicino suo. Despicitur oculis ejus improbus, timentes autem Dominum glorificat. Jurat ut se affligat, et non mutat. Pecuniam suam non dedit ad usu-

[1] Psal. I, 1, 2. — [2] Id. II, 10-13. — [3] Id. IV, 3-6. — [4] Id. V, 6-8.

ram, et munera adversus innoxium non accepit. Qui facit hæc, non movebitur in æternum [1].

In Psalmo XXIII. Quis ascendet in montem Domini, aut quis stabit in loco sancto ejus? Innocens manibus et mundo corde qui non exaltavit frustra animam suam et non juravit dolose. Accipiet benedictionem a Domino, et justitiam a Deo salutari suo [2].

In Psalmo XXVI. Lux mea Dominus et salutare meum, quem timebo? Dominus fortitudo vitæ meæ, quem formidabo? *Et post quatuor versus* : Si steterint adversum me castra, non timebit cor meum. Si surrexerit contra me bellum, in hoc ego confidam. Unum petii a Domino, et hoc requiram : ut habitem in domo Domini, omnibus diebus vitæ meæ : ut videam pulchritudinem Domini, et attendam templum ejus. *Et alio loco* : Tibi dixit cor meum : Quæsivi vultum ejus, faciem tuam, Domine, requiram. *Et postea* : Expecta Dominum, confortare, et roboretur cor tuum, et sustine Dominum [3].

In Psalmo XXVII. Ne tradas me cum impiis, et cum operantibus iniquitatem : qui loquuntur pacem cum amicis suis, et est malum in corde eorum [4].

In Psalmo XXX. Confortamini, et roboretur cor vestrum omnes qui expectatis Dominum [5].

In Psalmo XXXI. Nolite fieri sicut equus et mulus, quibus non est intelligentia. In chamo et freno maxillas eorum constringe, qui non approximant ad te. Multi dolores impii, confidentem autem in Domino misericordia circumdabit. Lætamini in Domino, et exultate justi, et gaudete omnes recti corde [6].

In Psalmo XXXII. Laudate justi Dominum, rectos decet laudatio. *Et alio loco* : Beata gens cujus Dominus

[1] Psal. XIV, 1-5. — [2] Id. XXIII, 3-5. — [3] Id. XXVI, 1-14. — [4] Id. XXVII, 3. — [5] Id. XXX, 25. — [6] Id. XXXI, 9-11.

Deus ejus, populus quem elegit Dominus in hæreditatem sibi[1].

In Psalmo XXXIII. Benedicam Dominum in omni tempore, semper laus ejus in ore meo. In Domino laudabitur anima mea : audiant mites et lætentur. Magnificate Dominum mecum, et exaltemus nomen ejus pariter. *Et post paucos versus :* Gustate et videte, quia bonus Dominus, beatus vir qui sperat in eo. Timete Dominum sancti ejus; quoniam non est inopia timentibus eum. Leones indiguerunt, et esurierunt : quærentibus autem Dominum, non deerit omne bonum. Venite, filii, audite me; timorem Domini docebo vos. Quis est vir qui velit vitam, diligens videre dies bonos? Custodi linguam tuam a malo et labia tua ne loquantur dolum. Recede a malo, et fac bonum; quære pacem, et persequere eam. *Et post septem versus :* Juxta est Dominus contritis corde, et confractos spiritu salvabit[2].

In Psalmo XXXVI. Noli contendere cum malignis, neque æmuleris facientes iniquitatem. Quoniam sicut herba velociter conterentur; et sicut olus viride arescent. Spera in Domino, et fac bonum; peregrinare in terra, et pascere fide. Et delectare in Domino, et dabit tibi petitiones cordis tui. Volve super Dominum viam tuam, et confide in eo, et ipse faciet. Et educet sicut lumen justitiam tuam, et judicium tuum sicut meridiem. Tace Domino, et expecta eum, noli contendere adversus eum, qui proficit in via sua; adversus virum, qui facit quæ cogitat. Dimitte iram, et relinque furorem : noli contendere, ut male facias. Quoniam qui male faciunt, interibunt : expectantes autem Dominum, ipsi hæreditabunt terram. Adhuc enim modicum, et non erit impius; et cogitabis de loco ejus, et non subsistet. Mites autem hæreditabunt terram, et

[1] Psal. XXXII, 1 et 12. — [2] Id. XXXIII, 2-15 et 19.

delectabuntur in multitudine pacis. *Et paulo post* : Melius est parum justo, super divitias impiorum multas. Quia brachia impiorum confringentur ; sublevat autem justos Dominus. *Et post aliquantum* : Recede a malo, et fac bonum. *Et alibi* : Expecta Dominum, et custodi viam ejus; et exaltabit te ut possideas terram. Custodi simplicitatem, et vide rectum : quia erit ad extremum viro pax[1].

In Psalmo XXXIX. Beatus qui posuit Dominum confidentiam suam, et non est aversus ad superbias pompasque mendacii[2].

In Psalmo XLIII. In Domino gaudebimus tota die, et in nomine tuo in æternum confitebimur. *Et paulo post* : Omnia hæc venerunt super nos ; et non sumus obliti tui, nec mentiti fuimus in pacto tuo. Non est conversum retro cor nostrum, nec declinaverunt gressus nostri a semita tua. Quoniam dejecisti nos in loco draconum, et operuisti nos umbra mortis. Si obliti sumus nominis Dei nostri et expandimus manus nostras ad Deum alienum : numquid non Deus investigabit istud? ipse enim novit cogitationes cordis, quoniam propter te mortificati sumus tota die, reputati sumus ut grex occisionis[3].

In Psalmo XLVI. Canite Deo, canite : canite regi nostro : canite. Quia rex universæ terræ Deus, canite. Erudite[4].

In Psalmo XLIX. Immola Deo laudem, et redde Altissimo vota tua. Et invoca me in die tribulationis : liberabo te, et glorificabis me. Impio autem dixit Deus, quid tibi est cum narratione præceptorum meorum, ut assumas pactum meum in ore tuo? Qui odisti disciplinam, et projecisti verba mea post te. Si videbas furem, consentiebas ei : et cum adulteris erat pars tua. Os tuum dimisisti ad

[1] Psal. XXXVI, 1-11, 16, 17, 27 et 34 37. — [2] Id. XXXIX, 5. — [3] Id. XLIII, 9, et 18-29. — [4] Id. XLVI, 7, 8.

malitiam; et lingua tua concinnavit dolum. Sedens adversum fratrem tuum loquebaris; adversum filium matris tuæ fabricabaris opprobrium. Hæc fecisti, et tacui : existimasti futurum me similem tui : arguam te, et proponam ante oculos tuos. Intelligite hoc, qui obliviscimini Deum; ne forte capiam, et non sit qui liberet. Qui immolat confessionem, glorificat me : et qui ordinate ambulat, ostendam ei salutare Dei[1].

In Psalmo L. Ab iniquitate mea, et a peccato meo munda me. Quoniam iniquitatem meam ego cognovi, et peccatum meum contra me est semper. *Et alibi :* Sacrificium Deo spiritus contribulatus : cor contritum et humiliatum Deus non despicies[2].

In Psalmo LI. Quid gloriaris in malitia potens? Misericordia Domini tota est die. Insidias cogitat lingua tua, quasi novacula acuta faciens dolum. Dilexisti malum magis quam bonum, mendacium magis quam loqui justitiam. Dilexisti omnia verba ad devorandum, lingua dolosa. Sed Deus destruet te in sempiternum; terrebit te, et evellet te de tabernaculo, et eradicabit te de terra viventium. Videbunt justi, et timebunt, et super eum ridebunt. Ecce vir qui non posuit Deum fortitudinem suam, sed speravit in multitudine divitiarum suarum, confortatus est in insidiis suis. Ego autem sicut oliva virens in domo Dei, speravi in misericordia Dei, in sæculum sempiternum. Confitebor tibi in sæculum, quoniam fecisti; et expectabo nomen tuum, quoniam bonum in conspectu sanctorum tuorum[3].

In Psalmo LXI. Sperate in eo omni tempore, populi; effundite coram illo cor vestrum : : Deus spes nostra est. Verumtamen vanitas filii Adam, mendacium filii viri : in stateris dolosis fraudulenter agunt simul. Nolite confidere

[1] Psal. XLIX, 14-23. — [2] Id. L, 4, 5 et 19. — [3] Id. LI, 3-11.

in calumnia, et in rapina ne frustremini. Divitiæ si affluxerint, ne apponatis cor [1].

In Psalmo LXIII. Lætabitur justus in Domino, et sperabit in eo [2].

In Psalmo LXVIII. Quia propter te portavi opprobrium, operuit confusio faciem meam. Alienus factus sum fratribus meis, et peregrinus filiis matris meæ. Quia zelus domus tuæ comedit me, et opprobrium exprobrantium tibi cecidit super me. Et flevi in jejunio animam meam; et factum est in opprobrium mihi. Et posui vestimentum meum saccum; et factus sum illis in parabolam. Contra me loquebantur qui sedebant in porta, et cantabant bibentes vinum [3]. *Et aliquanto post :* Laudabo nomen Dei in cantico, et magnificabo eum in confessione. Et placebit Deo super vitulum novellum, cornua efferentem et ungulas. Videntes mansueti lætabuntur. Qui quæritis Dominum, vivet anima vestra. Quoniam exaudivit pauperes Dominus [4].

In Psalmo LXXII. Quia ecce qui elongant se a te, peribunt : perdidisti omnem fornicantem a te. Mihi autem appropinquare Deo bonum est : posui in Domino Deo spem meam, ut narrem omnes annuntiationes tuas [5].

In Psalmo LXXV. Vovete, et reddite Domino Deo vestro, omnes qui in circuitu ejus sunt, offerent dona terribili, auferenti spiritum ducum, terribili regibus terræ [6].

In Psalmo LXXVII. Ausculta, populus meus, legem meam : inclinate aurem vestram ad verba oris mei. Aperiam in parabola os meum, loquar ænigmata antiqua. *Et alio loco :* Et narrabunt filiis suis, ut ponant in Deo spem suam, et non obliviscantur cogitationem ejus, et mandata ejus custodiant [7].

[1] Psal. LI, 9-11. — [2] Id. LXIII, 11. — [3] Id. LXVIII, 8-13. — [4] Ibid. 31-34. — [5] Id. LXXII, 27, 28. — [6] Id. LXXV, 12, 13. — [7] Id. LXXVII, 1, 2 et 6, 7.

In Psalmo LXXX. Laudate Deum fortitudinem nostram, jubilate Deo Jacob. *Et alio loco*, Israël si audieris me, non sit in te deus alienus, et non adores deum peregrinum. Ego sum Dominus Deus tuus[1].

In Psalmo LXXXI. Usquequo judicatis iniquitatem, et facies impiorum suscipitis? Judicate pauperi et pupillo, egeno et inopi juste facite[2].

In Psalmo LXXXIII. Beati qui habitant in domo tua, adhuc laudabunt te. Beatus homo cujus fortitudo est in te, semitæ in corde ejus : transeuntes in valle fletus fontem ponent eam. Benedictionem quoque amicietur doctor : ibunt de fortitudine in fortitudinem : parebunt apud Deum in Sion. *Et paulo post :* Quoniam melior est dies in atriis tuis super millia. Elegi abjectus esse in domo Dei mei, magis quam habitare in tabernaculis impietatis[3].

In Psalmo XCI. Bonum est confiteri Domino, et psallere nomini tuo, Altissime[4].

In Psalmo XCIII. Intelligite stulti in populo; et insipientes aliquando discite. *Et paulo post :* Beatus vir quem erudieris, Domine, et de lege tua docueris eum. Ut quiescat a diebus afflictionis, donec fodiatur impio interitus[5].

In Psalmo XCIV. Venite adoremus, et curvemur, flectamus genua ante faciem Domini factoris nostri. *Et post duos versus :* Hodie si vocem ejus audieritis, nolite obdurare corda vestra : sicut in contradictione, sicut in die tentationis in deserto[6].

In Psalmo XCV. Cantate Domino canticum novum, cantate Domino omnis terra. Cantate Domino, benedicite nomini ejus : annuntiate de die in diem salutare ejus. Narrate in gentibus gloriam ejus, in universis populis mira-

[1] Psal. LXXX, 2 et 9-11. — [2] Id. LXXXI, 2, 3. — [3] Id. LXXXIII, 5-8 et 11. — [4] Id. XCI, 2. — [5] Id. XCIII, 8 et 12, 13. — [6] Id. XCIV, 6 et 8, 9.

bilia ejus. *Et post sex versus :* Afferte Domino, familiæ populorum, afferte Domino gloriam et fortitudinem. Afferte Domino gloriam nomini ejus : levate munera, et introite in atria ejus. Adorate Dominum in decore sanctuarii[1].

In Psalmo XCVI. Qui diligitis Dominum, odite malum. *Et post tres versus :* Lætamini justi in Domino, et confitemini memoriæ sanctæ ejus[2].

In Psalmo XCVII. Jubilate Domino, omnis terra : vociferamini, et laudate, et canite[3].

In Psalmo XCVIII. Exaltate Dominum Deum nostrum, et adorate scabellum pedum ejus, quia sanctus est[4].

In Psalmo XCIX. Jubilate Domino, omnis terra, servite Domino in lætitia. Ingredimini coram illo in laude. Scitote quoniam Dominus ipse est Deus, ipse fecit nos, et ipsius sumus[5]. *Et post unum versum :* Ingredimini portas ejus in gratiarum actione, atria ejus in laude, confitemini ei.

In Psalmo C. Deambulabo in simplicitate cordis mei in medio domus meæ : Non ponam coram oculis meis verbum Belial. Facientem declinationes odivi, nec adhæsit mihi. Cor pravum recedet a me : malum nesciam. Loquentem in abscondito contra proximum suum, hunc interficiam. Superbum oculis et altum corde, cum hoc esse non potero. Oculi mei ad fideles terræ, ut habitent mecum : ambulans in via simpliciter, hic ministrabit mihi. Non habitabit in medio domus meæ faciens malum : loquens mendacium non placebit in conspectu oculorum meorum. Mane perdam omnes impios terræ, ut interficiam de civitate Domini universos qui operantur iniquitatem[6].

[1] Psal. XCV, 1-9. — [2] Id. XCVI, 10 et 12. — [3] Id. XCVII, 4. — [4] Id. XCVIII, 5. — [5] Id. XCIX. 2-4. — [6] Id. C, 2-8.

In Psalmo CII. Misericordia autem Domini, ab æterno et usque in æternum super timentes eum. Et justitia ejus super filios filiorum, iis qui custodiunt pactum ejus, et recordantur præceptorum ejus ad facienda ea[1].

In Psalmo CIV. Confitemini Domino, et invocate nomen ejus; notas facite populis cogitationes ejus. Canite ei, et psallite illi : loquimini in universis mirabilibus ejus. Exultate in nomine sancto ejus : lætetur cor quærentium Dominum. Quærite Dominum et virtutem ejus, quærite faciem ejus jugiter. Recordamini mirabilium ejus, quæ fecit, signorum et judiciorum oris ejus[2].

In Psalmo CVII. Paratum cor meum, Deus; cantabo et psallam : sed et gloria mea. Consurge psalterium et cithara : consurgam mane. Confitebor tibi in populis, Domine, cantabo te in nationibus[3].

In Psalmo CX. Confitebor Domino in toto corde meo, in consilio justorum et congregatione. *Et in alio loco :* Principium sapientiæ timor Domini : doctrina bona cunctis qui faciunt eam : laus ejus perseverans jugiter[4].

In Psalmo CXI. Beatus vir qui timet Dominum, in mandatis ejus volet nimis. *Et post quinque versus :* Bonus vir clemens et fœnerans, dispensabit verba sua in judicio; quia in æternum non commovebitur. In memoria sempiterna erit justus, ab auditu malo non timebit. Paratum cor ejus confidens in Domino : firmum cor ejus, non timebit donec aspiciat in hostibus suis. Dispersit, dedit pauperibus : justitia ejus permanet in æternum; cornu ejus exaltabitur in gloria. Impius videbit et irascetur, dentibus frendet, et tabescet : desiderium impiorum peribit[5].

In Psalmo CXII. Laudate servi Dominum, laudate nomen Domini. Sit nomen Domini benedictum, a modo et

[1] Psal. CII, 17, 18.— [2] Id. CIV, 1-5— [3] Id. CVII, 2-4.— [4] Id. CX, 1 et 10. — [5] Id. CXI, 1 et 5-10.

usque in æternum. Ab ortu solis usque ad occasum ejus, laudabile nomen Domini[1].

In Psalmo CXIII. Idola gentium argentum et aurum, opus manuum hominum. Os habent, et non loquentur : oculos habent, et non videbunt. Aures habent, et non audient, *etc. Et paulo post :* Similes illis fiant qui faciunt ea, et omnes qui confidunt in eis. Israël confidit in Domino, auxiliator et protector eorum est. Domus Aaron confidit in Domino, auxiliator et protector eorum est. Timentes autem Dominum confidunt in Domino, auxiliator et protector eorum est[2].

In Psalmo CXV. Credidi, propter quod locutus sum, ego afflictus sum nimis. *Et post aliquantum :* Quid reddam Domino pro omnibus quæ retribuit mihi? Calicem salutaris accipiam, et nomen Domini invocabo. Gloriosa in conspectu Domini mors sanctorum ejus. *Et post tres versus :* Tibi immolabo hostiam laudis, et in nomine Domini, invocabo. Vota mea Domino reddam in conspectu omnis populi ejus; in atriis domus Domini, in medio tui Jerusalem[3].

In Psalmo CXVI. Laudate Dominum omnes gentes, conlaudate eum universi populi[4].

In Psalmo CXVII. Confitemini Domino, quoniam bonus, quoniam in æternum misericordia ejus. Dicat nunc Israël, quoniam in æternum misericordia ejus. Dicat domus Aaron, quoniam in æternum misericordia ejus. Dicant qui timent Dominum, quoniam in æternum misericordia ejus. Cum tribularer invocavi Dominum, et exaudivit me in latitudine Dominus[5]. *Et post quinque versus :* Melius est sperare in Domino, quam sperare in homine. Melius est sperare in Domino, quam sperare in principi-

[1] Psal. CXII, 1-3. — [2] Id. CXIII, 12-19. — [3] Id. CXV, 1-9. — [4] Id. CXVI, 1. — [5] Id. CXVII, 3-5

bus[1]. *Et post octo versus :* Fortitudo mea et laus mea Dominus, et factus est mihi in salutem. Vox laudis et salutis in tabernaculis justorum[2].

In Psalmo CXVIII. Beati immaculati in via qui ambulant in lege Domini. Beati qui custodiunt testimonia ejus, in toto corde requirunt eum[3]. *Et alio loco :* Et ambulabo in spatioso, quia præcepta tua quæsivi. Et loquar in testimoniis tuis coram regibus, et non confundar. Et delectabor in mandatis tuis, quæ dilexi. Et levabo manus meas ad mandata tua quæ dilexi; et loquar in præceptis tuis[4]. *Et post quatuor versus :* A lege tua non declinavi. Recordatus sum judiciorum tuorum a sæculo, Domine, et consolatus sum. Horror obtinuit me ab impiis, quia dereliquerunt legem tuam. Carmina erant mihi præcepta tua, in domo peregrinationis meæ. Recordatus sum in nocte nominis tui, Domine, et custodivi legem tuam. Hoc factum est mihi, quia præcepta tua custodivi. Pars mea, Domine, dixi, ut custodiam verbum tuum. Deprecatus sum vultum tuum in toto corde; miserere mei secundum eloquium tuum. Recogitavi vias meas, et converti pedes meos ad testimonia tua. Festinavi, et non neglexi custodire mandata tua. Funes impiorum implicaverunt me : legem tuam non sum oblitus. Medio noctis surgebam ad confitendum tibi, super judicia justificationis tuæ. Particeps ego sum omnium timentium te, et custodientium præcepta tua[5]. *Et post paucos versus :* Ego autem in toto corde servabam præcepta tua. Incrassatum est velut adeps cor eorum, et ego in lege tua meditabar. Bonum mihi quia afflictus sum, ut discerem præcepta tua. Melior mihi est lex oris tui, super millia auri et argenti[6]. *Et post paucos versus.* Quia lex tua

[1] Psal. CXVII, 8, 9. — [2] Ibid. 14, 15. — [3] Id. CXVIII, 1, 2, — [4] Ibid. 45-48. — [5] Ibid. 51-63. — [6] Ibid. 69-72.

meditatio mea est. *Et post paululum :* Ego autem loquar in præceptis tuis. *Et post paululum :* Præcepta tua non sum oblitus. *Et post duos versus :* Foderunt mihi superbi foveas, quæ non erant juxta legem tuam. *Et post duos versus :* Paulominus consumpserunt me in terra : ego autem non dimisi præcepta tua[1]. *Et post septem versus :* Nisi quod lex tua delectatio mea, forte perissem in pressura mea. In sempiternum non obliviscar præceptorum tuorum ; quia per ipsa vivificasti me. Tuus ego sum, salva me ; quoniam præcepta tua quæsivi. Me expectaverunt impii, ut perderent me ; testimonium tuum considerabo. Omnis consummationis vidi finem ; latum mandatum tuum nimis. Quam dilexi legem tuam, tota die hæc meditatio mea[2]. *Et paulo post :* Ab omni semita mala prohibui pedes meos, ut custodirem verba tua. A judiciis tuis non recessi, quia tu illuminasti me. Quam dulce gutturi meo eloquium tuum, super mel ori meo. Præcepta tua considerabam ; propterea odivi omnem semitam mendacii. Lucerna pedi meo verbum tuum, et lux semitæ meæ[3]. *Et post septem versus :* Anima mea in manu mea semper, et legis tuæ non sum oblitus. Posuerunt impii laqueum mihi, et a præceptis tuis non aberravi. Hæreditas mea testimonia tua in sempiternum ; quia gaudium cordis mei sunt. Inclinavi cor meum, ut facerem justificationes tuas, propter æternam retributionem. Tumultuosos odivi, et legem tuam dilexi. Protectio mea et scutum meum tu es : verbum tuum expectavi. Recedite a me maligni, et custodiam mandata Dei mei[4]. *Et post septem versus :* Quasi scoriam computasti omnes impios terræ : propterea dilexi testimonia tua. Horripilavit a timore tuo caro mea, et judicia tua timui. Feci judicium et justitiam, ne derelinquas

[1] Psal. CXVIII, 77-87. — [2] Ibid 92-97. — [3] Ibid. 101-105. — [4] Ibid. 109-115.

me iis, qui calumniantur me [1]. *Et post paucos versus :* Propterea dilexi mandata tua super aurum et topazium. Propterea in universa præcepta tua direxi; omnem semitam mendacii odio habui. Mirabilia testimonia tua, idcirco custodivit ea anima mea [2]. *Et post duos versus :* Os meum aperui, et respiravi; quia mandata tua desiderabam. *Et alio loco :* Consumpsit me zelus meus, quia obliti sunt verborum tuorum hostes mei. Probatus sermo tuus nimis, et servus tuus dilexit illum. Parvulus ego sum et contemptibilis : sed præcepta tua non sum oblitus. *Et post tres versus :* Mandata tua voluntas mea [3]. *Et paulo post :* Vide afflictionem meam, et eripe me; quia legis tuæ non sum oblitus. *Et post sex versus :* Multi qui persequuntur me, et affligunt me ; a testimoniis tuis non declinavi. Vidi prævaricatores tuos, et mœrebam ; quia verbum tuum non custodierunt. Vide quoniam præcepta tua dilexi, Domine ; juxta misericordiam tuam vivifica me [4]. *Et post quatuor versus :* Gaudens ego sum in eloquio tuo, sicut qui invenit spolia multa. Mendacium odio habui, et detestatus sum : legem autem tuam dilexi. Septies in die laudavi te, super judiciis justitiæ tuæ. Pax multa diligentibus legem tuam, et non est illis scandalum. Expectabam salutare tuum, Domine, et mandata tua feci. Custodivit anima mea testimonia tua, et dilexit ea nimis. Custodivi præcepta tua et testimonia tua; quia omnes viæ meæ in conspectu tuo [5]. *Et post octo versus :* Sit manus tua auxiliatrix mea; quia præcepta tua elegi. Desideravi salutare tuum, Domine, et lex tua voluntas mea est [6]. *Et post duos versus :* Erravi quasi ovis perdita; quære servum tuum, quia mandatorum tuorum non sum oblitus [7].

[1] Psal. CXVIII, 119-121. — [2] Ibid. 127-129. — [3] Ibid. 131-143. — [4] Ibid. 143-159. — [5] Ibid. 162-168. — [6] Ibid. 173, 174. — [7] Ibid. 176.

In Psalmo CXIX. Ego pacifica loquebar, et illi debellabant ea[1].

In Psalmo CXXI. Rogate pacem Jerusalem : sit bene iis qui diligunt eam. *Et post duos versus :* Propter fratres meos et proximos meos loquebar pacem tibi. Propter domum Domini Dei nostri, quærebam bona tibi[2].

In Psalmo CXXII. Ad te levavi oculos meos, qui habitas in cœlis. Ecce sicut oculi servorum ad manus dominorum suorum. Sicut oculi ancillæ ad manum dominæ suæ : sic oculi nostri ad Dominum Deum nostrum, donec misereatur nostri[3].

In Psalmo CXXIV. Qui confidunt in Domino quasi mons Sion, immobilis in æternum inhabitabilis Jerusalem[4].

In Psalmo CXXVII. Beatus omnis qui timet Dominum, qui ambulat in viis ejus[5].

In Psalmo CXXIX. Sustinui Dominum, sustinuit anima mea, et verbum ejus expectavi[6].

In Psalmo CXXX. Domine, non est exaltatum cor meum, neque elati sunt oculi mei; et non ambulavi in magnis et in mirabilibus super me. Si non proposui, et silere feci animam meam : sicut ablactatus ad matrem suam, ita ablactata ad me anima mea. Expecta Israël Dominum, a modo et usque in æternum[7].

In Psalmo CXXXII. Ecce quam bonum est et quam decorum, habitare fratres in unum[8].

In Psalmo CXXXIII. Ecce benedicite Domino omnes servi Domini : Qui statis in domo Domini, in atriis domus Dei nostri. In noctibus levate manus vestras ad sanctum, et benedicite Domino[9].

In Psalmo CXXXIV. Laudate nomen Domini, laudate

[1] Psal. CXIX, 7. — [2] Id. CXXI, 6, 8 et 9. — [3] Id. CXXII, 1, 2. — [4] Id. CXXIV, 1. — [5] Id CXXVII, 1. — [6] Id. CXXIX, 4. — [7] Id. CXXXI, 1-3. — [8] Id. CXXXII, 1. — [9] Id. CXXXIII, 1, 2.

servi Dominum. Qui statis in domo Domini, in atriis domus Dei nostri. Laudate Dominum, quoniam bonus Dominus, canite nomini ejus, quoniam decens[1]. *Et post pauca :* Idola gentium argentum et aurum, opera manuum hominum. Os habent, et non loquentur ; oculos habent et non videbunt, *etc. Et paulo post :* Similes illis fiant qui faciunt ea, et omnes qui confidunt in eis. Domus Israël benedicite Domino : domus Aaron benedicite Domino : timentes Dominum benedicite Domino[2].

In Psalmo CXXXV. Confitemini Domino, quoniam bonus, quoniam in æternum misericordia ejus. Confitemini Deo deorum, quoniam in æternum misericordia ejus. Confitemini Domino dominorum, quoniam in æternum misericordia ejus. *Et in fine Psalmi :* Confitemini Deo cœli, quoniam in æternum misericordia ejus[3].

In Psalmo CXXXVI. Si oblitus fuero tui, Jerusalem, in oblivione sit dextera mea. Adhæreat lingua mea gutturi meo, si non recordatus fuero tui, Jerusalem. Si non præposuero Jerusalem in principio lætitiæ meæ[4].

In Psalmo CXXXVIII. Nonne odientes te, Domine, odivi, et contra adversarios tuos distabui? Perfecto odio oderam illos, inimici facti sunt mihi[5].

In Psalmo CXXXIX. Ne des, Domine, desideria impii ; scelera ejus ne effundantur, et eleventur. *Et post quatuor versus :* Vir linguosus non dirigetur in terra[6].

In Psalmo CXL. Corripiat me justus in misericordia, et arguat me : oleum amaritudinis non impinguet caput meum. *Et post quinque versus :* Quoniam ad te, Domine, oculi mei : in te speravi ; ne evacues animam meam[7].

[1] Psal. CXXXIV, 1-3. — [2] Ibid. 15-20. — [3] Id. CXXXV, 1-3 et 26. — [4] Id. CXXXVI, 5, 6. — [5] Id. CXXXVIII, 21, 22. — [6] Id. CXXXIX, 9 et 12. — [7] Id. CXL, 5 et 8.

In Psalmo CXLI. Voce mea ad Dominum clamavi, voce mea ad Dominum deprecatus sum. Effundam in conspectu ejus eloquium meum, tribulationem meam coram illo annuntiabo. *Et post sex versus* : Clamavi ad te, Domine, dixi : Tu es spes mea, pars mea in terra viventium [1].

In Psalmo CXLII. Meditabar omnia opera tua, facta manuum tuarum loquebar. Expandi manus meas ad te, anima mea quasi terra sitiens ad te. *Et post tres versus* : Fac me audire mane misericordiam tuam, quoniam in te confido. Notam fac mihi viam, in qua ambulo, quoniam ad te levavi animam meam. Libera me de inimicis, Domine : a te protectus sum [2].

In Psalmo CXLIII. Libera me, et erue me de manu filiorum alienorum : quorum os locutum est vanitatem, et dextera eorum, dextera mendacii. Ut sint filii nostri quasi plantatio crescens in adolescentia sua. Filiæ nostræ quasi anguli ornati ad similitudinem templi. Promptuaria nostra plena, et supereffundentia ex hoc in illud. Pecora nostra in millibus, et innumerabilia in compitis nostris : Tauri nostri pingues. Non est interruptio, et non est egressus, et non est ululatus in plateis nostris. Beatus populus cujus talia sunt, beatus populus cujus Dominus Deus ejus [3].

In Psalmo CXLIV. Exaltabo te, Domine, Deus meus rex, et benedicam nomini tuo in æternum et ultra. In omni die benedicam tibi, et laudabo nomen tuum in sempiternum jugiter [4]. *Et post duos versus* : Generatio ad generationem laudabit opera tua, et fortitudines tuas annuntiabunt. Decorem gloriæ magnitudinis tuæ, et verba mirabilium tuorum loquar. Et fortitudinem horribilium tuorum loquentur, et magnitudines tuas narrabunt. Me-

[1] Psal. CXLI, 1, 2 et 6. — [2] Id. CXLII, 5, 6 et 8, 9. — [3] Id. CXLIII, 11-15. — [4] Id. CXLIV, 1, 2.

moriam multæ bonitatis tuæ loquentur, et justitias tuas laudabunt [1]. *Et post tres versus :* Et sancti tui benedicunt tibi. Gloriam regni tui dicent, et fortitudines tuas loquentur. Ut ostendant filiis hominum fortitudines ejus, et gloriam decoris regni ejus [2]. *Et paulo post :* Juxta est Dominus omnibus qui invocant eum in veritate. Placitum timentium se faciet, et clamorem eorum audiet, et salvabit eos. Custodit Dominus omnes diligentes se : et universos impios conteret. Laudem Domini loquetur os meum, et benedicet omnis caro nomini sancto ejus in æternum et jugiter [3].

In Psalmo CXLV. Lauda anima mea Dominum : laudabo Dominum in vita mea, cantabo Deo meo quandiu sum. Nolite confidere in principibus, in filio hominis cui non est salus. *Et post duos versus :* Beatus cujus Deus Jacob auxiliator ejus, spes ejus in Domino Deo suo [4].

In Psalmo CXLVI. Laudate Dominum, quoniam bonus est : canticum Dei nostri, quoniam decorum est, pulchra laudatio [5]. *Et post paucos versus :* Suscipiens mansuetos Dominus : humilians impios usque ad terram. Canite Domino in confessione, canite Deo nostro [6]. *Et post quatuor versus :* Non est in fortitudine equi voluntas ejus, neque in tibiis viri placebitur ei. Placebitur Domino in iis qui timent eum, et expectant misericordiam ejus [7].

In Psalmo CXLVIII. Reges terræ et omnes populi, principes et universi judices terræ, juvenes et virgines, senes cum pueris laudent nomen Domini [8].

In Psalmo CXLIX. Cantate Domino canticum novum, laus ejus in congregatione sanctorum. Lætetur Israël in factore suo, filii Sion exultent in rege suo. *Et post tres*

[1] Psal. CXLIV, 4-7. — [2] Ibid. 11-12. — [3] Ibid. 19-21. — [4] Id. CXLV, 2, 3 et 5. — [5] Id. CXLVI, 1. — [6] Ibid. 6, 7. — [7] Ibid. 10, 11. — [8] Id. CXLVIII, 11, 12.

versus : Exaltabit mansuetos in Jesu : Exultabunt sancti in gloria, laudabunt in cubilibus suis : exaltationes Dei in gutture eorum[1].

In Psalmo CL. Laudate Dominum in sanctis ejus, laudate eum in fortitudine potentiæ ejus. Laudate eum in fortitudinibus ejus, laudate eum juxta multitudinem magnificentiæ suæ[2]. *Et in fine Psalmi* : Omne quod spirat laudet Dominum.

Hæc de libro Psalmorum collegimus, in quibus suam quisque vitam, si proficere affectat, inspiciat. Ubi lectorem admonemus, ut ea quæ de Psalmis posui, tanquam unum Psalmum contextim legat; tacitis verbis meis, quæ ad hoc interposui, ut si voluerit, inspiciat ubi sit scriptum quod posui, id est, quoto vel in quo loco ejusdem Psalmi. His enim prætermissis qui lectione continuata inspexerit sola verba Psalmorum, multo jucundius, et ob hoc utilius ex divinis afficietur eloquiis. Nunc de libris Salomonis quæ videbuntur huic operi necessaria, colligemus : ac primum de Proverbiis, qui liber, si bene intelligatur, ad mores pios informandos pene totus valebit. Sed ea quæ obscura sunt prætermitto ; habeant ea, quibus exerceantur, lectores dilectoresque spiritalium litterarum : nos in hoc opere statuimus illa ponere, quæ ad agendam vitam facile intellecta referantur. Quamvis multis videri possim apertissima prætermisisse : nonnullaque hinc potius clausa sunt, unde putantur esse perspicua. Quid enim tam clarum videtur, et quid tam inepte fit, si ad proprietatem velis accipere, quod ibi scriptum est, Ab aqua aliena abstine te, et de fonte alieno ne biberis[3] (2)? *Aut quid valet ad*

[1] Psal. CXLIX, 1, 2 et 40. — [2] Id. CL, 1, 2 et 6. — [3] Prov. IX, 18, juxta LXX.

mores corrigendos, nisi illic intellectus altior requiratur, quod dictum est, Paupertas virum humiliat, manus autem fortium locupletat[1]? *Cum et non esse pauperem, et esse manibus fortem, non sit in bonorum hominum potestate, sed et multis provenerit pessimis; et hoc proverbium male intellectum, possit provocare pauperes fortes, ut rapinis se existiment debere ditescere. Quis non autem rideat, si proprie positum putaverit quod ibi legitur,* Non enim nascuntur filii malignis[2]? *Omnia ergo talia relinquemus, et ea quibus suadetur aliquid aliquanto diutius, cum id quod suadetur atque præcipitur non sit obscurum, et id potius sit ponendum in hoc Speculo, ubi se illi inspiciant, quibus jam persuasum est, bene ac laudabiliter vivere, sed ut hoc faciant, quæ sibi optanda atque observanda sint, quærunt. Hæc itaque de Proverbiis Salomonis ponenda credimus.*

DE PROVERBIIS.

Timor Domini principium scientiæ. Sapientiam atque doctrinam stulti despiciunt. Audi, fili mi, disciplinam patris tui, et ne dimittas legem matris tuæ[2]. *Et post quatuordecim versus, cum de homicidis loqueretur,* Ipsi, *inquit,* contra sanguinem suum insidiantur, et moliuntur fraudes contra animas suas. Sic semitæ omnis avari animas possidentium rapiunt[3]. *Item post quatuor versus :* Usquequo parvuli diligitis infantiam, et stulti ea quæ sibi sunt noxia cupiunt, et imprudentes odiunt scientiam? *Et post undecim versus :* Tunc invocabunt me, et non exaudiam; mane consurgent, et non invenient me : eo

[1] Prov. x, 4. — [2] Id. 1, 1 et 7, 8. — [3] Ibid. 18-22.

quod exosam habuerint disciplinam, et timorem Domini non susceperint, nec acquieverint consilio meo, et detraxerint universæ correptioni meæ. Comedent igitur fructus viæ suæ, suisque consiliis saturabuntur. Aversio parvulorum interficiet eos, et prosperitas stultorum perdet illos. Qui autem me audierit, absque terrore requiescet, et abundantia perfruetur, malorum timore sublato[1].

Et post tres versus : Si enim sapientiam invocaveris, et inclinaveris cor tuum prudentiæ : si quæsieris eam, quasi pecuniam, et sicut thesauros effoderis illam : tunc intelliges timorem Domini, et scientiam Dei invenies : quia Dominus dat sapientiam, et ex ore ejus scientia et prudentia. Custodiet rectorum salutem, et proteget gradientes simpliciter : servans semitas justitiæ, et vias sanctorum custodiens. Tunc intelliges justitiam et judicium et æquitatem, et omnem semitam bonam. Si intraverit sapientia cor tuum, et scientia animæ tuæ placuerit; consilium custodiet te, et prudentia servabit te; ut eruaris de via mala, et ab homine qui perversa loquitur. Qui derelinquunt iter rectum, et ambulant per vias tenebrosas : qui lætantur cum malefecerint, et exultant in rebus pessimis : quorum viæ perversæ, et infames gressus eorum. Ut eruaris a muliere aliena, et ab extranea quæ mollit sermones suos, et reliquit ducem pubertatis suæ, et pacti Dei sui oblita est[2].

Et post tredecim versus : Misericordia et veritas non te deserant : circumda eas gutturi tuo, et describe in tabulis cordis tui : et invenies gratiam et disciplinam bonam coram Deo, et hominibus. Habe fiduciam in Domino ex toto corde tuo, et ne innitaris prudentiæ tuæ. In omnibus viis tuis cogita illum, et ipse diriget gressus tuos. Ne sis sapiens apud temetipsum. Time Deum et recede a malo. *Et post unum versum :* Honora Dominum de tua subs-

[1] Prov. I, 28-33. — [2] Id. II, 3-18.

tantia, et de primitiis omnium frugum tuarum[1]. *Et post duos versus :* Disciplinam Domini, fili mi, ne abjicias; nec deficias, cum ab eo corriperis. Quem enim diligit Dominus, corripit; et quasi pater in filio complacet sibi. Beatus homo qui invenit sapientiam, et qui affluit prudentia. Melior est acquisitio ejus negotiatione argenti, et auro primo fructus ejus : Pretiosior est cunctis opibus; et omnia quæ desiderantur, huic non valent comparari[2]. *Et post decem versus :* Fili mi, ne effluant hæc ab oculis tuis, custodi legem atque consilium[3]. *Et post novem versus :* Noli prohibere benefacere eum qui potest : si vales et ipse benefac. Ne dicas amico tuo : Vade, et revertere, et cras dabo tibi, cum statim possis dare. Ne moliaris amico tuo malum; cum ille in te habeat fiduciam. Ne contendas adversus hominem frustra. *Et post septem versus :* Illusores ipse deludet, et mansuetis dabit gratiam[4].

Et post quadraginta tres versus : Omni custodia serva cor tuum; quia ab ipso vita procedit. Remove a te os pravum, et detrahentia labia sint procul a te. Oculi tui recta videant; et palpebræ tuæ præcedant gressus tuos. Dirige semitam pedibus tuis, et omnes vitæ tuæ stabilientur. Ne declines in dexteram aut sinistram. Averte pedem tuum a malo. Vias enim quæ a dextris sunt novit Dominus; perversæ vero sunt quæ a sinistris sunt. Ipse autem rectos facit cursus tuos, itinera autem tua in pace producet[5].

Fili mi, attende sapientiam meam, et prudentiæ meæ inclina aurem tuam; ut custodias cogitationes, et disciplinam labia tua conservent. Favus enim distillans labia meretricis, et nitidius oleo guttur ejus. Novissima autem

[1] Prov. III, 2-11. — [2] Ibid. 11-15. — [3] Ibid. 21. — [4] Ibid. 27-34. — [5] Id. IV, 23-27.

illius amara quasi absinthium, et acuta quasi gladius biceps. Pedes ejus descendunt in mortem, et ad inferos gressus illius penetrant[1].

Et post nonaginta septem versus : Non concupiscat pulchritudinem ejus cor tuum, ne capiaris nutibus illius. Pretium enim scorti, vix unius est panis : mulier autem viri pretiosam animam capit. Numquid abscondere potest homo ignem in sinu suo ut vestimenta illius non ardeant; aut ambulare super prunas, ut non comburantur plantæ ejus? Sic qui ingreditur ad mulierem proximi sui, non erit mundus cum tetigerit eam. Non grandis est culpa, cum quis furatus fuerit : furatur enim, ut esurientem impleat animam : deprehensus quoque reddet septulum, et omnem substantiam domus suæ tradet. Qui autem adulter est, propter cordis inopiam perdet animam suam[2].

Et post quatuor versus : Fili mi, custodi sermones meos, et præcepta mea reconde tibi. Serva mandata mea, et vive, et legem meam quasi pupillam oculi tui[3].

Et post quinquaginta septem versus : Intelligite parvuli astutiam, et insipientes animadvertite. *Et post duos versus* : Veritatem meditabitur guttur meum, et labia mea detestabuntur impium. *Et post tres versus* : accipite disciplinam meam et non pecuniam : doctrinam magis quam aurum diligite. Melior est enim sapientia cunctis pretiosissimis; et omne desiderabile ei non potest comparari. *Et post duos versus* : Timor Domini odit malum, et arrogantiam et superbiam et viam pravam et os bilingue detestatur. *Et post sex versus* : Ego diligentes me diligo : et qui mane vigilant ad me, invenient me. Mecum sunt divitiæ et gloria, opes superbæ et justitia. Melior est fructus meus auro et pretioso lapide, et genimina mea argento electo. In viis justitiæ ambulo, in

[1] Prov. v, 1-5. — [2] Id. vi, 25-32. — [3] Id. vii, 1, 2.

medio semitarum judicii : ut ditem diligentes me, et thesauros eorum repleam. *Et post viginti-tres versus :* Beatus homo qui audit me, qui vigilat ad fores meas quotidie, et observat ad postes ostii mei. Qui me invenerit, inveniet vitam, et hauriet salutem a Domino. Qui autem in me peccaverit, lædet animam suam. Omnes qui me oderunt, diligunt mortem [1].

Et post novem versus : Relinquite infantiam, et vivite, et ambulate per vias prudentiæ. Qui erudit derisorem, ipse sibi facit injuriam; et qui arguit impium, generat maculam sibi. Noli arguere derisorem, ne oderit te : argue sapientem, et diliget te. Da sapienti occasionem, et addetur ei sapientia. Doce justum, et festinabit accipere. Principium sapientiæ timor Domini, et scientia sanctorum, prudentia [2].

Et post decem et octo versus : Non proderunt thesauri iniquitatis, justitia vero liberabit a morte. *Et post quatuor versus :* Qui congregat in messe, filius sapiens est : qui autem stertit æstate, filius confusionis. *Et post quatuor versus :* Sapiens corde præcepta suscipiet, stultus cæditur labiis. Qui ambulat simpliciter, ambulat confidenter : qui autem depravat vias suas, manifestus erit. Qui annuit oculo, dabit dolorem : stultus labiis verberabitur. Vena vitæ, os justi; et os impiorum operit iniquitatem. Odium suscitat rixas; et universa delicta operit charitas. In labiis sapientis invenietur sapientia; et virga in dorso ejus qui indiget corde. Sapientes abscondunt sapientiam : os autem stulti confusioni proximum est. *Et post quatuor versus :* Via vitæ custodienti disciplinam : qui autem increpationes relinquit, errat. Abscondunt odium labia mendacia. Qui profert contumeliam, insipiens est. In multiloquio peccatum non deerit : qui

[1] Prov. VIII, 7, 10, 11, 13, 17-21 et 34-36. — [2] Id. IX, 7-10.

autem moderatur labia sua, prudentissimus est. Argentum electum lingua justi : cor impiorum pro nihilo. Labia justi erudiunt plurimos : qui autem indocti sunt, in cordis egestate morientur. Benedictio Domini divites facit, nec sociabitur eis afflictio. Quasi per risum stultus operatur scelus : sapientia autem est viro prudentia. Quod timet impius, veniet super eum : desiderium suum justis dabitur. *Et post duos versus :* Sicut acetum dentibus, et fumus oculis, sic piger iis qui miserunt eum. Timor Domini apponet dies; et anni impiorum breviabuntur. Expectatio justorum, lætitia : spes autem impiorum peribit. Fortitudo simplicis via Domini; et pavor iis qui operantur malum. Justus in æternum non commovebitur : impii autem non habitabunt in terra. Os justi parturiet sapientiam : lingua pravorum peribit. Labia justi considerant placita, et os impiorum perversa [1].

Statera dolosa, abominatio apud Deum; et pondus æquum, voluntas ejus. Ubi fuerit superbia, ibi erit et contumelia : ubi autem humilitas, ibi et sapientia. Simplicitas justorum diriget eos; et suppplantatio perversorum perdet illos. Non proderunt divitiæ in die ultionis : justitia autem liberabit a morte. Justitia simplicis diriget viam ejus; et in impietate sua corruet impius. Justitia rectorum liberabit eos; et in insidiis suis capientur iniqui. Mortuo homine impio, nulla erit ultra spes, et expectatio sollicitorum peribit [2].

Et post quinque versus : Qui despicit amicum suum, indigens corde est : vir autem prudens tacebit. Qui ambulat fraudulenter, revelat arcana : qui autem fidelis est animi, celat commissum. Ubi non est gubernator, populus corruet : salus autem, ubi multa consilia. Affligetur malo, qui fidem facit pro extraneo : qui autem cavet la-

[1] Prov. x, 2-32. — [2] Id. xi, 1-7.

queos, securus erit. *Et post duos versus :* Benefacit animæ suæ vir misericors : qui autem crudelis est, etiam propinquos abjicit. *Et post tres versus :* Abominabile Domino pravum cor ; et voluntas ejus in iis qui simpliciter ambulant. Manus in manu, non erit innocens malus : semen autem justorum salvabitur. *Et post duos versus* : Desiderium justorum omne bonum est : præstolatio impiorum furor. Alii dividunt propria, et ditiores fiunt; alii rapiunt non sua, et semper in egestate sunt. Anima quæ benedicit, impinguabitur : et qui inebriat, ipse quoque inebriabitur. Qui abscondit frumenta, maledicetur in populis : benedictio autem super caput vendentium. Bene consurgit diluculo, qui quærit bona : qui autem investigator malorum est, opprimetur ab eis. Qui confidit in divitiis suis, hic corruet : justi autem quasi virens folium germinabunt [1].

Et post quatuor versus : Si justus in terra recipit, quanto magis impius et peccator? Qui diligit disciplinam, diligit scientiam : qui autem odit increpationes, insipiens est. Qui bonus est, hauriet a Domino gratiam : qui autem confidit in cogitationibus suis, impie agit. Non roborabitur homo ex impietate, et radix justorum non commovebitur [2]. *Et post aliquot versus :* Desiderium impii, munimentum est pessimorum : radix autem justorum proficiet. Propter peccata labiorum ruina proximat malo : effugiet autem justus de angustia. De fructu oris sui unusquisque replebitur bonis, et juxta opera manuum suarum retribuetur ei. Via stulti, recta in oculis ejus : qui autem sapiens est, audit consilia. *Et post quatuor versus :* Est qui promittit, et quasi gladio pungitur conscientiæ : lingua autem sapientium sanitas est. Labium veritatis fir-

[1] Prov. XI, 12-28. — [2] Id. XII, 1-3.

mum erit in perpetuum : qui autem testis est repentinus, concinnat linguam mendacem. Dolus in corde cogitantium mala : qui autem ineunt pacis consilia, sequetur eos gaudium. Non contristabit justum quidquid ei acciderit : impii autem replebuntur malo. Abominatio Domini, labia mendacia : qui autem fideliter agunt, placent ei. Homo versutus celat scientiam : et cor insipientium provocabit stultitiam. *Et post duos versus :* Mœror in corde viri humiliabit illum, et sermone bono lætificabitur. Qui negligit damnum propter amicum, justus est : iter autem impiorum decipiet eos. Non inveniet fraudulentus lucrum, et substantia hominis erit auri pretium. In semita justitiæ vita : iter autem devium ducit ad mortem [1].

Filius sapiens, doctrina patris : qui autem illusor est, non audit cum arguitur. De fructu oris sui homo saturabitur bonis : anima autem prævaricatorum iniqua. Qui custodit os suum, custodit animam suam : qui autem inconsideratus est ad loquendum, sentiet mala. Vult et non vult piger : anima autem operantium impinguabitur. Verbum mendax justus detestabitur : impius autem confundit, et confundetur. Justitia custodit innocentis viam : impietas vero peccatores supplantat. Est quasi dives, cum nihil habeat ; et est quasi pauper, cum in multis divitiis sit. Redemptio animæ viri, divitiæ suæ : qui autem pauper est, increpationem non sustinet. Lux justorum lætificat : lucerna impiorum extinguetur. Inter superbos semper jurgia sunt : qui autem agunt cuncta consilio, reguntur sapientia. Substantia festinata minuetur : quæ autem paulatim colligitur manu, multiplicabitur. Spes quæ differtur, affligit animam : lignum vitæ desiderium veniens. Qui detrahit alicui rei, ipse se in futurum obligat : qui autem timet præceptum, in pace versabitur. Lex

[1] Prov. XII, 12-28.

sapienti fons vitæ, ut declinet a ruina mortis. Doctrina bona dabit gratiam : in itinere contemptorum vorago. *Et post aliquot versus :* Qui parcit virgæ suæ, odit filium suum : qui autem diligit illum, instanter erudit. Justus comedit, et replet animam suam : venter autem impiorum insaturabilis [1].

Et post duos versus : Ambulans recto itinere, et timens Deum, despicietur ab eo qui infami graditur via. In ore stulti virga superbiæ : labia sapientium custodiunt eos. *Et post duos versus :* Testis fidelis non mentietur : profert mendacium testis dolosus. Quærit derisor sapientiam, et non invenit : doctrina sapientium facilis : Vade contra virum stultum, et nescito labia imprudentiæ. Sapientia callidi est intelligere viam suam ; et imprudentia stultorum errans. Stultus illudet peccatum : inter justos morabitur gratia. Cor quod novit amaritudinem animæ suæ, in gaudio ejus non miscebitur extraneus. Domus impiorum delebitur : tabernacula vero justorum germinabunt. Est via quæ videtur homini justa ; novissima autem ejus deducunt ad mortem. Risus dolore miscebitur, et extrema gaudii luctus occupat. *Et post tres versus :* Sapiens timet, et declinat malum : stultus transilit, et confidit. Impatiens operabitur stultitiam ; et vir versutus odiosus est. *Et post quatuor versus :* Qui despicit proximum suum, peccat : qui autem miseretur pauperis, beatus erit. Errant qui operantur malum : misericordia et veritas præparant bona. In omni opere erit abundantia : ubi autem verba sunt plurima, frequenter egestas. *Et post quatuor versus :* In timore Domini fiducia fortitudinis ; et filiis ejus erit spes. Timor Domini fons vitæ, ut declinet a ruina mortis. *Et post duos versus :* Qui patiens est, multa gubernatur prudentia : qui autem impa-

[1] Prov. XIII, 1-25.

tiens est, exaltat stultitiam suam. Vita carnium sanitas cordis : putredo ossium invidia. Qui calumniatur egentem, exprobrat factori ejus : honorat autem eum, qui miseretur pauperis [1].

Et post septem versus : Responsio mollis frangit iram : sermo durus suscitat furorem. Lingua sapientium ornat scientiam : os fatuorum ebullit stultitiam. *Et post septemdecim versus.* Non amat pestilens eum qui se corripit, nec ad sapientes graditur [2]. *Et post duodecim versus :* Melius est parum cum timore Domini, quam thesauri magni et insatiabiles. Melius est vocari ad olera cum charitate, quam ad vitulum saginatum cum odio. Vir iracundus provocat rixas : qui patiens est mitigat suscitatas. Iter pigrorum quasi sepes spinarum : via justorum absque offendiculo. Filius sapiens lætificat patrem : et stultus homo despicit matrem suam. *Et post duos versus :* Dissipantur cogitationes ubi non est consilium : ubi vero plures sunt consiliarii, confirmantur. Lætatur homo in sententia oris sui; et sermo opportunus est optimus. Semita vitæ super eruditum, ut declinet de inferno novissimo. *Et post quatuor versus :* Conturbat domum suam, qui sectatur avaritiam : qui autem odit munera, vivet. Mens justi meditabitur obedientiam : os impiorum redundat malis. Longe est Dominus ab impiis, et orationes justorum exaudiet. Lux oculorum lætificat animam : fama bona impinguat ossa. Auris quæ audit increpationes vitæ, in medio sapientium commorabitur. Qui abjicit disciplinam, despicit animam suam : qui autem acquiescit increpationibus, possessor est cordis. Timor Domini, disciplina sapientiæ; et gloriam præcedit humilitas [3].

Hominis est animum præparare, et Dei gubernare linguam. Omnes viæ hominum patent oculis ejus : spirituum

[1] Prov. XIV, 12-31. — [2] Id. XV, 1, 2 et 12. — [3] Ibid. 16-33.

ponderator est Dominus. Revela Domino opera tua, et dirigentur cogitationes tuæ. Universa propter semetipsum operatus est Dominus; impium quoque ad diem malum. Abominatio Domini omnis arrogans; etiamsi manu ad manum fuerit, non erit innocens. Misericordia et veritate redimitur iniquitas, et in timore Domini declinatur a malo. Cum placuerint Domino viæ hominis, inimicos quoque ejus convertet ad pacem. Melius est parum cum justitia, quam multi fructus cum iniquitate. Cor hominis disponit viam suam : sed Domini est dirigere gressus ejus. Divinatio in labiis regis, in judicio non errabit os ejus. Pondus et statera judicia Domini sunt, et opera ejus omnes lapides sæculi. Abominabiles regi qui agunt impie; quoniam justitia firmatur solium. Voluntas regum labia justa, qui recta loquitur dirigetur. Indignatio regis nuntii mortis; et vir sapiens placabit eam. In hilaritate vultus regis, vita; et clementia ejus, quasi imber serotinus. Posside sapientiam, quia auro melior est : et acquire prudentiam, quia pretiosior est argento. Semita justorum declinat mala; custos animæ suæ servat viam suam. Contritionem præcedit superbia; et ante ruinam exaltatur spiritus. Melius est humiliari cum mitibus, quam dividere spolia cum superbis. Eruditus in verbo reperiet bona; et qui in Domino sperat, beatus est. Qui sapiens corde est, appellabitur prudens; et qui dulcis eloquio, majora percipiet [1]. *Et post septemdecim versus* : Melior est patiens viro forti; et qui dominatur animæ suæ, expugnatori urbium. Sortes mittuntur in sinum; sed a Domino temperantur [2].

Melior est buccella sicca cum gaudio, quam domus plena victimis cum jurgio. Servus sapiens dominabitur filiis stultis, et inter fratres hæreditatem dividet. Sicut

[1] Prov. XVI, 1-21. — [2] Ibid. 32, 33.

igne probatur argentum, et aurum camino; ita corda probat Dominus. Malus obedit linguæ iniquæ, et fallax obtemperat labiis mendacibus. Qui despicit pauperem, exprobrat factori ejus; et qui ruina lætatur alterius, non erit impunitus. Corona senum filii filiorum; et gloria filiorum patres sui. Non decent stultum verba composita, nec principem labium mentiens. Gemma gratissima expectatio præstolantis, quocumque se verterit, prudenter intelliget. Qui celat delictum, quærit amicitias : qui altero sermone repetit, separat fœderatos. Plus proficit correptio apud prudentem, quam centum plagæ apud stultum. Semper jurgia quærit malus : Angelus autem crudelis mittetur contra eum. Expedit magis ursæ occurrere raptis fœtibus, quam fatuo confidenti sibi in stultitia sua. Qui reddit mala pro bonis, non recedet malum de domo ejus. Qui dimittit aquam, caput est jurgiorum; et antequam patiatur contumeliam, judicium deserit. Et qui justificat impium, et qui condemnat justum, abominabilis est uterque apud Deum [1]. *Et post sexdecim versus :* Munera de sinu impius accipit, ut pervertat semitas judicii. In facie prudentis lucet sapientia : oculi stultorum in finibus terræ. *Et post tres versus :* Qui moderatur sermones suos, doctus et prudens est, et pretiosi spiritus vir eruditus [2].

Et post duos versus : Occasiones quærit qui vult recedere ab amico; omni tempore erit exprobrabilis. *Et post sex versus :* Accipere personam impii non est bonum, ut declines a veritate judicii. *Et post sex versus :* Qui mollis et dissolutus est in opere suo, frater est sua opera dissipantis. Turris fortissima nomen Domini : ad ipsam currit justus, et exaltabitur. *Et post duos versus :* Antequam conteratur, exaltatur cor hominis; et antequam glorificetur, humiliatur. *Et post septem versus :* Justus

[1] Prov. XVII, 1-15. — [2] Ibid. 23, 24 et 27.

est prior accusator sui; venit amicus ejus, et investigabit eum. Contradictiones comprimit sors, et inter potentes quoque dijudicat. Frater qui adjuvatur a fratre, quasi civitas firma, et judicia quasi vectes urbium. *Et post duos versus* : Mors et vita in manu linguæ; qui diligunt eam, comedent fructus ejus. Qui invenit mulierem bonam, invenit bonum : et hauriet jucunditatem a Domino. Cum obsecrationibus loquetur pauper; et dives effabitur rigide. Vir amicabilis ad societatem, magis amicus erit quam frater [1].

Melior est pauper, qui ambulat in simplicitate sua, quam dives torquens labia, et insipiens. Ubi non est scientia animæ, non est bonum; et qui festinus est, pedibus offendit. Stultitia hominis supplantat gressus ejus, et contra Deum fervet animo suo. Divitiæ addunt amicos plurimos : a paupere autem et quos habuit separantur. Testis falsus non erit impunitus; et qui mendacia loquitur non effugiet. Multi colunt personam potentis, et amici sunt dona tribuentis. Fratres hominis pauperis oderunt eum; insuper et amici procul recesserunt ab eo. Qui tantum verba sectatur, nihil habebit : qui autem possessor est mentis, diligit animam suam [2]. *Et post decem versus* : Pigredo immittit soporem, et anima dissoluta esuriet. Qui custodit mandatum, custodit animam suam, qui autem negligit vias suas, mortificabitur. Fœneratur Domino qui miseretur pauperis, et vicissitudinem suam reddet ei. Erudi filium tuum, ne desperes. *Et post sex versus* : Homo indigens misericors est; et melior pauper quam vir mendax. Timor Domini ad vitam, et in plenitudine commorabitur absque visitatione pessimi. *Et post duos versus* : Pestilente flagellato stultus sapientior erit : sin autem corripueris sapientem, intelliget disciplinam.

[1] Prov. XVIII, 1-24. — [2] Id. XIX, 1-8.

Qui affligit patrem, et fugit matrem, ignominiosus est et infelix. Non cesses, fili, audire doctrinam, nec ignores sermones scientiæ. Testis iniquus deridet judicium; et os impiorum devorat iniquitatem. Parata sunt derisoribus judicia, et mallei percutientes stultorum corporibus [1].

Luxuriosa res vinum, et tumultuosa ebrietas : quicumque in his delectatur, non erit sapiens [2]. *Et post aliquot versus :* Pondus et pondus, mensura et mensura, utrumque abominabile est apud Deum. Ex studiis suis intelligitur puer, si munda et si recta sint opera ejus. *Et post duos versus :* Noli diligere somnum, ne te egestas opprimat : aperi oculos tuos, et saturare panibus. *Et post septemdecim versus :* Abominatio est apud Deum pondus et pondus; statera dolosa non est bona [3]. *Et post viginti quinque versus :* Qui obturat aurem suam ad clamorem pauperis, et ipse clamabit, et non exaudietur : Munus absconditum extinguit iras, et donum in sinu indignationem maximam. Gaudium justo est facere judicium : et pavor operantibus iniquitatem. Vir qui erraverit a via doctrinæ, in cœtu gigantium repugnabitur. *Et post novem versus :* Qui custodit os suum et linguam, custodit ab angustiis animam suam. Superbus et arrogans vocatur indoctus, qui in ira operatur superbiam. Desideria occidunt pigrum, noluerunt enim quidquam manus ejus operari. Tota die concupiscit et desiderat : qui autem justus est tribuet, et non cessabit. Hostiæ impiorum abominabiles; quia offeruntur ex scelere. Testis mendax peribit : vir bene dicens, loquetur victoriam [4].

Et post quinque versus : Melius est nomen bonum, quam divitiæ multæ. *Et post quindecim versus :* Qui pronus est ad misericordiam, benedicetur : de panibus

[1] Prov. XIX, 15-29. — [2] Id. XX, 1. — [3] Ibid. 10-13 et 23. — [4] Id. XXI, 13-28.

enim suis dedit pauperi. Ejice derisorem, et exibit cum eo jurgium, cessabuntque causæ et contumeliæ. *Et post quatuor versus* : Dicit piger : Leo est foris, in medio platearum occidendus sum. *Et post tres versus* : Qui calumniatur pauperem ut augeat divitias suas, dabit ipse ditiori, et egebit. *Et post octo versus* : Non facias violentiam pauperi, quia pauper est, neque conteras egenum in porta : quia Dominus judicabit causam ejus, et configet eos qui confixerunt animam ejus. Noli esse amicus homini iracundo ; neque ambules cum viro furioso : ne forte discas semitas ejus, et sumas scandalum animæ tuæ. Noli esse cum iis, qui defigunt manus suas, et qui vades se offerunt pro debitis[1].

Et post aliquantum : Noli subtrahere a puero disciplinam : si enim percusseris eum virga, non morietur. Tu virga percuties eum, et animam ejus de inferno liberabis. *Et post octo versus* : Noli esse in conviviis potatorum, nec in comessationibus eorum qui carnes ad vescendum conferunt. *Et post vigenti versus* : Ne intuearis vinum quando flavescit, cum splenduerit in vitro color ejus. Ingreditur blande : sed in novissimo mordebit ut coluber, et sicut regulus venena diffundet[2].

Et post septem versus : Ne æmuleris, *inquit*, viros malos, nec desideres esse cum eis : quia rapinas meditatur mens eorum, et fraudes labia eorum loquuntur. *Item post sexdecim versus* : Erue eos qui ducuntur ad mortem, et qui trahuntur ad interitum liberare ne cesses. Si dixeris : Vires non suppetunt : qui inspector est cordis, ipse intelligit ; et servatorem animæ tuæ nihil fallit, redetque homini juxta opera sua. *Item post novem versus* : Cum ceciderit inimicus tuus, ne gaudeas ; et in

[1] Prov. XXII, 1-26. — [2] Id. XXIII, 13, 14, 20, 31, 32.

ruina ejus ne exultet cor tuum : ne forte videat Dominus, et displiceat ei, et auferat ab eo iram suam. Ne contendas cum pessimis, nec æmuleris impios. *Et post duos versus :* Time Dominum, fili mi, et regem ; et cum detractoribus non commiscearis : quoniam repente consurget perditio eorum : et ruinam utriusque quis novit ? Hæc quoque sapientibus : Cognoscere personam in judicio, non est bonum Qui dicit impio : Justus es, maledicent ei populi, et detestabuntur eum tribus. Qui arguunt laudabuntur, et super ipsos veniet benedictio. Labia deosculabitur, qui recta verba respondet. *Et post duos versus :* Ne sis testis frustra contra proximum tuum, nec lactes quemquam labiis tuis. Nec dicas : Quomodo fecit mihi, sic faciam ei ; reddam unicuique secundum opus suum. Per agrum hominis pigri transivi, et per vineam viri stulti, et ecce totum repleverant urticæ, operuerant superficiem ejus spinæ, et maceria lapidum destructa erat. Quod cum vidissem, posui in corde meo, et exemplo didici disciplinam [1].

Et post viginti versus : Quæ viderunt oculi tui, ne proferas in jurgio cito ; ne postea emendare non possis, cum dehonestaveris amicum tuum. Causam tuam tracta cum amico tuo ; et secretum extraneo non reveles ; ne forte insultet tibi cum audierit, et exprobrare non cesset. Mala aurea in lectis argenteis, qui loquitur verbum in tempore suo. Inauris aurea et margarita fulgens qui arguit sapientem, et aurem obedientem [2]. *Et post septemdecim versus :* Acetum in nitro est, qui cantat carmina cordi pessimo. Si esurierit inimicus tuus, ciba illum ; et si sitierit, da ei aquam bibere : prunas enim congregabis super caput ejus, et Dominus reddet tibi. *Et*

[1] Prov. XXIV, 1-32. — [2] Id. XXV, 8 et 11-12.

post decem versus : Sicut urbs patens et absque murorum ambitu, sic vir qui non potest in loquendo cohibere spiritum suum[1].

Et post duos versus : Sicut avis ad alia transvolans, et passer quo libet vadens : sic maledictum frustra prolatum in quempiam superveniet. Flagellum equo, et chamus asino, et virga dorso imprudentium. Ne respondeas stulto juxta stultitiam suam; ne efficiaris ei similis. Responde stulto juxta stultitiam suam; ne sibi sapiens esse videatur[2]. *Et post decem versus* : Sicut canis qui revertitur ad vomitum suum, sic imprudens qui iterat stultitiam suam. Vidisti hominem sapientem sibi videri, magis illo spem habebit stultus. Dicit piger : Leo est in via, et leæna in itineribus. Sicut ostium vertitur in cardine suo, ita piger in lectulo suo. Abscondit piger manus sub ascella sua, et laborat si ad os suum eas converterit. Sapientior sibi piger videtur septem viris loquentibus sententias. Sicut qui apprehendit auribus canem, sic qui transit impatiens et commiscetur rixæ alterius. Sicut noxius est, qui mittit lanceas et sagittas in mortem, sic vir qui fraudulenter nocet amico suo, et cum fuerit deprehensus dicit : Ludens feci. Cum defecerint ligna, extinguetur ignis : et susurrone subtracto, jurgia conquiescunt. Sicut carbones ad prunas, et ligna ad ignem, sic homo iracundus suscitat rixas. Verba susurratoris quasi simplicia, et ipsa perveniunt ad intima ventris. *Et post tres versus* : Labiis suis intelligitur inimicus, cum in corde tractaverit dolos. Quando submiserit vocem suam, ne credideris ei; quoniam septem nequitiæ sunt in corde illius. Qui operit odium fraudulenter, revelabitur malitia ejus in concilio. Qui fodit foveam, incidet in eam; et qui volvit lapidem,

[1] Prov. xxv, 20-22 et 28. — [2] Id. xxvi, 2-5.

revertitur ad eum. Lingua fallax non amat veritatem; et os lubricum operatur ruinas[1].

Ne glorieris in crastinum, ignorans quid superventura pariat dies. Laudet te alienus, et non os tuum; extraneus, et non labia tua. *Et post quatuor versus :* Melior est manifesta correptio, quam amor absconditus. Meliora sunt vulnera diligentis, quam fraudulenta odientis oscula. *Et post tres versus :* Amicum tuum, et amicum patris tui ne dimiseris. *Et post aliquot versus :* Infernus et perditio non replentur : similiter et oculi hominum insatiabiles. Quomodo probatur in conflatorio argentum, et in fornace aurum; sic probatur homo in ore laudantis. Si contuderis stultum in pila, quasi ptisanas feriente desuper pilo, non auferetur ab eo stultitia ejus[2].

Et post aliquot versus : Vir pauper calumnians pauperes, similis est imbri vehementi, in quo paratur fames. Qui derelinquunt legem, laudant impium : qui custodiunt, succenduntur contra eum. Viri mali non cogitant judicium : qui autem requirunt Dominum, animadvertunt omnia. Melior est pauper ambulans in simplicitate sua, quam dives in pravis itineribus. *Et post duos versus :* Qui coacervat divitias usuris et fœnore, liberali in pauperes congregat eas. Qui declinat aurem suam ne audiat legem, oratio ejus erit execrabilis. Qui decipit justos in via mala, in interitu suo corruet, et simplices possidebunt bona ejus. *Et post quatuor versus :* Qui abscondit scelera sua, non dirigetur : qui autem confessus fuerit et reliquerit ea, misericordiam consequetur. Beatus homo qui semper est pavidus : qui vero mentis est duræ, corruet malum. *Item post duodecim versus :* Vir fidelis multum laudabitur : qui autem festinat ditari, non erit innocens. Qui cognoscit in judicio faciem, non facit bene; iste et

[1] Prov. XXVI, 11-28. — [2] Id. XXVII, 1-6, 10 et 20-22.

pro buccella panis deserit veritatem. Vir qui festinat ditari, et aliis invidet, ignorat quod egestas superveniet ei. Qui corripit hominem, gratiam postea inveniet apud eum, magis quam ille qui per linguæ blandimenta decipit. Qui subtrahit aliquid a patre suo et a matre, et dicit : Hoc non est peccatum, particeps homicidæ est. Qui se jactat et dilatat, jurgia concitat : qui autem sperat in Domino, sanabitur. Qui confidit in corde suo, stultus est : qui autem graditur sapienter, ipse salvabitur. Qui dat pauperi, non indigebit : qui despicit deprecantem, sustinebit penuriam [1].

Et post decem versus : Homo qui blandis fictisque sermonibus loquitur amico suo, rete expandit gressibus ejus [2].

Et post viginti-duos versus : Servus verbis non potest erudiri ; quia quod dicis intelligit, et respondere contemnit. Vidisti hominem velocem ad loquendum ? stultitia magis speranda est, quam illius correptio. *Et pos quatuor versus :* Superbum sequitur humilitas, et humilem suscipiet gloria. Qui cum fure partitur, odit animam suam ; adjurantem audit, et non indicat. Qui timet hominem, cito corruet : qui autem sperat in Domino, sublevabitur. Multi requirunt faciem principis, et a Domino judicium egreditur singulorum. Abominantur justi virum impium ; et abominantur impii eos qui in recta sunt via [3].

Et post quatuordecim versus : Duo rogavi, ne deneges mihi antequam moriar : Vanitatem et verba mendacia longe fac a me : Mendicitatem et divitias ne dederis mihi ; tribue tantum victui meo necessaria : ne forte saturatus illiciar ad negandum, et dicam : Quis est Dominus ? aut egestate compulsus furer, et perjurem nomen

[1] Prov. xxviii, 3-27. — [2] Id. xxix, 5. — [3] Ibid. 19-26.

Dei mei. Ne accuses servum ad Dominum suum, ne forte maledicat tibi, et corruas [1].

Et post aliquantum : Aperi os tuum, decerne quod justum est, et judica inopem et pauperem [2].

Satis sint ista de Parabolis. Deinde librum alium Salomonis qui vocatur Ecclesiastes, intuentes, similiter ea, quæ in illo invenerimus huic operi apta, monstrabimus.

DE ECCLESIASTE.

Et vidi quia tantum præcederet sapientia stultitiam, quantum differt lux a tenebris. Sapientis oculi in capite ejus : stultus in tenebris ambulat [3].

Et post aliquantum : Custodi pedem tuum ingrediens domum Dei. Multo enim melior est obedientia quam stultorum victimæ, qui nesciunt quid faciant mali [4].

Ne temere quid loquaris, neque cor tuum sit velox ad proferendum sermonem coram Deo. Deus enim in cœlo, et tu super terram ; idcirco sint pauci sermones tui. Multas curas sequuntur somnia, et in multis sermonibus invenitur stultitia. Si quid vovisti Deo, ne moreris reddere : displicet enim ei infidelis et stulta promissio : sed quodcumque voveris redde : multoque melius est non vovere, quam post votum promissa non reddere. Ne dederis os tuum ut peccare facias carnem tuam, neque dicas coram Angelo : Non est providentia : ne forte iratus Deus super sermone tuo dissipet cuncta opera manuum tuarum. Ubi multa sunt somnia, plurimæ vanitates et sermones innumeri : tu vero Deum time. *Et post sex versus :* Avarus

[1] Prov. xxx, 7, 9 et 10. — [2] Id. xxxi, 9. — [3] Eccle. ii, 13, 14. — [4] Id. iv, 17.

non impletur pecunia ; et qui amat divitias, fructus non capiet ex eis[1].

Et post aliquantum : Melius est ire ad domum luctus, quam ad domum convivii : in illa enim finis cunctorum admonetur hominum, et vivens cogitat quid futurum sit. Melior est ira risu ; quia per tristitiam vultus corrigitur animus delinquentis. Cor sapientium, ubi tristitia est ; et cor stultorum, ubi lætitia. Melius est a sapiente corripi, quam stultorum adulatione decipi : quia sicut sonitus spinarum ardentium sub olla, sic risus stulti. *Et post quatuor versus* : Melior est patiens arrogante. Ne velox sis ad irascendum ; quia ira in sinu stulti requiescit. Ne dicas : Quid putas causæ est, quod priora tempora meliora fuere, quam nunc sunt? stulta est enim hujuscemodi interrogatio. *Et post tres versus* : Hoc autem plus habet eruditio et sapientia, quod vitam tribuunt possessori suo[2].

Et aliquanto post : Ego os regis observo, et præcepta juramenti Dei. Ne festines recedere a facie ejus, neque permaneas in opere malo. *Et paulo post* : Ex eo quod peccator, *inquit*, centies facit malum, et per patientiam sustentatur, ego cognovi quod erit bonum timentibus Deum, qui verentur faciem ejus. Non sit bonum impio, nec prolongentur dies ejus : sed quasi umbra transeant, qui non timent faciem Dei[3].

Et post aliquantum : Dicebam ego meliorem esse sapientiam fortitudine. *Et post quatuor versus* : Melior est sapientia quam arma bellica : et qui in uno peccaverit, multa bona perdet[4]. *Et post duos versus* :

Pretiosior est sapientia et gloria parva ad tempus, stultitia. *Et post tredecim versus* : Qui fodit foveam, inci-

[1] Eccle. v, 1-6 et 9. — [2] Id. vii, 3-13. — [3] Id. viii, 2, 3 et 12, 13. — [4] Id. ix, 16 et 18.

det in eam : et qui dissipat sepem, mordebit eum coluber. Qui transfert lapides, affligetur in eis ; et qui scindit ligna, vulnerabitur ab eis. Si retusum fuerit ferrum, et hoc non ut prius, sed hebetatum fuerit ; multo labore exacuetur, et post industriam sequetur sapientia. Si mordeat serpens in silentio, nihil eo minus habet qui occulte detrahit. Verba oris sapientis gratia, et labia insipientis præcipitabunt eum [1].

Et paulo post : Lætare ergo juvenis in adolescentia tua ; et in bono sit cor tuum in diebus juventutis tuæ, et ambula in viis cordis tui, et in intuitu oculorum tuorum, et scito quod pro omnibus his adducet te Deus in judicium. Aufer iram a corde tuo, et amove malitiam a carne tua. Adolescentia enim et voluptas vana sunt [2].

Memento Creatoris tui in diebus juventutis tuæ. *Et post aliquot versus :* Deum time, et mandata ejus observa [3].

DE CANTICO CANTICORUM.

Restat ille liber Salomonis, cujus inscriptio est, Canticum Canticorum. Sed de illo in hoc opus quid transferre possumus, cum totus amores sanctos Christi et Ecclesiæ figurata locutione commendet, et prophetica pronuntiet altitudine ? nisi quod in eo, quamvis sit ad intelligendum difficillimus, possumus tamen facile advertere, quantum sit divina illa et divinitus inspirata charitas appetenda, quantique pendenda : quandoquidem non ibi semel dicitur, sed alio atque alio loco iterum ac tertio repetitur : Adjuro vos, filiæ Jerusalem, per capreas cervosque campo-

[1] Eccle. x, 1 et 8-12. — [2] Id. xi, 9, 10. — [3] Id. xii, 1 et 13.

rum, ne suscitetis neque evigilare faciatis dilectam, donec ipsa velit. Adjuro vos filiæ, Jerusalem, in virtutibus et viribus agri, si levaveritis charitatem quoadusque velit[1]. *Ecclesia quippe, in qua utique sumus, his verbis exhortatur filias suas, hoc est, se ipsam in plurimis constitutam. Ipsa est ager Dei fructuosissimus, cujus virtutes et vires magnæ sunt, ad quas amando Christum Martyres pervenerunt. Nam quousque vult ille dilectæ suæ in hac interim vita charitatem levari, nisi quousque ipse docuit verbo, et suo est hortatus exemplo*, dicens : « *Majorem hac charitatem nemo » habet, quam ut animam suam ponat quis pro ami- » cis suis*[2] : » *et quod dixit, afficiens? unde ne ad ipsum solum hoc pertinere videretur, ait Joannes in Epistola sua* : « *Sicut Christus pro nobis animam » suam posuit, sic et nos debemus animas pro fra- » tribus ponere*[3], *hoc ergo est*, » quoadusque velit. *Legitur etiam in eodem Cantico* : Ordinate in me charitatem[4]. *Christus quoque ipse ibi dicit* : Pulchra es, amica mea, suavis et decora sicut Jerusalem[5]. *Et alibi* : Quam pulchra es et quam decora, charissima in deliciis[6] ! *Et alio loco* : Pone me ut signaculum super cor tuum, ut signaculum super brachium tuum : quia fortis est ut mors dilectio, dura sicut infernus æmulatio[7]. *Et post unum versum* : Aquæ multæ non potuerunt extinguere charitatem, nec flumina obruent illam. Si dederit homo omnem substantiam domus suæ pro dilectione, quasi nihil despiciet eam[8].

[1] Cant. II, 7, III, 5, et VIII, 4. juxta LXX. — [2] Joan. XV, 13. — [3] I Joan. III, 16. — [4] Cant. IV, 4, juxta LXX. — [5] Id. VI, 3. — [6] Id. VII, 6. — [7] Id. VIII, 6. — [8] Ibid. 7.

DE LIBRO JOB.

Qui noverunt eum, ignorant dies illius. Alii terminos transtulerunt, diripuerunt greges, et rapuerunt eos. Asinum pupillorum abegerunt, et abstulerunt pro pignore bovem viduæ. *Et post quinque versus :* Agrum non suum demetunt ; et vineam ejus, quem vi oppresserunt, vindemiant. Nudos dimittunt homines, indumenta tollentes, quibus non est operimentum in frigore. *Et post duos versus :* Vim fecerunt deprædantes pupillos, et vulgum pauperem spoliaverunt. Nudis et incedentibus absque vestitu et esurientibus tulerunt spicas. *Et post duos versus :* De civitatibus fecerunt viros gemere ; et anima vulneratorum clamavit ; et Deus inultum abire non patitur. Ipsi fuerunt rebelles lumini : nescierunt vias ejus, nec reversi sunt per semitas illius. *Et post viginti et unum versus :* Conteratur quasi lignum infructuosum. Pavit enim sterilem, et quæ non parit ; et viduæ bene non fecit. Detraxit fortem in fortitudine sua [1].

Et post aliquantum : Auris audiens beatificabat me ; et oculus videns testimonium reddebat mihi, quod liberassem pauperem vociferantem, et pupillum cui non esset adjutor. Benedictio perituri super me veniebat, et cor viduæ consolatus sum. Justitia indutus sum, et vestivi me sicut vestimento et diademate judicio meo. Oculus fui cæco, et pes claudo. Pater eram pauperum : et causam quam nesciebam, diligenter investigabam. Conterebam molas iniqui, et de dentibus illius auferebam prædam [2].

Et aliquanto post : Si ambulavi in vanitate, et festinavit in dolo pes meus ; appendat me in statera justa, et

[1] Job. xxiv, 1-3 et 6-22. — [2] Id. xxix, 11-17.

sciat Deus simplicitatem meam. Si declinavit gressus meus de via : et si secutus est oculus meus cor meum, et in manibus meis adhæsit macula [1]. *Et post duos versus :* Si deceptum est cor meum super mulierem ; et si ad ostium amici mei insidiatus sum. *Et post duos versus :* Hoc enim nefas est, et iniquitas maxima. Ignis est usque ad perditionem devorans, et omnia eradicans genimina. Si contempsi judicium subire cum servo meo et ancilla mea, cum disceptarent adversus me. *Et post quatuor versus :* Si negavi quod volebant pauperibus, et oculos viduæ expectare feci. Si comedi buccellam meam solus, et non comedit pupillus ex ea. Quia ab infantia mea crevit mecum miseratio, et de utero matris meæ egressa est mecum. Si despexi pereuntem, eo quod non habuerit vestimentum, et absque operimento pauperem. Si non benedixerunt mihi latera ejus, et de velleribus ovium mearum calefactus est. Si levavi super pupillum manum meam, etiam cum viderem me superiorem in portis [2]. *Et post quinque versus :* Si putavi aurum robur meum, et obryso dixi : Fiducia mea. Si lætatus sum super multas divitias meas, et quia plurima reperit manus mea. *Et post sex versus :* Si gavisus sum ad ruinam ejus qui me oderat, et exultavi quod invenisset eum malum. *Et post quatuor versus :* Foris non mansit peregrinus, ostium meum viatori patuit. Si abscondi quasi homo peccatum meum, et celavi in sinu meo iniquitatem meam. Si expavi ad multitudinem nimiam, et despectio propinquorum terruit me : et non magis tacui, nec egressus sum ostium. Quis mihi tribuat auditorem, ut desiderium meum Omnipotens audiat, et librum scribat ipse qui judicat : ut in humero meo portem illum, et circumdem quasi coronam mihi ? Per singulos gradus meos pronuntiabo illum,

[1] Job. XXXI, 5-7. — [2] Ibid. 9-21.

et quasi principi offeram eum. Si adversus me terra mea clamat, et cum ipsa sulci ejus deflent. Si fructus ejus comedi absque pecunia, et animam agricolarum afflixi[1].

Nunc jam de libris Prophetarum quæ sunt huic operi necessaria colligamus. Ac primum de his Prophetis, qui propter brevitatem voluminum suorum Minores vocantur. Ergo apud Osee prophetam istâ comperimus.

DE LIBRO OSEE.

Audite verbum Domini, filii Israël, quia judicium Domino cum habitatoribus terræ. Non est enim veritas, et non est misericordia, et non est scientia Dei in terra. Maledictum, et mendacium, et homicidium, et furtum, et adulterium inundaverunt, et sanguis sanguinem tetigit. *Et post duodecim versus :* Quia tu scientiam repulisti, repellam te, ne sacerdotio fungaris mihi. *Et post quindecim versus :* Quoniam Dominum reliquerunt in non custodiendo. Fornicatio, et vinum, et ebrietas aufert cor. *Et post septemdecim versus :* Quoniam ipsi cum meretricibus versabantur, et cum effœminatis sacrificabant. Et populus non intelligens vapulabit. Si fornicaris tu, Israël, non delinquat saltem Juda. Et nolite ingredi in Galgala ; et ne ascendatis in Bethave ; neque juraveritis, Vivit Dominus[2].

Et post aliquot versus : Non dabunt cogitationes suas, ut revertantur ad Dominum Deum suum ; quia spiritus fornicationis in medio eorum ; et Dominum non cognoverunt[3].

Et post sexaginta et unum versus : Judicia tua quasi

[1] Job. xxxi, 24-39 — [2] Osee iv, 1, 2, 6, 10, 14, 15 — [3] Id. v, 4.

lux egredientur. Quia misericordiam volui et non sacrificium, et scientiam Dei plus quam holocausta[1].

Et post aliquantum : Seminate vobis in justitia, et metite in ore misericordiæ : innovate vobis novale. Tempus autem requirendi Dominum, cum venerit qui docebit vos justitiam[2].

Et post septuaginta-octo versus : Et tu ad Dominum Deum converteris : misericordiam et judicium custodi ; et spera in Domino Deo tuo semper[3].

Et post quinquaginta et unum versus : Ego autem Dominus Deus tuus, eduxi te de terra Ægypti ; et Dominum absque me nescies ; et Salvator non est præter me[4].

Et post triginta novem versus : Convertere, Israël, ad Dominum Deum tuum ; quoniam corruisti in iniquitate tua. Tollite vobiscum verba, et convertimini ad Dominum ; dicite ei : Omnem iniquitatem aufer, et accipe bonum ; et reddemus vitulos labiorum nostrorum[5].

DE LIBRO JOEL.

Expergiscimini ebrii, et flete, et ululate omnes, qui bibitis vinum in dulcedine ; quoniam periit ab ore vestro. Gens enim ascendit super terram meam fortis et innumerabilis[6].

Et post aliquantum : Nunc ergo dicit Dominus : Convertimini ad me in toto corde vestro, in jejunio et in fletu, et in planctu : et scindite corda vestra et non vestimenta vestra : et convertimini ad Dominum Deum vestrum : quia benignus et misericors est[7].

[1] Osée VI, 5, 6. — [2] Id. X, 12, — [3] Id. XII, 6. — [4] Id. XIII, 4. — [5] Id. XIV, 2, 3. — [6] Joël I, 5, 6. — [7] Id. II, 12, 13.

DE LIBRO AMOS.

Hæc dicit Dominus : Super tribus sceleribus Juda, et super quatuor non convertam eum; eo quod abjecerint legem Domini, et mandata ejus non custodierint. Deceperunt enim eos idola sua, post quæ abierunt patres eorum. *Et post duos versus* : Hæc dicit Dominus : Super tribus sceleribus Israël, et super quatuor non convertam eum; pro eo quod vendiderint pro argento justum, et pauperem pro calceamentis. Qui conterunt super pulverem terræ capita pauperum, et viam humilium declinant. Et filius ac pater ejus ierunt ad puellam, ut violarent nomen sanctum meum. *Et post unum versum* : Et vinum, *inquit*, damnatorum bibebant in domo Dei sui[1].

Et aliquanto post : Quia hæc dicit Dominus domui Israël : Quærite me, et vivetis : *Et post tres versus* : Quærite Dominum, et vivite. *Et post octo versus* : Odio habuerunt in porta corripientem, et loquentem perfecte abominati sunt. Idcirco pro eo quod diripiebatis pauperem, et prædam electam tollebatis ab eo. *Et post tres versus* : Quia cognovi multa scelera vestra, et fortia peccata vestra. Hostes justi, accipientes munus, et pauperes in porta deprimentes. *Et post duos versus* : Quærite bonum et non malum, ut vivatis; et erit Dominus Deus exercituum vobiscum, sicut dixistis. Odite malum, et diligite bonum, et constituite in porta judicium; si forte misereatur Dominus exercituum reliquiis Joseph[2].

Et post aliquot versus : Qui dormitis in lectis eburneis, et lascivitis in stratis vestris. Qui comeditis agnum de grege, et vitulum de medio armenti. Qui canitis ad

[1] Amos II, 4, 6-8. — [2] Id. V, 6, 10-12 et 14, 15.

vocem psalterii : sicut David putaverunt se habere vasa cantici : bibentes in phialis vinum, et optimo unguento delibuti, et nihil patiebantur super contritione Joseph[1].

Et post aliquantum : Audite hoc qui conteritis pauperem, et deficere facitis egenos terræ, dicentes : Quando transibit messis, et venumdabimus merces ; et sabbatum, et aperiemus frumentum : ut minuamus mensuram, et augeamus siclum, et supponamus stateras dolosas : ut possideamus in argento egenos et pauperes pro calceamentis. et quisquilias frumenti vendamus[2].

DE LIBRO MICHÆÆ.

Væ qui cogitatis inutile, et operamini malum in cubilibus vestris. In luce matutina faciunt illud ; quoniam contra Deum manus eorum. Et concupierunt agros, et violen ter tulerunt, et domos rapuerunt, et calumniabantur virum et domum ejus, virum et hæreditatem ejus[3].

Et post aliquantum : Audite hæc principes domus Jacob, et judices domus Israël, qui abominamini judicium, et omnia recta pervertitis. Qui ædificatis Sion in sanguinibus, et Jerusalem in iniquitate. Principes ejus in muneribus judicabant ; et sacerdotes ejus in mercede docebant ; et prophetæ ejus in pecunia divinabant, et super Dominum requiescebant, dicentes : Numquid non Deus in medio nostrum ? Non venient super nos mala[4].

Et post aliquantum : Indicabo tibi, o homo, quid sit bonum, et quid Dominus quærat a te, utique facere judicium, et diligere misericordiam, et sollicitum ambulare cum Deo tuo. *Et post tres versus :* Adhuc ignis in domo impii, thesauri iniquitatis, et mensura minor iræ plena.

[1] Amos VI, 4-6. — [2] Id. VIII, 4-6. — [3] Mich. II, 1, 2. — [4] Id. III, 9-11.

Numquid justificabo stateram impiam, et saccelli pondera dolosa? In quibus divites ejus repleti sunt iniquitate, et habitantes in ea loquebantur mendacium, et lingua eorum fraudulenta in ore eorum[1].

Et post duodecim versus : Væ mihi, quia factus sum sicut qui colligit in autumno racemos vindemiæ. Non est botrus ad comedendum, præcoquas ficus desideravit anima mea. Periit sanctus de terra, et rectus in hominibus non est, omnes in sanguine insidiantur; vir fratrem suum venatur ad mortem : malum manuum suarum dicunt bonum. Princeps postulat, et judex in reddendo est, et magnus locutus est desiderium animæ suæ[2].

DE LIBRO HABACUC.

Contra me factum est judicium, et contradictio potentior. Propter hoc lacerata est lex, et non pervenit usque ad finem judicium : quia impius prævalet adversus justum, propterea egreditur judicium perversum[3].

Et paulo post: Justus autem in fide sua vivet. Et quomodo vinum potantem decipit, sic erit vir superbus, et non decorabitur. *Et post aliquantum* : Quid prodest sculptile, quia illud sculpsit fictor suus conflatilem et imaginem falsam; quia speravit in figmento fictor ejus, ut faceret simulacra muta? Væ qui dicit ligno : Expergiscere; Surge, lapidi tacenti. Numquid ipse docere poterit? Ecce iste coopertus est auro et argento, et omnis spiritus non est in visceribus ejus. Dominus autem in templo sancto suo : sileat a facie ejus omnis terra[4].

[1] Mich. VI, 8-12. — [2] Id. VII, 1-3. — [3] Habac. I, 3, 4. — [4] Id. II, 4, 5 et 18-20.

DE LIBRO SOPHONIÆ.

Disperdam, *inquit*, de loco hoc reliquias Baal, et nomina æedituorum cum sacerdotibus; et eos qui adorant super tecta militiam cœli, et adorant, et jurant in Domino, et jurant in Melchom; et qui avertuntur de post tergum Domini; et qui non quæsierunt Dominum, nec investigaverunt eum. Silete a facie Domini; quia juxta est dies Domini. *Et post sexdecim versus* : Et erit in tempore illo, scrutabor Jerusalem in lucernis, et visitabo super viros defixos in fæcibus suis, qui dicunt in cordibus suis : Non faciet bene Dominus, et non faciet male[1].

Et post aliquot versus : Convenite, congregamini gens non amabilis, priusquam pariat jussio quasi pulverem transeuntem diem, antequam veniat super vos ira furoris Domini, antequam veniat super vos dies furoris Domini. Quærite Dominum omnes mansueti terræ, qui judicium ejus estis operati. Quærite justum, quærite mansuetum, si quomodo abscondamini in die furoris Domini[2].

Et post aliquantum : Et derelinquam in medio tui populum pauperem et egenum; et sperabunt in nomine Domini reliquiæ Israël : non facient iniquitatem, nec loquentur mendacium, et non invenietur in ore eorum lingua dolosa[3].

[1] Sophon. I, 4-7 et 12. — [2] Id. II, 1-3. — [3] Id. III, 12, 13.

DE LIBRO ZACHARIÆ.

Cum *de volumine loqueretur, quod vidit in spiritu :* Et dixit ad me : Hæc est maledictio, quæ egreditur super faciem omnis terræ, quia omnis fur, sicut ibi scriptum est, judicabitur, et omnis jurans, ex hoc similiter judicabitur. Educam illud, dicit Dominus exercituum, et veniet ad domum furis, et ad domum jurantis in nomine meo mendaciter, et commorabitur in medio domus ejus, et consumet eum, et ligna ejus, et lapides ejus [1].

Et post aliquantum : Et factum est verbum Domini ad Zachariam dicens : Hæc ait Dominus exercituum dicens : Judicium verum judicate, et misericordiam et miserationes facite unusquisque cum fratre suo : et viduam et pupillum et advenam et pauperem nolite calumniari, et malum vir fratri suo non cogitet in corde suo [2].

Item post aliquantum : Loquimini veritatem unusquisque cum proximo suo : veritatem et judicium pacis judicate in portis vestris ; et unusquisque malum contra amicum suum ne cogitetis in cordibus vestris, et juramentum mendax ne diligatis. Omnia enim hæc sunt quæ odi, dicit Dominus [3].

DE LIBRO MALACHIÆ.

Filius honorat patrem, et servus dominum suum : si ergo pater ego sum, ubi est honor meus? et si dominus ego sum, ubi est timor meus, dicit Dominus exercituum [4]?

[1] Zach. v, 3, 4. — [2] Id. vii, 8-10. — [3] Id. viii, 16, 17. — [4] Malach. i, 1 et 6.

Et paulo post : Ego dedi vos contemptibiles et humiles omnibus populis, sicut non servastis vias meas, et accepistis faciem in Lege. Numquid non pater unus omnium nostrum? Numquid non Deus unus creavit nos? Quare ergo despicit unusquisque fratrem suum, violans pactum patrum nostrorum? Transgressus est Judas, et abominatio facta est in Israël, et in Jerusalem; quia contaminavit Judas sanctificationem Domini quam dilexit, et habuit filiam dei alieni. Disperdet Dominus virum qui fecerit hoc, magistrum et discipulum de tabernaculis Jacob, et offerentem munus Domino exercituum. Et hoc rursum fecistis; operiebatis lacrymis altare Domini, fletu et mugitu; ita ut ultra non respiciam ad sacrificium, nec accipiam placabile quid de manu vestra. Et dixistis : Quam ob causam? quia Dominus testificatus est inter te et uxorem pubertatis tuæ, quam tu despexisti; et hæc particeps tua et uxor fœderis tui. Nonne unus fecit, et residuum spiritus ejus? Et quid unusquisque quærit, nisi semen Dei? Custodite ergo spiritum vestrum, et uxorem adolescentiæ tuæ noli despicere. Cum odio habueris eam, dimitte, dicit Dominus Deus Israël : operiet autem iniquitas vestimentum ejus, dicit Dominus exercituum. Custodite spiritum vestrum, et nolite despicere. Laborare fecistis Dominum in sermonibus vestris, et dixistis : In quo eum fecimus laborare? In eo cum diceretis, Omnis qui facit malum, bonus est in conspectu Domini, et tales ei placent, aut certe ubi est dies judicii[1]?

Et post quindecim versus : Et accedam ad vos, *inquit*, in judicio, et ero testis velox maleficis et adulteris et perjuris, et qui calumniantur mercedem mercenarii, viduas et pupillos, et opprimunt peregrinum, nec timuerunt me, dicit Dominus exercituum. Ego enim Dominus, et non mutor, et

[1] Malach. II, 9-17.

vos filii Jacob non estis consumpti. A diebus enim patrum vestrorum recessistis a legitimis meis, et non custodistis. Revertimini ad me, et ego revertar ad vos, dicit Dominus exercituum. *Et post quindecim versus* : Invaluerunt super me verba vestra, dicit Dominus. Et dixistis, Quid locuti sumus? Dixistis, Vanus est qui servit Deo : et quod emolumentum, quia custodivimus præcepta ejus, et quia ambulavimus tristes coram Domino exercituum? Ergo nunc beatos dicimus arrogantes : siquidem ædificati sunt facientes iniquitatem, tentaverunt Deum, et salvi facti sunt. Tunc locuti sunt timentes Deum, unusquisque cum proximo suo. Et attendit Dominus, et audivit, et scriptus est liber monumenti coram eo, timentibus Dominum, et cogitantibus nomen ejus : erunt mihi, ait Dominus exercituum, in die qua ego facio, in peculium; et parcam eis, sicut parcit vir filio suo servienti sibi. Et convertimini et videbitis quid sit inter justum et impium, et inter servientem Deo et non servientem ei[1]. Ecce enim dies veniet succensa quasi caminus, et erunt omnes superbi, et omnes facientes iniquitatem, stipula ; et inflammabit eos dies veniens, dicit Dominus exercituum, quæ non relinquet eis radicem et germen. Orietur vobis timentibus nomen meum Sol justitiæ, et sanitas in pennis ejus : et egrediemini, et salietis sicut vituli de armento : et calcabitis impios, cum fuerint cinis sub planta pedum vestrorum, in die qua ego facio, dicit Dominus exercituum[2].

[1] Malach. III, 5-7 et 13-18. — [2] Id. IV, 1-3.

DE LIBRO ISAIÆ.

Lavamini, mundi estote, auferte malum cogitationum vestrarum ab oculis meis. Quiescite perverse agere, discite benefacere, quærite judicium, subvenite oppresso, judicate pupillo, defendite viduam : et venite et arguite me, dicit Dominus. *Et post octo versus* : Argentum tuum versum est in scoriam; vinum tuum mixtum est aqua. Principes tuis socii furum : omnes diligunt munera, sequuntur retributiones, pupillo non judicant, et causa viduæ non ingreditur ad eos[1].

Et paulo post : Domus Jacob, venite ambulemus in lumine Domini. Projecisti enim populum tuum, domum Jacob; quia repleti sunt ut olim, et augures habuerunt ut Philisthiim, et pueris alienis adhæserunt. *Et post tres versus* : Repleta est terra ejus idolis; opus manuum suarum adoraverunt, quod fecerunt digiti eorum. *Et post quinque versus* : Quia dies Domini exercituum super omnem superbum et excelsum, et super omnem arrogantem, et humiliabitur[2].

Et paulo post : Populum meum exactores sui spoliaverunt, et mulieres dominatæ sunt eis. Popule meus, qui beatum te dicunt, ipsi te decipiunt, et viam gressuum tuorum dissipant. *Et post aliquos versus* : Vos enim depasti estis vineam meam, rapina pauperis in domo vestra. Quare atteritis populum meum, et facies pauperum commolitis, dicit Dominus exercituum ? Et dixit Dominus : Pro eo quod elevatæ sunt filiæ Sion, et ambulaverunt extento collo, et nutibus oculorum ibant, et plau-

[1] Isaï I, 16-18 et 22, 33. — [2] Id. II, 5, 6, 8 et 12.

debant, ambulabant, et in pedibus suis composito gradu incedebant[1].

Et paulo post: Væ qui conjungitis domum ad domum, et agrum ad agrum copulatis usque ad extremum loci, (ut auferatis proximo : *Symmachus et Theodotion,* donec deficiat, *vel* non sit locus, *transtulerunt.*) numquid habitabitis vos soli in medio terræ? In auribus meis sunt hæc, dicit Dominus exercituum. *Et post tres versus:* Væ qui consurgitis mane ad ebrietatem sectandam, et potandum usque ad vesperam, ut vino æstuetis. Cythara, et lyra, et tympanum, et tibia, et vinum in conviviis vestris : et opus Domini non respicitis, nec opera manuum ejus consideratis. *Et post septemdecim versus :* Væ qui dicitis malum bonum, et bonum malum ; ponentes tenebras lucem, et lucem tenebras ; ponentes amarum in dulce, et dulce in amarum. Væ qui sapientes estis in oculis vestris, et coram vobismetipsis prudentes. Væ qui potentes estis ad bibendum vinum, et viri fortes ad miscendam ebrietatem. Qui justificatis impium pro muneribus, et justitiam justi aufertis ab eo[2].

Et aliquanto post : Væ qui condunt leges iniquas, et scribentes injustitiam scripserunt, ut opprimerent in judicio pauperes, et vim facerent causæ humilium populi mei ; ut essent viduæ præda eorum, et pupillos diriperent[3].

Et post paululum : Requiescet super eum spiritus Domini, spiritus sapientiæ et intellectus, spiritus consilii et fortitudinis, spiritus scientiæ et pietatis, et replebit eum spiritus timoris Domini. Non secundum visionem oculorum judicabit, neque secundum auditum aurium arguet : sed judicabit in judicio pauperes, et arguet in æquitate pro mansuetis terræ : et percutiet terram virga oris sui,

[1] Isaï. III, 11-16. — [2] Id. v, 8-12 et 20-23. — [3] Id. x, 1, 2.

et spiritu labiorum suorum interficiet impium : Et erit justitia cingulum lumborum ejus, et fides cinctorium renum ejus[1].

Et post sexaginta versus : Ecce Deus salvator meus, fiducialiter agam, et non timebo. Quia fortitudo mea et laus mea Dominus Deus, et factus est mihi in salutem. Haurietis aquas in gaudio de fontibus Salvatoris : et dicetis in illa die : Confitemini Domino, et invocate nomen ejus, notas facite in populis adinventiones ejus, mementote quoniam excelsum est nomen ejus. Cantate Domino, quoniam magnifice fecit, annuntiate hoc in universa terra. Exulta, et lauda habitatio Sion ; quia magnus in medio tui sanctus Israël[2]. *Et post quadraginta versus :* Et quiescere faciam superbiam infidelium, et arrogantiam fortium humiliabo[3].

Item post aliquantum : Dicit Dominus Deus Israël : In die illa inclinabitur homo ad factorem suum, et oculi ejus ad sanctum Israël respicient : et non inclinabitur ad altaria, quæ fecerunt manus ejus, et quæ operati sunt digiti ejus : non respiciet lucos, et delubra[4].

Et post aliquantum : Vocabit, *inquit,* Dominus Deus exercituum in die illa ad fletum et ad planctum, et ad calvitium, et ad cingulum sacci. Et ecce gaudium et lætitia occidere vitulos, et jugulare arietes, comedere carnes, et bibere vinum. Comedamus, et bibamus ; cras enim moriemur. Et revelata est in auribus meis vox Domini exercituum : Si dimittetur iniquitas hæc vobis, donec moriamini, dicit Dominus Deus exercituum[5].

Item post aliquantum : Aperite portas, et ingrediatur gens justa, custodiens veritatem. Vetus error abiit, servabis pacem : pacem, quia in te speravimus. Sperastis

[1] Isaï. XI, 2-4. — [2] Id. XII, 1-6. — [3] Id. XIII, 11. — [4] Id. XVII, 6-8. — [5] Id. XXII, 12-14.

in Domino in sæculis æternis, in Domino Deo forti in perpetuum. *Et post sex versus* : In semita judiciorum tuorum, Domine, sustinuimus te; nomen tuum et memoriale tuum in desiderio animæ. Anima mea desideravit te in nocte; sed et spiritu meo in præcordiis meis de mane vigilabo ad te. Cum feceris judicia tua in terra, justitiam discent habitatores terræ. Misereamur impio, et non discet facere justitiam. In terra sanctorum iniqua gessit, et non videbit gloriam Dei [1].

Et post aliquantum : Defecit qui prævalebat, consummatus est illusor, et succisi sunt omnes qui vigilabant super iniquitatem, qui peccare faciebant homines in verbo [2].

Et post decem versus : Væ filii desertores, dicit Dominus, ut faceretis consilium, et non ex me; et ordiremini telam, et non per spiritum meum; ut adderetur peccatum super peccatum. *Et paulo post* : Hæc dicit Dominus Deus sanctus Israël: Si revertamini et quiescatis, salvi eritis. In silentio et in spe erit fortitudo vestra : et in spe erit fortitudo vestra : et noluistis. *Et post viginti versus* : Contaminabis laminas sculptilium argenti tui, et vestimentum conflatilis auri tui, et disperges ea sicut immunditiam menstruatæ [3].

Et post aliquantum : Convertimini, sicut in profundum recesseratis filii Israël. In die enim illa abjiciet vir idola argenti sui, et idola auri sui, quæ fecerunt vobis manus vestræ in peccatum [4].

Item post aliquantum : Et erit fides in temporibus tuis, divitiæ salutis sapientia et scientia, timor Domini ipse thesaurus ejus. *Et paulo post* : Quis poterit habitare de vobis cum igne devorante? Quis habitavit ex vobis cum

[1] Isaï. XXVI, 2-10. — [2] Id. XXIX, 20, 21. — [3] Id. XXX, 13, 15 et 22. — [4] Id. XXXI, 6, 7.

devorante? Quis habitabit ex vobis cum ardoribus sempiternis? Qui ambulat in justitiis, et loquitur veritatem : qui projicit avaritiam et calumniam, et excutit manus suas ab omni munere : qui obturat aures suas ne audiat sanguinem, et claudit oculos suos ne videat omne malum. Iste in excelsis habitabit, munimenta saxorum sublimitas ejus. Panis ei datus est, et aquæ ejus fideles sunt[1].

Et post aliquantum : Memento horum Jacob et Israël, quoniam servus meus es tu : formavi te, servus meus es tu Israël, ne obliviscaris mei. Delevi ut nubem iniquitates tuas, et quasi nebulam peccata tua : revertere ad me, quoniam redemi te[2].

Item post aliquantum : Mementote istud, et confundamini, redite prævaricatores ad cor. Recordamini prioris sæculi; quoniam ego Deus et non est ultra Deus, nec est similis mei[3].

Et aliquanto post : Quis ambulavit in tenebris, et non est lumen ei (3)? Speret in nomine Domini, et innitatur super Deum suum[4].

Item post aliquantum : Audite me qui scitis justum, populus, lex mea in corde eorum. Nolite timere opprobria hominum, et blasphemias eorum ne timeatis. Sicut enim vestimentum, sic comedet eos vermis; et sicut lanam, sic devorabit eos tinea; salus autem mea in sempiternum erit, et justitia mea in generationes generationum[5].

Et post aliquantum : Quærite Dominum dum inveniri potest, invocate eum dum prope est. Derelinquat impius viam suam, et vir iniquus cogitationes suas. Et revertatur ad Dominum, et miserebitur ejus, et ad Deum nostrum, quoniam multus est ad ignoscendum[6].

Et post viginti : Hæc dicit Dominus, Custodite judi-

[1] Isaï. XXXIII, 6 et 14-16. — [2] Id. XLIV, 2 et 22. — [3] Id. XLVI, 8, 9. — [4] Id. L, 10. — [5] Id. LI, 7, 8. — [6] Id. LV, 6, 7.

cium, et facite justitiam, quia juxta est salus mea ut veniat, et justitia mea ut reveletur. Beatus vir qui facit hoc, et filius hominis qui apprehendit istud : custodiens sabbatum ne polluat illud, custodiens manus suas ne faciat omne malum[1].

Et post non multum : Qui consolamini in diis subter omne lignum frondosum, immolantes parvulos in torrentibus, subter eminentes petras. In partibus torrentis pars tua. Hæc est sors tua : et ipsis obtulisti libamen, obtulisti sacrificium. Numquid super his non indignabor[2]?

Item post aliquantum : Me etenim de die in diem quærunt, te scire vias meas volunt, quasi gens quæ justitiam fecerit, et quæ judicium Dei sui non dereliquerit. Rogant me judicia justitiæ, appropinquare Deo volunt. Quare jejunavimus, et non aspexisti; humiliavimus animas nostras, et nescisti? Ecce in die jejunii vestri invenietur voluntas vestra, et omnes debitores vestros repetitis. Ecce ad lites et contentiones jejunatis, et percutitis pugno impie. Nolite jejunare sicut usque ad hanc diem, ut audiatur in excelso clamor vester. Numquid tale est jejunium, quod elegi, per diem affligere hominem animam suam? Numquid contorquere quasi circulum caput suum, et saccum et cinerem sternere? Numquid istud vocabis jejunium et diem acceptabilem Domino? Nonne hoc est magis jejunium quod elegi? Dissolve colligationes impietatis, solve fasciculos deprimentes. Dimitte eos qui confracti sunt liberos, et omne onus disrumpe. Frange esurienti panem tuum, et egenos vagosque induc in domum tuam : cum videris nudum, vesti eum, et carnem tuam ne despexeris. *Et post quatuor versus :* Si abstuleris de medio tui catenam, et desieris digitum extendere, et loqui quod non prodest : cum effuderis esurienti ani-

[1] Isaï. LVI, 1, 2. — [2] Id. LVII, 5, 6.

mam tuam, et animam afflictam repleveris; orietur in tenebris lux tua, et tenebræ tuæ erunt sicut meridies: et requiem tibi dabit Dominus semper[1].

Et post multa: Populus qui ad iracundiam provocant me, ante faciem meam semper; qui immolant in hortis, et sacrificant super lateres, qui habitant in sepulcris et in delubris idolorum dormiunt. *Et post duos versus:* Qui dicunt, Recede a me, non appropinques mihi, quia immundus es. Isti fumus erunt in furore meo, ignis ardens tota die. Ecce scriptum est coram me: non tacebo, sed reddam, et retribuam in sinu eorum, iniquitates vestras, et iniquitates patrum vestrorum simul, dicit Dominus. Qui sacrificaverunt super montes et super colles, exprobraverunt mihi, et remetiar opus eorum primum in sinu eorum. *Et post decem versus:* Et vos, *inquit*, qui dereliquistis Dominum, qui obliti estis montem sanctum meum, qui ponitis fortunæ mensam, et libatis super eam: numerabo vos in gladio, et omnes in cæde corruetis; pro eo quod vocavi vos, et non respondistis, locutus sum, et non attendistis: et faciebatis malum in oculis meis, et quæ nolui elegistis[2].

Et paulo post: Hæc dicit Dominus, Cœlum sedes mea, et terra scabellum pedum meorum. Quæ est ista domus, quam ædificabitis mihi, et quis iste locus quietis meæ? Omnia hæc manus mea fecit, et facta sunt universa ista, dicit Dominus. Ad quem autem respiciam, nisi ad pauperculum, et contritum spiritu, et trementem sermones meos? *Et post sex versus:* Ego illusiones eorum eligam; et quæ timebant adducam eis: quia vocavi, et non erat qui responderet; locutus sum, et non audierunt; feceruntque malum in oculis meis, et quæ nolui elegerunt. Audite legem Domini, qui tremitis ad verbum ejus.

[1] Isaï. LVIII, 2-11. — [2] Id. LXV, 3-7 et 11, 12.

Dixerunt fratres vestri odientes vos et abjicientes propter nomen meum, Glorificetur Dominus: et videbimus in lætitia vestra, ipsi autem confundentur [1].

DE LIBRO JEREMIÆ.

Audite verbum Domini, domus Jacob, et omnes cognationes domus Israël. Hæc dicit Dominus, Quid invenerunt patres vestri in me iniquitatis, quia elongaverunt a me, et ambulaverunt post vanitatem, et vani facti sunt? *Et post decem versus* : Hæreditatem meam posuistis in abominationem. Sacerdotes non dixerunt: Ubi est Dominus? Et tenentes legem nescierunt me, et pastores prævaricati sunt in me, et prophetæ prophetaverunt in Baal, et idola secuti sunt. *Et paulo post* : Numquid obliviscetur virgo ornamenti sui, aut sponsa fasciæ pectoralis suæ? Populus vero meus oblitus est mei diebus innumeris. Quid niteris bonam ostendere viam tuam ad quærendam dilectionem, quæ insuper et malitias tuas docuisti vias tuas: et in alis tuis inventus est sanguis animarum pauperum et innocentum? Non in fossis inveni eos, sed in omnibus quæ supra memoravi. Et dixisti, Absque peccato et innocens ego sum, et propterea avertatur furor tuus a me. Ecce ego judicio contendam tecum, eo quod dixeris, Non peccavi. Quam vilis es facta nimis, iterans vias tuas, et ab Ægypto confunderis, sicut confusa es ab Assur. Nam et ab ista egredieris, et manus tuæ erunt super caput tuum; quoniam obtrivit Dominus confidentiam tuam [2].

Et paulo post: Convertimini, filii revertentes, dicit Dominus, quia ego vir vester [3].

Item paulo post : Si converteris, Israël, ait Dominus,

[1] Isaï. LXVI, 1-5. — [2] Jerem. II, 4, 5, 7, 8 et 32-37. — [3] Id. III, 14.

ad me convertere. Si abstuleris offendicula tua a facie mea, non commoveberis. Et jurabis, Vivit Dominus, in veritate, et in judicio, et in justitia; et benedicent eum gentes, ipsumque laudabunt! *Et paulo post :* Stultus populus meus me non cognovit : filii insipientes sunt, et vecordes : sapientes sunt ut faciant mala; bene autem facere nescierunt[1].

Et post triginta versus : Circuite vias Jerusalem, et aspicite, et considerate, et quærite in plateis ejus, an inveniatis virum facientem judicium, et quærentem fidem, et propitius ero ei. Quod si etiam, Vivit Dominus, dixerint, et hoc falso jurabunt. Domine, oculi tui respiciunt fidem. Percussisti eos, et non doluerunt : attrivisti eos, et renuerunt accipere disciplinam : induraverunt facies suas super petram, noluerunt reverti. Ego autem dixi, Forsitan pauperes sunt, et stulti, ignorantes viam Domini, judicium Dei sui. Ibo igitur ad optimates, et loquar eis : ipsi enim cognoverunt viam Domini, judicium Dei sui : et ecce magis hi simul confregerunt jugum, ruperunt vincula. *Et post sex versus* : Filii tui dereliquerunt me, et jurant in iis qui non sunt dii. Saturavi eos, et mœchati sunt, et in domo meretricis luxuriabantur. Equi amatores, et admissarii facti sunt, unusquisque ad uxorem proximi sui hinniebant. Numquid super his non visitabo, dicit Dominus; et in gente tali non ulciscetur manus mea? *Et post quadraginta versus :* Qui posui arenam terminum mari, præceptum sempiternum quod non præteribit; et commovebuntur, et non poterunt, et intumescent fluctus ejus, et non transibunt illud. Populo autem huic factum est cor incredulum, et exasperans : recesserunt, et abierunt : et non dixerunt in corde suo, Metuamus Dominum Deum nostrum. *Et post paucos versus* : Inventi sunt, *inquit*,

[1] Jerem. IV, 1, 2 et 22.

in populo meo impii, insidiantes quasi aucupes, laqueos ponentes et pedicas ad capiendos viros. Sicut decipula plena avibus, sic domus eorum plenæ dolo : ideo magnificati sunt et dilatati; incrassati sunt et impinguati, et præterierunt sermones meos pessime. Causam pupilli non dixerunt, et judicium pauperum non judicaverunt. Numquid super his non visitabo, dicit Dominus, aut super gentem hujuscemodi non ulciscetur anima mea? Stupor et mirabilia facta sunt in terra. Prophetæ prophetabant mendacium, et sacerdotes applaudebant manibus suis, et populus meus dilexit talia : quid igitur fiet in novissimo ejus[1]?

Et post triginta versus. Cui loquar, et quem contestabor, ut audiat? Ecce incircumcisæ aures eorum, et audire non possunt : ecce verbum Domini factum est illis in opprobrium, et non suscipiunt illud[2].

Et paulo post : Audite verbum Domini omnis Juda, qui ingredimini per portas has, ut adoretis Dominum. Hæc dicit Dominus exercituum Deus Israël, Bonas facite vias vestras et studia vestra, et habitabo vobiscum in loco isto. Nolite confidere in verbis mendacii, dicentes, Templum Domini, templum Domini, templum Domini est. Quoniam si bene direxeritis vias vestras et studia vestra, si feceritis judicium inter virum et proximum ejus, advenæ et pupillo et viduæ non feceritis calumniam, nec sanguinem innocentem effuderitis in loco hoc, et post deos alienos non ambulaveritis in malum vobismetipsis; habitabo vobiscum in loco isto, in terra quam dedi patribus vestris, a sæculo usque in sæculum. Ecce vos confiditis vobis in sermonibus mendacii, qui non proderunt vobis, furari, occidere, adulterare, jurare mendaciter, libare Baalim, et ire post deos alienos, quos ignoratis.

[1] Jerem. v, 1-8 et 22-31. — [2] Id. vi, 10.

Et venistis, et stetistis coram me in domo hac, in qua invocatum est nomen meum; et dixistis, Liberati sumus, eo quod fecerimus omnes abominationes istas. Ergo spelunca latronum facta est domus ista, in qua invocatum est nomen meum in oculis vestris : Ego, ego sum, ego vidi, dicit Dominus. Ite ad locum meum in Silo, ubi habitavit nomen meum a principio? et videte, quæ fecerim ei propter malitiam populi mei Israël. Et nunc quia fecistis omnia opera hæc, dicit Dominus, et locutus sum ad vos, mane consurgens et loquens, et non audistis; et vocavi, et non respondistis : faciam domui huic, in qua invocatum est nomen meum, et in qua vos habetis fiduciam, et loco quem dedi patribus vestris, sicut feci Silo : et projiciam vos a facie mea, sicut projeci omnes fratres vestros universum semen Ephraïm. Tu ergo noli orare pro populo hoc, nec assumas pro eis laudem et orationem, et non obsistas mihi; quia non exaudiam te. Nonne vides quid isti faciant in civitatibus Juda, et in plateis Jerusalem? Filii colligunt ligna, et patres succendunt ignem, et mulieres conspergunt adipem, ut faciant placentas reginæ cœli, et libent diis alienis, et me ad iracundiam provocent, dicit Dominus? nonne semetipsos in confusione vultus sui [1]?

Et paulo post : Numquid qui cadit, non resurget; et qui aversus est, non revertetur? Quare ergo aversus est populus iste in Jerusalem aversione contentiosa? Apprehenderunt mendacium, et noluerunt reverti. Attendi, et auscultavi; nemo quod bonum est loquitur : nullus est qui agat pœnitentiam super peccato suo, dicens : Quid feci? *Et post novem versus* : Quomodo dicitis : Sapientes nos sumus, et lex Domini nobiscum est? Vere mendacium operatus est stylus mendax scribarum. Con-

[1] Jerem. VII, 2-19.

fusi sunt sapientes, perterriti et capti sunt. Verbum enim Domini projecerunt, et sapientia nulla est in eis [1].

Et paulo post : Quis dabit me in solitudine diversorium viatorum, et derelinquam populum meum, et recedam ab eis? quia omnes adulteri sunt et cœtus prævaricatorum : et extenderunt linguam suam quasi arcum mendacii, et non veritatis : confortati sunt in terra, quia de malo ad malum egressi sunt, et me non cognoverunt, dicit Dominus. Unusquisque se a proximo suo custodiat, et in omni fratre suo non habeat fiduciam : quia omnis frater supplantans supplantabit, et omnis amicus fraudulenter incedet; et vir fratrem suum deridebit, et veritatem non loquentur. Docuerunt enim linguam suam loqui mendacium, ut inique agerent laboraverunt. Habitatio tua in medio doli. In dolo renuerunt scire me, dicit Dominus. Propterea hæc dicit Dominus exercituum : Ecce ego conflabo, et probabo eos. Quid enim aliud faciam a facie filiæ populi mei? Sagitta vulnerans lingua eorum, dolum locuta est in ore suo : pacem cum amico suo loquitur, et occulte ponit insidias. Numquid super his non visitabo, dicit Dominus : aut in gente tali non ulciscetur anima mea? *Et paulo post* : Hæc dicit Dominus : Non glorietur sapiens in sapientia sua, et non glorietur fortis in fortitudine sua, et non glorietur dives in divitiis suis [2] : sed in hoc glorietur qui gloriatur, scire et nosse me, quia ego sum Dominus, qui facio misericordiam et judicium et justitiam in terra. Hæc enim placent mihi, ait Dominus.

Et post sexdecim versus : Hæc dicit Dominus, juxta vias gentium nolite discere, et a signis cœli nolite metuere quæ timent gentes : quia leges populorum vanæ sunt. Quia lignum de saltu præcidit opus manus artificis in ascia : argento et auro decoravit illud; clavis et mal-

[1] Jeremiæ. VIII, 4-9. — [2] Id. IX, 2-9 et 23, 24.

leis compegit, ut non dissolvatur. In similitudinem palmæ fabricata sunt, et non loquentur : portata tollentur, quia incidere non valent. Nolite ergo timere ea, quia nec male possunt facere; nec bene. Non est similis tui, Domine, magnus es tu, et magnum nomen tuum in fortitudine. Quis non timebit te, o Rex gentium? Tuum est enim decus inter cunctos sapientes gentium, et in universis regnis eorum nullus est similis tui. Pariter insipientes et fatui probabuntur. Doctrina vanitatis eorum lignum est. Argentum involutum de Tharsis affertur, et aurum de Ophaz, opus artificis et manus ærarii. Hyacinthus et purpura indumentum eorum, opus artificum universa hæc. Dominus autem Deus verus est, ipse Deus vivens, et rex sempiternus. Ab indignatione ejus commovebitur terra, et non sustinebunt gentes comminationem ejus. Sic ergo dicetis eis : Dii, qui cœlos et terram non fecerunt, pereant de terra, et de his quæ sub cœlo sunt [1].

Et aliquanto post : Hæc dicit Dominus, Maledictus homo qui confidit in homine, et ponit carnem brachium suum et a Domino recedit cor ejus. Erit enim quasi myricæ in deserto, et non videbit cum venerit bonum; sed habitabit in siccitate in deserto in terra salsuginis et inhabitabili. Benedictus vir qui confidit in Domino, et erit Dominus fiducia ejus. Et erit quasi lignum quod transplantatur super aquas, quod ad humorem mittit radices suas; et non timebit cum venerit æstus : et erit folium ejus viride, in tempore siccitatis non erit sollicitum, nec aliquando desinet facere fructum [2].

Item aliquanto post : Hæc dicit Dominus, Facite judicium et justitiam, et liberate vi oppressum de manu calumniatoris : et advenam, et pupillum, et viduam no-

[1] Jerem. x, 2-11. — [2] Id xvii, 5-8.

lite contristare, neque opprimatis inique; et sanguinem innocentem ne effundatis in loco isto [1].

Et paulo post : Væ pastoribus qui dispergunt et dilacerant gregem pascuæ meæ, dicit Dominus. Ideo hæc dicit Dominus Deus Israël ad pastores, qui pascunt populum meum : Vos dispersistis gregem meum, et ejecistis eos, et non visitastis : ecce ego visitabo super vos malitiam studiorum vestrorum, ait Dominus [2].

Item paulo post : Hæc dicit Dominus exercituum : Nolite audire verba prophetarum, qui prophetant vobis, et decipiunt vos. Visionem cordis sui loquuntur, non de ore Domini. Dicunt his qui blasphemant me : Locutus est Dominus : Pax erit vobis : et omni qui ambulat in pravitate cordis sui dixerunt : Non veniet super vos malum. Quis enim affuit in consilio Domini? *Et post undecim versus :* Non mittebam Prophetas, et ipsi currebant, non loquebar ad eos, et ipsi prophetabant. Si stetissent in consilio meo, et nota fecissent verba mea populo meo, avertissem utique eos a via sua mala, et a pessimis cogitationibus suis. *Et post quatuor versus :* Audivi quæ dixerunt prophetæ, prophetantes in nomine meo mendacium, atque dicentes : Somniavi, somniavi. Usquequo istud est in corde prophetarum vaticinantium mendacium, et prophetantium seductiones cordis sui, qui volunt facere ut obliviscatur populus meus nominis mei, propter somnia cordis sui, quæ narrat unusquisque ad proximum suum, sicut obliti sunt patres eorum nominis mei propter Baal? Propheta qui habet somnium, narret somnium : et qui habet sermonem meum, narret sermonem meum vere. Quid paleis ad triticum, dicit Dominus. Numquid non verba mea sunt quasi ignis, dicit Dominus, et quasi mal-

[1] Jerem. XXII, 3. — [2] Id. XXIII, 1, 2.

leus conterens petram? Propterea ecce ego ad prophetas, ait Dominus, qui furantur verba mea unusquisque a proximo suo. Ecce ego ad prophetas, ait Dominus, qui assumunt linguas suas, et aiunt : Dicit Dominus. Ecce ego ad prophetas somniantes mendacium, ait Dominus, qui narraverunt ea et seduxerunt populum meum in mendacio suo et in miraculis suis, cum ego non misissem eos, nec mandassem eis, qui nihil profuerunt populo huic, dicit Dominus[1].

Et paulo post : Et misit Dominus ad vos omnes servos suos Prophetas, consurgens diluculo mittensque, et non audistis, neque inclinastis aures vestras ut audiretis, cum diceret : Revertimini unusquisque a via sua mala, et a pessimis cogitationibus vestris; et habitabitis in terra, quam dedit Dominus vobis et patribus vestris, a sæculo et usque in sæculum : et nolite ire post deos alienos, ut serviatis eis adoretisque eos, neque me ad iracundiam provocetis in operibus manuum vestrarum, et non affligam vos. Et non audistis me, dicit Dominus[2].

Et aliquanto post : Maledictus qui facit opus Domini fraudulenter[3].

Item post aliquantum : Bonus est Dominus sperantibus in eum, animæ quærenti illum. Bonum est præstolari cum silentio salutare Domini. Bonum est viro cum portaverit jugum ab adolescentia sua. Sedebit solitarius et tacebit; quia levavit super se. Ponet in pulvere os suum, si forte sit spes. Dabit percutienti se maxillam, saturabitur opprobriis : quia non repellet in sempiternum Dominus[4].

[1] Jerem. XXIII, 16-32. — [2] Id. XXV, 4-7. — [3] Id. XLVIII, 10. — [4] Thren. III, 25-31.

DE LIBRO EZECHIELIS.

Cum autem pertransisissent septem dies, factum est verbum Domini ad me dicens, Fili hominis, speculatorem dedi te domui Israël, et audies de ore meo verbum, et annuntiabis eis ex me. Si me dicente ad impium, Morte morieris, non annuntiaveris ei, neque locutus fueris, ut avertatur a via sua impia, et vivat; ipse impius in iniquitate sua morietur, sanguinem autem ejus de manu tua requiram. Si autem tu annuntiaveris impio, et ille non fuerit conversus ab impietate sua, et a via sua impia; ipse quidem in iniquitate sua morietur, tu autem animam tuam liberasti. Sed etsi conversus justus a justitia sua fecerit iniquitatem, ponam offendiculum coram eo, ipse morietur, quia non annuntiasti ei. In peccato suo morietur, et non erunt in memoria justitiæ ejus quas fecit, sanguinem vero ejus de manu tua requiram. Si autem annuntiaveris justo, ut non peccet justus, et ille non peccaverit; vivens vivet, quia annuntiasti ei, et tu animam tuam liberasti [1].

Et post aliquantum : Dixit Dominus ad eum, Transi per mediam civitatem in medio Jerusalem, et signa Tau super frontem virorum gementium et dolentium super cunctis abominationibus, quæ fiunt in medio ejus. Et illis dixit audiente me, Transite per mediam civitatem sequentes eum, et percutite : non parcat oculus vester, neque misereamini : senem, adolescentulum, et virginem et parvulum et mulieres interficite usque ad internecionem. Omnem autem super quem videritis Tau, ne occidatis : et a sanctuario meo incipite [2].

Et aliquanto post : Pro eo quod mœrere fecistis cor

[1] Ezech. xiii, 16-21. — [2] Id. ix, 4-6.

justi mendaciter, quem ego non contristavi, et confortastis manus impii, ut non reverteretur a via sua mala, et viveret[1],

Item post aliquantum : Ecce hæc fuit iniquitas Sodomæ sororis tuæ, superbia, saturitas panis, et abundantia, et otium ipsius, et filiarum ejus; et manum egeno et pauperi non porrigebant : et elevatæ sunt, et fecerunt abominationes coram me : et abstuli eas, sicut vidisti[2].

Et post paululum : Vir si fuerit justus, et fecerit judicium et justitiam, in montibus non comederit, et oculos suos non levaverit ad idola domus Israël, et uxorem proximi sui non violaverit, et ad mulierem menstruatam non accesserit; et hominem non contristaverit, pignus debitori reddiderit, per vim nihil rapuerit, panem suum esurienti dederit, et nudum operuerit vestimento; ad usuram non commodaverit, et amplius non acceperit; ab iniquitate averterit manum suam, judicium verum fecerit inter virum et virum; in præceptis meis ambulaverit, et judicia custodierit, ut faciat veritatem : hic justus est, vita vivet, ait Dominus Deus. Quod si genuerit filium latronem effundentem sanguinem, et fecerit unum de istis; et hæc quidem omnia non facientem, sed in montibus comedentem, et uxorem proximi sui polluentem; egenum et pauperem contristantem, rapientem rapinas, pignus non reddentem, et ad idola levantem oculos suos, abominationes facientem; ad usuram dantem, et amplius accipientem, numquid vivet? Non vivet : cum universa detestanda hæc fecerit, morte morietur; sanguis ejus in ipso erit. Quod si genuerit filium, qui videns omnia peccata patris sui quæ fecit, metuerit, et non fecerit simile eis; super montes non comederit, et oculos suos non levaverit ad idola domus Israël, et uxorem proximi sui non violaverit; et

[1] Ezech. XIII, 22. — [2] Id. XVI, 49, 50.

virum non contristaverit, pignus non retinuerit, et rapinam non rapuerit, panem suum esurienti dederit, et nudum operuerit vestimento; a pauperis injuria averterit manum suam, usuram et superabundantiam non acceperit, judicia mea fecerit; et in præceptis meis ambulaverit : hic non morietur in iniquitate patris sui, sed vita vivet. Pater ejus quia calumniatus est, et vim fecit fratri, et malum operatus est in medio populi sui, ecce mortuus est in iniquitate sua. Et dicitis, Quare non portavit filius iniquitatem patris? Videlicet quia filius judicium et justitiam operatus est : omnia præcepta mea custodivit et fecit illa; vita vivet. Anima quæ peccaverit, ipsa morietur. Filius non portabit iniquitatem patris, et pater non portabit iniquitatem filii. Justitia justi super eum erit, èt impietas ìmpii erit super eum. Si autem impius egerit pœnitentiam ab omnibus peccatis suis, quæ operatus est, et custodierit universa præcepta mea, et fecerit judicium et justitiam; vita vivet, et non morietur. Omnium iniquitatum ejus quas operatus est, non recordabor, in justitia sua quam operatus est vivet. Numquid voluntatis meæ est mors impii, dicit Dominus Deus, et non ut convertatur a viis suis, et vivat? Si autem averterit se justus a justitia sua, et fecerit iniquitatem secundum omnes abominationes, quas operari solet impius, numquid vivet? Omnes justitiæ ejus quas fecerat, non recordabuntur. In prævaricatione sua qua prævaricatus est, et in peccato suo quod peccavit, in ipsis morietur. Et dixistis, Non est æqua via Domini. Audite ergo domus Israël, Numquid via mea non est æqua, et non magis viæ vestræ pravæ sunt? Cum enim averterit se justus a justitia sua, et fecerit iniquitatem, morietur in eis : in injustitia quam operatus est morietur. Et cum averterit se impius ab impietate sua quam operatus est, et fecerit judicium et jus-

titiam, ipse animam suam vivificabit. Consideravit enim, et avertit se ab omnibus iniquitatibus suis, quas operatus est; vita vivet, et non morietur, Et dicunt filii Israël, Non est æqua via Domini. Numquid viæ meæ sunt æquæ, domus Israël, et non magis viæ vestræ pravæ? Idcirco unumquemque juxta vias suas judicabo, domus Israël, ait Dominus Deus. Convertimini, et agite pœnitentiam ab omnibus iniquitatibus vestris, et non erit vobis in ruinam iniquitas. Projicite a vobis omnes prævaricationes vestras, in quibus prævaricati estis, et facite vobis cor novum et spiritum novum : et quare moriemini, domus Israël? Quia nolo mortem morientis, dicit Dominus Deus. Revertimini, et vivite[1].

Et aliquanto post : Ecce principes Israël singuli in brachio suo fuerunt in te ad effundendum sanguinem. Patrem et matrem contumeliis affecerunt in te; advenam calumniati sunt in medio tui; pupillum et viduam contristaverunt apud te. Sanctuaria mea sprevistis, et sabbata mea polluistis. Viri detractores fuerunt in te ad effundendum sanguinem; et super montes comederunt in te : scelus operati sunt in medio tui. Verecundiora patris discooperuerunt in te, immunditiam menstruatæ humiliaverunt in te. Et unusquisque in uxorem proximi sui operatus est abominationem : et socer nurum suam polluit nefarie : frater sororem suam filiam patris sui oppressit in te. Munera acceperunt apud te ad effundendum sanguinem, usuram et superabundantiam accepisti, et avare proximos tuos calumniabaris, meique oblita es, ait Dominus Deus. *Et post paululum :* Et factum est verbum Domini ad me dicens : Fili hominis, dic ei, Tu es terra immunda, et non compluta in die furoris. Conjuratio prophetarum in medio ejus. Sicut leo regiens capiensque

[1] Ezech. XVIII, 6-31.

prædam, animam devoraverunt, opes et pretium acceperunt, viduas ejus multiplicaverunt in medio illius. Sacerdotes ejus contempserunt legem meam, et polluerunt sanctuaria mea : inter sanctum et profanum non habuerunt distantiam, et inter pollutum et immundum non intellexerunt, *Et post duos versus :* Principes ejus in medio illius quasi lupi rapientes prædam, ad effundendum sanguinem, et ad perdendas animas, et avare sectanda lucra. Prophetæ autem ejus liniebant eos absque temperamento, videntes vana, et divinantes mendacium, dicentes, Hæc dicit Dominus Deus; cum Dominus non sit locutus. Populi terræ calumniabantur calumniam, et rapiebant violenter, egenum et pauperem affligebant, et advenam opprimebant calumnia absque judicio. Et quæsivi de eis virum, qui interponeret sepem, et staret oppositus contra me pro terra, ne disperderem eam; et non inveni. Et effudi super eos indignationem meam, et in igne iræ meæ consumpsi eos, Viam eorum in caput eorum reddidi, ait Dominus Deus[1].

Et aliquanto post: Et factum est verbum Domini ad me dicens, Fili hominis, loquere ad filios populi tui, et dices ad eos, Terra cum induxero super eam gladium; et tulerit populus terræ virum unum de novissimis suis, et constituerit eum super se speculatorem; et ille viderit gladium venientem super terram, et cecinerit buccina, et annuntiaverit populo : audiens autem quisquis ille est sonitum buccinæ et non se observaverit, veneritque gladius, et tulerit eum; sanguis ipsius super caput ejus erit. Sonitum buccinæ audivit, et non se observavit; sanguis ejus in ipso erit. Si autem se custodierit, animam suam salvabit. Quod si speculator viderit gladium venientem, et non insonuerit buccina, et populus non se custodierit, vene-

[1] Ezech. XXII, 6-31.

ritque gladius, et tulerit de eis animam : ille quidem in iniquitate sua captus est, sanguinem autem ejus de manu speculatoris requiram. Et tu, fili hominis, speculatorem dedi te domui Israël : audiens ergo ex ore meo sermonem, annuntiabis eis ex me. Si me dicente ad impium, Impie, morte morieris; non fueris locutus, ut se custodiat impius a via sua; ipse impius in iniquitate sua morietur, sanguinem autem ejus de manu tua requiram. Si autem annuntiante te ad impium, ut a viis suis convertatur, et non fuerit conversus a via sua; ipse in iniquitate sua morietur, porro tu animam tuam liberasti. Tu ergo, fili hominis, dic ad domum Israël, Sic locuti estis dicentes, Iniquitates nostræ et peccata nostra super nos sunt, et in ipsis nos tabescimus, quomodo ergo vivere poterimus? Dic ad eos, Vivo ego dicit Dominus Deus, nolo mortem impii, sed ut revertatur impius a via sua mala, et vivat : convertimini a viis vestris pessimis; et quare moriemini, domus Israël? Tu itaque, fili hominis, dic ad filios populi tui, Justitia justi non liberabit eum in quacumque die peccaverit; et impietas impii non nocebit ei in quacumque die conversus fuerit ab impietate sua : et justus non poterit vivere in justitia sua, in quacumque die peccaverit : etiamsi dixero justo, quod vita vivat, et confisus in justitia sua fecerit iniquitatem; omnes justitiæ ejus oblivioni tradentur, et in iniquitate sua quam operatus est in ipsa morietur. Si autem dixero impio, Morte morieris, et egerit pœnitentiam a peccato suo, feceritque judicium et justitiam, pignus restituerit ille impius, rapinamque reddiderit, in mandatis vitæ ambulaverit, nec fecerit quidquam injustum, vita vivet, et non morietur. Omnia peccata ejus quæ peccavit non imputabuntur ei. Judicium et justitiam fecit, vita vivet. Et dixerunt filii populi tui, Non est æqui pon-

deris via Domini. Et ipsorum via injusta est. Cum enim recesserit justus a justitia sua, feceritque iniquitates, morietur in eis. Et cum recesserit impius ab impietate sua, feceritque judicium et justitiam, vivet in eis. Et dicitis, Non est recta via Domini. Unumquemque juxta vias suas judicabo de vobis, domus Israël. *Et post quadragintanovem versus :* Et tu, fili hominis, filii populi tui qui loquuntur de te juxta muros et in ostiis domorum, et dicunt unus ad alterum, vir ad proximum suum, dicentes, Venite, et audiamus qui sit sermo egrediens a Domino. Et veniunt ad te, quasi si ingrediatur populus; et sedent coram te populus meus, et audiunt sermones tuos, et non faciunt eos; quia in canticum oris sui vertunt illos, et avaritiam suam sequitur cor eorum. Et es eis quasi carmen musicum, quod suavi dulcique sono canitur : et audiunt verba tua, et non faciunt ea. Cum venerit quod prædictum est, (ecce enim venit;) tunc scient quod Prophetes fuerit inter eos[1].

Et factum est verbum Domini ad me dicens, Fili hominis, propheta de pastoribus Israël, propheta, et dices pastoribus, Hæc dicit Dominus Deus, Væ pastoribus Israël, qui pascebant semetipsos. Nonne greges pascuntur a pastoribus? Lac comedebatis, et lanis operiebamini, et quod crassum erat occidebatis, gregem autem meum non pascebatis. Quod infirmum fuit, non consolidastis; et quod ægrotum, non sanastis : quod fractum est, non alligastis; et quod abjectum est, non reduxistis; quod perierat, non quæsistis : sed cum austeritate imperabatis eis et cum potentia. Et dispersæ sunt oves meæ, eo quod non esset pastor : et factæ sunt in devorationem omnium bestiarum agri, et dispersæ sunt : et erraverunt greges mei in cunctis montibus; et in universo colle excelso; et super om-

[1] Ezech. XXXIII, 1-33.

nem faciem terræ dispersi sunt greges mei. Et non erat qui requireret; non erat, inquam, qui requireret. Propterea, pastores, audite verbum Domini : Vivo ego, dicit Dominus Deus, quia pro eo quod facti sunt greges mei in rapinam, et oves meæ in devorationem omnium bestiarum agri, eo quod non esset pastor. (Neque enim quæsierunt pastores gregem meum : sed pascebant pastores semetipsos, et greges meos non pascebant.) Propterea, pastores, audite verbum Domini : Hæc dicit Dominus Deus, Ecce ego ipse super pastores, requiram gregem meum de manu eorum, et cessare eos faciam, ut ultra non pascant gregem, nec pascant amplius pastores semetipsos : et liberabo gregem meum de ore eorum, et non erit eis ultra in escam. *Et post aliquantum :* Vos autem greges mei, hæc dicit Dominus Deus, Ecce ego judico inter pecus et pecus arietum et hircorum. Nonne satis vobis erat pascua bona depasci? Insuper et reliquas pascuarum vestrarum conculcastis pedibus vestris ; et cum purissimam aquam biberetis, reliquam pedibus vestris turbabatis : et oves meæ his quæ conculcata pedibus vestris fuerant, pascebantur ; et quæ pedes vestri turbaverant, hæc bibebant ; Propterea hæc dicit Dominus Deus ad eos : Ecce ipse judico inter pecus pingue et macilentum : pro eo quod lateribus et humeris impingebatis, et cornibus vestris ventilabatis omnia infirma pecora, donec dispergerentur foras[1].

Et post aliquantum : Hæc dicit Dominus Deus, Sufficiat vobis, principes Israël, iniquitatem et rapinas intermittite, et judicium, et justitiam facite, et separate confinia vestra a populo meo, dicit Dominus Deus. Statera justa et ephi justum erit vobis, et batus justus[2].

Ista de libris posuimus, quos et Judæi canonicos habent, in quibus eorum invenimus aliqua quæ huic

[1] Ezech. XXXIV, 1-21. — [2] Id. XLV, 9, 10.

operi convenirent. Sed non sunt omittendi et hi, quos quidem ante Salvatoris adventum constat esse conscriptos, sed eos non receptos a Judæis, recipit tamen ejusdem Salvatoris Ecclesia. In his sunt duo qui Salomonis a pluribus appellantur, propter quamdam, sicut existimo, eloquii similitudinem. Nam Salomonis non esse, nihil dubitant quique doctiores. Nec tamen ejus qui Sapientiæ dicitur, quisnam sit auctor apparet (4). *Illum vero alterum, quem vocamus Ecclesiasticum, quod Jesus quidam scripserit, qui cognominatur Sirach, constat inter eos qui eumdem librum totum legerunt. De libro ergo Sapientiæ ista huic operi congruere visa sunt.*

DE LIBRO SAPIENTIÆ.

Diligite justitiam qui judicatis terram. Sentite de Domino in bonitate, et in simplicitate cordis quærite illum. Quoniam invenitur ab his, qui non tentant illum : apparet autem eis, qui fidem habent in illum. Perversæ enim cogitationes separant a Deo : probata autem virtus corripit insipientes. Quoniam in malevolam animam non introibit sapientia, nec habitabit in corpore subdito peccatis. Sanctus enim Spiritus disciplinæ effugiet fictum ; et auferet se a cogitationibus, quæ sunt sine intellectu ; et corripietur superveniente iniquitate, Benignus est enim spiritus sapientiæ, et non liberabit maledictum a labiis suis : quoniam renum illius testis est Deus, et cordis ejus scrutator est verus, et linguæ illius auditor. Quoniam spiritus Domini replevit orbem terrarum, et hoc quod continet omnia, scientiam habet vocis. Propter hoc qui loquitur iniqua, non potest latere; sed nec præteriet

illum corripiens judicium. In cogitationibus enim impii interrogatio erit : sermonum autem illius auditio ad Dominum veniet, ad correptionem iniquitatum illius. Quoniam auris zeli audit omnia et tumultus murmurationum non abscondetur. Custodite ergo vos a murmuratione, quæ nihil prodest; et a detractione parcite linguæ : quoniam responsum obscurum in vacuum non ibit. Os autem quod mentitur, occidit animam [1].

Et paulo post : Qui confidunt in illum, intelligent veritatem; et fideles in dilectione acquiescent illi : quia donum et pax est electis illius. Impii autem secundum quæ cogitaverunt, correptionem habebunt, qui neglexerunt justitiam, et a Domino recesserunt. Sapientiam enim et disciplinam qui abjicit, infelix est. *Et post sex versus :* Quoniam felix sterilis et incoinquinata, quæ nescivit thorum in delicto; habebit fructum in respectione animarum : et spado qui non operatus est per manus suas initatem, nec cogitavit adversus Dominum nequissima [2].

Et post aliquantum : Audite ergo, reges, et intelligite, discite, judices finium terræ, justitiam. Præbete aures, vos qui continetis multitudines, et placetis vobis in turbis nationum. Quoniam data est a Domino potestas vobis, et virtus ab Altissimo, qui interrogabit opera vestra, et cogitationes scrutabitur. Quoniam cum essetis ministri regni ipsius, non recte judicastis, neque custodistis legem justitiæ, neque secundum voluntatem Dei ambulastis. Horrende et cito apparebit vobis; quoniam judicium durissimum his qui præsunt fiet. Exiguo enim conceditur misericordia, potentes autem potenter tormenta patientur. Non enim subtrahet personam cujusquam Dominus, nec reverebitur magnitudinem cujusquam : quoniam pusillum et magnum ipse fecit et æqualiter illi cura est de omnibus.

[1] Sap. I, 1-11. — [2] Id. III, 10-14.

Fortioribus autem fortior instat cruciatus. Ad vos autem, mali reges, sunt hi sermones mei, ut discatis sapientiam, et non excidatis. Qui enim custodierint justitiam juste, justificabuntur : et qui didicerint ista, invenient quid respondeant. Concupiscite ergo sermones meos, diligite illos, et habebitis disciplinam. Clara est enim, et quæ nunquam marcescat sapientia; et facile videtur ab his, qui diligunt eam ; et invenitur ab his ; qui quærunt illam. Præoccupat qui se concupiscunt, ut illis se priorem ostendat. Qui de luce vigilaverit ad illam, non laborabit : assidentem enim illam inveniet foribus suis. Cogitare enim de illa sensus est consummatus : et qui vigilaverit pro illa, cito erit securus. Quoniam dignos se ipsa circumit quærens, et in viis ostendet se illis hilariter, et in omni providentia occurrit illis. Initium enim illius verissima est disciplinæ concupiscentia. Cura ergo disciplinæ dilectio est : et dilectio custoditio legum illius est : custoditio autem legum confirmatio incorruptionis est : incorruptio autem facit esse proximum Deo. Concupiscentia itaque sapientiæ deducit ad regnum perpetuum. Si ergo delectamini sedibus et stemmatibus, reges populi, diligite sapientiam, ut in perpetuum regnetis[1].

Et paulo post : Et si justitiam quis diligit, labores hujus magnas habent virtutes. Sobrietatem enim et sapientiam docet, et justitiam et virtutem, quibus utilius nihil in vita hominibus [2].

Nunc jam de libro, qui Ecclesiasticus dicitur, ponenda sunt quæ videntur. De quo hic etiam ea dixisse deputer, quæ de Proverbiorum libro sum prælocutus ; quamvis in isto Ecclesiastico plura repererim huic operi necessaria.

[1] Sap. VI, 2-22. — [2] Id. VIII, 7.

DE ECCLESIASTICO.

Timor Domini scientiæ religiositas. Religiositas custodiet et justificabit cor, jucunditatem atque gaudium dabit. Timenti Dominum bene erit, et in diebus consummationis illius benedicetur. Plenitudo sapientiæ est timere Deum, et plenitudo a fructibus illius. *Et post duos versus* : Corona sapientiæ timor Domini. *Et post quatuor versus* : Radix sapientiæ est timere Dominum : rami enim illius longævi. In thesauris sapientiæ intellectus est, et scientiæ religiositas : execratio autem peccatoribus sapientia. Timor Domini expellit peccatum. Nam qui sine timore est, non potest justificari. Iracundia enim animositatis illius, subversio illius est. Sapiens usque in tempus sustinebit patiens, et postea redditio jucunditatis. Bonus sensus usque in tempus abscondet verba illius, et labia multorum enarrabunt sensum illius. Concupiscens sapientiam, serva justitiam : et Deus præbebit illam tibi. Sapientia enim et disciplina timor Domini; et quod beneplacitum est illi, fides et mansuetudo, et adimplebit thesauros tuos. Non sis incredibilis timori Domini, et ne accesseris ad illum duplici corde. Ne fueris hypocrita in conspectu hominum, et non scandalizeris labiis tuis. Attende in illis, ne forte cadas, et adducas animæ tuæ confusionem : et revelet Deus abscondita tua, et in medio synagogæ elidat te. Quoniam accessisti maligne ad Dominum, et cor tuum plenum est dolo et fallacia [1].

Fili accedens ad servitutem Dei, sta in timore et justitia, et præpara animam tuam ad tentationem; et deprime cor tuum, et sustine. Declina aurem tuam, et

[1] Eccli. I, 17-40.

excipe verba intellectus, et ne festines in tempus obductionis. Sustine sustentationem Dei, conjungere Deo, et sustine, ut crescat in novissimo vita tua. Omne quod tibi applicitum fuerit, accipe; et in dolore sustine, et in humilitate tua patientiam habe; quoniam in igne probatur aurum et argentum, homines vero receptibiles in camino humiliationis. Crede Deo, et recuperabit te, et dirige viam tuam, et spera in illum. Serva timorem illius, et in illo veterasce. Metuentes Dominum sustinete misericordiam ejus, et non deflectatis ab illo, ne cadatis. Qui timetis Dominum, credite illi, et non evacuabitur merces vestra. Qui timetis Dominum, sperate in illum, et in oblectatione veniet vobis misericordia. Qui timetis Deum, diligite illum, et illuminabuntur corda vestra. Respicite, filii nationes hominum, et scitote : quis speravit in Domino, et confusus est? permansit in mandatis ejus, et derelictus est? et quis illum invocavit, et despexit illum? Quoniam pius et misericors est Deus, et remittet in tempore tribulationis peccata omnibus exquirentibus se in veritate. Væ duplici corde, et labiis scelestis, et manibus malefacientibus, et peccatori terram ingredienti duabus viis. Væ dissolutis corde, qui non credunt Deo; ideo non proteguntur ab eo. Væ his qui perdiderunt sustinentiam, qui dereliquerunt vias rectas, et diverterunt in vias pravas. Et quid facietis cum inspicere cœperit Deus? Qui timent Dominum, non erunt incredibiles verbo illius : et qui diligunt illum, conservabunt viam illius. Qui timent Dominum, inquirent quæ beneplacita sunt illi, et qui diligunt eum, replebuntur lege ipsius. Qui timent Dominum, præparabunt corda sua, et in conspectu illius sanctificabunt animas suas. Qui timent Dominum, custodiunt mandata illius, et patientiam habebunt usque ad inspectionem illius, dicentes : Si pœnitentiam non ege-

rimus, incidemus in Dei manus, et non in manus hominum. Secundum enim magnitudinem illius, sic et misericordia ipsius cum ipso [1].

Filii sapientiæ Ecclesia justorum, et natio illorum obedientia et dilectio. Judicium patris audite, filii dilecti, et sic facite ut salvi sitis. *Et post duos versus* : Qui diligit Deum, exorabit pro peccatis, et continebit se ab illis; in oratione dierum exaudietur. Et sicut qui thesaurizat, ita et qui honorificat matrem suam. Qui honorificat patrem, jucundabitur in filiis. Qui honorat patrem suum, vita vivet longiore : et qui obaudit patri, refrigerabit matrem. Qui timet Deum, honorat parentes : et quasi dominis serviet his qui se genuerunt. In opere et sermone et omni patientia honora patrem tuum, ut superveniat tibi benedictio a Domino. *Et post tres versus* : Ne glorieris in contumelia patris tui. *Et post tres versus* : Fili, suscipe senectam patris tui, et ne contristes eum in vita illius. Et si defecerit sensu, veniam da, et ne spernas eum in tua virtute. *Et post quatuor versus* : Quam malæ famæ est, qui derelinquit patrem; et est maledictus a Deo, qui exasperat matrem. Fili, in mansuetudine opera tua pefice, et super hominum gloriam diligeris. Quanto magnus es, humilia te in omnibus; et coram Deo invenies gratiam : quoniam magna potentia Dei solius, et ab humilibus honoratur. Altiora te ne quæsieris, et fortiora te ne scrutatus fueris: sed quæ præcepit tibi Deus, illa cogita semper : et in pluribus operibus ejus ne fueris curiosus : Non enim est tibi necessarium ea, quæ abscondita sunt, videre oculis tuis. *Et post tres versus* : Multos enim implanavit suspicio eorum, et in vanitate detinuit sensus illorum. Cor durum male habebit in novissimo; et qui amat peri-

[1] Eccli. II, 1-23.

culum, in illo peribit. Cor ingrediens duas vias, non habebit successus; et pravicordius in illis scandalizabitur. Cor nequam gravabitur in doloribus; et peccator adjiciet ad peccandum. *Et post duos versus :* Cor sapiens intelligitur in sapientia; et auris bona audiet cum omni concupiscentia sapientiam. Sapiens cor et intelligibile abstinebit se a peccatis, et in operibus justitiæ successus habebit. Ignem ardentem extinguit aqua ; et eleemosyna resistit peccatis : et Deus prospector tui ejus, qui reddit gratiam, meminit in posterum, et in tempore casus tui invenies firmamentum [1].

Fili, eleemosynam pauperis ne fraudes, et oculos tuos ne transvertas a paupere. Animam esurientem ne despexeris, et non exasperes pauperem in inopia sua. Cor inopis ne afflixeris, et non protrahas datum angustianti. Rogationem contribulati ne abjicias, et non avertas faciem tuam ab egeno. Ab inope non auferas oculos tuos propter iram, et non relinquas quærentibus tibi retro maledicere. Maledicentis enim tibi in amaritudine animæ exaudietur deprecatio illius. Exaudiet autem eum, qui fecit illum. Congregationi pauperum affabilem te facito, et presbytero humilia animam tuam, et magnato humilia caput tuum. Declina pauperi sine tristitia aurem tuam, et redde debitum tuum, et responde illi pacifica in mansuetudine. Libera eum, qui injuriam patitur, de manu superbi; et non acide feras in anima tua. In judicando esto misericors, pupillis ut pater, et pro viro matri illorum; et eris velut filius Altissimi obaudiens, et miserebitur tui magis quam mater. Sapientia filiis suis vitam inspiravit, et suscipit inquirentes se, et præibit in via justitiæ. Et qui illam diligit, diligit vitam, et qui vigilaverint ad

[1] Eccli. III, 1-34.

illam, complectentur placorem ejus. Qui tenuerint illam, vitam hæreditabunt, et quo introibit benedicet Deus. Qui serviunt ei, obsequentes erunt sancto; et eos qui diligunt illam, diligit Deus. Qui audit illam judicat gentes; et qui intuetur illam, permanebit confidens. Si crediderit ei, hæreditabit illam, et erunt in confirmatione creaturæ illorum. Quoniam in tentatione ambulat cum eo : et imprimis elegit eum. Timorem et metum et probationem inducet super illum, et cruciabit illum in tribulatione doctrinæ suæ; donec tentet illum in cogitationibus illius, et credat animæ illius. Et firmabit illum, et iter adducet directum ad illum, et lætificabit illum; et denudabit abscondita sua illi, et thesaurizabit super illum scientiam et intellectum justitiæ. Si autem oberraverit, derelinquet illum, et tradet eum in manus inimici sui. Fili, conserva tempus, et devita a malo. Pro anima tua non confundaris dicere verum. Est enim confusio adducens peccatum, et est confusio adducens gloriam et gratiam. Non accipias faciem adversus faciem tuam, nec adversus animam tuam mendacium. Non reverearis proximum tuum in casu suo, nec retineas verbum in tempore salutis. Non abscondas sapientiam tuam in decore ejus. In lingua enim agnoscitur sapientia et sensus, et scientia et doctrina in verbis veritatis, et firmamentum in operibus justitiæ. Non contradicas veritati ullo modo, et de mendacio ineruditionis tuæ confundere. Non confundaris confiteri peccata tua, et ne subjicias te homini pro peccato. Noli resistere contra faciem potentis, nec coneris contra ictum fluvii. In justitia agonizare pro anima tua, et usque ad mortem certa pro justitia; et Deus expugnabit pro te inimicos tuos. Noli citatus esse in lingua tua, et inutilis et remissus in operibus tuis. Noli esse sicut leo in domo tua, evertens domesticos tuos, et opprimens subjectos tibi.

Non sit porrecta manus tua ad capiendum, et ad dandum collecta [1].

Noli attendere ad possessiones iniquas, et ne dixeris, Est mihi sufficiens vita. Nihil enim proderit in tempore vindictæ et obductionis. Non sequaris concupiscentiam cordis, et ne dixeris : Quomodo potui, aut quis me subjiciet propter facta mea? Deus enim vindicans vindicabit. Et ne dixeris : Peccavi et quid accidit mihi triste? Altissimus enim est patiens redditor. De propitiatu peccatorum noli esse sine metu : neque adjicias peccatum super peccatum : et ne dicas : Miseratio Dei magna est, multitudinis peccatorum meorum miserebitur. Misericordia enim et ira ab illo cito proximat, et in peccatores respicit ira illius. Non tardes converti ad Dominum, et ne differas de die in diem. Subito enim veniet ira illius, et in tempore vindictæ disperdet te. Noli anxius esse in divitiis injustis ; nihil enim proderunt tibi in die obductionis et vindictæ. Non ventiles te in omni vento, et non eas in omni via. Sic enim peccator probatur duplici lingua. Esto firmus in via Dei, et in veritate sensus tui et scientia ; et prosequatur te verbum pacis et justitiæ. Esto mansuetus ad audiendum verbum Dei, ut intelligas, et cum sapientia feras responsum verum. Si est tibi intellectus, responde proximo : sin autem, sit manus tua super os tuum ; ne capiaris verbo indisciplinato, et confundaris. Honor et gloria in sermone sensati : lingua vero imprudentis subversio est ipsius. Non appelleris susurro in vita tua, et in lingua tua ne capiaris, et confundaris. Super furem enim est confusio, et pœnitentia, et denotatio pessima super bilinguem : susurratori autem odium et inimicitia et contumelia. Justifica pusillum, et magnum similiter [2].

[1] Eccli. IV, 1-36. — [2] Id. V, 1-18.

Noli fieri pro amico inimicus proximo : improperium enim et contumeliam malus hæreditabit, et omnis peccator invidus et bilinguis. Non te extollas in cogitatione animæ tuæ, velut taurus : ne forte elidatur virtus tua per stultitiam. *Et post septem versus* : Multi pacifici sint tibi ; et consiliarius sit tibi unus de mille. Si possides amicum, in tentatione posside eum, et non facile credas illi temetipsum. Est enim amicus secundum tempus suum, et non permanebit in die tribulationis : et est amicus qui egreditur ad inimicitiam : et est amicus qui odium et rixam et convicia denudabit. Est autem amicus socius mensæ, et non permanebit in die necessitatis. Amicus si permanserit fixus, erit tibi quasi coæqualis, et in domesticis tuis fiducialiter aget. Si humiliaverit se contra te, et a facie tua absconderit se, unanimem habebis amicitiam bonam. Ab inimicis tuis separare ; et ab amicis tuis attende. Amicus fidelis protectio fortis : qui autem invenit illum, invenit thesaurum. Amico fideli nulla est comparatio, et non est digna ponderatio auri et argenti contra boninatem fidei illius. Amicus fidelis, medicamentum vitæ et immortalitatis : et qui metuunt Dominum, inveniunt illum. Qui timet Deum, æque habebit amicitiam bonam ; quoniam secundum illum erit amicus illius. Filia juventute tua excipe doctrinam, et usque ad canos invenies sapientiam. Quasi is qui arat et seminat, accede ad illam, et sustine bonos fructus illius. In opere enim illius exiguum laborabis, et cito edes de generationibus illius. Quam aspera est nimium sapientia indoctis hominibus, et non permanebit in illa excors. Quasi lapidis virtus probatio erit in illis, et non demorabuntur projicere illam. *Et post duos versus* : Quibus autem agnita est, permanet usque ad conspectum Dei. Audi, fili, et accipe consilium intellectus, et ne abjicias consilium meum. Injice

pedem tuum in compedes illius, et in torquem ejus collum tuum. Subjice humerum tuum, et porta illam, et ne accedieris vinculis ejus. In omni animo tuo accede ad illam, et in omni virtute tua serva vias ejus. Investiga illam, et manifestabitur tibi; et continens factus ne dereliqueris eam : in novissimis enim invenies requiem in ea, et convertetur tibi in oblectationem : et erunt tibi compedes in protectionem fortitudinis et bases virtutis, et torques illius in stolam gloriæ. *Et post quatuor versus :* Fili, si attenderis mihi, disces : et si accommodaveris animam tuam, sapiens eris. Et si inclinaveris aurem tuam, excipies doctrinam : et si dilexeris audire, sapiens eris. In multitudine presbyterorum prudentium sta, et sapientiæ illorum ex corde conjungere, ut omnem narrationem Dei possis audire, et proverbia laudis ne effugiant te. Et si videris sensatum, evigila ad illum, et gradus ostiorum illius exterat pes tuus. Cogitatum habe in præceptis Dei, et in mandatis illius maxime assiduus esto : et ipse dabit cor tibi, et concupiscentia sapientiæ dabitur tibi[1].

Noli facere mala, et non te apprehendent. Discede ab iniquo, et deficient mala abs te. Non semines mala in sulcis injustitiæ, et non metes ea in septuplum. Noli quærere ab homine ducatum, neque a rege cathedram honoris. Non te justifices ante Deum, quoniam agnitor cordis ipse est : et penes regem noli velle videri sapiens. Noli quærere fieri judex, nisi si vales virtute irrumpere iniquitates : ne forte extremiscas faciem potentis, et ponas scandalum in agilitate tua. Non pecces in multitudinem civitatis, nec te immittas in populum : neque alliges duplicia peccata : nec enim in uno eris immunis. Noli esse pusillanimis in anima tua. Exorare, et facere eleemosy-

[1] Eccli. VI, 1-37.

nam non despicias. Ne dicas : In multitudine munerum meorum respiciet Dominus, et offerente me Deo altissimo, suscipiet munera mea. Non irrideas hominem in amaritudine animæ : est enim qui humiliat et exaltat Deus. Noli arare mendacium adversus fratrem tuum, neque in amicum similiter facias. Noli velle mentiri omne mendacium : assiduitas enim illius non est bona. Noli verbosus esse in multitudine presbyterorum[1]. *Et post duodecim versus :* Non lædas servum operantem in veritate, neque mercenarium dantem animam suam. Servus sensatus sit tibi dilectus quasi anima tua ; non defraudes illum libertate, neque inopem relinquas illum[2]. *Et post duos versus :* Filii tibi sunt? erudi illos, et curva illos a pueritia illorum. Pecora tibi sunt? attende illis. Filiæ tibi sunt? serva corpus illarum, et non ostendas hilarem faciem tuam ad illas. Trade filiam, et grande opus feceris ; et homini sensato da illam. Mulier si est tibi secundum animam tuam, non projicias illam ; et odibili non credas te in toto corde. Honora patrem tuum, et gemitus matris tuæ ne obliviscaris. Memento enim, quoniam nisi per illos natus non fuisses ; et retribue illis, quomodo et illi tibi. In tota anima tua time Deum ; et sacerdotes illius sanctifica. In omni virtute dilige Deum, qui te fecit ; et ministros ejus non derelinquas. Honora Deum ex tota anima tua ; et honorifica sacerdotes[3]. *Et post sex versus :* Et pauperi porrige manum tuam, ut perficiatur benedictio tua. Gratia datus in conspectu omnis viventis, et a mortuo non prohibeas gratiam. Non desis plorantibus in consolatione et cum lugentibus ambula. Non te pigeat visitare infirmum : ex his enim in dilectione firmaberis. In omnibus operibus tuis memorare novissima tua, et in æternum non peccabis[4].

[1] Eccli. VII, 1-15. — [2] Ibid. 22, 23. — [3] Ibid. 25-36. — [4] Ibid. 37-40.

Non litiges cum homine potente; ne forte incidas in manus illius. Non contendas cum homine locuplete, ne forte contra concitet litem tibi. Multos enim perdidit aurum; et usque ad cor regum extendit, et convertit. Non litiges cum homine linguoso, et non strues in ignem illius ligna[1]. *Et post duos versus:* Ne despicias hominem avertentem se a peccato, neque improperes ei: memento quoniam omnes sumus in correptione. Ne spernas hominem in sua senecta: etenim ex nobis senescunt. Noli de mortuo inimico tuo gaudere, sciens quoniam omnes morimur, et in gaudium nolumus venire. Ne despicias narrationem presbyterorum sapientium, et in proverbiis illorum conversare? Ab ipsis enim disces doctrinam intellectus, et servire magnátis sine querela. Non te prætereat narratio seniorum: et ipsi enim didicerunt a patribus suis. Quoniam ab ipsis disces intellectum, et in tempore necessitatis responsum[2]. *Et post sexdecim versus:* Cum fatuis ne consilium habeas: non enim poterunt diligere, nisi quæ ipsis placent. Coram extraneo ne facias consilium: nescis enim quid pariet[3].

Et post duos versus: Non zeles mulierem sinus tui. *Et post septem versus:* Virginem ne concupiscas, ne forte scandalizeris in decore ejus. Non des fornicariis animam tuam in ullo, ne perdas te et hæreditatem tuam: *Et post duos versus:* Averte faciem tuam a muliere compta, et non circumspicias speciem alienam. *Et post duodecim versus:* Ne derelinquas amicum antiquum: novus enim non erit similis illi. Vinum novum amicus novus; veterascet, et cum suavitate bibes illud. Non zeles gloriam et opes peccatoris: non enim scis quæ futura sit ipsius subversio. Non placeat tibi injuria injustorum. *Et post duos versus:* Longe abesto ab homine potestatem

[1] Eccli. VIII, 1-6. — [2] Ibid. 6-12. — [3] Ibid. 20, 21.

habente occidendi, et non suspicaberis timorem mortis. Et si accesseris ad illum, noli aliquid committere; ne forte auferat vitam tuam. *Et post quatuor versus :* Et cum sapientibus et prudentibus tracta. Viri justi sint tibi convivæ; et in timore Dei sit gloriatio tibi[1].

Et post quinquaginta-tres versus ; Semen hominum honorabitur hoc, quod timet Deum; semen autem hoc exhonorabitur hominum, quod præterit mandata Domini. In medio fratrum illorum rector in honore; et qui timent Dominum, erunt in oculis illius. Gloria divitum, honoratorum, et pauperum, timor Dei est. Non despicias hominem justum pauperem, et non magnificaveris virum peccatorem divitem. Magnus, et judex, et potens est in honore, et non est major illo qui timet Deum. Servo sensato liberi servient : vir prudens et disciplinatus non murmurabit correptus. *Et post quinque versus :* Fili, in mansuetudine serva animam tuam, et da illi honorem secundum meritum suum[2].

Et post sex versus : Sapientia humiliati exaltabit caput ipsius, et in medio magnatorum consedere illum faciet. Non laudes virum in specie sua, neque spernas hominem in visu suo. Brevis in volatilibus est apis, et initium dulcoris habet fructus illius. In vestitu ne glorieris unquam, nec in die honoris tui extollaris. *Et post sex versus :* Priusquam interroges, non vituperes quemquam; et cum interrogaveris, corripe juste. Priusquam audias, ne respondeas verbum; et in medio seniorum ne adjicias loqui. De re ea quæ te non molestat, ne certaveris : et in judicio peccatorum ne consistas. Fili, ne in multis sint actus tui : et si dives fueris, non eris immunis a delicto. Si enim secutus fueris, non apprehendes : et

[1] Eccli. IX, 1-22. — [2] Id. X, 23-28 et 31.

non effugies, si præcucurreris. *Et post viginti versus :* Ne manseris in operibus peccatorum : fide autem in Deo, et mane in loco tuo. *Et post aliquot versus :* Ante mortem ne laudes hominem quemquam. *Et post unum versum :* Non omnem hominem inducas in domum tuam : multæ enim insidiæ dolosi sunt. Sicut enim eructant præcordia infantium, et sicut perdix inducitur in foveam, et ut caprea in laqueum, sic et cor superborum ; et sicut prospector videns casum proximi sui. Bona enim in mala convertens insidiatur, et in electis imponet maculam. A scintilla una augetur ignis, et ab uno doloso augetur sanguis. Homo vero peccator sanguini insidiatur. Attende tibi a pestifero ; fabricat enim mala : ne forte inducat super te subsannationem in perpetuum. Admitte ad te alienigenam, et subvertet te in torpore, et alienabit te a tuis propriis [1].

Si benefeceris, scito cui benefeceris, et erit gratia in bonis tuis multa. Benefac justo, et invenies retributionem magnam ; et si non ab ipso, certe a Deo. Non est eis bene, qui assidui sunt in malis, et eleemosynas non danti : quoniam et Altissimus odio habet peccatores, et misertus est pœnitentibus. Da misericordi, et ne susceperis peccatorem. Benefac humili, et ne dederis impio. Prohibe panes illi dari, ne in ipsis potentior te sit : nam duplicia mala invenies in omnibus bonis : quoniam et Altissimus odio habet peccatores, et impiis reddet vindictam. *Et post quatuor versus :* Non credas inimico tuo in æternum : sicut enim æramentum, æruginat nequitia illius. Et si humiliatus vadat curvus, adjice animum tuum, et custodi te ab illo. Non statuas illum penes te, nec sedeat ad dexteram tuam ; ne conversus stet in loco tuo : ne forte conversus in locum tuum, inquirat cathedram tuam, et

[1] Eccli. XI, 1-36.

in novissimo agnoscas verba mea, et in sermonibus meis stimuleris. Quis miserebitur incantatori a serpente percusso, et omnibus qui appropiant bestiis? Sic et qui comitatur cum viro iniquo, et obvolutus est in peccatis ejus, una hora tecum permanebit; si autem declinaveris, non supportabit. In labiis suis indulcat inimicus, et in corde suo insidiatur, ut subvertat te in foveam. In oculis suis lacrymatur inimicus; et si invenerit tempus, non satiabitur sanguine. Si incurrerint mala tibi, invenies eum illic priorem. In oculis suis lacrymatur inimicus, et quasi adjuvans suffodiet plantas tuas. Caput suum movebit, et plaudebit manu; et multa susurrans commutabit vultum suum [1].

Et post sexaginta et unum versus : Bona est substantia, cui non est peccatum in conscientia : et nequissima paupertas in ore impii [2]. *Et post tres versus :* Beatus vir qui non est lapsus verbo ex ore suo, et non est stimulatus in tristitia delicti. Felix qui non habuit animi sui tristitiam, et non excidit ab spe sua. Viro cupido et tenaci sine ratione est substantia, et homini livido ad quid aurum? *Et post quatuordecim versus :* Fili, si habes, benefac tecum, et Deo dignas oblationes offer. Memor esto, quoniam mors non tardat, et testamentum inferorum, quia demonstratum est tibi : testamentum enim hujus mundi morte morietur. Ante mortem benefac amico tuo, et secundum vires tuas exporrigens da pauperi. *Et post sexdecim versus :* Beatus vir qui in sapientia morabitur, et qui in justitia sua meditabitur, et in sensu suo cogitabit circumspectionem Dei : Qui excogitat vias illius in corde suo, et in absconditis illius intelligens [3].

Et post viginti-quinque versus : Homines stulti non apprehendent illam; et homines sensati obviabunt illi.

[1] Eccli. XII, 1-19. — [2] Id. XIII, 30. — [3] Id. XIV, 1-3, 11-13 et 22.

14.

Homines stulti non videbunt illam; longe enim abest a superbia et dolo. Viri mendaces non erunt memores illius; et viri veraces invenientur in illa, et successum habebunt usque ad inspectionem Dei. Non est speciosa laus in ore peccatoris: quoniam a Deo profecta est sapientia. Sapientiæ enim Dei astabit laus; et in ore fideli abundabit, et dominator eam illi dabit. Non dixeris: per Deum abest; quæ enim odit ne feceris. Non dicas: Ille me implanavit: non enim necessarii sunt illi homines impii. Omne execramentum erroris odit Deus, et non erit amabile timentibus illum. Deus ab initio constituit hominem, et reliquit illum in manu consilii sui: Adjecit mandata et præcepta sua: si volueris servare mandata, conservabunt te, et in perpetuum fidem placitam facere. Apposuit tibi aquam et ignem, ad quod voles porrige manum tuam. Ante hominem vita et mors, bonum et malum; quod placuerit ei, dabitur illi. Quoniam multa sapientia Dei, et fortis in potentia, videns omnes sine intermissione. Oculi Dei ad timentes eum, et ipse agnoscet omnem operam hominis. Nemini mandavit impie agere; et nemini dedit spatium peccandi. Non enim concupiscit multitudinem filiorum infidelium et inutilium[1].

Et ne jucunderis in filiis impiis, si multiplicentur: non oblecteris super ipsos, si non est timor Dei cum illis. Non credas vitæ illorum, et ne respexeris in labores illorum. Melior est enim unus timens Deum, quam mille filii impii: et utile est mori sine filiis, quam relinquere filios impios. *Et post viginti et unum versus:* Non dicas: A Deo abscondar, et ex summo quis mei memorabitur[2]?

Et paulo post: Non sunt absconsa testamenta per iniquitatem illorum, et omnes iniquitates eorum in conspectu Dei. Eleemosyna viri quasi signaculum cum ipso,

[1] Eccli. xv, 7-22. — [2] Id. xvi, 1-4 et 16.

et gratiam hominis quasi pupillam conservabit : et postea resurget, et retribuet illis retributionem unicuique in caput illorum, et convertet in interiores partes terræ : Pœnitentibus autem dedit viam justitiæ, et confirmavit deficientes sustinere, et destinavit illis sortem veritatis. Convertere ad Deum, et relinque peccata tua : precare ante faciem, et minue offendiculum. Revertere ad Deum, et avertere ab injustitia tua, et nimis odito execrationem. *Et post novem versus :* Quam magna misericordia Dei, et propitiatio illius convertentibus ad se. Nec enim omnia possunt esse in hominibus ; quoniam non est immortalis filius hominis [1].

Et post triginta versus : Miseretur excipientium doctrinam miserationis, et qui festinant in judiciis ejus. Fili, in bonis non des querelam, et in omni dato non des tristitiam verbi mali. Nonne ardorem refrigerabit ros? Sic et verbum melius quam datum. Nonne ecce verbum supra datum bonum ? et utraque cum homine justificato. Stultus acriter improperabit, et datus indisciplinati tabescere facit oculos. Ante judicium para justitiam tibi, et antequam loquaris disce. Et ante languorem adhibe medicinam, et ante judicium interroga te ipsum ; et in conspectu Dei invenies propitiationem. Ante languorem humilia te, et in tempore infirmitatis ostende conversationem tuam. Non impediaris orare semper, et non verearis usque ad mortem justificari ; quoniam merces Dei manet in æternum. Ante orationem præpara animam tuam, et noli esse quasi homo, qui tentat Deum. *Et post sex versus :* Homo sapiens in omnibus metuet, et in diebus delictorum attendet ab inertia. *Et post quinque versus :* Post concupiscentias tuas non eas, et a voluntate tua avertere. Si præstes animæ tuæ concupiscentias ejus, fa-

[1] Eccli. XVII, 17-29.

ciet te in gaudium inimicis. Ne oblecteris in turbis, nec immodicis delecteris[1].

Et post quinque versus : Et qui spernit modica, paulatim decidet. Vinum et mulieres apostatare faciunt sapientes, et arguunt sensatos. *Et post aliquot versus :* Qui credit cito, levis corde est, et minorabitur : et qui delinquit in animam suam, insuper habebitur. *Et post duos versus :* Et qui odit loquacitatem, extinguit malitiam. *Et post octo versus :* Audisti verbum adversus proximum, commoriatur in te, fidens, quoniam non te disrumpet. A facie verbi parturit fatuus, tanquam gemitus partus infantis. Sagitta infixa femori carnis, sic verbum in ore stulti. Corripe amicum, ne forte non intellexerit, et dicat : Non feci; aut si fecit, ne iterum addat facere. Corripe proximum, ne forte non dixerit; et si dixerit, ne forte iteret. Corripe amicum ; sæpe enim fit commissio : et non omni verbo credas. Est qui labitur in lingua sua, sed non ex animo. Quis est enim qui non deliquerit in lingua sua? Corripe proximum antequam commineris; et da locum timori Altissimi : quia omnis sapientia timor Dei, et in illa timere Deum. *Et post quinque versus :* Melior est homo qui deficit sapientia, et deficiens sensu in timore, quam qui abundat sensu, et transgreditur legem Altissimi[2].

Et post sexdecim versus : Quam bonum est arguere quam irasci. *Et post aliquot versus* : Et qui potestatem sibi assumit injuste, odietur. *Et post octo versus :* Sapiens in verbis se ipsum amabilem facit. *Et post sexdecim versus :* Lapsus falsæ linguæ quasi qui de pavimento cadens, sic casus malorum festinanter veniet. Homo acharis quasi fabula vana, in ore disciplinatorum assidua erit. Ex ore fatui reprobabitur parabola : non enim illam dicit

[1] Eccli. XVIII, 14-32. — [2] Id. XIX, 1-21.

in tempore suo. *Et post duos versus :* Est qui perdit animam suam præ confusione, et ab imprudenti persona perdet eam; personæ autem acceptione perdet se. Est qui præ confusione promittit amico, et lucratus est eum inimicum gratis. Opprobrium nequam in homine mendacium, et in ore indisciplinatorum assidue erit. Potior fur quam assiduitas viri mendacis : perditionem autem ambo hæreditabunt. Mores hominem mendacium sine honore, et confusio illius cum ipso sine intermissione. Sapiens in verbis producet se ipsum. *Et post quatuor versus :* Xenia et dona excæcant oculos judicum, et quasi mutus in ore avertit correptiones eorum. Sapientia absconsa, et thesaurus invisus, quæ utilitas in utrique. Melior est in hominibus qui abscondit insipientiam suam, quam qui abscondit sapientiam suam [1].

Fili, peccasti, ne adjicias iterum : sed et de præteritis deprecare, ut tibi remittantur. Quasi a facie colubri fuge peccata; et si accesseris ad illa, suscipient te. Dentes leonis, dentes ejus, interficientes animas hominum : quasi rhomphæa bis acuta omnis iniquitas; plagæ illius non est sanitas. *Et post quatuor versus :* Qui odit correptionem, vestigium est peccatoris; et qui timet Deum, convertetur ad cor suum. *Et post quinque versus :* Via peccantium complantata lapidibus; et in fine illorum inferi et tenebræ et pœnæ. Qui custodit justitiam, continebit sensum ejus. Consummatio timoris Dei, sapientia et sensus. *Et post aliquot versus :* Verbum sapiens quodcumque audierit scius, laudabit, et ad se adjiciet : audiet luxuriosus, et displicebit illi, et projiciet illud post dorsum suum. Narratio fatui quasi sarcina in via : nam in labiis sensati invenietur gratia. Os prudentis quæritur in Ecclesia, et verba illius cogitabunt in cordibus suis. *Et*

[1] Eccli. xx, 1-33.

post duos versus : Compedes in pedibus stulto doctrina, et quasi vincula manuum supra manum dexteram. Fatuus in risu, exaltat vocem suam : vir autem sapiens vix tacite ridebit. Ornamentum aureum prudenti doctrina, et quasi brachiale in brachio dextro. *Et post octo versus :* In ore fatuorum cor illorum, et in corde sapientium os illorum. Dum maledicit impius diabolum, maledicit ipse animam suam. Susurro coinquinabit animam suam, et in omnibus odietur : et qui manserit, odiosus erit : tacitus et sensatus honorabitur [1].

In lapide luteo lapidatus est piger, et omnes loquentur super aspernationem illius. *Et post quatuor versus :* Filia prudens hæreditas viro suo : nam quæ confundit, in contumeliam fit genitoris. Patrem et virum confundit quæ audax est, et ab impiis non minorabitur, ab utrisque autem inhonorabitur. Musica in luctu, importuna narratio : flagella et doctrina, in omni tempore sapientia. Qui docet fatuum, quasi qui conglutinat testam. Qui narrat verbum non attendenti, quasi qui excitat dormientem de gravi somno. Cum dormiente loquitur, qui enarrat stulto, et in fine dicit : Quis est hic ? Super mortuum plora, deficit enim lux ejus : et super fatuum plora, deficit enim ei sensus. Modicum plora super mortuum, quoniam requievit : nequissimi enim nequissima vita super mortem fatui. Luctus mortui septem diebus : fatui autem et impii, omnes dies vitæ illorum. *Et post viginti et unum versus :* Mittens lapidem in volatilia, dejiciet illa : sic et qui conviciatur amico, dissolvet amicitiam. Ad amicum et si produxeris gladium, non desperes : est enim regressus. Ad amicum si aperueris os triste, non timeas; est enim concordatio : excepto convicio, et improperio, et superbia, et mysterii revelatione, et plaga dolosa : in his

[1] Eccli. xxi, 1-31.

omnibus effugiet amicus. *Et post decem versus :* Quis dabit ori meo custodiam, et super labia mea signaculum certum, ut ne cadam ab ipsis, et lingua mea perdat me[1].

Domine pater et dominator vitæ meæ, non relinquas me, et ne sinas me cadere in illis. Quis superponet in cogitatu meo flagella, et in corde meo doctrinam sapientiæ, ut ignorationibus eorum non parcant mihi, et non appareant delicta illorum : ne adincrescant ignorantiæ meæ, et multiplicentur delicta mea, et peccata mea abundent, et incidam in conspectu adversariorum, et gaudeat inimicus meus? Domine, pater et Deus vitæ meæ, ne derelinquas me in cogitatu illorum. Extollentiam oculorum meorum ne dederis mihi, et omne desiderium averte a me. Aufer a me ventris concupiscentias; et concubitus concupiscentiæ ne apprehendant me; et animæ irreverenti et infrunitæ ne tradas me. Doctrinam oris audite, filii; et qui custodierit illam, non periet labiis suis, nec scandalizabitur in operibus nequissimis. In vanitate sua apprehenditur peccator, et superbus et maledicus scandalizabitur in illis. Jurationi non assuescat os tuum; multus enim casus in illa. Nominatio vero Dei non sit in ore tuo assidua, et nominibus sanctorum non admiscearis; quoniam non eris immunis ab eis. Sicut enim servus interrogatus assidue, a livore non minuitur : sic omnis jurans et nominans in toto a peccato non purgabitur. Vir multum jurans implebitur iniquitate, et non discedet a domo illius plaga. Et si frustraverit, delictum illius super ipsum erit : et si dissimulaverit, delinquit dupliciter. Et si in vacuum juraverit, non justificabitur : replebitur enim retributione domus illius. *Et post quatuor versus :* Indisciplinationi non assuescat os tuum : est enim in illa verbum peccati. Memento patris, et matris tuæ; in medio enim magnato-

[1] Eccli. XXII, 1-33.

rum consistis : ne forte obliviscatur te Deus in conspectu illorum, et assiduitate tua infatuatus improperium patiaris et maluisses non nasci, et diem nativitatis tuæ maledicas. Homo assuetus in verbis improperii, in omnibus diebus suis non erudietur. Duo genera abundant in peccatis, et tertium adducit iram et perditionem. Anima calida quasi ignis ardens non extinguetur, donec aliquid glutiat : et homo nequam in ore carnis suæ non desinet, donec incendat ignem. *Et post duos versus* : Omnis homo qui transgreditur lectum suum, contemnens in animam suam [1], et dicens : Quis me videt ? tenebræ circumdant me, et parietes cooperiunt me, et nemo circumspicit me ; quem verear ? delictorum meorum non memorabitur Altissimus, et non intelliget, quoniam non videt oculus illius : quoniam expellet a se timorem Dei hujusmodi hominis timor, et oculi hominum timentes illum. Et non cognovit, quoniam oculi Domini plus multo lucidiores super solem, circumspicientes omnes vias hominum et profundum abyssi, et hominum corda intuentes in absconditas partes [2].

Et paulo post : Quæ in juventute tua non congregasti, quomodo invenies in senectute tua? Quam speciosum canitiei judicium, et presbyteris cognoscere consilium. Quam speciosa veteranis sapientia, et gloriosis intellectus et consilium. Corona senum multa peritia, et gloria illorum timor Dei. *Et post decem versus :* Timor Dei super omnia se superposuit. Beatus cui donatum est habere timorem Dei. Qui timet illum, cui assimilabitur ? *Et post viginti versus.* Ne respicias mulieris speciem, et non concupiscas mulierem in specie [3].

Et post triginta tres versus : Mulier ebriosa ira ma-

[1] *Forte* in animo suo. — [2] Eccli. XXIII, 1-28. — [3] Id. XXVI, 5-8, 14, 15 et 28.

gna, et contumelia, et turpitudo illius non contegetur. Fornicatio mulieris in extollentia oculorum et in palpebris illius agnoscetur. In filia non avertente se, firma custodiam, ne inventa occasione utatur se. Ab omni irreverentia oculorum cave; et ne mireris si te neglexerit. *Et post quatuor versus :* Gratia mulieris sedulæ delectabit virum suum, et ossa illius impinguabit disciplina illius. Datus Dei mulier sensata et tacita : non est immutatio eruditæ animæ. Gratia super gratiam, mulier sancta et pudorata. Omnis autem ponderatio non est digna continentis animæ. *Et post duodecim versus :* Et qui transgreditur a justitia ad peccatum, Deus paravit eum ad rhomphæam[1].

Et post quatuor versus : Et qui quærit locupletari, avertit oculum suum. *Et post tres versus :* Conteretur delictum. Si non in timore Domini tenueris te instanter, cito subvertetur domus tua. Sicut in pertusura cribri remanebit pulvis, sic aporia hominis in cogitatu illius. Vasa figuli probat fornax, et homines justos tentatio tribulationis. Sicut rusticatio de ligno ostendit fructum illius, sic verbum ex cogitatu hominis cordis. Ante sermonem non collaudes virum, hæc enim tentatio est hominum. Si sequaris justitiam apprehendes illam; et indues quasi poderem honoris, et habitabis cum ea, et proteget te in sempiternum, et in die agnitionis invenies firmamentum. Volatilia ad sibi similia conveniunt, et veritas ad eos, qui operantur illam, revertetur. Leo venationi insidiatur semper, sic peccata operantibus iniquitatem. Homo sanctus in sapientia manet sicut sol : nam stultus sicut luna immutatur. In medio insensatorum serva verbum tempori : in medio autem cogitantium assiduus esto. Narratio peccantium odiosa, et risus eorum in delictis peccati. Loquela

[1] Eccli. XXVI, 11-20 et 27.

multum jurans horripilationem capiti statuet, et irreverentia ipsius obturatio aurium. Effusio sanguinis in rixa superborum, et maledictio illorum auditus gravis. Qui denudat arcana amici, perdit fidem, et non inveniet amicum ad animum suum. Dilige proximum, et conjungere fide cum illo : quod si denudaveris abscondita illius, non persequaris post eum. Sicut enim homo qui perdit amicum suum, sic qui perdit amicitiam proximi sui. Et sicut qui dimittit avem de manu sua, sic reliquisti proximum tuum, et non eum capies. Non illum sequaris, quoniam longe abest. Effugit enim quasi caprea de laqueo; quoniam vulnerata est anima ejus ; et ultra eum non poteris colligare. Et maledicti est concordatio : denudare autem amici mysteria, desperatio est animæ infelicis. Annuens oculis fabricat iniqua, et nemo eum abjiciet. In conspectu oculorum tuorum condulcabit os suum, et super sermones tuos admirabitur : novissime autem pervertet os suum, et in verbis tuis dabit scandalum. Multa odivi, et non coæquavi ei; et Dominus odiet illum. *Et post duos versus :* Qui foveam fodit, decidet in illam; et qui statuit lapidem proximo, offendet in eo; et qui laqueum alii parat, peribit in illo. Facienti nequissimum consilium, super illum devolvetur; et non agnoscet unde adveniet illi. Illusio, et improperium superborum, et vindicta sicut leo insidiabitur illi. Laqueo peribunt qui oblectantur casu justorum[1].

Et post tres versus : Qui vindicari vult a Deo, inveniet vindictam, et peccata illius servans servabit. Relinque proximo tuo nocenti te, et tunc deprecanti tibi peccata solventur. Homo homini reservat iram, et a Deo quærit medelam. In hominem similem sibi non habet misericordiam, et de peccatis suis deprecatur. Ipse cum caro sit, reservat iram, et propitiationem petit a Deo. Quis exora-

[1] Eccli. xxvii, 1-32.

bit pro delictis illius? Memento novissimorum, et desine inimicari : tabitudo enim, et mors imminet in mandatis Dei. Memorare timorem Dei, et non irascaris proximo. Memorare testamenti Altissimi, et despice ignorantiam proximi. Abstine te a lite, et minues peccata. Homo enim iracundus incendit litem ; et vir peccator turbabit amicos, et in medio pacem habentium immittit inimicitiam. *Et post quatuor versus :* Certamen festinatum incendit ignem, et lis festinans effundit sanguinem, et lingua testificans adducit mortem. Si sufflaveris, quasi ignis exardebit : etsi expueris super illam, extinguetur : et utraque ex ore proficiscuntur. Susurro et bilinguis maledictus : multos enim turbavit pacem habentes. Lingua tertia multos commovit, et dispersit illos a gente in gentem. Civitates muratas divitum destruxit, et domos magnatorum effodit. Virtutes populorum concidit, et gentes fortes dissolvit. Lingua tertia mulieres viratas ejecit, et privavit illas de laboribus suis. Qui respicit illam, non habebit requiem, nec habebit amicum in quo requiescat. *Et post aliquot versus :* Verbis tuis facito stateram, et frenos ori tuo rectos : et attende ne forte labaris in lingua, et cadas in conspectu inimicorum insidiantium tibi, et sit casus tuus insanabilis in mortem [1]. Qui facit misericordiam, fœnerat proximo : et qui prævalet manu, mandata servat. Fœnera proximo tibi in tempore necessitatis illius : et iterum redde proximo tuo in tempore suo. Confirma verbum, et fideliter age cum illo : et in omni tempore invenies quod tibi necessarium est. Multi quasi inventionem æstimaverunt fœnus, et præstiterunt molestiam iis qui se adjuverunt. *Et post tredecim versus :* Verumtamen super humilem animo fortior esto, et pro eleemosyna non trahas illum. Propter mandatum assume pauperem, et propter

[1] Eccli. XXVIII, 1-30.

inopiam illius ne dimittas eum vacuum. Perde pecuniam tuam propter fratrem et amicum, et non abscondas illam sub lapide in perditionem. Pone thesaurum tuum in præceptis Altissimi; et proderit tibi magis quam aurum. Conclude eleemosynam in corde pauperis; et hæc pro te exorabit ab omni malo : super scutum potentis et super lanceam adversus inimicum tuum pugnabit. Vir bonus fidem facit pro proximo suo; et qui perdiderit confusionem, derelinquet sibi. Gratiam fidejussoris ne obliviscaris; dabit enim pro te animam suam. Repromissorem fugit peccator et immundus. Bona repromissoris sibi ascribit peccator, et ingratus sensu derelinquet liberantem se. Vir repromittit de proximo suo, et cum perdiderit reverentiam, derelinquetur ab eo. Repromissio nequissima multos perdidit diligentes, et commovit illos quasi fluctus maris. Viros potentes gyrans migrare fecit, et vagati sunt in gentibus alienis. Peccator transgrediens mandata Domini, incidet in promissionem nequam. *Et post unum versum* : Recupera proximum secundum virtutem tuam, et attende tibi ne incidas [1].

Et post sexdecim versus : Qui diligit filium suum, assiduat illi flagella, ut lætetur in novissimo suo. Qui docet filium suum, laudabitur in illo. *Et post decem versus* : Equus indomitus evadit durus, et filius remissus evadit præceps. Lacta filium, et paventem te faciet : lude cum illo, et contristabit te. Non corrideas illi, ne doleas, et in novissimo obstupescant dentes tui. Non des illi potestatem in juventute, et ne despicias cogitatus illius. Curva cervicem ejus in juventute, et tunde latera ejus dum infans est : ne forte induret, et non credat tibi, et erit tibi dolor animæ. Doce filium tuum, et operare in illo, ne in turpitudine illius confundaris. Melior est

[1] Eccli. XXIX, 1-27.

pauper sanus et fortis viribus, quam dives imbecillus et flagellatus malitia. Salus animæ in sanctitate justitiæ melior est omni auro et argento : et corpus validum, quam census immensus. Non est census super censum salutis corporis; et non est oblectatio super cordis gaudium. Melior est mors quam vita amara, et requies æterna quam languor perseverans. Bona abscondita in ore clauso, quasi appositiones epularum circumpositæ sepulcro. *Et post quinque versus :* Tristitiam non des animæ tuæ, et non affligas temetipsum in consilio tuo. Jucunditas cordis hæc est vita hominis, et thesaurus sine defectione sanctitatis, et exultatio viri est longævitas. Miserere animæ tuæ placens Deo, et contine : et congrega cor tuum in sanctitate ejus, et tristitiam longe expelle a te. Multos enim occidit tristitia, et non est utilitas in illa. Zelus et iracundia minuent dies, et ante tempus senectam adducit cogitatus[1].

Et post decem versus : Qui aurum diligit, non justificabitur; et qui insequitur consumptionem, replebitur ex ea. Multi dati sunt in auri casus, et facta est in specie illius perditio illorum. Lignum offensionis est aurum sacrificantium : væ illis qui sectantur illud, et omnis imprudens deperiet in illo. Beatus dives, qui inventus est sine macula, et qui post aurum non abiit, nec speravit in pecunia et thesauris. Quis est hic, et laudabimus eum? fecit enim mirabilia in vita sua. Quis probatus est in illo, et perfectus est? et erit illi gloria æterna. Qui potuit transgredi, et non est transgressus, et facere mala, et non fecit : ideo stabilita sunt bona illius in Domino, et eleemosynas illius enarrabit Ecclesia sanctorum. *Et post aliquot versus :* Utere quasi homo frugi, iis quæ tibi apponuntur, ut non cum manducas multum, odio habearis. Cessa prior disciplinæ causa, et noli nimius esse, ne forte offendas. Etsi

[1] Eccli. XXX, 1-26.

in medio multorum sedisti, prior illis non extendas manum tuam, nec prior poscas bibere. Quam sufficiens est homini erudito vinum exiguum. *Et post aliquot versus:* Diligentes in vino noli provocare; multos enim exterminavit vinum[1].

Et post viginti sex versus : Loquere major natu, decet enim te, primum verbum diligenti scientiam; et non impedias musicam. Ubi auditus non est, non effundas sermonem; et importune noli extolli in sapientia tua. *Et post quinque versus :* Adolescens loquere in tua causa, vix cum necesse fuerit. Si bis interrogatus fueris, habeat caput responsum tuum. In multis esto quasi inscius, et audi tacens simul et quærens. In medio magnatorum loqui non præsumas; et ubi sunt senes, non multum loquaris. Ante grandinem præibit coruscatio, et ante verecundiam præibit gratia, et pro reverentia accedet tibi bona gratia. Præcurre autem prior in domum tuam, et illic avocare, et illic lude, et age conceptiones tuas, et non in delictis et verbo superbo. Et super his omnibus benedicito Deum, qui fecit te, et inebriantem te ab omnibus bonis suis. Qui timet Deum, excipiet doctrinam ejus; et qui vigilaverint ad illum, invenient benedictionem. Qui quærit legem, replebitur ab ea : et qui insidiose agit, scandalizabitur in ea. Qui timent Dominum, invenient judicium justum, et justitiam quasi lumen accendent. Peccator homo devitabit correptionem, et secundum voluntatem suam inveniet comparationem. Vir consilii non disperdet intelligentiam. *Et post quatuor versus :* Fili, sine consilio nihil facias; et post factum non pœnitebis. *Et post paucos versus :* Qui credit Deo, attendet mandatis; et qui confidit in illo, non minorabitur[2].

Timenti Dominum, non occurrent mala : sed in tenta-

[1] Eccli. xxxi, 5-30. — [2] Id. xxxii, 4-28.

tione Deus illum conservabit, et liberabit a malis. Sapiens non odit mandata et justitias; et non illidetur quasi navis in procella. Homo sensatus credit Legi Dei, et lex illi fidelis. Qui interrogationem manifestat, parabit verbum [1].

Et post paululum : Vana spes, et mendacium viro insensato : et somnia extollunt imprudentes. Et quasi qui apprehendit umbram, et sequitur ventum; sic et qui attendit ad visa mendacia. Hoc secundum hoc visio somniorum, ante faciem hominis similitudo hominis. Ab immundo quid mundabitur? et a mendace quid verum dicetur? Divinatio erroris et auguria mendacia, et somnia male facientium vanitas est. Et sicut parturientis cor tuum phantasias patitur, nisi ab Altissimo fuerit emissa visitatio : ne dederis in illis cor tuum; multos enim errare fecerunt somnia, et exciderunt sperantes in illis. Sine mendacio consummabitur verbum, et sapientia in ore fidelis contemplabitur. *Et post quinque versus :* Multa vidi enarrando, et plurimas verborum consuetudines, Aliquoties usque ad mortem periclitatus sum horum causa, et liberatus sum gratia Dei. Spiritus timentium Deum quæritur, et in respectu illius benedicentur; spes enim illorum in salvantem illos; et oculi Dei in diligentes se. Qui timet Dominum, nihil trepidabit, et non pavebit, quoniam ipse est spes ejus. Timentis Dominum beata est anima. Ad quem respicit, et quis est fortitudo ejus? Oculi Domini super timentes eum : protector potentiæ, firmamentum virtutis, tegimen ardoris et umbraculum meridianum, deprecatio offensionis et adjutorium casus, exaltans animam et illuminans oculos, dans sanitatem et vitam et benedictionem. Immolantis ex iniquo oblatio est maculata, et non sunt beneplacitæ subsannationes injustorum. Dominus solus [2] sustinentibus se in via veritatis et

[1] Eccli. XXXIII, 1-4. — [2] *Forte* Dominus salus.

justitiæ. Dona iniquorum non probat Altissimus, nec respicit in oblationibus iniquorum, nec in multitudine sacrificiorum eorum propitiabitur peccatis. Qui offert sacrificium ex substantia pauperum, quasi qui victimat filium in conspectu patris sui. Panis indigentium, vita pauperis est : qui defraudat illum, homo sanguinum est. Qui aufert in sudore panem, quasi qui occidit proximum suum. Qui effundit sanguinem, et qui fraudem facit mercenario, fratres sunt. Unus ædificans et unus destruens, quid prodest illis nisi labor? Unus orans, et unus maledicens, cujus vocem exaudiet Deus? Qui baptizatur a mortuo, et iterum tangit illum, quid proficiet lavatio illius? Sic homo qui jejunat in peccatis suis, et iterum eadem facit, quid proficit humiliando se? orationem ejus quis exaudiet[1]? Qui conservat legem, multiplicat orationem. Sacrificium salutare est attendere mandatis, et discedere ab omni iniquitate; et propitiationem litare sacrificii super injustitias et deprecatio pro peccatis, recedere ab injustitia. *Et post paucos versus* : Non apparebis in conspectu Dei vacuus. Hæc enim omnia propter mandata Domini fiunt. Oblatio justi impinguat altare, et odor suavitatis est in conspectu Altissimi. Sacrificium justi acceptum est, et memoriam ejus non obliviscetur Dominus. Bono animo gloriam redde Deo, et non minuas primitias manuum tuarum. In omni dato hilarem fac vultum tuum, et in exultatione sanctifica decimas tuas. Da Altissimo secundum datum ejus, et in bono oculo adinventionem facito manuum tuarum : quoniam Dominus retribuens est, et septies reddet tantum tibi. Noli offerre munera prava; non enim suscipiet illa. Noli respicere sacrificium injustum; quoniam Dominus judex est, et non est apud illum gloria personæ. Non accipiet Dominus personam in pauperem,

[1] Eccli. XXXIV, 1-31.

et precationem læsi exaudiet. Non despiciet preces pupilli, nec viduæ, si effundat loquelam gemitus. Nonne lacryma ad maxillam descendit, et exclamatio a maxilla ascendit propter illud quod descendit super illam? *Et post quatuor versus :* Oratio humiliantis se, nubes penetrabit[1].

Et post aliquantum : Cum viro sancto assiduus esto, quemcumque cognoveris observantem timorem Dei, cujus anima est secundum animam tuam. *Et post quinque versus :* Et in his omnibus deprecare Altissimum, ut dirigat in veritate viam tuam. *Et post viginti et unum versus :* Fili, in vita tua tenta animam tuam ; etsi fuerit nequam, non des illi potestatem. Non enim omnibus omnia expediunt, et non omni animæ omne genus placet. Noli avidus esse in omni epulatione, et non te effundas super omnem escam[2]. *Et post quatuor versus :* Honora medicum propter necessitatem ; etenim illum creavit Altissimus. A Deo enim est medela, et a rege accipiet donationem. Disciplina medici exaltabit caput ipsius, et in conspectu magnatorum collaudabitur. Altissimus creavit de terra medicinam, et vir prudens non abhorrebit illam. Nonne a ligno indulcata est aqua amara? Ad agnitionem hominum virtus illius, et dedit homini scientiam Altissimus, honorari in mirabilibus suis. In his curans mitigavit dolorem ipsorum. *Et post quatuor versus :* Fili, in tua infirmitate non desperes ; sed ora Dominum, et ipse curabit te. Averte a delicto, et dirige manus, et ab omni delicto munda cor tuum. *Et post unum versum :* Et impingua oblationem, et da locum medico ; etenim illum Dominus creavit : et non discedat a te ; quoniam opera ejus sunt necessaria. Est enim quando in manus illorum incurras : ipsi Dominum deprecabuntur, ut dirigat requiem eorum et sanitatem propter conversationem illo-

[1] Eccli. xxxv, 1-21. — [2] Id. xxxvii, 15-32.

rum. *Et post unum versum :* Fili, in mortuum produc lacrymas, et quasi dira passus incipe plorare. Et secundum judicium contege corpus illius, et non despicias sepulturam illius. Propter delaturam amare fer luctum illius una die, et consolare propter tristitiam : et fac luctum secundum meritum ejus uno die vel duobus, propter detractionem. A tristitia enim festinat mors, et cooperiet virtutem, et tristitia cordis flectet cervicem. *Et post unum versum :* Non dederis in tristitiam cor tuum. *Et post novem versus :* Sapientia scribæ in tempore vacuitatis, et qui minoratur actu sapientiam percipiet [1].

Et paulo post : In voce dicito, Obaudite me divini fructus aquarum, et quasi rosa plantata super rivum fructificate. Quasi Libanus odorem suavitatis habete, Florete flores quasi lilium, date odorem, et frondete in gratiam, et collaudate canticum, et benedicite Dominum in operibus suis. Date magnificentiam nomini ejus, et confitemini illi in voce labiorum vestrorum, in canticis labiorum et citharis : et sic dicetis in confessione : Opera Domini universa bona valde. In verbo ejus stetit aqua sicut congeries, et in sermone oris ejus sicut exceptoria aquarum. Quoniam in præcepto ipsius placor fit, et non est minoratio in salute illius. Opera omnis carnis coram illo, et non est quidquam absconditum ab oculis ejus. A sæculo et usque in sæculum respiciet; et nihil est mirabile in conspectu ejus. Non est dicere, Quid est hoc, aut quid est illud : omnia enim in tempore suo quærentur [2].

Et paulo post : Gratia sicut paradisus in benedictionibus, et misericordia in sæculum permanet. *Et post duodecim versus :* Fratres in adjutorium in tempore tribulationis, et super eos misericordia liberabit [3].

Et post paululum : Sapientia enim abscondita, et

[1] Eccli. XXXVIII, 1-25. — [2] Id. XXXIX, 17-26. — [3] Id. XL, 17 et 24.

thesaurus occultus, quæ utilitas in utrisque? Melior est homo qui abscondit stultitiam suam, quam homo qui abscondit sapientiam suam[1].

Et aliquanto post : Benedicentes Dominum exaltate illum quantum potestis; major est omni laude. Exaltantes eum replemini virtute[2].

Et post multa : Appropiate ad me, indocti, et congregamini in domum disciplinæ. Quid adhuc retardatis, et quid adhuc dicitis? In his animæ vestræ sitiunt vehementer. Aperui os meum, et locutus sum : Comparate vobis sine argento sapientiam, et collum vestrum subjicite jugo, et suscipiet anima vestra disciplinam. In proximo enim est invenire eam. Videte oculis vestris, quoniam modice laboravi, et inveni mihi multam requiem. Assumite disciplinam in multo numero argenti, et copiosum aurum possidete in ea. Lætetur anima vestra in misericordia ejus, et non confundemini in laude ipsius. Operamini opus vestrum ante tempus, et dabit vobis mercedem vestram in tempore suo[3].

De libro Tobiæ ista ponenda credidimus.

DE TOBIÆ LIBRO.

Honorem habebis matri tuæ omnibus diebus vitæ ejus. Memor enim esse debes, quæ et quanta pericula passa sit propter te in utero suo. *Et post duos versus :* Omnibus autem diebus vitæ tuæ Deum in mente habe, et cave ne aliquando peccato consentias, et prætermittas præcepta Dei tui. Ex substantia tua fac eleemosynam, et noli avertere faciem tuam ab ullo paupere : ita enim fiet, ut nec a te avertatur facies Domini. Quomodo potueris, ita

[1] Eccli. XLI, 17, 18. — [2] Id. XLIII, 33, 34. — [3] Id. LI, 31-38.

esto misericors. Si multum tibi fuerit, abundanter tribue : si exiguum fuerit, etiam exiguum libenter impertire stude. Præmium enim tibi bonum thesaurizas in die necessitatis. Quoniam eleemosyna ab omni peccato et a morte liberat, et non patitur animam ire in tenebras. Fiducia magna erit coram summo Deo eleemosyna omnibus, qui faciunt eam. Attende tibi, fili, ab omni fornicatione, et præter uxorem tuam nunquam patiaris crimen scire. Superbiam autem nunquam in tuo sensu, aut in tuo verbo dominari permittas : in ipsa enim initium sumpsit omnis perditio. Quicumque aliquid tibi operatus fuerit, statim mercedem ei restitue ; et merces mercenarii apud te omnino non maneat. Quod ab alio odis fieri tibi, vide ne alteri tu aliquando facias. Panem tuum cum esurientibus egenis comede, et de vestimentis tuis nudos tege. *Et post duos versus :* Consilium semper a sapiente perquire. Omni tempore benedic Deum, et pete ab eo ut vias tuas dirigat, et omnia consilia tua in ipso permaneant[1].

Et post septem versus : Noli timere, fili mi : pauperem quidem vitam gerimus, sed multa bona habebimus, si timuerimus Deum, et recesserimus ab omni peccato, et fecerimus bene. *Et post multa :* Tunc Raphaël dixit eis occulte, Benedicite Deum cœli, et coram omnibus viventibus confitemini illi, quoniam fecit vobiscum misericordiam suam. Etenim sacramentum regis abscondere bonum est : opera autem Dei revelare et confiteri, honorificum est. Bona est oratio cum jejunio, et eleemosyna magis quam thesauros auri recondere. Quoniam eleemosyna a morte liberat, et ipsa est quæ purgat peccata, et facit invenire vitam æternam. Qui autem faciunt peccatum et iniquitatem hostes sunt animæ suæ[2].

Et paulo post : Audite ergo, filii mei, patrem vestrum :

[1] Tob. IV, 3-23. — [2] Id. XII, 6-10.

Servite Domino in veritate, et inquirite ut faciatis quæ sunt placita illi : et filiis vestris mandate, ut faciant justitias et eleemosynas, ut sint memores Dei, et benedicant eum in omni tempore, in veritate et in tota virtute sua[1].

Jam nunc quoniam non omnes libri canonici Veterisque Testamenti huic operi nostro necessaria dederunt, neque ii qui dederunt, ex omnibus suis locis conveniebat ut darent, sed ex eis tantum, ubi apertiora morum bonorum præcepta comperimus; sive ubi utilia jubentur, sive ubi contraria prohibentur : ad sacras Litteras evangelicas et apostolicas transeamus. Caput in canone Testamenti Novi notissima et præclarissima quatuor Evangelia tenuerunt, in quorum primo, quod secundum Matthæum est, ea quæ nobis sunt ad hoc opus, quod suscepimus, congrua, videamus.

DE EVANGELIO SECUNDUM MATTHÆUM.

Videns autem Dominus turbas, ascendit in montem : et cum sedisset, accesserunt ad eum Discipuli ejus. Et aperiens os suum docebat eos, dicens : Beati pauperes spiritu; quoniam ipsorum est regnum cœlorum. Beati mites; quoniam ipsi possidebunt terram. Beati qui lugent; quoniam ipsi consolabuntur. Beati qui esuriunt et sitiunt justitiam; quoniam ipsi saturabuntur : Beati misericordes; quoniam ipsi misericordiam consequentur. Beati mundo corde; quoniam ipsi Deum videbunt. Beati pacifici; quoniam filii Dei vocabuntur. Beati qui persecutionem patiuntur propter justitiam; quoniam ipsorum est regnum cœlorum. Beati estis cum maledixerint vobis homines, et persecuti

[1] Tob. xiv, 10, 11.

vos fuerint, et dixerint omne malum adversum vos mentientes propter me : gaudete et exultate, quoniam merces vestra copiosa est in cœlis : sic enim persecuti sunt Prophetas, qui fuerunt ante vos. Vos estis sal terræ : quod si sal evanuerit, in quo salietur? Ad nihilum valet ultra, nisi ut mittatur foras, et conculcetur ab hominibus. Vos estis lux mundi. Non potest civitas abscondi supra montem posita : neque accendunt lucernam, et ponunt eam sub modio ; sed super candelabrum, ut luceat omnibus qui in domo sunt. Sic luceat lux vestra coram hominibus, ut videant vestra bona opera, et glorificent Patrem vestrum qui in cœlis est. Nolite putare, quoniam veni solvere Legem, aut Prophetas : non veni solvere, sed adimplere. Amen dico vobis, donec transeat cœlum et terra ; iota unum, aut unus apex non præteribit a Lege, donec omnia fiant. Qui ergo solverit unum de mandatis istis minimis, et docuerit sic homines, minimus vocabitur in regno cœlorum : qui autem fecerit et docuerit, hic magnus vocabitur in regno cœlorum. Dico autem vobis, quoniam nisi abundaverit justitia vestra plus quam Scribarum et Pharisæorum, non intrabitis in regnum cœlorum. Audistis quia dictum est antiquis, Non occides : qui autem occiderit, reus erit judicio. Ego autem dico vobis, quia omnis qui irascitur fratri suo, reus erit judicio : qui autem dixerit fratri suo, Racha, reus erit concilio : qui autem dixerit, Fatue, reus erit gehennæ ignis. Si ergo offers munus tuum ad altare, et ibi recordatus fueris, quia frater tuus habet aliquid adversum te ; relinque ibi munus tuum ante altare, et vade prius reconciliari fratri tuo, et tunc veniens offeres munus tuum. Esto consentiens adversario tuo cito, dum es in via cum eo : ne forte tradat te adversarius judici, et judex tradat te ministro, et in carcerem mittaris. Amen dico tibi, non exies inde donec

reddas novissimum quadrantem. Audistis quia dictum est antiquis, Non mœchaberis. Ego autem dico vobis, quia omnis qui viderit mulierem ad concupiscendum eam, jam mœchatus est eam in corde suo. Quod si oculus tuus dexter scandalizat te, erue eum, et projice abs te. Expedit enim tibi ut unum pereat membrorum tuorum, quam totum corpus tuum mittatur in gehennam. Etsi dextera manus tua scandalizat te, abscide eam, et projice abs te. Expedit enim tibi ut unum pereat membrorum tuorum, quam totum corpus tuum eat in gehennam. Dictum est autem, Quicumque dimiserit uxorem suam, det illi libellum repudii. Ego autem dico vobis, quia omnis qui dimiserit uxorem suam, excepta fornicationis causa, facit eam mœchari : et qui dimissam duxerit, adulterat. Item audistis quia dictum est antiquis, Non perjurabis : reddes autem Domino juramenta tua. Ego autem dico vobis, non jurare omnino, neque per cœlum, quia thronus Dei est, neque per terram, quia scabellum pedum ejus est; neque per Jerosolymam, quia civitas est magni regis; neque per caput tuum juraveris; quia non potes unum capillum album facere aut nigrum. Sit autem sermo vester, Est, Est; Non, Non : quod autem his abundantius est, a malo est. Audistis quia dictum est, Oculum pro oculo, et dentem pro dente. Ego autem dico vobis, non resistere malo; sed si quis te percusserit in dexteram maxillam tuam, præbe illi et alteram : et ei qui vult tecum in judicio contendere, et tunicam tuam tollere, dimitte ei et pallium. Et quicumque te angariaverit ire mille passus, vade cum illo alia duo. Qui petit a te, da ei : et volentem mutuari a te, ne avertaris. Audistis quia dictum est, Diliges proximum tuum, et odies inimicum tuum. Ego autem dico vobis, Diligite inimicos vestros, benefacite iis qui vos oderunt, et orate pro persequenti-

bus et calumniantibus vos : ut sitis filii Patris vestri, qui in cœlis est, qui solem suum oriri facit super malos et bonos, et pluit super justos et injustos. Si enim diligitis eos qui vos diligunt, quam mercedem habebitis? nonne et publicani hoc faciunt? Etsi salutaveritis fratres vestros tantum, quid amplius facitis? Nonne et ethnici hoc faciunt? Estote ergo vos perfecti, sicut et Pater vester cœlestis perfectus est [1].

Attendite ne justitiam vestram faciatis coram hominibus, ut videamini ab eis : alioquin mercedem non habebitis apud Patrem vestrum, qui in cœlis est. Cum ergo facis eleemosynam, noli tuba canere ante te, sicut hypocritæ faciunt in synagogis et vicis, ut honorificentur ab hominibus. Amen dico vobis, receperunt mercedem suam. Te autem faciente eleemosynam, nesciat sinistra tua quid faciat dextera tua, ut sit eleemosyna tua in absconso : et Pater tuus qui videt in absconso, reddet tibi. Et, cum oratis, non eritis sicut hypocritæ, qui amant in synagogis et in angulis platearum stantes orare, ut videantur ab hominibus. Amen dico vobis, receperunt mercedem suam. Tu autem, cum oraveris, intra in cubiculum tuum, et clauso ostio ora Patrem tuum in absconso : et Pater tuus, qui videt in absconso, reddet tibi. Orantes autem nolite multum loqui, sicut ethnici, putant enim quia in multiloquio suo exaudiantur. Nolite ergo assimilari eis : scit enim Pater vester quid opus sit vobis, antequam petatis eum. Sic ergo orabitis, Pater noster qui es in cœlis. Sanctificetur nomen tuum. Adveniat regnum tuum. Fiat voluntas tua sicut in cœlo et in terra. Panem nostrum supersubstantialem da nobis hodie. Et dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris. Et ne nos inducas in tentationem : sed libera nos a malo.

[1] Matth. v, 1-48.

Si enim dimiseritis hominibus peccata eorum, dimittet vobis Pater vester cœlestis delicta vestra. Si autem non dimiseritis hominibus, nec Pater vester dimittet vobis peccata vestra. Cum autem jejunatis, nolite fieri sicut hypocritæ tristes. Exterminant enim facies suas, ut appareant hominibus jejunantes. Amen dico vobis, perceperunt mercedem suam. Tu autem, cum jejunas, unge caput tuum, et lava faciem tuam, ne videaris hominibus jejunans, sed Patri tuo qui est in absconso; et Pater tuus qui videt in absconso, reddet tibi: Nolite thesaurizare vobis thesauros in terra, ubi ærugo et tinea demolitur, et ubi fures effodiunt et furantur. Thesaurizate autem vobis thesauros in cœlo, ubi neque ærugo neque tinea demolitur, et ubi fures non effodiunt nec furantur. Ubi enim est thesaurus tuus, ibi est et cor tuum. Lucerna corporis tui est oculus. Si fuerit oculus tuus simplex, totum corpus tuum lucidum erit: si autem oculus tuus nequam fuerit, totum corpus tuum tenebrosum erit. Si ergo lumen quod in te est tenebræ sunt, ipsæ tenebræ quantæ erunt? Nemo potest duobus dominis servire: aut enim unum odio habebit, et alterum diliget; aut unum sustinebit, et alterum contemnet. Non potestis Deo servire et mammonæ. Ideo dico vobis, ne solliciti sitis animæ vestræ quid manducetis, neque corpori vestro quid induamini. Nonne anima plus est quam esca, et corpus plus quam vestimentum? Respicite volatilia cœli, quoniam non serunt, neque metunt, neque congregant in horrea, et Pater vester cœlestis pascit illa: nonne vos magis pluris estis illis? Quis autem vestrum cogitans potest adjicere ad staturam suam cubitum unum? Et de vestimento quid solliciti estis? Considerate lilia agri quomodo crescunt: non laborant neque nent. Dico autem vobis, quoniam nec Salomon in omni gloria sua coopertus est sicut unum ex istis. Si autem fœnum agri quod hodie est, et

cras in clibanum mittitur, Deus sic vestit, quanto magis vos modicæ fidei? Nolite ergo solliciti esse dicentes, Quid manducabimus, aut quid bibemus, aut quo operiemur. Hæc enim omnia Gentes inquirunt: scit enim Pater vester quia his omnibus indigetis. Quærite ergo primum regnum Dei et justitiam ejus, et hæc omnia adjicientur vobis. Nolite ergo solliciti esse in crastinum. Crastinus enim dies sollicitus erit sibi ipsi : sufficit diei malitia sua [1].

Nolite judicare, ut non judicemini. In quo enim judicio judicaveritis, judicabimini; et in qua mensura mensi fueritis, remetietur vobis. Quid autem vides festucam in oculo fratris tui, et trabem in oculo tuo non vides? Aut quomodo dicis fratri tuo, Sine ejiciam festucam de oculo tuo : et ecce trabes est in oculo tuo? Hypocrita, ejice primum trabem de oculo tuo; et tunc videbis ejicere festucam de oculo fratris tui. Nolite sanctum dare canibus, neque miseritis margaritas vestras ante porcos, ne forte conculcent eas pedibus suis, et conversi disrumpant vos. Petite, et dabitur vobis; quærite et invenietis; pulsate, et aperietur vobis. Omnis enim qui petit accipit, et qui quærit invenit, et pulsanti aperietur. Aut quis ex vobis homo, quem si petierit filius suus panem, numquid lapidem porriget ei. Aut si piscem petierit, numquid serpentem porriget ei? Si ergo vos, cum sitis mali, nostis bona data dare filiis vestris, quanto magis Pater vester, qui in cœlis est, dabit bona petentibus se? Omnia ergo quæcumque vultis ut faciant vobis homines, et vos facite eis : hæc est enim Lex et Prophetæ. Intrate per angustam portam; quia lata porta et spatiosa via, quæ ducit ad perditionem, et multi sunt qui intrant per eam. Quam angusta porta et arcta via, quæ ducit ad vitam, et pauci sunt qui inveniunt eam. Attendite a falsis prophetis, qui veniunt

[1] Matth. VI, 1-34.

ad vos in vestimentis ovium, intrinsecus autem sunt lupi rapaces. Ex fructibus eorum cognoscetis eos. Numquid colligunt de spinis uvas, aut de tribulis ficus? Sic omnis arbor bona fructus bonos facit; mala autem arbor fructus malos facit. Non potest arbor bona fructus malos facere, neque arbor mala fructus bonos facere. Omnis arbor quæ non facit fructum bonum, excidetur, et in ignem mittetur. Igitur ex fructibus eorum cognoscetis eos. Non omnis qui dicit mihi, Domine, Domine, intrabit in regnum cœlorum : sed qui facit voluntatem Patris mei, qui in cœlis est, ipse intrabit in regnum cœlorum. Multi dicent mihi in illa die, Domine, Domine, nonne in nomine tuo prophetavimus, et in tuo nomine dæmonia ejecimus, et in tuo nomine virtutes multas fecimus? Et tunc confitebor illis, quia nunquam novi vos : discedite a me qui operamini iniquitatem. Omnis ergo qui audit verba mea hæc, et facit ea, assimilabitur viro sapienti, qui ædificavit domum suam supra petram, et descendit pluvia, et venerunt flumina, et flaverunt venti, et irruerunt in domum illam, et non cecidit; fundata enim erat supra petram. Et omnis qui audit verba mea hæc, et non facit ea, similis erit viro stulto, qui ædificavit domum suam supra arenam, et descendit pluvia, et venerunt flumina, et flaverunt venti, et irruerunt in domum illam, et cecidit, et fuit ruina ejus magna[1].

Et paulo post: Gratis accepistis, gratis date. Nolite possidere aurum, neque argentum, neque pecuniam in zonis vestris, non peram in via, neque duas tunicas, neque calceamenta, neque virgam : dignus est enim operarius cibo suo. In quamcumque civitatem aut castellum intraveritis, interrogate quis in ea dignus sit, et ibi manete donec exeatis. Intrantes autem in domum, salutate eam dicentes, Pax huic

[1] Matth. VII, 7-27.

domui. Et si quidem fuerit domus illa digna, veniet pax vestra super illam : si autem non fuerit digna, pax vestra ad vos revertetur. Et quicumque non receperit vos, neque audierit sermones vestros, exeuntes foras, de domo vel de civitate, excutite pulverem de pedibus vestris. Amen dico vobis, tolerabilius erit terræ Sodomorum et Gomorrhæorum, in die judicii, quam illi civitati. Ecce ego mitto vos sicut oves in medio luporum. Estote ergo prudentes sicut serpentes, et simplices sicut columbæ. Cavete autem ab hominibus. Tradent enim vos in conciliis, et in synagogis suis flagellabunt vos : et ad præsides et reges ducemini propter me, in testimonium illis et gentibus. Cum autem tradent vos, nolite cogitare quomodo aut quid loquamini : dabitur enim vobis in illa hora quid loquamini : Non enim vos estis, qui loquimini; sed Spiritus Patris vestri, qui loquitur in vobis. Tradet autem frater fratrem in mortem, et pater filium; et insurgent filii in parentes, et morte eos afficient. Et eritis odio omnibus hominibus propter nomen meum. Qui autem perseveraverit usque in finem, hic salvus erit. Cum autem persequentur vos in civitate ista, fugite in aliam. Amen dico vobis, non consummabitis civitates Israël, donec veniat Filius hominis. Non est discipulus super magistrum, nec servus super dominum suum. Sufficit discipulo, ut sit sicut magister ejus, et servus sicut dominus ejus. Si patremfamilias Beelzebub vocaverunt, quanto magis domesticos ejus? Ne ergo timueritis eos. Nil enim opertum est quod non revelabitur, et occultum quod non scietur. Quod dico vobis in tenebris, dicite in lumine, et quod in aure auditis, prædicate super tecta. Et nolite timere eos qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere : sed potius eum timete, qui potest animam et corpus perdere in gehennam. Nonne duo passeres asse veneunt,

et unus ex illis non cadet super terram sine Patre vestro. Vestri autem et capilli capitis omnes numerati sunt. Nolite ergo timere, multis passeribus meliores estis vos. Omnis ergo qui confitebitur me coram hominibus, confitebor et ego eum coram Patre meo, qui in cœlis est. Qui autem negaverit me coram hominibus, negabo et ego eum coram Patre meo, qui in cœlis est. Nolite arbitrari, quia venerim pacem mittere in terram: non veni pacem mittere, sed gladium. Veni enim separare hominem adversus patrem suum, et filiam adversus matrem suam, et nurum adversus socrum suam; et inimici hominis domestici ejus. Qui amat patrem aut matrem plus quam me, non est me dignus: et qui amat filium aut filiam super me, non est me dignus. Et qui non accipit crucem suam et sequitur me, non est me dignus. Qui invenit animam suam, perdet illam: et qui perdiderit animam suam propter me, inveniet eam. Qui recipit vos, me recipit; et qui me recipit, recipit eum qui me misit. Qui recipit Prophetam in nomine Prophetæ, mercedem Prophetæ accipiet: et qui recipit justum in nomine justi, mercedem justi accipiet. Et quicumque potum dederit uni ex minimis istis, calicem aquæ frigidæ tantum in nomine Discipuli, amen dico vobis, non perdet mercedem suam [1].

Et paulo post: Cui autem similem æstimabo generationem istam? Similis est pueris sedentibus in foro, qui clamantes coæqualibus, dicunt: Cecinimus vobis, et non saltastis; lamentavimus, et non planxistis. Venit enim Joannes, neque manducans, neque bibens, et dicunt Dæmonium habet. Venit Filius hominis manducans, et bibens, et dicunt: Ecce homo vorax, et potator vini, publicanorum et peccatorum amicus. Et justificata est

[1] Matth. x, 8-42.

sapientia a filiis suis. *Et post paululum :* Venite ad me omnes qui laboratis, et onerati estis; et ego reficiam vos. Tollite jugum meum super vos, et discite a me quia mitis sum et humilis corde; et invenietis requiem animabus vestris. Jugum enim meum suave est, et onus meum leve est[1].

Item post paululum : Si autem sciretis quid est, Misericordiam volo, et non sacrificium, nunquam condemnassetis innocentes. *Et post paululum :* Qui non est mecum, contra me est : et qui non congregat mecum, spargit. Ideo dico vobis, omne peccatum et blasphemia remittetur hominibus : Spiritus autem blasphemia non remittetur. Et quicumque dixerit verbum contra Filium hominis, remittetur ei : qui autem dixerit contra Spiritum sanctum, non remittetur ei, neque in hoc sæculo, neque in futuro. Aut facite arborem bonam, et fructum ejus bonum : aut facite arborem malam, et fructum ejus malum : siquidem ex fructu arbor cognoscitur. Progenies viperarum, quomodo potestis bona loqui, cum sitis mali? Ex abundantia enim cordis os loquitur. Bonus homo de bono thesauro cordis sui profert bona, et malus homo de malo thesauro profert mala. Dico autem vobis, quoniam omne verbum otiosum quod locuti fuerint homines, reddent rationem de eo in die judicii. Ex verbis enim tuis justificaberis, et ex verbis tuis condemnaberis[2].

Et post aliquantum : Audite, et intelligite, Non quod intrat in os, coinquinat hominem. *Et paulo post :* Respondens autem Petrus : dixit ei : Edissere nobis parabolam istam. At ille dixit : Adhuc et vos sine intellectu estis? Non intelligitis, quia omne quod in os intrat, in ventrem vadit, et in secessum emittitur : quæ autem pro-

[1] Matth. XI, 16-19 et 28, 29. — [2] Id. XII, 7 et 30-37.

cedunt de ore, de corde exeunt, et ea coinquinant hominem? De corde enim exeunt cogitationes malæ, homicidia, adulteria, fornicationes, furta, falsa testimonia, blasphemiæ. Hæc sunt quæ coinquinant hominem : non lotis autem manibus manducare, non coinquinat hominem [1].

Item post aliquantum : Tunc dixit Jesus Discipulis suis : Si quis vult post me venire, abneget semetipsum, et tollat crucem suam, et sequatur me. Qui enim voluerit animam suam salvam facere, perdet eam : qui autem perdiderit animam suam propter me, inveniet eam : Quid enim prodest homini, si mundum universum lucretur, animæ vero suæ detrimentum patiatur? Aut quam dabit homo commutationem pro anima sua. Filius enim hominis venturus est in gloria Patris sui cum Angelis suis, et tunc reddet unicuique secundum opera ejus [2].

Item aliquanto post : Amen dico vobis, nisi conversi fueritis, et efficiamini sicut parvuli, non intrabitis in regnum cœlorum. Quicumque ergo humiliaverit se sicut parvulus iste, hic est major in regno cœlorum. Et qui susceperit unum parvulum talem in nomine meo, me suscipit. Qui autem scandalizaverit unum de pusillis istis, qui in me credunt, expedit ei ut suspendatur mola asinaria in collo ejus, et demergatur in profundum maris. Væ mundo a scandalis. Necesse est enim ut veniant scandala : verumtamen væ homini per quem scandalum venit. Si autem manus tua vel pes tuus scandalizat te, abscide eum, et projice abs te. Bonum est tibi ad vitam ingredi debilem vel claudum, quam duas manus vel duos pedes habentem mitti in ignem æternum. Et si oculus tuus scandalizat te, erue eum, et projice abs te. Bonum est tibi cum uno oculo in vitam intrare, quam duos oculos habentem

[1] Matth. xv, 10-20. — [2] Id. xvi, 24-27.

mitti in gehennam ignis. Videte ne contemnatis unum ex his pusillis : dico autem vobis, quia Angeli eorum in cœlis semper vident faciem Patris mei, qui in cœlis est. Venit enim Filius hominis salvare quod perierat. *Et paulo post :* Si autem peccaverit in te frater tuus, vade et corripe eum inter te et ipsum solum. Si te audierit, lucratus es fratrem tuum : si autem te non audierit, adhibe tecum adhuc unum vel duos ; ut in ore duorum testium, vel trium, stet omne verbum. Quod si non audierit eos, dic Ecclesiæ : si autem et Ecclesiam non audierit, sit tibi sicut ethnicus et publicanus. Amen dico vobis, quæcumque alligaveritis super terram ; erunt ligata et in cœlo ; et quæcumque solveritis super terram, erunt soluta et in cœlo. Iterum dico vobis, quia si duo ex vobis consenserint super terram, de omni re quamcumque petierint, fiet illis a Patre meo, qui in cœlis est. Ubi enim sunt duo vel tres congregati in nomine meo, ibi sum in medio eorum. Tunc accedens Petrus ad eum, dixit : Domine, quoties peccabit in me frater meus, et dimittam ei? usque septies? Dicit illi Jesus : Non dico tibi usque septies, sed usque septuagies septies. Ideo assimilatum est regnum cœlorum homini regi, qui voluit rationem ponere cum servis suis : et cum cœpisset rationem ponere, oblatus est ei unus qui debebat decem millia talenta : cum autem non haberet unde reddere, jussit eum dominus ejus venumdari, et uxorem ejus, et filios, et omnia quæ habebat, et reddi. Procidens autem servus ille orabat eum, dicens : Patientiam habe in me, et omnia reddam tibi. Misertus autem Dominus servi illius, dimisit eum, et debitum dimisit ei. Egressus autem servus ille invenit unum de conservis suis, qui debebat ei centum denarios, et tenens suffocabat eum dicens : Redde quod debes. Et procidens conservus ejus rogabat eum, dicens : Patientiam

habe in me, et omnia reddam tibi. Ille autem noluit; sed abiit, et misit eum in carcerem, donec redderet debitum. Videntes autem conservi ejus, quæ fiebant, contristati sunt valde : et venerunt, et narraverunt Domino suo omnia, quæ facta fuerant. Tunc vocavit illum Dominus suus, et ait illi : Serve nequam, omne debitum dimisi tibi, quoniam rogasti me : nonne ergo oportuit et te misereri conservi tui, sicut et ego tui misertus sum? Et iratus Dominus ejus, tradidit eum tortoribus, quoadusque redderet universum debitum. Sic et Pater meus cœlestis faciet vobis, si non remiseritis unusquisque fratri suo de cordibus vestris[1].

Et paulo post: Et accesserunt ad eum Pharisæi, tentantes eum, et dicentes : Si licet homini dimittere uxorem suam quacumque ex causa? Qui respondens ait eis : Non legistis, quia qui fecit ab initio, masculum et fœminam fecit eos[2] : et dixit : Propter hoc dimittet homo patrem et matrem, et adhærebit uxori suæ, et erunt duo in carne una. Itaque jam non sunt duo, sed una caro. Quod ergo Deus conjunxit, homo non separet. Dicunt illi : Quid ergo Moyses mandavit dare libellum repudii, et dimittere[3]? Ait illis : Quoniam Moyses ad duritiam cordis vestri permisit vobis dimittere uxores vestras; ab initio autem non fuit sic. Dico autem vobis, quia quicumque dimiserit uxorem suam, nisi ob fornicationem, et aliam duxerit, mœchatur; et qui dimissam duxerit mœchatur. Dicunt illi Discipuli ejus : Si ita est causa hominis cum uxore, non expedit nubere. Qui dixit : Non omnes capiunt verbum istud, sed quibus datum est. Sunt enim eunuchi, qui de matris utero sic nati sunt; et sunt eunuchi, qui facti sunt ab hominibus; et sunt eunuchi qui se ipsos eunuchizaverunt, propter regnum cœlorum : qui potest capere, ca-

[1] Matth. XVIII, 3-35. — [2] Gen. I, 27. — [3] Deut. XXIV, 1.

piat. Tunc oblati sunt ei parvuli, ut manus eis imponeret; et oraret: Disciputi autem increpabant eos. Jesus vero ait eis: Sinite parvulos, et nolite eos prohibere ad me venire. Talium est enim regnum cœlorum. Et cum imposuisset eis manus, abiit inde. Et ecce unus accedens ait illi: Magister bone, quid boni faciam, ut habeam vitam æternam? Qui dixit ei: Quid me interrogas de bono? Unus est bonus Deus. Si autem vis ingredi ad vitam, serva mandata, Dicit ei: Quæ? Jesus autem dixit: Non homicidium facies; Non adulterabis; Non facies furtum; Non falsum testimonium dices[1]: Honora patrem tuum et matrem: et diliges proximum tuum sicut te ipsum. Dicit illi adolescens: Omnia hæc custodivi, quid adhuc mihi deest? Ait illi Jesus: Si vis perfectus esse, vade, vende quæ habes, et da pauperibus, et habebis thesaurum in cœlo, et veni, sequere me. Cum autem audisset verbum adolescens, abiit tristis: erat enim habens multas possessiones. Jesus autem dixit Discipulis suis? Amen dico vobis, quia dives difficile intrabit in regnum cœlorum. Et iterum dico vobis: Facilius est camelum per foramen acus transire, quam divitem intrare in regnum cœlorum. Auditis autem his, Discipuli mirabantur valde, dicentes: Quis ergo potest salvus esse? Aspiciens autem Jesus, dixit illis: Apud homines hoc impossibile est, apud Deum autem omnia possibilia sunt. Tunc respondens Petrus, dixit ei: Ecce nos reliquimus omnia, et secuti sumus te, quid ergo erit nobis? Jesus autem dixit illis: Amen dico vobis, quod vos qui secuti estis me, in regeneratione cum sederit Filius hominis in sede majestatis suæ, sedebitis et vos super sedes duodecim, judicantes duodecim tribus Israël. Et omnis qui reliquerit domum, vel fratres, aut sorores, aut patrem, aut matrem, aut uxorem, aut filios,

[1] Exod. xx, 13.

aut agros propter nomen meum, centuplum accipiet, et vitam æternam possidebit. Multi autem erunt primi novissimi, et novissimi primi [1].

Et paulo post: Sicut Filius hominis non venit ministrari, sed ministrare, et dare animam suam redemptionem pro multis [2].

Et aliquanto post: Reddite ergo quæ sunt Cæsaris Cæsari, et quæ sunt Dei Deo. *Et alibi:* Diliges Dominum Deum tuum in toto corde tuo, et in tota anima tua, et in tota mente tua. Hoc est maximum et primum mandatum. Secundum autem simile est huic, Diliges proximum tuum sicut te ipsum. In his duobus mandatis universa Lex pendet et Prophetæ [3].

Et post paucos versus: Tunc Jesus locutus est ad turbas et ad Discipulos suos, dicens: Super cathedram Moysi sederunt Scribæ et Pharisæi. Omnia ergo quæcumque dixerint vobis servate, et facite: secundum opera vero eorum nolite facere: dicunt enim, et non faciunt. Alligant autem onera gravia et importabilia, et imponunt in humeros hominum, digito autem suo nolunt ea movere. Omnia vero opera sua faciunt, ut videantur ab hominibus. Dilatant enim phylacteria sua, et magnificant fimbrias. Amant autem primos recubitus in cœnis, et primas cathedras in synagogis, et salutationes in foro, et vocari ab hominibus Rabbi. Vos autem nolite vocari Rabbi: unus est enim magister vester; omnes autem vos fratres estis. Et patrem nolite vobis vocare super terram: unus est enim pater vester, qui in cœlis est. Nec vocemini magistri; quia magister vester unus est Christus. Qui major est vestrum, erit minister vester. Qui autem se exaltaverit, humiliabitur; et qui se humiliaverit, exaltabitur. *Et paulo post:* Væ vobis Scribæ et Pharisæi

[1] Matth. XIX, 3-30. — [2] Id. XX, 28. — [3] Id. XXII, 21 et 37-40.

hypocritæ, quia decimatis mentham et anethum et cyminum, et reliquistis quæ graviora sunt Legis, judicium, et misericordiam, et fidem. Hæc oportuit facere, et illa non omittere. Duces cæci, excolantes culicem, camelum autem glutientes. Væ vobis Scribæ et Pharisæi hypocritæ, quia mundatis quod deforis est calicis et paropsidis, intus autem pleni sunt rapina, et omni immunditia. Pharisæe cæce, munda prius quod intus est calicis et paropsidis, ut fiat et id quod deforis est mundum. Væ vobis, Scribæ et Pharisæi hypocritæ, quia similes estis sepulcris dealbatis, quæ a foris parent hominibus speciosa, intus vero plena sunt ossibus mortuorum et omni spurcitia. Sic et vos a foris quidem paretis hominibus justi, intus autem pleni estis hypocrisi et iniquitate. Væ vobis Scribæ et Pharisæi hypocritæ, quia ædificatis sepulcra Prophetarum, et ornatis monumenta justorum; et dicitis: Si fuissemus in diebus patrum nostrorum, non essemus socii eorum in sanguine Prophetarum. Itaque testimonio estis vobismetipsis, quia filii estis eorum, qui Prophetas occiderunt: et vos implete mensuram patrum vestrorum. Serpentes, genimina viperarum, quomodo fugietis a judicio gehennæ? Ideo, Ecce ego mitto ad vos Prophetas, et sapientes, et Scribas; et ex illis occidetis, et crucifigetis; et ex eis flagellabitis in synagogis vestris, et persequemini de civitate in civitatem: ut veniat super vos omnis sanguis justus, qui effusus est super terram, a sanguine Abel justi, usque ad sanguinem Zachariæ filii Barachiæ, quem occidistis inter templum et altare. Amen dico vobis, venient hæc omnia super generationem istam[1].

Et paulo post: Et quoniam abundavit iniquitas, refrigescet charitas multorum: qui autem perseveraverit usque in finem, hic salvus erit. *Et post aliquantum:*

[1] Matth. XXIII, 1-36.

Estote parati quia nescitis qua hora Filius hominis venturus est. Quis, putas, est fidelis servus et prudens, quem constituit Dominus suus supra familiam suam, ut det illis cibum in tempore? Beatus ille servus, quem cum venerit Dominus ejus, invenerit sic facientem. Amen dico vobis, quoniam super omnia bona sua constituet eum. Si autem dixerit malus servus ille in corde suo, Moram facit Dominus meus venire; et cœperit percutere conservos suos, manducet autem et bibat cum ebriis: veniet Dominus servi illius in die qua non sperat, et hora qua ignorat; et dividet eum, partemque ejus ponet cum hypocritis: illic erit fletus et stridor dentium[1].

Et post paululum: Vigilate itaque, quia nescitis diem neque horam. *Item post paululum*: Cum autem venerit Filius hominis in majestate sua, et omnes Angeli cum eo; tunc sedebit super sedem majestatis suæ, et congregabuntur ante eum omnes gentes, et separabit eos ab invicem, sicut pastor segregat oves ab hœdis: et statuet oves quidem a dextris suis, hœdos autem a sinistris. Tunc dicet rex iis, qui a dexteris ejus erunt: Venite, benedicti Patris mei, possidete paratum vobis regnum a constitutione mundi. Esurivi enim et dedistis mihi manducare: sitivi, et dedistis mihi bibere: hospes eram, et collegistis me: nudus, et cooperuistis me: infirmus, et visitastis me: in carcere eram, et venistis ad me. Tunc respondebunt ei justi, dicentes: Domine, quando te vidimus esurientem, et pavimus te; sitientem, et dedimus tibi potum? Quando autem te vidimus hospitem, et collegimus te; aut nudum, et cooperuimus? Aut quando te vidimus infirmum, aut in carcere, et venimus ad te? Et respondens rex, dicet illis: Amen dico vobis, quandiu fecistis uni de his fratribus meis minimis, mihi fecistis.

[1] Matth. XXIV, 12, 13 et 44-51.

Tunc dicet et iis, qui a sinistris erunt : Discedite a me maledicti in ignem æternum, qui paratus est diabolo et angelis ejus. Esurivi enim, et non dedistis mihi manducare : sitivi, et non dedistis mihi potum : hospes fui, et non collegistis me : nudus, et non cooperuistis me : infirmus, et in carcere, et non visitastis me. Tunc respondebunt ei et ipsi, dicentes : Domine, quando te vidimus esurientem, et sitientem, et hospitem aut nudum aut infirmum, vel in carcere, et non ministravimus tibi? Tunc respondebit illis, dicens : Amen dico vobis, quandiu non fecistis uni de minoribus his, nec mihi fecistis. Et ibunt hi in supplicium æternum, justi autem in vitam æternam[1].

Et post aliquantum : Vigilate, et orate, ut non intretis in tentationem[2].

DE EVANGELIO SECUNDUM MARCUM.

Advocans iterum turbam, dicebat illis : Audite me omnes, et intelligite : Nihil est extra hominem introiens in eum, quod possit eum coinquinare; sed quæ de homine procedunt, illa sunt quæ communicant hominem. Si quis habet aures audiendi, audiat. Et cum introisset in domum a turba, interrogabant eum Discipuli ejus parabolam. Et ait illis : Sic et vos imprudentes estis? Non intelligitis, quia omne extrinsecus introiens in hominem, non potest eum communicare; quia non intrat in cor ejus, sed in ventrem, et in secessum exit, gurgans omnes escas? Dicebat autem, quoniam quæ de homine exeunt, illa communicant hominem. Ab intus enim de corde hominum exeunt cogitationes malæ, procedunt adulteria, for-

[1] Matth. xxv, 13 et 31-44. — [2] Id. xxvi, 41.

nicationes, homicidia, furta, avaritiæ, nequitiæ, dolus, impudicitia, oculus malus, blasphemiæ, superbia, stultitia. Omnia hæc mala ab intus procedunt, et communicant hominem [1].

Et alio loco: Convocata turba cum Discipulis suis, dixit eis : Si quis vult me sequi, deneget se ipsum, et tollat crucem suam, et sequatur me. Qui enim voluerit animam suam salvam facere, perdet eam : qui autem perdiderit animam suam propter me et Evangelium, salvam eam faciet. Quid enim proderit homini, si lucretur mundum totum, et detrimentum faciat animæ suæ? Aut quid dabit homo commutationem pro anima sua? Qui enim me confusus fuerit et mea verba in generatione ista adultera et peccatrice, et Filius hominis confundet eum in gloria Patris sui cum Angelis suis [2].

Et alibi: Et accipiens puerum statuit eum in medio eorum, quem cum complexus esset, ait illis : Quisquis unum ex hujusmodi pueris receperit in nomine meo, me recipit; et quicumque me susceperit, non me suscipit, sed eum qui me misit. *Et paulo post :* Quisquis enim potum dederit vobis calicem aquæ in nomine meo, quia Christi estis; amen dico vobis, non perdet mercedem suam. Et quisquis scandalizaverit unum ex his pusillis credentibus in me, bonum est ei magis, si circumdaretur mola asinaria collo ejus, et in mare mitteretur [3].

Et post paululum : Habete in vobis salem, et pacem habete inter vos. *Et paulo post :* Et accedentes Pharisæi interrogabant eum, Si licet viro uxorem dimittere, tentantes eum? At ille respondens, dixit eis : Quid vobis præcepit Moyses? Qui dixerunt, Moyses permisit libellum repudii scribere, et dimittere. Quibus respondens Jesus

[1] Marc. VII, 14-23. — [2] Id. VIII, 34-38. — [3] Id. IX, 35, 36, 40, 41. et 50.

ait : Ad duritiam cordis vestri scripsit vobis præceptum istud : ab initio autem creaturæ masculum et fœminam fecit eos Deus. Propter hoc relinquet homo patrem suum et matrem, et adhærebit uxori suæ; et erunt duo in carne una. Itaque jam non sunt duo, sed una caro. Quod ergo Deus conjunxit, homo non separet. Et in domo iterum Discipuli ejus de eodem interrogaverunt eum. Et dicit illis : Quicumque dimiserit uxorem suam, et aliam duxerit, adulterium committit super eam; et si uxor dimiserit virum suum, et alii nupserit, mœchatur. *Et post quatuor versus :* Sinite parvulos venire ad me, et ne prohibueritis eos. Talium est enim regnum Dei. Amen dico vobis, quisquis non receperit regnum Dei velut parvulus, non intrabit in illud. Et complexans eos, et imponens manus super illos, benedicebat eos. Et cum egressus esset in viam, præcurrens quidam genu flexo ante eum, rogabat eum, Magister bone, quid faciam, ut vitam æternam percipiam? Jesus autem dixit ei : Quid me dicis bonum? Nemo bonus nisi unus Deus. Præcepta nosti? Ne adulteres, Ne occidas, Ne fureris, Ne falsum testimonium dixeris, Ne fraudem feceris, Honora patrem tuum et matrem[1]. At ille respondens, ait illi : Magister, hæc omnia servavi a juventute mea. Jesus autem intuitus eum, dilexit eum; et dixit illi : Unum tibi deest : vade, quæcumque habes vende, et da pauperibus, et habebis thesaurum in cœlo; et veni sequere me. Qui contristatus in verbo, abiit mœrens : erat enim habens multas possessiones. Et circumspiciens Jesus, ait Discipulis suis : Quam difficile qui pecunias habent, in regnum Dei introibunt. Discipuli autem obstupebant in verbis ejus. At Jesus rursus respondens, ait illis : Filioli, quam difficile est confidentes in pecuniis in regnum Dei introire. Facilius est camelum

[1] Exod. xx, 13.

per foramen acus transire, quam divitem intrare in regnum Dei. Qui magis admirabantur, dicentes ad se ipsos : Et quis potest salvus fieri? Et intuens illos Jesus, ait : Apud homines impossibile est, sed non apud Deum : omnia enim possibilia sunt apud Deum. Et cœpit Petrus ei dicere : Ecce nos reliquimus omnia, et secuti sumus te. Respondens Jesus ait : Amen dico vobis, nemo est qui reliquerit domum, aut fratres, aut sorores, aut matrem, aut patrem, aut filios, aut agros propter me et propter Evangelium, qui non accipiat centies tantum nunc in tempore hoc, domus, et fratres, et sorores, et matres, et filios, et agros, cum persecutionibus, et in sæculo futuro vitam æternam. Multi autem erunt primi novissimi, et novissimi primi. *Et paulo post* : Scitis quia ii qui videntur principari gentibus, dominantur eis, et principes eorum potestatem habent ipsorum. Non ita est autem in vobis; sed quicumque voluerit fieri major, erit vester minister; et quicumque voluerit in vobis primus esse, erit omnium servus. Nam et Filius hominis non venit ut ministraretur ei, sed ut ministraret, et daret animam suam redemptionem pro multis [1].

Et aliquanto post : Et respondens Jesus, ait eis : Habete fidem Dei. Amen dico vobis, quicumque dixerit huic monti : Tollere et mittere in mare; et non hæsitaverit in corde suo, sed crediderit, quia quodcumque dixerit fiat, fiet ei. Propterea dico vobis : Omnia quæcumque orantes petitis, credite quia accipietis, et venient vobis. Et cum stabitis ad orandum, dimittite si quid habetis adversus aliquem; ut et Pater vester qui in cœlis est, dimittat vobis peccata vestra. Quod si vos non dimiseritis, nec Pater vester qui in cœlis est, dimittet vobis peccata vestra [2].

Item post aliquantum : Respondens autem Jesus,

[1] Marc. x, 1-45. — [2] Id. xi, 22-26.

dixit illis : Reddite igitur quæ sunt Cæsaris Cæsari, et quæ sunt Dei Deo. *Et alio loco :* Et accessit unus de Scribis qui audierat illos conquirentes, et videns quia bene illis responderit, interrogavit eum, quod esset primum omnium mandatum. Jesus autem respondit ei : Quia primum omnium mandatum est, Audi Israël, Dominus Deus tuus Deus unus est. Et, Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, et ex tota anima tua, et ex tota mente tua, et ex tota virtute tua : hoc est primum mandatum. Secundum autem simile est illi, Diliges proximum tuum tanquam te ipsum. Majus horum aliud mandatum non est. Et ait illi Scriba : Bene magister in veritate dixisti, quia unus est Deus, et non est alius præter eum : et ut diligatur ex toto corde, et ex toto intellectu, et ex tota anima, et ex tota fortitudine : et diligere proximum tanquam se ipsum, majus est omnibus holocaustomatibus et sacrificiis. Jesus autem videns quod sapienter respondisset, dixit illi : Non es longe a regno Dei. Et nemo jam audebat eum interrogare. *Et paulo post :* Cavete a Scribis, qui volunt in stolis ambulare, et salutari in foro, et in primis cathedris sedere in synagogis, et primos discubitus in cœnis : qui devorant domos viduarum sub obtentu prolixæ orationis, hi accipiunt prolixius judicium. Et sedens Jesus contra gazophylacium, aspiciebat quomodo turba jactaret æs in gazophylacium : et multi divites jactabant multa. Cum venisset autem una vidua pauper, misit duo minuta, quod est quadrans : et convocans Discipulos, ait illis : Amen dico vobis, quoniam vidua hæc pauper plus omnibus misit, qui miserunt in gazophylacium. Omnes enim ex eo quod abundabat illis miserunt; hæc vero de penuria sua omnia quæ habuit misit totum victum suum [1].

[1] Marc. XII, 17 et 28-44.

Et pauló post : Et cum duxerint vos tradentes, nolite præcogitare quid loquamini, sed quod datum fuerit vobis in illa hora, id loquimini. Non enim estis vos loquentes, sed Spiritus sanctus. *Et post paululum :* Et eritis odio omnibus propter nomen meum. Qui autem sustinuerit in finem, hic salvus erit. *Et alio in loco :* Videte, vigilate, et orate ; nescitis enim quando tempus sit. Sicut homo qui peregre profectus, reliquit domum suam, et dedit servis suis potestatem cujusque operis, et janitori præcepit ut vigilet. Vigilate ergo ; nescitis enim quando dominus domus veniat ; sero, an media nocte, an galli cantu, an mane : ne cum venerit repente, inveniat vos dormientes. Quod autem vobis dico, omnibus dico : Vigilate[1].

DE EVANGELIO SECUNDUM LUCAM.

Gloria in altissimis Deo, et in terra pax hominibus bonæ voluntatis[2].

Et aliquanto post : Et interrogabant eum turbæ, dicentes : Quid ergo faciemus? Respondens autem, dicebat illis : Qui habet duas tunicas, det non habenti, et qui habet escas, similiter faciat. Venerunt autem et Publicani ut baptizarentur, et dixerunt ad illum : Magister, quid faciemus ? At ille dixit ad eos : Nihil ampliusquam quod constitutum est vobis, faciatis. Interrogabant autem eum et milites, dicentes : Quid faciemus et nos ? Et ait illis : Neminem concutiatis, neque calumniam faciatis, et contenti estote stipendiis vestris[3].

Et post aliquantum : Beati, pauperes, quia vestrum est regnum Dei. Beati qui nunc esuritis, quia saturabi-

[1] Marc. xiii, 11, 13 et 33-37. — [2] Luc. ii, 14. — [3] Id. iii, 10-14.

mini. Beati qui nunc fletis, quia ridebitis. Beati eritis, cum vos oderint homines, et cum separaverint vos, et exprobraverint, et ejecerint nomen vestrum tanquam malum propter Filium hominis. Gaudete in illa die, et exultate; ecce enim merces vestra multa est in cœlo: secundum enim hæc faciebant Prophetis patres eorum. Verumtamen væ vobis divitibus; quia habetis consolationem vestram. Væ vobis qui saturati estis; quia ésurietis. Væ vobis qui ridetis nunc; quia lugebitis, et flebitis. Væ cum benedixerint vobis omnes homines: secundum hæc faciebant pseudo-prophetis patres eorum. Sed vobis dico qui auditis, Diligite inimicos vestros, benefacite iis qui vos oderunt. Benedicite maledicentibus vobis. Orate pro calumniantibus vos. Et qui te percutit in maxillam, præbe ei et alteram; et ab eo qui aufert tibi vestimentum tuum, etiam tunicam noli prohibere. Omni autem petenti te, tribue; et qui aufert quæ tua sunt, ne repetas. Et prout vultis ut faciant vobis homines, facite illis similiter. Et si diligitis eos qui vos diligunt, quæ vobis est gratia? nam et peccatores diligentes se diligunt. Et si benefeceritis iis qui vobis benefaciunt, quæ vobis est gratia? siquidem et peccatores hoc faciunt. Et si mutuum dederitis iis a quibus speratis recipere, quæ gratia est vobis? nam et peccatores peccatoribus fœnerant, ut recipiant æqualia. Verumtamen diligite inimicos vestros; benefacite, et mutuum date nihil inde sperantes: et erit merces vestra multa, et eritis filii Altissimi; quia ipse benignus est super ingratos et malos. Estote ergo misericordes, sicut et Pater vester misericors est. Nolite judicare, et non judicabimini. Nolite condemnare, et non condemnabimini. Dimittite, et dimittemini. Date, et dabitur vobis. Mensuram bonam, et confertam, et coagitatam, et superfluentem dabunt in sinum vestrum. Eadem quippe mensura, qua mensi fueritis, reme-

tietur vobis. Dicebat autem illis et similitudinem, Numquid potest cæcus cæcum ducere? nonne ambo in foveam cadunt? Non est discipulus super magistrum : perfectus autem omnis erit, si sit sicut magister ejus. Quid autem vides festucam in oculo fratris tui, trabem autem quæ in oculo tuo est non consideras? Aut quomodo potes dicere fratri tuo : Frater, sine ejiciam festucam de oculo tuo, ipse in oculo tuo trabem non videns? Hypocrita, ejice primum trabem de oculo tuo, et tunc perspicies ut educas festucam de oculo fratris tui. Non est enim arbor bona quæ facit fructus malos, neque arbor mala faciens fructum bonum. Unaquæque arbor de fructu suo cognoscitur. Neque enim de spinis colligunt ficus, neque de rubo vindemiant uvas. Bonus homo de bono thesauro cordis sui profert bonum; et malus homo de malo thesauro profert malum. Ex abundantia cordis os loquitur, Quid autem vocatis me, Domine, Domine; et non facitis quæ dico? Omnis qui venit ad me, et audit sermones meos, et facit eos, ostendam vobis cui similis sit. Similis est homini ædificanti domum, qui fodit in altum, et posuit fundamentum supra petram. Inundatione autem facta, illisum est flumen domui illi, et non potuit eam movere; fundata enim erat super petram. Qui autem audit et non facit, similis est homini ædificanti domum suam supra terram. sine fundamento : in quam illisus est fluvius, et continuo cecidit, et facta est ruina domus illius magna [1].

Et post aliquantum : Cui ergo similes dicam homines generationis hujus, et cui similes sunt? Similes sunt pueris sedentibus in foro, et loquentibus ad invicem, et dicentibus : Cantavimus vobis tibiis, et non saltastis; lamentavimus, et non plorastis. Venit enim Joannes Baptista neque manducans panem, neque bibens vinum; et

[1] Luc. VI, 49.

dicitis: Dæmonium habet. Venit Filius hominis manducans et bibens, et dicitis: Ecce homo devorator et bibens vinum, amicus Publicanorum et peccatorum. Et justificata est sapientia ab omnibus filiis suis[1].

Item post aliquantum : Est autem hæc parabola: Semen est verbum Dei. Qui autem secus viam sunt, ii sunt qui audiunt, deinde venit diabolus, et tollit verbum de corde eorum, ne credentes salvi fiant. Nam qui supra petram, qui cum audierint, cum gaudio suscipiunt verbum; et hi radices non habent, quia ad tempus credunt, et in tempore tentationis recedunt. Quod autem in spinas cecidit, ii sunt qui audierunt, et a sollicitudinibus et divitiis et voluptatibus vitæ euntes suffocantur, et non referunt fructum. Quod autem in bonam terram, ii sunt qui in corde bono et optimo audientes verbum retinent, et fructum afferunt in patientia. Nemo autem lucernam accendens, operit eam vase, aut subtus lectum ponit; sed supra candelabrum ponit, ut intrantes videant lumen. Non enim est occultum quod non manifestetur, nec absconditum quod non cognoscatur, et in palam veniat. Videte ergo quomodo audistis. Qui enim habet, dabitur illi; et quicumque non habet, etiam quod putat se habere, auferetur ab illo[2].

Et post aliquantum : Convocatis autem duodecim Apostolis, dedit illis virtutem et potestatem super omnia dæmonia, et ut languores curarent. Et misit illos prædicare regnum Dei, et sanare infirmos. Et ait ad illos: Nihil tuleritis in via, neque virgam, neque peram, neque panem, neque pecuniam, neque duas tunicas habeatis. Et in quamcumque domum intraveritis, ibi manete, et inde ne exeatis. Et quicumque non receperint vos, exeuntes de civitate illa, etiam pulverem pedum vestro-

[1] Luc. VII, 31-35. — [2] Id. VIII, 11-18.

rum excutite in testimonium super illos. *Item post aliquantum :* Dicebat autem ad omnes : Si quis vult post me venire, abneget semetipsum, et tollat crucem suam quotidie, et sequatur me. Qui enim voluerit animam suam salvam facere, perdet illam. Nam qui perdiderit animam suam propter me, salvam faciet illam. Quid enim proficit homo, si lucretur universum mundum, se autem ipsum perdat, et detrimentum sui fiat? Nam qui me erubuerit et meos sermones, hunc Filius hominis erubescet, cum venerit in majestate sua, et Patris, et sanctorum Angelorum. *Et alio loco :* Intravit autem cogitatio in eos, quis eorum major esset. At Jesus videns cogitationes cordis illorum, apprehendens puerum statuit eum secus se, et ait illis : Quicumque susceperit puerum istum in nomine meo, me recipit : et quicumque me receperit, recipit eum qui me misit. Nam qui minor est inter omnes vos, hic major est. *Et post aliquantum :* Ait autem ad alterum : Sequere me. Ille autem dixit : Domine, permitte mihi primum ire, et sepelire patrem meum. Dixitque ei Jesus : Sine ut mortui sepeliant mortuos suos : tu autem vade, annuntia regnum Dei. Et ait alter : Sequar te, Domine, sed primum permitte mihi renuntiare iis qui domi sunt. Ait ad illum Jesus : Nemo mittens manum suam in aratrum, et respiciens retro, aptus est regno Dei [1].

Et post paululum : Ecce ego mitto vos sicut agnos inter lupos. Nolite portare sacculum, neque peram, neque calceamenta, et neminem per viam salutaveritis. In quamcumque domum intraveritis, primum dicite : Pax huic domui. Et si fuerit filius pacis, requiescet super illum pax vestra : sin autem, ad vos revertetur. In eadem autem domo manete edentes et bibentes quæ apud illos

[1] Luc. IX, 1-5, 23-26, 46-48 et 59-62.

sunt; dignus enim est operarius mercede sua. Nolite transire de domo in domum. Et in quamcumque civitatem intraveritis, et susceperint vos, manducate quæcumque apponuntur vobis; et curate infirmos qui in illa sunt, et dicite illis : Appropinquavit in vos regnum Dei. In quamcumque civitatem intraveritis, et non receperint vos, exeuntes in plateas ejus, dicite : Etiam pulverem qui adhæsit nobis de civitate vestra, extergimus in vos, tamen hoc scitote, quia appropinquavit regnum Dei. Dico vobis, quia Sodomis in die illa remissius erit quam illi civitati. *Et post paululum :* Verumtamen in hoc nolite gaudere, quia spiritus vobis subjiciuntur : gaudete autem, quod nomina vestra scripta sunt in cœlis. *Et post paululum:* Ecce quidam legisperitus surrexit, tentans illum, et dicens : Magister, quid faciendo vitam æternam possidebo? At ille dixit ad eum : In Lege quid scriptum est? quomodo legis? Ille respondens dixit: Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, et ex tota anima tua, et ex omnibus viribus tuis, et ex omni mente tua, et proximum tuum sicut te ipsum. *Et paulo post :* Quis horum trium videtur tibi proximus fuisse illi, qui incidit in latrones? At ille dixit : Qui fecit misericordiam in illum. Et ait illi Jesus : Vade, et tu fac similiter. *Et post paululum :* Martha, Martha, sollicita es et turbaris erga plurima : porro unum est necessarium : Maria optimam partem elegit, quæ non auferetur ab ea [1].

Item post paululum : Cum oratis, *inquit,* dicite: Pater, sanctificetur nomen tuum : Adveniat regnum tuum : Panem nostrum quotidianum da nobis hodie : Et dimitte nobis peccata nostra, si quidem et ipsi dimittimus omni debenti nobis : Et ne nos inducas in tentationem. Et ait ad illos : Quis vestrum habebit amicum, et ibit ad illum

[1] Luc. x, 3-12, 20-27 et 36-43.

media nocte, et dicet illi : Amice, commoda mihi tres panes, quoniam amicus meus venit de via ad me, et non habeo quod ponam ante illum : et ille de intus respondens, dicat : Noli mihi molestus esse, jam ostium clausum est, et pueri mei mecum sunt in cubili, non possum surgere et dare tibi. Et ille si perseveraverit pulsans, dico vobis, et si non dabit illi surgens ; eo quod amicus ejus sit ; propter improbitatem tamen ejus surget, et dabit illi quotquot habet necessarios. Et ego vobis dico : Petite, et dabitur vobis : quærite, et invenietis : pulsate, et aperietur vobis. Omnis enim qui petit, accipit ; et qui quærit, invenit ; et pulsanti aperietur. Quis autem ex vobis patrem petit panem, numquid lapidem dabit illi? Aut piscem, numquid pro pisce serpentem dabit illi ? Aut si petierit ovum, numquid porriget illi scorpionem ? Si ergo cum sitis mali, nostis bona data dare filiis vestris ; quanto magis Pater vester de cœlo dabit spiritum bonum petentibus se. *Et paulo post :* Factum est autem cum hæc diceret, extollens vocem quædam mulier de turba, dixit illi : Beatus venter qui te portavit, et ubera quæ suxisti. At ille dixit : Imo beati qui audiunt verbum Dei, et custodiunt illud. *Et paulo post :* Et cum loqueretur, rogavit illum quidam Pharisæus, ut pranderet apud se : et ingressus recubuit. Pharisæus autem cœpit intra se reputans dicere, quare non baptizatus esset ante prandium : Et ait Dominus ad illum : Nunc vos Pharisæi quod de foris est calicis et catini, mundatis ; quod autem intus est vestrum, plenum est rapina et iniquitate. Stulti, nonne qui fecit quod de foris est, etiam quod intus est fecit ? Verumtamen quod superest, date eleemosynam, et ecce omnia munda sunt vobis. Sed væ vobis Pharisæis, quia decimatis mentham, et rutam, et omne olus, et præteritis judicium et charitatem Dei. Hæc autem oportuit fa-

cere, et illa non omittere. Væ vobis, Pharisæi, quia diligitis primas cathedras in synagogis, et salutationes in foro. Væ vobis, quia estis ut monumenta quæ non parent, et homines ambulantes supra nesciunt. Respondens autem quidam ex legisperitis, ait illi : Magister, hæc dicens, etiam nobis contumeliam facis. At ille ait : Etiam vobis legisperitis væ ; quia oneratis homines oneribus, quæ portare non possunt, et ipsi uno digito vestro non tangitis sarcinas [1].

Et alio loco : Attendite a fermento Pharisæorum, quod est hypocrisis. *Et paulo post :* Dico autem vobis amicis meis, ne terreamini ab iis, qui occidunt corpus, et post hæc non habent amplius quid faciant. Ostendam autem vobis quem timeatis. Timete eum, qui postquam occiderit, habet potestatem mittere in gehennam : ita dico vobis, hunc timete. Nonne quinque passeres veneunt dipondio, et unus ex illis non est in oblivione coram Deo ? Sed et capilli capitis vestri omnes numerati sunt. Nolite ergo timere ; multis passeribus pluris estis. Dico autem vobis, Omnis quicumque confessus fuerit me coram hominibus, et Filius hominis confitebitur in illo coram Angelis Dei : qui autem negaverit me coram hominibus, denegabitur coram Angelis Dei. Et omnis qui dicit verbum in Filium hominis, remittetur illi : ei autem qui in Spiritum sanctum blasphemaverit, non remittetur. Cum autem inducent vos in synagogas, et ad magistratus, et potestates, nolite solliciti esse qualiter aut quid respondeatis, aut quid dicatis : Spiritus enim sanctus docebit vos in ipsa hora, quæ oporteat dicere. Ait autem ei quidam de turba, Magister, dic fratri meo ut dividat mecum hæreditatem. At ille dixit ei, Homo, quis me constituit judicem, aut divisorem supra vos ? Dixitque ad illos, Videte, et cavete ab

[1] Luc. XI, 3-13 et 27-46.

omni avaritia; quia non in abundantia cujusquam vita ejus est, ex his quæ possidet. Dixit autem similitudinem ad illos, dicens, Hominis cujusdam divitis uberes fructus ager attulit; et cogitabat intra se, dicens: Quid faciam, quia non habeo quo congregem fructus meos? Et dixit, Hoc faciam, destruam horrea mea, et majora faciam, et illuc congregabo omnia quæ nata sunt mihi, et bona mea; et dicam animæ meæ: Anima, habes multa bona posita in annos plurimos; requiesce, comede, bibe, epulare. Dixit autem illi Deus, Stulte, hac nocte animam tuam repetunt a te; quæ autem parasti cujus erunt? Sic est omnis qui sibi thesaurizat, et non est in Deum dives. Dixitque ad Discipulos suos: Ideo dico vobis, nolite solliciti esse animæ vestræ, quid manducetis; neque corpori, quid vestiamini. Anima plus est quam esca, et corpus quam vestimentum. Considerate cervos, quia non seminant, neque metunt; quibus non est cellarium, neque horreum; et Deus pascit illos: quanto magis vos pluris estis illis? Quis autem vestrum cogitando potest adjicere ad staturam suam cubitum unum? Si ergo neque quod minimum est potestis, quid de cæteris solliciti estis? Considerate lilia quomodo crescunt; non laborant, neque nent. Dico autem vobis, nec Salomon in omni gloria sua vestiebatur sicut unum ex istis. Si autem fœnum agri quod hodie in agro est, et cras in clibanum mittitur, Deus sic vestit; quanto magis vos pusillæ fidei? Et vos nolite quærere quid manducetis, aut quid bibatis; et nolite in sublime tolli. Hæc enim omnia gentes mundi inquirunt: Pater autem vester scit quoniam his indigetis. Verumtamen quærite regnum Dei, et hæc omnia adjicientur vobis. Nolite timere, pusillus grex; quia complacuit Patri vestro dare vobis regnum. Vendite quæ possidetis, et date eleemosynam. Facite vobis sacculos qui non veterascunt, thesaurum non deficientem in cœlis;

quo fur non appropiat, neque tinea corrumpit. Ubi enim thesaurus vester, ibi et cor vestrum erit. *Et post paululum :* Et vos estote parati; quia qua hora non putatis Filius hominis veniet. Ait autem ei Petrus, Domine, ad nos dicis hanc parabolam, an et ad omnes? Dixit autem Dominus : Quis, putas, est fidelis dispensator et prudens, quem constituit dominus supra familiam suam, ut det illis in tempore tritici mensuram? Beatus ille servus, quem cum venerit dominus, invenerit ita facientem. Vere dico vobis, supra omnia quæ possidet, constituet illum. Quod si dixerit servus ille in corde suo, Moram facit dominus meus venire, et cœperit percutere pueros et ancillas, et edere, et bibere, et inebriari : veniet dominus servi illius in die, qua non sperat, et hora qua nescit, dividet eum, partemque ejus cum infidelibus ponet. Ille autem servus, qui cognovit voluntatem domini sui, et non præparavit, et non fecit secundum voluntatem ejus, vapulabit multis : qui autem non cognovit, et fecit digna plagis, vapulabit paucis. Omni autem cui multum datum est, multum quæretur ab eo; et cui commendaverunt multum, plus repetunt ab eo. *Item paulo post :* Hypocritæ, faciem terræ et cœli nostis probare; hoc autem tempus quomodo non probatis? Quid autem et a vobis ipsis non judicatis quod justum est[1]?

Et aliquanto post : Contendite intrare per angustam portam : quia multi, dico vobis, quærent intrare, et non poterunt[2].

Et alio loco : Dicebat autem ad invitatos parabolam, intendens quomodo primos accubitus eligerent, dicens ad illos: Cum invitatus fueris ad nuptias, non discumbas in primo loco; ne forte honoratior te sit invitatus ab eo, et veniens is qui te et illum vocavit, dicat tibi : Da huic locum; et tunc

[1] Luc. XII, 1-56. — [2] Id. XIII, 24.

incipias cum rubore novissimum locum tenere. Sed cum vocatus fueris, vade, recumbe in novissimo loco; ut cum venerit qui te invitavit, dicat tibi: Amice, ascende superius, tunc erit tibi gloria coram simul discumbentibus. Quia omnis qui se exaltat, humiliabitur; et qui se humiliat, exaltabitur. Dicebat autem et ei, qui se invitaverat: Cum facis prandium vel cœnam, noli vocare amicos tuos, neque fratres tuos, neque cognatos, neque vicinos divites; ne forte et ipsi te reinvitent, et fiat tibi retributio. Sed cum facis convivium, voca pauperes, debiles, claudos, cæcos; et beatus eris, quia non habent retribuere tibi: retribuetur enim tibi in retributione justorum. *Et paulo post* : Si quis venit ad me, et non odit patrem suum, et matrem, et uxorem, et filios, et fratres, et sorores, adhuc autem et animam suam, non potest meus esse discipulus. Et qui non bajulat crucem suam, et venit post me, non potest meus esse discipulus. Quis enim ex vobis volens turrim ædificare, non prius sedens computat sumptus, qui necessarii sunt, si habeat ad perficiendum; ne posteaquam posuerit fundamentum, et non potuerit perficere, omnes qui vident incipiant illudere ei, dicentes, quia hic homo cœpit ædificare, et non potuit consummare? Aut quis rex iturus committere bellum adversus alium regem, non sedens prius cogitat, si possit cum decem millibus occurrere ei, qui cum viginti millibus venit ad se? Alioquin adhuc illo longe agente, legationem mittens, rogat ea quæ pacis sunt. Sic ergo omnis ex vobis, qui non renuntiat omnibus quæ possidet, non potest meus esse discipulus[1].

Et post aliquantum : Et ego vobis dico, Facite vobis amicos de mammona iniquitatis, ut cum defeceritis, recipiant vos in æterna tabernacula. Qui fidelis est in minimo, et in majori fidelis est; et qui in modico iniquus

[1] Luc. XIV, 7-14 et 26-33.

est, et in majori iniquus est. Si ergo in iniquo mammona fideles non fuistis; quod vestrum est quis dabit vobis? Nemo servus potest duobus dominis servire : aut enim unum odiet, et alterum diliget; aut uni adhærebit, et alterum contemnet. Non potestis Deo servire et mammonæ. Audiebant autem hæc omnia Pharisæi, qui erant avari; et deridebant illum. Et ait illis, Vos estis qui justificatis vos coram hominibus : Deus autem novit corda vestra : quia quod hominibus altum est, abominatio est ante Deum. *Et post paucos versus :* Omnis qui dimittit uxorem suam, et ducit alteram, mœchatur[1].

Et post paululum : Impossibile est ut non veniant scandala : væ autem illi, per quem veniunt. Utilius est illi, si lapis molaris imponatur circa collum ejus, et projiciatur in mare, quam ut scandalizet unum de pusillis istis. Attendite vobis, Si peccaverit frater tuus, increpa illum; etsi pœnitentiam egerit, dimitte illi. Etsi septies in die peccaverit in te, et septies in die conversus fuerit ad te, dicens, Pœnitet me, dimitte illi[2].

Et alio loco : Dixit autem ad quosdam, qui in se confidebant tanquam justi, et aspernabantur cæteros, parabolam istam : Duo homines ascenderunt in templum ut orarent, unus Pharisæus, et alter Publicanus : Pharisæus stans hæc apud se orabat : Deus, gratias ago tibi, quia non sum sicut cæteri hominum, raptores, injusti, adulteri, veluti etiam hic Publicanus : jejuno bis in Sabbato, decimas do omnium quæ possideo. Et Publicanus a longe stans, nolebat nec oculos ad cœlum levare : sed percutiebat pectus suum, dicens : Deus, propitius esto mihi peccatori. Dico vocis, descendit hic justificatus in domum suam ab illo. Quia omnis qui se exaltat, humiliabitur; et qui se humiliat, exaltabitur. Afferebant autem ad illum

[1] Luc. XVI, 9-18. — [2] Id. XVII, 1-4.

et infantes, ut eos tangeret. Quod cum viderent Discipuli, increpabant illos. Jesus autem convocans illos, dixit: Sinite pueros venire ad me, et nolite eos vetare. Talium est enim regnum Dei. Amen dico vobis, quicumque non acceperit regnum Dei sicut puer, non intrabit in illud. Et interrogavit eum quidam princeps, dicens: Magister bone, quid faciens, vitam æternam possidebo? Dixit autem Jesus, Quid me dicis bonum? Nemo bonus, nisi solus Deus. Mandata nosti? Non occides, Non mœchaberis, Non furtum facies, Non falsum testimonium dices, Honora patrem tuum et matrem. Qui ait, Hæc omnia custodivi a juventute mea. Quo audito, Jesus ait ei, Adhuc tibi unum deest: omnia quæcumque habes vende, et da pauperibus, et habebis thesaurum in cœlo; et veni, sequere me. His ille auditis, contristatus est; quia dives erat valde. Videns autem illum Jesus tristem factum, dixit, Quam difficile qui pecunias habent, in regnum Dei intrabunt. Facilius est enim camelum per foramen acus transire, quam divitem intrare in regnum Dei. Et dixerunt qui audiebant, Et quis potest salvus fieri? Ait illis, Quæ impossibilia sunt apud homines, possibilia sunt apud Deum. Ait autem Petrus, Ecce nos dimisimus omnia, et secuti sumus te. Qui dixit eis. Amen dico vobis, nemo est qui reliquit domum, aut parentes, aut fratres, aut uxorem, aut filios, propter regnum Dei, et non recipiat multo plura in hoc tempore, et in sæculo venturo vitam æternam[1].

Et alibi: Stans autem Zachæus, dixit ad Dominum, Ecce dimidium bonorum meorum, Domine, do pauperibus, etsi quid aliquem defraudavi, reddo quadruplum. Ait Jesus ad eum, Quia hodie salus domui huic facta est,

[1] Luc. XVIII, 9-30.

eo quod et ipse filius est Abrahæ. Venit enim Filius hominis quærere et salvum facere quod perierat [1].

Et post aliquantum : Reddite ergo quæ sunt Cæsaris Cæsari, et quæ sunt Dei Deo. *Et alio loco :* Audiente autem omni populo, dixit Discipulis suis, Attendite a Scribis, qui ambulare volunt in stolis, et amant salutationes in foro, et primas cathedras in synagogis, et primos discubitus in conviviis : qui devorant domos viduarum, simulantes longam orationem : hi accipient damnationem majorem [2].

Respiciens autem vidit eos, qui mittebant munera sua in gazophylacium divites : vidit autem et quamdam viduam pauperculam mittentem æra minuta duo. Et dixit, Vere dico vobis, quia vidua hæc pauper plus quam omnes misit. Nam et omnes hi ex abundanti sibi miserunt in munera Dei : hæc autem ex eo quod deest illi, omnem victum suum quem habuit, misit. *Item alio loco :* Ponite ergo in cordibus vestris, non præmeditari, quemadmodum respondeatis. Ego enim dabo vobis os et sapientiam, cui non poterunt resistere et contradicere omnes adversarii vestri. Trademini autem a parentibus, et fratribus, et cognatis, et amicis ; et morte afficient ex vobis : et eritis odio omnibus propter nomen meum : et capillus de capite vestro non peribit. In patientia vestra possidebitis animas vestras. *Et post aliquantum :* Attendite autem vobis, ne forte graventur corda vestra a crapula et ebrietate, et curis hujus vitæ, et superveniat in vos repentina dies illa. Tanquam enim laqueus superveniet in omnes, qui sedent super faciem omnis terræ. Vigilate itaque omni tempore orantes, ut digni habeamini fugere omnia ista, quæ futura sunt, et stare ante Filium hominis [3].

[1] Luc. XIX, 8-10. — [2] Id. XX, 25 et 45-47. — [3] Id. XXI, 1-4, 14-19 et 34-36.

Item post aliquantum : Facta est autem contentio inter eos, quis eorum videretur esse major. Dixit autem eis, Reges gentium dominantur eorum, et qui potestatem habent super eos, benefici vocantur. Vos autem non sic : sed qui major est in vobis fiat sicut junior ; et qui præcessor est, sicut ministrator. Nam quis major est, qui recumbit, an qui ministrat? nonne qui recumbit? Ego autem in medio vestrum sum sicut qui ministrat. *Et alio in loco :* Orate ne intretis in tentationem [1].

DE EVANGELIO SECUNDUM JOANNEM.

Quomodo potestis vos credere, qui gloriam ab invicem accipitis, et gloriam quæ a solo Deo est non quæritis [2]?

Et post aliquantum : Dixit autem Jesus, Nec ego te condemnabo. Vade, et amplius jam noli peccare. *Et paulo post :* Si vos manseritis in sermone meo, vere discipuli mei eritis, et cognoscetis veritatem, et veritas liberabit vos. *Et post paululum :* Amen amen dico vobis, quia omnis qui facit peccatum, servus est peccati.. *Et alibi :* Amen, amen dico vobis, si quis sermonem meum servaverit, non videbit mortem in æternum [3].

Et post aliquantum : Qui amat animam suam, perdet eam : et qui odit animam suam in hoc mundo, in vitam æternam custodit eam. Si quis mihi ministrat, me sequatur : et ubi sum ego, illic et minister meus erit. Si quis mihi ministraverit, honorificabit eum Pater meus : *Et alio loco :* Dilexerunt enim gloriam hominum magis quam gloriam Dei [4].

Et alibi : Vos vocatis me, magister et Domine, et bene

[1] Luc. XXII, 24-27 et 40. — [2] Joan. V, 44. — [3] Id. VIII, 11 et 31-35. — [4] Id. XII, 25, 26 et 43.

dicitis; sum etenim : si ergo ego lavi pedes vestros Dominus et magister, et vos debetis alter alterius lavare pedes. Exemplum enim dedi vobis, ut quemadmodum ego feci vobis, ita et vos faciatis. *Et paulo post :* Mandatum novum do vobis, ut diligatis invicem, sicut dilexi vos, ut et vos diligatis invicem. In hoc cognoscent omnes quia mei discipuli estis, si dilectionem habueritis ad invicem [1].

Et paulo post : Si diligitis me, mandata mea servate. *Et post paululum :* Qui habet mandata mea et servat ea, ille est qui diligit me : qui autem diligit me, diligetur a Patre meo, et ego diligam eum, et manifestabo ei me ipsum. *Et post tres versus :* Si quis diligit me, sermonem meum servabit; et Pater meus diliget eum, et ad eum veniemus, et mansionem apud eum faciemus. Qui non diligit me, sermones meos non servat [2].

Et paulo post : Manete in me, et ego in vobis. Sicut palmes non potest facere fructum a semetipso, nisi manserit in vite, sic nec vos, nisi in me manseritis. Ego sum vitis, vos palmites : qui manet in me, et ego in eo, hic fert fructum multum. Quia sine me nihil potestis facere. Si quis in me non manserit, mittetur foras. Sicut palmes, et arescet; et colligent eum, et in ignem mittent, et ardet. Si manseritis in me, et verba mea in vobis manserint; quodcumque volueritis petetis, et fiet vobis. In hoc clarificatus est Pater meus, ut fructum plurimum afferatis, et efficiamini mei discipuli. Sicut dilexit me Pater, et ego dilexi vos : manete in dilectione mea. Si præcepta mea servaveritis, manebitis in dilectione mea : sicut et ego Patris mei præcepta servavi, et manete in ejus dilectione. Hæc locutus sum vobis, ut gaudium meum in vobis sit, et gaudium vestrum impleatur. Hoc est præceptum meum, ut diligatis invicem, sicut dilexi vos. Majorem hac dilectionem nemo habet, quam ut animam

[1] Joan. XIII, 13-15 et 34. — [2] Id. XIV, 15 et 21-24.

suam quis ponat pro amicis suis. *Et paulo post* : Hæc mando vobis, ut diligatis invicem[1].

Hæc de quatuor Evangeliis in hoc opere ponenda existimavi : ubi intelligi potest, tres Evangelistas : Matthæum scilicet et Marcum et Lucam, ideo nobis plura dedisse præcepta vivendi : quia eam maxime secuti sunt partem, quæ activa dicitur. Quia vero Joannes contemplativam magis tenuit, ideo cum ejus Evangelium supereminent cæteris multo pauciora tamen in eo morum præcepta comperimus. Hinc jam de illo libro cui titulum dederunt, Actus Apostolorum, commemoravimus quæ invenimus omnino paucissima. Eo quippe rerum gestarum continetur historia, quibus ædificatur fides, magisque ibi exempla quam præcepta conscripta sunt.

DE LIBRO ACTUUM APOSTOLORUM.

Jacobus *ergo loquens* : Propter quod, *inquit*, ego judico non inquietari eos, qui ex Gentibus convertuntur ad Dominum ; sed scribere ad eos ut abstineant se a contaminationibus simulacrorum, et fornicatione, et suffocatis, et sanguine. *Et paulo post* : Visum est enim Spiritui sancto et nobis, nihil ultra imponere vobis oneris, quam hæc necessaria, ut abstineatis vos ab immolatis simulacrorum, et sanguine, et suffocato, et fornicatione, a quibus custodientes vos bene agetis. Valete[2].

Et post multa, cum Paulus apostolus præpositis Ecclesiæ, quos congregaverat, loqueretur : Attendite, *inquit*, vobis, et universo gregi, in quo vos Spiritus sanctus posuit episcopos, regere Ecclesiam Dei, quam

[1] Joan. xv, 4-17. — [2] Act. xv, 19, 20 et 28, 29.

acquisivit sanguine suo. *Et paulo post idem ad eosdem :* Argentum, aut aurum, aut vestem nullius concupivi, ipsi scitis, quoniam ad ea quæ mihi opus erant, et iis qui mecum sunt, ministraverunt manus istæ. Omnia ottendi vobis, quoniam sic laborantes oportet suscipere infirmos, ac meminisse verbi Domini Jesu, quoniam ipse dixit, Beatius est magis dare quam accipere[1].

Et alio loco, cum Jacobus et qui cum eo erant, Paulo apostolo loquerentur, dixerunt ei : Vides, frater, quot millia sunt in Judæis, qui crediderunt; et omnes æmulatores sunt Legis. Audierunt autem de te, quia discessionem doceas a Moyse eorum, qui per gentes sunt, Judæorum, dicens, non debere eos circumcidere filios suos, neque secundum consuetudinem ingredi. Quid ergo est? Utique oportet convenire multitudinem; audient enim te supervenisse : hoc ergo fac quod tibi dicimus. Sunt nobis viri quatuor votum habentes super se; his assumptis, sanctifica te cum illis, et impende in illis, ut radant capita, et scient omnes quia quæ de te audierunt, falsa sunt, sed ambulas et ipse custodiens Legem. De iis autem qui crediderunt ex Gentibus, nos scripsimus judicantes, ut abstineant se ab idolis immolato, et sanguine, et suffocato, et fornicatione[2].

Hæc de libro Actuum Apostolorum, nostro huic operi congruentia, quæ hic poneremus, satis esse comperimus. Ubi videmus Apostolos, eis qui ex Gentibus crediderunt, nulla voluisse onera veteris Legis imponere, quantum attinet ad corporalis abstinentiam voluptatis ; nisi ut observarent ab his tribus, id est, ab eis quæ idolis immolarentur, et sanguine, et a fornicatione. Unde nonnulli putant tria tantum crimina esse mortifera, idololatriam, et homicidium, et

[1] Act. xx, 28 et 34, 35. — [2] Id. xxi, 20-25.

fornicationem ; ubi utique et adulterium, et omnis præter uxorem concubitus intelligitur : quasi non sint mortifera crimina quæcumque alia sunt præter hæc tria, quæ a regno Dei separant, aut inaniter et fallaciter dictum sit, Neque fures, neque avari, neque ebriosi, neque maledici, neque rapaces, regnum Dei possidebunt [1]. *Sed oportet nos repressa disputatione nostra, ad Epistolas apostolicas jam venire, et videre etiam in ipsis quid huic operi convenienter aptetur.*

DE EPISTOLA B. PAULI APOSTOLI AD ROMANOS.

Non enim erubesco Evangelium. Virtus enim Dei est in salutem omni credenti, Judæo primum et Græco. Justitia enim Dei in eo revelatur ex fide in fidem, sicut scriptum est, justus autem ex fide vivit [2]. Revelatur enim ira Dei de cœlo super omnem impietatem et injustitiam hominum eorum, qui veritatem in injustitia detinent : quia quod notum est Dei, manifestum est in illis : Deus enim illis manifestavit. Invisibilia enim ipsius, a creatura mundi, per ea quæ facta sunt, intellecta conspiciuntur, sempiterna quoque ejus virtus et divinitas, ut sint inexcusabiles : quia cum cognovissent Deum, non sicut Deum glorificaverunt, aut gratias egerunt ; sed evanuerunt in cogitationibus suis, et obscuratum est insipiens cor eorum. Dicentes enim se esse sapientes, stulti facti sunt : et mutaverunt gloriam incorruptibilis Dei, in similitudinem imaginis corruptibilis hominis, et volucrum, et quadrupedum, et serpentium. Propter quod tradidit illos Deus in desideria cordis eorum, in immunditiam, ut contumeliis afficiant corpora sua in semetipsis. Qui commutaverunt veritatem

[1] I. Cor. VI, 10. — [2] Habac. I, 4.

Dei in mendacium; et coluerunt, et servierunt creaturæ potius quam Creatori, qui est benedictus in sæcula, Amen. Propterea tradidit illos Deus in passiones ignominiæ. Nam fœminæ eorum immutaverunt naturalem usum, in eum usum, qui est contra naturam. Similiter autem et masculi relicto naturali usu fœminæ, exarserunt in desideriis suis in invicem, masculi in masculos turpitudinem operantes; et mercedem, quam oportuit, erroris sui in semetipsis recipientes. Et sicut non probaverunt Deum habere in notitia; tradidit eos Deus in reprobum sensum, ut faciant quæ non conveniunt; repletos omni iniquitate, malitia, fornicatione; avaritia, nequitia, plenos invidia, homicidio, contentione, dolo, malignitate; susurrones, detractores, Deo odibiles, contumeliosos, superbos, elatos, inventores malorum, parentibus non obedientes, insipientes, incompositos, sine affectione, absque fœdere, sine misericordia. Qui cum justitiam Dei cognovissent, non intellexerunt, quoniam qui talia agunt, digni sunt morte, non solum qui ea faciunt, sed et qui consentiunt facientibus[1].

Propter quod inexcusabilis es, o homo omnis, qui judicas. In quo enim judicas alterum, te ipsum condemnas; eadem enim agis, quæ judicas. Scimus enim, quoniam judicium Dei est secundum veritatem, in eos qui talia agunt. Existimas autem hoc, o homo, qui judicas eos qui talia agunt, et facis ea, quod tu effugies judicium Dei? An divitias bonitatis ejus et patientiæ et longanimitatis contemnis? Ignoras quoniam benignitas Dei ad pœnitentiam te adducit? Secundum duritiam autem tuam, et impœnitens cor, thesaurizas tibi iram in die iræ et revelationis justi judicii Dei, qui reddet unicuique secundum opera ejus; his quidem, qui secundum patientiam boni

[1] Rom. 1, 16-32.

operis, gloriam et honorem et incorruptionem quærentibus vitam æternam : his autem qui ex contentione, et qui non acquiescunt veritati, credunt autem iniquitati, ira et indignatio. Tribulatio et angustia in omnem animam hominis operantis malum, Judæi primum et Græci. Gloria autem, et honor, et pax omni operanti bonum, Judæo primum et Græco. *Et post paululum :* Non enim auditores Legis justi sunt apud Deum, sed factores Legis justificabuntur. *Item paulo post :* Qui ergo alium doces, te ipsum non doces : qui prædicas non furandum, furaris : qui dicis non mœchandum, mœcharis : qui abominaris idola, sacrilegium facis : qui in Lege gloriaris, per prævaricationem Legis Deum inhonoras. Nomen enim Dei per vos blasphematur inter gentes, sicut scriptum est[1].

Et aliquanto post : Justificati igitur ex fide, pacem habeamus ad Deum per Dominum nostrum Jesum Christum : per quem et accessum habemus fide in gratia ista, in qua stamus, et gloriamur in spe gloriæ filiorum Dei. Non solum autem, sed et gloriamur in tribulationibus, scientes quia tribulatio patientiam operatur, patientia autem probationem, probatio vero spem, spes autem non confundit : quia charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum, qui datus est nobis[2].

Et alio loco : Non ergo regnet peccatum in vestro mortali corpore, ut obediatis concupiscentiis ejus. Sed neque exhibeatis membra vestra arma iniquitatis peccato : sed exhibete vos Deo, tanquam ex mortuis viventes, et membra vestra arma justitiæ Deo. *Et post paululum :* Humanum dico propter infirmitatem carnis vestræ. Sicut enim exhibuistis membra vestra servire immunditiæ et iniquitati ad iniquitatem; ita nunc exhibete membra vestra servire justitiæ in sanctificationem[3].

[1] Rom. II, 1-24. — [2] Id. V, 2-5. — [3] Id. VI, 12, 13 et 19.

Et alio loco : Ergo, fratres, debitores sumus non carni, ut secundum carnem vivamus. Si enim secundum carnem vixeritis, moriemini : si autem spiritu facta carnis mortificaveritis, vivetis. Quicumque enim Spiritu Dei aguntur, hi filii sunt Dei. *Et post paululum :* Hæredes quidem Dei, cohæredes autem Christi : si tamen compatiamur, ut et conglorificemur. *Et post paululum :* Si autem quod non videmus, speramus; per patientiam expectamus. *Et post paucos versus :* Scimus autem, quoniam diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum. *Et paulo post :* Quis nos separabit a charitate Christi, tribulatio? an angustia? an persecutio? an fames? an nuditas? an periculum? an gladius? Sicut scriptum est; « Quia propter » te mortificamur tota die, æstimati sumus ut oves occisio» nis[1].» Sed in his omnibus superamus, propter eum qui dilexit nos. Certus sum enim, quia neque mors, neque vita, neque Angeli, neque principatus, neque instantia, neque futura, neque fortitudo, neque altitudo, neque profundum, neque creatura alia poterit nos separare a charitate Dei, quæ est in Christo Jesu Domino nostro[2].

Et alio loco : Corde enim creditur ad justitiam : ore autem confessio fit ad salutem. Dicit enim Scriptura, « Omnis qui credit in illum, non confundetur[3]. » Non enim est distinctio Judæi et Græci. Nam idem Dominus omnium, dives in omnes qui invocant illum. Omnis enim quicumque invocaverit nomen Domini, salvus erit[4].

Et alio loco : Tu autem fide sta : noli altum sapere, sed time. Si enim Deus naturalibus ramis non pepercit, ne forte nec tibi parcat. Vide ergo bonitatem et severitatem Dei : in eos quidem qui ceciderunt severitatem ; in te autem bonitatem, si permanseris in bonitate[5].

[1] Psal. XLIII, 22. — [2] Rom. VIII, 12-39. — [3] Isaï. XXVIII, 16. — [4] Rom. X, 11-13. — [5] Id. XI, 20-22.

Et paulo post : Obsecro itaque vos, fratres, per misericordiam Dei, ut exhibeatis corpora vestra hostiam viventem, sanctam, Deo placentem, rationabile obsequium vestrum. Et nolite conformari huic sæculo ; sed reformamini in novitate sensus vestri : ut probetis quæ sit voluntas Dei bona, et placens, et perfecta. Dico enim per gratiam quæ data est mihi, omnibus qui sunt inter vos, non plus sapere quam oportet sapere, sed sapere ad sobrietatem, unicuique sicut Deus divisit mensuram fidei. Sicut enim in uno corpore multa membra habemus, omnia autem membra non eumdem actum habent : ita multi unum corpus sumus in Christo, singuli autem alter alterius membra. Habentes autem donationes secundum gratiam, quæ data est nobis, differentes, sive prophetiam secundum rationem fidei, sive ministerium in ministrando, sive qui docet in doctrina, qui exhortatur in exhortando, qui tribuit in simplicitate, qui præest in sollicitudine, qui miseretur in hilaritate : dilectio sine simulatione, odientes malum, adhærentes bono : charitatem fraternitatis invicem diligentes, honore invicem prævenientes : sollicitudine non pigri, spiritu ferventes, Domino servientes, spe gaudentes, in tribulatione patientes, orationi instantes, necessitatibus sanctorum communicantes, hospitalitatem sectantes. Benedicite persequentibus vos, benedicite, et nolite maledicere. Gaudere cum gaudentibus, flere cum flentibus. Idipsum invicem sentientes. Non alta sapientes, sed humilibus consentientes. Nolite esse prudentes apud vosmetipsos. Nulli malum pro malo reddentes, providentes bona, non tantum coram Deo, sed etiam coram omnibus hominibus. Si fieri potest, quod ex vobis est, cum omnibus hominibus pacem habentes. Non vosmetipsos defendentes, charissimi ; sed date locum iræ. Scriptum est enim, « Mihi vindictam, ego re-

» tribuam, dicit Dominus[1]. » Sed si esurierit inimicus tuus, ciba illum; si sitit, potum da illi : hoc enim faciens, carbones ignis congeres super caput ejus. Noli vinci a malo : sed vince in bono malum[2].

Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit. Non est enim potestas nisi a Deo. Quæ autem sunt a Deo, ordinata sunt. Itaque qui resistit potestati, Dei ordinationi resistit. Qui autem resistunt, ipsi sibi damnationem acquirunt. Nam principes non sunt timori boni operis, sed mali. Vis autem non timere potestatem? bonum fac, et habebis laudem ex illa. Dei enim minister est tibi in bonum. Si autem malum feceris, time : non enim sine causa gladium portat. Dei enim minister est, vindex in iram ei qui malum agit. Ideo necessitate subjecti estote, non solum propter iram, sed et propter conscientiam. Ideo enim et tributa præstatis. Ministri enim Dei sunt, in hoc ipsum servientes. Reddite omnibus debita; cui tributum, tributum; cui vectigal, vectigal; cui timorem, timorem; cui honorem, honorem. Nemini quidquam debeatis, nisi ut invicem diligatis. Qui enim diligit proximum, Legem implevit. Nam Non adulterabis, Non occides, Non furaberis, Non falsum testimonium dices, Non concupisces, et si quod est aliud mandatum, in hoc verbo instauratur, Diliges proximum tuum sicut te ipsum. Dilectio proximi malum non operatur. Plenitudo ergo Legis est dilectio. Et hoc scientes tempus, quia hora est jam nos de somno surgere. Nunc enim propior est nostra salus, quam cum credidimus. Nox præcessit, dies autem appropinquavit. Abjiciamus ergo opera tenebrarum, et induamur arma lucis : sicut in die, honeste ambulemus, non in comessationibus et ebrietatibus, non in cubilibus et impudicitiis, non in contentione

[1] Deut. XXXII, 35. — [2] Rom. XII, 1-21.

et æmulatione : sed induimini Dominum Jesum Christum. Et carnis curam ne feceritis in desideriis[1].

Infirmum autem in fide assumite, non in disceptationibus cogitationum. Alius enim credit manducare omnia : qui autem infirmus est, olera manducet. Is qui manducat, non manducantem non spernat : et qui non manducat, manducantem non judicet : Deus enim illum assumpsit. Tu quis es qui judicas alienum servum? Suo domino stat, aut cadit : stabit autem : potens est enim Deus statuere illum. Nam alius judicat diem inter diem, alius judicat omnem diem. Unusquisque in suo sensu abundet. Qui sapit diem, Domino sapit : et qui manducat, Domino manducat; gratias enim agit Deo. Et qui non manducat; Domino non manducat, et gratias agit Deo. Nemo enim nostrum sibi vivit, et nemo sibi moritur. Sive enim vivimus, Domino vivimus : sive morimur, Domino morimur. Sive ergo vivimus, sive morimur, Domini sumus. In hoc enim Christus et mortuus est et resurrexit, ut et mortuorum et vivorum dominetur. Tu autem quid judicas fratrem tuum? aut tu quare spernis fratrem tuum? Omnes enim stabimus ante tribunal Dei. Scriptum est enim, « Vivo ego, dicit » Dominus, quoniam mihi flectetur omne genu, et omnis » lingua confitebitur Deo[2]. » Itaque unusquisque nostrum pro se rationem reddet Deo. Non ergo amplius invicem judicemus. Sed hoc magis judicate, ne ponatis offendiculum fratribus vel scandalum. Scio, et confido in Domino Jesu, quia nihil commune per ipsum, nisi ei qui existimat quid commune esse, illi commune est. Si enim propter cibum frater tuus contristatur, jam non secundum charitatem ambulas. Noli cibo tuo illum perdere, pro quo Christus mortuus est. Non ergo blasphemetur bonum nostrum. Non enim est regnum Dei esca et potus, sed justi-

[1] Rom. XIII, 1-4. — [2] Isaï. XLV, 23.

tia et pax et gaudium in Spiritu sancto. Qui enim in hoc servit Christo, placet Deo, et probatus est hominibus. Itaque quæ pacis sunt, sectemur, et quæ ædificationis sunt in invicem. Noli propter escam destruere opus Dei. Omnia quidem munda sunt; sed malum est homini qui per offendiculum manducat. Bonum est non manducare carnem, et non bibere vinum : neque in quo frater tuus offenditur, aut scandalizatur, aut infirmatur. Tu fidem habes penes temetipsum? Habe coram Deo. Beatus qui non judicat semetipsum in eo quod probat. Qui autem discernit, si manducaverit, damnatus est; quia non ex fide. Omne autem quod non est ex fide, peccatum est[1].

Debemus autem nos firmiores imbecillitates infirmorum sustinere, et non nobis placere. Unusquisque nostrum proximo suo placeat in bonum ad ædificationem. Etenim Christus non sibi placuit, sed sicut scriptum est, « Im» properia improperantium tibi ceciderunt super me[2]. » Quæcumque autem scripta sunt, ad nostram doctrinam scripta sunt, ut per patientiam et consolationem Scripturarum spem habeamus. Deus autem patientiæ et solatii det vobis idipsum sapere in alterutrum secundum Jesum Christum, ut unanimes uno ore honorificetis Deum et Patrem Domini nostri Jesu Christi. Propter quod suscipite invicem, sicut et Christus suscepit vos in honorem Dei. *Et aliquanto post :* Probaverunt enim Macedonia et Achaïa collationem aliquam facere in pauperes sanctorum, qui sunt in Jerusalem. Placuit enim eis, et debitores sunt eorum. Nam si spiritalium eorum participes facti sunt gentiles, debent et in carnalibus ministrare eis. *Et post paucos versus :* Obsecro igitur vos, fratres, per Dominum nostrum Jesum Christum, et per charitatem spiritus, ut adjuvetis me in orationibus pro me ad Deum[3].

[1] Rom. XIV, 1-23. — [2] Psal. LXVIII, 10. — [3] Rom. XV, 1-7 et 26-30.

Et paulo post : Rogo autem vos, fratres, ut observetis eos qui dissensiones et offendicula præter doctrinam, quam vos didicistis, faciunt, et declinate ab eis. Hujusmodi enim Christo Domino nostro non serviunt, sed suo ventri, et per dulces sermones et benedictiones seducunt corda innocentium. Vestra enim obedientia in omnem locum divulgata est. Gaudeo igitur in vobis : sed volo vos sapientes esse in bono, et simplices in malo[1].

DE EPISTOLA B. PAULI AD CORINTHIOS I.

Obsecro autem vos, fratres, per nomen Domini Jesu Christi, ut idipsum dicatis omnes, et non sint in vobis schismata. Sitis autem perfecti in eodem sensu, et in eadem sententia. Significatum est enim mihi de vobis, fratres mei, ab his qui sunt Chloës, quia contentiones inter vos sunt. Hoc autem dico, quod unusquisque vestrum dicit, Ego quidem sum Pauli, ego autem Apollo, ego vero Cephæ, ego autem Christi, Divisus est Christus? Numquid Paulus crucifixus est pro vobis, aut in nomine Pauli baptizati estis? *Et post paululum :* Ex ipso autem vos estis in Christo Jesu, qui factus est sapientia nobis a Deo, et justitia, et sanctificatio, et redemptio : ut quemadmodum scriptum est, « Qui gloriatur, in Domino glorietur[2]. »

Et alio loco : Cum enim sit inter vos zelus et contentio, nonne carnales estis, et secundum hominem ambulatis? Cum enim quis dicit, Ego quidem sum Pauli; alius autem, Ego Apollo : nonne homines estis? *Et post paululum :* Nescitis, quia templum Dei estis, et Spiritus Dei habitat in vobis? Si quis autem templum Dei violaverit, disperdet illum Deus. Templum enim Dei sanctum est, quod estis

[1] Rom. XVI, 17-19. — [2] I Cor. I, 10-13 et 30, 31.

vos. Nemo se seducat, si quis videtur inter vos sapiens esse in hoc sæculo, stultus fiat ut sit sapiens. Sapientia enim hujus mundi stultitia est apud Deum[1].

Et post paucos versus: Itaque nolite ante tempus judicare, quoadusque veniat Dominus, qui et illuminabit abscondita tenebrarum, et manifestabit consilia cordium, et tunc laus erit unicuique a Deo. Hæc autem, fratres, transfiguravi in me et Apollo propter vos; ut in nobis discatis, ne supra quam scriptum est, unus adversus alterum infletur pro alio. Quis enim te discernit? Quid autem habes quod non accepisti? Si autem accepisti, quid gloriaris quasi non acceperis? *Et post paululum :* Usque in hanc horam et esurimus, et sitimus, et nudi sumus, et colaphis cædimur, et instabiles sumus, et laboramus operantes manibus nostris. Maledicimur, et benedicimus : persecutionem patimur, et sustinemus : blasphemamur, et obsecramus. Tanquam purgamenta hujus mundi facti sumus omnium peripsema usque adhuc. Non ut confundam vos hæc scribo, sed ut filios meos charissimos moneo[2].

Item post paululum : Omnino auditur inter vos fornicatio, et talis fornicatio, qualis nec inter gentes, ita ut uxorem patris aliquis habeat. Et vos inflati estis, et non magis luctum habuistis, ut tollatur de medio vestrum, qui hoc opus fecit. Ego quidem absens corpore, præsens autem spiritu, jam judicavi ut præsens eum, qui sic operatus est, in nomine Domini nostri Jesu Christi congregatis vobis et meo spiritu cum virtute Domini Jesu, tradere hujusmodi Satanæ in interitum carnis, ut spiritus salvus sit in die Domini nostri Jesu Christi. Non est bona gloriatio vestra. Nescitis, quia modicum fermentum totam massam corrumpit? Expurgate vetus fermentum, ut sitis nova conspersio, sicut estis azymi. Etenim Pascha nostrum

[1] I Cor. III, 3-19. — [2] Id. IV, 5-7 et 11-13.

immolatus est Christus. Itaque epulemur non in fermento veteri, neque in fermento malitiæ et nequitiæ, sed in azymis sinceritatis et veritatis. Scripsi vobis in Epistola, ne commisceamini fornicariis : non utique fornicariis hujus mundi, aut avaris, aut rapacibus, aut idolis servientibus : alioquin debueratis de hoc mundo exiisse. Nunc autem scripsi vobis, non commisceri, si is, qui frater nominatur, est fornicator, aut avarus, aut idolis serviens, aut maledicus, aut ebriosus, aut rapax, cum ejusmodi nec cibum sumere. Quid enim mihi de iis qui foris sunt judicare? Nonne de iis qui intus sunt, vos judicatis? Nam eos qui foris sunt, Deus judicabit. Auferte malum ex vobis ipsis[1]?

Audet aliquis vestrum habens negotium adversus alterum, judicari apud iniquos, et non apud sanctos? An nescitis quoniam sancti de hoc mundo judicabunt? Et si in vobis judicabitur mundus, indigni estis qui de minimis judicetis? Nescitis quoniam Angelos judicabimus, quanto magis sæcularia? Sæcularia igitur judicia si habueritis, contemptibiles qui sunt in Ecclesia, illos constituite ad judicandum. Ad verecundiam vestram dico. Sic non est inter vos sapiens quisquam, qui possit judicare inter fratrem suum : sed frater cum fratre judicio contendit, et hoc apud infideles. Jam quidem omnino delictum est in vobis, quod judicia habetis inter vos. Quare non magis injuriam accipitis? quare non magis fraudem patimini? Sed vos injuriam facitis, et fraudatis, et hoc fratribus? An nescitis quia iniqui regnum Dei non possidebunt? Nolite errare, neque fornicarii, neque idolis servientes, neque adulteri, neque molles, neque masculorum concubitores, neque fures, neque avari, neque ebriosi, neque maledici, neque rapaces regnum Dei possidebunt. *Et post paululum :* Nescitis quoniam corpora vestra membra Christi sunt?

[1] Cor. v, 1-13.

Tollens ergo membra Christi, faciam membra meretricis? absit. An nescitis quoniam qui adhæret meretrici, unum corpus efficitur? « Erunt enim, inquit, duo in carne una[1].» Qui autem adhæret Domino unus spiritus est. Fugite fornicationem. Omne peccatum quodcumque fecerit homo extra corpus est : qui autem fornicatur in corpus suum peccat. An nescitis quoniam membra vestra templum est Spiritus sancti, qui in vobis est, quem habetis a Deo ; et non estis vestri? Empti enim estis pretio magno : glorificate et portate Dominum in corpore vestro[2].

De quibus autem scripsistis mihi, Bonum est homini mulierem non tangere. Propter fornicationem autem unusquisque suam uxorem habeat, et unaquæque suum virum habeat. Uxori vir debitum reddat; similiter autem et uxor viro. Mulier sui corporis potestatem non habet, sed vir. Similiter autem et vir sui corporis potestatem non habet, sed mulier. Nolite fraudare invicem, nisi forte ex consensu ad tempus, ut vacetis orationi; et iterum revertimini in idipsum, ne tentet vos Satanas propter incontinentiam vestram. Hoc autem dico secundum indulgentiam, non secundum imperium. Volo autem omnes homines esse sicut me ipsum : sed unusquisque proprium habet donum ex Deo, alius quidem sic, alius vero sic. Dico autem non nuptis et viduis, bonum est illis si sic maneant, sicut et ego. Quod si non se continent, nubant. Melius est enim nubere, quam uri. His autem qui matrimonio juncti sunt, præcipio, non ego, sed Dominus, Uxorem a viro non discedere : quod si discesserit, manere innuptam, aut viro suo reconciliari. Et vir uxorem non dimittat. Nam cæteris ego dico, non Dominus, Si quis frater uxorem habet infidelem, et hæc consentit habitare cum illo, non dimittat illam. Et si qua mulier habet vi-

[1] Gen. II, 24. — [2] I Cor. VII, 1-20.

rum infidelem, et hic consentit habitare cum illa, non dimittat virum. Sanctificatus est enim vir infidelis in muliere fideli : et sanctificata est mulier infidelis in viro fideli. Alioquin filii vestri immundi essent : nunc autem sancti sunt. Quod si infidelis discedit, discedat. Non est enim servituti subjectus frater aut soror in ejusmodi : in pace autem vocavit nos Deus. Unde enim scis mulier, si virum salvum facies? Aut unde scis vir, si mulierem salvam facies? nisi unicuique sicut divisit Dominus. Unumquemque sicut vocavit Deus ita ambulet : sicut in omnibus Ecclesiis doceo. Circumcisus aliquis vocatus est? non adducat præputium. In præputio aliquis vocatus est? non circumcidatur. Circumcisio nihil est, et præputium nihil est : sed observatio mandatorum Dei. Unusquisque in qua vocatione vocatus est, in ea permaneat. Servus vocatus es? non sit tibi curæ : sed et si potes liber fieri, magis utere. Qui enim in Domino vocatus est servus, libertus est Domini : similiter qui liber vocatus est, servus est Christi. Pretio empti estis, nolite fieri servi hominum. Unusquisque in quo vocatus est, frater, in hoc permaneat apud Deum. De virginibus autem præceptum Domini non habeo : consilium autem do, tanquam misericordiam consecutus a Domino, ut sim fidelis. Existimo ergo hoc bonum esse propter instantem necessitatem, quoniam bonum est homini sic esse. Alligatus es uxori? noli quærere solutionem. Solutus es ab uxore? noli quærere uxorem. Si autem acceperis uxorem, non peccasti : et si nupserit virgo, non peccavit : tribulationem tamen carnis habebunt hujusmodi. Ego autem vobis parco. Hoc itaque dico, fratres, Tempus breve est : reliquum est, ut et qui habent uxores, tanquam non habentes sint : et qui flent, tanquam non flentes; et qui gaudent, tanquam non gaudentes; et qui utuntur hoc mundo, tanquam non utantur. Præterit enim figura hujus mundi.

Volo autem vos sine sollicitudine esse. Qui sine uxore est, sollicitus est quæ Domini sunt, quomodo placeat Deo. Qui autem cum uxore est, sollicitus est quæ sunt hujus mundi, quomodo placeat uxori; et divisus est. Et mulier innupta et virgo cogitat quæ Domini sunt, ut sit sancta et corpore et spiritu. Quæ autem nupta est, cogitat quæ sunt mundi, quomodo placeat viro. Porro hoc ad utilitatem vestram dico : non ut laqueum vobis injiciam, sed ad id quod honestum est, et quod facultatem præbeat sine impedimento Dominum obsecrandi. Si quis autem turpem se videri existimat super virginem suam, quod sit superadulta, et ita oportet fieri; quod vult, faciat : non peccat, si nubat. Nam qui statuit in corde suo firmus, non habens necessitatem, potestatem autem habet suæ voluntatis, et hoc judicavit in corde suo servare virginem suam, bene facit. Igitur et qui matrimonio jungit virginem suam, bene facit; et qui non jungit, melius facit. Mulier Alligata est legi quanto tempore vir ejus vivit : quod si dormierit vir ejus, liberata est : cui vult, nubat, tantum in Domino. Beatior autem erit, si sic permanserit, secundum meum consilium. Puto autem quod et ego Spiritum Dei habeam[1].

De iis autem quæ idolis sacrificantur, scimus quia omnes scientiam habemus. Scientia inflat, charitas vero ædificat. Si quis se existimat scire aliquid, nondum cognovit quemadmodum oporteat eum scire. Si quis autem diligit Deum, hic cognitus est ab eo. De escis autem quæ idolis immolantur, scimus quia nihil est idolum in mundo. *Et post paululum.* Sed non in omnibus est scientia. Quidam autem conscientia usque nunc idoli, quasi idolothytum manducant; et conscientia ipsorum, cum sit infirma, polluitur. Esca autem nos non commendat Deo. Neque enim si non manducaverimus, deficiemus; neque si manduca-

[1] Cor. VII, 1-40.

verimus, abundabimus. Videte autem ne forte hæc licentia vestra offendiculum fiat infirmis. Si enim quis viderit eum qui habet scientiam, in idolio recumbentem, nonne conscientia ejus, cum sit infirma, ædificabitur ad manducandum idolothyta? Et peribit infirmus in tua scientia frater, propter quem Christus mortuus est. Sic autem peccantes in fratres, et percutientes conscientiam eorum infirmam, in Christum peccatis. Quapropter si esca scandalizat fratrem meum, non manducabo carnem in æternum, ne fratrem meum scandalizem [1].

Et post pauca : Numquid non habemus potestatem manducandi et bibendi? Numquid non habemus potestatem sororem mulierem circumducendi, sicut et cæteri Apostoli, et fratres Domini, et Cephas? Aut solus ego et Barnabas non habemus potestatem hoc operandi? Quis militat suis stipendiis unquam? Quis plantat vineam, et de fructu ejus non edit? Quis pascit gregem, et de lacte gregis non manducat? Numquid secundum hominem hæc dico? An et Lex hæc non dicit? Scriptum est enim in Lege Moysi, « Non alligabis os bovi trituranti [2]. » Numquid de bobus cura est Deo? An propter nos hoc utique dicit? Nam propter nos utique scripta sunt : quoniam debet in spe qui arat arare, et qui triturat in spe fructus percipiendi. Si nos vobis spiritalia seminavimus : magnum est si carnalia vestra metamus? Si alii potestatis vestræ participes sunt, non potius nos? Sed non usi sumus hac potestate : sed omnia sustinemus ne quod offendiculum demus Evangelio Christi. Nescitis quoniam qui in sacrario operantur, quæ de sacrario sunt, edunt : et qui altario deserviunt, cum altario participantur. Ita et Dominus ordinavit iis qui Evangelium annuntiant, de Evangelio vivere. Ego autem nullo horum usus sum. Non scripsi autem hæc, ut

[1] I Cor. VIII, 1-13. — [2] Deut. XXV, 4.

ita fiant in me. Bonum est enim mihi magis mori, quam ut gloriam meam quis evacuet. Nam et si evangelizavero, non est mihi gloria : necessitas enim mihi incumbit : væ enim mihi est, si non evangelizavero. Si enim volens hoc ago, mercedem habeo : si autem invitus, dispensatio mihi credita est. Quæ est ergo merces mea? ut Evangelium prædicans, sine sumptu ponam Evangelium Christi, ut non abutar potestate mea in Evangelio? Nam cum liber essem ex omnibus, omnium me servum feci, ut plures lucrifacerem. Et factus sum Judæis tanquam Judæus, ut Judæos lucrarer : iis qui sub Lege sunt, quasi sub Lege essem, cum ipse non essem sub Lege, sed sub gratia, ut eos qui sub Lege erant lucrifacerem : iis qui sine Lege erant tanquam sine Lege essem, cum sine Lege Dei non essem, sed in Lege essem Christi, ut lucrifacerem eos qui sine Lege erant. Factus sum infirmis ut infirmus, ut infirmos lucrifacerem. Omnibus omnia factus sum ut omnes lucrifacerem. Omnia autem facio propter Evangelium, ut particeps ejus efficiar. Nescitis quod hi qui in stadio currunt, omnes quidem currunt, sed unus accipit bravium? Sic currite ut comprehendatis. Omnis autem qui in agone contendit, ab omnibus se abstinet : et illi quidem ut corruptibilem coronam accipiant, nos autem incorruptam. Ego igitur sic curro, non quasi in incertum : sic pugno, non quasi aërem verberans : sed castigo corpus meum et in servitutem redigo, ne forte cum aliis prædicaverim, ipse reprobus efficiar[1].

Nolo enim vos ignorare, fratres, quoniam patres nostri omnes sub nube fuerunt. *Et post paucos versus :* sed non in pluribus eorum beneplacitum est Deo : nam prostrati sunt in deserto. Hæc autem in figura facta sunt nostri, ut non simus concupiscentes malorum, sicut et

[1] I Cor. IX, 4-27.

illi concupierunt. Neque idololatræ efficiamini, sicut quidam ex ipsis, quemadmodum scriptum est, « Sedit po- » pulus manducare et bibere, et surrexerunt ludere[1]. » Neque fornicemur, sicut quidam ex ipsis fornicati sunt, et ceciderunt una die viginti tria millia. Neque tentemus Christum, sicut quidam eorum tentaverunt, et a serpentibus perierunt. Neque murmuraveritis, sicut quidam eorum murmuraverunt, et perierunt ab exterminatore. Hæc autem omnia in figura contingebant illis : scripta sunt autem ad correptionem nostram, in quos fines sæculorum devenerunt. Itaque qui se existimat stare, videat ne cadat. Tentatio vos non apprehendat, nisi humana. Fidelis autem Deus est, qui non patietur vos tentari supra id quod potestis, sed faciet cum tentatione etiam proventum, ut possitis sustinere. Propter quod, charissimi mihi, fugite ab idolorum cultura. *Et paulo post* : Sed quæ immolant gentes, dæmoniis immolant, et non Deo. Nolo autem vos socios fieri dæmoniorum. Non potestis calicem Domini bibere et calicem dæmoniorum. Non potestis mensæ Domini participes esse, et mensæ dæmoniorum. An æmulamur Dominum? Numquid fortiores illo sumus? Omnia mihi licent, sed non omnia expediunt. Omnia mihi licent, sed non omnia ædificant. Nemo quod suum est quærat, sed quod alterius. Omne quod in macello venit, manducate, nihil interrogantes propter conscientiam. *Et paulo post* : Si quis autem dixerit, Hoc immolatum est idolis : nolite manducare, propter illum qui indicavit, et propter conscientiam. Conscientiam autem dico non tuam, sed alterius. Ut quid enim libertas mea judicatur ab alia conscientia? Si ego cum gratia participo, quid blasphemor pro eo quod gratias ago? Sive ergo manducatis sive bibitis, vel aliud quid facitis, omnia in gloriam Dei facite. Sine

[1] Exod. xxxii, 9.

offensione estote Judæis, et Gentibus, et Ecclesiæ Dei: sicut et ego per omnia omnibus placeo, non quærens quod mihi utile est, sed quod multis, ut salvi fiant[1].

Imitatores mei estote, sicut et ego Christi. *Et post paululum:* Omnis vir orans aut prophetans velato capite, deturpat caput suum. Omnis autem mulier orans aut prophetans non velato capite, deturpat caput suum. *Et post aliquantum:* Hoc autem præcipio non laudans, quod non in melius, sed in deterius convenitis. Primum quidem convenientibus vobis in Ecclesiam audio scissuras inter vos esse, et ex parte credo. Nam oportet et hæreses esse, ut et qui probati sunt, manifesti fiant in vobis. Convenientibus ergo vobis in unum, jam non est Dominicam cœnam manducare. Unusquisque enim suam cœnam præsumit ad manducandum: et alius quidem esurit, alius autem ebrius est. Numquid domos non habetis ad manducandum et bibendum? aut Ecclesiam Dei contemnitis, et confunditis eos, qui non habent? Quid dicam vobis? Laudo vos? in hoc non laudo. *Et post aliquos versus:* Itaque quicumque manducaverit panem, vel biberit calicem Domini indigne, reus erit corporis et sanguinis Domini. Probet autem se ipsum homo, et sic de pane illo edat, et de calice bibat. Qui enim manducat et bibit indigne, judicium sibi manducat et bibit, non dijudicans corpus Domini. Ideo inter vos multi infirmi, et imbecilles, et dormiunt multi. Quod si nosmetipsos dijudicaremus, non utique judicaremur. Dum judicamur autem, a Domino corripimur, ut non cum hoc mundo damnemur. Itaque fratres mei, cum convenitis ad manducandum, invicem expectate. Si quis esurit, domi manducet, ut non in judicium conveniatis. Cætera autem, cum venero, disponam[2].

Et alio loco: Sed Deus temperavit corpus, ei cui dee-

[1] I Cor. x, 1-33. — [2] Id. xi, 1-34.

rat, abundantiorem tribuendo honorem, ut non sit schisma in corpore, sed in idipsum pro invicem sollicita sint membra. Etsi quid patitur unum membrum, compatiuntur omnia membra : sive gloriatur unum membrum, congaudent omnia membra. Vos autem estis corpus Christi, et membra de membro. Et quosdam quidem posuit Deus in Ecclesia, primum Apostolos, secundo Prophetas, tertio doctores, deinde virtutes, exinde gratias curationum, gubernationes, opitulationes, genera linguarum, interpretationes sermonum. Numquid omnes apostoli? numquid omnes prophetæ? numquid omnes doctores? numquid omnes virtutes? numquid omnes gratiam habent curationum? numquid omnes linguis loquuntur? numquid omnes interpretantur? Æmulamini autem charismata meliora : et adhuc excellentiorem vobis viam demonstro [1].

Si linguis hominum loquar, et Angelorum, charitatem autem non habeam, factus sum velut æramentum sonans aut cymbalum tinniens. Etsi habuero prophetiam, et noverim mysteria omnia et omnem scientiam : etsi habuero omnem fidem, ita ut montes transferam, charitatem autem non habuero, nihil sum. Etsi distribuero in cibos pauperum omnes facultates meas, etsi tradidero corpus meum ut ardeam, charitatem autem non habuero, nihil mihi prodest. Charitas patiens est, benigna est. Charitas non æmulatur, non agit perperam, non inflatur, non est ambitiosa, non quærit quæ sua sunt, non irritatur, non cogitat malum, non gaudet super iniquitate, congaudet autem veritati. Omnia suffert, omnia credit, omnia sperat, omnia sustinet. Charitas nunquam excidit.

Et post aliquot versus : Nunc autem manet fides, spes, charitas, tria hæc : major autem his est charitas. Sectamini autem charitatem [2].

[1] I Cor. XII, 24-31. — [2] Id. XIII, 1-8 et 13.

Et paulo post : Quoniam æmulatores estis spirituum, ad ædificationem Ecclesiæ quærite ut abundetis. *Item post paululum* : Fratres, nolite pueri effici sensibus : sed malitia parvuli estote, sensibus autem perfecti estote. *Et alio loco* : Quid ergo est, fratres ? Cum convenitis, unusquisque vestrum psalmum habet, doctrinam habet, apocalypsim habet, linguam habet, interpretationem habet, omnia ad ædificationem fiant. *Et post aliquos versus :* Mulieres in Ecclesiis taceant : non enim permittitur illis loqui, sed subditas esse sicut et Lex dicit. Si quid autem volunt discere, domi viros suos interrogent. Turpe est enim mulieri loqui in Ecclesia. An a vobis verbum Dei processit, aut in vos solos devenit[1] ?

Et post paululum : Nolite seduci : corrumpunt mores bonos colloquia mala. Evigilate, justi, et nolite peccare. Ignorantiam enim Dei quidam habent : ad reverentiam vobis loquor. *Et post paululum :* Itaque, fratres mei dilecti, estote stabiles et immobiles, abundantes in opere Domini semper, scientes quod labor vester non est inanis in Domino[2].

De collectis autem quæ fiunt in sanctos, sicut ordinavi in Ecclesiis Galatiæ, ita et vos facite. Per unam sabbati unusquisque vestrum apud se ponat, recondens quod ei bene placuerit : ut non cum venero, tunc collectæ fiant. Cum autem præsens fuero, quos probaveritis, per epistolas hos mittam perferre gratiam vestram in Jerusalem. Quod si dignum fuerit ut et ego eam, mecum ibunt. Veniam autem ad vos cum Macedoniam pertransiero. Nam Macedoniam pertransibo : Apud vos autem forsitan remanebo, vel etiam hyemabo, ut vos me deducatis quocumque iero. Nolo enim vos modo in transitu videre : spero autem me aliquantum temporis manere apud vos, si Do-

[1] I Cor. XIV, 1, 12, 20, 26 et 34-36. — [2] Id. XV, 33, 34 et 58.

minus permiserit. Permanebo autem Ephesi usque ad Pentecosten. Ostium enim mihi apertum est magnum et evidens, et adversarii multi. Si autem venerit Timotheus, videte ut sine timore sit apud vos. *Et post paululum* : Vigilate, state in fide, viriliter agite, et confortamini. Omnia vestra in charitate fiant[1].

DE EPISTOLA B. PAULI AD CORINTHIOS II.

Nam gloria nostra hæc est, testimonium conscientiæ nostræ, quod in simplicitate et sinceritate Dei, et non in sapientia carnali, sed in gratia Dei conversati sumus in mundo[2].

Et post paululum: Si quis autem contristavit me, non me contristavit; sed ex parte, ut non onerem, omnes vos. Sufficit illi, qui ejusmodi est, objurgatio hæc, quæ fit a pluribus : ita ut e contrario magis donetis et consolemini, ne forte abundantiore tristitia absorbeatur, qui ejusmodi est. Propter quod obsecro vos ut confirmetis in illum charitatem. Ideo enim scripsi, ut cognoscam experimentum vestrum, an in omnibus obedientes sitis. Cui autem aliquid donastis, et ego. Nam et ego quod donavi, si quid donavi, propter vos in persona Christi : ut non circumveniamur a Satana : non enim ignoramus cogitationes ejus[3].

Et alio loco : Ideo habentes hanc abministrationem, juxta quod misericordiam consecuti sumus, non deficimus, sed abdicamus occulta dedecoris, non ambulantes in astutia, neque adulterantes verbum Dei, sed in manifestatione veritatis commendantes nosmetipsos ad omnem conscientiam hominum coram Deo. *Et post paucos versus* : Non enim nosmetipsos prædicamus, sed Jesum Chris-

[1] 1 Cor. xvi, 1-14. — [2] 2 Cor. i, 12. — [3] Id. ii, 5-11.

tum Dominum nostrum, nos autem servos vestros per Jesum. *Et paulo post :* Habemus autem thesaurum istum in vasis fictilibus, ut sublimitas sit virtutis Dei, et non ex nobis. In omnibus tribulationem patimur, sed non angustiamur : aporiamur, sed non destituimur ; persecutionem patimur, sed non derelinquimur ; dejicimur, sed non perimus : semper mortificationem Jesu in corpore nostro circumferentes, ut et vita Jesu in corporibus nostris manifestetur. Semper enim nos qui vivimus, in mortem tradimur propter Jesum, ut et vita Jesu manifestetur in carne nostra mortali. Ergo mors in nobis operatur, vita autem in vobis. Habentes autem eumdem spiritum fidei, sicut scriptum est, « Credidi propter quod locutus sum[1], » et nos credimus propter quod et loquimur. *Et post sex versus :* Propter quod non deficimus : sed licet is qui foris est homo noster corrumpatur, tamen is qui intus est renovatur de die in diem. Id enim quod in præsenti est momentaneum et leve tribulationis nostræ, supra modum in sublimitate æternum gloriæ pondus operatur in nobis : non contemplantibus nobis quæ videtur, sed quæ non videntur. Quæ enim videntur, temporalia sunt : quæ autem non videntur, æterna sunt[2].

Et post paululum : Adjuvantes autem adhortamur, ne in vacuum gratiam Dei recipiatis. Ait enim, « Tempore » accepto exaudivi te, et in die salutis adjuvi te[3]. » Ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies salutis. Nemini dantes ullam offensionem, ut non vituperetur ministerium nostrum : sed omnibus exhibeamus nosmetipsos sicut Dei ministros, in multa patientia, in tribulationibus, in necessitatibus, in angustiis, in plagis, in carceribus, in seditionibus, in laboribus, in vigiliis, in jejuniis, in castitate, in scientia, in longanimitate, in suavitate, in Spiritu

[1] Psal. cxv, 1. — [2] 2 Cor. iii, 16-18. — [3] Isaï. xlix, 8.

Sancto, in charitate non ficta, in verbo veritatis, in virtute Dei : per arma justitiæ, a dextris et sinistris, per gloriam et ignobilitatem, per infamiam et bonam famam : ut seductores et veraces, sicut qui ignoti et cogniti : quasi morientes, et ecce vivimus : ut castigati et non mortificati : quasi tristes, semper autem gaudentes : sicut egentes, multos autem locupletantes : tanquam nihil habentes, et omnia possidentes. *Et post paucos versus* : Dilatamini et vos. Nolite jugum ducere cum infidelibus. Quæ enim participatio justitiæ cum iniquitate? aut quæ societas luci ad tenebras? Quæ autem conventio Christi ad Belial? aut quæ pars fideli cum infideli? Qui autem consensus templo Dei cum idolis? « Vos enim estis templum Dei vivi, sicut » dicit Dominus [1].» Quoniam inhabitabo in illis, et inambulabo inter eos, et ero illorum Deus, et ipsi erunt mihi populus. « Propter quod exite de medio eorum, et separamini, dicit Dominus, et immundum ne tetigeritis; et » ego recipiam vos, et ero vobis in patrem, et vos eritis » mihi in filios et filias, dicit Dominus omnipotens [2].

Has igitur habentes promissiones; charissimi, mundemus nos ab omni inquinamento carnis et spiritus, perficientes sanctificationem in timore Dei. *Et post paululum :* Quoniam etsi contristavi vos in Epistola, non me pœnitet, videns quod epistola illa etsi ad horam vos contristavit, nunc gaudeo, non quia contristati estis, sed quia contristati estis ad pœnitentiam. Contristati enim estis secundum Deum, ut in nullo detrimentum patiamini ex nobis. Quæ enim secundum Deum tristitia est, pœnitentiam in salutem stabilem operatur. Sæculi autem tristitia mortem operatur. Ecce enim hoc ipsum secundum Deum contristari vos, quantam in vobis operatur sollicitudinem [3]?

[1] Levit. XXVI, 12. — [2] Isaï. LII, 11. et 2 Cor. VI, 2-18. — [3] Id. VII, 1 et 8-11.

Et post paucos versus : Notam autem vobis facimus, fratres, gratiam Dei, quæ data est in Ecclesiis Macedoniæ, quod in multo experimento tribulationis abundantia gaudii ipsorum, et altissima paupertas eorum abundavit in divitias simplicitatis eorum. Quia secundum virtutem, (testimonium illis reddo,) et supra virtutem voluntarii fuerunt, cum multa exhortatione obsecrantes nos gratiam, et communicationem ministerii quod fit in sanctos : et non sicut speravimus, sed semetipsos dederunt, primum Domino, deinde nobis per voluntatem Dei : ita ut rogaremus Titum, ut quemadmodum cœpit, ita et perficiat in vobis etiam gratiam istam. Sed sicut in omnibus abundatis fide, et sermone, et scientia, et omni sollicitudine, insuper et charitate vestra in nos, ut et in hac gratia abundetis : non quasi imperans dico, sed per aliorùm sollicitudinem etiam vestræ charitatis ingenium bonum comprobans. Scitis enim gratiam Domini nostri Jesu Christi, quoniam propter vos egenus factus est, cum esset dives, ut inopia illius vos divites essetis. Et consilium in hoc do. Hoc enim vobis utile est, qui non solum facere, sed et velle cœpistis ab anno priori. Nunc vero et facto perficite, ut quemadmodum promptus est animus voluntatis, ita sit et perficiendi ex eo quod habetis. Si enim voluntas prompta est, secundum id quod habet accepta est, non secundum id quod non habet. Non enim ut aliis sit remissio, vobis autem tribulatio; sed ex æqualitate, in præsenti tempore vestra abundantia illorum inopiam suppleat, ut et illorum abundantia vestræ inopiæ sit supplementum ut fiat æqualitas, sicut scriptum est, « Qui multum, non abundavit; et qui modicum, non minoravit[1]. » Gratias autem Deo, qui dedit eamdem sollicitudinem pro vobis in corde Titi : quoniam exhortationem quidem suscepit, sed cum sollicitior esset,

[1] Exod. xvi, 18.

sua voluntate profectus est ad vos. Misimus autem cum illo fratrem, cujus laus est in Evangelio per omnes Ecclesias. Non solum autem, sed et ordinatus ab Ecclesiis comes peregrinationis nostræ, in hac gratia, quæ ministratur a nobis ad Domini gloriam et destinatam voluntatem nostram : devitantes hoc, ne quis nos vituperet in hac plenitudine, quæ ministratur a nobis. Providemus enim bona non solum coram Deo, sed etiam coram hominibus[1].

Et post aliquot versus : Nam de ministerio quod fit in sanctos, ex abundanti est mihi scribere vobis. Scio enim promptum animum vestrum, pro quo de vobis glorior apud Macedones ; quoniam Achaïa parata est ab anno præterito, et vestra æmulatio provocavit plurimos. Misi autem fratres, ut ne quod gloriamur de vobis, evacuetur in hac parte : ut, quemadmodum dixi, parati sitis ; ne cum venerint mecum Macedones, et invenerint vos imparatos, erubescamus nos (ut non dicam vos) in hac substantia. Necessarium ergo existimavi rogare fratres, ut præveniant ad vos, et præparent repromissam benedictionem hanc paratam esse : sic quasi benedictionem, non quasi avaritiam. Hoc autem dico, Qui parce seminat, parce et metet ; et qui seminat in benedictionibus, de benedictionibus et metet. Unusquisque prout destinavit in corde suo, non ex tristitia, aut ex necessitate. Hilarem enim datorem diligit Deus. Potens est autem Deus omnem gratiam abundare facere in vobis, ut in omnibus semper omnem sufficientiam habentes, abundetis in omne opus bonum, sicut scriptum est, « Dispersit, dedit pauperibus, » justitia ejus manet in æternum [2]. » Qui autem administrat semen seminanti, et panem ad manducandum præstabit, et multiplicabit semen vestrum, et augebit incrementa frugum justitiæ vestræ : ut in omnibus locupletati

[1] 2 Cor. VIII, 1-21. — [2] Psal. CXI, 9.

abundetis in omnem simplicitatem, quæ operatur per nos gratiarum actionem Deo : quoniam ministerium hujus officii, non solum supplet ea quæ desunt sanctis, sed etiam abundat per multas gratiarum actiones in Domino, per probationem ministerii hujus : glorificantes Deum in obedientia confessionis vestræ, et simplicitate communicationis in illos et in omnes : et ipsorum obsecratione pro vobis, desiderantium vos propter eminentem gratiam Dei in vobis. Gratias ago Deo super inenarrabili dono ejus[1].

Et alio loco : Qui autem glariatur, in Domino glorietur. Non enim qui se ipsum commendat, ille probatus est ; sed quem Deus commendat[2].

Et post aliquantum : Ministri Christi sunt ? et ego : ut minus sapiens dico, plus ego. In laboribus plurimis, in carceribus abundantius, in plagis supra modum, in mortibus frequenter : a Judæis quinquies quadragenas una minus accepi. Ter virgis cæsus sum, semel lapidatus sum, ter naufragium feci ; nocte et die in profundo maris fui : in itineribus sæpe, periculis fluminum, periculis latronum, periculis ex genere, periculis ex gentibus, periculis in civitate, periculis in solitudine, periculis in mari, periculis in falsis fratribus : in labore et ærumna, in vigiliis multis, in fame et siti, in jejuniis multis, in frigore et nuditate : præter illa quæ extrinsecus sunt, instantia mea quotidiana, sollicitudo omnium Ecclesiarum. Quis infirmatur, et ego non infirmor ? Quis scandalizatur, et ego non uror ? Si gloriari oportet, quæ infirmitatis meæ sunt gloriabor[3].

Et post paululum : Libenter igitur gloriabor in infirmitatibus meis, ut inhabitet in me virtus Christi. Propter quod placeo mihi in infirmitatibus meis, in contumeliis, in necessitatibus, in angustiis multis pro Christo.

[1] 2 Cor. IX, 1-15. — [2] Id. X, 17, 18. — [3] Id. XI, 23-30.

Cum enim infirmor, tunc potens sum. *Et post aliquot versus* : Ecce tertio paratus sum venire ad vos, et non ero gravis vobis. Non enim quæro quæ vestra sunt, sed vos. Nec enim debent filii parentibus thesaurizare, sed parentes filiis. Ego autem libentissime impendam, et superimpendar ipse pro animabus vestris, licet plus vos diligens, minus diligar. *Et post aliquot versus* : Timeo enim ne forte cum venero, non quales volo inveniam vos, et ego inveniar a vobis qualem non vultis : ne forte contentiones, æmulationes, animositates, dissensiones, detractiones, susurrationes, inflationes, seditiones sint inter vos : ne iterum cum venero, humiliet me Deus apud vos, et lugeam multos ex iis, qui ante peccaverunt, et non egerunt pœnitentiam super immunditia et impudicitia quam gesserunt [1].

Et alio loco : Oramus autem Deum, ut nihil mali faciatis : non ut nos probati pareamus, sed ut vos quod justum est faciatis. *Et post sex versus* : De cætero, fratres, gaudete, perficimini, exhortamini, idipsum sapite, pacem habete ; et Deus dilectionis et pacis erit vobiscum[2].

DE EPISTOLA B. PAULI AD GALATAS.

Si adhuc hominibus placerem, Christi servus non essem [3].

Et post aliquantum : Nam in Christo Jesu neque circumcisio aliquid valet, neque præputium ; sed fides quæ per dilectionem operatur. *Et alio loco* : Vos autem in libertatem vocati estis, fratres : tantum ne libertatem in occasionem carnis detis, sed per charitatem spiritus servite invicem. Omnis enim Lex in uno sermone impletur,

[1] 2 Cor. XII, 9-21. — [2] Id. XIII, 7 et 11. — [3] Gal. I, 10.

Diliges proximum tuum sicut te ipsum. Quod si invicem mordetis et comeditis, videte ne ab invicem consumamini. Dico autem, Spiritu ambulate, et desideria carnis non perficietis. Caro enim concupiscit adversus spiritum, spiritus autem adversus carnem. Hæc enim sibi invicem adversantur, ut non quæcumque vultis, illa faciatis. Quod si spiritu ducimini, non estis sub Lege. Manifesta autem sunt opera carnis, quæ sunt, fornicatio, immunditia, luxuria, idolorum servitus, veneficia, inimicitiæ, contentiones, æmulationes, iræ, rixæ, dissensiones, sectæ, invidiæ, homicidia, ebrietates, comessationes, et his similia : quæ prædico vobis, sicut prædixi, quoniam qui talia agunt, regnum Dei non possidebunt. Fructus autem spiritus est, charitas, gaudium, pax, patientia, longanimitas, bonitas, benignitas, fides, modestia, continentia. Adversus hujusmodi non est lex. Qui aûtem Christi sunt, carnem suam crucifixerunt cum vitiis et concupiscentiis. Si spiritu vivimus, spiritu et ambulemus. Non efficiamur inanis gloriæ cupidi, invicem provocantes, invicem invidentes[1].

Fratres, etsi præoccupatus fuerit homo in aliquo delicto, vos qui spiritales estis, hujusmodi instruite in spiritu lenitatis, considerans te ipsum, ne et tu tenteris. Alter alterius onera portate, et sic adimplebitis Legem Christi. Nam si quis existimat se aliquid esse, cum nihil sit, ipse se seducit. Opus autem suum probet unusquisque, et sic in semetipso tantum habebit gloriam, et non in altero. Unusquisque enim onus suum portabit. Communicet autem is qui catechizatur verbum, ei qui se catechizat, in omnibus bonis. Nolite errare, Deus non irridetur. Quæ enim seminaverit homo, hæc et metet : quoniam qui seminat in carne sua, de carne et metet corruptionem : qui autem seminat in spiritu, de spi-

[1] Gal. v, 6-25.

ritu et metet vitam æternam. Bonum autem facientes non deficiamus; tempore enim suo metemus non deficientes. Ergo dum tempus habemus, operemur bonum ad omnes, maxime autem ad demesticos fidei[1].

DE EPISTOLA B. PAULI AD EPHESIOS.

Obsecro itaque vos, fratres, ego vinctus in Domino, ut digne ambuletis vocatione qua vocati estis, cum omni humilitate et mansuetudine, cum patientia supportantes invicem in charitate, solliciti servare unitatem spiritus in vinculo pacis[2]. *Et alio loco :* Hoc itaque dico, testificor in Domino, ut jam non ambuletis sicut et gentes ambulant, in vanitate sensus sui, tenebris obscuratum habentes intellectum, alienati a vita Dei per ignorantiam : quæ est in illis propter cæcitatem cordis ipsorum, qui desperantes semetipsos tradiderunt impudicitiæ in operationem immunditiæ omnis et avaritiæ. Vos autem non ita didicistis Christum : si tamen illum audistis, et in ipso docti estis, sicut est veritas in Jesu. Deponite vos secundum pristinam conversationem veterem hominem, qui corrumpitur secundum desideria erroris. Renovamini autem spiritu mentis vestræ; et induite novum hominem, qui secundum Deum creatus est in justitia et sanctitate veritatis. Propter quod deponentes mendacium, loquimini veritatem unusquisque cum proximo suo : quoniam sumus invicem membra. Irascimini, et nolite peccare. Sol non occidat super iracundiam vestram. Nolite locum dare diabolo. Qui furabatur, jam non furetur; magis autem laboret operando manibus suis quod bonum est, ut habeat unde tribuat necessitatem patienti. Omnis sermo malus ex ore

[1] Galat. VI, 1-10. — [2] Ephes. IV, 1-13.

vestro non procedat; sed si quis bonus ad ædificationem opportunitatis, ut det gratiam audientibus. Et nolite contristare Spiritum sanctum Dei, in quo signati estis in die redemptionis. Omnis amaritudo, et ira, et indignatio, et clamor, et blasphemia tollatur a vobis, cum omni malitia. Estote autem invicem benigni, misericordes; donantes invicem, sicut et Deus in Christo donavit vobis.

Estote ergo imitatores Dei, sicut filii charissimi; et ambulate in dilectione, sicut et Christus dilexit nos, et tradidit semetipsum pro nobis oblationem et hostiam Deo in odorem suavitatis. Fornicatio autem, et omnis immunditia, aut avaritia, nec nominetur in vobis sicut decet sanctos, aut turpitudo, aut stultiloquium, aut scurrilitas quæ ad rem non pertinet; sed magis gratiarum actio. Hoc enim scitote intelligentes, quod omnis fornicator, aut immundus, aut avarus, quod est idolorum servitus, non habet hæreditatem in regno Christi et Dei. Nemo vos seducat inanibus verbis: propter hæc enim venit ira Dei in filios diffidentiæ. Nolite ergo effici participes eorum. Eratis enim aliquando tenebræ: nunc autem lux in Domino: ut filii lucis ambulate, (Fructus enim lucis est in omni bonitate et justitia et veritate,) probantes quid sit beneplacitum Deo. Et nolite communicare operibus infructuosis tenebrarum: magis autem redarguite. Quæ enim in occulto fiunt ab ipsis, turpe est et dicere. Omnia autem quæ arguuntur, a lumine manifestantur. Omne enim quod manifestatur, lumen est. Propter quod dicit: Surge qui dormis, et exurge a mortuis, et illuminabit tibi Christus. Videte itaque, fratres, quomodo caute ambuletis, non quasi insipientes, sed ut sapientes, redimentes tempus; quoniam dies mali sunt. Propterea nolite fieri imprudentes, sed intelligentes quæ

[1] Ephes. IV, 17-32.

sit voluntas Dei. Et nolite inebriari vino, in quo est luxuria : sed implemini Spiritu sancto, loquentes vobismetipsis in psalmis et hymnis et canticis spiritualibus cantantes et psallentes in cordibus vestris Domino, gratias agentes semper pro omnibus in nomine Domini nostri Jesu Christi, Deo et Patri, subjecti invicem in timore Christi. Mulieres viris suis subditæ sint, sicut Domino : quoniam vir caput est mulieris, sicut Christus caput est Ecclesiæ, ipse Salvator corporis ejus. Sed sicut Ecclesia subjecta est Christo, ita et mulieres viris suis in omnibus. Viri, diligite uxores vestras, sicut et Christus dilexit Ecclesiam, et se ipsum tradidit pro ea, ut illam sanctificaret, mundans lavacro aquæ in verbo : ut exhiberet ipse sibi gloriosam Ecclesiam, non habentem maculam aut rugam, aut aliquid ejusmodi, sed ut sit sancta et immaculata. Ita et viri debent diligere uxores suas, ut corpora sua. Qui suam uxorem diligit, se ipsum diligit. Nemo unquam carnem suam odio habuit; sed nutrit et fovet eam, sicut et Christus Ecclesiam : quia membra sumus corporis ejus, de carne ejus, et de ossibus ejus. Propter hoc relinquet homo patrem et matrem suam et adhærebit uxori suæ, et erunt duo in carne una. Sacramentum hoc magnum est : ego autem dico in Christo et in Ecclesia. Verumtamen et vos singuli unusquisque uxorem suam sicut se ipsum diligat : uxor autem timeat virum[1].

Filii, obedite parentibus vestris in Domino. Hoc enim justum est. Honora patrem tuum et matrem, quod est primum mandatum in promissione, ut bene sit tibi, et sis longævus super terram. Et patres, nolite ad iracundiam provocare filios vestros, sed educate eos in disciplina et correptione Domini. Servi, obedite dominis carnalibus cum timore et tremore, in simplicitate cordis vestri, sicut

[1] Ephes. v, 1-33.

Christo : non ad oculum servientes, quasi hominibus placentes ; sed ut servi Christi, facientes voluntatem Dei ex animo, cum bona voluntate servientes ut Domino, et non hominibus : scientes quoniam unusquisque quodcumque fecerit bonum, hoc recipiet a Domino, sive servus, sive liber. Et vos domini, eadem facite illis, remittentes minas ; scientes quia et illorum et vester Dominus est in cœlis, et personarum acceptio non est apud eum. De cætero, fratres, confortamini in Domino et in potentia virtutis ejus. Induite vos armaturam Dei, ut possitis stare adversus insidias diaboli : quia non est nobis colluctatio adversus carnem et sanguinem, sed adversus principes et potestates, adversus mundi rectores, tenebrarum harum, contra spiritalia nequitiæ in cœlestibus. Propterea accipite armaturam Dei, ut possitis resistere in die mala, et in omnibus perfecti stare. State ergo succincti lumbos vestros in veritate, et induti loricam justitiæ, et calceati pedes in præparatione Evangelii pacis : in omnibus sumentes scutum fidei, in quo possitis omnia tela Nequissimi ignea extinguere : et galeam salutis assumite, et gladium spiritus, quod est verbum Dei, per omnem orationem et obsecrationem, orantes omni tempore in spiritu, et in ipso vigilantes in omni instantia et obsecratione pro omnibus sanctis; et pro me, ut detur mihi sermo in apertione oris mei cum fiducia notum facere mysterium Evangelii, propter quod legatione fungor in catena, ita ut in ipso audeam prout oportet me loqui [1].

[1] Ephes. VI, 1-20.

DE EPISTOLA B. PAULI AD PHILIPPENSES.

Quia in nullo confundar, sed in omni fiducia, sicut semper, et nunc magnificabitur Christus in corpore meo, sive per vitam, sive per mortem. Mihi enim vivere Christus est, et mori lucrum. Quod si vivere in carne hic mihi fructus operis est; et quid eligam ignoro. Coarctor enim e duobus, desiderium habens dissolvi, et cum Christo esse multo magis melius : permanere autem in carne necessarium propter vos. *Et post sex versus :* Tantum digne Evangelio Christi conversamini, ut sive cum venero et videro vos, sive absens audiam de vobis, quia statis in uno spiritu unanimes, collaborantes fidei Evangelii. Et in nullo terreamini ab adversariis, quæ est illis causa perditionis, vobis autem salutis : et hoc a Deo. Quia vobis donatum est pro Christo, non solum ut in eum credatis, sed ut etiam pro illo patiamini : idem certamen habentes, quale et vidistis in me, et nunc audistis de me[1].

Si qua ergo consolatio in Christo, si quod solatium charitatis, si qua societas spiritus, si qua viscera et miserationes, implete gaudium meum, ut idem sapiatis, eamdem charitatem habentes, unanimes, idipsum sentientes. Nihil per contentionem, neque per inanem gloriam : sed in humilitate superiores sibi invicem arbitrantes. Non quæ sua sunt singuli considerantes; sed ea quæ aliorum. Hoc enim sentite in vobis, quod et in Christo Jesu, qui cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo : sed semetipsum exinanivit formam servi accipiens, in similitudinem hominum factus, et habitu inventus ut homo : humiliavit semetipsum, factus obe-

[1] Philip. 1, 10 et 21-30.

diens usque ad mortem, mortem autem crucis. Propter quod et Deus illum exaltavit, et donavit illi nomen quod est super omne nomen : ut in nomine Jesu omne genu flectatur, cœlestium, terrestrium, et infernorum, et omnis lingua confiteatur, quia Dominus Jesus Christus in gloria est Dei Patris. Itaque, charissimi mei, sicut semper obedistis, non ut in præsentia mei tantum, sed multo magis nunc in absentia mea, cum metu et tremore vestram salutem operamini. Deus est enim qui operatur in vobis et velle, et perficere, pro bona voluntate. Omnia autem facite sine murmurationibus et hæsitationibus, ut sitis sine querela, et simplices filii Dei, sine reprehensione in medio nationis pravæ et perversæ : inter quos lucetis sicut luminaria in mundo : verbum vitæ continentes ad gloriam mihi in diem Christi ; quia non in vacuum cucurri, neque in vacuum laboravi. Sed et si immolor supra sacrificium et ministerium fidei vestræ, gaudeo et congratulor omnibus vobis. Idipsum autem et vos gaudete, et congratulamini mihi. Spero autem in Domino Jesu Timotheum cito mittere ad vos, ut et ego bono animo sim, cognoscens quæ circa vos sunt. Neminem enim habeo tam unanimem, qui sincera affectione pro vobis sollicitus sit. Omnes enim sua quærunt, non quæ sunt Jesu Christi. Experimentum autem ejus cognoscite, quoniam sicut patri filius mecum servivit in Evangelio. Hunc igitur spero me mittere, mox ut videro quæ circa me sunt. Confido autem in Domino, quoniam et ipse veniam ad vos cito. Necessarium autem existimavi Epaphroditum fratrem et cooperatorem et commilitonem meum, vestrum autem Apostolum, et ministrum necessitatis meæ, mittere ad vos : quoniam quidem omnes vos desiderabat et mæstus erat propter quod audistis illum infirmatum. Nam et infirmatus est usque ad mortem, sed Deus miser-

tus est ejus : non solùm autem ejus, verumetiam et mei, ne tristitiam super tristitiam haberem. Festinantius ergo misi illum, ut viso eo iterum gaudeatis, et ego sine tristitia sim. Excipite itaque illum cum omni gaudio in Domino; et ejusmodi cum honore habetote : quoniam propter opus Christi usque ad mortem accessit, tradens animam suam, ut impleret quod vobis deerat erga meum obsequium [1].

Et paulo post : Fratres, ego me non arbitror apprehendisse : unum autem, quæ quidem retro sunt obliviscens, ad ea vero quæ sunt priora extendens me, ad destinatum persequor, ad bravium supernæ vocationis Dei in Christo Jesu. Quicumque ergo perfecti, hoc sentiamus : et si quid aliter sapitis, et hoc vobis Deus revelabit : verumtamen ad id quod pervenimus, ut idem sapiamus, et in eadem permaneamus regula. Imitatores mei estote, fratres; et observate eos qui ita ambulant, sicut habetis formam nostram. Multi enim ambulant, quos sæpe dicebam vobis, nunc autem et flens dico, inimicos crucis Christi : quorum finis interitus; quorum Deus venter, et gloria in confusione ipsorum : qui terrena sapiunt. Nostra autem conversatio in cœlis est [2].

Et post tredecim versus : Gaudete in Domino semper, iterum dico, gaudete. Modestia vestra nota sit omnibus hominibus. Dominus enim prope est. Nihil solliciti sitis : sed in omni oratione et obsecratione cum gratiarum actione petitiones vestræ innotescant apud Deum. Et pax Dei, quæ exsuperat omnem sensum, custodiat corda vestra et intelligentias vestras in Christo Jesu. De cætero, fratres, quæcumque sunt vera, quæcumque pudica, quæcumque justa, quæcumque sancta, quæcumque amabilia, quæcumque bonæ famæ; si qua virtus, si qua laus,

[1] Philip. II, 1-30. — [2] Id. III, 13-20.

hæc cogitate : quæ et didicistis, et accepistis, et audistis, et vidistis in me, hæc agite : et Deus pacis erit vobiscum. Gavisus sum autem in Domino vehementer, quoniam tandem aliquando refloruistis pro me sentire, sicut et sentiebatis : occupati autem eratis. Non quasi propter penuriam dico. Ego enim didici, in quibus sum, sufficiens esse. Scio et humiliari; scio et abundare : ubique et in omnibus institutus sum, et satiari, et esurire, et abundare, et penuriam pati: Omnia possum in eo qui me confortat. Verumtamen bene fecistis communicantes tribulationi meæ. Scitis autem et vos, Philippenses, quod in principio Evangelii, quando profectus sum a Macedonia, nulla mihi Ecclesia communicavit in ratione dati et accepti, nisi vos soli : quia et in Thessalonicam et semel et bis in usum mihi misistis. Non quia quæro datum, sed requiro fructum abundantem in rationem vestram. Habeo autem omnia, et abundo. Repletus sum acceptis ab Epaphrodito quæ misistis, odorem suavitatis, hostiam acceptabilem, placentem Deo [1].

DE EPISTOLA B. PAULI AD THESSALONICENSES I.

Ipsi scitis, fratres, introitum nostrum ad vos, quia non inanis fuit : sed ante passi multa et contumeliis affecti, sicut scitis, in Philippis, fiduciam habuimus in Deo nostro loqui ad vos Evangelium Dei in multa sollicitudine. Exhortatio enim nostra non de errore, neque de immunditia, neque in dolo : sed sicut probati sumus a Deo, ut crederetur nobis Evangelium, ita loquimur; non quasi hominibus placentes, sed Deo, qui probat corda nostra. Neque enim aliquando fuimus in sermone adulationis,

[1] Philip. IV, 4-18.

sicut scitis : neque in occasione avaritiæ, Deus testis est, neque quærentes ab hominibus gloriam, neque a vobis, neque ab aliis. Cum possemus vobis oneri esse, ut Christi Apostoli : sed facti sumus parvuli in medio vestrum, tanquam si nutrix foveat filios suos : Ita desiderantes vos, cupide volebamus tradere vobis non solum Evangelium Dei, sed etiam animas nostras; quoniam charissimi nobis facti estis. Memores enim facti estis, fratres, laboris nostri et fatigationis : nocte et die laborantes, ne quem vestrum gravaremus, prædicavimus in vobis Evangelium Dei. Vos testes estis et Deus, quam sancte, et juste, et sine querela vobis, qui credidistis, affuimus : sicut scitis, qualiter unumquemque vestrum, tanquam pater filios suos, deprecantes vos, et consolantes, testificati sumus ut ambularetis digne Deo, qui vocavit vos in suum regnum et gloriam. Ideo et nos gratias agimus Deo sine intermissione; quoniam cum accepissetis a nobis verbum auditus Dei, accepistis illud non ut verbum hominum, sed sicut est vere verbum Dei, qui operatur in vobis, qui credidistis. Vos enim imitatores facti estis, fratres, Ecclesiarum Dei, quæ sunt in Judæa, in Christo Jesu; quia eadem passi estis et vos a contribulibus vestris, sicut et ipsi a Judæis.

Et alio loco : De cætero ergo, fratres, rogamus vos, et obsecramus in Domino Jesu, ut quemadmodum accepistis a nobis quomodo vos oporteat ambulare, et placere Deo, sic et ambuletis, ut abundetis magis. Scitis enim quæ præcepta dederimus vobis per Dominum Jesum. Hæc enim est voluntas Dei, sanctificatio vestra, ut abstineatis vos a fornicatione; ut sciat unusquisque vestrum suum vas possidere in sanctificatione et honore, non in passione desiderii, sicut et gentes quæ ignorant Deum :

[1] 1 Thess. II, 1-14.

et ne quis supergrediatur, neque circumveniat in negotio fratrem suum : quoniam vindex est Deus de his omnibus, sicut prædiximus vobis, et testificati sumus. Non enim vocavit nos Deus in immunditiam, sed in sanctificationem. Itaque qui hæc spernit, non hominem spernit, sed Deum : qui etiam dedit Spiritum suum sanctum in vobis. De charitate autem fraternitatis non necesse habemus scribere vobis; ipsi enim vos a Deo didicistis ut diligatis invicem. Etenim facitis illud in omnes fratres in universa Macedonia. Rogamus autem vos, fratres, ut abundetis magis; et operam detis, ut quieti sitis; et ut vestrum negotium agatis, et operemini manibus vestris, sicut præcepimus vobis : ut honeste ambuletis ad eos, qui foris sunt, et nullius aliquid desideretis. Nolumus autem vos ignorare, fratres, de dormientibus, ut non contristemini, sicut et cæteri qui spem non habent [1].

Et post aliquot versus : Igitur non dormiamus, sicut et cæteri : sed vigilemus, et sobrii simus. Qui enim dormiunt, nocte dormiunt; et qui ebrii sunt, nocte ebrii sunt. Nos autem qui diei sumus, sobrii simus; induti loricam fidei et charitatis, et galeam spem salutis. Quoniam non posuit nos Deus in iram, sed in acquisitionem salutis, per Dominum nostrum Jesum Christum : qui mortuus est pro nobis, ut sive vigilemus, sive dormiamus, simul cum illo vivamus. Propter quod consolamini invicem, et ædificate alterutrum, sicut et facitis. Rogamus autem vos, fratres, ut noveritis eos, qui laborant inter vos, et præsunt vobis in Domino, et monent vos, ut habeatis illos abundantius in charitate, propter opus illorum, pacem habete cum eis. Rogamus autem vos, fratres, corripite inquietos, consolamini pusillanimes, suscipite infirmos, patientes estote ad omnes. Videte ne quis ma-

[1] I Thess. IV, I 12.

lum pro malo alicui reddat : sed semper quod bonum est sectamini in invicem, et in omnes. Semper gaudete : sine intermissione orate : in omnibus gratias agite. Hæc enim voluntas Dei est in Christo Jesu, in omnibus vobis. Spiritum nolite extinguere. Prophetias nolite spernere. Omnia autem probate : quod bonum est tenete. Ab omni specie mala abstinete vos [1].

DE EPISTOLA B. PAULI AD THESSALONICENSES II.

Gratias agere debemus Deo semper pro vobis, fratres, ita ut dignum est; quoniam supercrescit fides vestra, et abundat charitas uniuscujusque vestrum in invicem : ita ut nos ipsi in vobis gloriemur in Ecclesiis Dei, pro patientia vestra et fide in omnibus persecutionibus vestris et tribulationibus, quas sustinetis in exemplum justi judicii Dei, ut digni habeamini regno Dei, pro quo et patimini. Si tamen justum est apud Deum retribuere tribulationem iis, qui vos tribulant; et vobis qui tribulamini, requiem nobiscum, in revelatione Domini Jesu de cœlo cum Angelis virtutis ejus, in flamma ignis, dantis vindictam iis, qui non noverunt Deum, et qui non obediunt Evangelio Domini nostri Jesu Christi. Qui pœnas dabunt in interitum æternas, a facie Domini, et a gloria virtutis ejus, cum venerit glorificari in sanctis suis, et admirabilis fieri in omnibus qui crediderunt, quia creditum est testimonium nostrum super vos in die illo. In quo etiam oramus semper pro vobis, ut dignetur vocatione vos sua Deus noster, et impleat omnem voluntatem bonitatis, et opus fidei in virtute : ut clarificetur nomen

[1] I Thess. v, 6-22

Domini nostri Jesu Christi in vobis, et vos in illo, secundum gratiam Dei nostri, et Domini Jesu Christi [1].

Et alio loco : Denuntiamus autem vobis, fratres, in nomine Domini nostri Jesu Christi, ut subtrahatis vos ab omni fratre ambulante inordinate, et non secundum traditionem quam acceperunt a nobis. Ipsi enim scitis quemadmodum oporteat imitari nos : quoniam non inquieti fuimus inter vos; neque gratis panem manducavimus ab aliquo : sed in labore et fatigatione nocte ac die operantes, ne quem vestrum gravaremus. Non quasi non habuerimus potestatem; sed ut nosmetipsos formam daremus vobis ad imitandum nos. Nam et cum essemus apud vos, hoc denuntiabamus vobis, quoniam si quis non vult operari, nec manducet. Audivimus enim inter vos quosdam ambulare inquiete, nihil operantes, sed curiose agentes. His autem qui ejusmodi sunt, denuntiamus, et obsecramus in Domino Jesu Christo, ut cum silentio operantes, suum panem manducent. Vos autem, fratres, nolite deficere benefacientes. Quod si quis non obedierit verbo nostro per epistolam, hunc notate, et non commisceamini cum illo, ut confundatur. Et nolite quasi inimicum existimare, sed corripite ut fratrem [2].

DE EPISTOLA B. PAULI AD COLOSSENSES.

Igitur, si consurrexistis cum Christo, quæ sursum sunt quærite, ubi Christus est in dextera Dei sedens : quæ sursum sunt sapite, non quæ super terram. Mortui enim estis, et vita vestra abscondita est cum Christo in Deo. Cum autem Christus apparuerit vita vestra, tunc et vos apparebitis cum ipso in gloria. Mortificate ergo membra

[1] 2 Thess. I, 3-12. — [2] Id. III, 6-15.

vestra, quæ sunt super terram, fornicationem, immunditiam, libidinem, concupiscentiam malam, et avaritiam, quæ est idolorum servitus : propter quæ venit ira Dei super filios incredulitatis. In quibus et vos ambulastis aliquando, cum viveretis in illis. Nunc autem deponite et vos omnia, iram, indignationem, malitiam, blasphemiam, turpem sermonem de ore vestro ne emiseritis. Nolite mentiri invicem, expoliantes vos veterem hominem cum actibus ejus, et induentes novum, eum qui renovatur in agnitionem Dei, secundum imaginem ejus, qui creavit eum : ubi non est Gentilis, et Judæus, circumcisio et præputium, Barbarus, et Scytha, servus et liber; sed omnia et in omnibus Christus. Induite ergo vos sicut electi Dei, sancti et dilecti, viscera misericordiæ, benignitatem, humilitatem, modestiam, patientiam : supportantes invicem, et donantes vobis ipsis, si quis adversus aliquem habet querelam: sicut et Dominus donavit vobis, ita et vos facite. Super omnia autem hæc charitatem habete, quod est vinculum perfectionis : et pax Christi exultet in cordibus vestris, in qua et vocati estis in uno corpore : et grati estote. Verbum Christi habitet in vobis abundanter, in omni sapientia docentes et commonentes vosmetipsos psalmis, hymnis et canticis spiritalibus, in gratia cantantes in cordibus vestris Deo. Omne quodcumque facitis in verbo, aut in opere, omnia in nomine Domini nostri Jesu Christi, gratias agentes Deo et Patri per ipsum. Mulieres, subditæ estote viris, sicut oportet, in Domino. Viri, diligite uxores vestras, et nolite amari esse ad illas. Filii, obedite parentibus per omnia; hoc enim placitum est in Domino. Patres, nolite ad indignationem provocare filios vestros, ut non pusillo animo fiant. Servi, obedite per omnia dominis carnalibus, non ad oculum servientes, quasi hominibus placentes; sed in simplicitate

cordis, timentes Dominum, quodcumque facitis, ex animo operamini, sicut Domino, et non hominibus: scientes, quod a Domino accipietis retributionem hæreditatis. Domino Christo servite. Qui enim facit injuriam, recipiet id quod inique gessit: et non est personarum acceptio apud Deum[1].

Domini, quod justum est et æquum, servis præstate; scientes quoniam et vos Dominum habetis in cœlo. Orationi instate, vigilantes in ea cum gratiarum actione: orantes simul et pro nobis, ut Deus aperiat nobis ostium sermonis ad loquendum mysterium Christi, propter quod etiam vinctus sum, ut manifestem illud ita ut oportet me loqui. In sapientia ambulate ad eos qui foris sunt, tempus redimentes. Sermo vester semper in gratia sale conditus sit, ut sciatis quomodo oporteat vos unicuique respondere[2].

DE EPISTOLA B. PAULI AD TIMOTHEUM I.

Finis autem præcepti est charitas de corde puro, et conscientia bona, et fide non ficta. A quibus quidam aberrantes, conversi sunt in vaniloquium, volentes esse Legis doctores, non intelligentes neque quæ loquuntur, neque de quibus affirmant. Scimus autem quoniam bona est Lex, si quis ea legitime utatur, scientes hoc, quia justo Lex non est posita, sed injustis et non subditis, impiis et peccatoribus, sceleratis et contaminatis, parricidis et matricidis, homicidis, fornicariis, masculorum concubitoribus, plagiariis, mendacibus, perjuris; et si quid aliud sanæ doctrinæ adversatur, quæ est secundum Evangelium gloriæ beati Dei, quod creditum est mihi[3].

[1] Coloss. III, 1-25. — [2] Id. IV, 1-6 — [3] I Tim. 5-11.

Et post paululum : Obsecro igitur primum omnium fieri obsecrationes, orationes, postulationes, gratiarum actiones, pro omnibus hominibus, pro regibus, et omnibus qui in sublimitate sunt : ut quietam et tranquillam vitam agamus, in omni pietate et castitate. *Item post paululum* : Volo ergo viros orare in omni loco, levantes puras manus sine ira et disceptatione. Similiter et mulieres in habitu ornato, cum verecundia et sobrietate ornantes se, non in tortis crinibus, aut auro, aut margaritis, vel veste pretiosa; sed quod decet mulieres promittentes pietatem per opera bona. Mulier in silentio discat, cum omni subjectione. Docere autem mulieri non permitto, neque dominari in virum, sed esse in silentio [1].

Et post aliquot versus : Oportet ergo episcopum irreprehensibilem esse, unius uxoris virum, sobrium, prudentem, ornatum, pudicum, hospitalem, doctorem : non vinolentum, non percussorem, sed modestum : non litigiosum, non cupidum; sed suæ domui bene præpositum, filios habentem subditos cum omni castitate. Si quis autem domui suæ præesse nescit, quomodo Ecclesiæ Dei diligentiam habebit? Non neophytum, ne in superbiam elatus in judicium incidat diaboli. Oportet autem et illum testimonium habere bonum ab iis, qui foris sunt, ut non in opprobrium incidat et laqueum diaboli. Diaconos similiter pudicos, non bilingues, non multo vino deditos, non turpe lucrum sectantes, habentes mysterium fidei in conscientia pura. Et hi autem probentur primum, et sic ministrent, nullum crimen habentes. Mulieres similiter pudicas, non detrahentes, sobrias, fideles in omnibus. Diaconi sint unius uxoris viri, qui filiis suis bene præsunt et suis domibus. Qui enim bene ministraverint,

[1] 1 Tim. II, 1, 2, 8-12.

gradum bonum sibi acquirunt, et multam fiduciam in fide, quæ est in Christo Jesu[1].

Et post duodecim versus : Spiritus autem manifeste dicit, quia in novissimis temporibus discedent quidam a fide, attendentes spiritibus erroris, et doctrinis dæmoniorum, in hypocrisi loquentium mendacium, et cauteriatam habentium suam conscientiam, prohibentium nubere, abstinere a cibis, quos Deus creavit ad percipiendum cum gratiarum actione fidelibus, et iis qui cognoverunt veritatem. Quia omnis creatura Dei bona, et nihil abjiciendum quod cum gratiarum actione percipitur. Sanctificatur enim per verbum Dei et orationem. Hæc proponens fratribus bonus eris minister Christi Jesu, nutritus verbis fidei et bonæ doctrinæ, quam assecutus es. Ineptas autem et aniles fabulas devita. Exerce te ipsum ad pietatem. Nam corporalis exercitatio ad modicum utilis est : pietas autem ad omnia utilis est, promissionem habens vitæ quæ nunc est, et futuræ. Fidelis sermo et omni acceptione dignus. In hoc enim laboramus et maledicimur, quia speramus in Deum vivum, qui est salvator omnium hominum, maxime fidelium. Præcipe hæc, et doce. Nemo adolescentiam tuam contemnat ; sed exemplum esto fidelium, in verbo, in conversatione, in charitate, in fide, in castitate. Dum venio, attende lectioni, exhortationi, doctrinæ. Noli negligere gratiam quæ in te est, quæ data est tibi per prophetiam, cum impositione manuum presbyterii. Hæc meditare, in his esto, ut profectus tuus manifestus sit omnibus. Attende tibi et doctrinæ, insta in illis : hoc enim faciens, et te ipsum salvum facies, et eos qui te audiunt[2].

Seniorem ne increpaveris, sed obsecra ut patrem ; ju-

[1] I Tim. III, 11-13. — [2] Id. IV, 1-16.

venes, ut fratres ; anus, ut matres ; juvenculas, ut sorores, in omni castitate. Viduas honora, quæ vere viduæ sunt. Si qua autem vidua filios aut nepotes habet; discant primum domum suam regere, et mutuam vicem reddere parentibus : hoc enim acceptum est coram Deo. Quæ autem vere vidua est et desolata, sperat in Deum, et instat obsecrationibus et orationibus nocte et die. Nam quæ in deliciis est, vivens mortua est. Et hoc præcipe, ut irreprehensibiles sint. Si quis autem suorum, et maxime domesticorum curam non habet, fidem negavit, et est infideli deterior. Vidua eligatur non minus sexaginta annorum, quæ fuerit unius viri uxor, in operibus bonis testimonium habens, si filios educavit, si hospitio recepit, si sanctorum pedes lavit, si tribulationem patientibus subministravit, si omne opus bonum subsecuta est. Adolescentiores autem viduas devita. Cum enim luxuriatæ fuerint in Christo, nubere volunt, habentes damnationem, quia primam fidem irritam fecerunt. Simul autem et otiosæ discunt circumire domos; non solum otiosæ, sed et verbosæ, loquentes quæ non oportet. Volo autem juniores nubere, filios procreare, matresfamilias esse, nullam occasionem dare adversario maledicti gratia. Jam enim quædam conversæ sunt retro post Satanam. Si quis fidelis habet viduas, subministret illis, ut non gravetur Ecclesia, ut iis quæ vere viduæ sunt sufficiat. Qui bene præsunt presbyteri, duplici honore digni habeantur : maxime qui laborant in verbo et doctrina. Dicit enim Scriptura : « Non infrenabis os bovi trituranti[1] : » et, « Dignus est operarius mercede sua[2]. » Adversum presbyterum accusationem noli recipere, nisi sub duobus et tribus testibus. Peccantes coram omnibus argue, ut et cæteri timorem habeant. Testor coram Deo et Christo

[1] Deut. xxv, 4. — [2] Luc. x, 5.

Jesu et electis Angelis, ut hæc custodias sine præjudicio, nihil faciens in alteram partem declinando. Manus cito nemini imposueris, neque communicaveris peccatis alienis. Te ipsum castum custodi. Noli adhuc aquam bibere, sed vino modico utere, propter stomachum tuum et frequentes tuas infirmitates. Quorumdam hominum peccata manifesta sunt, præcedentia ad judicium : quosdam autem et subsequuntur : Similiter et facta bona manifesta sunt; et quæ aliter se habent, abscondi non possunt[1]. Quicumque sunt sub jugo servi, dominos suos omni honore dignos habeant, ne nomen Domini et doctrina blasphemetur. Qui autem fideles habent dominos, non contemnant, quia fratres sunt; sed magis serviant, quia fideles sunt et dilecti, qui beneficii participes sunt : hæc doce, et exhortare. Si quis aliter docet, et non acquiescit sanis sermonibus Domini nostri Jesu Christi, et ei quæ secundum pietatem est doctrinæ, superbus, nihil sciens, sed languens circa quæstiones et pugnas verborum ex quibus oriuntur invidiæ, contentiones, blasphemiæ, suspiciones malæ, conflictationes hominum mente corruptorum, et qui privati sunt veritate; existimantium quæstum esse pietatem. Est autem quæstus magnus, pietas cum sufficientia. Nihil enim intulimus in hunc mundum : haud dubium quia nec auferre quid possumus. Habentes autem alimenta, et quibus tegamur, his contenti simus. Nam qui volunt divites fieri, incidunt in tentationes, et in laqueum diaboli, et desideria multa inutilia et nociva, quæ mergunt homines in interitum et perditionem. Radix enim omnium malorum est cupiditas, quam quidam appetentes erraverunt a fide, et inseruerunt se doloribus multis. Tu autem, o homo Dei, hæc fuge : sectare vero justitiam, pietatem, fidem, charitatem, patientiam, mansue-

[1] I Tim. v, 1-25.

tudinem. Certa bonum certamen fidei; apprehende vitam æternam, in qua vocatus es, et confessus bonam confessionem coram multis testibus. Præcipio tibi coram Deo, qui vivificat omnia, et Christo Jesu, qui testimonium reddidit sub Pontio Pilato bonam confessionem, ut serves mandatum sine macula irreprehensibile usque in adventum Domini nostri Jesu Christi. *Et post paucos versus :* Divitibus hujus sæculi præcipe, non superbe sapere, neque sperare in incerto divitiarum, sed in Deo, qui præstat nobis omnia abunde ad fruendum; bene agere, divites fieri in operibus bonis, facile tribuere, communicare, thesaurizare sibi fundamentum bonum in futurum, ut apprehendant veram vitam. O Timothee, depositum custodi, devitans profanas vocum novitates et oppositiones falsi nominis scientiæ, quam quidam promittentes circa fidem exciderunt. Gratia tecum. Amen.

DE EPISTOLA B PAULI AD TIMOTHEUM II.

Non enim dedit nobis Deus spiritum timoris, sed virtutis et dilectionis et sobrietatis. Noli itaque erubescere testimonium Domini nostri, neque me vinctum ejus; sed collabora Evangelio secundum virtutem Dei. *Et post paucos versus :* Formam habe sanorum verborum, quæ a me audisti in fide et dilectione in Christo Jesu. Bonum depositum custodi per Spiritum sanctum, qui habitat in nobis [1].

Et paulo post : Tu ergo, fili mi, confortare in gratia, quæ est in Christo Jesu : et quæ audisti a me per multos testes, hæc commenda fidelibus hominibus qui idonei erunt et alios docere. Labora sicut bonus miles Christi

[1] 1 Tim. vi, 1-21. — [2] 2 Tim. i, 7, 8 et 13-14.

Jesu. Nemo militans Deo, implicat se negotiis sæcularibus, ut ei placeat, cui se probavit. Nam et qui certat in agone, non coronatur nisi legitime certaverit. Laborantem agricolam oportet primum de fructibus accipere. Intellige quæ dico : Dabit enim tibi Dominus intellectum in omnibus. Memor esto, Dominum Jesum Christum resurrexisse a mortuis ex semine David, secundum Evangelium meum : in quo laboro usque ad vincula, quasi male operans : sed verbum Dei non est alligatum : Ideo omnia sustineo propter electos, ut et ipsi salutem consequantur, quæ est in Christo Jesu, cum gloria cœlesti. Fidelis sermo : Nam si commortui sumus, et convivemus, si sustinebimus, et conregnabimus : si negabimus, et ille negabit nos : si non credimus, ille fidelis permanet, negare se ipsum non potest. Hæc commone testificans coram Deo. Noli verbis contendere, in nihil utile, nisi ad subversionem audientium. Sollicite autem cura te ipsum probabilem exhibere Deo, operarium inconfusibilem, recte tractantem verbum veritatis. Profana autem et vaniloquia devita : multum proficient ad impietatem ; et sermo eorum ut cancer serpit. *Et post sex versus :* Cognovit Dominus qui sunt ejus, et discedant ab iniquitate omnes qui invocant nomen Domini. In magna autem domo non solum sunt vasa aurea et argentea, sed et lignea et fictilia; et quædam quidem in honorem, quædam autem in contumeliam. Si quis ergo mundaverit se ab istis, erit vas in honorem sanctificatum, et utile Domino ad omne opus bonum paratum. Juvenilia autem desideria fuge : sectare vero justitiam, fidem, charitatem, pacem cum iis qui invocant Dominum de corde puro. Stultas autem et sine disciplina quæstiones devita, sciens quod generant lites. Servum autem Domini non oportet litigare, sed mansuetum esse ad omnes, docibilem, patientem, cum

modestia corripientem eos qui resistunt : nequando det illis Deus pœnitentiam ad cognoscendam veritatem, et resipiscant a diaboli laqueis, a quo captivi tenentur ad ipsius voluntatem [1].

Hoc autem scito, quod in novissimis diebus instabunt tempora periculosa, et erunt homines se ipsos amantes, cupidi, elati, superbi, blasphemi, parentibus non obedientes, ingrati, scelesti, sine affectione, sine pace, criminatores, incontinentes, immites, sine benignitate, proditores, protervi, tumidi, voluptatum amatores magis quam Dei, habentes speciem quidem pietatis, virtutem autem ejus abnegantes : et hos devita. Ex iis enim sunt qui penetrant domos, et captivas ducunt mulierculas oneratas peccatis, quæ ducuntur variis desideriis, semper discentes, et nunquam ad scientiam veritatis pervenientes. *Et post octo versus* : Tu autem assecutus es meam doctrinam, institutionem, propositum, fidem, longanimitatem, dilectionem, patientiam, persecutiones, passiones, qualia mihi facta sunt Antiochiæ, Iconio, Lystris, quales persecutiones sustinui, et ex omnibus me eripuit Dominus. Et omnes qui volunt pie vivere in Christo Jesu, persecutionem patientur. Mali autem homines et seductores proficient in pejus, errantes, et in errorem mittentes. Tu vero permane in iis quæ didicisti, et credita sunt tibi, sciens a quo didiceris. Et quoniam ab infantia sacras Litteras nosti, quæ te possunt instruere ad salutem, per fidem quæ est in Christo Jesu. Omnis Scriptura divinitus inspirata, est utilis ad docendum, ad arguendum, ad corrigendum, ad erudiendum in justitia : ut perfectus sit homo Dei, ad omne opus bonum instructus [2].

Testificor coram Deo et Christo Jesu, qui judicaturus est vivos et mortuos, et per adventum ipsius et regnum ejus,

[1] 2 Tim. II, 1-26. — [2] Id. III, 1-17.

prædica verbum, insta opportune, importune; argue, obsecra, increpa in omni patientia, et doctrina. Erit enim tempus, cum sanam doctrinam non sustinebunt, sed ad sua desideria coacervabunt sibi magistros, prurientes auribus : et a veritate quidem auditum avertent, ad fabulas autem convertentur. Tu vero vigila, in omnibus labora, opus fac Evangelistæ, ministerium tuum imple. Ego enim jam delibor, et tempus meæ resolutionis instat. Bonum certamen certavi, cursum consummavi, fidem servavi : in reliquo reposita est mihi justitiæ corona, quam reddet mihi Dominus in illa die justus Judex : non solum autem mihi, sed iis qui diligunt adventum ejus [1].

DE EPISTOLA B. PAULI AD TITUM.

Hujus rei gratia reliqui te Cretæ, ut ea quæ desunt, corrigas et constituas per civitates presbyteros, sicut ego tibi disposui. Si quis sine crimine est, unius uxoris vir, filios habens fideles non in accusatione luxuriæ, aut non subditos. Oportet enim episcopum sine crimine esse, sicut Dei dispensatorem; non superbum, non iracundum, non vinolentum, non percussorem, non turpis lucri cupidum : sed hospitalem, benignum, sobrium, justum, sanctum, continentem, amplectantem eum, qui secundum doctrinam est, fidelem sermonem, ut potens sit exhortari in doctrina sana, et eos qui contradicunt arguere. *Et post aliquos versus :* Quam ob causam increpa illos dure, ut sani sint in fide, non intendentes judaïcis fabulis, et mandatis hominum aversantium se a veritate. Omnia munda mundis : coinquinatis autem et infidelibus nihil mundum, sed inquinatæ sunt, et mens eorum, et conscientia. Confiten-

[1] 2 Tim. IV, 1-8.

tur se nosse Deum, factis autem negant : cum sint abominati et incredibiles, et ad omne opus bonum reprobi [1].

Tu autem loquere quæ decet sanam doctrinam. Senes, ut sobrii sint, pudici, prudentes, sani in fide, in dilectione, in patientia. Anus similiter in habitu sancto, non criminatrices, non vino multo servientes, bene docentes, ut prudentiam doceant adolescentulas, ut viros suos ament, filios diligant, prudentes, castas, domus curam habentes, benignas, subditas suis viris, ut non blasphemetur verbum Dei. Juvenes similiter hortare ut sobrii sint. In omnibus te ipsum præbe exemplum bonorum operum in doctrina, in integritate, in gravitate. Verbum sanum, irreprehensibile : ut is qui ex adverso est, vereatur, nihil habens malum dicere de nobis. Servos dominis suis subditos esse, in omnibus placentes, non contradicentes, non fraudantes, sed in omnibus fidem bonam ostendentes, ut doctrinam Salvatoris nostri Dei ornent in omnibus. Apparuit enim gratia Dei Salvatoris omnibus hominibus, erudiens nos, ut abnegantes impietatem et sæcularia desideria, sobrie et juste et pie vivamus in hoc sæculo, expectantes beatam spem et adventum gloriæ magni Dei, et Salvatoris nostri Jesu Christi, qui dedit semetipsum pro nobis, ut nos redimeret ab omni iniquitate, et mundaret sibi populum acceptabilem, sectatorem bonorum operum. Hæc loquere, et exhortare; et argue cum omni imperio. Nemo te contemnat [2].

Admone illos principibus et potestatibus subditos esse, dicto obedire, ad omne opus bonum paratos esse : neminem blasphemare, non litigiosos esse, sed modestos, omnem ostendentes mansuetudinem ad omnes homines, *Et post paucos versus :* Fidelis sermo est; et de his

[1] λ Tit. I-16. — [2] Id. II, 1-15.

volo te confirmare, ut curent bonis operibus præesse qui credunt Deo. Hæc sunt bona et utilia hominibus. Stultas autem quæstiones, et genealogias, et contentiones, et pugnas Legis devita : sunt enim inutiles et vanæ. Hæreticum hominem post unam et secundam correptionem devita, sciens quia subversus est qui ejusmodi est, et delinquit proprio judicio condemnatus [1].

DE EPISTOLA B. PAULI AD PHILEMONEM.

Gaudium enim magnum habui et consolationem in charitate tua, quia viscera sanctorum requieverunt per te, frater. *Et paulo post* : Quem ego volueram mecum detinere, ut pro te mihi ministraret in vinculis Evangelii. Sine consilio autem tuo nihil volui facere, uti ne velut ex necessitate bonum tuum esset, sed voluntarium [2].

DE EPISTOLA AD HEBRÆOS.

Videte, fratres, ne forte sit in aliquo vestrum cor malum incredulitatis discedendi a Deo vivo : sed adhortamini vosmetipsos per singulos dies, donec Hodie cognominatur, ut non obduretur quis ex vobis fallacia peccati. Participes enim Christi effecti sumus ; si tamen initium substantiæ ejus usque ad finem firmum retineamus, dum dicitur, « Hodie si vocem ejus audieritis, nolite obdurare corda » vestra, quemadmodum in exacerbatione [3]. »

Et post paucos versus : Timeamus ergo, ne forte relicta pollicitatione introeundi in requiem ejus, existi-

[1] 2 Tit. III, 1, 2 et 8-11. — [2] Philem. 7 et 13, 14. — [3] Psal. XCIV, 8, et Hebr. III, 12-15.

metur aliquis ex vobis deesse. Etenim et nobis nuntiatum est, quemadmodum et illis : sed non profuit illis sermo auditus, non admixtus fidei ex iis quæ audierunt. *Et alio loco :* Habentes ergo pontificem magnum, qui penetravit cœlos, Jesum filium Dei, teneamus confessionem. *Et post tres versus :* Adeamus ergo cum fiducia ad thronum gratiæ, ut misericordiam consequamur, et gratiam inveniamus in auxilio opportuno[1].

Et paulo post : Non enim injustus Deus, ut obliviscatur operis vestri et dilectionis, quam ostendistis in nomine ipsius, qui ministrastis sanctis, et ministratis. Cupimus autem unumquemque vestrum eamdem ostentare sollicitudinem ad expletionem spei usque in finem : ut non segnes efficiamini, verum imitatores eorum, qui fide et patientia hæreditabunt promissiones. *Et post septem versus :* Homines enim per majorem sui jurant, et omnis controversiæ eorum finis ad confirmationem est juramentum[1].

Et post aliquantum : Teneamus spei nostræ confessionem indeclinabilem. Fidelis enim est qui repromisit, et consideremus invicem in provocationem charitatis et bonorum operum : non deserentes collectionem nostram, sicut est consuetudinis quibusdam ; sed consolantes, et tanto magis quanto videritis appropinquantem diem. Voluntarie enim peccantibus nobis post acceptam notitiam veritatis, jam non relinquitur hostia pro peccatis. Terribilis namque quædam expectatio judicii, et ignis æmulatio, quæ consumptura est adversarios. Irritam quis faciens Legem Moysi, sine ulla miseratione duobus vel tribus moritur testibus : quanto magis putatis deteriora mereri supplicia, qui Filium Dei conculcaverit, et sanguinem Testamenti pollutum duxerit, in quo sanctificatus est, et

[1] Hebr. IV, 1, 2 et 14, 16. — [2] Id. VI, 10-12 et 16.

Spiritui gratiæ contumeliam fecerit? Scimus enim qui dixit, « Mihi vindictam, et ego reddam : » et iterum, « Quia » judicabit Dominus populum suum. Horrendum est in- » cidere in manus Dei viventis[1]. » Rememoramini autem pristinos dies, in quibus illuminati magnum certamen sustinuistis passionum. Et in altero quidem opprobriis et tribulationibus spectaculum facti, in altero autem socii taliter conversantium effecti. Nam et vinctis compassi estis, et rapinam bonorum vestrorum cum gaudio suscepistis, cognoscentes vos habere meliorem et manentem substantiam. Nolite itaque amittere confidentiam vestram, quæ magnam habet remunerationem. Patientia enim vobis necessaria est, ut voluntatem Dei facientes reportetis promissionem. Adhuc enim modicum aliquantulumque qui venturus est veniet, et non tardabit. Justus autem meus ex fide vivit : quod si subtraxerit se, non placebit animæ meæ[2].

Et aliquanto post : Ideoque et nos tantam habentes impositam nubem testium, deponentes omne pondus et circumstans nos peccatum, per patientiam curramus ad propositum nobis certamen, aspicientes in auctorem fidei et consummatorem Jesum : qui, proposito sibi gaudio, sustinuit crucem, confusione contempta, atque in dextera sedis Dei sedet. Recogitate enim eum, qui talem sustinuit a peccatoribus adversum semetipsum contradictionem, ut ne fatigemini animis vestris deficientes. Nondum enim usque ad sanguinem restitistis adversum peccatum repugnantes : et obliti estis consolationis, quæ vobis tanquam filiis loquitur dicens, « Fili mi, noli negligere disciplinam Domini, » neque fatigeris dum ab eo argueris[3]. Quem enim diligit Dominus, castigat : flagellat autem omnem filium, quem recipit. In disciplina perseverate, tanquam filiis vobis

[1] Deut. XXXII, 35, 36. — [2] Hebr. X, 33-38. — [3] Prov. III, 11, 12.

offert se Deus. Quis enim filius, quem non corripit pater? Quod si extra disciplinam estis, cujus participes facti sunt omnes; ergo adulteri, et non filii estis. Deinde patres quidem carnis nostræ habuimus eruditores, et verebamur : non multo magis obtemperabimus Patri spirituum; et vivemus? Et illi quidem in tempore paucorum dierum secundum voluntatem suam erudiebant nos; hic autem ad id quod utile est, in recipiendo sanctificationem ejus. Omnis autem disciplina in præsenti quidem videtur non esse gaudii, sed mœroris; postea autem fructum pacatissimum exercitatis per eam reddet justitiæ. Propter quod remissas manus et soluta genua erigite, et gressus rectos facite pedibus vestris; ut non claudicans quis erret, magis autem sanetur. Pacem sequimini cum omnibus, et sanctimoniam, sine qua nemo videbit Deum. Contemplantes ne quis desit gratiæ Dei, ne qua radix amaritudinis sursum germinans impediat, et per illam inquinentur multi : « Ne quis fornicator, aut profanus, ut Esaü, » qui propter unam escam vendidit primitiva sua[1].

Et alio loco : Charitas fraternitatis maneat in vobis, et hospitalitatem nolite oblivisci. Per hanc enim placuerunt quidam Angelis hospitio receptis. Mementote vinctorum, tanquam simul vincti, et laborantium, tanquam et ipsi in corpore manentes. Honorabile connubium in omnibus; et thorus immaculatus : fornicatores enim et adulteros judicabit Deus. Sint mores sine avaritia, contenti præsentibus. Ipse enim dixit, « Non te deseram » neque derelinquam[2] : » ita ut confidenter dicamus, « Dominus mihi adjutor est, non timebo quid faciat mihi » homo[3]. » Mementote præpositorum vestrorum, qui vobis locuti sunt verbum Dei : quorum intuentes exitum conversationis, imitamini fidem. Jesus Christus heri et

[1] Hebr. xii, 1-16, et Genes. xxv, 33. — [2] Josuë i, 5. — [3] Psal. cxvii, 6.

hodie, ipse et in sæcula. Doctrinis variis et peregrinis nolite abduci. Optimum est enim gratia stabilire cor, non escis, quæ non profuerunt ambulantibus in eis. Habemus altare, de quo edere non habent potestatem qui tabernaculo deserviunt. Quorum enim animalium infertur sanguis pro peccato in sancta per pontificem, horum corpora cremantur extra castra. Propter quod et Jesus, ut sanctificaret per suum sanguinem populum, extra portam passus est. Exeamus igitur ad eum extra castra, improperium ejus portantes. Non enim habemus hic manentem civitatem, sed futuram inquirimus. Per ipsum ergo offeramus hostiam laudis semper Deo, id est, fructum labiorum confitentium nomini ejus. Beneficentiæ autem et communionis nolite oblivisci : talibus enim hostiis promeretur Deus. Obedite præpositis vestris, et subjacete eis : ipsi enim pervigilant, quasi rationem pro animabus vestris reddituri : ut cum gaudio hoc faciant, et non gementes : hoc enim non expedit vobis. Orate pro nobis. Confidimus autem, quia bonam conscientiam habemus in omnibus bene volentes conversari [1].

DE EPISTOLA PETRI I.

Modicum nunc si oportet contristari in variis tentationibus, ut probatio vestræ fidei multo pretiosior sit auro, quod per ignem probatur. *Et alio loco :* Propter quod succincti lumbos mentis vestræ sobrii, perfecte sperate in eam, quæ offertur vobis, gratiam in revelatione Jesu Christi : quasi filii obedientiæ, non configurati prioribus ignorantiæ vestræ desideriis, sed secundum eum qui vocavit vos sanctum, ut et ipsi in omni conversatione sancti

[1] Hebr. XIII, 1-18.

sitis : quoniam scriptum est, « Sancti eritis, quoniam ego » sanctus sum[1]. » Et si Patrem invocatis eum, qui sine acceptione personarum judicat secundum uniuscujusque opus, in timore incolatus vestri tempore conversamini. *Et post aliquos versus :* Animas vestras castificantes in obedientia charitatis, in fraternitatis amore, simplici ex corde invicem diligite attentius, renati[2].

Et post paucos versus : Deponentes igitur omnem malitiam, et omnem dolum, et simulationes, et invidias, et omnes detractiones, sicut modo geniti infantes rationabile sine dolo lac concupiscite. *Et post paululum :* Charissimi, obsecro vos tanquam advenas et peregrinos abstinere vos a carnalibus desideriis, quæ militant adversus animam. Conversationem vestram inter gentes habentes bonam, ut in eo quod detractant de vobis tanquam de malefactoribus, ex bonis operibus vos considerantes glorificent Deum in die visitationis. Subjecti estote omni humanæ ordinationi propter Deum; sive regi, quasi præcellenti; sive ducibus, tanquam ab eo missis ad vindictam malefactorum, laudem vero bonorum. Quia sic est voluntas Dei, ut benefacientes obmutescere faciatis imprudentium hominum ignorantiam : quasi liberi, et non quasi velamen habentes malitiæ libertatem, sed sicut servi Dei. Omnes honorate, fraternitatem diligite; Deum timete, regem honorificate. Servi, subditi estote in omni timore dominis vestris, non tantum bonis et modestis, sed etiam dyscolis. Hæc est enim gratia, si propter conscientiam Dei sustinet quis tristitias patiens injuste. Quæ enim gloria est, si peccantes et colaphizati, suffertis? Sed si bene facientes patimini, et patienter sustinetis, hæc est gratia apud Deum. In hoc enim vocati estis : quia et Christus passus est pro nobis, vobis relinquens exemplum, ut sequamini vestigia ejus. Qui peccatum non fecit

[1] Levit. XI, 44. — [2] I Petr. I, 6-22.

nec inventus est dolus in ore ejus. Qui cum malediceretur, non maledicebat; cum pateretur, non comminabatur : tradebat autem judicanti se injuste. Qui peccata nostra ipse pertulit in corpore suo super lignum, ut peccatis mortui, justitiæ vivamus, hujus livore sanati estis. Eratis enim sicut oves errantes, sed conversi estis nunc ad pastorem et episcopum animarum vestrarum[1].

Et alio loco : Similiter et mulieres subditæ sint viris suis, ut etsi qui non credunt verbo, per mulierum conversationem sine verbo lucrifiant, considerantes in timore castam conversationem vestram. Quarum sit non extrinsecus capillatura, aut circumdatio auri, aut indumenti vestimentorum cultus : sed qui absconditus est cordis homo in incorruptibilitate quieti ac modesti spiritus, qui est in conspectu Dei locuples. Sic enim aliquando et sanctæ mulieres, sperantes in Deo, ornabant se, subjectæ propriis viris : « Sicut Sara obediebat Abrahæ, dominum eum » vocans[1]. » Cujus estis filiæ benefacientes, et non timentes ullam perturbationem. Viri similiter cohabitantes, secundum scientiam, quasi infirmiori vasculo muliebri impartientes honorem, tanquam et cohæredibus gratiæ vitæ, ut non impediantur orationes vestræ. In fide autem omnes unanimes, compatientes, fraternitatis amatores, misericordes, modesti, humiles : non reddentes malum pro malo, vel maledictum pro maledicto, sed e contrario benedicentes : quia in hoc vocati estis, ut benedictionem hæreditate possideatis. Qui enim vult vitam diligere, et videre dies bonos, coërceat linguam suam a malo, et labia ejus ne loquantur dolum. Declinet autem a malo, et faciat bonum; inquirat pacem, et sequatur eam. Quia oculi Domini super justos, et aures ejus in preces eorum. Vultus autem Domini super facientes mala. Et quis est

[1] I Petr. II, 1, 2 et 11-25. — [2] Gen. XVIII, 12.

qui vobis noceat, si boni æmulatores fueritis? Sed etsi quid patimini propter justitiam, beati. Timorem autem eorum ne timueritis, ut non conturbemini. Dominum autem Christum sanctificate in cordibus vestris, parati semper ad satisfactionem omni poscenti vos rationem de ea, quæ in vobis est, spe : sed cum modestia et timore, conscientiam habentes bonam, ut in eo quod detrahunt vobis, confundantur qui calumniantur vestram bonam in Christo conversationem. Melius est enim bene facientes, si velit Dei voluntas, pati, quam malefacientes[1].

Et post aliquos versus : Christo igitur passo in carne, et vos eadem cogitatione armamini : quia qui passus est in carne, desiit a peccatis, ut jam non hominum desideriis, sed voluntati Dei, quod reliquum est in carne vivat temporis. Sufficit enim præteritum tempus ad voluntatem gentium consummandam his, qui ambulaverunt in luxuriis, desideriis, vinolentiis, comessationibus, potationibus, ebrietatibus, et illicitis idolorum cultibus. *Et post aliquos versus :* Estote itaque prudentes, et vigilate in orationibus. Ante omnia mutuam in vobismetipsis charitatem continuam habentes : quia charitas operit multitudinem peccatorum. Hospitales invicem, sine murmuratione. Unusquisque sicut accepit gratiam, in alterutrum illam administrantes, sicut boni dispensatores multiformis gratiæ Dei. Si quis loquitur, quasi sermones Dei : si quis ministrat, tanquam ex virtute quam administrat Deus : ut in omnibus honorificetur Deus, per Jesum Christum Dominum, cui est gloria et imperium in sæcula sæculorum. Charissimi, nolite peregrinari in fervore, qui ad tentationem vobis fit : nolite pavere quasi aliquid novi vobis contingat : sed communicantes Christi passionibus gaudete, ut et in revelatione

[1] 1 Petr. III, 13-17.

gloriæ ejus gaudeatis exultantes. Si exprobramini in nomine Christi, beati eritis : quoniam quod est honoris, gloriæ, et virtutis Dei, et qui est ejus spiritus super vos requiescet. Nemo autem vestrum patiatur quasi homicida, aut fur, aut maledicus; aut alienorum appetitor. Si autem ut Christianus, non erubescat : glorificet autem Deum in isto nomine : quoniam tempus est ut incipiat judicium de domo Dei. Si autem primum a vobis, quis finis eorum qui non credunt Dei Evangelio? Etsi justus vix salvabitur, impius et peccator ubi parebunt? Itaque et ii qui patiuntur secundum voluntatem Dei, fideli Creatori commendent animas suas in benefactis [1].

Seniores ergo qui in vobis sunt, obsecro consenior et testis Christi passionum, qui et ejus quæ in futuro revelanda est gloriæ communicator; pascite, qui in vobis est, gregem Dei, providentes non coacte, sed spontanee secundum Deum : neque turpis lucri gratia, sed voluntarie : neque ut dominantes in cleris, sed formæ facti gregis ex animo. Et cum apparuerit princeps pastorum, percipietis immarcescibilem gloriæ coronam. Similiter, adolescentes, subditi estote senioribus. Omnes autem invicem humilitatem insinuate; quia Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam. Humiliamini igitur sub potenti manu Dei, ut vos exaltet in tempore visitationis. Omnem sollicitudinem vestram projicientes in eum; quoniam ipsi cura est de vobis. Sobrii estote, vigilate : quia adversarius vester diabolus, tanquam leo rugiens circuit quærens quem devoret. Cui resistite fortes in fide, scientes eamdem passionem ei, quæ in mundo est, vestræ fraternitati fieri. Deus autem omnis gratiæ, qui vocavit nos in æternam suam gloriam in Christo Jesu, modicum passos, ipse perficiet,

[1] I Petr. IV, 1-19.

confirmabit, solidabitque. Ipsi gloria et imperium in sæcula sæculorum. Amen [1].

DE EPISTOLA PETRI II.

Per quem maxima nobis et pretiosa promissa donavit ut per hæc efficiamini divinæ consortes naturæ, fugientes ejus quæ in mundo est concupiscentiæ corruptionem. Vos autem curam omnem subinferentes, ministrate in fide vestra virtutem, in virtute autem scientiam, in scientia autem abstinentiam, in abstinentia autem patientiam, in patientia autem pietatem, in pietate autem fraternitatis amorem, in amore autem fraternitatis charitatem. Hæc enim vobis cum adsint et superent; non vacuos, nec sine fructu vos constituent in Domini nostri Jesu Christi cognitione. Cui enim non præsto sunt hæc, cæcus est, et manu tentans, oblivionem accipiens purgationis veterum suorum delictorum. Quapropter, fratres, magis satagite, ut per bona opera certam vestram vocationem et electionem faciatis. Hæc enim facientes non peccabitis aliquando[2]. *Et post paululum :*

Sicut et in vobis erunt magistri mendaces, qui introducent sectas perditionis, et eum qui emit eos, Deum negabunt, superducentes sibi celerem perditionem. Et multi sequentur eorum luxurias, per quos via veritatis blasphemabitur, et in avaritia fictis verbis de vobis negotiabuntur. Quibus judicium jam olim non cessat, et perditio eorum non dormitat. *Et alio loco :* Novit Dominus pios de tentatione eripere, iniquos vero in diem judicii reservare cruciandos. Magis autem eos, qui post carnem in concupiscentia im-

[1] 1 Petr. v, 1-11. — [2] 2 Petr. 1, 4-10.

munditiæ ambulant, dominationemque contemnunt : audaces, sibi placentes, sectas non metuunt introducere, blasphemantes. Ubi Angeli fortitudine et virtute cum sint majores, non portant adversus se execrabile judicium. Hi vero velut irrationabilia pecora naturaliter in captionem et perniciem, in iis quæ ignorant blasphemantes, in corruptione sua peribunt, percipientes mercedem injustitiæ, voluptatem existimantes diei, delicias, coinquinationes et maculæ deliciis affluentes, in conviviis suis luxuriantes vobiscum, oculos habentes plenos adulterii et incessabilis delicti, pellicientes animas instabiles, cor exercitatum in avaritia habentes, maledictionis filii, derelinquentes rectam viam erraverunt. *Et post paucos versus :* Superba enim vanitatis loquentes, pelliciunt in desideriis carnis luxuriæ, eos qui paululum effugiunt, qui in errore conversantur, libertatem illis promittentes, cum ipsi servi sint corruptionis. A quo enim quis superatus est, hujus et servus est. Si enim refugientes coinquinationes mundi in cognitione Domini nostri Salvatoris Jesu Christi, his rursus implicati superantur; facta sunt eis posteriora deteriora prioribus. Melius enim erat illis non cognoscere viam justitiæ, quam post agnitionem retrorsum converti ab eo, quod illis traditum est, sancto mandato. Contigit enim illis illud veri Proverbii, « Canis reversus ad vomi- » tum suum : et sus lota in volutabro luti[1]. » *Et post aliquantum :* Cum hæc omnia dissolvenda sint, quales oportet esse vos in sanctis conversationibus et pietatibus, expectantes et properantes in adventum diei Dei. *Et paulo post :* Charissimi, hæc expectantes satagite immaculati et inviolati inveniri in pace, et Domini nostri longanimitatem salutem arbitramini. *Et alio loco :* Vos igitur, fratres, præscientes custodite, ne insipientium errore tra-

[1] 2 Petr. II, 1-22, et Prov. XXVI, 11.

ducti, excidatis a propria firmitate. Crescite vero in gratia et in cognitione Domini nostri et Salvatoris Jesu Christi. Ipsi gloria et nunc et in diem æternitatis. Amen [1].

DE EPISTOLA JACOBI.

Omne gaudium existimate, fratres mei, cum in tentationes varias incideritis : scientes quod probatio fidei vestræ patientiam operatur : patientia autem opus perfectum habet, ut sitis perfecti et integri, in nullo deficientes. Si quis autem vestrum indiget sapientia, postulet a Deo, qui dat omnibus affluenter, et non improperat ; et dabitur ei. Postulet autem in fide, nihil hæsitans. Qui enim hæsitat, similis est fluctui maris, qui a vento movetur et circumfertur. Non enim æstimet homo ille, quod accipiat aliquid a Domino. Vir duplex animo, inconstans in omnibus viis suis. Glorietur autem frater humilis in exaltatione sua, dives autem in humilitate sua ; quoniam sicut flos fœni transiet. Exortus est enim sol cum ardore, et arefecit fœnum, et flos ejus decidit, et decor vultus ejus deperiit : ita et dives in itineribus suis marcescet. Beatus vir qui suffert tentationem : quia cum probatus fuerit, accipiet coronam vitæ, quam repromisit Deus diligentibus se. *Et post paululum :* Nolite itaque errare, fratres dilectissimi. Omne datum optimum, et omne donum perfectum desursum est, descendens a Patre luminum. *Et post paucos versus* : Scitis, fratres mei dilectissimi : Sit autem omnis homo velox ad audiendum, tardus ad loquendum, et tardus ad iram. Ira enim viri justitiam Dei non operatur. Propter quod abjicientes omnem immunditiam et abundantiam malitiæ, in mansue-

[1] 2 Petr. III, 11-18.

tudine suscipite insitum verbum, quod potest salvare animas vestras. Estote autem factores verbi, et non auditores tantum, fallentes vosmetipsos. Quia si quis auditor est verbi, et non factor, hic comparabitur viro consideranti vultum nativitatis suæ in speculo : consideravit enim se, et abiit, et statim oblitus est qualis fuerit. Qui autem perspexerit in lege perfectæ libertatis, et permanserit in ea, non auditor obliviosus factus, sed factor operis, hic beatus in facto suo erit. Si quis autem putat se religiosum esse, non refrenans linguam suam, sed seducens cor suum; hujus vana est religio. Religio munda et immaculata apud Deum et Patrem hæc est, visitare pupillos et viduas in tribulatione eorum, et immaculatum se custodire ab hoc sæculo [1].

Fratres mei, nolite in personarum acceptione habere fidem Domini nostri Jesu Christi gloriæ. *Et post aliquos versus :* Audite, fratres mei dilectissimi, Nonne Deus elegit pauperes in hoc mundo, divites in fide, et hæredes regni quod repromisit Deus diligentibus se? Vos autem exhonorastis pauperem. Nonne divites per potentiam opprimunt vos, et ipsi trahunt vos ad judicia? Nonne ipsi blasphemant bonum nomen, quod invocatum est super vos? Si tamen legem perficitis regalem secundum Scripturas, « Diliges proximum tuum sicut te ipsum [2]. » bene facitis. Si autem personas accipitis, peccatum operamini, redarguti a Lege quasi transgressores. *Et post paucos versus :* Judicium enim sine misericordia illi, qui non fecit misericordiam. Superexultat autem misericordia judicio [3].

Et post aliquantum : Nolite plures magistri fieri fratres mei, scientes quoniam majus judicium sumitis. In multis enim offendimus omnes. Si quis in verbo non offendit, hic perfectus est vir. Potest etiam freno cir-

[1] Jacob. I, 2-27. — [2] Levit. XIX, 18. — [3] Jacob. II, 1 et 5-8.

cumducere totum corpus. *Et alio loco :* Linguam autem nullus hominum domare potest : inquietum malum , plena veneno mortifero. In ipsa benedicimus Deum et Patrem, et in ipsa maledicimus homines, qui ad similitudinem Dei facti sunt. Ex ipso ore procedit benedictio et maledictio. Non oportet, fratres mei, hæc ita fieri. *Et post paucos versus :* Quis sapiens et disciplinatus inter vos, ostendat ex bona conversatione operam suam in mansuetudine sapientiæ? Quod si zelum amarum habetis, et contentiones sunt in cordibus vestris; nolite gloriari et mendaces esse adversus veritatem. Non est ista sapientia desursum descendens, sed terrena, animalis, diabolica. Ubi enim zelus et contentio, ibi inconstantia et omne opus pravum. Quæ autem desursum est sapientia, primum quidem pudica est, deinde pacifica, modesta, suadibilis, bonis consentiens, plena misericordia et fructibus bonis, dijudicans sine simulatione. Fructus autem justitiæ in pace seminatur facientibus pacem[1].

Unde bella et lites in vobis? Nonne ex concupiscentiis vestris, quæ militant in membris vestris? *Item post paucos versus :* Petitis, et non accipitis, eo quod male petatis, ut in concupiscentiis vestris insumatis. Adulteri, nescitis quia amicitia hujus mundi inimica est Dei? Quicumque ergo voluerit amicus esse hujus sæculi, inimicus Dei constituitur. *Et paulo post :* Propter quod dicit, « Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam[2]. » Subditi ergo estote Deo : resistite autem diabolo, et fugiet a vobis. Appropinquate autem Deo, et appropinquabit vobis. Emundate manus, peccatores, et purificate corda, duplices animo. Miseri estote, et lugete, et plorate. Risus vester convertatur in luctum, et gaudium in mœrorem. Humiliamini in conspectu Domini, et exaltabit

[1] Jacob. III, 1, 2 et 8-18. — [2] I Petr. v, 5.

vos. Nolite detrahere alterutrum, fratres. *Et post paucos versus :* Unus est legislator et judex, qui potest perdere et liberare. Tu autem quis es qui judicas proximum? Ecce nunc qui dicitis, Hodie aut crastino ibimus in civitatem illam, et faciemus ibi quidem annum, et mercabimur, et lucrum faciemus; qui ignoratis quid erit in crastinum. Quæ est enim vita vestra? Vapor est ad modicum parens, deinceps exterminabitur. Pro eo ut dicatis, Si Dominus voluerit, etsi vixerimus, faciemus hoc aut illud. Nunc autem exultatis in superbiis vestris : omnis exultatio talis maligna est. Scienti igitur bonum facere, et non facienti, peccatum est illi. Agite nunc, divites, plorate ululantes in miseriis, quæ advenient vobis. Divitiæ vestræ putrefactæ sunt, et vestimenta vestra a tineis comesta sunt. Aurum et argentum vestrum æruginavit, et ærugo eorum in testimonium vobis erit, et manducabit carnes vestras sicut ignis. Thesaurizastis vobis iram in novissimis diebus. Ecce merces operariorum qui messuerunt regiones vestras, qui fraudati sunt a vobis, clamant : et clamor ipsorum in aures Domini Sabaoth introiit. Epulati estis super terram, et in luxuriis enutristis corda vestra. In die occisionis adduxistis, occidistis justum, et non restitit vobis. Patientes igitur estote, fratres, usque ad adventum Domini. *Et paulo post :* Patientes estote et vos, confirmate corda vestra; quoniam adventus Domini appropinquavit. Nolite ingemiscere, fratres, in alterutrum, ut non judicemini. *Et alio loco :* Ante omnia autem, fratres mei, nolite jurare, neque per cœlum, neque per terram, neque aliud quodcumque juramentum : sit autem sermo vester, Est est, Non non; ut non sub judicio decidatis. Tristatur aliquis vestrum? oret : æquo animo est? psallat. Infirmatur quis in vobis? inducat presbyteros Ecclesiæ, et orent super eum, unguentes eum oleo in nomine Domini : et oratio

fidei salvabit infirmum, et allevabit eum Dominus : etsi in peccatis sit, remittentur ei. Cònfitemini ergo alterutrum peccata vestra, et orate pro invicem ut salvemini. Multum enim valet deprecatio justi assidua. *Et post aliquot versus* : Fratres mei, si quis ex vobis erraverit a veritate, et converterit quis eum, scire debet, quoniam qui converti fecerit peccatorem ab errore viæ suæ, salvabit animam ejus a morte, et operiet multitudinem peccatorum[1].

DE EPISTOLA JOANNIS I.

Si dixerimus quoniam societatem habemus cum eo, et in tenebris ambulamus, mentimur, et veritatem non facimus : si autem in luce ambulamus, sicut et ipse in luce est; societatem habemus ad invicem, et sanguis Jesu Christi Filii ejus emundat nos ab omni peccato. Si dixerimus quoniam peccatum non habemus, ipsi nos seducimus, et veritas in nobis non est. Si confiteamur peccata nostra, fidelis et justus est, ut remittat nobis peccata nostra, et emundet nos ab omni iniquitate. Si dixerimus quoniam non peccavimus, mendacem facimus eum, et verbum ejus non est in nobis[2].

Filioli mei, hæc scribo vobis, ut non peccetis : sed et si quis peccaverit, advocatum habemus apud Patrem, Jesum Christum justum; et ipse est propitiatio pro peccatis nostris : non pro nostris autem tantum, sed etiam pro totius mundi. Et in hoc scimus, quoniam cognovimus eum, si mandata ejus observemus. Qui dicit se nosse eum, et mandata ejus non custodit, mendax est, et in hoc veritas non

[1] Jacob. IV, 1-20. — [2] 1 Joan. I, 6-10.

est. Qui autem servat verbum ejus, vere in hoc charitas Dei perfecta est. In hoc scimus quoniam in ipso sumus; si in eo maneamus. Qui dicit se in illo manere, debet sicut ille ambulavit et ipse ambulare. *Et post aliquot versus :* Qui dicit se in luce esse, et fratrem suum odit, in tenebris est usque adhuc. Qui diligit fratrem suum, in lumine manet, et scandalum in eo non est. Qui autem odit fratrem suum, in tenebris est, et in tenebris ambulat, et nescit quo eat; quoniam tenebræ obcæcaverunt oculos ejus. *Et paulo post :* Nolite diligere mundum, neque ea quæ in mundo sunt : quoniam omne quod est in mundo, concupiscentia carnis est, et concupiscentia oculorum, et superbia vitæ, quæ non est ex Patre, sed ex mundo est : et mundus transit et concupiscentia ejus. Qui autem facit voluntatem Dei, manet in æternum. *Et alio loco :* Omne mendacium non ex veritate est [1], *Et post paululum :* Charissimi, nunc filii Dei sumus, et nondum apparuit quid erimus. Scimus quoniam cum apparuerit, similes ei erimus; quoniam videbimus eum sicuti est. Et omnis qui habet hanc spem in eo, sanctificat se, sicut et ille sanctus est : Omnis qui facit peccatum, et iniquitatem facit : et peccatum est iniquitas. Et scitis quoniam ille apparuit, ut peccata tolleret, et peccatum in eo non est. Omnis qui in eo manet, non peccat : et omnis qui peccat, non vidit eum, nec cognovit eum. Filioli, nemo vos seducat : Qui facit justitiam, justus est, sicut et ille justus est. Qui facit peccatum, ex diabolo est : quoniam ab initio diabolus peccat, in hoc apparuit Filius Dei, ut dissolvat opera diaboli. Omnis qui natus est ex Deo, peccatum non facit; quoniam semen ipsius in eo manet : et non potest peccare; quoniam ex Deo natus est. In hoc manifesti sunt filii Dei, et filii diaboli; omnis qui non est justus, non est ex

[1] I Joan. II, 1-6, 9, 10, 15-17 et 21.

Deo, et qui non diligit fratrem suum : quoniam hæc est annuntiatio, quam audistis ab initio, ut diligatis alterutrum. *Et post paucos versus :* Nolite mirari, fratres, si odit vos mundus. Nos scimus quoniam translati sumus de morte in vitam, quoniam diligimus fratres : qui non diligit, manet in morte. Omnis qui odit fratrem suum, homicida est. Et scitis quoniam omnis homicida non habet vitam æternam in se manentem. In hoc cognovimus charitatem Dei, quoniam ille pro nobis animam suam posuit : et nos debemus pro fratribus animas ponere. Qui habuerit substantiam mundi, et viderit fratrem suum necessitatem habere, et clauserit viscera sua ab eo, quomodo charitas Dei manet in eo? Filioli mei, non diligamus verbo, nec lingua, sed opere et veritate. In hoc cognoscimus, quoniam ex veritate sumus, et in conspectu ejus suademus corda nostra : quoniam si reprehenderit nos cor nostrum, major est Deus corde nostro, et novit omnia. Charissimi, si cor nostrum non reprehenderit nos, fiduciam habemus ad Deum, et quidquid petierimus, accipiemus ab eo; quoniam mandata ejus custodimus, et ea quæ placita sunt coram eo, facimus. Et hoc est mandatum ejus, ut credamus in nomine Filii ejus Jesu Christi, et diligamus alterutrum, sicut dedit mandatum nobis. Et qui servat mandata ejus, in illo manet, et ipse in eo. Et in hoc scimus, quoniam manet in nobis, de Spiritu quem nobis dedit [1].

Charissimi, nolite omni spiritui credere, sed probate spiritus si ex Deo sunt : quoniam multi pseudoprophetæ exierunt in mundum. In hoc cognoscitur Spiritus Dei. Omnis spiritus qui confitetur Jesum Christum in carne venisse, ex Deo est : et omnis spiritus qui solvit Jesum, ex Deo non est, et hic est Antichristus, de quo audistis, quoniam venit : et nunc jam in mundo est. Vos ex Deo

[1] I Joan. III, 2-24.

estis, filioli, et vicistis eos; quoniam major est qui in vobis est, quam qui in mundo. Ipsi de mundo sunt, ideo de mundo loquuntur, et mundus eos audit. Nos ex Deo sumus : qui novit Deum, audit nos : qui non est ex Deo, non audit nos. In hoc cognoscimus spiritum veritatis, et spiritum erroris. Charissimi, diligamus invicem : quoniam charitas ex Deo est : et omnis qui diligit, ex Deo natus est, et cognoscit Deum. Qui non diligit, non novit Deum, quoniam Deus charitas est. *Et paulo post* : Charissimi, si sic Deus dilexit nos, et nos debemus alterutrum diligere. Deum nemo vidit unquam. Si diligamus invicem, Deus in nobis manet, et charitas ejus in nobis perfecta est. *Item paulo post* : Quisquis confessus fuerit, quoniam Jesus est Filius Dei, Deus in eo manet, et ipse in Deo. Et nos cognovimus et credidimus charitati, quam habet Deus in nobis. Deus charitas est, et qui manet in charitate, in Deo manet, et Deus in eo. In hoc perfecta est charitas Dei nobiscum, ut fiduciam habeamus in die judicii : quoniam sicut ille est, et nos sumus in hoc mundo. Timor non est in charitate, sed perfecta charitas foras mittit timorem : quoniam timor pœnam habet. Qui autem timet, non est perfectus in charitate. Nos ergo diligamus Deum, quoniam ipse prior dilexit nos. Si quis dixerit, quoniam diligo Deum, et fratrem suum oderit, mendax est. Qui enim non diligit fratrem suum quem videt, Deum quem non videt quomodo potest diligere? Et hoc mandatum habemus ab eo, ut qui diligit Deum, diligat et fratrem suum [1].

Omnis qui credit quoniam Jesus est Christus, ex Deo natus est : et omnis qui diligit eum qui genuit, diligit et eum qui natus est ex eo. In hoc cognoscimus, quoniam diligimus natos Dei, cum Deum diligamus, et mandata

[1] I Joan. IV, 1-21.

ejus faciamus. Hæc est enim charitas Dei, ut mandata ejus custodiamus : et mandata ejus gravia non sunt. Quoniam omne quod natum est ex Deo, vincit mundum. *Et post paululum* : Hæc est fiducia, quam habemus ad eum, quia quodcumque petierimus secundum voluntatem ejus, audit nos : et scimus quoniam audit nos. *Et post tres versus* : Qui scit fratrem suum peccare peccatum non ad mortem, petat, et dabit ei vitam, peccantibus non ad mortem. Est peccatum ad mortem, non pro illo dico ut roget quis. Omnis iniquitas peccatum est, et est peccatum non ad mortem. Scimus quoniam omnis qui natus est ex Deo, non peccat, sed generatio Dei conservat eum, et malignus non tangit eum. *Et alio loco* : Filioli, custodite vos a simulacris [1].

DE EPISTOLA JOANNIS II.

Non tanquam mandatum novum scribens tibi, sed quod habuimus ab initio, ut diligamus alterutrum. Et hæc est charitas, ut ambulemus secundum mandata ejus. Hoc mandatum est, ut quemadmodum audistis ab initio, in eo ambuletis. *Et post paucos versus* : Omnis qui recedit, et non permanet in doctrina Christi, Deum non habet : qui permanet in doctrina, hic et Filium et Patrem habet. Si quis venit ad vos, et hanc doctrinam non affert, nolite recipere eum in domum, nec Ave ei dixeritis. Qui enim dicit illi Ave, communicat operibus ejus malignis [2].

[1] 1 Joan. v, 1-4 et 14-21. — [2] 2 Joan. 1, 5-11.

DE EPISTOLA JOANNIS III.

Charissime, fideliter facis quidquid operaris in fratres, et hoc in peregrinos, qui testimonium reddiderunt charitati tuæ in conspectu Ecclesiæ : quos benefacies deducens digne Deo. Pro nomine enim ejus profecti sunt, nihil accipientes a Gentibus. Nos ergo debemus suscipere hujusmodi, ut cooperatores simus veritatis. *Et post paululum :* Charissime, noli imitari malum, sed quod bonum est. Qui bene facit, ex Deo est : qui male facit, non vidit Deum [1].

DE EPISTOLA JUDÆ APOSTOLI.

Subintroierunt enim quidam homines, qui olim præscripti sunt in hoc judicium, impii, Domini nostri gratiam transferentes in luxuriam, et solum dominatorem et Dominum nostrum Jesum Christum negantes. *Et paulo post :* Hi sunt in epulis suis maculæ convivantes sine timore semetipsos pascentes. *Et alio loco :* Hi sunt murmuratores, querulosi, secundum desideria sua ambulantes; et os eorum loquitur blasphemiam, mirantes personas quæstus causa. Vos autem, charissimi, memores estote verborum, quæ prædicta sunt ab Apostolis Domini nostri Jesu Christi, qui dicebant vobis, quoniam in novissimo tempore venient illusores, secundum desideria sua ambulantes in impietate. Hi sunt qui segregant semetipsos, animales, spiritum non habentes. Vos autem, charissimi, superædificantes vosmetipsos sanctissimæ vestræ fidei, in Spiritu sancto orantes, ipsos vos in dilectione

[1] 3 Joan. 5-11.

Dei servate, expectantes misericordiam Domini nostri Jesu Christi, in vitam æternam. Et hos quidem arguite judicatos : illos vero salvate de igne rapientes : aliis autem misеremini in timore, odientes et eam quæ carnalis est, maculatam tunicam.

DE LIBRO APOCALYPSIS JOANNIS.

Si *homines, imo quia homines intelliguntur moneri, cum Angeli monentur, in omnibus eisdem præceptis discimus falsos fratres per patientiam sustinendos propter nomen Dei, et per pœnitentiam ad prima opera bona redeundum, et usque ad mortem persecutiones pro fide tolerandas, et in charitate serviendum. Circa autem finem libri, cum de sancta civitate loqueretur.* Non intrabit, *inquit*, in eam aliquid coinquinatum, et faciens abominationem et mendacium. *Et alibi :* Beati qui lavant stolas suas in sanguine Agni, ut sit potestas eorum in ligno vitæ, et portis intrent civitatem. Foris canes et venefici, et impudici, et homicidæ, et idolis servientes : et omnis qui amat et facit mendacium. Ego Jesus misi Angelum meum testificari hæc vobis [2].

[1] Judæ 12-23. — [2] Apoc. II, 2, XXI, 27, et XXII, 14-16.

S. AUR. AUGUSTINI

HIPPONENSIS EPISCOPI

DE CONSENSU EVANGELISTARUM.

LIBRI IV [1].

LIBER I [2].

Dicto breviter de Evangelistarum auctoritate, numero, ordine ac varia scribendi ratione Augustinus, priusquam de eorumdem consensu agat, illis hoc libro occurrit qui vel moventur cur Christus ipse nihil scripserit, vel fingunt scriptos ab ipso fuisse libros de magicis; quique adversus evangelicam doctrinam jactitant Christi discipulos non tantum magistro suo amplius tribuisse quam revera erat, dicendo illum Deum; sed etiam deorum cultum prohibendo, non hoc docuisse quod ab ipso didicissent. Contra quos doctrinam Apostolorum ex Prophetarum eloquiis vindicat, ostendens Deum Israel solum colendum esse, qui solus a Romanis quod deos alios coli secum vetaret, ante non receptus, jam demum Romanum imperium suo nomini subjugavit, atque apud omnes gentes, uti per suos Prophetas futurum promiserat, idola comminuit per Evangelii prædicationem.

CAPUT I.

Evangeliorum auctoritas.

I. Inter omnes divinas auctoritates, quæ sanctis Litteris continentur, Evangelium merito excellit. Quod enim

[1] Scripti versus Christi annum 400. — [2] Retract. lib. II, cap. 16.

Lex et Prophetæ futurum prænuntiaverunt, hoc redditum atque completum in Evangelio demonstratur. Cujus primi prædicatores Apostoli fuerunt, qui Dominum ipsum et Salvatorem nostrum Jesum Christum etiam præsentem in carne viderunt. Qui non solum ea quæ ex ore ejus audita vel ab illo sub oculis suis operata, dicta et facta meminerant; verumetiam quæ prius quam illi per discipulatum adhæserant, in ejus nativitate, vel infantia, vel pueritia, divinitus gesta et digna memoria, sive ab ipso, sive a parentibus ejus, sive a quibuslibet aliis, certissimis indiciis et fidelissimis testimoniis requirere et cognoscere potuerunt; imposito sibi evangelizandi munere, generi humano annuntiare curarunt. Quorum quidam, hoc est Matthæus et Joannes, etiam scripta de illo, quæ scribenda visa sunt, libris singulis ediderunt.

II. Ac ne putaretur, quod attinet ad percipiendum et prædicandum Evangelium, interesse aliquid utrum illi annuntient, qui eumdem Dominum hic in carne apparentem discipulatu famulante secuti sunt, an ii qui ex illis fideliter comperta crediderunt, divina providentia procuratum est per Spiritum sanctum, ut quibusdam etiam ex illis, qui primos Apostolos sequebantur, non solum annuntiandi, verumetiam scribendi Evangelium tribueretur auctoritas : hi sunt Marcus et Lucas. Cæteri autem homines, qui de Domini vel Apostolorum actibus aliqua scribere conati vel ausi sunt, non tales suis temporibus extiterunt, ut eis fidem haberet Ecclesia, atque in auctoritatem canonicam sanctorum Librorum eorum scripta reciperet : nec solum quia illi non tales erant, quibus narrantibus credi oporteret; sed etiam quia scriptis suis quædam fallaciter indiderunt, quæ catholica atque apostolica regula fidei et sana doctrina condemnat.

CAPUT II.

Ordo Evangelistarum, et scribendi ratio.

III. Isti igitur quatuor Evangelistæ universo terrarum orbe notissimi, et ob hoc fortasse quatuor, quoniam quatuor sunt partes orbis terræ, per cujus universitatem Christi Ecclesiam dilatari, ipso sui numeri sacramento quodam modo declararunt, hoc ordine scripsisse perhibentur. Primum Matthæus, deinde Marcus, tertio Lucas, ultimo Joannes. Unde alius eis fuit ordo cognoscendi atque prædicandi, alius autem scribendi. Ad cognoscendum quippe atque prædicandum, primi utique fuerunt qui secuti Dominum in carne præsentem, dicentem audierunt, facientemque viderunt, atque ex ejus ore ad evangelizandum missi sunt. Sed in conscribendo Evangelio, quod divinitus ordinatum esse credendum est, ex numero eorum quos ante passionem Dominus elegit, primum atque ultimum locum duo tenuerunt, primum Matthæus, ultimum Joannes: ut reliqui duo qui ex illo numero non erant, sed tamen Christum in illis loquentem secuti erant, tanquam filii amplectendi, ac per hoc in loco medio constituti, utroque ab eis latere munirentur.

IV. Horum sane quatuor solus Matthæus hebræo scripsisse perhibetur eloquio, cæteri græco. Et quamvis singuli suum quemdam narrandi ordinem tenuisse videantur, non tamen unusquisque eorum velut alterius præcedentis ignarus voluisse scribere reperitur, vel ignorata prætermisisse quæ scripsisse alius invenitur; sed sicut unicuique inspiratum est, non superfluam cooperationem sui

laboris adjunxit. Nam Matthæus suscepisse intelligitur incarnationem Domini secundum stirpem regiam, et pleraque secundum hominum præsentem vitam facta et dicta ejus. Marcus eum subsecutus, tanquam pedissequus et breviator ejus videtur. Cum solo quippe Joanne, nihil dixit; solus ipse, perpauca; cum solo Luca, pauciora; cum Matthæo vero, plurima; et multa pene totidem atque ipsis verbis, sive cum solo, sive cum cæteris consonante. Lucas autem circa sacerdotalem Domini stirpem atque personam magis occupatus apparet. Nam et ad ipsum David non regium stemma secutus ascendit, sed per eos qui reges non fuerunt, exiit ad Nathan filium David [1], qui nec ipse rex fuit. Non sicut Matthæus, qui per Salomonem regem descendens [2], cæteros etiam reges ex ordine persecutus est, servans in eis, de quo postea loquemur, mysticum numerum.

CAPUT III.

Matthæus cum Marco ad regiam, Lucas ad sacerdotalem Christi personam intentionem retulit.

V. Dominus enim Jesus Christus, unus verus rex et unus verus sacerdos, illud ad regendos nos, istud ad expiandos, has duas personas apud Patres singillatim commendatas suam figuram egisse declaravit, sive titulo illo qui cruci ejus superfixus erat, « Rex Judæorum; » unde arcano instinctu Pilatus respondit, « Quod scripsi, scripsi [3]: » prædictum quippe erat in Psalmis : « Ne corrumpas tituli inscriptionem [4]: » sive quod ad personam sacerdo-

[1] Luc. III, 31.— [2] Matth. I, 6.— [3] Joan. XIX, 21, 22 — [4] Psal. LXXIV, 1.

tis attinet, in eo quod nos offerre atque accipere docuit; unde prophetiam de se præmisit dicentem: « Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech[1]. » Multisque aliis documentis divinarum Scripturarum rex et sacerdos Christus apparet. Hinc et ipse David, cujus non frustra crebrius filius dictus est, quam filius Abrahæ, et quem communiter tenuerunt Matthæus et Lucas, ille a quo per Salomonem descenderet, iste ad quem per Nathan ascenderet, quanquam aperte rex fuit, figuravit tamen et sacerdotis personam, quando panes propositionis manducavit, quos non licebat manducare nisi solis sacerdotibus[2]. Huc accedit quod solus etiam Lucas Mariam commemorat ab Angelo manifestatam cognatam fuisse Elisabeth, quæ uxor erat Zachariæ sacerdotis. De quo idem scripsit, quod eam de filiabus Aaron, hoc est, de tribu sacerdotum, habebat uxorem[3].

VI. Cum ergo Matthæus circa regis, Lucas circa sacerdotis personam gereret intentionem, utrique humanitatem Christi maxime commendarunt. Secundum hominem quippe Christus et rex et sacerdos effectus est, cui dedit Deus sedem David patris sui, ut regni ejus non esset finis[4], et esset ad interpellandum pro nobis mediator Dei et hominum homo Christus Jesus[5]. Non autem habuit tanquam breviatorem conjunctum Lucas, sicut Marcum Matthæus. Et hoc fortasse non sine aliquo sacramento, quia regum est non esse sine comitum obsequio: unde ille qui regiam personam Christi narrandam susceperat, habuit sibi tanquam comitem adjunctum, qui sua vestigia quodam modo sequeretur. Sacerdos autem quoniam in sancta sanctorum solus intrabat, propterea Lucas, cujus circa sacerdotium Christi erat intentio, non habuit tan-

[1] Psal. CIX, 4. — [2] 1 Reg. XXI, 4, et Matth. XII, 4. — [3] Luc. I, 5 et 36. — [4] Ibid. 32, 33. — [5] 1 Tim. II, 5.

quam socium subsequentem, qui suam narrationem quodam modo breviaret.

CAPUT IV.

Joannes ipsius Divinitatem exprimendam curavit.

VII. Tres tamen isti Evangelistæ in his rebus maxime diversati sunt, quas Christus per humanam carnem temporaliter gessit : porro autem Joannes ipsam maxime divinitatem Domini, qua Patri est æqualis, intendit, eamque præcipue suo Evangelio, quantum inter homines sufficere credidit, commendare curavit. Itaque longe a tribus istis superius fertur, ita ut hos videas quodam modo in terra cum Christo homine conversari; illum autem transcendisse nebulam, qua tegitur omnis terra, et pervenisse ad liquidum cœlum, unde acie mentis acutissima atque firmissima videret, « In principio Verbum Deum apud » Deum, per quem facta sunt omnia ; » et ipsum agnosceret carnem factum, ut habitaret in nobis [1] : quod acceperit carnem, non quod fuerit mutatus in carnem, nisi enim carnis assumptio servata incommutabili Divinitate facta esset, non diceretur : « Ego et Pater unum sumus [2] : » neque enim Pater et caro unum sunt. Et hoc de se ipso Domini testimonium solus idem Joannes commemoravit : et, « Qui me vidit, vidit et Patrem : » et, « Ego in Pa» tre, et Pater in me est [3] : » et, « Ut sint unum, sicut » et nos unum sumus [4] : » et, « Quæcumque Pater facit, » hæc eadem et Filius facit similiter [5] : » et si qua alia

[1] Joan. I, I, 3 et 14. — [2] Id. x, 30. — [3] Id. XIV, 9, 10. — [4] Id. XVII, 22. — [5] Id. v, 19.

sunt, quæ Christi divinitatem, in qua æqualis est Patri, recte intelligentibus intiment, pene solus Joannes in Evangelio suo posuit : tanquam qui de pectore ipsius Domini, super quod discumbere in ejus convivio solitus erat [1], secretum divinitatis ejus uberius et quodam modo familiarius biberit.

CAPUT V.

Virtutes duæ, circa contemplativam Joannes, circa activam Evangelistæ alii versantur.

VIII. Proinde cum duæ virtutes propositæ sint animæ humanæ, una activa, altera contemplativa; illa qua itur, ista qua pervenitur; illa qua laboratur, ut cor mundetur ad videndum Deum, ista qua vacatur et videtur Deus : illa est in præceptis exercendæ vitæ hujus temporalis, ista in doctrina vitæ illiús sempiternæ. Ac per hoc illa operatur, ista requiescit : quia illa est in purgatione peccatorum, ista in lumine purgatorum. Ac per hoc in hac vita mortali, illa est in opere bonæ conversationis : ista vero magis in fide, et apud perpaucos per speculum in ænigmate, et ex parte in aliqua visione incommutabilis veritatis [2]. Hæ duæ virtutes in duabus uxoribus Jacob figuratæ intelliguntur [3]. De quibus adversus Faustum Manichæum pro modulo meo, quantum illi operi sufficere videbatur, disserui [4]. Lia quippe interpretatur Laborans, Rachel autem Visum principium. Ex quo intelligi datur, si diligenter advertas, tres Evangelistas tem-

[1] Joan. XIII, 23. — [2] I Cor. XIII, 12. — [3] Gen. XXIX. 23 et 28. — [4] Lib. XXII, c. 52.

poralia facta Domini et dicta, quæ ad informandos mores vitæ præsentis maxime valerent, copiosius persecutos, circa illam activam virtutem fuisse versatos; Joannem vero facta Domini multo pauciora narrantem, dicta vero ejus, ea præsertim quæ Trinitatis unitatem et vitæ æternæ felicitatem insinuarent, diligentius et uberius conscribentem, in virtute contemplativa commendanda, suam intentionem prædicationemque tenuisse.

CAPUT VI.

Quatuor animalia ex Apocalypsi de quatuor Evangelistis alii aliis aptius intellexerunt.

IX. Unde mihi videntur, qui ex Apocalypsi illa quatuor animalia ad intelligendos quatuor Evangelistas interpretati sunt, probabilius aliquid attendisse illi, qui leonem in Matthæo, hominem in Marco, vitulum in Luca, aquilam in Joanne intellexerunt, quam illi qui hominem Matthæo, aquilam Marco, leonem Joanni tribuerunt. De principiis enim librorum quamdam conjecturam capere voluerunt, non de tota intentione Evangelistarum, quæ magis fuerat perscrutanda. Multo enim congruentius ille, qui regiam Christi personam maxime commendavit, per leonem significatus accipitur : unde et in Apocalypsi cum ipsa tribu regia leo commemoratus est, ubi dictum est : « Vicit Leo de tribu Juda [1]. » Secundum Matthæum enim et Magi narrantur venisse ab Oriente ad regem quærendum et adorandum, qui eis per stellam natus apparuit :

[1] Apoc. v, 5.

et ipse rex Herodes regem formidat infantem, atque ut eum possit occidere, tot parvulos necat[1]. Quod autem per vitulum Lucas significatus sit, propter maximam victimam sacerdotis, neutri dubitaverunt. Ibi enim a sacerdote Zacharia incipit sermo narrantis : ibi cognatio Mariæ et Elisabeth commemoratur[2] : ibi sacramenta primi sacerdotii in infante Christo impleta narrantur : et quæcumque alia possunt diligenter adverti, quibus appareat Lucas intentionem circa sacerdotis personam habuisse. Marcus ergo, qui neque stirpem regiam, neque sacerdotalem vel cognationem vel consecrationem narrare voluit[3], et tamen in eis versatus ostenditur quæ homo Christus operatus est, tantum hominis figura in illis quatuor animalibus significatus videtur. Hæc autem animalia tria sive leo, sive homo, sive vitulus, in terra gradiuntur : unde isti tres Evangelistæ in his maxime occupati sunt[4], quæ Christus in carne operatus est, et quæ præcepta mortalis vitæ exercendæ carnem portantibus tradidit. At vero Joannes super nubila infirmitatis humanæ velut aquila volat; et lucem incommutabilis veritatis acutissimis atque firmissimis oculis cordis intuetur.

[1] Matth. xi, 1 et 18. — [2] Luc. i, 5 et 30, et ii, 23. — [3] Marc. i. — [4] Vide Tract. xxxvi, in Joan.

CAPUT VII.

Causa suscepti operis de Evangelistarum consensu. — Occurritur iis qui dicunt Christum nihil scripsisse, Discipulos vero ejus Deum illum prædicando, mentitos fuisse.

X. Has Domini sanctas quadrigas, quibus per orbem vectus subigit populos leni suo jugo, et sarcinæ levi, quidam vel impia vanitate, vel imperita temeritate calumniis appetunt, ut eis veracis narrationis derogent fidem, per quos christiana religio disseminata per mundum, tanta fertilitate provenit, ut homines infideles jam inter se ipsos calumnias suas mussitare vix audeant, compressi fide gentium et omnium devotione populorum. Verumtamen quia nonnullos adhuc calumniosis disputationibus suis, vel retardant a fide ne credant, vel jam credentes, quantum potuerint, agitando perturbant; nonnulli autem fratres salva fide nosse desiderant quid talibus respondeant quæstionibus, vel ad profectum scientiæ suæ, vel ad illorum vaniloquia refellenda; inspirante atque adjuvante Domino Deo nostro, (quod utinam et ipsorum saluti prosit,) hoc opere demonstrare suscepimus errorem vel temeritatem eorum, qui contra Evangelii quatuor libros, quos Evangelistæ quatuor singulos conscripserunt, satis argutas criminationes se proferre arbitrantur: quod ut fiat, quam non sibi adversentur iidem scriptores quatuor, ostendendum est. Hoc enim solent quasi palmare suæ vanitatis objicere, quod ipsi Evangelistæ inter se ipsos dissentiant.

XI. Sed illud prius discutiendum est, quod solet nonnullos movere, cur ipse Dominus nihil scripserit, ut aliis de illo scribentibus necesse sit credere. Hoc enim dicunt illi vel maxime pagani, qui Dominum ipsum Jesum Christum culpare aut blasphemare non audent, eique tribuunt excellentissimam sapientiam, sed tamen tanquam homini: Discipulos vero ejus dicunt magistro suo amplius tribuisse quam erat, ut eum Filium Dei dicerent, et Verbum Dei per quod facta sunt omnia, et ipsum ac Deum Patrem unum esse: ac si qua similia sunt in apostolicis litteris, quibus eum cum Patre unum Deum colendum esse didicimus. Honorandum enim tanquam sapientissimum virum putant: colendum autem tanquam Deum negant.

XII. Cum ergo quærunt, quare ipse non scripserit, videntur parati fuisse hoc de illo credere; quod de se ipse scripsisset, non quod alii de illo pro suo arbitrio prædicassent. A quibus quæro, cur de quibusdam nobilissimis philosophis suis hoc crediderint, quod de illis eorum discipuli scriptum memoriæ reliquerunt, cum de se ipsi nihil scripsissent? Nam Pythagoras, quo in illa contemplativa virtute nihil tunc habuit Græcia clarius, non tantum de se, sed nec de ulla re aliquid scripsisse perhibetur. Socrates autem, quem rursus in activa, qua mores informantur, omnibus prætulerunt, ita ut testimonio quoque dei sui Apollinis omnium sapientissimum pronuntiatum esse non taceant, Æsopi fabulas pauculis versibus persecutus est, verba et numeros suos adhibens rebus alterius, usque adeo nihil scribere voluit, ut hoc se coactum imperio sui dæmonis fecisse dixerit, sicut nobilissimus discipulorum ejus Plato commemorat: in quo tamen opere maluit alienas quam suas exornare sententias. Quid igitur causæ est, cur de istis hoc credant, quod de illis discipuli eorum litteris commendarunt, et de Christo nolint cre-

dere quod ejus de illo Discipuli conscripserunt? præsertim cum ab eo cæteros homines sapientia superatos esse fateantur, quamvis eum fateri Deum nolint. An vero illi, quos isto multo inferiores fuisse non dubitant, veraces de se discipulos facere potuerunt, et iste non potuit? Quod si absurdissime dicitur, credant de illo quem sapientem fatentur, non quod ipsi volunt, sed quod apud eos legunt, qui ea quæ scripserunt, ab illo sapiente didicerunt.

CAPUT VIII.

Si fama narrante Christus creditur sapientissimus, cur majori fama prædicante non credatur Deus.

XIII. Deinde dicant, unde saltem quod sapientissimus fuerit, nosse vel audire potuerunt? Si fama disseminante, certior-ne de illo nuntia fama est, quam Discipuli ejus, quibus eum prædicantibus ipsa per totum mundum fama fragravit? Postremo famam præferant famæ, et ei famæ de illo credant quæ major est. Ea quippe fama, quæ de catholica Ecclesia, quam stupent toto orbe diffusam, mirabili claritate dispergitur, tenues istorum rumores incomparabiliter vincit : ea porro fama tam magna, tam celebris, ut eam timendo isti trepidas et tepidas contradictiunculas in sinu suo rodant, jam plus metuentes audiri, quam volentes credi, Filium Dei unigenitum et Deum prædicat Christum, per quem facta sunt omnia : si ergo famam eligunt testem, cur non hanc eligunt, quæ tanta claritate præfulget? si Scripturam, cur non Evangelicam, quæ tanta auctoritate præpollet? Nos certe hæc de diis

eorum credimus, quæ habet et scriptura eorum antiquior, et fama celebrior. Quæ si adoranda sunt, cur ea rident in theatris? Si autem ridenda sunt, plus ridendum est cum adorantur in templis. Restat ut ipsi velint testes esse de Christo, qui sibi auferunt meritum sciendi quid loquantur, loquendo quod nesciunt. Aut si aliquos libros se habere dicunt, quos eum scripsisse asserant, prodant eos nobis. Profecto enim utilissimi et saluberrimi sunt, quos, ut ipsi fatentur, vir sapientissimus scripsit. Si autem timent eos proferre, utique mali sunt : porro si mali sunt, non eos sapientissimus scripsit : sapientissimum autem Christum fatentur : non ergo Christus tale aliquid scripsit.

CAPUT IX.

Quidam fingunt Christum scripsisse libros de magicis.

XIV. Ita vero isti desipiunt, ut illis libris, quos eum scripsisse existimant, dicant contineri eas artes, quibus eum putant illa fecisse miracula, quorum fama ubique percrebuit : quod existimando se ipsos produnt quid diligant, et quid affectent. Quandoquidem Christum propterea sapientissimum putant fuisse, quia nescio quæ illicita noverat, quæ non solum disciplina christiana, sed etiam ipsa terrenæ reipublicæ administratio jure condemnat. Et certe qui tales Christi libros se legisse affirmant, cur ipsi nulla talia faciunt, qualia illum de libris talibus fecisse mirantur?

CAPUT X.

Eosdem libros Petro et Paulo inscriptos quidam delirant. — Pueri in Lectorum gradu.

XV. Quid quod etiam divino judicio sic errant quidam eorum, qui talia Christum scripsisse vel credunt, vel credi volunt, ut eosdem libros ad Petrum et Paulum dicant, tanquam epistolari titulo prænotatos. Et fieri potest, ut sive inimici nominis Christi, sive qui ejusmodi execrabilibus artibus de tam glorioso nomine pondus auctoritatis dare se posse putaverunt, talia sub Christi et Apostolorum nomine scripserint : in qua fallacissima audacia sic excæcati sunt, ut etiam a pueris, qui adhuc pueriliter in gradu Lectorum christianas litteras norunt, merito rideantur.

XVI. Cum enim vellent tale aliquid fingere Christum scripsisse ad Discipulos suos, cogitaverunt ad quos potissimum scribere potuisse facile crederetur, tanquam ad illos qui ei familiarius adhæsissent, quibus illud quasi secretum digne committeretur : et occurrit eis Petrus et Paulus, credo quod pluribus locis simul eos cum illo pictos viderent; quia merita Petri et Pauli etiam propter eumdem passionis diem celebrius solemniter Roma commendat. Sic omnino errare meruerunt, qui Christum et Apostolos ejus non in sanctis codicibus, sed in pictis parietibus quæsierunt : nec mirum si a pingentibus fingentes decepti sunt. Toto enim tempore, quo Christus in carne mortali cum suis Discipulis vixit, nondum erat Paulus discipulus ejus, quem post passionem suam, post res-

surrectionem, post ascensionem, post missum de cœlis Spiritum sanctum, post multorum Judæorum conversionem et mirabilem fidem, post lapidationem Stephani diaconi et martyris, cum adhuc Saulus appellaretur, et eos qui in Christum crediderant[1], graviter persequeretur, de cœlo vocavit, et suum Discipulum atque Apostolum fecit. Quomodo igitur potuit libros, quos antequam moreretur eum scripsisse putari volunt, ad discipulos, tanquam familiarissimos, Petrum et Paulum scribere, cum Paulus nondum fuerit discipulus ejus?

CAPUT XI.

In eos qui somniant Christum magica arte populos ad se convertisse.

XVII. Illud quoque attendant, qui magicis artibus tanta eum potuisse, et nomen suum ad populos in se convertendos arte ipsa consecrasse delirant, utrum potuerit magicis artibus tantos Prophetas divino Spiritu, antequam in terra nasceretur, implere, qui de illo talia futura prælocuti sunt, qualia jam præterita in Evangelio legimus, et qualia in orbe terrarum præsentia nunc videmus? Neque enim si magicis artibus fecit ut coleretur et mortuus, magus erat antequam natus: cui prophetando venturo gens una deputata est, cujus reipublicæ tota administratio prophetia esset illius regis venturi, et civitatem cœlestem ex omnibus gentibus condituri.

[1] Act. IX, 1-30.

CAPUT XII.

Judæorum Deus, illis subjugatis, ideo non fuit a Romanis receptus, quod is juberet se solum coli, simulacris deletis.

XVIII. Proinde illius Hebrææ gentis ad prophetandum Christum, sicut dixi, deputatæ nullus alius deus erat, nisi Deus unus, Deus verus, qui fecit cœlum et terram et omnia quæ in eis sunt : quo offenso sæpe suis hostibus subdebantur : nunc etiam pro gravissimo scelere occisi Christi, ex ipsa Jerosolyma, quod erat regni eorum caput, penitus eradicati, et romano imperio subjugati sunt. Solebant autem Romani deos gentium quas subjugabant, colendos propitiare, et eorum sacra suscipere. Hoc de Deo gentis Hebrææ, cum eam vel oppugnaverunt vel vicerunt, facere noluerunt. Credo quod videbant, si ejus Dei sacra reciperent, qui se solum, deletis etiam simulacris, coli juberet, dimittenda esse omnia quæ prius colenda susceperant, quorum religionibus imperium suum crevisse arbitrabantur. In quo eos plurimum fallacia dæmonum decipiebat : nam utique intelligere debebant, occulta Dei veri voluntate, penes quem rerum summa potestas est, sibi datum et auctum regnum, non illorum deorum favore, qui si aliquid in hac re potestatis habuissent, suos potius protexissent, ne a Romanis superarentur, aut ipsos eis Romanos edomitos subjugassent.

XIX. Neque enim possunt dicere pietatem ac mores suos a diis gentium, quas vicerunt, dilectos et electos. Nunquam hoc dicent, si primordia sua recolant, facino-

rosorum asylum et Romuli fratricidium. Neque enim quando asylum constituerunt Remus et Romulus, ut quisquis cujuslibet sceleris reus eo confugisset, inultum haberet commissum, præcepta pœnitentiæ dederunt ad sanandas animas miserorum : ac non potius collectam timentium manum contra suas civitates, quarum leges timebant, mercede impunitatis armarunt : aut quando Romulus fratrem, qui nihil in eum mali perpetrarat, occidit, justitiam vindicandi, ac non principatum dominandi cogitavit. Ita-ne istos mores dilexerunt dii, hostes suarum civitatum favendo hostibus earum? Quin potius nec illas deserendo presserunt, nec ad istos transeundo eos aliquid adjuverunt; quia non habent in potestate regnum dare et auferre : sed Deus unus et verus hoc agit occulto judicio, non continuo beatos facturus, quibus terrenum regnum dederit ; nec continuo miseros quibus ademerit ; sed beatos vel miseros propter aliud et aliunde faciens, temporalia regna atque terrena quibus voluerit, et quandiu voluerit, secundum prædestinatum ordinem sæculorum, vel sinendo vel donando distribuit.

CAPUT XIII.

Judæos cur Deus passus est subjugari.

XX. Unde nec illud possunt dicere : Cur ego Deus Hebræorum, quem summum et verum Deum dicitis, non solum eis Romanos non subjugavit, sed nec ipsos Hebræos, ne a Romanis subjugarentur adjuvit? Præcesserunt enim manifesta peccata eorum, propter quæ illis hoc eventurum Prophetæ tanto ante prædixerunt; et

maxime quia impio furore Christum occiderunt, in quo peccato aliorum occultorum peccatorum meritis excæcati sunt : et quod illius passio esset gentibus profutura, eadem prophetica contestatione prædictum est. Nec alia re magis claruit, illius gentis regnum et templum et sacerdotium et sacrificium et unctionem illam mysticam, quod χρῖσμα græce dicitur, unde Christi nomen elucet, et propter quam reges suos Christos ipsa gens appellabat, non fuisse nisi prænuntiando Christo deputata, quam quod occisi Christi resurrectio posteaquam cœpit credentibus gentibus prædicari, illa omnia cessaverunt, nescientibus Romanis per quorum victoriam, nescientibus Judæis per quorum subjugationem factum est, ut illa cessarent.

CAPUT XIV.

Deus Hebræorum victis illis se victum non esse ostendit idolorum eversione et gentium omnium ad ipsius cultum conversione.

XXI. Rem sane mirabilem non advertunt pauci Pagani, qui remanserunt, Deum Hebræorum offensum a victis, nec receptum a victoribus, nunc prædicari et coli ab omnibus gentibus. Ipse est enim Deus Israël, de quo tanto ante Propheta plebem Dei sic allocutus est: « Et qui eruit » te, Deus Israël universæ terræ vocabitur [1]. » Hoc factum est per nomen Christi venientis ad homines ex semine ipsius Israël, qui nepos fuit Abrahæ, a quo gens cœpit Hebræorum : nam et ipsi Israël dictum est : « In » semine tuo benedicentur omnes tribus terræ [2]. » Hinc

[1] Isaï. LIV, 5. — [2] Gen. XXVIII, 14.

ostenditur Deus Israël, Deus unus qui fecit cœlum et terram, et res humanas juste ac misericorditer curat, ita ut nec præcludat justitia misericordiam, nec impediat misericordia justitiam, quod non ipse sit victus in hebræo populo suo, quia regnum sacerdotiumque ejus Romanis expugnandum delendumque permisit : quandoquidem per Christi Evangelium veri regis et sacerdotis, quod illo regno et sacerdotio futurum præfiguravit, nunc ipse Deus Israël ubique delet idola gentium : quæ utique ne delerentur, recipere sacra ejus Romani noluerunt, sicut receperunt deorum aliarum gentium, quas vicerunt. Ita et regnum sacerdotiumque propheticæ gentis abstulit, quia jam qui per eam promittebatur, advenerat : et romanum imperium, a quo gens illa victa est, per Christum regem suo nomini subjugavit, atque ad evertenda idola, propter quorum honorem sacra ejus recepta non erant, christianæ fidei robore ac devotione convertit.

XXII. Puto quia hæc de se futura, ut per tot Prophetas, et per cujusdam etiam gentis regnum ac sacerdotium prænuntiarentur, non magicis artibus fecit Christus, antequam esset in hominibus natus. Nam et illius jam deleti regni populus ubique dispersus mirabili Dei providentia, quamvis sine ulla unctione regis sacerdotisque remanserit, in quo chrismate Christi nomen apparet, tenet tamen reliquias quarumdam observationum suarum : Romana autem sacra illa de idolorum cultu nec victus ac subjugatus accepit, ut libros propheticos ad testimonium gerat Christi, ac sic de inimicorum codicibus probetur veritas prophetati Christi. Quid ergo miseri adhuc Christum male laudando se ipsos indicant? Si aliqua magica sub ejus nomine scripta sunt, cum vehementer his artibus Christi doctrina inimica sit ; hinc potius intelligant quantum sit illud nomen, quo addito etiam illi qui contra ejus præ-

cepta vivunt, suas nefarias artes honorare conantur. Sicut enim diversis hominum erroribus multi etiam varias hæreses adversus veritatem sub ejus nomine condiderunt : ita sentiunt etiam inimici Christi, ad suadendum quod proferunt contra doctrinam Christi, nullum sibi esse pondus auctoritatis, si non habeat nomen Christi.

CAPUT XV.

Pagani Christum laudare compulsi, in ejus Discipulos contumeliosi.

XXIII. Quid quod isti vani Christi laudatores et christianæ religionis obliqui obtrectatores propterea non audent blasphemare Christum, quia quidam philosophi eorum, sicut in libris suis Porphyrius Siculus prodidit, consuluerunt deos suos quid de Christo responderint, illi autem oraculis suis Christum laudare compulsi sunt. Nec mirum, cum et in Evangelio legamus eum dæmones fuisse confessos[1] : scriptum est autem in Prophetis nostris, « Quoniam dii gentium dæmonia[2]. » Ac per hoc isti ne contra deorum suorum responsa conentur, continent blasphemias a Christo, et eas in Discipulos ejus effundunt : mihi autem videtur, quod illi dii gentium, quos philosophi Paganorum consulere potuerunt, etiamsi de Discipulis Christi interrogarentur, ipsos quoque laudare cogerentur.

[1] Luc. IV, 41. — [2] Psal. XCV, 5.

CAPUT XVI.

Apostoli de subvertendis idolis nihil a Christo vel a Prophetis diversum docuerunt.

XXIV. Verumtamen isti ita disputant, quod hæc eversio templorum, et damnatio sacrificiorum, et confractio simulacrorum non per doctrinam Christi fiat, sed per Discipulorum ejus quos aliud, quam ab illo didicerunt, docuisse contendunt, ita volentes christianam fidem, Christum honorantes laudantesque convellere: quia utique per Discipulos Christi et facta et dicta Christi annuntiata sunt, quibus constat religio christiana, adhuc istis jam paucissimis, nec jam oppugnantibus, sed tamen adhuc mussitantibus inimica. Sed si nolunt credere Christum talia docuisse, Prophetas legant, qui non solum superstitiones idolorum everti præceperunt, verumetiam christianis temporibus hanc eversionem futuram prædixerunt. Qui si fefellerunt, cur tanta manifestatione completur? si verum dixerunt, cur tantæ Divinitati resistitur.

CAPUT XVII.

In Romanos qui Deum Israël solum rejecerunt.

XXV. Verumtamen diligentius ab istis quærendum est, quemnam putent esse Deum Israël, cur eum colendum non receperint, sicut aliarum gentium deos, quas Roma-

num subegit imperium; præsertim cum eorum sententia sit, omnes deos colendos esse sapienti? Cur ergo a numero cæterorum iste rejectus est? Si plurimum valet, cur ab eis solus non colitur? si parum aut nihil valet, cur contritis eorum simulacris ab omnibus gentibus solus pene jam colitur? Nunquam hujus quæstionis vinculo eximi poterunt, qui cum majores et minores deos colant, quos deos putant, hunc Deum non colunt, qui prævaluit omnibus quos colunt. Si enim magnæ virtutis est, cur existimatus est improbandus? si parvæ nulliusve virtutis est, cur tantum potuit improbatus? Si bonus est, cur a cæteris bonis solus separatur? si malus est, cur a tot bonis unus non superatur? Si verax est, cur ejus præcepta respuuntur? si mendax est, cur ejus prædicta complentur?

CAPUT XVIII.

Hebræorum Deus a Romanis non receptus : quia se solum coli voluerit.

XXVI. Postremo quod volunt de illo sentiant. Numquid Romani etiam malos deos colendos non putant, qui Pallori et Febri fana fecerunt? Qui et ἀγαθοὺς dæmonas invitandos, et κακοὺς dæmonas placandos monent? Quodlibet ergo de illo existiment, cur eum solum sibi nec advocandum nec propitiandum esse duxerunt? Quis est Deus iste vel ita ignotus, ut in tam multis diis solus adhuc non inveniatur; aut ita notus, ut a tam multis hominibus jam solus colatur? Nihil ergo restat ut dicant cur hujus Dei sacra recipere noluerint, nisi quia solum se coli voluerit, illos autem

deos gentium, quos isti jam colebant, coli prohibuerit. Sed hoc ipsum magis ab eis requirendum est, quemnam vel qualem putent esse istum Deum, qui noluerit coli deos alios, quibus isti templa et simulacra fecerunt; tantumque potuerit, ut plus valeret ejus voluntas ad eorum simulacra evertenda, quam illorum ad ejus sacra non recipienda? Certe sententia illius eorum philosophi proditur, quem sapientissimum omnium hominum etiam oraculo fuisse firmarunt. Socratis enim sententia est, unumquemque deum sic coli oportere, quomodo se ipse colendum esse præceperit. Proinde istis summa necessitas facta est non colendi Deum Hebræorum; quia si alio modo eum colere vellent, quam se colendum ipse dixisset, non utique illum colerent, sed quod ipsi finxissent : si autem illo modo vellent, quo ipse diceret, alios sibi colendos non esse cernebant, quos ille coli prohibebat. Ac per hoc respuerunt unius veri Dei cultum, ne multos falsos offenderent; magis arbitrantes sibi obfuturam fuisse istorum iracundiam, quam illius benevolentiam profuturam.

CAPUT XIX.

Hunc esse verum Deum.

XXVII. Sed fuerit ista vana necessitas, et ridenda timiditas : nunc quærimus quid de isto Deo sentiant homines, quibus placet omnes deos colendos esse. Si enim iste colendus non est, quomodo coluntur omnes, cum iste non colitur? si autem colendus est, non omnes colendi sunt : quia nisi solus colatur, iste non colitur. An forte dicturi sunt istum non esse Deum, cum illos deos dicant,

qui, sicut nos credimus, nihil possunt, nisi quod illius judicio permittuntur; non ut alicui prosint, sed ut nec lædere valeant, nisi eos quos ita lædendos esse ille judicat, qui omnia potest? Sicut autem ipsi coguntur fateri, minora certe quam ille potuerunt. Si enim dii sunt, quorum vates consulti ab hominibus, ut non dicam fefellerunt, proxima tamen privatis negotiis responderunt; quomodo non est Deus, cujus vates non solum ea quæ ad tempus consulebantur congrue responderunt, verumetiam unde non consulebantur de universo genere humano, atque omnibus gentibus ea tanto ante prædixerunt, quæ nunc et legimus et videmus? Si Deum dicunt, quo impleta Sibylla fata cecinit Romanorum; quomodo non est Deus, qui et Romanos et omnes nationes in se unum Deum per Christi Evangelium credituras, et omnia patrum suorum simulacra eversuras, sicut prænuntiavit, exhibuit? Postremo si illos deos dicunt, qui nunquam ausi sunt per vates suos contra istum Deum aliquid dicere; quomodo non est Deus, qui per vates suos istorum simulacra non solum everti jussit, verumetiam in omnibus gentibus eversum iri prædixit ab eis, qui illis desertis se unum colere juberentur, et jussi famularentur?

CAPUT XX.

Contra Deum Hebræorum nihil a Paganorum vatibus prædictum reperitur.

XXVIII. Aut legant si possunt, vel aliquam Sibyllarum, vel quemlibet aliorum vatum suorum prædixisse hoc

futurum, ut Deus Hebræorum Deus Israël ab omnibus gentibus coleretur; et quod eum cultores aliorum deorum recte antea respuissent; futuras etiam litteras Prophetarum ejus in auctoritate ita sublimi, ut his obtemperans etiam imperium Romanorum juberet deleri simulacra; monuisse etiam ne talibus præceptis obtemperaretur : legant ista, si possunt, ex aliquibus libris vatum suorum. Omitto enim dicere, quod ea quæ in illorum libris leguntur, pro nostra, hoc est, christiana religione testimonium dicunt, quod a sanctis Angelis, et ab ipsis nostris Prophetis audire potuerunt : sicut et præsentem in carne Christum etiam dæmonia coacta sunt confiteri [1]. Sed hæc omitto, quæ cum proferimus, a nostris ficta esse contendunt : ipsi omnino, ipsi urgendi sunt, ut proferant a vatibus deorum suorum contra Deum Hebræorum aliquid prophetatum ; sicut nos tot et tanta de libris Prophetarum nostrorum contra deos eorum et jussa observamus, et prædicta recitamus, et facta monstramus. Quæ illi jam perpauci qui remanserunt, malunt dolere completa, quam illum Deum agnoscere, qui potuit prænuntiare complenda : cum in suis diis falsis, quæ sunt vera dæmonia, nihil aliud pro magno appetant, quam cum aliquid eorum responsis sibi futurum esse didicerint.

[1] Marc. I, 34, et Luc. IV, 41.

CAPUT XXI.

Hic solus Deus colendus qui cum alios coli prohibeat, coli non prohibetur ab aliis.

XXIX. Quæ cum ita sint, cur non potius miseri intelligunt illum esse Deum verum, quem sic vident a suorum deorum societate sejunctum, ut quem Deum fateri coguntur, qui omnes deos colendos esse profitentur, cum cæteris colere non sinantur? Cum ergo simul coli non possint, cur non ille eligitur, qui istos coli vetat, relictis istis qui illum coli non vetant? Aut si vetant, legatur. Quid enim magis populis eorum in templis eorum debuit recitari, ubi nihil unquam tale personuit? Et utique prohibitio tam multorum contra unum, quam unius contra tam multos, notior et potentior esse deberet. Nam si hujus Dei cultus est impius, inutiles sunt dii, qui homines ab impietate non prohibent : si vero pius est hujus cultus, quoniam in illo præcipitur ne isti colantur, impius est cultus eorum. Si autem tam diffidenter istum coli prohibent, ut plus audiri timeant, quam prohibere audeant ; hoc ipso quis non sapiat, quis non sentiat illum esse potius eligendum, qui istos coli tam publice prohibet, qui eorum simulacra everti jussit, prædixit, evertit, quam istos, quos ut ille non colatur, jussisse nescimus, prædixisse non legimus, valuisse aliquid non videmus? Rogo respondeant quis est Deus iste, qui omnes deos gentium sic persequitur, qui omnia eorum sacra sic prodit, sic extinguit?

CAPUT XXII.

Opinio gentium de Deo nostro.

XXX. Quid interrogem homines, qui evanuerunt cogitando quis iste sit? Alii dicunt, Saturnus est : credo propter sabbati sanctificationem, quia isti eum diem Saturno tribuerunt. Varro autem ipsorum, quo doctiorem apud se neminem inveniunt, Deum Judæorum Jovem putavit, nihil interesse censens quo nomine nuncupetur, dum eadem res intelligatur : credo illius summitate deterritus. Nam quia nihil superius solent colere Romani quam Jovem, quod Capitolium eorum satis aperteque testatur, eumque regem omnium deorum arbitrantur; cum animadverteret Judæos summum Deum colere, nihil aliud potuit suspicari quam Jovem. Sed sive qui Saturnum, sive qui Jovem Deum Judæorum putant, dicant quando Saturnus prohibere ausus est coli alterum Deum; nec ipsum Jovem, qui eum regno expulisse perhibetur, patrem filius? Qui si tanquam potentior et victor placuit cultoribus suis, Saturnum victum expulsumque non colant. Sed neque istum coli Jovis prohibuit; et quem vincere potuit, deum tamen esse permisit.

CAPUT XXIII.

De Jove et Saturno quid nugati sint Pagani.

XXXI. Istæ, inquiunt, fabulæ sunt aut interpretandæ a sapientibus, aut ridendæ : nos autem Jovem colimus, de quo ait Maro, *Jovis omnia plena*[1], id est, omnia vivificantem spiritum. Merito ergo et Varro Jovem opinatus est coli a Judæis, quia dicit per Prophetam « Cœlum et » terram ego impleo[2]. » Quid illud quod idem Poëta dicit æthera, quomodo accipiunt? Sic enim ait :

> Tum pater omnipotens fœcundis imbribus æther,
> Conjugis in gremium lætæ descendit[3].

Ætherem quippe non spiritum, sed corpus esse dicunt sublime, quo cœlum super aërem distenditur. An Poëtæ conceditur nunc secundum Platonicos, ut non corpus sed spiritus, nunc secundum Stoïcos loqui, ut corpus sit Deus? Quid igitur in Capitolio colunt? Si spiritum, si denique ipsum cœlum corporeum, quid illic facit scutum illud Jovis, quod appellant Ægida? Nempe origo nominis hujus ita redditur : quia Jovem a matre occultatum capra nutrivit : an et hoc Poëtæ mentiuntur? Numquid et Capitolia Romanorum, opera sunt Poëtarum? Quid sibi autem vult ista non poëtica, sed plane mimica varietas, deos secundum philosophos in libris quærere, secundum Poëtas in templis adorare?

XXXII. Sed numquid etiam ille Euhemerus poëta fuit, qui et ipsum Jovem et Saturnum patrem ejus, et Pluto-

[1] Eclog. III, 60. — [2] Jerem. XXIII, 24. — [3] Georg. II, 324 et 325.

nem atque Neptunum fratres ejus, ita planissime homines fuisse prodit, ut eorum cultores gratias magis Poëtis agere debeant, quia non ad eos dehonestandos, sed potius ad exornandos multa finxerunt? quamvis et ipsum Euhemerum ab Ennio poëta in latinam linguam esse conversum Cicero commemoret [1]. Numquid et ipse Cicero poëta fuit, qui eum, cum quo in Tusculanis disputat, tanquam secretorum conscium admonet dicens, *Si vero scrutari vetera, et ex eis quæ scriptores Græciæ prodiderunt, eruere coner, ipsi illi majorum gentium dii qui habentur hinc a nobis profecti in cœlum reperientur. Quære quorum demonstrentur sepulcra in Græcia : reminiscere, quoniam es initiatus, quæ tradantur mysteriis : tum denique quam hoc late pateat intelliges* [2]. Hic certe istorum deos homines fuisse satis confitetur, in cœlum autem pervenisse benevole suspicatur : quanquam et hunc honorem opinionis ab hominibus eis esse delatum, non dubitavit publice dicere, cum de Romulo loqueretur. *Qui hanc urbem, inquit, condidit, Romulum ad deos immortales benevolentia famaque sustulimus* [3]. Quid igitur mirum est, si hoc fecerunt antiquiores homines de Jove et Saturno et cæteris, quod Romani de Romulo, quod denique jam recentioribus temporibus etiam de Cæsare facere voluerunt? Quibus et Virgilius adulationem carminis addidit, dicens :

> Ecce Dionæi processit Cæsaris astrum [4].

Videant ergo ne forte historica veritas sepulcra falsorum deorum ostendat in terra : vanitas autem poëtica stellas eorum non figat, sed fingat in cœlo. Neque enim revera stella illa Jovis est, aut illa Saturni : sed post eorum mortem

[1] Cic. lib. I, de Natura Deorum. — [2] Id. Tuscul. I. — [3] Id. in Catilin. Orat. III. — [4] Eclog. IX, 47.

sideribus ab initio mundi conditis hæc nomina imposuerunt homines, qui illos mortuos quasi deos habere voluerunt. De quibus quid tantum mali castitas, aut quid tantum boni voluptas commeruit, ut inter astra, quæ cum sole et luna circumeunt, Venus habeat stellam, et Minerva non habeat?

XXXIII. Sed fuerit et Cicero Academicus incertior quam Poëtæ, qui sepulcra deorum commemorare ausus est, litterisque mandare: quamvis hoc non ex opinione propria præsumpserit, sed ex ipsorum sacrorum traditione commemoraverit. Numquid et Varro vel tanquam Poëta fingit, vel tanquam Academicus dubie ponit, quod dicit talium deorum sacra ex cujusque eorum vita vel morte, qua inter homines vixerunt vel obierunt, esse composita? Numquid et Leon ille sacerdos Ægyptius, Poëta vel Academicus fuit, qui Macedoni Alexandro, diversam quidem a Græcorum opinione istorum deorum originem, verumtamen ita prodit, ut eos homines fuisse declaret.

XXXIV. Sed quid ad nos? Dicant se Jovem, non hominem mortuum colere, nec homini mortuo Capitolium dedicasse, sed spiritui vivificanti omnia, quo mundus impletur, et scutum ejus in honorem nutricis ejus factum de pelle caprina, interpretentur ut volunt. Quid dicunt de Saturno? quem Saturnum colunt? Nonne ille est, qui primus ab Olympo venit,

> Arma Jovis fugiens, et regnis exul ademptis,
> Qui genus indocile et dispersum montibus altis
> Composuit, legesque dedit, Latiumque vocari
> Maluit, his quoniam latuisset tutus in oris [1]?

Nonne ipsum ejus simulacrum, quod cooperto capite fingitur, quasi latentem indicat? Nonne ipse Italis ostendit agriculturam, quod falce demonstrat? Non, inquiunt:

[1] Æneid. VIII, 320-323.

nam videris si fuit ille homo et rex quidam, de quo ista narrantur : nos tamen Saturnum interpretamur universum tempus, quod græcum etiam vocabulum ejus ostendit : vocatur enim κρόνος, quod aspiratione addita, etiam temporis nomen est : unde et latine Saturnus appellatur, quasi saturetur annis. Quid jam cum istis agendum sit, nescio, qui conantes in melius interpretari nomina et simulacra deorum suorum, fatentur majorem deum suum et patrem cæterorum tempus esse? Quid enim aliud indicant, quam omnes deos suos temporales esse, quorum patrem ipsum tempus constituunt?

XXXV. Erubuerunt hinc philosophi eorum recentiores Platonici, qui jam christianis temporibus fuerunt; et Saturnum aliter interpretari conati sunt, dicentes appellatum κρόνον velut a satietate intellectus, eo quod græce satietas κόρος, intellectus autem sive mens νοῦς dicitur : cui videtur suffragari et latinum nomen, quasi ex prima latina parte et græca posteriore compositnm, ut diceretur Saturnus tanquam satur esset νοῦς. Viderunt enim quam esset absurdum, si filius temporis Jupiter haberetur, quem deum æternum vel putabant vel putari volebant. At vero secundum istam novellam interpretationem, quam veteres eorum si habuissent, mirum si Ciceronem Varronemque latuisset, Saturni filium Jovem dicunt, tanquam ab illa summa mente profluentem spiritum, quem volunt esse velut animam mundi hujus, omnia cœlestia et terrena corpora implentem. Unde illud Maronis est, quod paulo ante commemoravi, *Jovis omnia plena*[1]. Numquid non, si possent isti, sicut ipsam interpretationem, ita etiam superstitionem hominum commutarent, et aut nulla simulacra, aut certe Saturno potius quam Jovi Capitolia constituerent? Neque enim ullam animam rationalem sa-

[1] Eclog. III, 60.

pientem fieri disputant, nisi participatione summæ illius incommutabilisque sapientiæ, non solum cujusquam hominis animam, sed ipsius etiam mundi, quam dicunt Jovem. Nos vero, esse quamdam summam Dei sapientiam, cujus participatione fit sapiens quæcumque anima fit vere sapiens, non tantum concedimus, verumetiam maxime prædicamus. Utrum autem universa ista corporalis moles, quæ mundus appellatur, habeat quamdam animam, vel quasi animam suam, id est, rationalem vitam, qua ita regatur sicut unumquodque animal, magna atque abdita quæstio est : nec affirmari debet ista opinio, nisi comperta quod vera sit ; nec refelli, nisi comperta quod falsa sit. Quid autem hoc ad hominem, etiamsi semper eum lateat ? quandoquidem nulla anima fit sapiens vel beata ex alia quacumque anima, sed ex illa sola summa atque incommutabili Dei sapientia.

XXXVI. Romani tamen, qui non Saturno, sed Jovi Capitolium condiderunt ; vel aliæ nationes, quæ Jovem præcipue supra cæteros deos colendum esse putaverunt, non hoc quod isti senserunt : qui secundum istam suam novam opinionem, et summas arces, si quidquam in his rebus potestatis habuissent, Saturno potius dedicarent ; et Mathematicos vel Genethliacos maxime delerent, qui Saturnum, quem sapientum effectorem isti dicerent, maleficum deum inter alia sidera constituerunt. Quæ opinio tantum contra illos in animis humanis prævaluit, ut nec nominare illum velint, senem potius quam Saturnum appellantes : tam timida superstitione, ut jam Carthaginenses pene vico suo nomen mutaverint, Vicum senis crebrius, quam Vicum Saturni appellantes.

CAPUT XXIV.

Non omnes Deos colunt, qui Deum Israël rejiciunt; nec eum colunt qui alios colunt.

XXXVII. Notum est ergo, quid colere convincantur, et quid colorare conentur adoratores simulacrorum. Verum et ab istis novitiis Saturni interpretatoribus requirendum est, quid de Deo sentiant Hebræorum. Etiam ipsis enim placuit omnes deos cum gentibus colere, cum eos superbos puderet pro peccatorum suorum remissione humiliari sub Christo. Quid ergo sentiunt de Deo Israël? Quem si non colunt, non omnes deos colunt : si autem colunt, non colunt sicut se coli jussit, quia et alios colunt, quos coli ille prohibuit. Per eos enim vates ista prohibuit, per quos hæc ipsa quæ nunc a Christianis eorum simulacra patiuntur, futura prædixit. Sive enim Angeli ad illos Prophetas missi sint, qui eis Deum omnium creatorem unum verum Deum, cui universa subjecta sunt, et per sensibilium rerum congruam speciem figurate ostenderent, et quemadmodum se coli præciperet, indicarent; sive aliquorum in eis mentes per Spiritum sanctum ita sublimatæ sint, ut eo visu ea viderent, quo et ipsi Angeli vident : constat tamen eos illi Deo servisse, qui alios deos coli prohibuit : servisse autem fide pietatis in regno et sacerdotio reipublicæ suæ, et Christum venturum verum regem ac sacerdotem significantibus sacris.

CAPUT XXV.

Dii falsi alios coli secum non prohibent. — Deum Israël esse Deum verum convincitur ex operibus ejus et prædictis et impletis.

XXXVIII. Porro autem in diis gentium, (quos isti dum colere volunt, illum qui cum istis coli non potest, colere nolunt,) dicant quid causæ est, ut nullus eorum inveniatur qui alterum coli prohibeat, cum eos in diversis officiis muneribusque constituant, et rebus ad quemque proprie pertinentibus præsides esse velint. Si enim Jupiter non prohibet Saturnum coli, quia non est ille homo, qui illum hominem patrem de regno expulit, sed aut cœli corpus, aut spiritus implens cœlum et terram ; et ideo non potest prohibere coli mentem supernam, ex qua dicitur emanasse : si ea ratione nec Saturnus Jovem coli prohibet, quia non ab eo rebellante superatus est, sicut ille a Jove nescio quo, cujus arma fugiens venit in Italiam ; sed favet prima mens animæ a se genitæ : saltem Vulcanus prohiberet coli Martem uxoris adulterum, Hercules Junonem persecutricem suam. Quæ ista inter eos est tam fœda consensio, ut nec Diana virgo casta coli prohibeat, non dicam Venerem, sed Priapum ? Nam si unus homo et venator et agricola esse voluerit, servus erit amborum : quibus tamen vel vicina templa fabricare erubescit. Sed interpretentur Dianam virtutem quam volunt, interpretentur et Priapum fœcunditatis deum, ita sane ut in fœtandis fœminis pudeat Junonem talem habere adjutorem. Dicant quod placet, interpretentur quod sapiunt ; dum

tamen omnia eorum argumenta perturbet Deus Israël. Qui cum illos omnes coli prohibuerit, et a nullo eorum coli prohibitus sit, eorumque simulacris et sacris eversionem præceperit, prædixerit, fecerit; satis ostendit illos falsos atque fallaces, et se esse verum, ac veracem Deum.

XXXIX. Istos autem jam paucos deorum multorum falsorumque cultores, quis non miretur nolle obtemperare illi, de quo cum ab eis quæritur, quisnam sit Deus, quodlibet opinando respondent, Deum tamen esse negare non audent? quia si negent, operibus ejus et prædictis atque completis facillime convincuntur. Neque enim ea dico, quæ liberum sibi putant esse non credere, quia ipse in principio fecit cœlum et terram, et omnia quæ in eis sunt[1]. Neque illa nimis antiqua, quod Enoch transtulit[2], quod impios diluvio delevit, quod Noë justum domumque ejus per lignum inde liberavit[3]. Ab Abraham in hominibus facta ejus exordior. Huic enim facta est per angelicum oraculum manifesta promissio, quam nunc videmus impleri. Huic quippe dictum est : « In semine » tuo benedicentur omnes gentes[4] : » ex cujus semine populus Israël, unde virgo Maria quæ peperit Christum, in quo benedici omnes gentes audeant jam negare si possunt. Hæc promissio facta est etiam ad Isaac filium Abrahæ[5]. Hæc et ad Jacob nepotem Abrahæ, qui etiam Israël appellatus est[6], ex quo universus ille populus et propagatus et nominatus est, ut hujus populi Deus appellaretur Deus Israël : non quod ipse non sit Deus omnium gentium, sive nescientium, sive jam scientium ; sed quia in isto populo voluit manifestius apparere virtutem promissorum suorum. Ille enim populus primo in Ægypto multiplicatus, et de illa servitute per Moysen in multis signis portentis-

[1] Gen. I, I. — [2] Id. V, 24. — [3] Id. VII, 10. — [4] Id. XXII, 18. — [5] Id. XXVI, 4. — [6] Id. XXVIII, 14.

que liberatus, debellatis plurimis gentibus, terram etiam promissionis accepit, in qua regnavit per reges suos de tribu Juda exortos[1]. Qui Judas unus fuit ex duodecim filiis Israël nepotis Abrahæ; atque inde Judæi cognominati, multa ipso Deo adjuvante fecerunt, multa pro peccatis suis ipso flagellante perpessi sunt, donec veniret semen cui promissum est, in quo benedicerentur omnes gentes, et patrum suorum simulacra sponte confringerent.

CAPUT XXVI.

Idololatria per Christi nomen et Christianorum fidem juxta prophetias eversa.

XL. Neque enim temporibus christianis, sed tanto ante prædictum est, quod per Christianos impletur. Ipsi Judæi qui remanserunt inimici nominis Christi, de quorum etiam futura perfidia in illis propheticis Litteris tacitum non est, ipsi habent et legunt Prophetam dicentem : « Domine Deus meus et refugium meum in die malorum, » ad te gentes venient ab extremo terræ, et dicent: Vere » mendacia coluerunt patres nostri simulacra, et non est » in illis utilitas[2]. » Ecce nunc fit, ecce nunc gentes ab extremo terræ veniunt ad Christum ista dicentes, et simulacra frangentes. Et hoc enim magnum est, quod Deus præstitit Ecclesiæ suæ ubique diffusæ, ut gens Judæa merito debellata et dispersa per terras; ne a nobis hæc composita putarentur, codices prophetiarum nostrarum ubique portaret et inimica fidei nostræ, testis fieret veritatis nostræ. Quomodo ergo Discipuli Christi docue-

[1] Exod. I, 7, etc. — [2] Jerem. VI, 19.

runt quod a Christo non didicerunt, sicut stulti desipiendo jactitant, ut deorum gentilium et simulacrorum superstitio deleretur? Numquid et illas prophetias quæ nunc leguntur in codicibus inimicorum Christi, possunt dici finxisse Discipuli Christi?

XLI. Quis enim hæc evertit, nisi Deus Israël? Ipsi enim populo dictum est per divinas voces factas ad Moysen: « Audi Israël, Dominus Deus tuus Deus unus est[1]. Non » facies tibi idolum, neque cujusquam similitudinem, » neque in cœlo sursum, neque in terra deorsum[2]. » Ut autem etiam evertat ista, ubi potestatem acceperit, sic ei præcipitur. « Non adorabis deos illorum, sed neque ser» vies eis : non facies secundum opera ipsorum, sed de» ponendo depones, et confringendo confringes simula» cra eorum[3]. » Quis autem dicat Christum atque Christianos non pertinere ad Israël, cum Israël nepos fuerit Abrahæ; cui primo, et deinde Isaac filio ejus, et deinde ipsi Israël nepoti ejus dictum est, quod jam commemoravi : « In semine tuo benedicentur omnes gen» tes[4]? » Quod fieri jam videmus in Christo, cum inde exorta sit illa Virgo, de qua Propheta populi Israël et Dei Israël cecinit, dicens : « Ecce virgo concipiet et pariet » filium, et vocabunt nomen ejus Emmanuel. Interpre» tatur autem Emmanuel, Nobiscum Deus[5]. » Deus ergo Israël qui prohibuit alios deos coli, qui prohibuit idola fabricari, qui præcepit everti, qui per Prophetam prædixit gentes ab extremo terræ dicturas : « Vere mendacia » coluerunt patres nostri simulacra, in quibus non est » utilitas[6] : » ipse per Christi nomen et Christianorum fidem istarum omnium superstitionum eversionem jussit,

[1] Deut. vi, 4. — [2] Exod. xx, 4, et Deut. v, 8. — [3] Exod. xxiii, 24. — [4] Gen. xxii, 18, xxvi, 4, et xxviii, 14. — [5] Isaï. vii, 14, et Matth. i, 23. — [6] Jer. xvi, 19.

promisit, exhibuit. Frustra ergo miseri, quia blasphemare Christum etiam a diis suis, hoc est, a dæmonibus nomen Christi metuentibus prohibiti sunt, volunt ab eo docrinam istam facere alienam, qua Christiani contra idola disputant, easque omnes falsas religiones ubi potuerint eradicant.

CAPUT XXVII.

Urget idololatrarum reliquias, ut demum serviant vero Deo idola ubique subvertenti.

XLII. De Deo Israël respondeant, quem docere ista et jubere, non tantum Christianorum, sed et Judæorum libri testantur: de ipso consulant deos suos, qui Christum blasphemari prohibuerunt: de Deo Israël, si audent, aliqua contumeliosa respondeant. Sed quos consulant, aut ubi jam consulant? libros suorum legant. Si Deum Israël Jovem putant, sicut Varro scripsit, (ut interim secundum eorum opinionem loquar,) cur ergo Jovi non credunt idola esse delenda? Si Saturnum putant, cur eum non colunt? Aut cur non sic colunt, quemadmodum se coli per eos vates præcepit, per quos ea quæ prædixit, implevit? Cur ei non credunt simulacra evertenda esse, et alios deos colendos non esse? Si nec Jovis, nec Saturnus est: (quia si unus eorum esset, contra sacra Jovis et Saturni eorum tanta non diceret:) quis ergo est, qui propter deos alios solus ab istis non colitur, et eversis diis aliis, tam evidenter efficit ut solus colatur, humiliata omni superba altitudine, quæ se adversus Christum erexerat pro idolis persequens interficiensque Christia-

nos? Nunc certe quærunt ubi se abscondant, cum sacrificare volunt; vel ubi deos ipsos suos retrudant, ne a Christianis inveniantur atque frangantur. Unde hoc, nisi a timore legum atque regum, per quos Deus Israël suam exerit potestatem, jam subditos Christi nomini? sicut longe ante promisit, dicens per Prophetam : « Et adora- » bunt eum omnes reges terræ, omnes gentes servient » illi [1]. »

CAPUT XXVIII.

Prædicta idolorum rejectio.

XLIII. Nempe jam completur quod per Prophetam identidem canitur, quod remissurus esset impiam plebem suam, (non quidem totam, quia multi et ex Israëlitis crediderunt in Christum, nam inde erant et Apostoli ejus,) et humiliaturus omnem superbum atque injuriosum, ut ipse solus exaltaretur, id est, solus altus et potens hominibus manifestaretur : donec projicerentur a credentibus idola, et a non credentibus absconderentur; cum ejus timore terra confringitur, id est, terreni homines timore franguntur, timendo legem vel ipsius, vel eorum qui credentes in eum, gentibusque regnantes, talia sacrilegia prohiberent.

XLIV. Hæc enim, quæ ut facilius intelligerentur, breviter prælocutus sum, Propheta sic dicit : « Et nunc tu » domus Jacob, venite, et ambulemus in luce Domini. » Remisit enim plebem suam domum Israël; quoniam » repleta est, sicut ab initio, regio eorum auguriis, sicut

[1] Psal. LXXI, 11.

» alienigenarum, et filii multi alienigenæ nati sunt illis. » Repleta est enim regio eorum argento et auro, nec erat » numerus thesaurorum illorum. Et repleta est terra » equis, nec erat numerus curruum illorum. Et repleta » est terra abominationibus operum manuum ipsorum, » et adoraverunt ea quæ fecerunt digiti eorum. Et in- » clinavit se homo, et humiliavit se vir, et non remit- » tam illis. Et nunc intrate in petras, et abscondite vos » in terra a facie timoris Domini, et a majestate virtutis » ejus, cum surrexerit confringere terram. Oculi enim » Domini excelsi, homo autem humilis; et humiliabitur » altitudo hominum, et exaltabitur Dominus solus in illa » die. Dies enim Domini Sabaoth supra omnem injurio- » sum et superbum, et supra omnem altum et humilia- » tum qui humiliabuntur; et supra omnem cedrum Li- » bani excelsorum et elatorum, et supra omnem arborem » Libani Basan, et super omnem montem, et super om- » nem collem altum, et super omnem navem maris, et » super omne spectaculum navium decoris. Et humilia- » bitur, et cadet contumelia hominum, et exaltabitur » Dominus solus in illa die. Et manibus fabricata omnia » abscondent in speluncis, et in scissuris petrarum, et in » cavernis terræ a facie timoris Domini, et a majestate » virtutis ejus, cum exurrexerit confringere terram. Illa » enim die projiciet homo abominationes aureas et ar- » genteas, quæ fecerunt ut adorarent supervacanea et » noxia : ut intrent in foramina solidæ petræ, et in scis- » suras petrarum, a facie timoris Domini, et a majestate » virtutis ejus, cum exurrexerit comminuere terram [1].

[1] Isaï. II, 5-21.

CAPUT XXIX.

Deum Israël quidni colant pagani, si eum vel præpositum elementorum esse opinantur.

XLV. Quid dicunt de isto Deo Sabaoth, quod interpretatur Deus virtutum vel exercituum; quia illi serviunt Virtutes et exercitus Angelorum? Quid dicunt de isto Deo Israël, quia Deus est illius populi, de quo venit semen, in quo benedicerentur omnes gentes? Cur solum non colunt, qui omnes deos colendos esse contendunt? Cur ei non credunt, qui alios deos falsos et ostendit, et evertit? Audivi quemdam eorum dicere, se legisse apud nescio quem philosophum, quod ex iis quæ Judæi in suis sacramentis agerent, intellexisset quem Deum colerent: Præpositum, inquit, istorum elementorum, quibus iste visibilis et corporeus mundus extructus est: cum in Scripturis sanctis Prophetarum ejus aperte ostendatur, illum Deum colendum præceptum esse populo Israël, qui fecit cœlum et terram, et a quo est omnis vera sapientia. Sed quid opus est hinc diutius disputare, cum ad id quod ago sufficiat, quod illi qualibet præsumptione opinantur de illo Deo, quem Deum esse negare non possunt? Si enim præpositus est elementorum, quibus mundus iste consistit, cur non ipse potius colitur, quam Neptunus, qui solius maris præpositus est? quam denique Sylvanus, qui solorum agrorum atque sylvarum? quam Sol, qui solius diei, vel etiam universi cœlestis caloris? quam Luna, quæ solius noctis, vel etiam humoris potestate præfulget? quam

Juno, quæ solum aërem tenere perhibetur? Certe enim isti partium præpositi, quicumque sunt, necesse est ut sub illo sint, qui omnium elementorum et universæ hujus molis præposituram gerit. At iste illos omnes coli prohibet : cur ergo isti contra præceptum majoris illorum, non solum eos colere volunt, sed propter istos illum nolunt? Adhuc non inveniunt quid de isto Deo Israël constanter liquidoque pronuntient : nec unquam invenient, donec eum inveniant Deum solum verum, a quo creata sunt omnia.

CAPUT XXX.

Deus Israël impletis prophetiis jam ubique innotuit.

XLVI. Proinde quidam Lucanus magnus eorum in carmine declamator, credo et ipse diu quærens, sive per suas cogitationes, sive per suorum libros, quisnam esset Judæorum Deus; et quia non pie quærebat, non inveniens; maluit tamen incertum Deum quem non inveniebat, quam nullum Deum dicere, cujus tam magna documenta sentiebat. Ait enim :

Et dedita sacris
Incerti Judæa Dei [1].

Et nondum Deus iste sanctus et verus Deus Israël, nondum per Christi nomen tanta in omnibus gentibus fecerat, quanta usque in hodiernum diem post Lucani tempora consecuta sunt. Nunc vero quis tam durus non flectatur? quis tam torpidus non ignescat, cum

[1] Lucanus lib. II sub finem.

impletur quod scriptum est : « Quia non est qui se abs-
» condat a calore ejus[1]? » quando jam clarissima luce
manifestantur quæ in eodem Psalmo, unde versiculum
istum commemoravi, tanto ante prædicta sunt? Cœlo-
rum enim nomine Apostoli Christi significati sunt, quod
in eis Deus præsideret, ut Evangelium annuntiarent.
« Jam ergo cœli enarraverunt gloriam Dei, et opera ma-
» nuum ejus annuntiavit firmamentum. Dies diei eructa-
» vit verbum, et nox nocti annuntiavit scientiam. Jam
» non sunt loquelæ neque sermones, quorum non au-
» diantur voces eorum. Jam in omnem terram exivit so-
» nus eorum, et in fines orbis terræ verba eorum. Jam in
» sole, hoc est, in manifestatione, posuit tabernaculum
» suum, quod est Ecclesia ipsius. » Quia, ut hoc faceret,
ipse, sicut ibi sequitur : « Tanquam sponsus processit de
» thalamo suo, » id est, conjugatum Verbum carni hu-
manæ processit de utero virginali. « Jam exultavit ut
» gigas, et cucurrit viam[2]. » Jam a summo cœli facta
est egressio ejus, et recursus ejus usque ad summum cœli.
Et ideo rectissime sequitur versus, quem paulo ante
commemoravi : « Et non est qui se abscondat a calore
» ejus. » Et adhuc isti fragiles contradictiunculas gar-
rientes eligunt isto igne, sicut stipula in cinerem verti
quam sicut aurum a sorde purgari; cum et deorum fal-
sorum jam fallacia monumenta frustrata sint, et illius
incerti Dei veracia promissa certa jam facta sint.

[1] Psal. XVIII, 7. — [2] Ibid. 2-7.

CAPUT XXXI.

Prophetia de Christo impleta.

XLVII. Desinant ergo dicere mali laudatores Christi, qui nolunt esse Christiani, quod Christus non docuerit deos eorum deseri, et simulacra confringi. Deus enim Israël, de quo prædictum est quod Deus universæ terræ vocabitur [1], et Deus universæ terræ jam vocatur; hoc per Prophetas futurum prædixit, hoc per Christum congruo tempore implevit. Certe enim si jam Deus Israël, Deus universæ terræ vocatur, necesse est ut fiat quod jussit, quando qui jussit, innotuit. Quia vero per Christum et in Christo innotuit, ut Ecclesia ejus per orbem diffunderetur, et per ipsam Deus Israël universæ terræ vocaretur, paulo superius apud eumdem Prophetam legant qui volunt : imo et a me commemoretur. Neque enim ita longum est, ut oporteat prætermitti. Dicuntur enim multa de præsentia et humilitate et passione Christi, et corpore ejus, cui caput est, id est, de Ecclesia ejus, cum appellatur tanquam sterilis quæ non pariebat [2]. Per multos enim annos Ecclesia, quæ futura erat in omnibus gentibus in filiis suis, hoc est, in sanctis suis, non apparuit, nondum Christo annuntiato per Evangelistas, eis quibus non est annuntiatus per Prophetas : et dicitur plures filios desertæ futuros, quam ejus quæ habet virum; cujus viri nomine significata est Lex vel Rex, quem accepit primus populus Israël, nec acceperant gentes Legem eo tempore, quo

[1] Isai. LIV, 5. — [2] Ibid. 1.

Propheta loquebatur; neque rex Christianorum apparuerat adhuc gentibus, ex quibus tamen gentibus longe fertilior et numerosior sanctorum multitudo provenit. Ita ergo dicit Isaïas, incipiens ab humilitate Christi, et se postea convertens ad alloquendam Ecclesiam usque ad eum versum quem commemoravimus, ubi ait : « Et qui » eruit te, ipse Deus Israël, universæ terræ vocabitur. » Ecce, inquit, in intellectu erit puer meus et exaltabitur, » et honorificabitur vehementer. Quomodo multi mira» buntur super te, sic tamen et inhonesta videbitur ab » omnibus species tua, et honor tuus ab hominibus. Ita » enim mirabuntur gentes multæ super eum, et conti» nebunt reges os suum. Quoniam quibus non est nun» tiatum de illo, videbunt; et qui non audierunt, intel» ligent[1]. Domine, quis credidit auditui nostro, et bra» chium Domini cui revelatum est? Nuntiavimus coram » illo, ut puer, ut radix in terra sitienti; non est spe» cies illi, neque honor. Et vidimus illum et non habuit » speciem neque decorem, sed vultus ejus abjectus et » deformis, positio ejus ab omnibus hominibus; homo » in plaga, et qui sciat ferre infirmitates, propter quod » et avertit se facies ejus, injuriata est, nec magni æsti» mata est. Hic infirmitates nostras portat, et pro nobis » in doloribus est. Et nos existimavimus illum in dolori» bus esse, et in plaga et in pœna : Ipse autem vulnera» tus est propter peccata nostra, et infirmatus est prop» ter iniquitates nostras. Eruditio pacis nostræ in eum, » livore ejus sanati sumus. Omnes ut oves erravimus, et » Dominus tradidit illum pro peccatis nostris. Et ipse » quoniam male tractatus est, non aperuit os : ut ovis » ad immolandum ductus est, et ut agnus ante eum qui » se tonderet fuit sine voce, sic non aperuit os suum. In

[1] Isaï. LII, 13-15.

» humilitate sublatum est judicium ejus. Generationem » ejus quis enarrabit? Quoniam tolletur de terra vita » ejus : ab iniquitatibus populi mei ductus est ad mor- » tem. Dabo ergo malos propter sepulturam ejus et divi- » tes propter mortem ejus; ob hoc quod iniquitatem non » fecerit, nec dolum in ore suo. Dominus vult purgare » illum de plaga. Si dederitis vos ob delicta vestra ani- » mam vestram, videbitis semen longissimæ vitæ. Et vult » Dominus auferre a doloribus animam ejus, ostendere » illi lucem, et figurare per sensum, justificare justum » bene servientem pluribus, et peccata illorum ipse sus- » tinebit. Propterea ipse hæreditabit complures, et for- » tium partietur spolia. Propter quod tradita est ad mor- » tem anima ejus, et inter iniquos æstimata est : et ipse » peccata multorum sustinuit, et propter iniquitates eo- » rum traditus est [1]. Delectare sterilis quæ non paris; » exulta et clama quæ non parturis; quia multi filii de- » sertæ magis, quam ejus quæ habet virum. Dixit enim » Dominus : Dilata locum tabernaculi tui, et aulas tuas » confige, non est quod parcas : porrige longius funicu- » los, et palos validos constitue. Etiam atque etiam in » dexteram atque sinistram partem extende. Semen enim » tuum hæreditabit gentes, et civitates quæ desertæ » erant, inhabitabis : non est quod metuas. Prævalebis » enim, nec erubescas quod detestabilis fueris. Confu- » sionem enim in perpetuum oblivisceris, ignominiæ vi- » duitatis tuæ non eris memor : quoniam ego Dominus » qui facio te, Dominus nomen ei : et qui eruit te, ipse » Deus Israël, universæ terræ vocabitur [2]. »

XLVIII. Quid contra hanc evidentiam expressionemque rerum et prædictarum et impletarum dici potest? Si de Christi divinitate Discipulos ejus putant esse mentitos,

[1] Isaï. LII, 1-11. — [2] Ibid. LIV, 1-5.

numquid de Christi passione dubitabunt? Resurrexisse non solent credere : at illa omnia ab hominibus humana perpessum etiam libenter credunt, quia hominem tantummodo credi volunt. Ille itaque sicut ovis ad immolandum ductus, ille inter iniquos deputatus, ille vulneratus propter peccata nostra [1] : cujus livore sanati sumus, cujus facies injuriata est, nec magni æstimata, palmis cæsa, et et sputis illita, cujus deformis in cruce positio : ille ab iniquitatibus populi Israël ductus ad mortem [2] : ille qui non habebat speciem neque decorem, quando colaphis percutiebatur [3], quando spinis coronabatur, quando pendens irridebatur : ille qui, sicut agnus coram tondente non habet vocem, sic non aperuit os suum [4], cum ei diceretur ab insultantibus : « Prophetiza nobis, Christe [5] : » nempe jam exaltatus est, jam honorificatus est vehementer. Nempe jam mirantur gentes multæ super eum. Jam continuerunt reges os suum, quo adversus Christianos leges sævissimas promulgabant. Nempe quibus non est nuntiatum de illo, jam vident, et qui non audierunt jam intelligunt [6]. Quoniam gentes quibus non annuntiaverunt Prophetæ, magis ipsæ vident quam vera nuntiata sint per Prophetas. Et qui non audierunt ipsum Isaïam loquentem, jam in litteris ejus de quo ista sit locutus, intelligunt. Nam et in ipsa gente Judæorum quis credidit auditui Prophetarum, aut brachium Domini, quod est Christus ipse, qui per eos annuntiabatur, cui revelatum est [7] ? quando manibus suis ea scelera in Christo admittebant, quæ futura prædixerant Prophetæ quos habebant [8] ? Nempe jam hæreditate possidet multos, et fortium partitur spolia, cum ea quæ diabolus et dæmones possidebant

[1] Marc. xv, 28. — [2] Luc. xii, 27. — [3] Matth. xxvi, 27. — [4] Joan. xix, 2. — [5] Matth. xxvi, 68. — [6] Rom. xv, 1, 2. — [7] Joan. xii, 38. — [8] Rom. x, 16.

per ecclesiarum suarum fabricas, et quoslibet necessarios usus, illis expulsis proditisque distribuit.

CAPUT XXXII.

Apostolorum contra idololatriam doctrina vindicatur ex prophetiis.

XLIX. Quid ergo ad hæc dicunt perversi laudatores Christi, et Christianorum obtrectatores? Numquid ut ista per Prophetas tanto ante prædicerentur, Christus magicis artibus fecit; aut Discipuli ejus ista finxerunt? Numquid ut delectetur Ecclesia diffusa per gentes quondam sterilis, nunc in pluribus filiis, quam illa synagoga quæ Legem sive Regem tanquam virum acceperat: numquid ut sic dilatet locum tabernaculi sui omnes nationes et linguas occupans, ut longius quam Romani imperii jura tenduntur, usque in Persas et Indos aliasque barbaras gentes funiculos porrigat: ut in dexteram per veros Christianos, et in sinistram per fictos Christianos in tam multis populis nomen ejus extendatur: ut semen ejus hæreditet gentes, ut civitates quæ a vero Dei cultu et a vera religione desertæ fuerant, jam nunc inhabitet: ut non timuerit hominum minas et furias, quando in sanguine Martyrum tanquam honore purpureo vestiebatur, ut prævaleret tam multis tamque vehementibus et potentibus persecutoribus suis: ut non erubesceret quod detestabilis fuerit, quando magnum erat crimen fieri vel esse Christianum: ut confusionem in perpetuum obliviscatur; « Quia ubi abundaverat peccatum, superabundavit gra-

» tia[1] : » ut ignominiæ viduitatis suæ memor non sit, quia paululum derelicta et opprobriis objecta, tam eminenti gloria reflorescit : numquid postremo ut Dominus qui fecit eam, et a dominatu diaboli et dæmonum eruit eam, ipse Deus Israël universæ terræ jam vocetur, Discipuli Christi finxerunt, quod Prophetæ, quorum libri nunc in manibus inimicorum Christi habentur, tam longe antequam Christus filius hominis fieret, prædixerunt?

L. Hinc ergo intelligant, quod ne tardissimis quidem atque obtusissimis obscurum dubiumve relinquitur : hinc, inquam, intelligant Christi perversi laudatores et christianæ religionis execratores, etiam Christi Discipulos contra deos eorum ea didicisse atque docuisse, quæ doctrina continet Christi : quia Deus Israël, qui hæc omnia quæ isti colere volunt, abominanda atque evertenda in libris Prophetarum præcepisse invenitur, ipse Deus universæ terræ, sicut tanto ante promisit, per Christum et Christi Ecclesiam jam vocatur. Si enim Christum mira dementia suspicantur deos eorum coluisse, ac per hos eum tanta potuisse ; numquid et Deus Israël deos eorum coluit, qui de se per omnes gentes colendo et de illis abominandis atque evertendis[2] per Christum quod promisit implevit? Ubi sunt dii eorum? ubi vaticinia fanaticorum, et divinationes pythonum? ubi auguria, vel auspicia, vel haruspicia, vel oracula dæmonum? Cur non profertur ex istiusmodi antiquis libris admonitum aliquid et prædictum contra christianam fidem, et contra Prophetarum nostrorum expressam jam in omnibus gentibus tam perspicuam veritatem? Offendimus, inquiunt, deos nostros, et deseruerunt nos : ideo adversus nos Christiani prævaluerunt, et humanarum rerum felicitas defessa ac deminuta dilabitur. Hoc sibi certe per Christianos fuisse eventu-

[1] Rom. v, 20. — [2] Deut. vii, 5.

rum, legant ex libris vatum suorum : sed ea legant, ubi si non Christus, quia eum deorum suorum volunt fuisse cultorem, saltem Deus Israël improbatus et detestatus sit, quem constat istorum eversorem. Sed nunquam hoc proferent, nisi quod modo forte confinxerint. Quod cum protulerint apparebit, eo ipso certe, quod tanta res tam ignota profertur, quæ utique debuit antequam hoc quod prædictum est, accidisset, in deorum templis omnium gentium recitari, ut præstruerentur et præmonerentur qui nunc volunt esse Christiani.

CAPUT XXXIII.

In eos qui rerum humanarum felicitatem per christiana tempora deminutam esse conqueruntur.

LI. Deinde quod de felicitatis rerum humanarum deminutione per christiana tempora conqueruntur, si libros philosophorum suorum legant, ea reprehendentium, quæ nunc eis etiam recusantibus et murmurantibus subtrahuntur, tum vero magnam laudem reperient temporum christianorum. Quid enim eis minuitur felicitatis, nisi quod pessime luxurioseque abutebantur, in magnam Creatoris injuriam? Nisi forte hinc sunt tempora mala, quia per omnes pene civitates cadunt theatra, caveæ turpitudinum et publicæ professiones flagitiorum; cadunt et fora vel mœnia, in quibus dæmonia colebantur. Unde enim cadunt, nisi inopia rerum, quarum lascivo et sacrilego usu constructa sunt? Nonne Cicero eorum cum Roscium quemdam laudaret histrionem, ita peritum dixit,

ut solus esset dignus, qui in scenam deberet intrare[1]; ita virum bonum, ut solus esset dignus, qui eo non deberet accedere? quid aliud apertissime ostendens, nisi illam scenam esse tam turpem, ut tanto minus ibi esse homo debeat, quanto fuerit magis vir bonus? et tamen dii eorum tali dedecore placabantur, quale a viris bonis removendum esse censebat. Est etiam hinc ejusdem ipsius Ciceronis aperta confessio, ubi ait, sibi Floram matrem ludorum celebritate placandam[2]. In quibus ludis tanta exhiberi turpitudo consuevit, ut in eorum comparatione cæteri honesti sint, a quibus tamen etiam ipsis agendis viri boni prohibentur. Quæ ista est Flora mater, qualis dea est, quam celebrior et habenis effusioribus laxata conciliat et propitiat turpitudo? Quanto jam honestius in scenam Roscius intrabat, quam Cicero deam talem colebat? Si deminuta rerum copia, quæ in hæc celebranda funduntur, dii gentium offenduntur, apparet quales sint qui talibus delectantur. Si autem ipsi irati ista minuunt, utilius irascuntur, quam placantur. Quapropter aut philosophos suos arguant, qui talia in luxuriosis hominibus reprehenderunt, aut deos suos frangant, qui talia de suis cultoribus exegerunt: si tamen jam inveniunt, vel quos frangant, vel quos abscondant: Christianorum vero temporibus defectum rerum secundarum quibus in turpia et noxia defluebant, blasphemando imputare desistant, ne magis nos unde amplius Christi potestas laudetur, admoneant.

[1] Cic. Orat. pro Roscio. — [2] Id. in Verrem, act. 5.

CAPUT XXXIV.

Epilogus superiorum.

LII. Multa hinc dicerem, nisi me jam librum istum concludere, atque ad propositam intentionem redire, suscepti operis necessitas cogeret. Cum enim evangelicas quæstiones, ubi videntur quibusdam quatuor Evangelistæ non inter se constare, solvere aggrederer, ut potui expositis intentionibus singulorum, primo mihi discutiendum occurrit, quod nonnulli quærere solent, cur ipsius Christi nulla scripta proferamus. Ita enim volunt et ipsum credi, nescio quid aliud scripsisse quod diligunt, nihilque sensisse contra deos suos, sed eos potius magico ritu coluisse : et Discipulos ejus non solum de illo fuisse mentitos dicendo illum Deum per quem facta sunt omnia, cum aliud nihil quam homo fuerit, quamvis excellentissime sapientiæ ; verumetiam de diis eorum non hoc docuisse, quod ab illo didicissent. Unde factum est ut eos de Deo Israël potius urgeremus, qui per Ecclesiam Christianorum ab omnibus gentibus colitur, et istorum sacrilegas vanitates ubique jam evertit, sicut per Prophetas suos tanto ante prædixit, et per Christi nomen, in quo benedici omnes gentes promiserat, ea quæ prædixit, implevit. Ex quo intelligere debent, nec Christum aliud de diis eorum vel nosse vel docere potuisse, quam Deus Israël per Prophetas suos jussit atque prædixit, per quos ipsum Christum promisit et misit ; in cujus nomine secundum pollicitationem quam Patribus fecit ; cum benedicerentur omnes gentes, factum est ut et ipse « Deus

» Israël, universæ terræ vocaretur[1] : » nec Discipulos ejus a sui Magistri doctrina deviasse, cum deos gentium coli prohiberent, ne vel insensatis simulacris supplicaremus, vel societatem cum dæmoniis haberemus, vel creaturæ potius, quam Creatori religionis obsequio serviremus.

CAPUT XXXV.

Mediatoris mysterium antiquis per prophetiam, nobis per Evangelium prædicatur.

LIII. Quapropter cum sit ipse Christus Sapientia Dei per quem creata sunt omnia, cumque nullæ mentes rationales sive Angelorum sive hominum, nisi participatione ipsius sapientes fiant, cui per Spiritum sanctum, per quem charitas in cordibus nostris diffunditur, inhæremus, quæ Trinitas unus Deus est; consultum est divina providentia mortalibus, quorum temporalis vita in rebus orientibus et occidentibus occupata tenebatur, ut eadem ipsa Dei Sapientia ad unitatem personæ suæ homine assumpto, in quo temporaliter nasceretur, viveret, moreretur, resurgeret, congrua saluti nostræ dicendo et faciendo, patiendo et sustinendo, fieret et deorsum hominibus exemplum redeundi, et eis qui sursum sunt Angelis exemplum manendi. Nisi enim et in animæ rationalis natura temporaliter aliquid oriretur, id est, inciperet esse quod non erat, nunquam ex vita pessima et stulta ad sapientem atque optimam perveniret. Ac per hoc, cum rebus æternis contemplantium veritas perfrua-

[1] Isaï LIV, 5.

tur, rebus autem ortis fides credentium debeatur, purgatur homo per rerum temporalium fidem, ut æternarum percipiat veritatem. Nam et quidam eorum nobilissimus philosophus Plato, in eo libro quem Timæum vocant, sic ait : « Quantum ad id quod ortum est æternitas valet, tantum ad fidem veritas [1]. » Duo illa sursum sunt, æternitas et veritas : duo ista deorsum, quod ortum est, et fides. Ut ergo ab imis ad summa revocemur, atque id quod ortum est recipiat æternitatem, per fidem veniendum est ad veritatem. Et quia omnia quæ in contrarium pergunt, per aliquid medium reducuntur, et ab æterna justitia temporalis iniquitas nos alienabat : opus ergo erat media justitia temporali, quæ medietas, temporalis esset de imis, justa de summis, atque ita se nec abrumpens a summis, et contemperans imis, ima redderet summis. Ideo Christus mediator Dei et hominum dictus est, inter Deum immortalem et hominem mortalem Deus et homo [2], reconcilians hominem Deo, manens id quod erat, factus quod non erat. Ipse est nobis fides in rebus ortis, qui est veritas in æternis.

LIV. Hoc magnum et inenarrabile sacramentum, hoc regnum et sacerdotium Antiquis per prophetiam revelabatur, posteris eorum per Evangelium prædicatur. Oportebat enim ut aliquando in omnibus gentibus redderetur, quod diu per unam gentem promittebatur. Proinde qui Prophetas ante descensionem suam præmisit, ipse et Apostolos post ascensionem suam misit. Omnibus autem Discipulis suis per hominem quem assumpsit, tanquam membris sui corporis caput est. Itaque cum illi scripserunt, quæ ille ostendit et dixit, nequaquam dicendum est quod ipse non scripserit : quandoquidem membra ejus id operata sunt, quod dictante capite cognoverunt. Quid-

[1] Plato in Timæo. — [2] 1 Tim. II, 5.

quid enim ille de suis factis et dictis nos legere voluit, hoc scribendum illis tanquam suis manibus imperavit. Hoc unitatis consortium et in diversis officiis concordium membrorum sub uno capite ministerium quisquis intellexerit, non aliter accipiet quod narrantibus Discipulis Christi in Evangelio legerit, quam si ipsam manum Domini, quam in proprio corpore gestabat, scribentem conspexerit. Quamobrem illa potius jam videamus qualia sint, quæ putant Evangelistas sibimet scripsisse contraria, (quod parum intelligentibus videri potest,) ut his quæstionibus dissolutis, ex hoc quoque appareat, illius capitis membra, non solum idem sentiendo, verumetiam convenientia scribendo, in corporis ipsius unitate germanam servasse concordiam.

LIBER II.

In quo Matthæi Evangelium usque ad coenæ narrationem ex ordine pertractat Augustinus, cumque eo comparat alia Marci, Lucæ et Joannis Evangelia, demonstrans perpetuam inter quatuor evangelistas reperiri consensionem.

PROLOGUS.

I. Quoniam sermone non brevi, et admodum necessario, quem libro uno complexi sumus, refutavimus eorum vanitatem, qui Discipulos Christi Evangelium conscribentes, ideo contemnendos putant, quia ipsius Christi quem licet non ut Deum, tamen ut hominem sapientia longe præ cæteris excellentem honorandum esse non dubitant, nulla scripta proferuntur a nobis; et eum talia scripsisse videri volunt, qualia perversi diligunt, non qualibus lectis et creditis a perversitate corrigi possunt : nunc jam videamus ea, quæ quatuor Evangelistæ de Christo scripserunt, quemadmodum sibi atque inter se congruant; ne quid ex hoc in fide christiana offendiculi patiantur, qui curiosiores quam capaciores sunt, quod non utcumque perlectis, sed quasi diligentius perscrutatis evangelicis Libris, inconvenientia quædam et repugnantia se deprehendisse existimantes, magis ea contentiose objectanda, quam prudenter consideranda esse arbitrantur.

CAPUT I.

Quare usque ad Joseph generatores Christi commemorentur, cum de illius semine Christus non sit natus, sed de virgine Maria.

II. MATTHÆUS evangelista sic orsus est : « Liber generationis Jesu Christi, filii David, filii Abràham[1]. » Quo exordio suo satis ostendit generationem Christi secundum carnem se suscepisse narrandam. Secundum hanc enim Christus filius hominis est, quod etiam se ipse sæpissime appellat[2], commendans nobis quid misericorditer dignatus sit esse pro nobis. Nam illa superna et æterna generatio, secundum quam Filius Dei unigenitus est ante omnem creaturam, quia omnia per ipsum facta sunt, ita ineffabilis est, ut de illa dictum a Propheta intelligatur, « Generationem ejus quis enarrabit[3]? » Exequitur ergo humanam generationem Christi Matthæus, ab Abraham generatores commemorans, quos perducit ad Joseph virum Mariæ, de qua natus est Jesus. Neque enim fas erat ut ob hoc eum a conjugio Mariæ separandum putaret, quod non ex ejus concubitu, sed virgo peperit Christum. Hoc enim exemplo magnifice insinuatur fidelibus conjugatis, etiam servata pari consensu continentia, posse permanere vocarique conjugium, non permixto corporis sexu, sed custodito mentis affectu : præsertim quia nasci eis etiam filius potuit sine ullo complexu carnali, qui propter solos gignendos filios adhibendus est. Neque enim

[1] Matth. I, 1. — [2] Id. VIII, 20, et IX, 6. — [3] Isaï. LIII, 8.

propterea non erat appellandus Joseph pater Christi, quia non eum concumbendo genuerat, quandoquidem recte pater esset etiam ejus, quem non ex sua conjuge procreatum, aliunde adoptasset.

III. Putabatur quidem Christus etiam aliter filius Joseph, tanquam ex ejus omnino carne progenitus, sed ab eis hoc putabatur, quos Mariæ latebat virginitas. Nam Lucas ait : « Et ipse Jesus erat incipiens quasi annorum » triginta, ut putabatur, filius Joseph [1]. » Qui tamen Lucas non ejus parentem solam Mariam, sed ambos parentes ejus appellare minime dubitavit, ubi ait : « Puer » autem crescebat et confortabatur plenus sapientia, et » gratia Dei erat in illo. Et ibant parentes ejus per omnes » annos in Jerusalem in die solemni Paschæ [2]. » Sed ne quisquam hic parentes consanguineos potius Mariæ cum ipsa matre ejus intelligendos putet, quid ad illud respondebit, quod ipse item Lucas superius dixit, « Et erat » pater ejus et mater mirantes super iis quæ dicebantur » de illo [3] ? » Cum igitur ipse narret, non ex concubitu Joseph, sed ex Maria virgine natum Christum, unde eum patrem ejus appellat, nisi quia et virum Mariæ recte intelligimus sine commixtione carnis, ipsa copulatione conjugii ; et ob hoc etiam Christi patrem multo conjunctius, qui ex ejus conjuge natus sit, quam si esset aliunde adoptatus? Unde manifestum est illud, quod ait, « Ut pu» tabatur filius Joseph ; propter illos dixisse, qui eum ex Joseph, sicut alii homines nascuntur, natum arbitrabantur.

[1] Luc. III, 23. — [2] Id. II, 40, 41. — [3] Ibid. 33.

CAPUT II.

Quomodo sit Christus filius David, cum ex Joseph filii David concubitu non sit natus.

IV. Ac per hoc etiamsi demonstrare aliquis posset, Mariam ex David nullam consanguinitatis originem ducere, sat erat secundum istam rationem accipere Christum filium David, qua ratione etiam Joseph pater ejus recte appellatus est : quanto magis, cum evidenter dicat apostolus Paulus, ex semine David secundum carnem Christum [1], ipsam quoque Mariam de stirpe David aliquam consanguinitatem duxisse, dubitare utique non debemus. Cujus fœminæ quoniam nec sacerdotale genus tacetur, insinuante Luca, quod cognata ejus esset Elisabeth, quam dicit de filiabus Aaron [2]; firmissime tenendum est, carnem Christi ex utroque genere propagatam, et regum scilicet et sacerdotum, in quibus personis apud illum populum Hebræorum etiam mystica unctio figurabatur, id est, chrisma, unde Christi nomen elucet, tanto ante etiam illa evidentissima significatione prænuntiatum.

[1] Rom. 1, 3. — [2] Luc. 1, 36.

CAPUT III.

Quare alios progeneratores Christi Matthæus enumerat, alios Lucas.

V. Quos autem movet, quod alios progeneratores Matthæus enumerat, descendens a David usque ad Joseph[1], alios autem Lucas ascendens a Joseph usque ad David[2], facile est, ut advertant duos patres habere potuisse Joseph, unum a quo genitus, alterum a quo fuerit adoptatus[3]. Antiqua est enim consuetudo adoptandi etiam in illo populo Dei, ut sibi filios facerent, quos non ipsi genuissent. Nam excepto quod filia Pharaonis Moysen adoptaverat[4], (illa quippe alienigena fuit,) ipse Jacob nepotes suos ex Joseph natos, verbis manifestissimis adoptavit dicens : « Nunc itaque filii tui duo, qui facti sunt tibi priusquam » ad te venirem mei sunt : Ephræm et Manasse, tanquam » Ruben et Symeon erunt mihi. Natos autem si genueris » postea, tibi erunt[5]. » Unde etiam factum est ut duodecim tribus essent Israël, excepta tribu Levi, quæ templo serviebat ; cum ea quippe tredecim fuerunt, cum duodecim fuissent filii Jacob. Unde intelligitur Lucas patrem Joseph, non a quo genitus, sed a quo fuerat adoptatus, suscepisse in Evangelio suo, cujus progenitores sursum versus commemoraret, donec exiret ad David. enim Cum necesse sit utroque Evangelista vera narrante, et Matthæo scilicet et Luca, ut unus eorum ejus patris originem tenuerit qui genuerat, alter ejus qui adoptaverat Joseph,

[1] Matth. I, 1-16 — [2] Luc. III, 23-38. — [3] Vide Retract lib. II, cap. 16. — [4] Exod. II, 10. — [5] Gen. XLVIII, 5, 6.

quem probabilius intelligimus adoptantis originem tenuisse, quam eum qui noluit Joseph genitum dicere ab illo, cujus eum filium esse narrabat? Commodius enim filius ejus dictus est, a quo fuerat adoptatus, quam diceretur ab illo genitus, cujus carne non erat natus. Matthæus autem dicens, « Abraham genuit Isaac, Isaac genuit Ja» cob [1], atque ita in hoc verbo quod est, genuit, perseverans donec in ultimo diceret, « Jacob autem genuit » Joseph; » satis expressit ad eum patrem se perduxisse ordinem generantium, a quo Joseph non adoptatus, sed genitus erat.

VI. Quanquam si etiam Lucas genitum diceret Joseph ab Heli, nec sic nos hoc verbum perturbare deberet, ut aliud crederemus quam ab uno Evangelista gignentem, ab altero adoptantem patrem fuisse commemoratum. Neque enim absurde quisque dicitur non carne, sed charitate genuisse, quem filium sibi adoptaverit : aut vero etiam nos quibus dedit Deus potestatem filios ejus fieri[2]. de natura atque substantia sua nos genuit, sicut unicum Filium, sed utique dilectione adoptavit. Quo verbo Apostolus sæpe uti non ob aliud intelligitur[3], nisi ad discernendum Unigenitum ante omnem creaturam, per quem facta sunt omnia, qui solus de substantia Patris natus est, secundum æqualitatem divinitatis hoc omnino quod Pater : quem missum dicit ad suscipiendam carnem ex illo genere, quo et nos secundum naturam nostram sumus, ut illo participante mortalitatem nostram per dilectionem, nos efficeret participes divinitatis suæ per adoptionem[4]. Ita enim dicit : « Cum autem venit plenitudo temporis, misit » Deus Filium suum factum ex muliere, factum sub Lege, » ut eos qui sub Lege erant redimeret, ut adoptionem

[1] Matth. I, 2. — [2] Ibid. 16. — [3] Joan. I, 12. — [4] Rom. VIII, 15, et II, 4

» filiorum reciperemus[1]. » Et tamen dicimur etiam nati ex Deo, id est, accepta potestate ut filii ejus efficiamur, qui jam homines eramus : efficiamur autem per gratiam, non per naturam. Nam si per naturam filii essemus, nunquam aliud fuissemus. Cum enim dixisset Joannes, « Dedit eis potestatem filios Dei fieri, iis qui credunt in » nomine ejus : » secutus ait, « Qui non ex sanguinibus, » neque ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri, sed » ex Deo nati sunt[2]. » Ita quos dixit accepta potestate factos Dei filios, quod illa adoptio significat quam Paulus commemorat, eosdem dixit natos ex Deo. Atque ut apertius ostenderet qua gratia factum sit, « Et Verbum, » inquit, caro factum est, et habitavit in nobis[3] : » tanquam diceret, Quid mirum si filii Dei facti sunt cum caro essent, propter quos Unicus caro factus est cum Verbum esset? Hac sane magna distantia, quia nos effecti filii Dei mutamur in melius, ille autem Filius Dei cum filius hominis factus esset, non est mutatus in deterius, sed assumpsit quod erat inferius. Dicit et Jacobus, « Vo» luntarie genuit nos verbo veritatis, ut simus initium aliquod creaturæ ejus[4]. » Ne scilicet in eo quod ait, « Genuit, » hoc nos fieri putaremus quod ipse est, ideo principatum quemdam in creatura nobis hac adoptione concessum satis ostendit.

VII. Non ergo alienum esset a veritate, etiamsi Lucas ab illo esse Joseph genitum diceret, a quo fuerat adoptatus. Etiam sic quippe genuit eum, non ut homo esset, sed ut filius esset : sicut nos genuit Deus, ut filii ejus simus, quos fecerat ut homines essemus. Unicum autem genuit, non solum ut Filius esset, quod Pater non est ; sed etiam ut Deus esset, quod et Pater est. Sed plane si hoc verbo etiam Lucas uteretur, omni modo esset ambiguum, quis

[1] Gal. IV, 4, 5. — [2] Joan. I, 12, 13. — [3] Ibid. 14. — [4] Jac. I, 18.

eorum adoptantem, quis ex propria carne gignentem patrem commemorasset : quomodo etsi neuter eorum diceret, « Genuit, » sed et iste eum filium illius, et ille illius diceret, nihilominus esset ambiguum, quis eorum illum de quo natus, quis illum a quo adoptatus erat commemorasset. Nunc vero cum alter dicit, « Jacob genuit Joseph[1], » alter, « Joseph qui fuit filius Heli[2] : » etiam ipsa verborum differentia quid singuli suscepissent eleganter intimaverunt. Sed hoc facile sane, ut dixi, posset occurrere homini religioso, qui quodlibet aliud quærendum potius judicaret, quam Evangelistam crederet esse mentitum; facile, inquam, occurreret, ut videret quibus causis unus homo duos patres habere potuerit : hoc et illis calumniosis occurreret, nisi litigare quam considerare maluissent.

CAPUT IV.

Quare quadraginta generationes excepto ipso Christo inveniuntur apud Matthæum, cum quatuordecim triplicet.

VIII. Illud autem quod deinceps insinuandum est, revera ut adverti et videri posset, lectorem attentissimum et diligentissimum requirebat. Acute quippe animadversum est, Matthæum, qui regiam in Christo instituerat insinuare personam, excepto ipso Christo, quadraginta homines in generationum serie nominasse. Numerus autem iste illud tempus significat, quo in hoc sæculo et in hac terra regi nos oportet a Christo secundum disciplinam laboriosam, « Qua flagellat Deus, ut scriptum est, omnem

[1] Matth. I, 16. — [2] Luc. III, 23.

» filium quem recipit[1] : » de qua dicit Apostolus, per tribulationem oportere non intrare in regnum Dei[2]. Quam significat etiam illa virga ferrea, de qua in Psalmo legitur, « Reges eos in virga ferrea[3] : » cum superius dixisset, « Ego autem constitutus sum rex ab eo super Sion montem sanctum ejus[4]. » Reguntur enim etiam boni in virga ferrea, de quibus dicitur, « Tempus est ut judicium » incipiat a domo Domini; etsi initium a nobis, qualis » finis erit eis, qui non credunt Dei Evangelio? Et si » justus vix salvus erit, peccator et impius ubi parebunt[5]?» Ad quos pertinet quod sequitur, « Tanquam vas figuli » conteres eos[6]. » Reguntur enim boni per hanc disciplinam; mali vero comminuuntur, qui tanquam iidem ipsi commemorantur propter una atque eadem sacramenta, quæ habent communia mali cum bonis.

IX. Quia ergo numerus iste laboriosi hujus temporis sacramentum est, quo sub disciplinâ regis Christi adversus diabolum dimicamus, etiam illud declarat, quod quadraginta dierum jejunium, hoc est, humiliationem animæ consecravit, et Lex et Prophetæ per Moysen et Eliam, qui quadragenis diebus jejunaverunt[7], et Evangelium per ipsius Domini jejunium, quibus diebus quadraginta etiam tentabatur a diabolo[8], quid aliud quam per omne hujus sæculi tempus tentationem nostram in carne sua, quam de nostra mortalitate assumere dignatus est, præfigurans? Post resurrectionem quoque non amplius quam dies quadraginta cum Discipulis in hac terra esse voluit[9], huic eorum vitæ adhuc humana conversatione commixtus, et cum illis alimenta mortalium, quamvis jam non moriturus, accipiens : ut per ipsos quadraginta dies significaret, se occulta

[1] Hebr. XII, 6. — [2] Act. XIV, 21. — [3] Psal. II, 9. — [4] Ibid. 6. — [5] Petr. IV, 17, 18. — [6] Psal. II, 9. — [7] Exod. XXXIV, 28, et 3 Reg. XIX, 8. — [8] Matth. IV, 1, 2. — [9] Act. I, 3.

præsentia quod promiserat impleturum, quando ait, « Ecce ego vobiscum sum usque in consummationem » sæculi[1]. » Cur autem iste numerus hanc temporalem vitam terrenamque significet, illa interim causa de proximo occurrit, quamvis sit alia fortasse secretior, quod et tempora annorum quadripartitis vicibus currunt, et mundus ipse quatuor partibus terminatur, quas aliquando ventorum nomine Scriptura commemorat, ab Oriente et Occidente, Aquilone et Meridie[2]. Quadraginta autem, quater habent decem. Porro ipsa decem ab uno usque ad quatuor progrediente numero consummantur.

X. Ad hunc igitur mundum, et ad istam terrenam mortalemque vitam hominum, ad nos regendos in tentatione laborantes, venientem regem Christum Matthæus suscipiens, exorsus est ab Abraham, et enumeravit quadraginta homines. Ab ipsa enim gente Hebræorum, quæ a cæteris gentibus ut distingueretur, Deus de terra sua et de cognatione sua separavit Abraham[3], Christus venit in carne: ut et hoc ad eum distinctius prophetandum et prænuntiandum maxime pertineret, quod promittebatur ex qua esset gente venturus. Cum enim quaterdenas generationes tribus distinxisset articulis, dicens, ab Abraham usque ad David generationes esse quatuordecim, et a David usque ad transmigrationem Babyloniæ alias quatuordecim totidemque alias usque ad nativitatem Christi[4]; non tamen eas duxit in summam ut diceret, Fiunt omnes quadraginta duæ. Unus quippe in illis progeneratoribus bis numeratur, id est, Jechonias, a quo facta est quædam in extraneas gentes deflexio, quando in Babyloniam transmigratum est. Ubi autem ordo a rectitudine flectitur, atque ut eat in diversum, tanquam angulum facit, illud

[1] Matth. XXVIII, 20. — [2] Zac. XIV, 4. — [3] Gen. XII, 1, 2. — [4] Matth. I, 17.

quod in angulo est, bis numeratur, in fine scilicet prioris ordinis, et in capite ipsius deflexionis. Et hoc ipsum jam præfigurabat Christum a circumcisione ad præputium[1], tanquam ab Jerusalem ad Babyloniam quodam modo migraturum, et hinc atque hinc utrisque in se credentibus tanquam lapidem angularem futurum. Hæc tunc in figura præparabat Deus rebus in veritate venturis. Nam et ipse Jechonias, ubi angulus iste præfiguratus est interpretatur Præparatio Dei. Sic ergo jam non quadraginta-duæ, quod faciunt ter quatuordecim, sed propter unum bis numeratum, quadraginta-una generationes fiunt, si et ipsum Christum annumeremus, qui huic regendæ vitæ nostræ temporali atque terrenæ, tanquam numero quadragenario regaliter præsidet.

XI. Quem ad istam mortalitatem nobiscum participandam quia descendentem voluit significare Matthæus, ideo et ipsas generationes ab Abraham usque ad Joseph et usque ad ipsius Christi nativitatem, descendendo commemoravit ab initio Evangelii sui[2] : Lucas autem non ab initio Evangelii sui, sed a baptismo Christi, generationes enarrat[3], nec descendendo, sed ascendendo, tanquam sacerdotem in expiandis peccatis magis assignans : ubi eum vox de cœlo declaravit, ubi testimonium Joannes ipsi perhibuit, dicens, « Ecce qui tollit peccata mundi[4] : » Ascendendo autem transit et Abraham, et pervenit ad Deum, cui mundati et expiati reconciliamur. Merito et adoptionis originem ipse suscepit, quia per adoptionem efficimur filii Dei, credendo in filium Dei. Per carnalem vero generationem Filius Dei potius propter nos filius hominis factus est. Satis autem demonstravit, non se ideo dixisse, Joseph filium Heli, quod de illo genitus, sed quod ab illo fuerat adoptatus; cum et ipsum Adam filium Dei dixit, cum sit factus a

[1] Ephes. II, 11. — [2] Matth. I, 2. — [3] Luc. III. 23. — [4] Joan. I, 29.

Deo, sed per gratiam quam postea peccando amisit, tanquam filius in paradiso constitutus sit.

XII. Quapropter in generationibus Matthæi, significatur nostrorum susceptio peccatorum a Domino Christo : in generationibus autem Lucæ, significatur abolitio nostrorum peccatorum a Domino Christo. Ideo eas ille descendens enarrat, iste ascendens. Quod enim dicit Apostolus, « Misit » Deus Filium suum in similitudinem carnis peccati[1]; » hæc est susceptio peccatorum : quod autem addit, « Ut » de peccato damnaret peccatum in carne[2]; » hæc est expiatio peccatorum. Proinde Matthæus ab ipso David per Salomonem descendit, in cujus matre ille peccavit[3] : Lucas vero ad ipsum David per Nathan ascendit; per quem prophetam Deus peccatum illius expiavit[4]. Ipse quoque numerus quem Lucas exequitur, certissime prorsus abolitionem indicat peccatorum. Quia enim Christi aliqua iniquitas, qui nullam habuit, non est utique conjuncta iniquitatibus hominum, quas in sua carne suscepit; ideo numerus penes Matthæum, excepto Christo, est quadragenarius. Quia vero justitiæ suæ Patrisque nos expiatos ab omni peccato purgatosque conjungit, ut fiat quod ait Apostolus, « Qui autem adhæret Domino, unus spiritus est[5] : » ideo in eo numero qui est penes Lucam, et ipse Christus a quo incipit enumeratio, et Deus ad quem pervenit, connumerantur, et fit numerus septuaginta septem, quo significantur omnium prorsus remissio et abolitio peccatorum. Quam etiam ipse Dominus per hujus numeri mysterium evidenter expressit, dicens remittendum esse peccanti, non solum septies, sed etiam septuagies septies[6].

XIII. Nec frustra iste numerus ad peccatorum omnium pertinet mundationem, si diligentius inquiratur.

[1] Rom. VIII, 3. — [2] Ibid. — [3] 2 Reg. XI, 4. — [4] Ibid. Vide Retract. lib. II, cap. 16. — [5] 1 Cor. VI, 17. — [6] Matth. XVIII, 22.

Denarius quippe tanquam justitiæ numerus in decem præceptis Legis ostenditur. Porro peccatum est Legis transgressio : et utique transgressio denarii numeri congruenter undenario figuratur : unde et vela cilicina jubentur in tabernaculo undecim fieri [1] : quis autem dubitet ad peccati significationem cilicium pertinere? Ac per hoc quia universum tempus septenario dierum numero volvitur, convenienter undenario septies multiplicato ad numerum septuagesimum et septimum cuncta peccata perveniunt. In quo numero etiam fit plena remissio peccatorum, expiante nos carne sacerdotis nostri, a quo nunc iste numerus incipit; et reconciliante nos Deo, ad quem nunc iste numerus pervenit per Spiritum sanctum, qui in columbæ specie in hoc baptismo, ubi numerus iste commemoratur, apparuit [2].

CAPUT V.

Quomodo Matthæi ordini congruat ordo Lucæ in his, quæ de conceptu et de infantia vel pueritia Christi alius prætermittit, alius commemorat.

XIV. Post enumeratas generationes Matthæus ita sequitur : « Christi autem generatio sic erat, cum esset des» ponsata mater Jesus Maria Joseph, antequam conve» nirent, inventa est in utero habens de Spiritu sancto. » Hoc quemadmodum factum sit, quod hic prætermisit, Lucas exposuit post commemoratum conceptum Joannis, ita narrans : « In mense autem sexto missus est An» gelus Gabriel a Deo in civitatem Galilææ, cui nomen

[1] Exod. xxvi, 7. — [2] Luc. iii, 22.

» Nazareth, ad virginem desponsatam viro, cui nomen
» erat Joseph, de domo David, et nomen virginis Maria.
» Et ingressus Angelus ad eam dixit : Ave gratia plena,
» Dominus tecum, benedicta tu in mulieribus. Quæ cum
« vidisset, turbata est in sermone ejus, et cogitabat qua-
» lis esset ista salutatio. Et ait Angelus ei : Ne timeas,
» Maria, invenisti enim gratiam apud Deum : ecce conci-
» pies in utero, et paries filium, et vocabis nomen ejus
» Jesum : hic erit magnus, et filius Altissimi vocabitur :
» et dabit illi Dominus Deus sedem David patris ejus,
» et regnabit in domo Jacob in æternum, et regni ejus
» non erit finis. Dixit autem Maria ad Angelum, Quo-
» modo fiet istud, quoniam virum non cognosco? Et res-
» pondens Angelus, dixit ei : Spiritus sanctus superve-
» niet in te, et virtus Altissimi obumbrabit tibi : ideoque
» et quod nasceretur sanctum, vocabitur Filius Dei [1]. »
Et cætera, quæ ad id quod nunc agitur non pertinent. Hoc ergo Matthæus commemoravit dicens de Maria : « Inventa est in utero habens de Spiritu sancto [2] : nec contrarium est quia Lucas exposuit id quod Matthæus prætermisit; cum de Spiritu sancto Mariam concepisse uterque testetur : sicut non est contrarium quia Matthæus deinceps connectit quod Lucas prætermittit. Sequitur enim, et dicit Matthæus : « Joseph autem vir ejus cum
» esset justus, et nollet eam traducere, voluit occulte
» dimittere eam. Hæc autem, eo cogitante, ecce Ange-
» lus Domini in somnis apparuit ei, dicens : Joseph fili
» David, noli timere accipere Mariam conjugem tuam :
» quod enim in ea natum est, de Spiritu sancto est. Pa-
» riet autem filium, et vocabis nomen ejus Jesum : ipse
» enim salvum faciet populum suum a peccatis eorum. Hoc
» autem totum factum est, ut impleretur quod dictum est

[1] Luc. I, 26-35. — [2] Matth. I, 18.

» a Domino per Prophetam dicentem : Ecce virgo in utero » habebit; et pariet filium, et vocabitur nomen ejus » Emmanuel, quod est interpretatum, Nobiscum Deus[1]. » Exsurgens autem Joseph a somno, fecit sicut præcepit » ei Angelus Domini; et accepit conjugem suam : et » non cognoscebat eam, donec peperit filium suum pri- » mogenitum; et vocavit nomen ejus Jesum[2]. Cum ergo » natus esset Jesus in Bethlehem Judæ in diebus Herodis » regis[3], » et cætera.

XV. De civitate Bethlehem Matthæus Lucasque consentiunt : sed quomodo et qua causa ad eam venerint Joseph et Maria, Lucas exponit, Matthæus prætermittit. Contra de Magis ab Oriente venientibus Lucas tacet, Matthæus dicit ita contexens : « Ecce Magi ab Oriente venerunt » Jerosolymam, dicentes : Ubi est qui natus est rex Ju- » dæorum? Vidimus enim stellam ejus in Oriente, et ve- » nimus adorare eum. Audiens autem Herodes rex tur- » batus est : » et cætera, usque ad eum locum, ubi scriptum est de ipsis Magis, quod « Responso accepto in » somnis, ne redirent ad Herodem, per aliam viam re- » versi sunt in regionem suam[4]. » Hoc totum Lucas prætermittit, sicut Matthæus non narravit quod Lucas narrat, in præsepi positum Dominum[5]; et quod pastoribus eum natum Angelus nuntiaverit, et quod multitudo militiæ cœlestis facta est cum Angelo laudantium Deum; et quod venerunt pastores, et viderunt verum esse quod eis Angelus nuntiaverat; et quod die circumcisionis suæ nomen acceperit; et quæ post impletos dies purgationis Mariæ idem Lucas narrat, quod attulerint eum ad Jerusalem, et de Simeone vel Anna, quæ dixerint de illo in

[1] Isaï. VII, 14. — [2] Matth. I, 18-25. — [3] Id. II, 1. — [4] Ibid. 1-3 et 12. — [5] Luc. II, 7, et seqq.

templo, posteaquam cognoverunt eum impleti Spiritu sancto : omnia hæc tacet Matthæus.

XVI. Unde merito quæritur, quando facta sint, sive quæ Matthæus prætermittit et Lucas dicit, sive quæ Lucas præmittit et Matthæus dicit. Quandoquidem Matthæus, regressis in regionem suam Magis qui venerant ab Oriente, sequitur et narrat [1], Joseph ab Angelo admonitum ut cum infante in Ægyptum fugeret, ne ab Herode necaretur; deinde Herodem illo non invento, a bimatu et infra pueros occidisse : defuncto autem Herode rediisse ab Ægypto, et audito quod Archelaüs in Judæa regnaret pro Herode patre suo, habitasse cum puero in Galilææ civitate Nazareth : quæ omnia Lucas tacet. Nec ideo contrarium videri potest, quod vel hic dicit quæ ille prætermittit, vel ille commemorat quæ iste non dicit. Sed quæritur quando fieri potuerint quæ contexit Matthæus de profectione in Ægyptum atque inde regressione post Herodis mortem, ut jam in civitate Nazareth habitarent, quo eos Lucas, posteaquam perfecerunt in templo circa puerum omnia secundum legem Domini, reversos esse commemorat [2]. Hic proinde cognoscendum est quod deinceps ad cætera talia valeat, ne similiter moveant animumque conturbent, sic unumquemque Evangelistam contexere narrationem suam, ut tanquam nihil prætermittentis series digesta videatur : tacitis enim quæ non vult dicere, sic ea quæ vult dicere, illis quæ dicebat adjungit, ut ipsa continuo sequi videantur : sed cum alter ea dicit quæ alter tacuit, diligenter ordo consideratus indicat locum ubi ea potuerit, a quo prætermissa sunt, transilire, ut ea quæ dicere intenderat, ita superioribus copularet, tanquam ipsa nullis interpositis sequerentur. Ac per hoc intelligitur Matthæus, ubi ait somnio admonitos Magos ne

[1] Matth. II, 12, et seqq. — [2] Luc. II, 39.

redirent ad Herodem, et per aliam viam regressos in regionem suam [1]; illic prætermisisse quæ Lucas narravit gesta circa Dominum in templo, et dicta a Simeone et Anna : ubi rursus Lucas prætermittens profectionem in Ægyptum, quam narrat Matthæus, tanquam continuam contexuit regressionem ad civitatem Nazareth [2].

XVII. Si quis autem velit unam narrationem ex omnibus, quæ de Christi nativitate et infantia vel pueritia in utriusque narratione ab alterutro seu dicuntur seu prætermittuntur, ordinare sic potest : « Christi autem generatio sic erat [3] : Fuit in diebus Herodis regis Judææ sacerdos quidam nomine Zacharias, de vice Abia : et uxor illi de filiabus Aaron, et nomen ejus Elisabeth. Erant autem justi ambo ante Deum, incedentes in omnibus mandatis et justificationibus Domini sine querela. Et non erat illis filius, eo quod esset Elisabeth sterilis, et ambo processissent in diebus suis. Factum est autem cum sacerdotio fungeretur in ordine vicis suæ ante Deum, secundum consuetudinem sacerdotii, sorte exiit ut incensum poneret ingressus in templum Domini : et omnis multitudo populi erat orans foris hora incensi. Apparuit autem illi Angelus Domini, stans a dextris altaris incensi : et Zacharias turbatus est videns, et timor irruit super eum. Ait autem ad illum Angelus : Ne timeas, Zacharia, quoniam exaudita est deprecatio tua, et uxor tua Elisabeth pariet tibi filium, et vocabis nomen ejus Joannem : et erit gaudium tibi, et exultatio, et multi in nativitate ejus gaudebunt : erit enim magnus coram Domino : et vinum et siceram non bibet; et Spiritu sancto replebitur adhuc ex utero matris suæ : et multos filiorum Israël convertet ad Dominum Deum ipsorum : et ipse præcedet ante illum

[1] Matth. II, 12. — [2] Luc. II, 22, etc. — [3] Matth. I, 18.

» in spiritu et virtute Eliæ, ut convertat corda patrum in
» filios, et incredulos ad prudentiam justorum, parare
» Domino plebem perfectam. Et dixit Zacharias ad An-
» gelum: Unde hoc sciam? Ego enim sum senex, et uxor
» mea processit in diebus suis. Et respondens Angelus
» dixit ei : Ego sum Gabriel qui asto ante Deum, et mis-
» sus loqui ad te, et hæc tibi evangelizare : et ecce eris
» tacens, et non poteris loqui usque in diem quo hæc
» fiant, pro eo quod non credidisti verbis meis, quæ im-
» plebuntur in tempore suo. Et erat plebs expectans Za-
» chariam, et mirabantur quod tardaret ipse in templo.
» Egressus autem non poterat loqui ad illos, et cogno-
» verunt quod visionem vidisset in templo. Et ipse erat
» innuens illis, et permansit mutus. Et factum est, ut
» impleti sunt dies officii ejus, abiit in domum suam :
» Post hos autem dies concepit Elisabeth uxor ejus, et
» occultabat se mensibus quinque, dicens : Quia sic mihi
» fecit Dominus in diebus, quibus respexit auferre op-
» probrium meum inter homines. In mense autem sexto
» missus est Angelus Gabriel a Deo in civitatem Galilææ,
» cui nomen Nazareth, ad virginem desponsatam viro,
» cui nomen erat Joseph, de domo David, et nomen vir-
» ginis Maria. Et ingressus Angelus ad eam dixit : Ave
» gratia plena, Dominus tecum, benedicta tu in mulieri-
» bus. Quæ cum vidisset, turbata est in sermone ejus, et
» cogitabat qualis esset ista salutatio. Et ait Angelus ei :
» Ne timeas, Maria, invenisti enim gratiam apud Deum :
» ecce concipies in utero et paries filium, et vocabis no-
» men ejus Jesum : hic erit magnus, et filius Altissimi
» vocabitur : et dabit illi Dominus Deus sedem David
» patris ejus, et regnabit in domo Jacob in æternum, et
» regni ejus non erit finis. Dixit autem Maria ad An-

» gelum : Quomodo fiet istud, quoniam virum non » cognosco? Et respondens Angelus dixit ei : Spiritus » sanctus superveniet in te, et virtus Altissimi obumbra- » bit tibi : ideoque et quod nascetur sanctum, vocabitur » Filius Dei : et ecce Elisabeth cognata tua, et ipsa con- » cepit filium in senectute sua ; et hic mensis est sex- » tus illi quæ vocatur sterilis : quia non erit impos- » sibile apud Deum omne verbum. Dixit autem Maria : » Ecce ancilla Domini, fiat mihi secundum verbum » tuum. Et discessit ab illa Angelus. Exurgens autem » Maria in diebus illis, abiit in montana cum festinatione » in civitatem Juda : et intravit in domum Zachariæ, et » salutavit Elisabeth. Et factum est, ut audivit saluta- » tionem Mariæ Elisabeth, exultavit infans in utero ejus ; » et repleta est Spiritu sancto Elisabeth : et exclama- » vit voce magna, et dixit : Benedicta tu inter mulieres, » et benedictus fructus ventris tui : et unde hoc mihi, ut » veniat mater Domini mei ad me ? Ecce enim ut facta est » vox salutationis tuæ in auribus meis, exultavit in gau- » dio infans in utero meo : et beata quæ credidisti, quo- » niam perficientur ea quæ dicta sunt tibi a Domino. Et » ait Maria : Magnificat anima mea Dominum. Et exul- » tavit spiritus meus in Deo salutari meo. Quia respexit » humilitatem ancillæ suæ ; ecce enim ex hoc beatam me » dicent omnes generationes. Quia fecit mihi magna qui » potens est, et sanctum nomen ejus. Et misericordia » ejus in progenies et progenies timentibus eum. Fecit » potentiam in brachio suo ; dispersit superbos mente » cordis sui. Deposuit potentes de sede, et exaltavit » humiles. Esurientes implevit bonis, et divites dimisit » inanes. Suscepit Israël puerum suum, memorari miseri- » cordiæ suæ. Sicut locutus est ad patres nostros, Abra- » ham et semini ejus in sæcula. Mansit autem Maria

» cum illa quasi mensibus tribus, et reversa est in domum suam[1] : et inventa est in utero habens de Spiritu sancto. Joseph autem vir ejus, cum esset justus, et nollet eam traducere, voluit occulte dimittere eam. Hæc autem eo cogitante, ecce Angelus Domini in somnis apparuit ei dicens : Joseph, fili David, noli timere accipere Mariam conjugem tuam : quod enim in ea natum est, de Spiritu sancto est. Pariet autem filium, et vocabis nomen ejus Jesum : ipse enim salvum faciet populum suum a peccatis eorum. Hoc autem totum factum est, ut adimpleretur quod dictum est a Domino per Prophetam dicentem : Ecce virgo in utero habebit et pariet filium, et vocabitur nomen ejus Emmanuel[2], quod est interpretatum, Nobiscum Deus. Exurgens autem Joseph a somno, fecit sicut præcepit ei Angelus Domini, et accepit conjugem suam : et non cognoscebat eam[3]. Elisabeth autem impletum est tempus pariendi, et peperit filium. Et audierunt vicini et cognati ejus, quia magnificavit Dominus misericordiam suam cum illa, et congratulabantur ei. Et factum est in die octavo, venerunt circumcidere puerum, et vocabant eum nomine patris ejus Zachariam. Et respondens mater ejus, dixit : Nequaquam, sed vocabitur Joannes. Et dixerunt ad illam : Quia nemo est in cognatione tua qui vocetur hoc nomine. Innuebant autem patri ejus quem vellet vocari eum. Et postulans pugillarem scripsit, dicens : Joannes est nomen ejus. Et mirati sunt universi. Apertum est autem illico os ejus et lingua ejus, et loquebatur benedicens Deum. Et factus est timor super omnes vicinos eorum ; et super omnia montana Judææ divulgabantur omnia verba hæc. Et posuerunt omnes qui audierant in corde suo, dicentes :

[1] Luc. I, 5-56. — [2] Isaï. VII, 14. — [3] Matth. I, 18-25.

» Quid putas puer iste erit? Etenim manus Domini erat
» cum illo. Et Zacharias pater ejus impletus est Spi-
» ritu sancto, et prophetavit dicens : Benedictus Domi-
» nus Deus Israël, quia visitavit et fecit redemptionem
» plebis suæ. Et erexit cornu salutis nobis, in domo Da-
» vid pueri sui. Sicut locutus est per os sanctorum, qui a
» sæculo sunt, Prophetarum ejus. Salutem ex inimicis
» nostris, et de manu omnium qui oderunt nos. Ad fa-
» ciendam misericordiam cum patribus nostris, et memo-
» rari testamenti sui sancti. Jusjurandum quod juravit ad
» Abraham patrem nostrum, daturum se nobis. Ut sine
» timore de manu inimicorum nostrorum liberati ser-
» viamus illi, in sanctitate et justitia coram ipso omnibus
» diebus nostris. Et tu, puer, Propheta Altissimi voca-
» beris : præibis enim ante faciem Domini parare vias
» ejus. Ad dandam scientiam salutis plebi ejus in remis-
» sionem peccatorum eorum. Per viscera misericordiæ
» Dei nostri, in quibus visitavit nos Oriens ex alto. Illu-
» minare iis qui in tenebris et in umbra mortis sedent, ad
» dirigendos pedes nostros in viam pacis. Puer autem
» crescebat, et confortabatur spiritu; et erat in desertis
» usque in diem ostentionis suæ ad Israël. Factum est
» autem in diebus illis, exiit edictum a Cæsare Augusto,
» ut describeretur universus orbis. Hæc descriptio prima
» facta est a præside Syriæ Cyrino. Et ibant omnes ut pro-
» fiterentur singuli in suam civitatem. Ascendit autem et
» Joseph a Galilæa de civitate Nazareth in Judæam civita-
» tem David quæ vocatur Bethlehem, eo quod esset de
» domo et familia David, ut profiteretur cum Maria despon-
» sata sibi uxore prægnante. Factum est autem cum essent
» ibi, impleti sunt dies ut pareret : et peperit filium suum
» primogenitum, et pannis eum involvit : et reclinavit
» eum in præsepio; quia non erat eis locus in diversorio.

» Et pastores erant in eadem regione vigilantes et cus-
» todientes vigilias noctis supra gregem suum : et ecce
» Angelus Domini stetit juxta illos, et claritas Dei cir-
» cumfulsit illos, et timuerunt timore magno. Et dixit
» illis Angelus : Nolite timere : ecce enim evangelizo
» vobis gaudium magnum, quod erit omni populo; quia
» natus est vobis hodie salvator, qui est Christus Domi-
» nus, in civitate David. Et hoc vobis signum : Invenietis
» infantem pannis involutum, et positum in præsepio.
» Et subito facta est cum Angelo multitudo militiæ cœ-
» lestis, laudantium Deum et dicentium : Gloria in altis-
» simis Deo, et in terra pax hominibus bonæ voluntatis.
» Et factum est ut discesserunt ab eis Angeli in cœlum,
» pastores loquebantur ad invicem : Transeamus usque
» Bethlehem, et videamus hoc verbum quod factum est,
» quod Dominus ostendit nobis. Et venerunt festinantes,
» et invenerunt Mariam et Joseph, et infantem positum
» in præsepio. Videntes autem cognoverunt de verbo,
» quod dictum erat illis de puero hoc. Et omnes qui au-
» dierunt mirati sunt, et de iis quæ dicta erant a pasto-
» ribus ad ipsos. Maria autem conservabat omnia verba
» hæc, conferens in corde suo. Et reversi sunt pastores
» glorificantes et laudantes Deum in omnibus, quæ au-
» dierant et viderant, sicut dictum est ad illos. Et post-
» quam consummati sunt dies octo, ut circumcideretur
» puer, vocatum est nomen ejus Jesus, quod vocatum est
» ab Angelo prius quam in utero conciperetur [1]. Et ecce
» Magi ab Oriente venerunt Jerosolymam, dicentes : Ubi
» est qui natus est rex Judæorum? Vidimus enim stellam
» ejus in Oriente, et venimus adorare eum. Audiens au-
» tem Herodes rex turbatus est, et omnis Jerosolyma
» cum illo. Et congregans omnes principes sacerdotum

[1] Luc. I, 57-80, et II, 1-21.

» et Scribas populi, sciscitabatur ab eis ubi Christus nas-
» ceretur. At illi dixerunt ei : In Bethlehem Judæ : sic
» enim scriptum est per Prophetam : Et tu Bethlehem
» terra Juda, nequaquam minima es in principibus Juda,
» ex te enim exiet dux qui regat populum meum Israël [1].
» Tunc Herodes clam vocatis Magis, diligenter didicit ab
» eis tempus stellæ, quæ apparuit eis. Et mittens eos in Be-
» thlehem dixit : Ite, et interrogate diligenter de puero,
» et cum inveneritis renuntiate mihi, ut et ego veniens
» adorem eum. Qui cum audissent regem, abierunt : et
» ecce stella, quam viderant in Oriente, antecedebat eos,
» usque dum veniens staret supra ubi erat puer. Viden-
» tes autem stellam, gavisi sunt gaudio magno valde. Et
» intrantes domum, invenerunt puerum cum Maria ma-
» tre ejus : et procidentes adoraverunt eum, et apertis
» thesauris suis obtulerunt ei munera, aurum, thus et
» myrrham. Et responso accepto in somnis, ne redirent
» ad Herodem, per aliam viam regressi sunt in regionem
» suam [2]. Qui cum recessissent, posteaquam impleti
» sunt dies purgationis matris ejus, secundum Legem
» Moysi [3], tulerunt illum in Jerusalem, ut sisterent eum
» Domino : sicut scriptum est in Lege Domini : Quia
» omne masculinum adaperiens vulvam, sanctum Do-
» mino vocabitur [4]. Et ut darent hostiam secundum quod
» dictum est in Lege Domini, par turturum, aut duos
» pullos columbarum [5]. Et ecce homo erat in Jerusalem,
» cui nomen Simeon, et homo iste justus et timoratus,
» expectans consolationem Israël, et Spiritus sanctus erat
» in eo : et responsum acceperat a Spiritu sancto, non
» visurum se mortem, nisi prius videret Christum Do-
» mini : et venit in Spiritu in templum. Et cum induce-

[1] Malach. v, 1. — [2] Matth. II, 1-12. — [3] Levit. XII, 6. — [4] Exod. XIII, 6.
— [5] Levit. v, 7. et XII, 8.

» rent puerum Jesum parentes ejus, ut facerent secun-
» dum consuetudinem Legis pro eo, et ipse accepit eum
» in amplexus suos, et benedixit Deum, et dixit : Nunc
» dimittis servum tuum, Domine, secundum verbum
» tuum in pace. Quia viderunt oculi mei Salutare tuum,
» Quod parasti ante faciem omnium populorum. Lumen
» ad revelationem gentium, et gloriam plebis tuæ Israël
» Et erat pater ejus et mater mirantes super his, quæ
» dicebantur de illo. Et benedixit illos Simeon, et dixit
» ad Mariam, matrem ejus : Ecce positus est hic in rui-
» nam et resurrectionem multorum in Israël, et in signum
» cui contradicetur : et tuam ipsius animam pertransibit
» gladius, ut revelentur ex multis cordibus cogitationes.
» Et erat Anna prophetissa filia Phanuël de tribu Aser :
» hæc processerat in diebus multis, et vixerat cum viro
» suo annis septem a virginitate sua : et hæc vidua usque
» ad annos octoginta quatuor quæ non discedebat de
» templo, jejuniis et obsecrationibus serviens nocte ac
» die. Et hæc, ipsa hora superveniens, confitebatur Do-
» mino, et loquebatur de illo omnibus qui expectabant
» redemptionem Jerusalem. Et ut perfecerunt omnia se-
» cundum Legem Domini [1], ecce Angelus Domini appa-
» ruit in somnis Joseph, dicens : Surge, et accipe pue-
» rum et matrem ejus, et fuge in Ægyptum, et esto ibi
» usque dum dicam tibi : Futurum est enim ut Herodes
» quærat puerum ad perdendum eum. Qui consurgens
» accepit puerum et matrem ejus nocte, et secessit in
» Ægyptum. Et erat ibi usque ad obitum Herodis; ut
» adimpleretur quod dictum est a Domino per Prophe-
» tam, dicentem : Ex Ægypto vocavi filium meum [2].
» Tunc Herodes videns quoniam illusus esset a Magis
» iratus est valde : et mittens occidit omnes pueros, qui

[1] Luc. II, 22-39. — [2] Oseæ XI, 1.

» erant in Bethlehem, et in omnibus finibus ejus, a bimatu
» et infra, secundum tempus quod exquisierat a Magis.
» Tunc adimpletum est quod dictum est per Jeremiam
» prophetam, dicentem : Vox in Rama audita est, plo-
» ratus et ululatus multus, Rachel plorans filios suos, et
» noluit consolari, quia non sunt [1]. Defuncto autem He-
» rode ecce apparuit Angelus Domini in somnis Joseph
» in Ægypto, dicens : Surge et accipe puerum, et ma-
» trem ejus, et vade in terram Israël. Defuncti sunt enim
» qui quærebant animam pueri. Qui surgens accepit pue-
» rum et matrem ejus, et venit in terram Israël. Audiens
» autem quod Archelaüs regnaret in Judæa pro Herode
» patre suo, timuit illo ire. Et admonitus in somnis seces-
» sit in partes Galilææ : et veniens habitavit in civitate,
» quæ vocatur Nazareth ; ut adimpleretur quod dictum
» est per Prophetas, quoniam Nazaræus vocabitur [2].
» Puer autem crescebat et confortabatur plenus sapien-
» tia, et gratia Dei erat in illo. Et ibant parentes ejus per
» omnes annos in Jerusalem in die solemni Paschæ. Et
» cum factus esset annorum duodecim, ascendentibus
» illis in Jerosolymam secundum consuetudinem diei
» festi, consummatisque diebus cum redirent, remansit
» puer Jesus in Jerusalem, et non cognoverunt parentes
» ejus. Existimantes autem illum esse in comitatu, vene-
» runt iter diei, et requirebant eum inter cognatos et
» notos. Et non invenientes, regressi sunt in Jerusalem
» requirentes eum. Et factum est post triduum invene-
» runt illum in templo sedentem in medio doctorum,
» audientem illos et interrogantem eos. Stupebant autem
» omnes qui audiebant eum, super prudentia et respon-
» sis ejus. Et videntes admirati sunt. Et dixit mater ejus
» ad illum : Fili, quid fecisti nobis sic ? Ecce pater tuus et

[1] Jer. xxxi, 15. — [2] Matth. ii, 13-23.

» ego dolentes quærebamus te. Et ait ad illos : Quid est » quod me quærebatis? Nesciebatis quia in his quæ Pa» tris mei sunt, oportet me esse? Et ipsi non intellexerunt » verbum, quod locutus est ad illos. Et descendit cum » eis, et venit Nazareth, et erat subditus illis. Et mater » ejus conservabat omnia verba hæc in corde suo. Et » Jesus proficiebat sapientia et ætate et gratia apud Deum » et homines [1]. »

CAPUT VI.

De ordine prædicationis Joannis Baptistæ inter omnes quatuor.

XVIII. Jam hinc de prædicatione Joannis narrari incipit, quam omnes quatuor commemorant. Nam et Matthæus post illa verba, quæ ultima ejus posui, ubi commemoravit ex Propheta testimonium, « Quoniam Naza» ræus vocabitur, » sequitur et adjungit : « In diebus » autem illis venit Joannes Baptista prædicans in deserto » Judææ [2]; » Et Marcus qui nihil de nativitate vel infantia vel pueritia Domini narravit, hinc Evangelii sumpsit initium, id est, a Joannis prædicatione. Si enim exorsus est : « Initium Evangeli Jesu Christi filii Dei : sicut scrip» tum est in Isaïa propheta, Ecce mitto Angelum meum » ante faciem tuam, qui præparabit viam tuam ante te. » Vox clamantis in deserto : Parte viam Domini, rectas » facite semitas ejus [3]. Fuit Joannes in deserto baptizans » et prædicans baptismum pœnitentiæ in remissionem

[1] Luc. II, 40-52. — [2] Matth. III, 1. — [3] Isaï. XL, 3, et Malach. III, 1.

» peccatorum[1], » etc. Et Lucas post verba ubi ait, « Et » Jesus proficiebat sapientia et ætate et gratia apud » Deum et homines, » de Joannis prædicatione jam sequitur dicens : « Anno autem quinto decimo imperii Tiberii Cæsaris, procurante Pontio Pilato Judæam, tetrarcha autem Galilææ Herode, Philippo autem fratre » ejus tetrarcha Iturææ et Trachonitidis regionis, et » Lysania Abilinæ tetrarcha, sub principibus sacerdotum » Anna et Caïpha, factum est verbum Domini super Joannem Zachariæ filium in deserto[2], » etc. Joannes quoque apostolus in Evangelistis quatuor eminentissimus, posteaquam dixit de Verbo Dei, qui est ipse Filius ante omnia sæcula creaturæ, quia omnia per ipsum facta sunt, intulit continuo de Joannis prædicatione ac testimonio dicens, « Fuit homo missus a Deo, cui nomen erat Joannes[3]. » Unde jam videndum est de ipso Joanne Baptista quatuor Evangelistarum narrationes, quemadmodum inter se non discordent : non ut hoc a nobis per omnia requiratur aut exigatur, quod modo fecimus de primordiis nati ex Maria Christi, quemadmodum inter se Matthæus Lucasque consentiant, ut ex utriusque narratione unam faceremus, demonstrantes tardioribus quemlibet eorum commemorando quod alter tacet, vel tacendo quod alter commemorat, non impedire intellectum veracis narrationis alterius ; ut hoc exemplo, sive ut a me factum est, sive alio modo commodius fieri possit, videat unusquisque et in cæteris talibus locis fieri posse, quod hic factum esse perspexerit.

XIX. Jam ergo, ut dixi, videamus quatuor Evangelistarum de Baptista Joanne concensum. Matthæus ita sequitur, « In diebus autem illis venit Joannes Baptista » prædicans in deserto Judææ[4]. » Marcus non dixit : « In diebus illis ; » quia nullam seriem rerum ante præ-

[1] Marc. I, 1-4. — [2] Luc. III, 1, 2. — [3] Joan. I, 6. — [4] Matth. III, 1.

miserat, in quarum rerum diebus intelligeretur dicere, si diceret, « In illis diebus. » Lucas autem per potestates terrenas significantius ipsa tempora expressit prædicationis vel baptismi Joannis dicens, « Anno autem quinto-de-» cimo imperii Tiberii Cæsaris, procurante Pontio Pilato » Judæam, tetrarcha autem Galilææ Herode, Philippo » autem fratre ejus tetrarcha Iturææ et Trachonitidis » regionis, et Lysania Abilinæ tetrarcha, sub principibus « sacerdotum Anna et Caïpha, factum est verbum Do-» mini super Joannem Zachariæ filium in deserto. » Nec tamen intelligere debemus hos dies, id est, hoc tempus harum potestatum significasse Matthæum cum diceret, « In diebus illis: » sed in multo longioris temporis spatio voluisse accipi, quod ait, « In diebus illis. » Mox enim ut narravit reversum de Ægypto Christum mortuo Herode; quod utique tempore infantiæ vel pueritiæ ejus factum est, ut possit constare quod Lucas de illo cum duodecim annorum esset gestum narravit in templo Jerusalem[1]: cum ergo infantem vel puerum ex Ægypto revocatum commemorasset Matthæus, continuo intulit, « In diebus » autem illis venit Joannes Baptista, » non utique tantummodo pueritiæ illius dies insinuans, sed omnes dies ab ejus nativitate usque ad tempus, quo prædicare ac baptizare cœpit Joannes, quo jam tempore Christi juvenilis ætas invenitur; quia coævi erant ipse et Joannes, et triginta ferme annorum narratur fuisse cum ab illo baptizatus esset.

[1] Luc. II, 42-50.

CAPUT VII.

De duobus Herodibus.

XX. Sed plane de Herode solet movere nonnullos quod Lucas narravit, in diebus baptismi Joannis Herodem fuisse tetrarcham Galilææ, quando etiam Dominus juvenis baptizatus est[1]; Matthæus autem, mortuo Herode, dicit puerum Jesum ab Ægypto remeasse : quod utrumque verum esse non potest, nisi duo fuisse intelligantur Herodes. Quod cùm fieri potuisse nemo nesciat, qua cæcitate insaniunt, qui procliviores sunt ad calumniandum Evangelicæ veritati, quam paululum consideratiores, ut duos homines eodem vocabulo appellatos intelligant? cujus rei exemplis plena sunt omnia. Nam iste posterior Herodes prioris Herodis filius fuisse perhibetur, sicut Archelaüs, quem Matthæus, in Judææ regnum patri mortuo successisse commemorat[2]; sicut Philippus, quem fratrem tetrarchæ Herodis et ipsum Iturææ tetrarcham Lucas insinuat. Rex enim fuit Herodes ille, qui quærebat animam pueri Christi : Herodes autem alius filius ejus, non rex, sed tetrarcha dictus est, quod nomen græcum a parte regni quarta inditum resonat.

[1] Luc. III, 1-21. — [2] Matth. II, 19-22.

CAPUT VIII.

Quomodo Matthæus dicat timuisse Joseph ire cum infante Christo in Jerusalem propter Archelaüm; et non timuisse ire in Galilæam, ubi erat tetrarcha Herodes frater ejus.

XXI. Nisi forte hinc rursus quispiam moveatur, cum Matthæus dixerit ideo timuisse Joseph cum puero redeunte ire in Judæam, quia pro patre suo Herode Archelaüs filius ejus ibi regnabat; quomodo potuerit ire in Galilæam, ubi alius filius ejus Herodes tetrarcha erat, sicut Lucas testatur. Quasi vero ipsa sint tempora, quibus tunc puero timebatur, quæ nunc Lucas commemoravit, quæ usque adeo mutata erant, ut in ipsa Judæa non jam rex esset Archelaüs, sed Pontius Pilatus, qui non rex Judæorum, sed præses erat: cujus temporibus agentes sub Tiberio Cæsare filii majoris Herodis, non regnum habebant, sed tetrarchiam. Quod utique nondum factum erat, quando Joseph timens Archelaüm in Judæa regnantem, se in Galilæam cum puero contulit, ubi et civitas ejus erat Nazareth.

CAPUT IX.

Alter scrupulus in eodem loco.

XXII. An forte et hoc movet, quomodo dicat Matthæus, propterea cum puero Jesu parentes ejus isse in Galilæam, quia metu Archelaï in Judæam ire noluerunt; cum propterea magis isse in Galilæam videantur, quia civitas eorum erat Nazareth Galilææ, sicut Lucas non tacuit. Sed intelligendum est, ubi Angelus in somnis in Ægypto dixit ad Joseph, « Surge et accipe puerum et matrem ejus, » et vade in terram Israël, » sic intellectum esse primo a Joseph, ut putaret jussum se esse pergere in Judæam; ipsa enim primitus intelligi potuit terra Israël: porro autem posteaquam comperit illic regnare filium Herodis Archelaüm, noluit objicere se illi periculo, cum posset terra Israël etiam sic intelligi, ut et Galilæa illic deputaretur, quia et ipsam populus Israël incolebat. Quanquam et alio modo solvi possit hæc quæstio, quia potuit videri parentibus Christi cum puero, de quo talia per angelica responsa cognoverant, non esse habitandum nisi in Jerusalem, ubi erat templum Domini; et propterea redeuntes ex Ægypto, illuc eos ituros fuisse, et illic habitaturos, nisi Archelaï præsentia terrerentur. Neque enim divinitus jubebantur ibi habitare, ut de Archelao quod timebant deberent contemnere.

CAPUT X.

Quomodo Lucas dicit ivisse parentes ejus per omnes annos in Jerusalem cum Christo puero, si metu Archelaï illuc nolebant accedere secundum Matthæum.

XXIII. An et hoc aliquis dicit, Quomodo ergo, sicut Lucas narrat, ibant parentes ejus per omnes annos pueritiæ Christi in Jerusalem, si Archelaï timore illuc prohibebantur accedere? Hoc mihi dissolvere non esset difficile, nec si aliquis Evangelistarum expressisset, quandiu ibi regnaret Archelaüs. Fieri enim poterat, ut per diem festum inter tam ingentem turbam latenter ascenderent, mox reversuri, ubi tamen aliis diebus habitare metuerent: ut nec solemnitate prætermissa essent irreligiosi, nec continua mansione conspicui. Cum vero etiam de regno Archelaï quam fuerit diuturnum, omnes tacuerint, iste quoque intellectus patet, ut quod Lucas dicit per omnes annos eos ascendere solitos in Jerusalem [1], tunc accipiamus factitatum, cum jam non timeretur Archelaus. Quod si Archelaï regnum aliquanto diuturnius ulla præter Evangelium prodit historia, cui fides habenda videatur; illud quod superius dixi suffecerit, quod ita timebant parentes pueri habitationem in Jerusalem, ut tamen propter Dei timorem festivitatem solemnem non prætermitterent, in qua latere facillime possent: neque enim incredibile est captatis temporibus opportunis vel dierum vel horarum accedere homines ad ea loca, in quibus esse formidant.

[1] Luc. II, 41.

CAPUT XI.

Quomodo potuerint, completis diebus purgationis matris Christi sicut Lucas dicit, ascendere cum illo in templum ad peragenda solemnia, si secundum Matthæum jam Herodi per Magos notum erat eum natum, pro quo, cum eum quæreret, tot occidit infantes.

XXIV. Hinc etiam illa solvitur quæstio, si aliquem movet, cum jam sollicitus esset ille major Herodes perculsus Magorum nuntio, quod rex Judæorum natus fuisset, quomodo potuerint completis diebus purgationis matris ejus tuto cum illo ascendere in templum, ut fierent circa eum secundum Legem Domini quæ Lucas commemorat. Quis enim non videat etiam illum unum diem regem multis occupatum latere potuisse! Si autem illud verisimile non videtur, quod Herodes qui valde sollicitus expectabat quid sibi Magi de puero renuntiarent, post tam multos dies se sensit illusum, ut transacto tempore purgationis matris ejus, et peracta circa infantem solemnitate primogenitorum in templo Jerusalem, post etiam profectionem eorum in Ægyptum, in mentem illi venerit quærere animam pueri, et necare tot parvulos : si hoc ergo movet, omitto dicere quot et quantis occupationibus regia cura distendi potuerit, et per plurimos dies ab illa intentione vel averti omnino, vel impediri. Neque enim enumerari possunt causæ, quibus hoc potuerit accidere; quas tamen multas et magnas esse potuisse nemo ita rerum humanarum inexpertus est, ut aut neget, aut dubitet. Cujus enim cogitationi non occurrat, quam multa

multa alia terribiliora regi nuntiari potuerint seu vera seu falsa, ut qui regem infantem post aliquot annos sibi vel filiis suis adversaturum timuerat, aliquorum magis propinquantium periculorum terroribus agitatus, ab illa cura mentem abreptam in aliis proxime cavendis potius occuparet? Ut ergo hæc omittam, illud dico, posteaquam nihil Herodi Magi renuntiaverunt, eum credere potuisse, illos fallaci stellæ visione deceptos, posteaquam non invenerunt quem natum putaverant, erubuisse ad se redire, atque ita eum timore depulso ab inquirendo ac persequendo puero quievisse. Cum ergo post purgationem matris ejus in Jerusalem cum illo venissent, et ea gesta essent in templo, quæ a Luca narrantur[1], quia verba Simeonis et Annæ de illo prophetantium, cum cœpissent ab eis qui audierant prædicari, ad pristinam intentionem revocatura erant animum regis, admonitus per somnium Joseph cum infante et matre ejus fugit in Ægyptum. Deinde vulgatis rebus, quæ in templo factæ dictæque fuerant, Herodes se a Magis sensit illusum; ac deinde ad Christi mortem cupiens pervenire, multos infantes, sicut Matthæus narrat, occidit[2].

CAPUT XII.

De verbis Joannis inter omnes quatuor.

XXV. MATTHÆUS vero de Joanne ita contexit : « In » diebus autem illis venit Joannes Baptista prædicans » in deserto Judææ, et dicens : Pœnitentiam agite; ap- » propinquavit enim regnum cœlorum. Hic est enim qui

[1] Luc. II, 22-39. — [2] Matth. II, 3-16.

» dictus est per Isaïam prophetam dicentem : Vox clamantis in deserto, parate viam Domini, rectas facite semitas ejus[1]. » Marcus quoque et Lucas consentiunt hoc Isaïæ testimonium esse de Joanne[2]. Nam plura verba etiam consequentia ex eodem Propheta Lucas commemoravit, cum de Baptista Joanne narraret. Joannes autem Evangelista ipsum Joannem Baptistam de se ipso idem testimonium Isaïæ protulisse commemorat[3] : sicut nunc Matthæus dixit quædam Joannis verba, quæ alii non dixerunt : « Prædicans, inquit, in deserto Judææ, » et dicens : Pœnitentiam agite, appropinquavit enim » regnum cœlorum : » hæc verba Joannis alii prætermiserunt. Jamvero quod sequitur Matthæus et adjungit, « Hic est enim qui dictus est per prophetam Isaïam dicentem : Vox clamantis in deserto, parate viam Domini, » rectas facite semitas ejus, » ambigue positum est, nec elucet utrum ex persona sua idem Matthæus hoc commemoraverit, an adhuc verba ejusdem Joannis secutus adjunxerit, ut totum hoc Joannes dixisse intelligatur. « Pœnitentiam agite, appropinquavit enim regnum cœlorum, hic est enim, qui dictus est per Isaïam prophetam, » et cætera. Neque enim hoc movere debet quia non ait, Ego sum enim, qui dictus sum per Isaïam prophetam : sed ait, « Hic est enim, qui dictus est. » Solet quippe esse talis locutio et ipsorum Evangelistarum Matthæi et Joannis. Nam et Matthæus dixit, « Invenit hominem sedentem in telonio[4], » nec dixit : Invenit me : et Joannes, « Hic est, inquit, discipulus qui testimonium perhibet de his, et scripsit hæc, et scimus quia » verum est testimonium ejus[5]. » non dixit : Ego sum, aut, Verum est testimonium meum. Dominus autem ipse

[1] Matth. III, 1-3, et Isaï. XL, 3. — [2] Marc. I, 3, et Luc. III, 4. — [3] Joan. I, 23. — [4] Matth. IX, 9. — [5] Joan. XXI, 24.

sæpissime dicit, Filius hominis[1], aut filius Dei[2], et non dicit, Ego : et « Oportebat, inquit, Christum pati, et » resurgere a mortuis tertio die[3] : » non ait : Oportebat me pati. Potuit ergo et Joannes Baptista, cum dixisset : « Agite pœnitentiam, appropinquavit enim regnum cœlo- » rum, » de se ipso adjungere quæ sequuntur, « Hic est » enim, qui dictus est per Isaïam prophetam, » etc, ut post verba ejus Matthæus ita narrationem contexat, « Ipse » autem Joannes habebat vestimentum de pilis camelo- » rum, » etc. Quod si ita est, non mirum si et interrogatus quid diceret de se ipso, sicut narrat Joannes evangelista « Ego, ait, vox clamantis in deserto[4]; sicut jam dixerat, præcipiens ut agerent pœnitentiam. De vestitu ergo ejus et victu ita Matthæus sequitur, dicens, « Ipse » autem Joannes habebat vestimentum de pilis camelo- » rum, et zonam pelliceam circa lumbos ejus. Esca autem ejus erat locustæ et mel sylvestre. » Hoc et Marcus dicit pene totidem verbis, cæteri autem duo tacent.

XXVI. Sequitur ergo Matthæus, et dicit : « Tunc exi- » bat ad eum Jerosolyma, et omnis Judæa, et omnis » regio circa Jordanem, et baptizabantur in Jordane » ab eo, confitentes peccata sua. Videns autem multos » Pharisæorum et Saducæorum venientes ab baptismum » suum, dixit eis : Progenies viperarum, quis demons- » travit vobis fugere a futura ira : Facite ergo fructum » dignum pœnitentiæ. Et ne velitis dicere intra vos : Pa- » trem habemus Abraham : dico enim vobis, quoniam » potest Deus ex lapidibus istis suscitare filios Abrahæ. » Jam enim securis ad radicem arborum posita est : om- » nis ergo arbor quæ non facit fructum bonum, exci- » detur, et in ignem mittetur. Ego quidem vos baptizo

[1] Matth. IX, 6 et XVI, 27. — [2] Joan. V, 25. — [3] Luc. XXIV, 46. — [4] Joan. I, 23.

» in aqua in pœnitentiam : qui autem post me venturus » est fortior me est, cujus non sum dignus calceamenta » portare; ipse vos baptizabit in Spiritu sancto et igni : » cujus ventilabrum in manu sua, et permundabit aream » suam, et congregabit triticum suum in horreum, paleas » autem comburet igni inextinguibili. » Hæc omnia dicit et Lucas, eadem pene verba Joannis exprimens. Et ubi aliquid varium est in verbis, ab eadem tamen sententia non receditur : velut cum dicit Matthæus Joannem dixisse : « Et ne velitis dicere intra vos : Patrem » habemus Abraham : » ille autem, « Et ne cœperitis di- » cere : Patrem habemus Abraham. Iste Ego quidem vos » baptizo in aqua in pœnitentiam : » ille interponit interrogationem turbarum, quid facerent, et eis respondentem Joannem de bonis operibus, tanquam de fructibus pœnitentiæ, quod Matthæus omisit : deinde in cordibus suis cogitantibus de illo, utrum ipse esset Christus, eum dicit respondisse, « Ego quidem aqua baptizo vos : » non dixit : In pœnitentiam. Deinde Matthæus, « Qui au- » tem, inquit, post me venturus est, fortior me est : » ille vero, « Venit autem, inquit, fortior me. » Item Matthæus, « Cujus non sum, inquit, dignus calceamenta » portare : » ille autem, « Cujus non sum dignus solvere » corrigiam calceamentorum ejus. » Quod et Marcus dicit, cum cætera taceat : nam post commemoratum habitum et victum ejus, secutus ait, « Et prædicabat dicens : Ve- » nit fortior me post me, cujus non sum dignus pro- » cumbens solvere corrigiam calceamentorum ejus. Ego » baptizavi vos aqua, ille vero baptizabit vos Spiritu » sancto. » De calceamentis ergo hoc a Luca distat, quod addidit, « procumbens. » De baptismo autem hoc ab utroque, quia non dixit : « Et igni, » sed tantum, « In » Spiritu sancto. » Sicut enim Matthæus, ita et Lucas

dixit, et eodem ordine, « Ipse vos baptizabit in Spiritu » et igni : » nisi quod Lucas non addit, sancto [1], » sicut Matthæus dixit : « In Spiritu sancto et igni [2]. » His tribus attestatur Joannes Evangelista, cum dicit : « Joannes » testimonium perhibet de ipso, et clamat dicens : Hic » erat quem dixi, qui post me venit, ante me factus est, » quia prior me erat [3]. » Sic enim ostendit tunc eum hoc dixisse, quando eum illi dixisse commemorant : repetisse autem, et commemorasse quod jam dixisset : cum ait : « Hic erat quem dixi, qui post me venit. »

XXVII. Si ergo quæritur, quæ verba potius Joannes Baptista dixerit, utrum quæ Matthæus, an quæ Lucas eum dixisse commemorat, an quæ Marcus in ipsis paucis quæ illum dixisse posuit, tacens cætera ; nullo modo hinc laborandum esse judicat, qui prudenter intelligit, ipsas sententias esse necessarias cognoscendæ veritati, quibuslibet verbis fuerint explicatæ. Quod enim alius alium verborum ordinem tenet, non est utique contrarium. Neque illud contrarium est, si alius dicit quod alius prætermittit. Ut enim quisque meminerat, et ut cuique cordi erat vel brevius vel prolixius, eamdem tamen explicare sententiam, ita eos explicasse manifestum est.

XXVIII. Et in hoc satis apparet quod ad rem maxime pertinet, quoniam veritas Evangelii, verbo Dei, quod supra omnem creaturam æternum atque incommutabile permanet, per creaturam temporalibus signis et linguis hominum dispensato, summum culmen auctoritatis obtinuit, non nos debere arbitrari mentiri quemquam, si pluribus rem quam audierunt vel viderunt reminiscentibus, non eodem modo atque eisdem verbis, eadem tamen res fuerit indicata; aut sive mutetur ordo verborum, sive alia

[1] Nunc tamen Lucas in Bibliis græcis et latinis habet additum *sancto*. — [2] Matth. III, 3-12, Marc. I, 6-8, et Luc. III, 7-17. — [3] Joan. I, 15.

pro aliis quæ tamen idem valeant verba proferantur; sive aliquid vel quod recordanti non occurrit, vel quod ex aliis quæ dicuntur possit intelligi, minus dicatur; sive aliorum quæ magis dicere statuit narrandorum gratia, ut congruus temporis modus sufficiat, aliquid sibi non totum explicandum, sed ex parte tangendum quisque suscipiat, sive ad illuminandam declarandamque sententiam, nihil quidem rerum, verborum tamen aliquid addat, cui auctoritas narrandi concessa est; sive rem bene tenens non assequatur, quamvis id conetur, memoriter etiam verba quæ audivit ad integrum enuntiare. Quisquis autem dicit Evangelistis certe per Spiritus sancti potentiam id debuisse concedi, ut nec in genere verborum, nec in ordine, nec in numero discreparent; non intelligit, quanto amplius Evangelistarum excellit auctoritas, tanto magis per eos fuisse firmandam cæterorum hominum vera loquentium securitatem : ut pluribus eamdem rem forte narrantibus, nullo modo quisquam eorum de mendacio recte arguatur, si ab altero ita discrepaverit, ut possit etiam Evangelistarum exemplo præcedente defendi. Cum enim fas non sit, Evangelistarum aliquem mentitum fuisse, vel existimare vel dicere; sic apparebit nec eum fuisse mentitum, cui recordanti tale aliquid acciderit, quale illis accidisse monstratur. Et quanto magis ad mores optimos pertinet cavere mendacium, tanto magis tam eminente auctoritate regi debebamus, ne putaremus esse mendacia, cum sic inter se variari aliquorum narrationes inveniremus, ut inter Evangelistas variatæ sunt. Simul etiam quod ad doctrinam fidelem maxime pertinet, intelligeremus, non tam verborum quam rerum quærendam vel amplectendam esse veritatem, quando eos qui non eadem locutione utuntur, cum rebus sententiisque non discrepant, in eadem veritate constitisse appobamus.

XXIX. Quid ergo in his, quæ de narrationibus Evangelistarum collata proposui, putandum est esse contrarium? An quod alius dixit: « Cujus non sum dignus calceamenta portare; » alii vero, « Corrigiam calceamenti solvere? » Non enim verbis, aut verborum ordine, aut aliquo genere locutionis, sed etiam re ipsa videtur aliud esse calceamenta portare, aliud corrigiam calceamenti solvere. Merito ergo quæri potest, quid Joannes dixerit non se dignum esse; utrum calceamenta portare, an corrigiam calceamenti solvere. Si enim alterum horum dixit, ille verum videtur narrasse, qui hoc potuit narrare quod dixit: qui autem aliud, etsi non est mentitus, certe vel oblitus, aliud pro alio dixisse putabitur. Omnem autem falsitatem abesse ab Evangelistis decet, non solum eam quæ mentiendo promitur, sed etiam eam quæ obliviscendo. Itaque si ad rem pertinet, aliquid aliud intelligere ex eo quod dictum est: « Calceamenta portare; » et aliquid aliud ex eo quod dictum est: « Corrigiam calceamenti solvere: » quid aliud accipiendum recte existimaveris, nisi Joannem utrumque dixisse, sive aliud alio tempore, sive contextim. Potuit enim sic dicere: « Cujus non sum dignus corrigiam calceamenti solvere, nec calceamenta portare: » ut unus Evangelistarum hinc aliud, alii vero aliud, omnes tamen verum narraverint. Si autem nihil intendit Joannes cum de calceamentis Domini diceret, nisi excellentiam ejus et humilitatem suam; quodlibet horum dixerit, sive de solvenda corrigia calceamentorum, sive de portandis calceamentis, eamdem tamen sententiam tenuit, quisquis etiam verbis suis per calceamentorum commemorationem eamdem significationem humilitatis expressit, unde ab eadem voluntate non aberravit. Utilis igitur modus et memoriæ maxime commendandus, cum de convenientia dicimus Evange-

listarum, non esse mendacium, cum quisque etiam dicens aliquid aliud quod etiam ille non dixit de quo aliquid narrat, voluntatem tamen ejus hanc explicat, quam etiam ille qui ejus verba commemorat. Ita enim salubriter discimus, nihil aliud esse quærendum, quam quid velit ille qui loquitur.

CAPUT XIII.

De baptizato Jesu.

XXX. Sequitur ergo Matthæus, et dicit : « Tunc venit Jesus a Galilea in Jordanem ad Joannem, ut baptizaretur ab eo. Joannes autem prohibebat eum dicens : Ego a te debeo baptizari, et tu venis ad me ? Respondens autem Jesus dixit ei : Sine modo : sic enim decet nos implere omnem justitiam. Tunc dimisit eum. » Attestantur et cæteri venisse Jesum ad Joannem. Baptizatum autem tres commemorant, sed tacent quod Matthæus ait, dixisse Domino Joannem, vel Joanni Dominum respondisse [1].

[1] Matth. III, 13-15, Marc. I, 9, Luc. III, 21, et Joan. I, 32-34.

CAPUT XIV.

De verbis vocis factæ de cœlo super Jesum baptizatum.

XXXI. Deinde sequitur Matthæus : « Baptizatus autem confestim ascendit de aqua. Et ecce aperti sunt ei » cœli, et vidit Spiritum Dei descendentem sicut columbam, et venientem super se. Et ecce vox de cœlis dicens : Hic est filius meus dilectus, in quo mihi complacui. » Hoc et alii duo Marcus et Lucas similiter narrant : sed de verbis vocis, quæ de cœlo facta est, variant locutionem, salva tamen sententia. Quod enim Matthæus ait dictum : « Hic est filius meus dilectus, » et alii duo dicunt : « Tu es filius meus dilectus, » ad eamdem sententiam explicandam valet, sicut superius tractatum est. Vox enim cœlestis unum horum dixit, sed Evangelista ostendere voluit ad id valere quod dictum est : « Hic » est filius meus, » ut illis potius qui audiebant indicaretur, quod ipse esset Filius Dei ; atque ita dictum referre voluit, « Tu es filius meus, » ac si diceretur illis : « Hic est filius meus. » Non enim Christo indicabatur quod sciebat : sed audiebant qui aderant, propter quos etiam ipsa vox facta est. Jamvero quod alius dicit : « In » quo mihi complacui ; » alius, « In te complacui ; » alius, « In te complacuit mihi [1] : » si quæris quid horum in illa voce sonuerit, quodlibet accipe, dummodo intelligas eos qui non eamdem locutionem retulerunt, eamdem retulisse sententiam. Quæ diversitas locutionum ad

[1] Matth. III, 16, 17, Marc. I, 10, 11, et Luc. III, 22.

hoc etiam utilis est, ne uno modo dictum minus intelligatur, et aliter quam res se habet, interpretetur. Quod enim dictum est : « In quo mihi complacui, » si velit quis ita intelligere, ut Deus in filio sibi placuisse videatur; admonetur ex eo quod dictum est : « In te compla» cui. » Si rursus ex hoc uno intelligat quisque, in Filio Patrem placuisse hominibus; admonetur ex eo quod dictum est : « In te complacuit mihi. » Ex quo satis apparet quilibet Evangelistarum cœlestis vocis etiam verba tenuerit, alios ad eamdem sententiam familiarius explicandam verba variasse : ut intelligatur hoc dictum esse ab omnibus, tanquam diceretur : In te placitum meum constitui, hoc est, per te gerere quod mihi placet. Illud vero quod nonnulli codices habent secundum Lucam, hoc illa voce sonuisse quod in Psalmo scriptum est : « Fi» lius meus es tu, ego hodie genui te [1] : » quanquam in antiquioribus codicibus græcis non inveniri perhibeatur, tamen si aliquibus fide dignis exemplaribus confirmari possit, quid aliud quam utrumque intelligendum est quolibet verborum ordine de cœlo sonuisse?

CAPUT XV.

Quomodo secundum Joannem evangelistam dicat Joannes Baptista : Ego non noveram eum; *cum secundum alios inveniatur quod jam noverat eum.*

XXXII. Quod autem secundum Joannem de columba dicitur, non quando factum est narratur, se verba Joannis Baptistæ referuntur commemorantis quid viderit. In

[1] Psal. II, 7.

quo quæritur, quemadmodum dictum sit : « Et ego non » noveram eum, sed qui misit me baptizare in aqua, ille » mihi dixit : Super quem videris Spiritum descendentem » et manentem super eum, hic est qui baptizat in Spi- » ritu sancto[1]. » Si enim tunc eum cognovit, cum columbam vidit descendentem super eum ; quærendum est quomodo dixerit venienti ut baptizaretur, « Ego magis a » te debeo baptizari[2] : » hoc enim ei dixit antequam columba descenderet. Ex quo apparet, quamvis eum jam nosset : (nam etiam in utero matris exultavit, cum ad Elisabeth Maria venisset[3] :) aliquid tamen in eo quod nondum noverat, columbæ descensione didicisse, quod ipse scilicet baptizaret in Spiritu sancto propria quadam et divina potestate : ut nullus homo qui accepisset a Deo baptismum, etiamsi aliquem baptizaret, posset dicere suum esse quod traderet, vel a se dari Spiritum sanctum.

CAPUT XVI.

De tentato Jesu.

XXXIII. Sequitur Matthæus, et dicit : « Tunc Jesus » ductus est in desertum a Spiritu, ut tentaretur a dia- » bolo. Et cum jejunasset quadraginta diebus et quadra- » ginta noctibus, postea esuriit. Et accedens tentator » dixit ei : Si filius Dei es, dic ut lapides isti panes fiant. » Qui respondens dixit : Scriptum est : Non in pane solo » vivit homo, sed in omni verbo quod procedit de ore » Dei[4], » etc. usque ad id quod dictum est : « Tunc re- » liquit eum diabolus ; et ecce Angeli accesserunt et mi-

[1] Joan. I, 33. — [2] Matth. III, 14. — [3] Luc. I, 41. — [4] Deut. VIII, 3.

» nistrabant ei. » Totum hoc similiter Lucas narrat, etsi non eodem ordine. Unde incertum est quid prius factum sit, utrum regna terræ prius demonstrata sint ei, et postea in pinnam templi levatus sit : an hoc prius, et illud postea. Nihil tamen ad rem, dum omnia facta esse manifestum sit : et quod aliis verbis easdem sententias Lucas explicat, non semper commendandum est, quam nihil depereat veritati. Marcus autem attestatur quidem eum in deserto a diabolo esse tentatum quadraginta diebus et noctibus ; sed tacet quid ei dictum sit, quidve responderit. Item quod Lucas prætermisit, iste non tacuit, quod Angeli ministrabant illi [1]. Joannes vero totum istum locum prætermisit.

CAPUT XVII.

De vocatione Apostolorum piscantium.

XXXIV. Sequitur narrans Matthæus : « Cum autem » audisset quod Joannes traditus esset, secessit in Gali- » læam : » hoc et Marcus dicit, et Lucas [2], sed Lucas de Joanne tradito nihil hoc loco dicit. Joannes autem evangelista priusquam iret Jesus in Galilæam, dicit Petrum et Andream mansisse cum illo uno die, et tunc Petro nomen impositum, cum antea Simon vocaretur. Sequenti item die jam volentem exire in Galilæam, invenisse Philippum, et ei dixisse ut sequeretur eum : inde ventum est, ut etiam de Nathanaële narraret. Die autem tertio in Galilæa constitutum, fecisse illud in Cana de aquæ in

[1] Matth. iv, 1-11, Marc. i, 12, 13, et Luc. iv, 1-13. — [2] Ibid. 12, Marc. i, 14, et Luc. iv, 14.

vinum conversione miraculum[1]. Quæ omnia cæteri Evangelistæ prætermiserunt, id contexentes narrationibus suis, quod Jesus reversus in Galilæam sit : unde intelligitur fuisse interpositos aliquot dies, quibus illa de Discipulis gesta sunt, quæ interponuntur a Joanne. Non est autem contrarium ei loco, ubi Matthæus narrat Dominum dixisse Petro : « Tu es Petrus et super hanc petram ædificabo » Ecclesiam meam[2]. » Neque enim hoc nomen tunc accepisse intelligendus est, sed tunc potius, quando ei Joannes dictum esse commemorat : « Tu vocaberis Cephas, » quod interpretatur Petrus[3] : « Ut eum hoc nomine appellaret postea Dominus dicens : « Tu es Petrus. » Non enim ait : Tu vocaberis Petrus, sed, « Tu es Petrus : » quod ei jam dictum erat antea, « Tu vocaberis. »

XXXV. Deinde contexit narrationem Matthæus, et dicit : « Et relicta civitate Nazareth, venit et habitavit in » Capharnaum maritima, in finibus Zabulon et Nephtalim, » et cætera, quousque sermo terminetur, quem habuit in monte. In quo contextu narrationis attestatur ei Marcus de Discipulorum vocatione, Petri et Andreæ, et paulo post Jacobi et Joannis. Sed cum Matthæus continuo conjungeret narrationem prolixi illius sermonis, quem in monte habuit, posteaquam multos curavit, et eum multæ turbæ secutæ sunt, Marcus interposuit alia, quia docebat eos in synagoga, et stupebant super doctrina ejus. Tunc ipse dixit, quod et Matthæus post illum prolixum sermonem, quia « Erat docens eos quasi » potestatem habens, et non sicut Scribæ. » Narravit etiam de homine, a quo expulsus est immundus spiritus ; deinde de socru Petri. In his autem Lucas ei consentit[4] :

[1] Joan. I, 39, et II, 11. — [2] Matth. XVI, 18. — [3] Joan. I, 42. — [4] Matth. IV, 13, VII, 29; Marc. I, 16-31, et Luc. IV, 31-39.

Matthæus vero de isto dæmonio nihil narravit ; de socru autem Petri non tacuit, sed postea [1].

XXXVI. In hoc autem loco, quem nunc consideramus, idem Matthæus post vocationem Discipulorum, quibus piscantibus jussit ut eum sequerentur, narrat eum circuisse Galilæam, docentem in synagogis, et prædicantem Evangelium, et sanantem omnem languorem ; et collectis ad eum turbis, ascendisse in montem, et usum fuisse illo sermone prolixo. Dat ergo locum intelligendi, tunc facta esse quæ Marcus post electionem eorumdem Discipulorum narrat, cum circuiret Galilæam, et doceret in synagogis eorum : tunc etiam de socru Petri : sed eum postea commemorasse quod prætermiserat, quamvis non omnia prætermissa in narrationem revocaverit.

XXXVII. Sane potest movere, quomodo Joannes dicat non in Galilæa, sed juxta Jordanem, primo Andream secutum esse Dominum cum alio, cujus nomen tacetur, deinde Petrum ab illo nomen accepisse, tertio Philippum vocatum ut eum sequeretur : cæteri autem tres Evangelistæ de piscatione vocatos eos dicant satis inter se convenienter, maxime Matthæus et Marcus. Nam Lucas Andream non nominat, qui tamen intelligitur in ea navi fuisse secundum Matthæi et Marci narrationem, qui breviter hoc perstringunt, quemadmodum gestum sit : quod Lucas apertius explicavit, commemorans ibi etiam miraculum super captura piscium, et quod ex ipsa navi Dominus prius fuerit locutus ad turbas. Hoc etiam videtur distare, quod tantum Petro a Domino dictum commemorat : « Ex hoc jam homines eris capiens : » quod illi ambobus fratribus dictum esse narrarunt. Sed potuit utique prius hoc Petro dici, cum de capta ingenti multitudine

[1] Matth. VIII, 14, 15.

piscium miraretur, quod Lucas insinuavit; et ambobus postea, quod illi duo commemoraverunt. Illud ergo quod de Joanne diximus, diligenter considerandum est : non enim parva repugnantia putari potest, cum et locorum plurimum intersit, et temporis, et ipsius vocationis. Nam si juxta Jordanem antequam Jesus isset in Galilæam, ad testimonium Joannis Baptistæ secuti sunt eum duo, quorum erat unus Andreas, qui fratrem suum Simonem continuo adduxit ad Jesum, quando et nomen ut Petrus vocaretur accepit; quomodo ab aliis Evangelistis dicitur, quod eos in Galilæa piscantes invenerit, atque ad discipulatum vocaverit[1]? nisi quia intelligendum est, non sic eos vidisse tunc Dominum juxta Jordanem, ut ei jam inseparabiliter cohærerent, sed tantum cognovisse quis esset, eumque miratos ad propria remeasse.

XXXVIII. Nam et in Cana Galilææ cum fecisset de aqua vinum, dicit idem Joannes, quod crediderint in eum Discipuli ejus. Quod ita narrat : « Et die tertio nup- » tiæ factæ sunt in Cana Galilææ, et erat mater Jesu ibi. » Vocatus est autem et Jesus et Discipuli ejus ad nuptias[2]. » Qui utique si tunc in eum crediderunt, sicut paulo post dicit, nondum erant discipuli cum ad nuptias vocati sunt. Sed illo more locutionis hoc dictum est, quo loquimur, cum dicimus apostolum Paulum in Tarso Ciliciæ natum[3]: neque enim tunc jam erat apostolus. Ita Discipulos Christi invitatos ad nuptias cum audimus, non jam discipulos, sed qui futuri erant discipuli intelligere debemus. Jam enim utique discipuli Christi erant, quando ista narrata atque conscripta sunt : et ideo sic de illis locutus est temporum præteritorum narrator.

XXXIX. Quod autem dicit idem Joannes : « Post hoc

[1] Matth. IV, 13-23, Marc. I, 16-20, Luc. V, 1-11, et Joan. I, 35-44. — [2] Joan. II, 1, 2. — [3] Act. XXII, 3.

» descendit Capharnaum ipse et mater ejus et fratres ejus » et Discipuli ejus; et ibi manserunt non multis die- » bus[1] : » incertum est utrum jam illi adhæserant, etiam Petrus et Andreas et filii Zebedæi. Matthæus enim primo narrat quod venerit et habitaverit in Capharnaum; et postea quod eos de navibus piscantes vocaverit : iste autem, quod cum illo Capharnaum venerint Discipuli ejus. An forte Matthæus quod prætermiserat recapitulavit? quia non ait ipse: Post hoc ambulans juxta mare Galilææ, vidit duos fratres; sed sine ulla consequentis temporis differentia, « Ambulans autem, inquit, juxta mare Gali- » lææ, vidit duos fratres, » et cætera. Proinde fieri potest, ut postea narraverit, non quod postea factum erat, sed quod prius prætermiserat, ut cum illo intelligantur venisse Capharnaum, quo Joannes dicit et ipsum et matrem et Discipulos ejus venisse. An potius alii discipuli fuerunt? sicut eum jam Philippus sequebatur, quem sic vocaverat, ut diceret ei : « Sequere me. » Quo enim ordine vocati sint omnes duodecim Apostoli, in Evangelistarum narrationibus non apparet, quandoquidem non tantum ordo vocationis, sed nec ipsa vocatio commemorata est omnium, sed tantum Philippi et Petri, et Andreæ, et filiorum Zebedæi, et Matthæi publicani, qui etiam Levi vocabatur[2]. Singillatim tamen ab eo nomen et primus et solus Petrus accepit[3]. Nam filios Zebedæi non singillatim, sed simul ambos appellavit filios tonitrui[4].

XL. Sane animadvertendum est, quod Scriptura evangelica et apostolica, non solos illos duodecim appellat discipulos ejus, sed omnes qui in eum credentes, magisterio ejus ad regnum cœlorum erudiebantur. Ex quorum multitudine elegit duodecim, quos et apostolos nomina-

[1] Joan. II, 12. — [2] Matth. IV, 18-22 et IX, 9, Marc. I, 16-20 et II, 14. Luc. V, 1-11, et Joan. I, 35-44. — [3] Joan. I, 42. — [4] Marc. III, 17.

vit, sicut Lucas commemorat. Ipse quippe paulo post ait: « Et descendens cum illis stetit in loco campestri, et » turba Discipulorum ejus, et multitudo copiosa plebis[1].» Non utique diceret turbam Discipulorum, homines duodecim. Aliis quoque Scripturarum locis hoc evidenter apparet, discipulos ejus omnes appellatos qui ab eo discerent quod ad æternam vitam pertineret.

XLI. Quæri autem potest, quomodo binos vocaverit de naviculis piscatores, primo Petrum et Andream; deinde progressus paululum, alios duos filios Zebedæi, sicut narrant Matthæus et Marcus : cum Lucas dicat ambas eorum naviculas impletas magna illa captura piscium, sociosque Petri commemoret Jacobum et Joannem filios Zebedæi vocatos ad adjuvandum, cum retia extrahere plena non possent, simulque miratos tantam multitudinem piscium, quæ capta erat : et cum Petro tantum dixisset : « Noli timere, ex hoc jam homines eris capiens; » simul eum tamen subductis ad terram navibus secutos fuisse. Unde intelligendum est hoc primo esse factum quod Lucas insinuat : nec tunc eos a Domino vocatos, sed tantum Petro fuisse prædictum quod homines esset capturus. Quod non ita dictum est, quasi jam pisces nunquam esset capturus: nam et post resurrectionem Domini legimus eos esse piscatos[2]. Dictum est ergo, quod deinceps capturus esset homines : non dictum est quod jam non esset capturus pisces. Unde datur locus intelligere eos ad capturam piscium ex more remeasse, ut postea fieret quod Matthæus et Marcus narrant, quando eos binos vocavit, et ipse jussit ut eum sequerentur, primo duobus Petro et Andreæ, deinde aliis duobus filiis Zebedæi. Tunc enim non subductis ad terram navibus tanquam cura redeundi,

[1] Luc. VI, 13-17. — [2] Joan. XXI, 3.

sed ita eum secuti sunt, tanquam vocantem ac jubentem ut eum sequerentur.

CAPUT XVIII.

De tempore secessionis Jesus in Galilæam.

XLII. Illud etiam requirendum est, quomodo Joannes evangelista antequam Joannes Baptista missus esset in carcerem, dicit Jesum isse in Galilæam. (Postea enim quam commemoravit, quod in Cana Galilææ fecit de aqua vinum, et descendit Capharnaum cum matre et discipulis, et ibi manserunt non multis diebus, dicit eum deinde ascendisse Jerosolymam propter Pascha; post hæc venisse in Judæam terram et discipulos ejus, et illic demoratum cum eis et baptizantem : ubi secutus ait : « Erat autem » et Joannes baptizans in Ænon juxta Salim, quia aquæ » multæ erant illic : et adveniebant et baptizabantur : » nondum enim missus erat in carcerem Joannes[1]. ») Matthæus autem dicat : « Cum autem audisset quod Joan» nes traditus esset, secessit in Galilæam[2]. » Similiter et et Marcus : « Posteaquam autem traditus est, inquit, » Joannes, venit Jesus in Galilæam[3]. » Lucas etiam nihil quidem dicit de tradito Joanne, sed tamen et ipse post baptismum et tentationem Christi dicit eum isse in Galilæam, sicut illi duo. Nam ita contexit narrationem suam : « Et consummata omni tentatione, diabolus re» cessit ab illo usque ad tempus. Et regressus est Jesus » in virtute Spiritus in Galilæam et fama exiit per uni-

[1] Joan. II, 13, et III, 22-24. — [2] Matth. IV, 12. — [3] Marc. I, 14.

» versam regionem de illo[1]. » Unde intelligitur hos tres Evangelistas non Joanni evangelistæ contraria narrasse, sed prætermisisse primum Domini adventum in Galilæam posteaquam baptizatus est, quando illic aquam convertit in vinum; tunc enim nondum erat traditus Joannes : eum vero adventum ejus in Galilæam connexuisse narrationibus suis, qui post Joannem traditum factus est : de quo ejus reditu in Galilæam ipse Joannes evangelista sic loquitur : « Ut ergo cognovit Jesus, quia audierunt Pharisæi quia Jesus plures discipulos facit et baptizat quam » Joannes, (quanquam Jesus non baptizaret, sed disci» puli ejus,) reliquit Judæam, et abiit iterum in Gali» læam[2]. » Tunc ergo intelligimus jam fuisse traditum Joannem, Judæos vero audisse quod plures Discipulos faceret et baptizaret, quam fecerat et baptizaverat Joannes.

CAPUT XIX.

De sermone habito in monte.

Jam nunc de illo sermone prolixo, quem secundum Matthæum in monte habuit Dominus, videamus utrum ei cæteri Evangelistæ nihil adversari videantur. Marcus quippe non eum commemoravit omnino, nec aliquid ejus simile dixit, nisi quasdam sententias, non contextim, sed sparsim, quas Dominus locis aliis repetivit. Reliquit tamen locum in textu narrationis suæ, ubi intelligamus hunc dictum esse sermonem, sed ab eo prætermissum : « Et » erat, inquit, prædicans in synagogis eorum, et omni

[1] Luc. IV, 13, 14. — [2] Joan. IV, 1-3.

» Galilæa, et dæmonia ejiciens. » In hac prædicatione quam dicit eum habuisse in omni Galilæa, intelligitur etiam sermo iste habitus in monte, cujus commemorationem facit Matthæus. Namque idem Marcus ita sequitur : « Et venit ad eum leprosus deprecans eum, et genu flexo » dixit : Si vis, potes me mundare[1], » et cætera de hoc leproso mundato talia connectit, ut ipse intelligatur, quem Matthæus commemorat tunc esse mundatum, quando post illum sermonem Dominus de monte descendit. Sic enim ait Matthæus : « Cum autem descendisset de » monte, secutæ sunt eum turbæ multæ. Et ecce lepro- » sus veniens adorabat eum, dicens : Domine, si vis potes » me mundare[2], » et cætera.

XLIV. Hujus leprosi etiam Lucas meminit[3], non sane hoc ordine, sed ut solent prætermissa recordari, vel posterius facta præoccupare, sicut divinitus suggerebantur, quæ antea cognita, postea recordando conscriberent. Verumtamen idem Lucas sermonem etiam ipse Domini prolixum narravit, ubi etiam sic exorsus est, ut in isto Matthæus. Hic enim dixit : « Beati pauperes spiritu, quoniam » ipsorum est regnum cœlorum[4] : » et ille, « Beati pau- » peres, quia vestrum est regnum Dei[5]. » Deinde multa quæ sequuntur etiam in Lucæ narratione similia sunt. Et ad extremum sermonis ipsa conclusio prorsus eadem reperitur de homine prudente, qui ædificat super petram, et de stulto qui ædificat super arenam[6] : nisi quod ibi flumen tantum dicit illisum domui, non et pluviam et ventos, sicut Matthæus[7]. Posset ergo facillime credi, eumdem etiam ipse Domini interposuisse sermonem, aliquas autem prætermisisse sententias, quas Matthæus posuit : item alias posuisse, quas iste non dixit : quasdam

[1] Marc. I, 39-40. — [2] Matth. VIII, 1. — [3] Luc. V, 12. — [4] Matth. V, 3. — [5] Luc. VI, 20. — [6] Ibid. 49 — [7] Matth. VII, 26.

etiam non iisdem verbis, custodita tamen veritatis integritate, similiter explicasse.

XLV. Posset hoc, sicut dixi, facillime credi, nisi moveret quod Matthæus in monte dicit hunc habitum esse sermonem a Domino sedente[1]; Lucas autem in loco campestri a Domino stante[2]. Hæc itaque diversitas facit videri, alium fuisse illum, alium istum. Quid enim prohiberet Christum alibi quædam repetere quæ jam antea dixerat, aut iterum quædam facere quæ antea jam fecerat? Non sane istos duos sermones, quorum unum Matthæus, alterum Lucas inseruit longa temporis distantia separari, hinc probabiliter creditur, quod et ante et postea quædam similia vel eadem ambo narrarunt, ut non absurde sentiatur eorum narrationes hæc interponentium in eisdem locis et diebus esse versatas. Nam Matthæus hoc ita dicit : « Et secutæ sunt eum turbæ multæ de Galilæa et Decapoli, et Jerosolymis, et Judæa et de trans » Jordanem. Videns autem turbas ascendit in montem, » et cum sedisset accesserunt ad eum Discipuli ejus. Et » aperiens os suum docebat eos dicens : Beati pauperes » spiritu, quoniam ipsorum est regnum cœlorum[3], » et cætera. Hic potest videri multas turbas vitare voluisse, et ob hoc ascendisse in montem; tanquam secedendo a turbis, ut solis suis Discipulis loqueretur. Cui rei videtur attestari etiam Lucas, ita narrans : « Factum est autem » in illis diebus, exiit in montem orare, et erat pernoctans in oratione Dei. Et cum dies factus esset, vocavit » Discipulos suos, et elegit duodecim ex ipsis, quos et » Apostolos nominavit : Simonem quem cognominavit » Petrum, et Andream fratrem ejus, Jacobum et Joannem, Philippum et Bartholomæum, Matthæum et Thomam, Jacobum Alphæi et Simonem qui vocatur Zelo-

[1] Matth. v, 1. — [2] Luc. vi, 17 — [3] Matth. iv, 25, et v, 1-3.

» tes, Judam Jacobi et Judam Scarioth, qui fuit prodi-
» tor. Et descendens cum illis stetit in loco campestri, et
» turba Discipulorum ejus, et multitudo copiosa plebis,
» ab omni Judæa et Jerusalem et maritima et Tyri et Si-
» donis, qui venerant ut audirent eum et sanarentur a
» languoribus suis, et qui vexabantur a spiritibus im-
» mundis, curabantur. Et omnis turba quærebat eum
» tangere, quia virtus de illo exibat, et sanabat omnes.
» Et ipse elevatis oculis in Discipulos suos dicebat : Beati
» pauperes, quia vestrum est regnum Dei[1], et cætera.
Hic potest intelligi cum in monte duodecim Discipulos elegit ex pluribus, quos Apostolos nominavit, quod Matthæus prætermisit, tunc illum habuisse sermonem quem Matthæus interposuit, et Lucas tacuit, hoc est in monte : ac deinde cum descendisset, in loco campestri habuisse alterum similem, de quo Matthæus tacet, Lucas non tacet : et utrumque sermonem eodem modo esse conclusum.

XLVI. Quod autem Matthæus isto sermone terminato sequitur et dicit : « Et factum est, cum consummasset » Jesus verba hæc, admirabantur turbæ super doctrina » ejus[2], » Potest videri Discipulorum turbas dixisse, ex quibus illos duodecim elegerat. Quod vero mox ait : « Cum » autem descendisset de monte, secutæ sunt eum turbæ » multæ : Et ecce leprosus veniens adorabat eum[3], » potest intelligi post utrumque sermonem factum fuisse, non solum quem Matthæus, verumetiam quem Lucas interponit. Neque enim apparet post descensionem de monte quantum temporis fuerit interpositum : sed hoc solum voluit significare Matthæus, post illam descensionem multas turbas fuisse cum Domino, quando leprosum mundavit, non quantum temporis interfuerit : præsertim cum eumdem leprosum Lucas jam in civitate posito Domino

[1] Luc. VI, 12-20. — [2] Matth. VII, 28. — [3] Id. VIII, 1, 2.

dicat esse mundatum[1], quod Matthæus dicere non curavit.

XLVII. Quanquam etiam illud possit occurrere, in aliqua excelsiore parte montis primo cum solis Discipulis Dominum fuisse, quando ex eis illos duodecim elegit : deinde cum eis descendisse, non de monte, sed de ipsa montis celsitudine in campestrem locum, id est, in aliquam æqualitatem, quæ in latere montis erat, et multas turbas capere poterat; atque ibi stetisse donec ad eum turbæ congregarentur : ac postea cum sedisset, accessisse propinquius Discipulos ejus, atque ita illis cæterisque turbis præsentibus unum habuisse sermonem, quem Matthæus Lucasque narrarunt, diverso narrandi modo, sed eadem veritate rerum et sententiarum, quas ambo dixerunt. Jam enim præmonuimus, quod et nullo præmonente unicuique sponte videndum fuit : si quis prætermittat aliquid quod alius dicat, non esse contrarium; nec si alius alio modo aliquid dicat, dum eadem rerum sententiarumque veritas explicetur : ut quod Matthæus ait : « Cum autem descendisset de monte[2], » simul etiam de illo campestri loco qui in latere montis esse potuit, intelligatur. Deinde Matthæus de leproso mundato narrat, quod etiam Marcus et Lucas similiter[3].

[1] Luc. v, 12. — [2] Matth. viii, 1. — [3] Ibid. 2, Marc. i, 40, et Luc. v. 12.

CAPUT XX.

De Centurionis accessu ad Jesum quomodo Matthæus Lucasque consentiant.

XLVIII. Post hæc Matthæus sequitur, et dicit : « Cum » autem introisset Capharnaum, accessit ad illum Centurio rogans eum, et dicens : Domine, puer meus jacet » in domo paralyticus, et male torquetur, » et cætera, usque ad eum locum ubi ait : « Et sanatus est puer ex illa » hora [1]. » Hoc de puero Centurionis etiam Lucas commemorat : non, sicut iste, post leprosum mundatum, quem ille postea recordatus commemoravit, sed post finem illius prolixioris sermonis quod ita conjungit : « Cum autem implesset omnia verba sua in aures plebis, intravit » Capharnaum : Centurionis autem cujusdam servus male » habens erat moriturus, qui illi erat pretiosus [2], » et cætera usque in eum locum quo sanatus est. Hic intelligendum est, cum implesset quidem omnia verba sua in aures plebis, intrasse Christum Capharnaum, hoc est, quia non antequam hæc verba terminasset intravit : sed non esse expressum post quantum temporis intervallum cum istos sermones terminasset intravit Capharnaum. Ipso quippe intervallo leprosus ille mundatus est, quem loco suo Matthæus interponit, iste autem postea recordatur.

XLIX. Jam ergo videamus utrum sibi de hoc servo Centurionis Matthæus Lucasque consentiant. Matthæus enim dicit : « Accessit ad eum Centurio rogans eum et » dicens : Puer meus jacet in domo paralyticus [3]. » Cui

[1] Matth. VIII, 5-13. — [2] Luc. VII, 1-10. — [3] Matth. VIII, 5, 6.

videtur repugnare quod ait Lucas : « Et cum audisset de » Jesu, misit ad eum seniores Judæorum, rogans eum » ut veniret, et salvaret servum ejus. At illi cum venis- » sent ad Jesum rogabant eum sollicite, dicentes ei : Quia » dignus est, ut hoc illi præstes : diligit enim gentem » nostram, et synagogam ipse ædificavit nobis. Jesus au- » tem ibat cum illis : et cum jam non longe esset a domo, » misit ad eum Centurio amicos dicens : Domine, noli » vexari : non enim dignus sum ut sub tectum meum in- » tres, propter quod et me ipsum non sum dignum arbi- » tratus ut venirem ad te : sed dic verbo, et sanabitur » puer meus[1]. » Si enim hoc ita gestum est, quomodo erit verum quod Matthæus narrat : « Accessit ad eum » quidam Centurio, » cum ipse non accesserit, sed amicos miserit? nisi diligenter advertentes intelligamus Matthæum non omni modo deseruisse usitatum morem loquendi. Non solum enim dicere solemus, accessisse aliquem etiam antequam perveniat illuc, quo dicitur accessisse; unde etiam dicimus : Parum accessit, vel multum accessit, eo quo appetit pervenire : verumetiam ipsam perventionem cujus adipiscendæ causa acceditur, dicimus plerumque factam, etsi eum ad quem pervenit, non videat ille, qui pervenit, cum per amicum pervenit ad aliquem, cujus ei favor est necessarius. Quod ita tenuit consuetudo, ut jam etiam vulgo perventores appellentur, qui potentium quorumlibet tanquam inaccessibiles animos, per convenientium personarum impositionem, ambitionis arte pertingunt. Si ergo ipsa perventio usitate dicitur per alios fieri, quanto magis accessus per alios fieri potest, qui plerumque infra perventionem remanet, quando potuerit quisque plurimum quidem accedere, sed tamen non potuerit pervenire? Non ergo absurde Matthæus, etiam

[1] Luc. vii, 3-7.

quod vulgo possit intelligi, per alios facto accessu Centurionis ad Dominum, compendio dicere voluit, « Accessit » ad eum Centurio. »

L. Verumtamen non negligenter intuenda est etiam sancti Evangelistæ altitudo mysticæ locutionis, secundum quam scriptum est in Psalmo: « Accedite ad eum, et illu» minamini[1]. » Proinde quia fidem Centurionis, qua vere acceditur ad Jesum, ipse ita laudavit ut diceret: « Non inveni tantam fidem in Israël; » ipsum potius accessisse ad Christum dicere voluit prudens Evangelista, quam illos per quos verba sua miserat. Porro autem Lucas ideo totum quemadmodum gestum esset aperuit, ut ex hoc intelligere cogeremur, quemadmodum eum accessisse dixerit alius qui mentiri non potuit. Sic enim et illa mulier, quæ fluxum sanguinis patiebatur, quamvis fimbriam vestimenti ejus tenuerit, magis tamen tetigit Dominum, quam illæ turbæ a quibus premebatur[3]. Ut enim hæc quo magis credidit, eo magis tetigit Dominum: ita et Centurio quo magis credidit, eo magis accessit ad Dominum. Jam cætera in hoc capitulo quæ alter dicit, et alter prætermittit, superfluo pertractantur; cum ex illa regula primitus commendata nihil inveniantur habere contrarium.

[1] Psal. XXXIII, 6. — [2] Matth. VIII, 10. — [3] Luc. VIII, 42-48.

CAPUT XXI.

De socru Petri quo ordine narratum sit.

LI. Sequitur Matthæus et dicit : « Et cum venisset » Jesus in domum Petri, vidit socrum ejus jacentem et » febricitantem : et tetigit manum ejus, et dimisit eam » febris, et surrexit et ministrabat eis [1]. » Hoc quando factum sit, id est, post quid vel ante quid, non expressit Matthæus. Non enim post quod narratur, post hoc etiam factum necesse est intelligatur. Nimirum tamen iste hoc recoluisse intelligitur, quod prius omiserat. Nam id Marcus narrat antequam illud de leproso mundato commemoret [2], quod post sermonem in monte habitum, de quo ipse tacuit, videtur interposuisse. Itaque et Lucas post hoc factum narrat de socru Patri [3], post quod et Marcus, ante sermonem etiam ipse, quem prolixum interposuit, qui potest idem videri quem dicit habitum in monte Matthæus. Quid autem interest quis quo loco ponat, sive quod ex ordine inserit, sive quod omissum recolit, sive quod postea factum ante præoccupat : dum tamen non adversetur eadem vel alia narranti, nec sibi nec alteri? Quia enim nullius in potestate est, quamvis optime fideliterque res cognitas, quo quisque ordine recordetur; (quid enim prius posteriusve homini veniat in mentem, non est ut volumus, sed ut datur :) satis probabile est quod unusquisque Evangelistarum eo se ordine credidit debuisse narrare, quo voluisset Deus ea ipsa quæ narra-

[1] Matth. VIII, 14, 15. — [2] Marc. I, 29-31. — [3] Luc. IV, 38, 39.

bat ejus recordationi suggerere, in eis duntaxat rebus, quarum ordo, sive ille, sive ille sit, nihil minuit auctoritati veritatique evangelicæ.

LII. Cur autem Spiritus sanctus dividens propria unicuique prout vult [1], et ideo mentes quoque sanctorum propter libros in tanto auctoritatis culmine collocandos, in recolendo quæ scriberent sine dubio gubernans et regens, alium sic, alium vero sic narrationem suam ordinare permiserit, quisquis pia diligentia quæsiverit, divinitus adjutus poterit invenire. Hoc tamen non est hujus operis munus, quod nunc suscepimus, tantum ut demonstremus Evangelistas, neque sibi neque inter se repugnare, quolibet ordine, vel easdem res, vel alias factorum dictorumque Christi unusquisque eorum potuerit volueritve narrare. Quapropter ubi ordo temporum non apparet, nihil nostra interesse debet, quem narrandi ordinem quilibet eorum tenuerit : ubi autem apparet, si quid moverit quod sibi aut alteri repugnare videatur, utique considerandum et enodandum est.

CAPUT XXII.

De ordine rerum quæ postea narrantur, quomodo nihil dissentiant Evangelistæ.

LIII. Sequitur ergo Matthæus dicens : « Vespere autem » facto, obtulerunt ei multos dæmonia habentes : et ejicie» bat spiritus verbo, et omnes male habentes curavit : ut » adimpleretur quod dictum est per Isaïam prophetam dicentem : Ipse infirmitates nostras accepit et ægrotatio-

[1] I Cor. XII, 11.

nes portavit [1]. Hoc ad ejusdem diei tempus pertinere satis indicat, cum conjungit, « Vespere autem facto. » Sic et Marcus cum de ipsa socru Petri sanata dixisset : « Et » ministrabat eis : » hoc idem subjecit : « Vespere autem » facto cum occidisset sol, afferebant ad eum omnes male » habentes, et dæmonia habentes : et erat omnis civitas » congregata ad januam : et curavit multos qui vexaban- » tur variis languoribus ; et dæmonia multa ejiciebat ; et » non sinebat ea loqui, quoniam sciebant eum. Et dilu- » culo valde surgens egressus est, et abiit in desertum » locum [2]. » Videtur hic ordinem tenuisse Marcus, ut post illud quod dictum est : « Vespere autem facto, » deinde diceret : « Et diluculo valde surgens. » Quamvis nec illud necesse sit, ubi dicitur : « Vespere autem facto, » ejusdem diei vesperum accipere ; nec ubi dicitur : « Dilu- » culo, » ejusdem noctis diluculum : tamen utcumque videri potest hic rerum gestarum ordo servatus, propter digestum ordinem temporum. Lucas quoque cum de socru Petri narrasset, non ait ipse : « Vespere autem facto : » sed tamen quod idem significaret adjunxit dicens : « Cum » sol autem occidisset, omnes qui habebant infirmos » variis languoribus, ducebant illos ad eum : at ille sin- » gulis manus imponens curabat eos. Exibant etiam dæ- » monia a multis clamantia et dicentia : Quia tu es Filius » Dei. Et increpans, non sinebat ea loqui, quia sciebant » ipsum esse Christum. Facta autem die, egressus ibat » in desertum locum [3]. » Et hic videmus eumdem prorsus ordinem temporum custoditum, quem comperimus apud Marcum. Matthæus autem qui videtur non ordine quo gestum est, sed quo prætermissum recolit, hoc de socru Petri commemorasse, posteaquam narravit quid

[1] Matth. VIII, 16-18 ex Isaïa LIII, 4. — [2] Marc. I, 31-35. — [3] Luc. IV, 40-42.

ipso die, facto etiam vespere, gestum sit, jam non subjungit diluculum, sed ita narrat : « Videns autem Jesus » turbas multas circum se, jussit ire trans fretum [1]. » Jam hoc aliud est, non illud quod Marcus et Lucas contexunt, qui post vesperum diluculum ponunt. Quod ergo hic dictum est : « Videns autem Jesus turbas multas cir» cum se, jussit ire trans fretum, » aliud eum recordatum interposuisse debemus accipere, quod die quodam cum vidisset Jesus turbas multas circum se, jussit ire trans fretum.

CAPUT XXIII.

De illo qui ait Domino : Sequar te, *etc. quo ordine ab Evangelistis narretur.*

LIV. Deinde quod subjungit, « Et accedens unus » Scriba ait illi, Magister, sequar te quocumque ieris, » usque ad illud ubi ait : « Dimitte mortuos sepelire mor» tuos suos [2] : » hoc similiter narrat et Lucas. Sed ille post plura, nec ipse sane expresso ordine temporum, sed recordantis modo : utrum quod prius omisit, an quod posterius etiam factum quam sunt ea quæ sequuntur, præoccupavit, incertum est. Ita enim dicit : « Factum » est autem ambulantibus illis in via, dixit quidam ad » illum, Sequar te quocumque ieris [3]. » Et respondit ei prorsus, eadem quæ Matthæus commemorat. Quod autem Matthæus dicit tunc istud gestum esse, quando jussit ut irent trans fretum, Lucas vero, ambulantibus illis in via, non est contrarium : quia in via utique ambularunt, ut

[1] Matth. VIII, 18. — [2] Ibid. 19-22. — [3] Luc. IX, 57.

venirent ad fretum. Et de illo qui petit primum sepelire patrem suum, Matthæus et Lucas omnino consentiunt. Quod enim Matthæus primo ejusdem verba posuit hoc propter patrem suum petentis, et deinde Domini dicentis : « Sequere me, » Lucas autem primo Domini dicentis : « Sequere me, » et deinde illius hoc petentis, ad sententiam nihil interest. Commemoravit Lucas et alium dixisse : « Sequar te Domine, sed primum permitte mihi » renuntiare his qui domi sunt [1] : » de quo tacet Matthæus. Inde jam Lucas in aliud perrexit, non in illud quod ordine temporis sequebatur. « Post hæc autem, » inquit, designavit Dominus et alios septuaginta duos [2]. » Post hæc quidem, manifeste ; sed quanto temporis intervallo post hæc fecerit illud Dominus, non apparet. In ipso tamen intervallo fit quod deinceps Matthæus subjungit : nam idem Matthæus ordinem temporum adhuc tenet, ita narrans.

CAPUT XXIV.

Quæ gesta seu dicta sunt, cum Christus mare sedavit, et de dæmoniis permissis ire in porcos.

LV. Et « Ascendente eo in naviculam, secuti sunt » eum Discipuli ejus, et ecce motus magnus factus est » in mari : » usque ad illud ubi ait : « Et venit in civita- » tem suam. » Ista duo facta continuatim quæ narrat Matthæus de tranquillato mari, posteaquam ventis imperavit Jesus a somno excitatus, et de illis qui habebant sævum dæmonium, ruptisque vinculis agebantur in de-

[1] Luc. IX, 61. — [2] Id. X, 1.

sertum, similiter narrant Marcus et Lucas [1] : verbis aliis dictæ sunt ab alio atque alio quædam sententiæ, non tamen aliæ; velut illud quod eum dicit dixisse Matthæus : « Quid timidi estis, modicæ fidei? » Marcus ita dicit : « Quid timidi estis necdum habetis fipem? » Id est, illam perfectam, velut granum sinapis, hoc ergo et ille ait : « Modicæ fidei. » Lucas autem : « Ubi est fides vestra? » Et totum quidem dici potuit. « Quid timidi estis? Ubi est » fides vestra? Modicæ fidei. » Unde aliud hic, aliud ille commemorat. Et illud quod excitantes eum dixerunt, Matthæus sic : « Domine, salva nos, perimus : » Marcus, « Magister, non ad te pertinet, quia perimus? » Lucas, « Præceptor perimus : » una eademque sententia est excitantium Dominum, volentiumque salvari : nec opus est quærere quid horum potius Christo dictum sit. Sive enim aliquid horum trium dixerunt, sive alia verba quæ nullus Evangelistarum commemoravit, tantumdem tamen valentia ad eamdem sententiæ veritatem, quid ad rem interest? Quanquam et hoc fieri potuit, ut pluribus eum simul excitantibus, omnia hæc, aliud ab alio dicerentur. Item quod sedata tempestate dixerunt secundum Matthæum : « Qualis est hic, quia venti et mare obediunt ei [2]? » Secundum Marcum, « Quis putas est iste, quia et ventus » et mare obediunt ei [2]? » Secundum Lucam, « Quis putas » hic est, quia et ventis imperat et mari, et obediunt ei [3]? quis non videat unam esse sententiam? Tantumdem enim prorsus valet, « Quis putas est iste, et qualis est hic : » et ubi non est dictum, « Imperat, » utique consequenter intelligitur, quia imperanti obeditur.

LVI. Quod vero Matthæus duos dicit fuisse, qui legionem illam dæmonum patiebantur, quæ in porcos ire

[1] Matth. VIII, 23-34, Marc. IV, 36 et V, 17, et Luc. VIII, 22-37. — [2] Ibid. 27. — [3] Luc. VIII, 37.

permissa est, Marcus autem et Lucas unum commemorant : intelligas unum eorum fuisse personæ alicujus clarioris et famosioris, quem regio illa maxime dolebat, et pro cujus salute plurimum satagebat. Hoc volentes significare duo Evangelistæ, solum commemorandum judicaverunt, de quo facti hujus fama latius præclariusque fragraverat. Nec quod verba dæmonum diverse ab Evangelistis dicta sunt, habet aliquid scrupuli; cum vel ad unam redigi sententiam, vel omnia dicta possint intelligi. Nec quia pluraliter apud Matthæum, apud illos autem singulariter loquitur; cum et ipsi narrent, quod interrogatus quid vocaretur, legionem se esse respondit, eo quod multa essent dæmonia. Nec quod Marcus dixit circa montem fuisse gregem porcorum, Lucas autem in monte, quidquam repugnat. Grex enim porcorum tam magnus fuit, ut aliquid ejus esset in monte, aliquid circa montem. Erant enim duo millia porcorum sicut Marcus expressit [1].

CAPUT XXV.

De paralytico qui oblatus fuit in grabato.

LVII. Hinc ergo sequitur Matthæus, adhuc temporum ordinem servans, atque ita narrationem contexit : « Et ascendens in naviculam transfretavit et venit in » civitatem suam. Et ecce offerebant ei paralyticum ja- » centem in lecto, etc. » usque ad illud quod ait : « Vi- » dentes autem turbæ, timuerunt, et glorificaverunt

[1] Marc. v, 13.

» Deum, qui dedit potestatem talem hominibus [1]. » De hoc paralytico dixerunt etiam Marcus et Lucas. Quod ergo Matthæus dicit Dominum dixisse : « Confide, fili, » dimittuntur tibi peccata tua : » Lucas autem non dixit : « Fili, sed, homo : » ad sententiam Domini expressius insinuandam valet, quia homini dimittebantur peccata, qui hoc ipso quod homo erat, non posset dicere : Non peccavi : simul etiam ut ille, qui homini dimittebat, intelligeretur Deus. Marcus autem hoc dixit quod et Matthæus, sed non dixit : » Confide. » Potuit quidem et ita dici : Confide, homo; dimittuntur tibi peccata, fili, aut, Confide, fili; dimittuntur tibi peccata, homo : aut quolibet verborum ordine congruenti.

LVIII. Illud sane potest movere, quod de isto paralytico Matthæus ita narrat : « Et ascendens in naviculam » transfretavit, et venit in civitatem suam : Et ecce offerebant ei paralyticum jacentem in lecto [2] : » Marcus autem non hoc in ejus civitate factum dicit, quæ utique Nazareth vocatur, sed in Capharnaum, quod ita narrat : « Et iterum intravit in Capharnaum post dies : et audi» tum est quod in domo esset : et convenerunt multi, » ita ut non caperet neque ad januam : et loquebatur » eis verbum. Et venerunt ferentes ad eum paralyti» cum, qui a quatuor portabatur. Et cum non possent » offerre eum illi præ turba, nudaverunt tectum ubi » erat, et patefacientes submiserunt grabatum, in quo » paralyticus jacebat. Cum vidisset autem Jesus fidem » illorum [3], etc. » Lucas autem non commemorat quo in loco factum sit, sed ita dicit : « Et factum est in una » dierum, et ipse sedebat docens : et erant Pharisæi se» dentes, et legis doctores, qui venerant ex omni castello » Galilææ et Judææ et Jerusalem : et virtus erat Domini

[1] Matth. IX, 1-8. — [2] Ibid. 1. — [3] Marc. II, 1-12.

» ad sanandos eos. Et ecce viri portantes in lecto homi-
» nem qui erat paralyticus, et quærebant eum inferre,
» et ponere ante eum : et non invenientes qua parte illum
» inferrent præ turba, ascenderunt supra tectum, et
» per tegulas submiserunt illum cum lecto in medium
» ante Jesum. Quorum fidem ut vidit, dixit : Homo, re-
» mittuntur tibi peccata tua[1], etc. » Remanet igitur quæstio inter Marcum et Matthæum, quod Matthæus ita scribit, tanquam in civitate Domini factum sit, Marcus autem in Capharnaum. Quæ difficilius solveretur, si Matthæus etiam Nazareth nominaret : nunc vero cum potuerit ipsa Galilæa dici civitas Christi, quia in Galilæa erat Nazareth : sicut universum regnum in tot civitatibus constitutum, dicitur Romana civitas; cumque in tot gentibus constituta civitas sit, de qua scriptum est, « Gloriosissima dicta « sunt de te, civitas Dei[2]; » et cum ipse prior populus Dei in tot civitatibus habitans, etiam una domus dictus sit domus Israël[3]; quis dubitaverit in civitate sua hoc fecisse Jesum, cum hoc fecerit in civitate Capharnaum civitate Galilææ, quo transfretando redierat de regione Gerasenorum, ut veniens in Galilæam, recte diceretur venisse in civitatem suam, in quocumque oppido esset Galilææ? præsertim quia et ipsa Capharnaum ita excellebat in Galilæa, ut tanquam metropolis haberetur. Quod si prorsus non liceret accipere civitatem Christi, vel ipsam Galilæam, in qua erat Nazareth, vel ipsam Capharnaum, quæ sicut caput Galilææ, civitatibus eminebat; diceremus Matthæum prætermisisse, quæ gesta sunt, posteaquam venit Jesus in civitatem suam, donec veniret Capharnaum, et hoc adjunxisse de sanato paralytico : sicut in multis ita faciunt, prætermittentes media, tanquam hoc continuo

[1] Luc. v, 17-26. — [2] Psal. LXXXVI, 3. — [3] Isaï. v, 7. Jer. III, 20, et Ezech. III, 4.

sequatur, quod sine ulla prætermissionis suæ significatione subjungunt.

CAPUT XXVI.

De Matthæi vocatione.

LIX. Hinc ergo sequitur Matthæus, dicens : « Et cum » transiret inde Jesus, vidit hominem sedentem in telo- » nio, Matthæum nomine, et ait illi : Sequere me : et » surgens, secutus est eum [1]. Hoc Marcus ita narrat, eumdem etiam ipse ordinem tenens post illius paralytici sanitatem : « Et egressus est, inquit, ad mare, omnisque » turba veniebat ad eum, et docebat eos : Et cum præ- » teriret, vidit Levi Alphæi sedentem ad telonium, et ait » illi : Sequere me. Et surgens secutus est eum [2]. » Nihil hic repugnat, ipse est enim Matthæus qui et Levi. Lucas etiam hoc post eumdem paralyticum sanatum ita subjungit : « Et post hæc exiit, et vidit Publicanum nomine » Levi sedentem ad telonium, et ait illi : Sequere me. » Et relictis omnibus, surgens secutus est eum [3]. » Hinc autem probabilius videtur quod hæc prætermissa recordando Matthæus commemorat : quia utique ante illum sermonem habitum in monte, credendum est vocatum esse Matthæum. In eo quippe monte tunc Lucas commemorat omnes duodecim ex plurimis Discipulis electos, quos et Apostolos nominavit [4].

[1] Matth. IX, 9. — [2] Marc. II, 13, 14. — [3] Luc. V, 27, 28. — [4] Id. VI, 13.

CAPUT XXVII.

Convivium cum publicanis, et quæ illic objecta Christo atque ab ipso responsa.

LX. Sequitur itaque Matthæus, et dicit : « Et factum » est discumbente eo in domo, ecce multi publicani et » peccatores venientes, discumbebant cum Jesu et Disci- » pulis ejus, » etc. usque ad illud ubi ait : « Sed vinum » novum in utres novos mittunt et ambo conservantur[1]. » Hic Matthæus non expressit in cujus domo discumbebat Jesus cum publicanis et peccatoribus : unde posset videri non hoc ex ordine subjunxisse, sed quod alio tempore factum est recordatus interposuisse, nisi Marcus et Lucas qui hoc omnino similiter narrant, manifestarent in domo Levi, hoc est, Matthæi, discubuisse Jesum, et dicta illa omnia quæ sequuntur. Ita enim Marcus hoc idem dicit, eumdem ordinem servans : « Et factum est, cum accum- » beret in domo illius, multi publicani et peccatores » simul discumbebant cum Jesu[2]. » Cum ergo dicit : « In domo illius ; » exprimit utique illum, de quo superius loquebatur, id est, Levi. Sic et Lucas cum dixisset : « Ait illi : Sequere me : et relictis omnibus surgens secu- » tus est eum : » continuo subjecit, « Et fecit ei convi- » vium magnum Levi in domo sua ; et erat turba multa » publicanorum et aliorum, qui cum illis erant discum- » bentes[3]. » Manifestum est itaque in cujus domo ista gerebantur.

LXI. Jam ipsa verba videamus, vel quæ Domino dicta,

[1] Matth. IX, 10-17 — [2] Marc. II, 15-22. — [3] Luc. V, 27-29.

vel quæ ab illo responsa omnes isti tres Evangelistæ posuerunt. Matthæus, « Et videntes, inquit, Pharisæi, » dicebant Discipulis ejus : Quare cum publicanis et pec- » catoribus manducat et bibit magister vester [1]? » Totidem pene verbis hoc ait et Marcus : « Quare cum publi- » canis et peccatoribus manducat magister vester [2]? » Prætermissum est a Matthæo quod iste addidit : « Et » bibit. » Sed quid ad rem, cum plena sit sententia, insinuans pariter convivantes? Lucas autem aliquanto differentius hoc videtur commemorasse : « Et murmurabant, » inquit, Pharisæi et Scribæ eorum, dicentes ad Disci- » pulos ejus : Quare cum publicanis et peccatoribus man- » ducatis et bibitis [3]? » Non utique magistrum eorum nolens illic intelligi; sed simul omnibus, et ipsi et discipulis ejus hoc objectum insinuans : non tamen ei dictum, sed illis, quod et de ipso et de illis acciperetur. Nam utique et ipse Lucas ita dicit Dominum respondisse : « Non veni vocare justos, sed peccatores in pœniten- » tiam [4] : » quod non eis respondisset, nisi quod dixerant : « Manducatis et bibitis, » ad ipsum maxime pertineret. Propterea etiam Matthæus et Marcus de illo Discipulis ejus hoc objectum esse narrarunt, quia et cum de Discipulis dicebat, magistro magis objiciebatur, quem sectando imitabantur. Una ergo sententia est, et tanto melius insinuata, quanto quibusdam verbis manente veritate, variata. Item quod Matthæus refert Dominum respondisse : « Non est opus valentibus medicus, sed male » habentibus. Euntes autem discite quid est, Misericor- » diam volo, et non sacrificium. Non enim veni vocare » justos, sed peccatores [5]. » Marcus quoque et Lucas eisdem pene verbis eamdem sententiam tenuerunt, nisi quod

[1] Matth. IX, 11. — [2] Marc. II, 16. — [3] Luc. V, 30. — [4] Ibid. 32. — [5] Matth. IX, 12, 13, et Oseæ VI, 6.

ambo non interponunt illud ex Propheta testimonium, « Misericordiam volo, quam sacrificium. » Lucas autem cum dixisset : Non veni vocare justos, sed peccatores, » addidit : « In pœnitentiam : » quod ad explanandam sententiam valet, ne quisquam peccatores ob hoc ipsum quod peccatores sunt, diligi arbitretur a Christo : cum et illa similitudo de ægrotis bene intimet quid velit Deus vocando peccatores, tanquam medicus ægros, utique ut ab iniquitate tanquam ab ægritudine salvi fiant : quod fit per pœnitentiam.

LXII. Item quod dicit Matthæus : « Tunc accesserunt » ad eum discipuli Joannis, dicentes : Quare nos et Pha- » risæi jejunamus frequenter [1] ? » Marcus similiter intulit, dicens : « Et erant discipuli Joannis et Pharisæi jeju- » nantes, et veniunt, et dicunt illi : Cur discipuli Joan- » nis et Pharisæorum jejunant, tui autem Discipuli non » jejunant [2] ; » nisi quod iste putari potest addidisse Pharisæos, quod simul cum discipulis Joannis hoc dixerint : cum Matthæus tantum discipulos Joannis hoc dixisse perhibeat. Sed verba ipsa quæ illos dixisse apud Marcum legitur, magis indicant alios hoc dixisse de aliis : Id est convivas qui aderant venisse ad Jesum, quia jejunabant discipuli Joannis et Pharisæi, et hoc ei de illis dixisse : ut quod ait : « Veniunt, » non de ipsis dixerit, de quibus interposuerat : « Et erant discipuli Joannis et Pha- » risæi jejunantes : » sed cum isti essent jejunantes, veniunt illi quos hoc movet, et dicunt illi : « Cur discipuli » Joannis et Pharisæorum jejunant, tui autem non jeju- » nant ? » Quod Lucas evidentius expressit, ita hoc idem intimans cum dixisset : quid eis responderit Dominus de vocatione peccatorum, tanquam ægrotorum : « At illi, » inquit, dixerunt ad eum : Quare discipuli Joannis je-

[1] Matth. IX, 14. — [2] Marc. II, 18.

» junant frequenter, et obsecrationes faciunt, similiter » et Pharisæorum, tui autem edunt et bibunt [1]? » Ergo et hic, sicut Marcus, alios de aliis hoc dixisse narravit. Unde ergo Matthæus, « Tunc accesserunt ad eum disci» puli Joannis dicentes : Quare nos et Pharisæi jejuna» mus? » nisi quia et ipsi aderant, et omnes certatim, ut quisque poterat, hoc objecerunt : quorum sententia diverso loquendi modo, sed tamen a veritate non alieno, a tribus Evangelistis insinuata est.

LXIII. Item illud de sponsi filiis, quia non jejunabunt quandiu cum eis est sponsus, similiter interposuerunt Matthæus et Marcus : nisi quod Marcus filios nuptiarum appellavit, quos ille sponsi; quod ad rem nihil interest. Filios quippe nuptiarum non tantum sponsi, sed etiam sponsæ intelligimus. Eadem ergo est aperta sententia, non altera adversa. Lucas autem non ait : « Numquid possunt » filii sponsi jejunare : » sed ait : « Numquid potestis filios » sponsi, dum cum illis est sponsus, facere jejunare? » in quo et ipse ad aliud quiddam insinuandum, eamdem sententiam eleganter aperuit. Sic enim intelligitur, eosdem ipsos qui loquebantur fuisse facturos, ut lugentes jejunarent filii sponsi, quoniam ipsi essent sponsum occisuri. Quod autem dixit Matthæus « Lugere, » hoc Marcus et Lucas; « Jejunare » : quia et ille postea, « Tunc jejunabunt, » ait; non, Tunc lugebunt. Verum illo verbo significavit de tali jejunio Dominum locutum, quod pertinet ad humilitatem tribulationis : ut illud alterum, quod pertinet ad gaudium mentis in spiritalia suspensæ, atque ob hoc alienatæ quodam modo a corporalibus cibis, posterioribus similitudinibus Dominus significasse intelligatur, de panno novo et de vino novo, id ostendens quod animalibus atque carnalibus circa corpus occupatis, et ob hoc veterem

[1] Luc. v, 33.

adhuc sensum trahentibus, hoc genus jejunii non congruat, quas similitudines et alii duo similiter explicarunt. Jam enim satis in promptu est, nihil esse contrarium, si quid alius dicit : quod alius prætermittit, seu verbi seu rei; dum vel ab eadem sententia non recedatur, vel quæ forte alia ponitur, alii non adversetur.

CAPUT XXVIII.

De Jaïri filia suscitata, et de hæmorrhoïssa.

LXIV. SEQUITUR deinde Matthæus adhuc temporum ordinem servans : « Hæc illo loquente ad eos, ecce princeps unus accessit, et adorabat eum dicens : Filia mea » modo defuncta est, sed veni, impone manum tuam super eam, et vivet, » etc. usque ad illud ubi ait, « Et » surrexit puella : Et exiit fama hæc in universam terram » illam [1]. » Dicunt hoc et alii duo, Marcus et Lucas; sed ab isto ordine jam recedunt. Alibi enim hoc recordantur atque inserunt, id est, eo loco ubi redit transfretando a regione Gerasenorum, post expulsa et in porcos permissa dæmonia. Nam hoc Marcus ita conjungit post illud apud Gerasenos factum : « Et cum transcendisset, inquit, Jesus in navi rursus trans fretum, convenit turba multa » ad illum : et erat circa mare. Et venit quidam de archisynagogis, nomine Jaïrus, et videns eum procidit » ad pedes ejus [2]. » Ac per hoc intelligendum est, hoc quidem de archisynagogi filia factum esse, cum transcendisset Jesus in navi rursus trans fretum : sed quanto post, non apparet. Nisi enim fuisset intervallum, non esset

[1] Matth. IX, 18-26. — [2] Marc. V, 21-43.

quando fieret quod modo narravit Matthæus in convivio domus suæ : tanquam de alio quippe narravit , more Evangelistarum , quod de se ac domi suæ gestum erat : post quod factum nihil aliud continuo sequitur, quam hoc de archisynagogi filia. Sic enim ipse contexit, ut ipse transitus aperte indicet hoc consequenter narrari, quod et consequenter factum est. Quandoquidem cum superius commemorasset, quæ de panno novo et de vino novo Jesus dixerit, continuo subjecit, « Hæc illo loquente ad eos , ecce princeps unus accessit. » Ac per hoc si hæc illo loquente accessit, nihil aliud factorum dictorumque ejus interpositum est. In narratione autem Marci, patet locus, ubi interponi alia potuerunt, sicut jam ostendimus. Similiter et Lucas, cum post narratum apud Gerasenos miraculum transit ad narrandum de archisynagogi filia, non sic transit ut renitatur Matthæo, qui post illas de panno et vino similitudines hoc gestum esse demonstrat, dicendo, « Hæc illo loquente. » Iste quippe cum terminasset quod apud Gerasenos factum narraverat, hoc modo transiit in aliud : « Factum est autem , inquit, cum rediisset Jesus, » excepit illum turba : erant enim omnes expectantes » eum. Et ecce vir cui nomen Jaïrus, et ipse princeps » synagogæ erat, et cecidit ad pedes Jesu[1] , » etc. Sic intelligitur, quod turba quidem illa continuo exceperit Dominum, quippe quem rediturum expectabat : quod vero adjunxit : « Et ecce vir cui nomen erat Jaïrus, » non continuo factum accipiendum est, sed prius illud de convivio publicanorum, sicut narrat Matthæus : cui rei sic conjungit hoc, ut non possit aliud factum consequenter intelligi.

LXV. In hac ergo narratione, quam nunc considerandam suscepimus , de illa quidem quæ fluxum sanguinis

[1] Luc. VIII, 40-56.

patiebatur omnes isti tres Evangelistæ sine ulla quæstione concordant. Neque enim interest ad rei veritatem, quod ab alio aliquid tacitum, ab alio dicitur : nec quod Marcus dicit : « Quis tetigit vestimenta mea? » et Lucas, « Quis » me tetigit? » Alter enim dixit usitate, alter proprie, eamdem tamen uterque sententiam. Nam usitatius dicimus, Conscindis me, quam, Conscindis vestimenta mea : cum tamen in aperto sit quid velimus intelligi.

LXVI. At vero cum Matthæus archisynagogum, non morituram, vel morientem, vel in extremo vitæ positam filiam suam narrat Domino nuntiasse, sed omnino defunctam; illi autem duo, morti jam proximam, nondum tamen mortuam, usque adeo ut dicant venisse postea qui mortuam nuntiarent, et ob hoc jam non debere vexari magistrum, tanquam sic veniret, ut manum imponendo mori non sineret, non ut qui posset mortuam suscitare : considerandum est, ne repugnare videatur, et intelligendum brevitatis causa Matthæum hoc potius dicere voluisse, rogatum esse Dominum ut faceret quod eum fecisse manifestum est, ut scilicet mortuam suscitaret : attendit enim non verba patris de filia sua, sed quod est potissimum, voluntatem; et talia verba posuit, qualis voluntas erat. Ita enim desperaverat, ut potius eam vellet reviviscere, non credens vivam posse inveniri, quam morientem reliquerat. Duo itaque posuerunt quid dixerit Jaïrus : Matthæus autem, quid voluerit atque cogitaverit. Utrumque ergo petitum est a Domino, ut vel morientem salvam faceret, vel mortuam suscitaret : sed cum instituisset Matthæus totum breviter dicere, hoc insinuavit patrem rogantem dixisse, quod et ipsum certum est voluisse, et Christum fecisse. Sane si illi duo vel quisquam eorum, patrem ipsum commemorasset dixisse, quod sui domo venientes dixerant, ut jam non convexaretur Jesus, quod

puella mortua fuisset, repugnarent ejus cogitationi verba quæ posuit Matthæus : nunc vero et illud suis nuntiantibus et prohibentibus ne jam magister veniret, non legitur quod ille consenserit. Ac per hoc et illud quod ei Dominus ait, « Noli timere, crede tantum, et salva erit[1], » non diffidentem reprehendit, sed credentem robustius confirmavit. Talis quippe in illo fides erat, qualis et in illo qui ait, « Credo, Domine, adjuva incredulitatem meam[2].»

LXVII. Quæ cum ita sint per hujusmodi Evangelistarum locutiones varias, sed non contrarias, rem plane utilissimam discimus, ut per necessariam, nihil in cujusque verbis nos debere inspicere, nisi voluntatem, cui debent verba servire; nec mentiri quemquam, si aliis verbis dixerit quid ille voluerit, cujus verba non dicit : ne miseri aucupes vocum, apicibus quodam modo litterarum putent ligandam esse veritatem; cum utique non in verbis tantum, sed etiam in cæteris omnibus signis animorum, non sit nisi ipse animus inquirendus.

LXVIII. Quod autem nonnulli codices habent secundum Matthæum, « Non enim mortua est mulier, sed » dormit, » cum eam Marcus et Lucas duodecim annorum puellam fuisse testentur; intelligas hebræo more locutum esse Matthæum. Nam et aliis Scripturarum locis hoc invenitur, non eas tantum quæ virum passæ fuerant, sed omnino fœminas etiam intactas atque integras, mulieres appellari : sicut de ipsa Eva scriptum est, « Formavit » eam in mulierem[3] : » et illud in libro Numerorum, ubi jubentur custodiri mulieres, quæ nescierunt cubile masculi, id est, virgines, ne interficiantur[4], qua locutione etiam Paulus ipsum Christum ait factum ex muliere[5]. Hoc enim melius intelligimus, quam ut illam duodecim

[1] Luc. VIII, 10. — [2] Marc. IX, 23. — [3] Gen. II, 22. — [4] Num. XXXI, 18. — [5] Gal. IV, 4.

annorum jam nuptam, vel virum expertam fuisse credamus.

CAPUT XXIX.

De duobus cæcis et muto dæmonio.

LXIX. Sequitur Matthæus, et dicit : « Et transeunte » inde Jesu, secuti sunt eum duo cæci clamantes, et di- » centes: Miserere nostri, fili David, » et cætera, usque ad illud ubi ait, « Pharisæi autem dicebant : In principe » dæmoniorum ejicit dæmones[1]. » Hoc de duobus cæcis et de muto dæmonio solus Matthæus ponit. Illi enim duo cæci, de quibus et alii narrant[2], non sunt isti, sed tamen simile factum est : ita ut si Matthæus non etiam illius facti meminisset[3], posset putari hoc, quod nunc narrat, dictum fuisse etiam ab aliis duobus. Quod commendare memoriæ diligenter debemus, esse quædam facta similia; quod probatur, cum idem ipse Evangelista utrumque commemorat : ut si quando talia singula apud singulos invenerimus, atque in eis contrarium, quod solvi non possit, occurrat nobis non hoc esse factum, sed aliud simile, vel similiter factum.

[1] Matth. IX, 27-34. — [2] Marc. X, 46-52, et Luc. XVIII, 35-43. — [3] Matth. XX, 29-34.

CAPUT XXX.

Missio Discipulorum cum mandatis; de virga et calceis, etc.

LXX. Sane deinceps non apparet ordo rerum gestarum. Nam post hæc duo facta, de cæcis et muto dæmonio, ita sequitur : « Et circumibat Jesus civitates omnes et castella, docens in synagogis eorum et prædicans Evangelium regni, et curans omnem languorem, et omnem infirmitatem. Videns autem turbas, misertus est eis; quia erant vexati, et jacentes, sicut oves non habentes pastorem. Tunc dicit Discipulis suis : Messis quidem multa, operarii autem pauci : rogate ergo Dominum messis, ut ejiciat operarios in messem suam. Et convocatis duodecim Discipulis suis dedit illis potestatem spirituum immundorum, » et cætera usque ad illud ubi ait : « Amen dico vobis non perdet mercedem suam [1]. » In hoc toto loco, quem nunc commemoramus, multa monuit Discipulos suos : sed utrum eum ex ordine Matthæus subjunxerit, an ei ordo narrandi recordatio sua fuerit, sicut dictum est, non apparet. Hunc locum breviter videtur perstrinxisse Marcus, et eum sic ingressus est, dicens : « Et circumibat castella in circuitu docens : Et convocavit duodecim, et cœpit eos mittere binos; et dabat illis potestatem spirituum immundorum, » et cætera usque ad illud ubi ait : « Excutite pulverem de pedibus vestris, in testimonium illis [2]. » Sed antequam hoc narraret Marcus, prius post resuscitatam filiam archisynagogi, illud

[1] Matth. IX, 35-38, et X, 1 et 42. — [2] Marc. VI, 6-11.

narravit, ubi Dominum in patria sua mirabantur, unde illi esset tanta sapientia et virtutes, cum ejus cognationem nossent : quod Matthæus post admonitionem istam Discipulorum, et post alia multa commemorat[1]. Itaque incertum est, utrum hoc quod agitur in ejus patria, Matthæus omissum revocaverit, an Marcus recordatum anticipaverit, quisnam eorum ordinem rei gestæ, et quis recordationis suæ tenuerit. Lucas autem continuo post resurrectionem filiæ Jaïri, subjungit hunc locum de potestate et admonitione Discipulorum[2], tam breviter sane quam Marcus : neque ipse ita, ut hoc sequi etiam in rerum gestarum ordine appareat. In nominibus ergo Discipulorum, Lucas, qui eos alio loco nominat, cum prius eliguntur in monte, a Matthæo non discrepat, nisi in nomine Judæ Jacobi[3], quem Matthæus Thaddæum appellat; nonnulli autem codices habent Lebbæum. Quis autem unquam prohibuerit duobus vel tribus nominibus hominem unum vocari ?

LXXI. Solet item quæri, quomodo Matthæus et Lucas commemoraverint dixisse Dominum Discipulis, ut nec virgam ferrent; cum dicat Marcus, « Et præcepit » eis ne quid tollerent in via, nisi virgam tantum : » et sequatur etiam ipse, « Non peram, non panem, neque » in zona æs : » ut ostendat in eodem loco versari narrationem suam, in quo et illorum qui dixerunt nec virgam ferendam. Quod ita solvitur, ut intelligamus sub alia significatione dictam virgam, quæ secundum Marcum ferenda est : et sub alia illam quæ secundum Matthæum et Lucam non est ferenda : sicut sub alia significatione intelligitur tentatio, de qua dictum est, « Deus neminem » tentat[4], » et sub alia de qua dictum est, « Tentat vos » Dominus Deus vester, ut sciat si diligitis eum[5] : » illa

[1] Matth. XIII, 54. — [2] Luc. IX, 1-6. — [3] Id. VI, 14-16. — [4] Jac. I, 13. — [5] Deut. XIII, 3.

seductionis est, hæc probationis. Sicut judicium aliter accipitur, de quo dictum est, « Qui benefecerunt, in resur» rectionem vitæ ; qui male fecerunt, in resurrectionem » judicii[1] : » et aliter, de quo dictum est, « Judica me, » Deus, et discerne causam meam de gente non sancta[2] : » illud enim judicium damnationis est, hoc discretionis.

LXXII. Et multa alia sunt verba, quæ non habent unam significationem, sed diversis locis congruenter posita, diverso modo intelliguntur, et aliquando cum expositione dicuntur : ut est illud, « Nolite pueri effici sensibus, sed » malitia parvuli estote, ut sensibus perfecti sitis[3]. » Hoc enim breviter clausa sententia dici potuit, « Nolite esse » pueri, sed estote pueri : » et illud, « Si quis putat se » sapientem esse in vobis in hoc sæculo, stultus fiat, ut » sit sapiens[4] : » quid enim aliud dixit, quam : Non sit sapiens, ut sit sapiens? Aliquando autem clausæ ita dicuntur ut exerceant inquirentem : ut est quod ait ad Galatas, « Invicem onera vestra portate, et sic adimplebitis » legem Christi. Qui enim putat se esse aliquid, cum nihil » sit, se ipsum seducit. Opus autem suum probet unus» quisque, et tunc in semetipso habebit gloriam, et non » in altero. Unusquisque enim proprium onus portabit[4]. » Nisi oneris nomen sub diversis significationibus acceperis, procul dubio putabis eumdem sibi in loquendo esse contrarium, et hoc in una sententia tam vicine positis verbis : qui cum paulo ante diceret, « Alter alterius onera por» tate, » postea dixit : « Unusquisque proprium onus » portabit. » Sed alia sunt onera participandæ infirmitatis, alia reddendæ rationis Deo de actibus nostris : illa cum fratribus sustentanda communicantur, hæc propria ab unoquoque portantur. Ita et virga intelligitur spiritaliter, de qua dicebat Apostolus, « In virga veniam ad

[1] Joan. v, 29. — [2] Psal. XLII, 1. — [3] I Cor. XIV, 20. — [4] Galat. VI, 2-

» vos[1] : » et corporaliter, qua utimur sive ad equum, sive ad aliquid aliud opus fuerit : ut interim omittam et alias hujus nominis figuratas significationes.

LXXIII. Utrumque ergo accipiendum est a Domino Apostolis dictum, et ut nec virgam ferrent, et ut nonnisi virgam ferrent. Cum enim secundum Matthæum diceret eis : « Nolite possidere aurum, neque argentum neque pecuniam in zonis vestris, non peram in via, neque duas » tunicas, neque calceamenta, neque virgam : » continuo subjecit, « Dignus est enim operarius cibo suo[2]. » Unde satis ostendit; cur eos hæc possidere ac ferre noluerit non quod necessaria non sint sustentationi hujus vitæ, sed quia sic eos mittebat, ut eis hæc deberi demonstraret ab illis ipsis quibus Evangelium credentibus annuntiarent, tanquam stipendia militantibus, tanquam fructum vineæ plantatoribus, tanquam lac gregis pastoribus. Unde Paulus dicit : « Quis militat suis stipendiis unquam? Quis plantat » vineam, et de fructu ejus non edit! Quis pascit gregem, » et de lacte gregis non percipit[3] ? » Hinc enim loquebatur de iis quæ necessaria sunt prædicatoribus Evangelii : unde paulo post dicit : « Si non vobis spiritalia seminavimus, magnum est si vestra carnalia metemus? Si alii » potestatis vestræ participant, non magis nos ? sed non » sumus usi hac potestate[4]. » Unde apparet hæc non ita præcepisse Dominum, tanquam Evangelistæ vivere aliunde non debeant, quam eis præbentibus quibus annuntiant Evangelium; alioquin contra hoc præceptum fecit idem Apostolus, qui victum de manuum suarum laboribus transigebat, ne cuiquam gravis esset[5] : sed potestatem dedisse, in qua scirent sibi ista deberi. Cum autem a Domino ali-

[1] I Cor. IV, 21. — [2] Matth. X, 9, 10. — [3] I Cor. IX, 7. — [4] Ibid. 11, 12. — [5] 2 Thess. II, 9.

quid imperatur, nisi fiat, inobedientiæ culpa est : cum autem potestas datur, licet cuique non uti, et tanquam de suo jure cedere. Hæc ergo Dominus loquens Discipulis, id agebat, quod ipse Apostolus paulo post apertius ita explicat : « Nescitis quoniam qui in templo operantur, » quæ de templo sunt edunt? qui altari deserviunt, al- » tari compartiuntur? Sic et Dominus ordinavit iis qui » Evangelium annuntiant, de Evangelio vivere : ego au- » tem nullius horum usus sum[1]. » Cum itaque dicit ita Dominum ordinasse, se autem usum non esse, utique ostendit utendi potestatem datam, non impositam serviendi necessitatem.

LXXIV. Hoc ergo ordinans Dominus, quod eum ordinasse dicit Apostolus, qui Evangelium annuntiant, de Evangelio vivere, illa Apostolis loquebatur, ut securi non possiderent, neque portarent huic vitæ necessaria, nec magna, nec minima. Ideo posuit, « Nec virgam, » ostendens a fidelibus suis omnia deberi ministris suis, nulla superflua requirentibus. Ac per hoc addendo : « Dignus » est enim operarius cibo suo, » prorsus aperuit et illustravit unde et quare hæc omnia loqueretur. Hanc ergo potestatem virgæ nomine significavit, cum dixit : « Ne » quid tollerent in via, nisi virgam tantum[2]. » Potuit enim sic breviter dici : Nihil necessariorum vobiscum feratis, nec virgam, nisi virgam tantum : ut illud quod dictum est, « Nec virgam, » intelligatur, ne minimas quidem res; quod vero adjunctum est, « Nisi virgam tan- » tum, » intelligatur, quia per potestatem a Domino acceptam, quæ virgæ nomine significata est, etiam quæ non portantur non deerunt. Utrumque ergo Dominus dixit, sed quia non utrumque unus Evangelista commemoravit, putatur ille qui virgam sub alia significatione positam

[1] Matth. x, 10. — [2] Marc. vi, 8.

tollendam dixit, ei qui virgam rursus aliud significantem non tollendam dixit, esse contrarius; sed jam ratione reddita non putetur.

LXXV. Sic et calceamenta cum dicit Matthæus in via non esse portanda, curam prohibet, qua ideo portanda cogitantur, ne desint. Hoc et de duabus tunicis intelligendum est, ne quisquam eorum præter eam quam esset indutus, aliam portandam putaret, sollicitus ne opus esset, cum ex illa potestate posset accipere. Proinde Marcus dicendo calceari eos sandaliis vel soleis[1], aliquid hoc calceamentum mysticæ significationis habere admonet, ut pes neque tectus sit, neque nudus ad terram, id est, nec occultetur Evangelium, nec terrenis commodis innitatur. Et quod non portari vel haberi duas tunicas, sed expressius indui prohibet dicens : « Et ne induerentur duabus » tunicis, » quid eos monet nisi non dupliciter, sed simpliciter ambulare?

LXXVI. Ita Dominum omnia dixisse, nullo modo dubitandum est, partim proprie, partim figurate : sed Evangelistas, alia istum, alia illum inseruisse scriptis suis; quædam vero eadem vel duos, vel tres eorum quoslibet, vel omnes quatuor posuisse : nec sic tamen omnia esse conscripta, quæ ab illo seu dicta seu facta sunt. Quisquis autem putat non potuisse Dominum in uno sermone quædam figurate, quædam proprie ponere eloquia, cætera ejus inspiciat, videbit quam hoc temere atque inerudite arbitretur. Potest enim iste, (ut unum aliquid dicam quod animo interim occurrit,) quoniam monet, ut non sciat sinistra quod facit dextera[2], et ipsas eleemosynas, et quidquid illic aliud præcipit, figurate accipiendum putare.

LXXVII. Sane rursus admoneo, quod oportet meminisse lectorem, ne tali admonitione sæpissime indigeat,

[1] Marc. vi, 9. — [2] Matth. vi, 3.

aliis atque aliis sermonum suorum locis Dominum multa iterasse, quæ alibi jam dixerat; ne forte ipsorum locorum ordo cum ex alio Evangelista non convenerit, alicui eorum hinc putet esse contrarium : cum intelligere debeat iterum alibi dici, quod jam alibi dictum erat nec tantum de dictis, verumetiam de factis observari debere. Nihil enim prohibet hoc idem iterum factum credere : calumniari autem Evangelio, dum non credit iterum factum, quod iterum fieri non potuisse nemo convincit, sacrilegæ vanitatis est.

CAPUT XXXI.

Joannes e carcere mittens ad Christum.

LXXVIII. Sequitur Matthæus, et dicit : « Et factum est, cum consummasset Jesus, præcipiens duodecim Dis» cipulis suis, transiit inde, ut doceret, et prædicaret » in civitatibus eorum. Joannes autem cum audisset in » vinculis opera Christi, mittens duos de discipulis suis, ait » illi : Tu es qui venturus es, an alium expectamus? et cætera, usque ad illud ubi ait, « Et justificata est sapientia » a filiis suis [1]. » Hunc totum locum de Joanne Baptista, quod miserit ad Jesum, et cujusmodi responsum acceperint illi quos misit, et quidquid post eorum abscessum de Joanne Dominus dixit, interponit et Lucas [2] : non quidem ipso ordine, sed quis eorum recordationis suæ, quis rerum ipsarum hic ordinem teneat, non apparet.

[1] Matth. xi, 1-19. — [2] Luc. vii, 18-35.

CAPUT XXXII.

Christus exprobrans civitatibus impœnitentiam.

LXXIX. Sequitur Matthæus, et dicit : « Tunc cœpit » exprobrare civitatibus, in quibus factæ sunt plurimæ » virtutes ejus, quia non egissent pœnitentiam, » etc. usque ad illud ubi ait, « Terræ Sodomorum remissius erit » in die judicii, quam tibi[1]. » Etiam hoc commemorat Lucas[2], continuato cuidam sermoni Domini etiam hæc ex ipsius ore conjungens : unde magis videtur ipse hoc ordine illa commemorare, quo a Domino dicta sunt ; Matthæus autem suæ recordationis ordinem tenuisse : aut si illud quod idem Matthæus ait : « Tunc cœpit exprobrare » civitatibus, » sic accipiendum putatur, ut punctum ipsum temporis voluisse credatur exprimere in eo, quod dictum est, « Tunc, » non autem ipsum tempus aliquanto latius quo hæc multa gerebantur et dicebantur ; quisquis hoc credit, credat etiam hoc esse bis dictum. Cum enim et apud unum Evangelistarum inveniantur quædam quæ bis dixerit Dominus ; sicut apud eumdem Lucam de non tollenda pera in via et similiter cæteris, duobus locis dictum a Domino invenitur[3], quid mirum si et aliquid aliud bis dictum singillatim a singulis dicitur eodem ordine quo dictum est, et ideo diversus ordo apparet in singulis, quia et tunc quando et ille, et tunc quando iste commemorat, dictum est ?

[1] Matth. XI, 20-24. — [2] Luc. X, 10, 12 et 15. — [3] Id IX, 3, et X, 4.

CAPUT XXXIII.

Christus invitans ad tollendum jugum et onus suum.

LXXX. Sequitur Matthæus : « In illo tempore respon- » dens Jesus dixit : Confiteor tibi, Pater, Domine cœli » et terræ, quia abscondisti hæc a sapientibus et pruden- » tibus, » etc. usque ad illud ubi ait, « Jugum enim » meum suave est, et onus meum leve[1]. » Hujus loci et Lucas meminit, sed ex parte. Non dicit enim ipse, « Ve- » nite ad me omnes qui laboratis, » et alia quæ sequuntur. Semel autem hoc dictum a Domino, sed Lucam non totum quod dictum est commemorasse, credibile est. Matthæus enim dicit, « In illo tempore respondens Jesus » dixit : » posteaquam exprobravit civitatibus : Lucas autem post illam exprobrationem civitatum, interponit quædam, non tamen multa; atque hoc ita subjungit, « In ipsa » hora exultavit Spiritu sancto, et dixit[2]. » Unde etiam si Matthæus non « In illo tempore » diceret, sed « In ipsa » hora, » tam pauca interponit Lucas in medio, ut etiam eadem hora dictum non absurde videatur.

[1] Matth. xi, 25-30. — [2] Luc. x, 31.

CAPUT XXXIV.

Disciduli vellentes spicas.

LXXXI. Sequitur Matthæus, et dicit : « In illo tempore » abiit Jesus sabbato per sata; Discipuli autem ejus esu- » rientes cœperunt vellere spicas, et manducare, » et cætera, usque ad illud ubi ait, « Dominus est enim Filius » hominis etiam sabbati. » Hoc quoque sine ulla repugnantiæ quæstione commemoratur et a Marco et a Luca[1], sed illi non dicunt, « In illo tempore. » Unde fortassis magis Matthæus rei gestæ hic ordinem tenuit, illi autem recordationis suæ : nisi làtius accipiatur quod dictum est, « In illo tempore, » id est, quo hæc multa et diversa gerebantur.

CAPUT XXXV.

De manu arida curata.

LXXXII. Sequitur ergo Matthæus, ita narrans : « Et » cum inde transisset, venit in synagogam eorum. Et ecce » homo manum habens aridam : » et cætera, usque ad illud ubi ait, « Et restituta est sanitati sicut altera[2]. » De isto sanato, qui manum habebat aridam, etiam Marcus et Lucas non tacent[3]. Posset autem putari eo die factum

[1] Marc. II, 23-28, et Luc. VI, 1-5. — [2] Matth. XII, 9-13. — [3] Marc. III, 1-5, et Luc. VI, 6-10.

et de spicis et de isto sanato, quoniam et sabbatum hic commemoratur; nisi Lucas aperuisset alio sabbato factum esse de sanitate aridæ manus : proinde quod ait Matthæus, « Et cum inde transisset, venit in synagogam eorum, » non quidem venit nisi cum inde transisset, sed post quot dies in synagogam eorum venerit, posteaquam a segete illa transivit, an recta continuoque illuc ierit non expressum est. Ac per hoc locus datur narrationi Lucæ, qui dicit alio sabbato hujus manum sanatam. Sed potest movere, quomodo Matthæus dixerit, quod ipsi interrogaverint Dominum, « Si licet sabbato curare, » volentes invenire accusandi occasionem; ipse vero illis de ove proposuerit similitudinem, dicens, « Quis erit ex vobis homo qui habeat ovem unam, etsi ceciderit hæc sabbatis in foveam, » nonne tenebit, et levabit eam : quanto melior est homo » ove? itaque licet sabbatis benefacere; » cum Marcus et Lucas illos potius a Domino interrogatos esse perhibeant, « Licet sabbato bene facere, an male; animam salvam » facere, an perdere? » Itaque intelligendum est quod illi prius interrogaverint Dominum, « Si licet sabbato cu» rare : deinde quod intelligens cogitationes eorum, aditum accusandi quærentium, constituerit in medio illum, quem fuerat sanaturus, et interrogaverit quæ Marcus et Lucas eum interrogasse commemorant : ac tunc illis tacentibus, proposuisse similitudinem de ove, et conclusisse quod liceat sabbato bene facere : postremo circumspectis eis cum ira, sicut Marcus dicit, contristatum super cæcitate cordis eorum, dixisse homini, « Extende manum » tuam. »

CAPUT XXXVI.

De ordine rei gestæ post manus aridæ curationem.

LXXXIII. Sequitur Matthæus, ita contexens narrationem suam : « Exeuntes autem Pharisæi consilium faciebant » adversus eum, quomodo eum perderent. Jesus autem » sciens, recessit inde; et secuti sunt eum multi, et curavit » eos omnes : et præcepit eis ne manifestum eum facerent : » ut adimpleretur quod dictum est per Isaïam prophetam » dicentem, » et cætera, usque ad illud ubi ait : « Et in nomine ejus Gentes sperabunt[1]. » Hoc solus iste commemorat, illi duo in alia perrexerunt. Ordinem sane rei gestæ videtur Marcus aliquantulum tenuisse, qui dicit Jesum cognita maligna adversum se dispositione Judæorum, secessisse ad mare cum Discipulis suis, et ad eum turbas confluxisse, et sanasse eum plurimos[2]. Unde autem cœperit in aliud ire, non quod ordine sequeretur, vix apparet, utrum ubi dicit convenisse ad eum turbas; potuit enim hoc jam et alio tempore : an ubi dicit : « Ascendit » in montem. » Quod et Lucas videtur commemorare di» cens, « Factum est autem in illis diebus, exiit in mon» tem orare[2]. » Dicendo enim, « In illis diebus, » satis ostendit non continuo factum.

[1] Matth. XII, 14-21 ex Isaï. XLII, 1. — [2] Marc. III, 7-12.

CAPUT XXXVII.

De dæmoniaco muto et cæco.

LXXXIV. Matthæus ergo sequitur et dicit : « Tunc » oblatus est ei dæmonium habens, cæcus et mutus ; et » curavit eum, ita ut loqueretur et videret [1]. » Hoc non isto ordine, sed post alia multa Lucas commemorat, et mutum dicit tantum, non etiam cæcum [2] : sed non ex eo quod aliquid tacet, de alio dicere putandus est : ea enim sequentia etiam ipse contexit quæ Matthæus.

CAPUT XXXVIII.

De loco ubi dictum est, in Beelzebub ejici dæmonia.

LXXXV. Sequitur Matthæus dicens : « Et stupebant » omnes turbæ, et dicebant : Numquid hic est filius Da- » vid ? Pharisæi autem audientes dixerunt : Hic non ejicit » dæmones nisi in Beelzebub principe dæmoniorum. Jesus » autem sciens cogitationes eorum dixit eis : Omne regnum » divisum contra se desolabitur, » etc. usque ad illud ubi ait : « Ex verbis tuis justificaberis, et ex verbis tuis » condemnaberis [3]. » Marcus non ex occasione illius muti subjicit dictum de Jesu, quod in Beelzebub ejiceret dæmonia ; sed post alia quædam, quæ solus commemorat, hoc quoque subnectit, sive alio loco id recolens et adjun-

[1] Matth. xii, 22. — [2] Luc. xi, 14. — [3] Matth. xii, 23-37.

gens ; sive aliquid prætermittens, et deinde ad hunc ordinem rediens[1]. Lucas autem pene totidem verbis hoc dicit quod Matthæus[2] : et quod digitum Dei appellat Spiritum Dei, ab eadem sententia non recedit; quin potius et aliquid docet, ut noverimus quemadmodum intelligamus ubicumque Scripturarum legerimus digitum Dei. In aliis autem, quæ non hic dicunt Marcus et Lucas, nulla controversia est : nec in his quæ aliquanto aliter dicunt, quia eadem sententia est.

CAPUT XXXIX.

De loco ubi petitur signum a Domino.

LXXXVI. Sequitur Matthæus, et dicit : « Tunc responderunt ei quidam de Scribis et Pharisæis dicentes : » Magister, volumus a te signum videre, » etc. usque ad illud ubi ait, « Sic erit et generationi huic pessimæ[3]. » Hæc etiam Lucas narrat eo quidem loco, sed aliquanto dispari ordine[4]. Nam illud quod petierunt signum a Domino de cœlo, supra commemoravit post illud de muto miraculum : et non ibi retulit, quid eis ad hoc Dominus respondisset; sed postea cum turbæ concurrissent, dicit hoc fuisse responsum eis, quos dat intelligi superius a se commemoratos, quod de cœlo signum quærebant : et hoc annectit posteaquam interposuit de muliere, quæ dixit Domino. « Beatus venter qui te portavit. » Hanc autem mulierem interponit, cum de sermone Domini commemorasset, quod spiritus immundus exiens ab homine,

[1] Marc. III, 22-30. — [2] Luc. XI, 14-26. — [3] Matth. XII, 38-45. — [4] Luc. XI, 16-37.

redit, et invenit mundatam domum. Post mulierem ergo illam, cum diceret responsum esse turbis de signo, quod de cœlo quærebant, interposita similitudine Jonæ prophetæ : deinde continuato sermone ipsius Domini, commemorat dictum de regina Austri, et de Ninivitis. Ita aliquid potius commemoravit, quod Matthæus tacuit, quam aliquid prætermisit eorum, quæ hoc loco ille narravit. Quis autem non videat superfluo quæri, quo illa ordine Dominus dixerit; cum et hoc dicere debeamus per Evangelistarum excellentissimam auctoritatem, non esse mendacium, si quisquam non hoc ordine cujusquam sermonem digesserit, quo ille a quo processit, cum ipsius ordinis nihil intersit ad rem, sive ita, sive ita sit. Et adhuc Lucas productiorem hunc Domini sermonem indicat, et in eo quædam commemorat, qualia Matthæus in sermone illo, qui est habitus in monte[1], quæ bis dicta intelligimus, et ibi scilicet, et hic. Terminato autem isto sermone, in aliud pergit Lucas : in quo utrum ordinem rerum gestarum servarit, incertum est. Ita enim connectit, « Et cum lo- » queretur, rogavit eum quidam Pharisæus ut pranderet » apud se[2]. » Non autem ait, Cum hæc loqueretur, sed « Cum loqueretur. » Nam si dixisset, Cum hæc loqueretur, necessario cogeret intelligere hoc ordine non tantum a se fuisse narrata, verum et a Domino gesta.

[1] Matth. v et vii. — [2] Luc. xi, 37.

CAPUT XL.

Christus interpellatus a matre etc.

LXXXVII. Sequitur ergo Matthæus, et dicit : « Ad» huc eo loquente ad turbas, ecce mater ejus et fratres » stabant foris, quærentes loqui ei, » etc. usque ad illud ubi ait, « Quicumque enim fecerit voluntatem Patris mei » qui in cœlis est, ipse meus frater et soror et mater est[1]. » Hoc sine dubio consequenter gestum intelligere debemus. Præmisit enim, cum ad hoc narrandum transiret, « Ad» huc eo loquente ad turbas; » quid est autem, « Adhuc, » nisi illud quod loquebatur? Non enim dixit : Et eo loquente ad turbas, ecce mater ejus et fratres; sed « Adhuc eo lo» quente; » quæ cum dicit, cogit intelligi, hæc loquente, quæ superius indicabat. Nam et Marcus post illud quod de blasphemia Spiritus sancti, quid Dominus dixerit retulit, « Et veniunt, inquit, mater ejus et fratres[2] : » prætermissis quibusdam, quæ in eodem textu sermonis Domini et Matthæus prolixius Marco, et Lucas prolixius Matthæo posuerunt. Lucas autem non hujus rei gestæ ordinem tenuit, sed præoccupavit hoc, et recordatum ante narravit. Denique hoc sic interposuit, ut solutum appareat a nexu et superiorum et posteriorum. Post commemoratas enim quasdam parabolas Domini, ita hoc de matre et fratribus ejus recordatum interposuit : « Venerunt autem » ad illum, inquit, mater et fratres ejus : et non pote» rant ad eum adire præ turba : » non expressit quando ad eum venerint. Rursus cum et hinc transit, ita loquitur :

[1] Matth. xii, 46-50. — [2] Marc. iii, 31-35.

« Factum est autem, inquit, in una dierum, et ipse » ascendit in naviculam, et Discipuli ejus[1]. » Et hic utique cum dicit : « Factum est in una dierum, » satis indicat non necesse esse ut hæc dies intelligatur, in qua hoc gestum est, vel illa quæ continuo sequitur. Nihil itaque habet repugnantiæ cum cæteris duobus quod Matthæus de matre et fratribus Domini narrat, neque in verbis Domini, neque in ipso ordine rerum gestarum.

CAPUT XLI.

Sermo e navicula.

LXXX. Sequitur Matthæus : « In illo die exiens Jesus de domo, sedebat secus mare, et congregatæ sunt » ad eum turbæ multæ, ita ut in naviculam ascendens » sederet : et omnis turba stabat in littore; et locutus » est eis multa in parabolis, dicens : » Et cætera, usque ad illud ubi aït : « Ideo omnis scriba doctus in regno cœ» lorum similis est homini patrifamilias, qui profert de » thesauro suo nova et vetera [2]. » Post illud quod narratum est de matre et fratribus Domini, hoc continuo gestum esse, et eum ordinem Matthæum etiam in narrando tenuisse, ea res insinuat, quia cum illinc transiret, ita contexuit ut diceret : « In illo die exiens Jesus de domo, » sedebat secus mare, et congregatæ sunt ad eum turbæ » multæ. » Cum enim dicit : « In illo die, » (nisi forte dies, more Scripturarum, tempus significet,) satis indicat aut hoc consequenter gestum, aut non multa interponi potuisse; maxime quia et Marcus eum ordinem tenet [3] :

[1] Luc. VIII, 19-22. — [2] Matth. XIII, 1-52. — [3] Marc. XIV, 1-34.

Lucas autem post illud quod narrat de matre et fratribus Domini, in aliud transit, nec eo transitu connexionem aliquam facit, qua huic ordini repugnare videatur [1]. Omnium ergo horum quæ Matthæus Dominum locutum esse narravit, quæ cum illo dixerunt Marcus et Lucas, non habent repugnantiæ quæstionem : quæ autem ipse solus dixit, multo magis sine controversia sunt : nec in ipso ordine, quamvis aliquanto diversum alius alium teneat, partim gestarum rerum, partim recordationis suæ, video quid vel cui quisque adversetur.

CAPUT XLII.

Jesus docens in patria sua.

LXXXIX. Sequitur ergo Matthæus : « Et factum est » cum consummasset Jesus parabolas istas, transiit inde : » et veniens in patriam suam, docebat eos in synagogis » eorum, » etc. usque ad illud ubi ait : « Et non fecit ibi » virtutes multas propter incredulitatem illorum [2]. » A superiore sermone parabolarum sic transit, ut non ostendat consequentis ordinis necessitatem : præsertim quia Marcus ab istis parabolis, non in quod iste, sed in aliud tendens, in quod et Lucas, ita contexuit narrationem, ut credibilius ostendatur hoc esse potius consequenter gestum, quod ipsi duo continuanter adjungunt, de navi scilicet in qua dormiebat Jesus, et de illo miraculo expulsorum dæmoniorum apud Gerasenos [3], quæ duo Matthæus jam superius recolens interposuit [4]. Nunc ergo quæ in patria

[1] Luc. VIII, 22. — [2] Matth. XIII, 53-58. — [3] Marc. IV, 35, V, 17, et Luc. VIII, 22-37. — [4] Matth. VIII, 23-34.

sua Dominus dixerit vel ei dicta sint, videamus utrum cum aliis duobus Mareo et Luca concordent. Nam Joannes longe in diversis et dissimilibus narrationis suæ locis vel dicta esse Domino talia[1], vel eum dixisse commemorat, qualia hoc loco tres cæteri meminerunt.

XC. Et Marcus quidem eadem prope commemorat hic omnia quæ Matthæus, nisi quod Dominum fabrum et Mariæ filium dicit a civibus suis dictum[2], non, sicut Matthæus, fabri filium. Nec mirandum est, cum utrumque dici potuerit : eo enim et fabrum credebant, quo fabri filium. Lucas autem eamdem rem gestam latius indicat, et plura ibi commemorat; nec longe post baptismum et tentationem ejus hoc inserit, sine dubio præoccupans quod multis rebus interpositis postea gestum est : unde quisque possit advertere, quod huic tam magnæ quæstioni, quam de consensu Evangelistarum enodandam Deo adjuvante suscepimus, plurimum necessarium est, non nescientes aliquid eos prætermisisse, aut nescientes quemadmodum se ordo rerum gestarum haberet, alium potius ordinem suæ recordationis tenuisse : quod hinc evidentissime intelligi potest, quia Lucas antequam aliquid narraret Dominum fecisse Capharnaum, præoccupavit hunc locum, quem nunc consideramus, ubi cives ejus et potentiam virtutis in eo stupebant, et ignobilitatem generis contemnebant. Nam hoc eum dicit eis dixisse : « Utique » dicetis mihi : Medice, cura te ipsum : quanta audivimus » facta in Capharnaum, fac et hic in patria tua : » cum secundum ejusdem ipsius Lucæ narrationem nihil adhuc legatur fecisse Capharnaum. Quod quia longum non est, et facillimum est, et pernecessarium, totum inserimus, unde ad hoc narrandum et quomodo venerit. Posteaquam baptizatum et tentatum Dominum indicavit, ita sequitur :

[1] Joan. VI, 42. — [2] Marc. VI, 1-6.

« Et consummata omni tentatione, diabolus recessit ab illo » usque ad tempus. Et regressus est Jesus in virtute Spiritus » in Galilæam : et fama exiit per universam regionem de » illo. Et ipse docebat in synagogis eorum, et magnificaba- » tur ab omnibus. Et venit Nazareth ubi erat nutritus, et » intravit secundum consuetudinem suam die sabbati in » synagogam, et surrexit legere. Et traditus est illi liber » prophetæ Isaïæ. Et ut revolvit librum, invenit locum ubi » scriptum erat : Spiritus Domini super me, propter quod » unxit me, evangelizare pauperibus misit me[1], prædicare » captivis remissionem, et cæcis visum, dimittere confractos » in remissionem, prædicare annum Domini acceptum et » diem retributionis. Et cum plicasset librum, reddidit mi- » nistro, et sedit. Et omnium in synagoga oculi erant inten- » dentes in eum. Cœpit autem dicere ad illos, Quia hodie » impleta est hæc scriptura in auribus vestris. Et omnes » testimonium illi dabant, et mirabantur in verbis gratiæ, » quæ procedebant de ore ipsius, et dicebant : Nonne » hic est filius Joseph ? Et ait illis : Utique dicetis mihi » hanc similitudinem ; Medice, cura te ipsum. Quanta au- » divimus facta in Capharnaum, fac et hic in patria tua[2], » et cætera, donec peragat totum ipsum narrationis suæ locum. Quid ergo evidentius, quam hoc eum scientem præoccupasse narrandum, cum utique jam magna ab illo in Capharnaum facta fuisse et ipse noverit, et ipse commemoret, quæ se nondum narrasse utique scit ? Neque enim tantum ab ejus baptismo progressus est, ut oblitus putetur nondum se aliquid commemorasse de iis, quæ in Capharnaum gesta fuerant : modo enim cœpit post baptismum aliquid narrare de Domino.

[1] Isaï. LXI, 1. — [2] Luc. IV, 13-23.

CAPUT XLIII.

Herodis verba de Christo.

XCI. Sequitur Matthæus : « In illo tempore audivit » Herodes tetrarcha famam Jesu, et ait pueris suis : Hic » est Joannes Baptista ; ipse surrexit a mortuis, et ideo » virtutes operantur in eo [1]. » Marcus hoc idem et eodem modo dicit, sed non eodem ordine [2]. Nam posteaquam Discipulos Dominus misit, dicens eis ne quid in via ferrent, nisi virgam tantum, terminato eo sermone, quantum ab illo commemoratum est, etiam hoc subjecit, nulla tamen facta necessitate, qua hoc etiam consequenter gestum esse intelligere cogeremur : sicut nec Matthæus; « In » illo enim tempore » dixit, non, In illo die, vel hora : nisi quod Marcus non quod Herodes dixerit, sed, « Di- » cebant, inquit, quia Joannes Baptista surrexit a mor- » tuis : » Matthæus vero de ipso Herode, « Ait, inquit, » pueris suis. » Lucas enim eum narrandi ordinem, quem Marcus, tenens, nec ipse sane etiam rerum gestarum eumdem ordinem fuisse credi cogens, ita hoc idem commemorat : « Audivit autem, inquit, Herodes tetrarcha » omnia quæ fiebant ab eo, et hæsitabat, eo quod dice- » retur a quibusdam quia Joannes surrexit a mortuis; a » quibusdam vero, quia Elias apparuit; ab aliis autem, » quia propheta unus de antiquis surrexit. Et ait Hero- » des : Joannem ego decollavi ; quis est autem iste, » de quo ego audio talia ? Et quærebat videre eum [3]. » In his verbis Lucas quoque Marco attestatur, ad hoc dunta-

[1] Matth. XIV, 1, 2. — [2] Marc. VI, 14. — [3] Luc. IX, 7-9.

xat quod alii dixerint, non Herodes, Joannem a mortuis surrexisse. Sed quia hæsitantem commemoravit Herodem, verbaque ejus ita postea posuit dicentis : « Joannem ego » decollavi, quis est autem iste, de quo audio ego talia? » intelligendum est aut eum post hanc hæsitationem confirmasse in animo suo quod ab aliis dicebatur, cum ait pueris suis, sicut Matthæus narrat : « Et ait pueris suis : » Hic est Joannes Baptista ; ipse surrexit a mortuis, et » ideo virtutes operantur in eo : » aut ita pronuntianda sunt hæc verba, ut hæsitantem adhuc indicent. Si enim diceret : Numquidnam hic est, aut, Numquid forte hic est Joannes Baptista? non opus esset admonere aliquid de pronuntiatione, qua dubitans atque hæsitans intelligatur. Nunc quia illa verba desunt, utroque modo pronuntiari potest ; ut aut confirmatum eum ex aliorum verbis, credentem dixisse accipiamus ; aut adhuc, sicut Lucas commemorat, hæsitantem : præsertim quia et Marcus, qui superius dixerat, ab aliis fuisse dictum, quod Joannes a mortuis resurrexit, in extremo tamen ipsum Herodem dixisse non tacet, « Quem ego decollavi Joannem, hic » a mortuis resurrexit. » Quæ item verba duobus modis pronuntiari possunt, ut aut confirmantis, aut dubitantis intelligantur. Cum autem Lucas posteaquam hoc commemoravit, in aliud transeat ; duo isti, Matthæus et Marcus ex hac occasione narrant quemadmodum sit ab Herode Joannes occisus.

CAPUT XLIV.

Joannes quando missus in carcerem.

XCII. Sequitur ergo Matthæus, et dicit : « Herodes » enim tenuit Joannem, et alligavit eum, et posuit in » carcerem propter Herodiadem uxorem fratris sui, etc. usque ad eum locum ubi ait, « Et accedentes discipuli » ejus, tulerunt corpus, et sepelierunt illud ; et venientes » nuntiaverunt Jesu[1]. » Marcus hoc similiter narrat[2] : Lucas autem non eodem ordine id rècordatur, sed circa ipsum baptismum, quo Dominus baptizatus est. Unde hoc præoccupasse intelligitur et ipse ex occasione, ut ibi narraret, quod multo post factum est. Cum enim commemorasset Joannis verba de Domino, quod ventilabrum in manu ejus, et mundabit aream suam, frumenta recondet in horreum suum, paleas autem comburet igni inextinguibili : continuo subjecit, quod non continuo factum esse Joannes evangelista apertissime exponit, cum commemorat, posteaquam baptizatus esset Jesus, isse illum in Galilæam, quando fecit de aqua vinum ; et inde post paucorum dierum in Capharnaum habitationem, rediisse ad Judæam terram, et ibi baptizasse multos circa Jordanem, antequam missus esset Joannes in carcerem[3]. Quis autem non putet, qui minus in his litteris eruditus est, tanquam post illa verba de ventilabro et de area mundata, continuo sit a Joanne offensus Herodes, et eum in carcerem miserit ? Non autem hoc ordine ista narrata quo

[1] Matth. XIV, 3-12. — [2] Marc. VI, 17-29. — [3] Joan. II, 12, et III, 22-24.

gesta sunt, et alibi jam probavimus, et hoc ipso loco non quilibet alius, sed idem Lucas hoc probat[1]. Si enim post verba illa continuo Joannes in carcerem missus est, quomodo post ipsam commemorationem Joannis in carcerem missi baptizatus est Jesus, secundum ipsius Lucæ narrationem? Proinde manifestum est, ex occasione recordatum præoccupasse, et ante multa quæ priusquam Joanni hoc fieret, gesta narraturus erat, hoc præoccupatum in sua narratione præmisisse. Sed nec illi duo Matthæus et Marcus eo rerum ordine de Joanne in carcerem misso in sua narratione posuerunt, quo factum apparet etiam in eorum scriptis : nam et ipsi dixerunt, tradito Joanne, Dominum isse in Galilæam[2], et post multa, quæ fecit in Galilæa, veniunt ad Herodis admonitionem vel hæsitationem, quod Joannes, quem decollavit, a mortuis surrexit[3], et ex hac occasione narrant omnia, quæ de Joanne contigerunt incluso et occiso.

CAPUT XLV.

Ad miraculum de quinque panibus, e quo ordine venerint Evangelistæ.

XCIII. Sequitur ergo Matthæus, cum dixisset nuntiatum esse Christo, quod Joannes occisus sit, et ita narrationem contexit : « Quod cum audisset, inquit, Jesus, secessit » inde in navicula in locum desertum seorsum. Et cum audissent turbæ, secutæ sunt eum pedestres de civitatibus. » Et exiens vidit turbam multam, et misertus est eis, et

[1] Luc. III, 19 et 21. — [2] Matth. IV, 12, et Marc. I, 14. — [3] Id. XIV, 1, 2, et Marc. VI, 14-16.

» curavit languidos eorum[1]. » Hoc continuo post Joannis passionem factum esse commemorat. Unde post hæc, facta sunt quæ illa primo narrata sunt, quibus motus Herodes dixit : « Joannem ego decollavi. » Illa enim posteriora debent intelligi, quæ ad Herodem pertulit fama, ut moveretur, et hæsitaret quisnam iste esse posset, de quo audiret talia, cum Joannem ipse occidisset. Marcus autem posteaquam passionem Joannis narravit, commemorat discipulos missos rediisse ad Jesum, et renuntiasse illi omnia, quæ egerant, et docuerant; et Dominum eis, (quod ipse solus commemorat,) dixisse ut requiescerent pusillum in deserto, et ascendisse cum eis in navem, et isse : et turbas hoc videntes prævenisse eos illuc; quarum misertum Dominum docuisse multa, et hora jam progrediente factum esse, ut de quinque panibus et duobus piscibus omnes qui aderant pascerentur[2]. Quod miraculum omnes quatuor Evangelistæ commemoraverunt. Lucas etiam qui jam longe supra de Joannis passione narraverat[3], ex occasione qua diximus, nunc posteaquam commemoravit illam Herodis hæsitationem de Domino quisnam esset, hoc continuo subjungit quod Marcus, id est, rediisse ad illum Apostolos, et narrasse illi quæcumque fecerant, et assumptis eis secessisse in locum desertum, atque eo secutas turbas, et locutum esse de regno Dei, et eos qui cura indigebant sanasse : atque inde etiam ipse die declinante commemorat miraculum de quinque panibus factum[4].

XCIV. At vero Joannes, qui multum ab eis tribus Evangelistis eo distat, quia magis in sermonibus quos Dominus habuit immoratur, quam in factis quæ mirabiliter fecit, posteaquam commemoravit eum relicta Judæa abiisse iterum in Galilæam, quod tunc intelligitur factum,

[1] Matth. XIV, 13, 14. — [2] Marc. VI, 30-44. — [3] Luc. III, 20. — [4] Id. IX, 10-17

cum et alii Evangelistæ dicunt eum Joanne tradito isse in Galilæam; posteaquam ergo id commemoravit Joannes, in transitu ejus per Samariam multa quæ locutus est ex occasione illius Samaritanæ, quam invenit ad puteum, contexit narrationi suæ : et post duos dies dicit eum inde exisse in Galilæam, deinde venisse in Cana Galilææ, ubi fecerat de aqua vinum, et sanasse filium reguli cujusdam[1]. Alia vero, quæ illum in Galilæa fecisse atque dixisse alii dixerunt, Joannes tacet : sed sane quod illi tacuerunt, dicit ascendisse eum in die festo Jerosolymis, et fecisse ibi miraculum illud de homine, qui triginta octo annos habebat in infirmitate, nec habebat hominem a quo in piscinam deponeretur, in qua variis valetudinibus affecti sanabantur; et ex hac occasione multa eum locutum fuisse commemorat. Post hæc eum dicit abiisse trans mare Galilææ, quod est Tiberiadis, secutam multitudinem magnam : deinde abiisse in montem, et ibi sedisse cum Discipulis suis, proximo Pascha die festo Judæorum : tum levatis oculis et visa multitudine maxima, pavisse eam de quinque panibus et duobus piscibus[2]; quod et cæteri Evangelistæ dicunt. Ac per hoc prætermisisse illum per quæ illi narrando ad hujus miraculi commemorationem venerunt, certum est : verumtamen tanquam ex alia narrationis via, cum et illi tacuissent quæ iste dixisset, ad hoc miraculum de quinque panibus occurrerunt sibi et illi tres qui pene pariter ambulabant, et iste qui sermonum Domini alta consectans, per alia quæ illi tacuerunt circumvolavit quodam modo, et eis ad miraculum de quinque panibus pariter commemorandum, non multo post ab eis rursus in altiora revolaturus occurrit.

[1] Joan. IV, 3-5 et 43-54. — [2] Id. V, et VI, 13.

CAPUT XLVI.

In eodem miraculo consensus quatuor Evangelistarum.

XCV. Sequitur ergo Matthæus, et ad ipsum de quinque panibus factum narrationem suam ex ordine ita perducit : « Vespere autem facto accesserunt ad eum Discipuli ejus dicentes : Desertus est locus, et hora jam » præteriit; dimitte turbas, ut euntes in castella emant » sibi escas. Jesus autem dixit eis : Non habent necesse » ire; date illis vos manducare, » etc. usque ad illud ubi ait, « Manducantium autem fuit numerus quinque millia » virorum, exceptis mulieribus et parvulis[1]. » Hoc ergo miraculum quod omnes quatuor Evangelistæ commemorant[2], et putantur inter se aliquid discrepare, considerandum atque tractandum est, ut ex hoc etiam ad cætera similia regulæ locutionum discantur, quibus tam diversis eadem tamen sententia retinetur, et eadem rerum veritas custoditur. Et inchoanda quidem est consideratio, non a Matthæo secundum ordinem Evangelistarum, sed a Joanne potius, a quo ita expressa est ista narratio, ut etiam nomina Discipulorum diceret, cum quibus de hac re locutus est Dominus. Ita enim dicit : « Cum sublevasset » ergo oculos Jesus, et vidisset quia multitudo maxima » venit ad eum, dicit ad Philippum : Unde ememus panes » ut manducent hi? Hoc autem dicebat tentans eum ; ipse » enim sciebat quid esset facturus. Respondit ei Philip-

[1] Matth. xiv, 15-21. — [2] Marc. vi, 34-44, et Luc. ix, 12-17.

» pus : Ducentorum denariorum panes non sufficiunt eis, » ut unusquisque modicum quid accipiat. Dicit ei unus » ex Discipulis ejus, Andreas frater Simonis Petri : Est » puer unus hic, qui habet quinque panes hordeaceos et » duos pisces; sed hæc quid sunt inter tantos? Dixit ergo » Jesus : Facite homines discumbere. Erat autem fœnum » multum in loco : discubuerunt ergo viri numero quasi » quinque millia. Accepit ergo panes Jesus, et cum gratias » egisset, distribuit discumbentibus : similiter et ex pisci- » bus quantum volebant. Ut autem impleti sunt, dixit Dis- » cipulis suis : Colligite quæ superaverunt fragmenta, ne » pereant. Collegerunt ergo, et impleverunt duodecim » cophinos fragmentorum ex quinque panibus hordeaceis » quæ superfuerunt his, qui manducaverant[1]. »

XCVI. Non hic quæritur quod iste dixit, cujusmodi essent panes; hordeaceos enim fuisse non tacuit, quod cæteri tacuerunt : neque hoc quæritur, quod iste non dixit, fuisse ibi etiam præter quinque millia virorum, mulieres et parvulos, quod dicit Matthæus. Et omnino jam certum esse debet, et regulariter teneri in talibus quæstionibus, neminem moveri oportere, cum ab alio dicitur, quod ab alio prætermittitur. Sed quæritur quomodo ea quæ dixerunt, vera sint omnia, ne narrationem alterius narrans aliud alter excludat. Si enim Dominus, secundum narrationem Joannis, prospectis turbis quæsivit a Philippo tentans eum, unde illis escæ dari possent; potest movere quomodo sit verum, quod alii narraverunt, prius dixisse Domino Discipulos, ut dimitteret turbas, quo possent sibi alimenta emere de proximis locis : quibus ille respondit secundum Matthæum : « Non habent » necesse ire; date eis vos manducare. » Cui etiam Marcus Lucasque consentiunt, tantum hoc prætermittentes

[1] Joan. vi, 5-13.

quod ait : « Non habent necesse ire. » Intelligitur ergo post hæc verba Dominum inspexisse multitudinem, et dixisse Philippo quod Joannes commemorat, isti autem prætermiserunt. Deinde quod Philippus apud Joannem respondit, hoc Marcus a Discipulis responsum esse commemorat, volens intelligi hoc ex ore cæterorum Philippum respondisse : quanquam et pluralem numerum pro singulari usitatissime ponere potuerunt. Quod ergo ait Philippus : « Ducentorum denariorum panes non sufficiunt eis, ut unusquisque modicum quid accipiat, » hoc est dicere, quod ait Marcus : « Euntes ememus ducentis denariis panes, et dabimus eis manducare. Quod autem commemorat idem Marcus dixisse Dominum : « Quot panes habetis ? » prætermiserunt cæteri. Quod autem Andreas apud Joannem de quinque panibus et duobus piscibus suggessit, hoc cæteri pluralem numerum pro singulari ponentes, ex Discipulorum persona retulerunt. Et Lucas quidem responsionem Philippi et responsionem Andreæ in unam sententiam constrinxit : quod enim ait : « Non sunt nobis plus quam quinque panes et » duos pisces, » Andreæ retulit responsionem : quod vero adjunxit : « Nisi forte nos eamus, et emamus in omnem » hanc turbam escas, » videtur ad responsionem Philippi pertinere ; nisi quod de ducentis denariis tacuit : quanquam et in ipsius Andreæ sententia potest hoc intelligi. Cum enim dixisset : « Est puer unus hic, qui habet quinque panes hordeaceos, et duos pisces : » adjunxit etiam ipse : « Sed hæc quid sunt inter tantos ? » hoc est dicere : « Nisi forte nos eamus, et emamus in omnem hanc turbam escas. »

XCVII. Ex qua universa varietate verborum, rerum autem sententiarumque concordia, satis apparet, salubriter nos doceri, nihil quærendum in verbis nisi loquen-

tium voluntatem : cui demonstrandæ invigilare debent omnes veridici narratores, cum de homine, vel de Angelo, vel de Deo aliquid narrant; horum enim voluntas verbis promi potest, ne de ipsa inter se aliquid discrepent.

XCVIII. Sane prætermittere non oportet hoc loco intentum et ad cætera, quæ talia forte occurrerint, facere lectorem, quia Lucas dixit quinquagenos jussos esse discumbere, Marcus vero et quinquagenos et centenos. Quod hic ideo non movet, quia unus partem dixit, alter totum : qui enim etiam de centenis retulit, hoc retulit quod ille prætermisit : itaque nihil contrarium est. Verumtamen si alius de quinquagenis tantum commemoraret, alius tantum de centenis, valde videretur esse contrarium; nec facile dignosceretur utrumque dictum esse, unum autem ab altero, alterum ab altero esse commemoratum : et tamen attentius consideratum inveniri debuisse quis non fateatur? Hoc ideo dixi, quia existunt sæpe aliqua ejusmodi, quæ parum intendentibus et temere judicantibus contraria videantur, et non sint.

CAPUT XLVII.

Jesus ambulans super aquas.

XCIX. Sequitur Matthæus et dicit : « Et dimissa turba » ascendit in montem solus orare. Vespere autem facto, » solus erat ibi : navicula autem in medio mari jactaba- » tur fluctibus; erat enim contrarius ventus. Quarta au- » tem vigilia noctis venit ad eos ambulans supra mare. » Et videntes eum supra mare ambulantem turbati sunt,

» dicentes : Quia phantasma est, » etc. usque ad illud ubi ait : « Venerunt et adoraverunt eum dicentes : Vere » Filius Dei es[1]. » Marcus quoque hoc idem post narratum de quinque panibus miraculum ita sequitur : « Et » cum sero esset, erat navis in medio mari, et ipse solus » in terra. Et videns eos laborantes in remigando, erat » enim ventus contrarius eis[2], » etc. similiter, nisi quod de Petro super aquas ambulante nihil dixit. Hoc autem ne moveat præcavendum est, quod Marcus dixit de Domino, cum ambularet super aquas, et volebat præterire eos. Quomodo enim hoc intelligere potuerunt, nisi quia in diversum ibat, eos volens tanquam alienos præterire, a quibus ita non agnoscebatur, ut phantasma putaretur? Quod ad mysticam significationem referri, quis usque adeo tardus est, ut nolit advertere? Sed tamen turbatis et exclamantibus subvenit, dicens : « Confidite, ego sum ; » nolite timere. » Quomodo ergo eos volebat præterire, quos paventes ita confirmat, nisi quia illa voluntas prætereundi ad eliciendum illum clamorem valebat, cui subveniri oportebat?

C. Joannes etiam adhuc cum istis aliquantum immoratur. Nam post narratum de quinque panibus miraculum, ipse quoque hoc de laborante navicula, et de ambulatione Domini super aquas non tacet, ita contexens. « Jesus ergo cum cognovisset quia venturi essent, ut ra- » perent eum, et facerent eum regem, fugit iterum in » montem ipse solus. Ut autem sero factum est, descen- » derunt Discipuli ejus ad mare : et cum ascendissent na- » vem, venerunt trans mare in Capharnaum. Et tenebræ » jam factæ erant, et non venerat ad eos Jesus. Mare au- » tem vento magno flante exurgebat[3], » etc. Nihil hic contrarium videri potest, nisi quod Matthæus dimissis

[1] Matth. XIV, 23-33. — [2] Marc. VI, 47-54. — [3] Joan VI, 15-21.

turbis eum dicit ascendisse in montem, ut illic solus oraret : Joannes autem, in monte fuisse, cum eisdem turbis quas de quinque panibus pavit. Sed cum et ipse Joannes dicat post illud miraculum fugisse eum in montem, ne a turbis teneretur, quæ eum volebant regem facere ; utique manifestum est, quod de monte in planiora descenderant, quando illi panes turbis ministrati sunt. Et ideo non est contrarium quod ascendit rursus in montem, sicut et Matthæus et Joannes dicunt : nisi quod Matthæus dicit : « Ascendit ; » Joannes autem, « Fugit, » quod esset contrarium, si fugiens non ascenderet. Nec illud repugnat quod Matthæus dixit : « Ascendit in montem solus orare : » Joannes autem, « Cum cognovisset, inquit, quia venturi » essent ut facerent eum regem, fugit iterum in montem » ipse solus. » Neque enim causæ orandi contraria est causa fugiendi : quandoquidem et hinc Dominus, transfigurans in se corpus humilitatis nostræ, ut conforme faceret corpori gloriæ suæ[1], id quoque docebat, hanc esse nobis magnam causam orandi, quando est causa fugiendi. Nec illud adversum est, quod Matthæus prius eum dixit jussisse Discipulos ascendere in naviculam, et præcedere eum trans fretum, donec dimitteret turbas, ac deinde dimissis turbis ascendisse in montem solum orare ; Joannes vero prius eum fugisse commemorat solum in montem, ac deinde, « Ut autem sero factum est, inquit, descen» derunt Discipuli ejus ad mare, et cum ascendissent na» vem, » etc. Quis enim non videat hoc recapitulando Joannem postea dixisse factum a Discipulis, quod jam Jesus jusserat antequam fugisset in montem ; sicut solet in sermone ad aliquid prætermissum rediri quodam modo? Sed quia ipse reditus, maxime in brevitate ac puncto temporis factus, non commemoratur ; putant plerumque qui

[1] Philip. III, 21.

audiunt, hoc etiam postea factum esse quod postea dicitur. Sic etiam quos dixerat ascendisse navem, et venisse trans mare in Capharnaum, dicit ad eos in mari laborantes venisse Dominum ambulantem super aquas : quod utique prius in ipsa navigatione factum est, qua veniebant Capharnaum.

CI. Lucas autem post narratum de quinque panibus miraculum pergit in aliud, et ab ordine isto digreditur. Neque enim aliquid de navicula illa commemorat, et de via Domini super aquas : sed cum dixisset : « Et manducaverunt omnes, et saturati sunt, et sublatum est quod superfuit illis fragmentorum cophini duodecim : » deinde subjunxit : « Et factum est, cum solus esset orans, erant cum illo et Discipuli, et interrogavit illos dicens : Quem me dicunt esse turbæ[1] ? jam deinceps aliud narrans, non quod illi tres, qui Dominum ambulantem super aquas venisse ad navigantes Discipulos retulerunt. Nec ideo putari debet in illo monte, quo eum dixit Matthæus ascendisse, ut solus oraret, dixisse Discipulis : « Quem me dicunt esse turbæ ? » (Lucas enim videtur in hoc congruere Matthæo, quia dixit : « Cum solus esset orans ; » cum ille dixisset « Ascendit in montem solus orare : ») sed omnino alibi, cum solus oraret, et essent cum illo Discipuli, hoc interrogavit. Solum quippe Lucas fuisse dixit, non sine Discipulis, sicut Matthæus et Joannes, quando ab illo discesserunt, ut præcederent eum trans mare. Iste namque apertissime adjunxit : « Erant cum illo et Discipuli. » Proinde solum dixit, sine turbis, quæ cum illo non habitabant.

[1] Luc. IX, 17, 18.

CAPUT XLVIII.

De iis quæ post transfretationem gesta narrantur.

CII. Sequitur Matthæus, dicens : « Et cum transfre- » tassent, venerunt in terram Genesar. Et cum cognovis- » sent eum viri loci illius, miserunt in universam regio- » nem illam, et obtulerunt ei omnes male habentes : et » rogabant eum, ut vel fimbriam vestimenti ejus tange- » rent : et quicumque tetigerunt, salvi facti sunt. Tunc » accesserunt ad eum ab Jerosolymis Scribæ et Pharisæi » dicentes : Quare Discipuli tui transgrediuntur traditio- » nem seniorum ? Non enim lavant manus suas, cum pa- » nem manducant, » etc. usque ad illud ubi ait : « Non » lotis autem manibus manducare, non coinquinat ho- » minem[1]. » Hæc et Marcus commemorat sine aliqua repugnantiæ quæstione[2] : quidquid enim diverso modo ab alio dicitur, ab eadem sententia non recedit. Joannes autem ab navicula, ad quam Dominus super mare ambulans venit, posteaquam exierunt in terram, more suo in sermonem Domini intentus, eum ex occasione panis multa præcipueque divina locutum esse commemorat; postque ipsum sermonem rursus in aliud atque aliud ejus narratio sublimiter fertur[3]. Nec tamen in eo quod ab istis digreditur, aliquid ordini istorum, illius in alia transitus adversatur. Quid enim prohibet intelligere et illos esse sanatos a Domino, de quibus narrant Matthæus et Marcus; et illis qui eum secuti sunt trans mare, hæc eum locutum

[1] Matth. XIV, 34-36, et XV, 1, 2 et 20. — [2] Marc. VII, 1-23. — [3] Joan. VI, 22-72.

esse, quæ prædicat Joannes? Quandoquidem Capharnaum, quo dicuntur secundum Joannem transfretasse, juxta stagnum est Genesar, ad quam terram secundum Matthæum dicuntur exisse?

CAPUT XLIX.

De muliere Chananæa.

CIII. Sequitur itaque Matthæus post illum sermonem Domini, ubi de non lotis manibus cum Pharisæis egit, atque ita conserit narrationem, ordinem, quantum ipse transitus indicat, rerum etiam quæ consecutæ sunt servans : « Et egressus, inquit, inde Jesus secessit in partes » Tyri et Sidonis. Et ecce mulier Chananæa a finibus illis » egressa, clamavit dicens ei : Miserere mei, Domine, » fili David ; filia mea male a dæmonio vexatur. Qui non » respondit ei verbum, » etc. usque ad illud ubi ait : « O » mulier, magna est fides tua ; fiat sicut vis. Et sanata » est filia ejus ex illa hora [1]. » Hoc de muliere Chananæa etiam Marcus commemorat, eumdem rerum gestarum ordinem servans, nec afferens aliquam repugnantiæ quæstionem, nisi quod in domo dicit fuisse Dominum cum ad illum venit eadem mulier pro filia sua rogans [2]. Matthæus autem posset quidem facile intelligi de domo tacuisse, eamdem tamen rem commemorasse : sed quoniam dicit Discipulos Domino ita suggessisse, « Dimitte » illam, quoniam clamat post nos ; » nihil videtur aliud significare, quam post ambulantem Dominum mulierem illam deprecatorias voces emisisse. Quomodo ergo in do-

[1] Matth. xv, 21-28. — [2] Marc. vii, 24-30.

mo, nisi quia intelligendum est dixisse quidem Marcum, quod intraverit ubi erat Jesus, cum eum prædixisset fuisse in domo? Sed quia Matthæus ait: « Non respondit ei ver- » bum; » dedit agnoscere, quod ambo tacuerunt, in eo silentio egressum fuisse Jesum de domo illa : atque ita cætera contexuntur, quæ jam in nullo discordant. Quod enim Marcus commemorat ei Dominum respondisse de pane filiorum non mittendo canibus, illis interpositis, dictum est, quæ Matthæus dicta non tacuit : id est, quia Discipuli rogaverunt eum pro illa; et quia respondit non se esse missum nisi ad oves quæ perierunt domus Israël; et quia illa venit, id est, consecuta est, et adoravit eum dicens : « Domine, adjuva me : tunc deinde dictum est quod Evangelistæ ambo commemorant.

CAPUT L.

Miraculum de septem panibus.

CIV. Sequitur Matthæus ita narrans : « Et cum transisset inde Jesus, venit secus mare Galilææ; et ascen- » dens in montem, sedebat ibi. Et accesserunt ad eum » turbæ multæ, habentes secum mutos, claudos, cæcos, » debiles, et alios multos; et projecerunt eos ad pedes » ejus, et curavit eos : ita ut turbæ mirarentur, videntes » mutos loquentes, claudos ambulantes, cæcos videntes; » et magnificabant Deum Israël. Jesus autem convocatis » Discipulis suis dixit : Misereor turbæ, quia triduo jam » perseverant mecum, et non habent quod manducent, » et cætera, usque ad illud ubi ait : « Erant autem qui mandu-

» caverunt quatuor millia hominum, extra parvulos et » mulieres [1]. » Hoc aliud miraculum de septem panibus et paucis pisciculis etiam Marcus commemorat eodem pene etiam ordine, nisi quia interponit quod nullus alius dicit, de surdo cui Dominus aures aperuit, spuens et dicens : « Effeta, quod est, adaperire [2]. »

CV. Hoc sane non ab re fuerit admonere in hoc miraculo de septem panibus, quod duo Evangelistæ Matthæus Marcusque posuerunt, quia si aliquis eorum id dixisset, qui de illis quinque panibus non dixisset, contrarius cæteris putaretur. Quis enim non existimaret unum idemque factum esse; non autem integre et veraciter, sive ab illo, sive ab aliis, sive ab omnibus fuisse narratum, sed aut illum pro quinque panibus septem dum falleretur commemorasse, aut illos pro septem quinque, aut utrosque mentitos, vel oblivione deceptos? Hoc et de duodecim cophinis, et de septem sportis opinaretur quasi contrarium. Hoc de quinque millibus et de quatuor millibus eorum qui pascerentur. Sed quia illi qui miraculum de septem panibus narraverunt, nec illud de quinque tacuerunt, neminem movet, et utrumque factum omnes intelligunt. Hoc ideo diximus, ut sicubi simile invenitur factum a Domino, quod in aliquo alteri Evangelistæ ita repugnare videatur, ut omnino solvi non possit, nihil aliud intelligatur quam utrumque factum esse, et aliud ab alio commemoratum : sicut de centenis, et quinquagenis discumbentibus commendavimus; quia si non etiam illud utrumque apud unum inveniremus, contraria singulos dixisse putaremus [3].

[1] Matth. xv, 29-38. — [2] Marc. vi, 31, et viii, 9. — [3] Vide supra cap. xlvi, n. 98.

CAPUT LI.

Jesus veniens in Magedan.

CVI. Sequitur Matthæus, et dicit : « Et dimissa turba » ascendit in naviculam, et venit in fines Magedan, » etc. usque ad illud ubi ait : « Generatio mala et adultera signum quærit, et signum non dabitur ei, nisi signum » Jonæ prophetæ[1]. » Hoc jam et alibi dixit idem Matthæus[2]. Unde etiam atque etiam retinendum est, sæpius Dominum eadem dixisse, ut quod existente contrario solvi non potuerit, bis dictum intelligatur. Hunc sane ordinem etiam Marcus tenens, post illud de septem panibus miraculum, hoc idem subjicit quod Matthæus, nisi quod Dalmanutha, quod in quibusdam codicibus legitur, non dixit Matthæus, sed Magedan[3]. Non autem dubitandum est eumdem locum esse sub utroque nomine. Nam plerique codices non habent etiam secundum Marcum, nisi Magedan. Nec illud moveat, quod Marcus non dicit responsum esse quærentibus signum de cœlo, idem quod Matthæus de Jona, sed ait Dominum respondisse : « Signum » non dabitur ei. » Intelligendum est enim quale petebant, hoc est, de cœlo : prætermisit autem dicere de Jona, quod Matthæus commemoravit.

[1] Matth. xv, 39. — [2] Id. xii, 39. — [3] Marc. viii, 10-12.

CAPUT LII.

Fermentum Pharisæorum.

CVII. Sequitur Matthæus : « Et relictis illis abiit. Et » cum venissent Discipuli ejus trans fretum, obliti sunt » panes accipere. Qui dixit illis : Intuemini, et cavete a » fermento Pharisæorum et Saducæorum, » etc. usque ad illud ubi ait : « Tunc intellexerunt quia non dixerit » cavendum a fermento panum, sed a doctrina Phari- » sæorum et Saducæorum [1]. » Hæc eadem etiam Marcus et eodem ordine digerit [2].

CAPUT LIII.

Jesus in Cæsarea Philippi.

CVIII. Sequitur Matthæus : « Venit autem Jesus in » partes Cæsareæ Philippi, et interrogabat Discipulos suos » dicens : Quem me dicunt homines esse Filium hominis? » Ait illi dixerunt : Alii Joannem Baptistam, alii autem » Eliam, alii vero Jeremiam, aut unum ex Prophetis, » etc. usque ad illud ubi ait : « Et quodcumque solveris » super terram, erit solutum et in cœlis [3]. » Hoc eodem pene ordine Marcus narrat, sed interposuit primo de cæco illuminato, quod solus ipse commemorat, de illo qui

[1] Matth. xvi, 5-12. — [2] Marc. viii, 13-21. — [3] Matth. xvi, 13-19.

dixit Domino : « Video homines sicut arbores ambulan- » tes[1]. » Lucas autem post miraculum illud de quinque panibus hoc recordatur, atque inserit[2] : cujus recordationis ordo, sicut supra jam ostendimus, nihil repugnat ordini istorum. Sed potest illud movere, quod Lucas Dominum interrogasse Discipulos suos, quem illum dicerent homines, tunc dixit, cum esset solus orans, et adessent etiam ipsi : porro autem Marcus in via dicit illos hoc ab eodem interrogatos[3]. Sed eum movet, qui nunquam oravit in via.

CIX. Jam etiam dixisse me recolo, ne quis arbitretur quod hic Petrus nomen acceperit, ubi illi ait : « Tu es » Petrus, et super hanc petram ædificabo Ecclesiam » meam[4]. » Non enim accepit hoc nomen, nisi ubi Joannes commemorat ei dictum esse : « Tu vocaberis Cephas, » quod interpretatur Petrus[4]. » Unde nec in illo loco, ubi Marcus duodecim Discipulos nominatim commemorans, dixit appellatos Jacobum et Joannem filios tonitrui, arbitrandum est nomen accepisse Petrum; quia dixit illic quod imposuerit ei nomen ut vocaretur Petrus[5] : hoc enim recolendo dixit, non quod tunc factum sit.

[1] Marc. VIII, 22-29. — [2] Luc. IX, 18-20. — [3] Marc. VIII, 27. — [4] Matth. XVI, 18. — [5] Joan. I, 42. — [6] Marc. III, 16-19.

CAPUT LIV.

Ubi prænuntiavit Discipulis passionem suam, quæ sit inter Matthæum, Marcum et Lucam convenientia.

CX. Sequitur Matthæus, et dicit : « Tunc præcepit » Discipulis suis, ut nemini dicerent quia ipse esset Je- » sus Christus. Exinde cœpit Jesus ostendere Discipulis » suis quia oporteret eum ire Jerosolymam, et multa » pati a senioribus et Scribis, » etc. usque ad illud ubi ait : » Non sapis ea quæ Dei sunt, sed ea quæ hominum [1].» Hæc eodem ordine subnectunt Marcus et Lucas [2] : sed Lucas de Petro, quod passioni Christi contradixerit, tacet.

CAPUT LV.

Jesus ad se sequendum exhortans.

CXI. Sequitur Matthæus : « Tunc Jesus dixit Disci- » pulis suis : Si quis vult post me venire, abneget semet- » ipsum, et tollat crucem suam, et sequatur me, » etc. usque ad illud ubi ait : « Et tunc reddet unicuique secun- » dum opus ejus [3]. » Hoc et Marcus subjungit eumdem

[1] Matth. xvi, 20-23. — [2] Marc. viii, 30-33, et Luc. ix, 21, 22. — [3] Matth. xvi, 24-27.

ordinem servans : sed ipse non dicit de Filio hominis venturo cum Angelis suis, ut reddat unicuique secundum opus suum. Commemorat tamen etiam illud dixisse Dominum : « Qui enim me confusus fuerit, et mea verba, » in generatione ista adultera et peccatrice, et Filius hominis confundetur eum cum venerit in gloria sua cum » Angelis sanctis[1]. » Quod intelligi potest ad eamdem sententiam pertinere, qua dixit Matthæus, ut reddat unicuique secundum opus suum. Lucas quoque eadem eodemque ordine annectit, non multum diverso verborum modo, eadem tamen sententiarum veritate simillimus[2].

CAPUT LVI.

De transfiguratione Domini.

CXII. Sequitur Matthæus : « Amen dico vobis, sunt » quidam de hic stantibus, qui non gustabunt mortem » donec videant Filium hominis venientem in regno suo. » Et post dies sex assumpsit Jesus Petrum, et Jacobum, et » Joannem fratrem ejus, et duxit illos in montem excel- » sum seorsum, » etc. usque ad illud ubi ait : « Nemini » dixeritis visionem, donec Filius hominis a mortuis re- » surgat. » Hæc visio Domini in monte coram tribus Discipulis, Petro, Jacobo et Joanne, ubi etiam de cœlo illi testimonium paternæ vocis perhibitum est, a tribus Evangelistis eodem ordine commemoratur, et ad easdem omnino sententias[3] : sed cætera secundum ea genera locutionum diversa, sine ulla sententiarum diversitate, quæ

[1] Marc. VIII, 34-38. — [2] Luc. IX, 23-26. — [3] Matth. XVI, 28, et XVII, 1-9, Marc. VIII, 39, et IX, 9, et Luc. IX, 27-36.

multis locis superius demonstravimus, videri a legentibus possunt.

CXIII. Quod autem Marcus post sex dies factum dicit, sicut Matthæus, Lucas autem post octo, non contemnendi sunt, si quos movet, sed ratione reddita instruendi. Dies enim quando enuntiamus dicentes : Post tot dies, aliquando non annumeramus eum in quo loquimur, et eum quo res ipsa futura est, quam prænuntiamus vel pollicemur, sed medios, post quos revera plenos atque integros illud futurum est. Hoc fecit Matthæus et Marcus, excepto eo die quo hæc loquebatur Jesus, et illo quo exhibuit memoratam in monte visionem, medios dies intuentes dixerunt : « Post sex dies : » quod ille annumeratis finalibus, id est, primo atque ultimo, dixit : « Post » octo dies : » eo loquendi modo, quo pars pro toto commemoratur.

CXIV. Item quod Lucas ait de Moyse et Elia : « Et » factum est, dum discederet ab illo, ait Petrus ad Je» sum : Præceptor, bonum est nos hic esse, » et cætera, non debet putari contrarium ei, quod Matthæus Marcusque ita conjunxerunt, Petrum hoc suggessisse, quasi adhuc Moyses et Elias cum Domino loquerentur. Non enim expresserunt, quod tunc; sed tacuerunt potius, quod iste addidit, illis discedentibus hoc Petrum de tribus tabernaculis faciendis Domino suggessisse. Addidit etiam Lucas, intrantibus illis in nubem, factam esse vocem de nube, quod illi non dixerunt, sed nec contradixerunt.

CAPUT LVII.

De adventu Eliæ.

CXV. Sequitur Matthæus : « Et interrogaverunt eum » Discipuli dicentes : Quid ergo Scribæ dicunt, quod » Eliam oporteat primum venire ? At ille respondens ait » eis : Elias quidem venturus est, et restituet omnia : » dico autem vobis, quia Elias jam venit, et non cognoverunt eum, sed fecerunt in eo quæcumque voluerunt : sic et Filius hominis passurus est ab eis. Tunc » intellexerunt Discipuli quia de Joanne Baptista dixisset eis [1]. » Hoc idem Marcus, etiam hunc ordinem servans, commemoravit, et in nonnulla diversitate verborum, nusquam tamen ab ejusdem sententiæ veritate discessit [2] : sed ipse non addidit, intellexisse Discipulos, quod Joannem Dominus significasset, dicendo quod Elias jam venerit.

[1] Matth. xvii, 10-13. — [2] Marc. ix, 10-12.

CAPUT LVIII.

De illo qui ei obtulit filium suum, quem Discipuli sanare non potuerunt, quemadmodum tres isti consentiant etiam ordine narrationis.

CXVI. Sequitur Matthæus, et dicit : « Et cum venis- » set ad turbam, accessit ad eum homo genibus provo- » lutis ante eum, dicens : Domine, miserere filii mei, quia » lunaticus est, et male patitur, » etc. usque ad illud ubi ait : « Hoc autem genus non ejicitur nisi per orationem et » jejunium. » Hoc et Marcus et Lucas eodem etiam ordine memorant, sine ulla repugnantiæ quæstione [1].

CAPUT LIX.

Ubi de passione sua cum eis dixisset, contristati sunt, quod tres ipsi eodem ordine commemorant.

CXVII. Sequitur Matthæus, dicens : « Conversanti- » bus autem eis in Galilæa, dixit illis Jesus : Filius homi- » nis tradendus est in manus hominum : et occident eum, » et tertia die resurget. Et contristati sunt vehementer [2]. » Hoc eodem ordine Marcus Lucasque commemorant [3].

[1] Matth. xvii, 14-20, Marc. ix, 16-28, et Luc. ix, 37-43. — [2] Id. xvii, 21, 22. — [3] Marc. ix, 29-31.

CAPUT LX.

Ubi de ore piscis solvit tributum, quod Matthæus solus dicit.

CXVIII. Sequitur Matthæus, dicens : « Et cum venis» sent Capharnaum, accesserunt qui didrachma accipie» bant, ad Petrum, et dixerunt ei : Magister vester non » solvit didrachma? Ait, Etiam, » etc. usque ad illud ubi ait : « Invenies staterem, illum sumens da eis pro me » et te[1]. » Hoc solus iste commemorat, quo interposito eumdem ordinem sequitur, in quo cum eo etiam Marcus et Lucas pariter ambulant.

[1] Matth. xvii, 23-26.

CAPUT LXI.

De puero parvulo quem proposuit imitandum, de scandalis mundi, de membris corporis scandalizantibus, de Angelis parvulorum qui vident faciem Patris, de una ove ex ovibus centum, de fratre corripiendo in secreto, de solvendis ligandibusque peccatis, de concordia duorum et congregatione trium, de dimittendis peccatis usque septuagies septies, de servo cui dimissum est multum debitum et ipse non dimisit parvum conservo suo, Matthæus quemadmodum cæteris non repugnat.

CXIX. Sequitur ergo idem Matthæus, et dicit : « In » illa hora accesserunt Discipuli ad Jesum dicentes : Quis, » putas, major est in regno cœlorum ? Et advocans Jesus » parvulum, statuit eum in medio eorum, et dixit : Amen » dico vobis, nisi conversi fueritis, et efficiamini sicut » parvuli, non intrabitis in regnum cœlorum : » usque ad illud ubi ait : « Sic et Pater meus cœlestis faciet vobis, » si non remiseritis unusquisque fratri suo de cordibus » vestris [1]. » Ex isto aliquanto prolixiore Domini sermone non omnia, sed quædam Marcus eumdem sequens ordinem posuit ; quædam etiam ipse, quæ Matthæus non dicit, inseruit [2]. Totus autem sermo quousque eum considerandum suscepimus, a Petro solo interpretatur, quærente quoties fratri debeat ignosci. Talia enim Dominus

[1] Matth. xviii, 1-3 et 35. — [2] Marc. ix, 33-49.

loquebatur, ut satis eluceat, etiam hoc quod Petrus interrogavit, eique responsum est, ad eumdem pertinere sermonem. Lucas autem, nisi illud de parvulo, quem constituit ante Discipulos imitandum, cum de sua magnitudine cogitarent, nihil hoc ordine servato commemorat[1]. Si qua enim alia similiter dixit, quæ et in isto sermone sunt posita, alibi et ex aliis occasionibus dicta recoluit: sicut Joannes de remissione peccatorum, quod tenebuntur, si cui tenuerint; et dimittentur, si cui dimiserint, post resurrectionem a Domino dictum commemorat[2], cum Matthæus in hoc sermone Dominum hoc dixisse meminerit, quod et Petro antea dictum fuisse idem ipse testatur[3]. Eadem itaque sæpe ac plurimis locis Jesum dixisse, necubi moveamur, si ordo dictorum quibusdam repugnare putabitur, sicut jam toties commendavimus, meminisse debemus, nec hoc semper admonere necesse sit.

CAPUT LXII.

Quando interrogatus est Jesus utrum liceat dimittere uxorem, quemadmodum inter se consentiant Matthæus et Marcus: maxime de ipsis interrogationibus vel Domini vel Judæorum atque responsis, in quibus videntur aliquantulum variare.

CXX. Sequitur Matthæus, ita narrans : « Et factum » est, cum consummasset Jesus sermones istos, migravit » a Galilæa, et venit in fines Judææ trans Jordanem : et » secutæ sunt eum turbæ multæ, et curavit eos ibi. Et

[1] Luc. IX, 46-48. — [2] Joan. X, 23. — [3] Matth. XVI, 19.

» accesserunt ad eum Pharisæi, tentantes eum, et di-» centes : Si licet homini dimittere uxorem suam qua-» cumque ex causa, » etc. usque ad illud ubi ait, « Qui » potest capere capiat [1]. » Hoc et Marcus commemorat eumdem ordinem tenens [2]. Sane videndum est, ne repugnare videatur, quod idem Marcus a Domino dicit interrogatos Pharisæos, quid eis Moyses præceperit, atque ita illos interroganti respondisse de permisso sibi libello repudii : cum Matthæus dxerit verbis Domini, quibus ostenderat ex Lege Deum conjunxisse masculum et fœminam, et propterea non eos debere ab homine separari, illos retulisse responsionem, « Quid ergo Moyses mandavit dari libel-» lum repudii, et dimittere ? » Quibus iterum ait, « Quo-» niam Moyses ad duritiam cordis vestri permisit vobis » dimittere uxores vestras : ab initio autem non sic fuit. » Nam et Marcus hanc Domini responsionem non tacet, sed posteaquam ei responderunt interroganti de libello repudii.

CXXI. In quo ordine vel modo verborum hoc intelligere debemus, ad rei veritatem nihil interesse, utrum Domino separationem prohibenti et sententiam suam de Lege firmanti, ipsi intulerint quæstionem de libello repudii per eumdem Moysen sibi permisso, per quem et illud scriptum est, quod Deus conjunxerit masculum et fœminam [3] : an hoc idem illi de præcepto Moysi eos interroganti responderint. Nam et voluntas ejus ita se habebat, ut non eis redderet rationem, cur illud Moyses permiserit, nisi prius ipsi hoc commemorassent ; quæ voluntas ejus ea quam Marcus posuit, interrogatione significata est : et illorum voluntas ipsa erat, ut de auctoritate Moysi, quoniam mandavit dari libellum repudii, tanquam concluderent eum separationem sine dubio vetaturum : hoc

[1] Matth. XIX, 1-2. — [2] Marc. X, 1-12. — [3] Gen. II, 24.

enim dicturi etiam tentantes accesserant. Quæ voluntas eorum sic expressa est per Matthæum, ut non eos esse commemoraret interrogatos, sed ultro intulisse de mandato Moysi, quo velut convincerent Dominum separationem conjugum prohibentem. Cum ergo voluntas loquentium, cui debent verba servire, ab Evangelista utroque monstrata sit, nihil interest quam diversus inter ambos fuerit narrandi modus, dum ab eadem veritate neuter abscederet.

CXXII. Potest etiam hoc intelligi, quod, sicut dicit Marcus, prius eos de uxore dimittenda interrogantes Dominus vicissim interrogaret, quid eis præceperit Moyses : qui cum respondisent, Moysen permisisse libellum repudii scribere, et dimittere, respondit eis de ipsa Lege per Moysen data, quomodo Deus instituerit conjugium masculi et fœminæ, dicens ea quæ ponit Matthæus, id est, « Non » legistis quia qui fecit ab initio, masculum et fœminam » fecit eos [1], » et cætera. Quibus auditis illi id quod ei primo interroganti responderant, repetiverunt, dicentes, « Quid ergo Moyses mandavit dari libellum repudii, et » dimittere [2]? » Tunc Jesus causam ostendit esse duritiam cordis ipsorum, quam Marcus brevitatis causa prius ponit, tanquam illi priori, quam Matthæus intermisit, eorum responsioni redditam : nihil deperire judicans veritati, quocumque loco eisdem ipsis verbis quæ bis dixerant redderetur, quoniam ipsis verbis eam reddiderat Dominus.

[1] Matth. XIX, 4. — [2] Ibid. 7.

CAPUT LXIII.

De parvulis quibus manus imposuit Jesus ; de divite cui dixit : Vende omnia tua ; *de vinea quo conducti sunt operarii per horas diversas.*

CXXIII. Sequitur Matthæus : « Tunc oblati sunt ei » parvuli, ut manus eis imponeret, et oraret : Discipuli » autem increpabant eos, » et cætera, usque ad illud ubi ait, « Multi enim sunt vocati, pauci autem electi [1]. » Hunc cum Matthæo Marcus ordinem tenuit [2], sed de conductis operariis ad vineam solus Matthæus interponit : Lucas autem cum commemorasset illud, quod eis dixit quærentibus inter se quisnam major esset, adjunxit de illo quem viderant ejicientem dæmonia, cum eum non sequeretur : inde jam digreditur ab istis duobus, ubi ait eum firmasse faciem suam ut iret in Jerusalem [3] : ac post multa interposita occurrit eis rursus ad commemorandum istum divitem, cui dicitur, « Vende omnia quæ habes [4] : » quem nunc isti commemorant ex ordine quo pariter eunt. Nam ibi etiam Lucas de istis parvulis, anteqnam divitis faciat mentionem, quemadmodum et isti, non prætermittit. De illo ergo divite qui quærit, quid boni faciat ut vitam æternam consequatur, potest videri distare aliquid quod secundum Matthæum dicitur, « Quid me interrogas de » bono [5] ? » secundum illos autem, « Quid me dicis bo- » num [6] ? » Nam, « Quid me interrogas de bono, » ad illud magis referri potest, quod ait ille quærens, « Quid » boni faciam [7] ? » Ibi enim et bonum nominavit, et in-

[1] Matth. xix, 13 et xx, 16. — [2] Marc. x, 13. — [3] Luc. ix, 46-51. — [4] Id. xviii, 18-30. — [5] Matth. xix, 17.— [6] Marc. x, 18.— [7] Luc. xviii, 19.

terrogatio est : « Magister autem bone, » nondum est interrogatio. Commodissime ergo intelligitur utrumque dictum, « Quid dicis me bonum ; » et, « Interrogas me de » bono ? »

CAPUT LXIV.

De petitione filiorum Zebedæi.

CXXIV. Sequitur Matthæus, et dicit : « Et ascendens » Jesus Jerosolymam assumpsit duodecim Discipulos se- » creto, et ait illis : Ecce ascendimus Jerosolymam, et Fi- » lius hominis tradetur principibus sacerdotum et Scribis, » et condemnabunt eum morte, et tradent eum Gentibus » ad deludendum et flagellandum et crucifigendum ; et » tertia die resurget. Tunc accessit ad eum mater filiorum » Zebedæi cum filiis suis, adorans, et petens aliquid ab » eo, » etc. usque ad illud ubi ait, « Sicut Filius hominis » non venit ministrari, sed ministrare, et dare animam » suam redemptionem pro multis[1]. » Hunc cum illo ordinem etiam Marcus tenet[2], filios Zebedæi perhibens dixisse quod ab eis, non per eos ipsos, sed per matrem dictum esse Matthæus expressit, cum illa eorum voluntatem attulisset ad Dominum. Unde magis ipsos quam illam dixisse quod dictum est, Marcus breviter intimavit. Denique et Dominus et secundum Matthæum et secundum Marcum, ipsis potius quam matri respondit. Lucas autem posteaquam ex eodem ordine commemoravit, quæ de passione et de resurrectione sua duodecim Discipulis prædixerit, prætermittit ea quæ isti commemorant, post quæ

[1] Matth. xx, 17-28. — [2] Marc. x, 34, 35.

interposita occurrunt ei ad Jericho[1]. Quod autem dixerunt Matthæus et Marcus de principibus gentium, qui dominantur subjectis, non ita futurum inter illos, sed eum qui erit major etiam servum aliorum futurum : dicit tale aliquid et Lucas, sed non eo loco; et ordo ipse indicat, iterum esse eamdem sententiam a Domino dictam.

CAPUT LXV.

De cæcis in Jericho illuminatis.

CXXV. Sequitur Matthæus : « Et egredientibus eis ab » Jericho, secuta est eum turba multa. Et ecce duo cæci » sedentes secus viam audierunt quia Jesus transiret, et » clamaverunt, dicentes : Domine, miserere nostri, fili » David, » etc. usque ad illud ubi ait, « Et confestim » viderunt, et secuti sunt eum[2]. » Hoc et Marcus commemorat, sed de uno cæco factum[3]. Quæ ita solvitur quæstio, ut illa soluta est de duobus, qui legionem dæmonum patiebantur in regione Gerasenorum[4]. Nam duorum etiam cæcorum, quos modo interposuit, unum fuisse notissimum et in illa civitate famosissimum, ex hoc etiam satis apparet, quod et nomen ejus et patris ejus Marcus commemoravit : quod in tot superius sanatis a Domino non facile occurrit, nisi cum Jaïrum archisynagogum etiam nomine expressit, cujus filiam resuscitavit Jesus[5]. In quo etiam magis iste sensus apparet, quia et ille archisynagogus utique in loco isto nobilis fuit. Procul dubio itaque Bartimæus iste Timæi filius ex aliqua magna felicitate dejectus, notissimæ

[1] Luc. XVIII, 31-35. — [2] Id. XXII, 24-27. — [3] Matth. XX, 29-34. — [4] Marc. X, 46-52. — [5] Id. V, 22-43.

et famosissimæ miseriæ fuit, quod non solum cæcus, verumetiam mendicus sedebat. Hinc est ergo quod ipsum solum voluit commemorare Marcus, cujus illuminatio tam claram famam huic miraculo comparavit, quam erat illius nota calamitas.

CXXVI. Lucas vero quamvis omnino eodem modo factum, tamen in alio cæco intelligendus est par commemorare miraculum, et ejusdem miraculi parem modum. Ille quippe hoc factum dicit, cum appropinquaret Jericho[1] : at isti cum egrederetur ab Jericho. Sed nomen civitatis et facti similitudo putari suadet semel esse factum : sed Evangelistas in hoc sibi adversari, quod alius dicat : « Cum appropinquaret Jericho, » alii, « Cum egrederetur ab Jericho, » non sane hoc persuadet, nisi eis qui proclivius credi volunt mentiri Evangelium, quam duo similia similiterque miracula fecisse Jesum. Quid autem sit credibilius, et quid potius verum, et omnis fidelis filius Evangelii facillime videt ; et omnis contentiosus saltem cum admonitus fuerit, vel tacendo, vel etiamsi tacere noluerit, cogitando sibi ipse respondet.

CAPUT LXVI.

Asina cum pullo adducta. Interpretatio usitata. Septuaginta quare ab Hebræo varient.

CXXVII. Sequitur Matthæus, et dicit : « Et cum appropinquassent Jerosolymis, et venissent Bethphage ad » montem Oliveti, tunc Jesus misit duos Discipulos, dicens eis : Ite in castellum quod contra vos est, et sta-

[1] Luc. XVIII, 35-43.

» tim invenietis asinam alligatam et pullum cum ea, » etc. usque ad eum locum ubi ait, « Benedictus qui venit » in nomine Domini, Hosanna in altissimis[1]. » Hoc etiam Marcus narrat eodem ordine custodito[2]. Lucas autem in Jericho immoratur, quædam commemorans quæ isti prætermiserunt, de Zachæo principe Publicanorum, et quædam in parabolis dicta. Post hæc et ipse occurrit eis ad hujus pulli commemorationem, in quo sedit Jesus[3]. Nec moveat quod Matthæus asinam dicit et pullum, cæteri autem de asina tanent. Imo etiam recordanda est illa regula, quam de quinquagenis et centenis discumbentibus, cum quinque panibus turbæ pascerentur, supra insinuavimus[4] : qua insinuata, non deberet hoc jam permovere lectorem, nec si Matthæus ita de pullo tacuisset, quemadmodum illi de asina tacuerunt, ut maxime contrarium putaretur, quod unus asinam dixit, alii pullum asinæ : quanto minus moveri oportet, quia unus ita commemoravit asinam, de qua cæteri tacuerunt, ut tamen pullum non taceret, de quo illi dixerunt? Ubi ergo utrumque factum potest intelligi, nulla repugnantia est, nec si alius aliud, et aliud alius commemoret : quanto minus ubi alius unum, alius utrumque?

CXXVIII. Joannes quoque cum taceat quemadmodum Dominus Discipulos suos ad hæc animalia sibi adducenda miserit, interponit tamen breviter hoc de pullo, cum testimonio etiam Prophetæ, quod Matthæus adhibet[5]. In quo etiam testimonio prophetico aliquantum diversa Evangelistarum locutio ab ea quidem sententia non recedit : sed potest movere quod hoc Matthæus sic adhibet, ut asinam dicat commemorasse Prophetam; non autem ita se habet, vel quod Joannes interponit, vel codices eccle-

[1] Matth. xxi, 1-9. — [2] Marc xi, 1-10. — [3] Luc. xix, 1-38. — [4] Vide supra cap. xlvi, n. 98 — [5] Joan xii, 14-15, et Zach. ix, 9.

siastici interpretationis usitatæ Cujus rei causa illa mihi videtur, quod Matthæus hebræa lingua perhibetur Evangelium conscripsisse. Manifestum est autem interpretationem illam quæ dicitur Septuaginta, in nonnullis se aliter habere quam inveniunt in hebræo, qui eam linguam noverunt, et qui interpretati sunt singuli eosdem Libros hebræos. Hujus item distantiæ causa si quæratur, cur tanta auctoritas interpretationis Septuaginta multis in locis distet ab ea veritate quæ in hebræis codicibus invenitur : nihil occurrere probabilius existimo, quam illos Septuaginta eo spiritu interpretatos, quo et illa quæ interpretabantur dicta fuerant : quod ex ipsa eorum mirabili quæ prædicatur consensione firmatum est. Ergo et ipsi nonnulla in eloquio variando, et ab eadem voluntate Dei, cujus illa dicta erant, et cui verba servire debebant non recedendo, nihil aliud demonstrare voluerunt, quam hoc ipsum quod nunc in Evangelistarum quatuor concordi quadam diversitate miramur, qua nobis ostenditur non esse mendacium, si quisquam ita diverso modo aliquid narraret, ut ab ejus voluntate cui consonandum et consentiendum est, non recedat. Quod nosse et moribus utile est, propter cavenda et judicanda mendacia; et ipsi fidei, ne putemus quasi consecratis sonis, ita muniri veritatem, tanquam Deus nobis quemadmodum ipsam rem, sic verba quæ propter illam sunt dicenda, commendet; cum potius ita res quæ dicenda est, sermonibus per quos dicenda est, præferatur, ut istos omnino quærere non deberemus, si eam sine his nosse possemus, sicut illam novit Deus, et in ipso Angeli ejus.

CAPUT LXVII.

Vendentes et ementes expulsi e templo.

CXXIX. Sequitur Matthæus, et dicit : « Et cum intrasset Jerosolymam, commota est universa civitas, » dicens : Quis est hic ? Populi autem dicebant : Hic est » Jesus propheta a Nazareth Galilææ. Et intravit Jesus » in templum Dei, et ejiciebat omnes vendentes et ementes in templo, » et cætera, usque ad eum locum ubi ait, « Vos autem fecistis illam speluncam latronum. » Hoc de turbis vendentium ejectis e templo, omnes commemorant, sed Joannes longe diverso ordine [1]. Nam post testimonium Baptistæ Joannis de Jesu, cum eum commemorasset isse in Galilæam, quando aquam convertit in vinum, inde post commemorationem paucorum in Capharnaum dierum, dicit eum ascendisse in Jerosolymam, cum esset Pascha Judæorum, et facto flagello de resticulis expulisse de templo vendentes. Unde manifestum est, non semel, sed iterum hoc esse a Domino factum : sed illud primum commemoratum a Joanne, hoc ultimum a cæteris tribus.

[1] Matth. xxi, 10-13, Marc. xi, 15-17, Luc. xix, 45, 46, et Joan. ii, 1-17.

CAPUT LXVIII.

De arefacta arbore ficulnea, et quæ juxta narrata sunt, quomodo non repugnet Matthæus cæteris et maxime Marco de ordine narrationis.

CXXX. SEQUITUR Matthæus : « Et accesserunt ad eum » cæci et claudi in templo, et sanavit eos. Videntes au- » tem principes sacerdotum et Scribæ mirabilia quæ fecit, » et pueros clamantes in templo et dicentes : Hosanna » filio David ; indignati sunt, et dixerunt ei : Audis quid » isti dicunt? Jesus autem dicit eis : Utique : nun- » quam legistis, quia ex ore infantium et lactentium » perfecisti laudem [1]? Et relictis illis, abiit foras extra » civitatem in Bethaniam, ibique mansit. Mane autem re- » vertens in civitatem, esurivit : et videns fici arborem » unam secus viam, venit ad eam, et nihil invenit in ea, » nisi folia tantum ; et ait illi : Nunquam ex te fructus » nascatur in sempiternum ; et arefacta est continuo fi- » culnea. Et videntes Discipuli mirati sunt dicentes : Quo- » modo continuo aruit? Respondens autem Jesus, ait eis : » Amen dico vobis, si habueritis fidem, et non hæsita- » veritis, non solum de ficulnea facietis, sed etsi monti » huic dixeritis, Tolle te, et jacta te in mare, fiet : et » omnia quæcumque petieritis in oratione credentes, ac- » cipietis [2]. »

CXXXI. Hoc et Marcus consequenter dicit : sed non eumdem ordinem tenet. Primo enim quod eum Matthæus in templum dixit intrasse, et ejecisse vendentes et emen-

[1] Psal. VIII, 3. — [2] Matth. XXI, 14-22.

tes, non commemorat Marcus, sed circumspectis omnibus, cum jam vespera esset, exisse dicit in Bethaniam cum duodecim; et alia die cum exirent a Bethania esuriisse, et arbori fici maledixisse : quod et Matthæus commemorat. Et subjungit idem Marcus, quod venerit Jerosolymam, et cum introisset in templum, ejecit vendentes et ementes, quasi altero die, non primo factum esset[1]. Sed quia Matthæus ita connectit, « Et relictis illis, abiit foras » extra civitatem in Bethaniam[2], » unde mane revertentem in civitatem arbori maledixisse commemorat; probabilius creditur ipse potius tenuisse ordinem temporis de vendentibus et ementibus ejectis de templo. Cum enim dicit : « Et relictis illis, abiit foras; » quibus relictis intelligi poterit, nisi cum quibus superius loquebatur, indignantibus quod pueri clamarent, « Hosanna filio » David? » Prætermisit ergo Marcus quod primo die factum est, cum intravit in templum; et recordatum interposuit, cum dixisset quod non invenerit aliquid in ficulnea præter folia, quod secundo die factum est, sicut ambo testantur. Miratos autem esse Discipulos quod arbor aruerit, et eis Dominum respondisse de fide et de monte in mare transferendo, non secundo die quod dixit arbori, « Jam non amplius in æternum quisquam ex te fructum » manducet, » sed tertio die dicit. Ipso quippe die secundo commemoravit idem Marcus de templo ejectos vendentes, quod primo die factum prætermiserat. Ipso ergo secundo die dicit facta vespera egressum de civitate, et cum mane transirent, vidisse Discipulos ficum aridam factam a radicibus, et recordatum Petrum dixisse ei, « Rabbi, ecce » ficus, cui maledixisti, aruit : tunc eum de potentia fidei respondisse. Matthæus autem tanquam secundo die hoc totum factum sit, id est, et dictum arbori, « Nunquam

[1] Marc. XI, 11-17. — [2] Matth. XXI, 17.

» ex te fructus nascatur in sempiternum; » et arefactam esse continuo; et videntibus hoc Discipulis atque mirantibus illud de virtute fidei fuisse responsum. Unde intelligitur, Marcum quidem secundo die commemorasse quod primo die factum prætermiserat, de templo scilicet ejectos vendentes et ementes: Matthæus vero cum commemorasset quod altero die factum est, de arbore maledicta quando mane revertebatur a Bethania in civitatem, prætermisit ea quæ Marcus commemoravit, venisse illum in civitatem, et vespere exiisse, et mane cum transirent, Discipulos arborem aridam fuisse miratos; et ei quod secundo die gestum erat, quo arbor maledicta est, adjunxit illud quod tertio die gestum est, ejus ariditatem miratos esse Discipulos, et de potentia fidei a Domino audisse: sic ea conjungens, ut nisi ex Marci narratione cogamur intendere, ubi et quid Matthæus prætermiserit, non possit agnosci. Cum ergo dixisset Matthæus, « Et relictis illis, abiit foras » extra civitatem in Bethaniam, ibique mansit. Mane » autem revertens in civitatem, esurivit: et videns fici » arborem unam secus viam, venit ad eam, et nihil invenit in ea, nisi folia tantum; et ait illi: Nunquam abs » te fructus nascatur in sempiternum: et arefacta est » continuo ficulnea: » prætermissis cæteris ad eumdem diem pertinentibus, adjunxit statim, « Et videntes Discipuli mirati sunt dicentes: Quomodo continuo aruit? » quod alio die viderunt, alio die mirati sunt. Intelligitur autem non tunc aruisse quando viderunt, sed continuo cum maledicta est. Neque enim arescentem, sed penitus arefactam viderunt, ac sic eam continuo in verbo Domini aruisse intellexerunt.

CAPUT LXIX.

Christus a Judæis interrogatus in qua potestate hæc faceret.

CXXXII. Sequitur Matthæus, et dicit : « Et cum venisset in templum, accesserunt ad eum docentem principes sacerdotum et seniores populi, dicentes : In qua » potestate hæc facis? Et quis dedit tibi hanc potestatem? Respondens Jesus dixit illis : Interrogabo vos et ego unum » sermonem; quem si dixeritis mihi, et ego vobis dicam » in qua potestate hæc faciam. Baptismus Joannis unde » erat, » etc. usque ad illud ubi ait, « Nec ego vobis » dico in qua potestate hæc facio[1]. » Hoc totum et alii duo Marcus et Lucas totidem pene verbis explicaverunt[2] : nec in ordine inter se videntur aliquid discrepare, nisi unde superius locutus sum, quod prætermissis quibusdam Matthæus ad alterum diem pertinentibus ita contexit narrationem, ut nisi advertatur, possit putari ipsum in secundo die adhuc versari, Marcum autem in tertio. Lucas vero non quasi ex ordine dies persequens hoc subjunxit, sed cum commemorasset ejectos de templo ementes et vendentes, prætermisit quod exibat in Bethaniam, et regrediebatur in civitatem, et quod de ficulnea factum est, et quod mirantibus Discipulis de fidei virtute responsum est : atque his prætermissis intulit dicens : « Et erat » docens quotidie in templo. Principes autem sacerdotum et Scribæ et principes plebis quærebant illum perdere : et non inveniebant quid facerent illi. Omnis enim

[1] Matth. xxi, 23-27. — [2] Marc. xi, 27-33, et Luc. xix, 47 et xx, 8.

» populus suspensus erat audiens illum. Et factum est in » una dierum, docente illo populum in templo et evan- » gelizante, convenerunt principes sacerdotum et Scribæ » cum senioribus, et aiunt dicentes ad illum : Dic nobis » in qua potestate hæc facis[1]? » etc. quæ etiam duo illi commemorant. Unde apparet, nihil eis etiam ipso ordine repugnare, quando id quod dicit factum in una dierum, ea dies intelligitur, in qua id gestum illi etiam retulerunt.

CAPUT LXX.

De vinea aliis locanda.

CXXXIII. Sequitur Matthæus : « Quid autem vobis » videtur? Homo habebat duos filios, et accedens ad » primum dixit : Fili, vade, hodie operare in vinea mea : » ille autem respondens, ait, Nolo : postea autem pœni- » tentia motus, abiit. Accedens autem ad alterum dixit » similiter : at ille respondens, ait, Eo, Domine : et non » iit, » etc. usque ad illud ubi ait : « Et qui ceciderit » super lapidem istum, confringetur; super quem vero » ceciderit, conteret eum[2]. » Marcus et Lucas non commemorant de duobus istis filiis, quibus imperatum est ut irent atque operarentur in vinea : sed quod post hoc narrat Matthæus de vinea quæ locata est agricolis, qui persecuti sunt servos missos ad se, et postea dilectum filium occiderunt, et ejecerunt extra vineam, etiam illi ambo non tacent, eodem ordine custodito[3], id est, posteaquam de baptismo Joannis interrogati Judæi se nescire dixerunt,

[1] Luc. xix, 47, 48, et xx, 1, 2. — [2] Matth. xxi, 28-44. — [3] Marc. xii, 1-11, et Luc. xx, 9-18.

et respondit eis : « Nec ego dico vobis in qua potestate hæc » facio. »

CXXXIV. Nullius ergo hic repugnantiæ quæstio nascitur, nisi quod Matthæus, cum dixisset quod Dominus interrogaverit Judæos, « Cum venerit dominus vineæ, » quid faciet agricolis illis? » illos respondisse subjungit atque dixisse : « Malos male perdet, et vineam locabit » aliis agricolis, qui reddant ei fructum temporibus suis. » Quod Marcus non ab ipsis responsum esse commemorat, sed Dominum hoc consequenter locutum post interrogationem suam, ipsum sibi quodam modo respondisse : ita enim dicit, « Quid ergo faciet dominus vineæ? Veniet, » et perdet colonos, et dabit vineam aliis. » Sed facile potest intelligi vel illorum vocem ita subjunctam, ut non interponeretur, Illi dixerunt, aut, Illi responderunt, sed tamen intelligeretur : aut ideo responsionem istam Domino potius attributam, quia cum verum dixerunt, etiam de illis hoc ipse respondit qui veritas est.

CXXXV. Sed illud magis movet, quod Lucas non solum eos hoc respondisse non dicit, hæc etiam verba ipse quoque sicut Marcus Domino attribuens, verumetiam contrariam retulisse responsionem, dicentes, « Absit. » Ita enim narrat : « Quid ergo faciet illis dominus vineæ? » Veniet, et perdet colonos istos, et dabit vineam aliis. » Quo audito dixerunt illi : Absit. Ille autem aspiciens » eos ait : Quid est ergo hoc quod scriptum est, Lapidem » quem reprobaverunt ædificantes, hic factus est in ca- » put anguli[1]? » Quomodo ergo secundum Matthæum illi, quibus hæc loquebatur, dixerunt, « Malos male per- » det, et vineam locabit aliis agricolis, qui reddant ei » fructum temporibus suis; » cum secundum Lucam talibus verbis contradixerint dicentes, « Absit? » Et revera

[1] Psal. CXVII, 21, et Matth. XXI, 42.

quod secutus Dominus ait lapide reprobato ab ædificantibus, et facto in caput anguli, ita illatum est, ut hoc testimonio convincerentur illi parabolæ contradicentes. Nam et ipse Matthæus hoc sic commemorat dictum, tanquam contradicentibus, cum ait, « Nunquam legistis in » Scripturis, Lapidem quem reprobaverunt ædificantes, » hic factus est in caput anguli? » Quid est enim, « Nun» quam legistis, » nisi quia hoc responderant, quod esset contrarium? Hoc et Marcus significat, qui hæc ipsa verba ita refert, « Nec Scripturam hanc legistis, Lapidem quem » reprobaverunt ædificantes, hic factus est in caput an» guli [1]? » Quæ sententia secundum Lucam magis apparet loco suo dicta, post illorum contradictionem qua dixerunt, « Absit. » Tantumdem enim valet, sicut hoc etiam ipse ponit, « Quid est ergo hoc quod scriptum est, Lapidem » quem reprobaverunt ædificantes, hic factus est in caput » anguli? » Hanc enim sententiæ voluntatem intimat, sive « Nunquam legistis, » sive « Nec hoc legistis, » sive « Quid est ergo hoc quod scriptum est? »

CXXXVI. Restat ergo ut intelligamus in plebe quæ audiebat, quosdam respondisse quod Matthæus commemorat dicens, « Aiunt illi : Malos male perdet, et vineam » suam locabit aliis agricolis : » quosdam vero illud quod Lucas non tacuit, hoc est, « Absit. » Iis ergo qui illud Domino responderant, illi alii responderunt, « Absit : » sed illorum responsio quibus isti retulerunt, « Absit, » propterea Domino tributa est et a Marco et a Luca, quia, sicut dixi, per eos veritas ipsa locuta est, sive per nescientes si mali erant, sicut per Caïpham, qui nesciens quid dixerit, cum esset pontifex, prophetavit [2]; sive per scientes ac jam intelligentes atque credentes. Ibi enim erat etiam illa multitudo, per quam jam erat impleta illa pro-

[1] Marc. XII, 10. — [2] Joan. XI, 49.

phetia, cum venienti magna celebritate occurrentes acclamarent, « Benedictus qui venit in nomine Domini[1]. »

CXXXVII. Nec moveat quod idem Matthæus principes sacerdotum et seniores populi dixit accessisse ad Dominum, et quæsivisse in qua potestate hæc faceret, et quis ei dederit hanc potestatem, quando eos de baptismo Joannis vicissim interrogavit unde esset, de cœlo an ex hominibus; quibus respondentibus quod nescirent, ait, « Nec ego vobis dico in qua potestate hæc facio. » Inde enim secutus est contextim loquendo, et ait, « Quid au» tem vobis videtur? Homo habebat duos filios, » etc. sine ulla cujusdam rei vel personæ interpositione, secundum Matthæum sermo contexitur, usque ad hoc quod de locata agricolis vinea commemoratur. Potest enim putari omnia eum principibus sacerdotum et senioribus populi locutum fuisse, a quibus fuerat de sua potestate interrogatus. Qui utique si tentantes et inimici quæsierant, non in eis possunt intelligi qui crediderant, atque illud clarum ex Propheta testimonium Domino perhibuerant; qui etiam modo respondere potuissent, non nescientes, sed credentes, « Malos male perdet, et vineam locabit aliis agrico» lis. » Hoc omnino movere non debet, ut ideo putemus non fuisse credentes in illa multitudine, quæ tunc Domini parabolas audiebat. Tacuit namque idem Matthæus brevitatis causa, quod Lucas non tacet, parabolam istam scilicet non ad eos solos dictam, qui de potestate interrogaverant, sed ad plebem. Sic enim ait, « Cœpit autem » dicere ad plebem parabolam hanc : Homo plantavit » vineam[2], » etc. In hac ergo plebe intelligendum est etiam illos esse potuisse, qui sic eum audirent, quomodo qui dixerant, « Benedictus qui venit in nomine Domini : » et ipsos vel ex ipsis fuisse qui responderunt, « Malos male

[1] Psal. cxvii, 26, et Matth. xxi, 9 — [2] Luc. xx, 9.

» perdet, et vineam locabit aliis agricolis. » Quorum responsionem non solum propterea Domino tribuerunt Marcus et Lucas, quod hoc ipse dixisset, quia veritas est, quæ etiam per malos atque nescientes sæpe loquitur, occulto quodam instinctu mentem hominis movens, non sanctitatis illius merito, sed jure propriæ potestatis : verumetiam quia tales esse potuerunt, ut non frustra in ipso corpore Domini jam sicut membra deputarentur, ut merito eorum vox illi tribueretur, cujus membra erant; quia jam baptizaverat plures quam Joannes [1], et habebat turbas Discipulorum, sicut ipsi Evangelistæ sæpe testantur; et unde erant etiam illi quingenti fratres, quibus eum apostolus Paulus post resurrectionem præsentatum esse commemorat[2] : præsertim quia et secundum eumdem Matthæum non ita dictum est, « Aiunt illi, Malos male » perdet, » ut in eo quod positum est, « Illi, » pluralis numerus accipiendus sit, tanquam eorum fuerit ista responsio, qui eum de sua potestate dolose interrogaverant; sed; « Aiunt illi, » dictum est, id est, illi ipsi Domino, singulari pronomine, non plurali, quod in codicibus græcis sine ullo scrupulo ambiguitatis apparet[3].

CXXXVIII. Est quinam sermo Domini apud evangelistam Joannem, ubi hoc quod dico facilius possit intelligi. « Dicebat ergo, inquit, Jesus ad eos qui crediderunt ei Ju- » dæos, Si vos manseritis in sermone meo, vere discipuli » mei eritis : et cognoscetis veritatem, et veritas liberabit » vos. Et responderunt ei, Semen Abrahæ sumus, et » nemini servivimus unquam : quomodo tu dicis, Liberi » eritis? Respondit eis Jesus : Amen, amen dico vobis, » quia omnis qui facit peccatum, servus est peccati : ser- » vus autem non manet in domo in æternum; filius au- » tem manet in æternum : si ergo vos filius liberaverit,

[1] Joan. IV, 1. — [2] 1 Cor. XV, 6. — [3] Græc. αὐτῷ.

» vere liberi eritis. Scio quia filii Abrahæ estis, sed quæ-
» ritis me interficere, quia sermo meus non capit in vo-
» bis[1]. » Non utique illis diceret, « Quæritis me interfi-
» cere, » qui in eum jam crediderant, quibus dixerat,
« Si vos manseritis in sermone meo, vere discipuli mei
» eritis : » sed quia hoc ad eos dixerat, qui jam in eum crediderant, ea vero multitudo præsens erat quæ plures habebat inimicos, etiam non exprimente Evangelista qui essent qui responderunt, ex hoc ipso quod responderunt et quod deinde ab illo audire meruerunt, satis apparet quæ verba quibus sint tribuenda personis. Sicut ergo in hac multitudine secundum Joannem erant qui jam crediderant in Jesum, erant etiam qui eum occidere quærebant : sic in illa de qua nunc loquimur, erant qui dolose Dominum interrogaverant, in qua potestate illa faceret : erant etiam qui non dolose, sed fideliter acclamaverant, « Benedic-
» tus qui venit in nomine Domini : » ac per hoc erant qui dicerent, « Perdet illos, et vineam suam dabit aliis. » Quæ vox recte etiam ipsius Domini fuisse intelligitur, sive propter veritatem quæ ipse est, sive propter membrorum ejus cum suo capite unitatem. Erant etiam qui talia respondentibus dicerent, « Absit, » quia intelligebant in se ipsos esse parabolam dictam.

[1] Joan. VIII, 31-37.

CAPUT LXXI.

Parabola de nuptiis filii regis.

CXXXIX. Sequitur Matthæus : « Et cum audissent » principes sacerdotum et Pharisæi parabolas ejus, cogno- » verunt quod de ipsis diceret : et quærentes eum tenere, » timuerunt turbas ; quoniam sicut Prophetam eum ha- » bebant. Et respondens Jesus dixit iterum in parabolis » eis dicens : Simile factum est regnum cœlorum homini » regi, qui fecit nuptias filio suo, et misit servos suos » vocare invitatos ad nuptias, et nolebant venire, » etc. usque ad illud ubi ait, « Multi enim sunt vocati, pauci » vero electi[1]. » Parabolam istam de invitatis ad nuptias solus Matthæus narrat : simile quiddam etiam Lucas commemorat; sed non est hoc, sicut et ordo ipse indicat, quamvis et illud nonnullam hujus similitudinem gerat[2]. Quod vero post illam parabolam de vinea et occiso filio patrisfamilias subnectit Matthæus, cognovisse Judæos quod in eos totum dictum fuerit et insidias cœpisse moliri, hoc etiam Marcus Lucasque testantur eumdem ordinem retinentes[3] : sed inde ipsi pergunt in aliud, ex hoc subjungentes quod et Matthæus post istam, quam solus interposuit de nuptiis parabolam, ex ordine inseruit.

[1] Matth. XXI, 45, 46 et XXII, 1-14. — [2] Luc. XIV, 16-24. — [3] Marc. XII, 12, Luc. et XX, 19.

CAPUT LXXII.

De tributo Cæsaris et de muliere septem virorum.

CXL. Sequitur ergo Matthæus : « Tunc abeuntes Pharisæi consilium inierunt ut caperent eum in sermone : et » mittunt ei discipulos suos cum Herodianis, dicentes, Magister, scimus quia verax es, et viam Dei in veritate » doces, et non est tibi cura de aliquo ; non enim respicis personam hominum ; dic ergo nobis, quid tibi videtur, licet censum dari Cæsari annon ? » et cætera, usque ad illud ubi ait, « Et audientes turbæ mirabantur » in doctrina ejus [1]. » Hæc duo Domini responsa, unum de nummo propter tributum reddendum Cæsari, alterum de resurrectione propter illam mulierem quæ septem sibimet succedentibus fratribus nupserat, Marcus et Lucas similiter narrant, nec in ordine aliquid discrepant [2]. Post parabolam quippe illam de conductoribus vineæ ; et de Judæis in quos dicta est, insidias præparantibus, quæ omnes tres commemoraverunt, prætermittunt hi duo Marcus et Lucas parabolam de invitatis ad nuptias, quam solus Matthæus interposuit : et cum illo jam sequuntur, narrantes hæc duo, de tributo Cæsaris, et de muliere septem singillatim virorum, eodem prorsus ordine, sine aliqua repugnantiæ quæstione.

[1] Matth. XXII, 15 et 33. — [2] Marc. XII, 13-27, et Luc. XX, 20-40.

CAPUT LXXIII.

De mandato maximo.

CXLI. Sequitur ergo Matthæus, et dicit : « Pharisæi » autem audientes quod silentium imposuisset Sadducæis, » convenerunt in unum ; et interrogavit eum unus ex eis » Legis doctor, tentans eum, Magister, quod est man» datum magnum in Lege? Ait illi Jesus, Diliges Domi» num Deum tuum in toto corde tuo, et in tota anima » tua, et in tota mente tua : hoc est maximum et primum » mandatum. Secundum autem simile est huic, Diliges » proximum tuum sicut te ipsum. In his duobus manda» tis universa Lex pendet et Prophetæ [1]. » Hoc et Marcus commemorat, eumdem ordinem servans [2]. Nec moveat quod Matthæus dicit, tentantem fuisse illum a quo Dominus interrogatus est ; Marcus autem hoc tacet, et in fine ita concludit, quod ei Dominus sapienter respondenti dixerit, « Non longe es a regno Dei. » Fieri enim potest, ut quamvis tentans accesserit, Domini tamen responsione correctus sit. Aut certe ipsam tentationem non accipiamus malam, tanquam decipere volentis inimicum ; sed cautam potius, tanquam experiri amplius volentis ignotum. Neque enim frustra scriptum est, « Qui facile credit, levis » corde est, et minorabitur [3]. »

CXLII. Lucas autem non hoc ordine, sed longe alibi tale aliquid interponit [4] : utrum autem hoc recordetur, an alius ille sit cum quo similiter de duobus istis præcep-

[1] Matth. XXII, 34-40. — [2] Marc. XII, 28-34. — [3] Eccli. XIX, 4. — [4] Luc. X, 25-37.

tis Dominus egerit, prorsus incertum est : hinc autem etiam recte videtur alius esse, non solum propter ordinis multam differentiam, sed quia etiam ipse dicitur respondisse Domino interroganti, et in sua responsione commemorasse duo ista præcepta ; et cum ei dixisset Dominus, « Hoc fac, et vives, » ut illud faceret quod magnum esse in Lege ipse responderat, secutus Evangelista ait : « Ille autem volens se justificare dixit : Et quis est meus » proximus? » Tunc Dominus narravit de illo qui descendebat ab Jerusalvm in Jericho, et incidit in latrones. Unde quia et tentans prædictus est, et duo præcepta ipse respondit, et post admonitionem Domini, dicentis, « Hoc » fac, et vives, » non bonus commendatur cum dicitur de eo, « Ille autem volens se justificare; » iste autem quem pari ordine Matthæus Marcusque commemorant, tam bene commendatus est, ut ei diceret Dominus, « Non » longe es a regno Dei : » probabilius creditur hunc alium esse, non illum.

CAPUT LXXIV.

Judæi interrogati quomodo Christus sit filius David.

CXLIII. Sequitur Matthæus : « Congregatis autem » Pharisæis, interrogavit eos Jesus, dicens : Quid vobis » videtur de Christo, cujus filius est? Dicunt ei, David. » Ait illis, Quomodo ergo David in Spiritu vocat eum » Dominum dicens : Dixit Dominus Domino meo : Sede » a dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum » pedum tuorum [1] ? Si ergo David vocat eum Dominum,

[1] Psal. cix, 2.

» quomodo filius ejus est? Et nemo poterat ei respondere » verbum, neque ausus fuit quisquam ex illa die eum » amplius interrogare[1]. » Hoc consequenter et eodem ordine Marcus quoque commemorat[2]. Lucas etiam, tantummodo de illo tacet, qui interrogavit Dominum, quod esset mandatum primum in Lege : hoc autem prætermisso, eumdem etiam ipse ordinem servat; et hoc de Christo, quomodo sit filius David, quæsisse a Judæis Dominum pariter narrat[3]. Nec interest ad sententiam, quod secundum Matthæum, cum interrogasset Jesus, quid eis videretur de Christo, cujus esset filius, illi responderunt, « David, » tum demum intulit, quomodo eum David diceret Dominum : secundum illos autem duos, Marcum et Lucam, nec interrogati esse, nec respondisse inveniuntur. Intelligere enim debemus, post eorum responsionem sententiam ipsius Domini a duobus Evangelistis insinuatam, quomodo ab illo dicta sit, his audientibus quos volebat suo magisterio utiliter informare, et a Scribarum alienare doctrina : qui de Christo illud solum sapiebant, quod secundum carnem factus erat ex semine David, non eum autem intelligebant Deum, propter quod erat Dominus ipsius David. Ideo tanquam de illis errantibus Dominus ad istos sermonem faciens, quos volebat ab illorum errore liberari, secundum hos duos Evangelistas commemoratur : ut quod illis dictum est : « Quomodo dicitis, » sicut Matthæus narrat, sic accipiatur, non tanquam ad illos, sed tanquam de illis ad eos potius dictum sit, quos volebat instruere.

[1] Matth. XXII, 41-46. — [2] Marc. XII, 35-37. — [3] Luc. XX, 41-44.

CAPUT LXXV.

De cavenda Pharisæorum hypocrisi.

CXLIV. Sequitur Matthæus, ita narrationis ordinem tenens : « Tunc Jesus locutus est ad turbas et ad Discipulos » suos, dicens, Super cathedram Moysi sederunt Scribæ et » Pharisæi : omnia ergo quæcumque dixerint vobis, servate » et facite ; secundum vero opera eorum nolite facere, di- » cunt enim et non faciunt, » etc. usque ad illud ubi ait : « Non me videbitis a modo donec dicatis : Benedictus qui » venit in nomine Domini [1]. » Similem sermonem habuisse Dominum adversus Pharisæos et Scribas Legisque doctores, Lucas quoque commemorat, sed in domo cujusdam Pharisæi, qui eum vocaverat ad convivium. Quod ut narraret, digressus erat a Matthæo, circa illum locum, ubi ambo commemoraverant quod dictum est a Domino, de signo Jonæ trium dierum et noctium, et de regina Austri, et de Ninivitis, et de spiritu immundo qui redit et invenit mundatam domum : post quem sermonem dicit Matthæus, « Adhuc eo loquente ad turbas, ecce » mater ejus, et fratres stabant foris, quærentes loqui ei [2]: » Lucas autem in eo sermone Domini, commemoratis etiam quibusdam quæ Matthæus dixisse Dominum prætermisit, ab ordine quem cum Matthæo tenuerat ita digreditur : « Et cum loqueretur, inquit, rogavit illum quidam Pha- » risæus ut pranderet apud se ; et ingressus recubuit. » Pharisæus autem cœpit intra se reputans dicere, quare

[1] Matth. XXIII, 1-9 et 39. — [2] Id. XII, 46

» non baptizatus esset ante prandium. Et ait Dominus ad » illum, Nunc vos Pharisæi quod de foris est calicis et » catini mundatis. Atque hinc jam cætera in eosdem Pharisæos et Scribas et Legis doctores talia dicit, qualia Matthæus hoc loco, quem nunc considerandum suscepimus[1]. Quanquam ergo ita ista Matthæus commemoret, ut quamvis domum illius Pharisæi non nominet, non tamen locum exprimat ubi dicta sint, quo repugnet aliquid illi domui : tamen quia jam venerat Dominus in Jerusalem a Galilæa, et post ejus adventum ita superiora usque ad hunc sermonem contexuntur, ut probabiliter accipiantur in Jerusalem gesta, Lucas autem illud narrat, cum adhuc Dominus iter ageret in Jerusalem; videntur mihi similes duo esse sermones, quorum ille alterum, alterum iste narravit.

CXLV. Sane considerandum est quomodo hic dictum sit, « Non me videbitis a modo donec dicatis, Be» nedictus qui venit in nomine Domini[2] : » cum secundum eumdem Matthæum jam hoc dixerint[3]. Et Lucas enim dicit hoc esse responsum a Domino illis, qui eum monuerant ut inde iret, quoniam vellet eum Herodes occidere. Ibi etiam adversus ipsam Jerusalem ea prorsus verba ab illo esse dicta commemorat, quæ hic Matthæus. Sic enim narratur secundum Lucam : « In ipsa die accesse» runt quidam Pharisæorum, dicentes illi : Exi, et vade » hinc; quia Herodes vult te occidere. Et ait illis, Ite, dicite » vulpi illi, Ecce ejicio dæmonia, et sanitates perficio » hodie et cras, et tertia consummor : verumtamen opor» tet me hodie et cras et sequenti ambulare, quia non » capit Prophetam perire extra Jerusalem. Jerusalem, » Jerusalem, quæ occidis Prophetas, et lapidas eos qui » mittuntur ad te, quoties volui congregare filios tuos

[1] Luc. XI, 29-52. — [2] Matth. XXIII, 39. — [3] Id. XXI, 9

» quemadmodum avis nidum suum sub pennis, et noluisti? Ecce relinquetur vobis domus vestra deserta. » Dico autem vobis, quia non videbitis me donec veniat » cum dicetis, Benedictus qui venit in nomine Domini[1]. » Narrationi quidem huic Lucæ non videtur adversari, quod turbæ dixerunt Domino veniente ad Jerusalem, « Bene» dictus qui venit in nomine Domini : » secundum quippe Lucæ ordinem nondum illuc venerat et nondum dictum erat. Sed quia non dicit quod inde tunc abscesserit, ut ut non veniret nisi eo tempore, quo jam illud diceretur : (perseverat quippe in itinere suo, donec veniat Jerusalem, atque illud quod ait : « Ecce ejicio dæmonia, et » sanitates perficio hodie et cras, et tertia consummor, » mystice ab illo et figurate dicta intelliguntur; neque enim eo die passus est, qui est ab hoc die tertius, cum continuo dicat : « Oportet me hodie et cras et sequenti am» bulare :) » cogit profecto etiam illud mystice intelligi quod ait : « Non videbitis me donec veniat cum dicetis, » Benedictus qui venit in nomine Domini, » de illo suo adventu, quo in claritate venturus est, hoc significans, ut illud quod ait : « Ejicio dæmonia, et sanitates perficio » hodie et cras, et tertia consummor, » referatur ad corpus ejus, quod est Ecclesia. Expelluntur enim dæmonia, cum relictis paternis superstitionibus credunt in eum Gentes : et perficiuntur sanitates, cum secundum ejus præcepta vivitur, posteaquam fuerit diabolo et huic sæculo renuntiatum, ueque in finem resurrectionis, qua tanquam tertia consummabitur, hoc est, ad plenitudinem angelicam per corporis etiam immortalitatem perficietur Ecclesia. Quapropter ordo iste Matthæi nequaquam putandus est in aliquid aliud esse digressus : sed Lucas magis intelligendus est, vel præoccupasse quæ gesta sunt in Jerusalem,

[1] Luc. XIII, 31-35.

et recordando interposuisse, antequam ejus narratio Dominum perduceret Jerusalem, aut eidem civitati jam propinquantem talia respondisse monentibus ut caveret Herodem, qualia Matthæus eum dicit etiam turbis locutum, cum jam pervenisset in Jerusalem, atque illa omnia peracta essent quæ supra narrata sunt.

CAPUT LXXVI.

Templi eversio prænuntiata.

CXLVI. Sequitur Matthæus, et dicit: « Et egressus Jesus de templo ibat: et accesserunt Discipuli ejus, ut » ostenderent ei ædificationes templi. Ipse autem respondens dixit illis, Videtis hæc omnia? Amen dico vobis, » non relinquetur hic lapis super lapidem qui non destruatur[1]: » Marcus etiam commemorat hoc eodem pene ordine, post aliquantam digressionem. ad hoc factam, ut commemoraret de vidua, quæ misit duo minuta in gazophylacium[2], quod cum eo Lucas solus commemorat. Nam etiam secundum Marcum, posteaquam illud Dominus egit cum Judæis, quomodo acciperent Christum filium David, ea narrantur quæ dicit de cavendis Pharisæis et et hypocrisi eorum: quem locum Matthæus latissime persecutus est, et plura ibi dicta narravit: atque ideo post eumdem locum quem breviter perstrinxit Marcus, et copiose digessit Matthæus, nihil amplius Marcus intulit, sicut dixi, quam de illa vidua pauperrima et uberrima: ac deinde subjunxit ea quibus Matthæo iterum cohæreret, dicens de templi futura eversione. Lucas quoque post illud

[1] Matth xxiv, 1, 2. — [2] Marc xii, 41. et xiii, 2.

de Christo, quomodo esset filius David, pauca de cavenda hypocrisi Pharisæorum commemorat. Inde sicut Marcus pergit ad viduam, quæ duo minuta in gazophylacium misit. Deinde subjungit de templi futura eversione, quod Matthæus et Marcus[1].

CAPUT LXXVII.

Sermo in monte Oliveti de sæculi consummatione. — Fuga in hyeme et sabbato quid.

CXLVII. Sequitur Matthæus dicens : « Sedente autem » eo super montem Oliveti, accesserunt ad eum Disci- » puli secreto, dicentes, Dic nobis quando hæc erunt, » et quod signum adventus tui, et consummationis sæ- » culi? Et respondens Jesus, dixit eis : Videte ne quis vos » seducat. Multi enim venient in nomine meo dicentes, » Ego sum Christus, et multos seducent, » etc. usque ad illud ubi ait, « Et ibunt hi in supplicium æternum, » justi autem in vitam æternam. » Nunc jam istum prolixum sermonem Domini secundum tres Evangelistas, Matthæum, Marcum et Lucam consideremus. Eumdem quippe tenentes ordinem pariter ista contexunt[2]. Dicunt quidem hic etiam aliqua singuli priora, in quibus nulla est repugnantiæ metuenda suspicio : de his autem quæ pariter dicunt, nec ubi sibimet adversari putentur, videndum est. Neque enim dici potest, si aliquid tale occurrerit, aliud esse atque alibi a Domino similiter dictum, quando eodem loco rerum ac temporum, omnium trium

[1] Luc. xx, 46, et xxi, 6. — [2] Matth. xxiv, 3-25, et xxv, 46 ; Marc. xiii, 4-37, et Luc. xxi, 7-36.

versatur narratio. Sane quod earumdem sententiarum, a Domino dictarum, non eumdem omnes ordinem servant, nihil ad rem pertinet vel intelligendam vel insinuandam, dum ea quæ ab illo dicta referuntur, non sibimet adversentur.

CXLVIII. Quod ergo Matthæus ait, « Et prædicabitur » hoc Evangelium regni in universo orbe in testimonium » omnibus gentibus, et tunc veniet consummatio : » etiam Marcus eodem ordine ita commemorat, « Et in omnes » gentes primum oportet prædicari Evangelium : non » dixit : Et tunc veniet consummatio ; » sed hoc significat quod ait : « Primum, » id est, « Et in omnes gentes pri- » mum oportet prædicari Evangelium : » quia illi de fine interrogaverant. Cum ergo dicit : « Primum oportet in » omnes gentes prædicari Evangelium, » significat utique, « primum, » antequam veniat consummatio.

CXLIX. Item quod Matthæus ait : « Cum ergo videritis » abominationem desolationis, quæ dicta est a Daniele pro- » pheta, stantem in loco sancto, qui legit intelligat[1] : » hoc Marcus dicit ita : « Cum autem videritis abominatio- » nem desolationis stantem ubi non debet, qui legit in- » telligat : » in qua mutatione verbi exposuit eamdem sententiam ; ideo quippe ubi non debet, quia in loco sancto non debet. Lucas autem non ait : « Cum autem videritis » abominationem desolationis, stantem in loco sancto ; aut, ubi non debet : » sed ait : « Cum autem videritis cir- » cumdari ab exercitu Jerusalem, tunc scitote, quia appropinquavit desolatio ejus. » Tunc erit ergo abominatio desolationis in loco sancto.

CL. Quod autem ait Matthæus, « Tunc qui in Judæa » sunt, fugiant ad montes, et qui in tecto, non descendat » tollere aliquid de domo sua ; et qui in agro, non rever-

[1] Dan. IX, 27.

» tatur tollere tunicam suam : » totidem pene verbis hoc etiam Marcus commemorat. Lucas autem, « Tunc qui in » Judæa sunt, inquit, fugiant in montes : » hoc sicut illi duo ; cætera vero aliter. Sequitur enim, et dicit : « Et qui » in medio ejus, discedant ; et qui in regionibus, non » intrent in eam : quia dies ultionis hi sunt, ut implean- » tur omnia quæ scripta sunt. » Satis diversum videtur quod illi duo dixerunt, « Et qui super tectum, non descendat tollere aliquid de domo sua : » et quod iste dicit : « Et qui in medio ejus, discedant : » nisi forte quia perturbatio magna erit tam magno instante periculo, illi quos inclusisset obsidio, quod significat dicendo, « Qui in » medio ejus, » in tecto erunt attoniti et volentes videre quid impendeat, vel qua evadendum sit. Sed quomodo ait : « Discedant, » quando supra dixit : « Cum autem » videritis circumdari ab exercitu Jerusalem ? » Nam illud quod sequitur, « Qui in regionibus, non intrent in eam, » videtur ad congruam pertinere admonitionem ; et potest observari, ut qui extra sunt non in eam intrent : qui autem in medio sunt, quomodo discedant, ab exercitu jam civitate circumdata ? An hoc est esse in medio ejus, quando jam ita periculum urgebit, ut temporaliter ad præsentem vitam tuendam non possit evadi ; et quoniam tunc parata debet esse anima ac libera, nec carnalibus desideriis occupata et oppressa, hoc significat quod ab illis duobus dictum est, « In tecto vel super tectum : » ut quod iste ait : « Discedant, » id est, non jam hujus vitæ desiderio capiantur, sed in aliam vitam migrare parati sint ; hoc illi » duo dixerint, non descendat tollere aliquid de domo, » id est, nullo affectu inclinetur in carnem tanquam aliquid inde commodi percepturus : et quod iste ait : « Qui in » regionibus, non intrent in eam, » id est, qui jam bono cordis proposito extra illam facti sunt, non eam rursus

carnali cupiditate desiderent; hoc illi dixerint, « Et qui » in agro est, non revertatur retro tollere vestimentum » suum, » tanquam iterum involvi curis quibus erat exutus.

CLI. Quod vero ait Matthæus : « Orate autem ut non fiat » fuga vestra hyeme vel sabbato : » hinc Marcus partem dixit, partem tacuit, « Orate vero, inquit, ut hyeme non » fiant. » Lucas autem hoc non dixit, sed tamen dixit aliquid solus, quo mihi videatur hanc ipsam, quæ ab istis obscure posita est, illustrasse sententiam : ait enim, « Attendite autem vobis, ne forte graventur corda vestra in » crapula et ebrietate et curis hujus vitæ, et superveniat » in vos repentina dies illa : tanquam laqueus enim superveniet in omnes, qui sedent super faciem orbis terræ. » Vigilate itaque, omni tempore orantes ut digni habeamini fugere ista omnia, quæ futura sunt. » Hæc intelligitur fuga, quam Matthæus commemorat, quæ non debet fieri hyeme vel sabbato. Ad hyemem autem pertinent curæ hujus vitæ, quas Lucas aperte posuit : ad sabbatum vero crapula et ebrietas. Curæ quippe tristes sunt velut hyems : crapula vero et ebrietas, carnali lætitia luxuriaque cor submergit atque obruit : quod malum sabbati nomine propterea significatum est, quia hæc erat jam, sicuti et nunc est Judæorum pessima consuetudo, illo die deliciis affluere, dum spiritale sabbatum ignorant. Aut si aliquid aliud in illis secundum Matthæum et Marcum verbis intelligendum est, aliquid aliud etiam Lucas dixerit, dum tamen nulla repugnantiæ quæstio moveatur. Neque enim nunc Evangelia exponenda suscepimus : sed a falsitatis vel fallaciæ calumniis defendenda. Alia vero quæ in hoc sermone Matthæus posuit communia cum Marco, nihil habent quæstionis ; quæ autem cum Luca, non in hoc sermone Lucas ea posuit cujus huic ordo concordat;

sed alibi talia vel recordatur, atque inserit præoccupando, ut prius commemoret quæ postea a Domino dicta sunt : vel bis a Domino dicta facit intelligi, et nunc secundum Matthæum, et tunc secundum ipsum.

CAPUT LXXVIII.

De die quo Dominus unguento perfusus.

CLII. Sequitur Matthæus : « Et factum est, cum consummasset Jesus sermones hos omnes, dixit Discipulis suis; » Scitis quia post biduum Pascha fiet, et Filius hominis tra- » detur, ut crucifigatur[1]. » Huic attestantur alii duo, Marcus et Lucas, ab eodem ordine non recedentes[2]. Neque hoc tanquam a Domino dictum insinuant; hoc enim intimare prætermiserunt : ex sua tamen persona et Marcus dicit : « Erat autem Pascha et azyma post biduum : » et Lucas, « Appropinquabat autem dies festus azymorum, qui dicitur Pascha. » Sic ergo appropinquabat, ut esset post biduum, sicut alii duo apertius consonant. Joannes vero tribus quidem locis commemoravit ejusdem diei festi propinquitatem, cum alia quædam duobus superioribus locis narraret : tertio autem loco apparet ejus narratio circa ipsa versari tempora, ubi hoc etiam illi tres intimant, id est, impendentis jam dominicæ passionis[3].

CLIII. Sed hoc videri potest parum diligenter intuentibus esse contrarium, quod Matthæus et Marcus posteaquam dixerunt Pascha post biduum futurum, deinde commemoraverunt quod erat Jesus in Bethania, ubi de

[1] Matth. xxvi, 1, 2. — [2] Marc. xiv, 1, et Luc. xxii, 1. — [3] Joan. xi, 55, xii, 1 et xiii, 1.

unguento illo pretioso dicitur: Joannes autem ante sex dies Paschæ dicit Jesum venisse in Bethaniam, de unguento eadem narraturus[1]. Quomodo ergo secundum illos duos, post biduum futurum erat Pascha, cum posteaquam id dixerunt, inveniantur cum Joanne in Bethania illud de unguento quod ipse narrantes, tunc autem ipse dicat post sex dies futurum Pascha? Sed qui ita moventur non intelligunt Matthæum et Marcum illud quod in Bethania de unguento factum erat recapitulando posuisse, non post illam de biduo prædicationem suam, sed ante jam factum cum adhuc sex dies essent ad Pascha. Non enim quisquam eorum cum dixisset, post biduum futurum Pascha, sic adjunxit de illo facto in Bethania, ut diceret, Post hæc cum esset in Bethania: sed Matthæus quidem, « Cum » autem esset, inquit, Jesus in Bethania: » Marcus autem, « Cum esset Bethaniæ: » quod utique intelligitur et antequam illa dicerentur, quæ ante biduum Paschæ dicta sunt. Sicut ergo ex Joannis narratione colligitur, ante sex dies Paschæ venit in Bethaniam: ibi factum est illud convivium ubi de unguento pretioso fit commemoratio: inde venit Jerosolymam sedens super asellum: deinde postea geruntur ea, quæ narrant post hunc adventum ejus Jerosolymis gesta. Ex illo ergo die quo venit in Bethaniam atque illud de unguento factum est, usque ad diem quo ista omnia gesta atque dicta sunt, intelligimus, etiam Evangelistis non commemorantibus, consumptum fuisse quatriduum, ut occurreret dies quem ante biduum Paschæ duo definierunt. Lucas autem cum ait: « Appropinquabat autem dies festus azymorum, » non expressit biduum: sed hanc propinquitatem, quam commemoravit, in ipso intervallo bidui debemus accipere. Joannes vero cum dicit: « Proximum erat Pascha Judæo-

[1] Joan. XII, 1.

» rum[1], » non hoc biduum vult intelligi, sed sex dies ante Pascha. » Proinde cum quædam post hoc dictum commemorasset, tunc jam volens ostendere quam proximum fuisse Pascha dixisset : « Jesus ergo ante sex dies, » inquit, Paschæ, venit in Bethaniam, ubi fuerat Lazarus » mortuus, quem suscitavit Jesus. Fecerunt autem ei cœ» nam ibi[2]. » Hoc illud est, quod commemorant recapitulantes Matthæus et Marcus, cum jam dixissent post biduum futurum Pascha. Recapitulando ergo ad illum diem redeunt in Bethaniam, qui erat ante sex dies Paschæ, et narrant quod Joannes de cœna et unguento : unde venturus erat Jerosolymam, et peractis illic quæ narrata sunt, perventurus ad diem qui erat ante biduum Paschæ, unde isti digressi sunt, ut recapitulando commemorarent quod ante in Bethania de unguento gestum est : cujus rei peracta narratione, illuc iterum redeunt, unde digressi fuerant, id est, ut jam sermo Domini narretur, quem habuit ante biduum Paschæ. Nam si tollamus de medio quod gestum in Bethania digredientes ab ordine recolendo et recapitulando narrarunt, et ipsum ordinem contexamus, ita sermo dirigitur secundum Matthæum dicente Domino. « Scitis quia post biduum Pascha fiet, et » Filius hominis tradetur, ut crucifigatur. Tunc congregati » sunt principes sacerdotum et seniores populi in atrium » principis sacerdotum, qui dicebatur Caïphas et consi» lium fecerunt, ut Jesum dolo tenerent, et occiderent. » Dicebant autem : Non in die festo, ne forte tumultus » fieret in populo. Tunc abiit unus de duodecim, qui di» citur Judas Scarioth, ad principes sacerdotum[3], » etc. inter illud enim quod dictum est, « Ne tumultus fieret in » populo, » et illud quod dictum est, « Tunc abiit unus » de duodecim, qui dicitur Judas, » interpositum est

[1] Joan. XI, 55. — [2] Id. XII, 1, 2. — [3] Matth. XXVI, 2-5 et 14.

illud de Bethania, quod recapitulando dixerunt : quo nos prætermisso contexuimus narrationem, ut insinuaremus non repugnare ordinem temporum. Secundum Marcum autem, eodem Bethaniæ convivio, quod recapitulando et ipse interposuit, similiter prætermisso, ita se ordo narrationis tenet : « Erat autem Pascha et azyma post biduum : et quærebant summi sacerdotes et Scribæ quomodo eum dolo tenerent, et occiderent. Dicebant enim, Non in die festo : ne forte tumultus fieret populi. Et Judas Scariothes, unus ex duodecim, abiit ad summos sacerdotes, ut proderet eum [1]. » etc. Etiam hic inter illud quod dictum est, « Ne forte tumultus fieret populi, » et illud quod adjunximus, « Et Judas Scariothes unus ex duodecim, » positum est illud de Bethania, quod recapitulando dixerunt. Lucas sane ipsam rem gestam in Bethania prætermisit. Hæc diximus propter sex dies ante Pascha, quos dixit Joannes, cum in Bethania rem gestam narraret ; et biduum ante Pascha, quod Matthæus et Marcus dixerunt, cum post hoc a se dictum illud ipsum in Bethania quod Joannes, commemorarent.

CAPUT LXXIX.

Mulier unguento perfundens caput et pedes Domini.

CLIV. Sequitur ergo Matthæus ab eo loco, ubi finem feceramus considerandæ narrationis, et dicit : « Tunc congregati sunt principes sacerdotum et seniores populi in atrium sacerdotum, qui dicebatur Caïphas, et con-

[1] Marc. xiv, 1, 2 et 10.

» silium fecerunt ut Jesum dolo tenerent, et occiderent. » Dicebant autem, Non in die festo : ne forte tumultus » fieret in populo. Cum autem esset Jesus in Bethania, in » domo Simonis leprosi, accessit ad eum mulier habens » alabastrum unguenti pretiosi, et effudit super caput » ipsius recumbentis, » etc. usque ad illud ubi ait : « Di» cetur et quod hæc fecit in memoriam ejus[1]. » Nunc jam de muliere atque unguento pretioso quod in Bethania gestum est, consideremus. Lucas enim quamvis simile factum commemoret[2], nomenque conveniat ejus, apud quem convivabatur Dominus; nam et ipsum Simonem dicit : tamen quia non est contra morem hominum, ut si potest unus homo habere nomina duo; multo magis possint et unum nomen habere homines duo, potius credibile est alium fuisse illum Simonem non leprosum, in cujus domo hoc in Bethania gerebatur. Nam nec Lucas in Bethania rem gestam dicit, quam narrat : et quamvis non commemoret civitatem aut castellum, ubi factum sit; tamen non videtur in eodem loco versari ejus narratio. Nihil itaque aliud intelligendum arbitror, nisi non quidem aliam fuisse mulierem, quæ peccatrix tunc accessit ad pedes Jesu, et osculata est, et lavit lacrymis, et tersit capillis, et unxit unguento : cui Dominus adhibita similitudine de duobus debitoribus, ait dimissa esse peccata multa, quoniam dilexit multum : sed eamdem Mariam bis hoc fecisse, semel scilicet quod Lucas narravit, cum primo accedens cum illa humilitate et lacrymis meruit peccatorum remissionem. Nam hoc et Joannes, quamvis non sicut Lucas quemadmodum factum esset narraverit, tamen ipsam Mariam commendans commemoravit, cum jam de Lazaro resuscitando cœpisset loqui, antequam veniret in Bethaniam. Quod ita ibi narrat : « Erat autem quidam, inquit,

[1] Matth. xxvi, 3-7 et 13. — [2] Luc. vii, 37.

» languens Lazarus a Bethania de castello Mariæ et Mar-
» thæ sororis ejus. Maria autem erat quæ unxit Dominum
» unguento, et extersit pedes ejus capillis suis, cujus fra-
» ter Lazarus infirmabatur [1]. » Hoc dicens Joannes attestatur Lucæ, qui hoc in domo Pharisæi cujusdam Simonis factum esse narravit. Jam itaque hoc Maria fecerat. Quod autem in Bethania rursus fecit, aliud est, quod ad Lucæ narrationem non pertinet, sed pariter narratur a tribus, Joanne scilicet, Matthæo et Marco [2].

CLV. Inter istos igitur tres, Matthæum, Marcum et Joannem, quemadmodum hoc conveniat attendamus, de quibus non est dubium quod eamdem rem narrent gestam in Bethania, ubi etiam Discipuli, quod omnes tres commemorant, murmuraverunt adversus mulierem tanquam de perditione pretiosissimi unguenti. Quod ergo Matthæus et Marcus caput Domini unguento illo perfusum dicunt, Joannes autem pedes, regula illa ostenditur non esse contrarium, quam demonstravimus, cum de quinque panibus pasceret turbas. Ibi enim quia non defuit qui et quinquagenos et centenos discubuisse commemoraret, cum alius quinquagenos dixerit, non potuit videri contrarium : potuisset autem si alius centenos tantum posuisset, sicut alius quinquagenos, et tamen debuit inveniri utrumque factum esse. Quod exemplo informari nos oportuit, sicut illic admonui, etiam ubi singuli Evangelistæ singula commemorant, utrumque factum intelligere [3]. Proinde et hic non solum caput, sed et pedes Domini accipiamus perfudisse mulierem. Nisi forte quoniam Marcus fracto alabastro perfusum caput commemorat [4], tam quisquam absurdus et calumniosus est, ut aliquid in vase fracto neget remanere potuisse, unde etiam pedes perfunderet. Sed cum

[1] Joan. XI, 1, 2. — [2] Id. XII, 1, Matth. XXVI, 6, et Marc. XIV, 3. — [3] Vide supra cap. XLVI, n. 98. — [4] Marc. XIV, 3.

iste contenderit sic esse fractum, ut nihil ibi residui fieret, nitens adversus veritatem Evangelii; quanto melius et religiosius contendit alius non esse ita fractum, ut totum effunderet, nitens pro veritate Evangelii? Ille autem calumniator si tam pertinaciter cæcus est, ut Evangelistarum concordiam de alabastro fractro frangere conetur, prius accipiat perfusos pedes antequam illud fractum esset, ut in integro remaneret, unde etiam caput perfunderetur, ubi fractura illa totum effunderet. A capite quippe nobis ordinate consuli agnoscimus, sed ordinate etiam nos a pedibus ad caput ascendimus.

CLVI. Cætera facti hujus nullam mihi videntur habere quæstionem. Quod enim alii dicunt Discipulos murmurasse de unguenti effusione pretiosi, Joannes autem Judam commemorat [1], et ideo quia fur erat : manifestum puto esse Discipulorum nomine eumdem Judam significatum, locutione illa quam de Philippo in quinque panibus insinuavimus [2], plurali numero pro singulari usurpato. Potest etiam intelligi quod et alii Discipuli aut senserint hoc, aut dixerint, aut eis Juda dicente persuasum sit, atque omnium voluntatem Matthæus et Marcus etiam verbis expresserint; sed Judas propterea dixerit, quia fur erat, cæteri vero propter pauperum curam; Joannem autem de solo illo id commemorare voluisse, cujus ex hac occasione furandi consuetudinem credidit intimandam.

[1] Matth. xxvi, 8, Marc. xiv, 4, et Joan. xii, 4.— [2] Vide supra cap. xlvi, n. 96.

CAPUT LXXX.

Disciduli missi ut præparent manducare Pascha.

CLVII. Sequitur Matthæus : « Tunc abiit unus de » duodecim qui dicitur Judas Scarioth, ad principes sa- » cerdotum, et ait illis : Quid vultis mihi dare, et ego vobis » eum tradam? At illi constituerunt ei triginta argenteos, » etc. usque ad illud, ubi ait : « Et fecerunt Discipuli sicut » constituit illis Jesus, et paraverunt Pascha[1]. » Nihil in hoc capitulo contrarium putari potest Marco et Lucæ, qui hoc idem similiter narrant. Quod enim dicit Matthæus, « Ite in civitatem ad quemdam, et dicite ei : Magister » dicit, Tempus meum prope est, apud te facio Pascha » cum Discipulis meis, » eum significat quem Marcus et Lucas dicunt patremfamilias vel dominum domus, in qua eis cœnaculum demonstratum est, ubi pararent Pascha : quod ergo interposuit Matthæus, « Ad quemdam, » tanquam ex persona sua studio brevitatis illum compendio voluit insinuare. Si enim diceret dixisse Dominum, Ite in civitatem, et dicite ei, Magister dicit, Tempus meum prope est, apud te facio Pascha : tanquam civitati dicendum esset, acciperetur. Ac per hoc non ex Domini, cujus mandatum narrabat, sed ex sua persona interposuit, ad quemdam jussisse Dominum ut irent, ne haberet necesse totum dicere, cum hoc illi ad insinuandam jubentis sententiam sufficere videretur. Nam neminem sic loqui, ut dicat, Ite ad quemdam, quis nesciat? Si enim diceret, Ite

[1] Matth. xxvi, 14-19, Marc. xiv, 10-16, et Luc. xxii, 3-13.

ad quemcumque, aut, ad quemlibet; posset esse integra locutio, sed non esset certus homo, ad quem mitterentur[1]: cum eum certum ostendant, quamvis tacito ejus nomine, Marcus et Lucas[2]. Sciebat quippe Dominus ad quem mitteret. Et ut eum etiam illi, quos mittebat, invenire possent, præmonuit quod indicium sequerentur, de homine gestante aquæ lagenam vel amphoram, ut eum secuti, ad domum, quam volebat, venirent. Cum itaque non hic posset dici, Ite ad quemlibet, quod integritas quidem locutionis admittit, sed hoc loco rei hujus quæ insinuabatur veritas non admittit: quanto minus hic dici potuit, Ite ad quemdam, quod omnino nunquam recta locutione dici potest? Sed plane Discipulos a Domino, non ad quemlibet, sed ad quemdam hominem, id est, ad certum aliquem missos esse manifestum est. Quod nobis ex persona sua recte potuit Evangelista narrare, ut diceret, Misit eos ad quemdam, ut dicerent ei, Apud te facio Pascha. Potuit etiam sic, Misit eos ad quemdam dicens: Ite, dicite ei, Apud te facio Pascha. Ac per hoc cum verba Domini posuisset dicentis, « Ite in civita- » tem; » interposuit ipse, « ad quemdam: » non quia hoc Dominus dixerit, sed ut ipse nobis insinuaret tacito nomine fuisse quemdam in civitate, ad quem Domini Discipuli mittebantur, ut præpararent Pascha. Ac sic post hanc ex persona sua interpositionem duorum verborum, sequitur ordinem verborum Domini dicentis, « Et dicite » ei, Magister dicit. » Jam enim si quæras, Cui? Recte respondetur, Illi cuidam homini, ad quem misisse insinuavit Evangelista, cum ex persona sua interposuisset, « ad quemdam: » minus quidem usitata locutio, sed tamen sic intellecta integerrima est: aut si aliquid proprie-

[1] Hæc difficultas locum non habet in græco πρὸς τὸν δεῖνα. Gall. chez un tel. — [2] Marc. XIV, 13, et Luc. XXII, 10.

tatis hebræa lingua, qua perhibetur scripsisse Matthæus, ut etiam totum ex persona Domini dictum locutionis integritate non careat, viderint qui noverunt. Sane ita posset etiam latine dici, si diceretur, Ite in civitatem ad quemdam, quem vobis demonstraverit homo, qui vobis occurrerit lagenam aquæ portans : hoc modo jubenti sine ambiguitate posset obtemperari. Velut etiam si diceret, Ite in civitatem ad quemdam, qui manet illo aut illo loco, in tali vel tali domo ; cum expressione loci et designatione domus; posset intelligi, posset fieri. His autem atque hujusmodi cæteris tacitis indiciis qui dicit, Ite ad quemdam, et dicite ei, ideo non potest audiri, quia certum aliquem vult intelligi, cum dicit, ad quemdam, et non exprimit quomodo dignoscatur. Quod si ex persona Evangelistæ dictum illud interpositum acceperimus, erit quidem necessitate brevitatis subobscura locutio, sed tamen integra. Quod vero Marcus lagenam dicit, quam Lucas amphoram [1] ; ille vasis genus, ille modum significavit : uterque tamen veritatem sententiæ custodivit.

CLVIII. Sequitur Matthæus : « Vespere autem facto » discumbebat cum duodecim Discipulis : et edentibus illis » dixit : Amen dico vobis, quia unus vestrum me tra- » diturus est. Et contristati valde, cœperunt singuli di- » cere : Numquid ego sum, Domine ? » etc. usque ad illud ubi ait : « Respondens autem Judas qui tradidit eum, dixit : » Numquid ego sum, Rabbi? Ait illi : Tu dixisti[2]. » In his quæ consideranda nunc proposuimus, nihil afferunt quæstionis etiam cæteri Evangelistæ, qui talia commemorant[3].

[1] Marc. xiv, 13, et Luc. xxii, 10. — [2] Matth. xxvi, 20-25. — [3] Marc. xiv, 17-21, Luc. xxii, 14-23, et Joan. xiii, 21-27.

FINIS TOMI CENTESIMI VIGESIMI.

ANNOTATIONES.

ANNOTATIO (1) pag. 68.

Hinc merito conjicias sermonem Hippone habitum vivente *Proculiano* sive *Proculeiano*, ejusdem urbis ex Donatistarum parte episcopo circiter initium quinti sæculi : de quo vide August. epist. XXX, XXXIV, XXXV, LXXVIII et LXXXVIII.

ANNOTATIO (1 bis) pag. 121.

Sequitur versionem Hieronymi, qui primo quidem Psalmos, quos juxta LXX jam olim Ecclesia decantat, emendandos recepit; postmodum vero nova ex hebræo translatione Psalterium integrum latinitate donavit; qua de re extat ipsius ad Sophronium Epistola, ejusdemque operis mentionem facit etiam Augustinus in Epistola ad Audacem nunc CCLXI. Denique hujusce versiculi interpretationem : *Adorate pueri*, suam agnoscit Hieronymus, vindicatque in lib. I, adversus Ruffinum. In cæteris confer Psalterium Hieron. juxta Hebr.

Annotatio (2) pag. 138.

Vulgata versio caret hac sententia : *Ab aqua aliena,* etc., quæ quidem erat Augustino familiaris, sæpeque ab ipso in congressu cum Donatistis prave eam usurpantibus explicata : habetur apud LXX. Prov. cap. IX sub vers. 18. Ex eorumdem interpretatione ipsi in mentem veniebant alia hic subjecta testimonia ; nisi quod LXX istud efferunt in plurali, χεῖρες δὲ ἀνδρείων πλουτίζουσιν, *manus fortium locupletant.*

Annotatio (3) pag. 177.

Sacra Biblia, *Qui ambulavit* : idque Hieronymus de Christo interpretatur ; *Qui non habuit speciem,* inquit, *nec gloriam, sed in similitudine carnis peccatricis suscepit formam servi.* Attamen Augustinus videtur legisse : *Quis ambulavit,* ac de homine in peccatorum suorum tenebris agente intellexissse.

Annotatio (4) pag. 196.

De hujus libri auctore non sic loquebatur Augustinus in lib. II de Doctrina Christiana cap. VIII, n. 13, sed cum Speculum istud concinnaret, jam deposuerat opinionem primam, qua illi Sapientiæ librum ab Jesu Sirach. scriptum fuisse asseruerat. Confer. lib. II, Retr. cap. IV, necnon annotationem in prædictum locum lib. II de Doctrina christiana.

CONCORDANTIA

BIBLIOTHECÆ LATINÆ CUM GALLICA.

BIBLIOTHECA LATINA.	BIBLIOTHECA GALLICA.
Enarrat. in Psalmum cxx. Pag. 3	Ejusdem fragmenta, tom. XXII, pag. 75-77

INDEX

TOMI CENTESIMI VIGESIMI.

ENARRATIONES IN PSALMOS.

SPECULUM.

DE CONSENSU EVANGELISTARUM.

LIBRI QUATUOR.

LIBER I.

Dicto breviter de Evangelistarum auctoritate, numero, ordine ac varia scribendi ratione Augustinus, priusquam de eorumdem consensu agat, illis hoc libro occurrit qui vel moventur cur Christus ipse nihil scripserit, vel fingunt scriptos ab ipso fuisse libros de magicis; quique adversus evangelicam doctrinam jactitant Christi Discipulos non tantum magistro suo amplius tribuisse quam revera erat, dicendo illum Deum; sed etiam deorum cultum prohibendo, non hoc docuisse quod ab ipso didicissent. Contra quos doctrinam Apostolorum ex Prophetarum eloquiis vindicat, ostendens Deum Israël solum colendum esse, qui solus a Romanis quod deos alios coli secum vetaret, ante non receptus, jam demum romanum imperium suo nomini subjugavit, atque apud omnes gentes, uti per suos Prophetas futurum promiserat, idola comminuit per Evangelii prædicationem.

LIBER II.

In quo Matthæi Evangelium usque ad cœnæ narrationes ex ordine pertractat Augustinus, cumque eo comparat alia Marci, Lucæ et Joannis Evangelia, demonstrans perpetuam inter quatuor Evangelistas reperiri consensionem.

FXPLICIT INDEX.

Augustinus, Aurelius, Saint,
Bp. of Hippo
⌊Opera omnia⌋